

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ธรรมบท อุทาน

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ๑. สรณคมน

พระสุตตันตปิฎก

ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ

ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

๑. สรณคมน

ว่าด้วยการถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ^๑

ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ

ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเป็นสรณะ

ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ

ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๒

ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๒

ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๒

ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๓

ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๓

ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๓

สรณคมน จบ

เชิงอรรถ :

- ^๑ สรณะ หมายถึงสิ่งที่ทำลาย ขจัดปัดเป่า บรรเทาทุกข์ ภัย และกิเลส การยึดถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ก็เพื่อเป็นเครื่องช่วย ทำลาย ขจัดปัดเป่าทุกข์ ภัยและกิเลสต่าง ๆ ในจิตใจให้หมดสิ้น (ข.ข.อ. ๑/๖-๗) อนึ่ง การเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัย ถือเป็นการบรรพชาและอุปสมบทในสมัยต้นพุทธกาล เรียกว่า ตีสรณคมนุปสัมปทา (การอุปสมบทด้วยไตรสรณคมน) (วิ.อ. ๓/๓๔/๒๓)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๑ }

พระสวดตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ๒. ทสสิกขาบท

๒. ทสสิกขาบท

ว่าด้วยสิกขาบท^๑ ๑๐ ประการ

๑. ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท	คือเจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์
๒. ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท	คือเจตนางดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่ เจ้าของมิได้ให้
๓. ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท	คือเจตนางดเว้นจากพฤติกรรมอันมิใช่ พรหมจรรย์ ^๒
๔. ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท	คือเจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ
๕. ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท ^๓	คือเจตนางดเว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุรา และเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท

เชิงอรรถ :

- ^๑ **สิกขาบท** แยกศัพท์อธิบายดังนี้ สิกขา + บท คำว่า **สิกขา** หมายถึงสิ่งที่ต้องศึกษา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา คำว่า **บท** หมายถึงอุบายเครื่องบรรล (ปชชเต อเนนาติ ปท) หมายถึงพื้นฐาน(มูละ) หมายถึงที่อาศัย(นิสสยะ) และหมายถึงที่ตั้ง(ปติฏฐะ) ดุจในคำว่า "สีล นิสสาย สีเล ปติฏฐาย สตต โพชฌงเค ภาเวนโต พหุลีกโรโต" เป็นต้น (ส.ม. ๑๙/๑๘๒/๕๘) ดังนั้น สิกขาบท จึงหมายถึงอุบายเครื่องบรรลสิ่งที่ต้องศึกษา และหมายถึงพื้นฐาน ที่อาศัย หรือที่ตั้งแห่งสิ่งที่ต้องศึกษา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา คำว่า "สิกขาบท" มีความหมายเท่ากับคำว่า "เวรมณ" ดังบทวิเคราะห์ว่า "เวรมณ เอว สิกขาปท" จึงมีพระบาลีว่า "เวรมณสิกขาปท" แปลว่า สิกขาบทคือเจตนางดเว้น คำว่า "เจตนางดเว้น" หมายถึงการงด (วีริตี) การไม่ทำ(อภิริยา) การไม่ต้องอาบัติ(อนันชฌาบัติ) การไม่ล่วงละเมิดขอบเขต(เวลาอนตีกกมะ) รวมถึงการกำจัดกิเลสด้วยอริยมรรคที่เรียกว่า เสต (เสตฆาตะ) (ดู อภ.วิ. (แปล) ๓๕/๓๐๔/๔๔๗) ในที่นี้หมายถึงศีล ๑๐ สำหรับสามเณร เป็นต้น (ข.ข.อ. ๒/๑๕-๑๗) และดูเทียบ วิ.ม. (แปล) ๔/๑๐๕-๑๐๖/๑๖๘-๑๖๙
- ^๒ **พฤติกรรมอันมิใช่พรหมจรรย์** หมายถึงเจตนาที่จะเสพเมถุนธรรม(พฤติกรรมของคนคู่กัน) หรือเจตนาที่แสดงออกทางกายโดยมุ่งหมายจะเสพเมถุนธรรม (ข.ข.อ. ๒/๑๗)
- ^๓ อรรถกถาอธิบายว่า สุราและเมรัยเป็นของมีนเมา และมีสิ่งอื่นอีกที่เป็นของมีนเมา (ตทุยกเมว (สุราเมรัย) มทณียฎฐเน มชช, ย วา ปนมนปี กิจิ มทณีย) จึงอาจแปลตามนัยนี้ว่า ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนางดเว้นจากการดื่มสุราเมรัย และของมีนเมาอันเป็นเหตุแห่งความประมาท (ข.ข.อ. ๒/๑๘)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๒ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ๒. ทสสิกขาบท

๖. ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือเจตนางดเว้นจากการบริโภคอาหาร
ในเวลาวิกาล^๑
๗. ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือเจตนางดเว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง
บรรเลงดนตรี และดูการละเล่นอันเป็น
ข้าศึกต่อกุศล^๒
๘. ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือเจตนางดเว้นจากการทัดทรงประดับ
ตกแต่งร่างกายด้วยดอกไม้ ของหอมและ
เครื่องลูบไล้^๓
๙. ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือเจตนางดเว้นจากการนอนบนที่นอน
สูงและที่นอนใหญ่
๑๐. ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือเจตนางดเว้นจากการรับทองและเงิน

ทสสิกขาบท จบ

เชิงอรรถ :

^๑ เวลาวิกาล ในที่นี้หมายถึงเวลาที่เลยเที่ยงวันไป (ข.ข.อ. ๒/๒๗)

^๒ คำว่า “นัจจคิตวาทิตวิสสุทสสนา” ในสิกขาบทนี้ แปลได้ ๒ นัย คือ นัยที่ ๑ แปลว่า “การดูการละเล่นอัน
เป็นข้าศึกต่อกุศลคือการฟ้อนรำ ขับร้อง และบรรเลงดนตรี” (ดู ที.สี. (แปล) ๙/๑๓/๖ ประกอบ) นัยที่ ๒
แปลว่า “การฟ้อนรำ ขับร้อง บรรเลงดนตรี และการดูการละเล่นอันเป็นข้าศึกต่อกุศล” ในที่นี้แปล
ตามนัยที่ ๒ คำว่า “ทสสนา” มิได้จำกัดความหมายเพียงการดู การเห็นเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึง
การฟัง การได้ยินด้วย คำว่า “ข้าศึกต่อกุศล” แปลจากคำว่า “วิสสุกะ” หมายถึงเป็นเหตุทำลายกุศลธรรม
ให้อกุศลธรรมเกิดขึ้น และหมายถึงเป็นข้อประพฤตินี้ไม่เหมาะสมต่อพระพุทธศาสนา

ในสิกขาบทนี้พึงทราบนัยเพิ่มเติมอีก ๒ นัย คือ (๑) จะจัดเป็นการล่วงละเมิดสิกขาบทได้ต่อเมื่อ
เข้าไปดูเพราะประสงค์จะเห็นเท่านั้น แต่ถ้าบังเอิญการละเล่นนั้นผ่านมาให้เห็นเองทางที่ตนยืน นั่ง หรือ
นอนอยู่ ไม่จัดเป็นการล่วงละเมิด จัดเป็นเพียงความเศร้าหมอง (๒) เพลงขับร้อง(คีตะ)ที่ประกอบด้วย
ธรรม ถือเป็นความเหมาะสม ไม่ห้าม แต่ธรรมที่ประกอบเป็นเพลงขับร้อง ถือเป็นความไม่เหมาะสม
(ข.ข.อ. ๒/๒๗-๒๘)

^๓ ดู สารดถ.ฎีกา ๓/๑๐๖/๓๐๘

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ๓. ทวัตติงสาการ

๓. ทวัตติงสาการ

ว่าด้วยอาการ ๓๒

ในร่างกายนี้มีผม ขน เล็บ ฟัน หนัง
เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ไต^๑
หัวใจ ตับ พังผืด ม้าม^๒ ปอด
ไส้ใหญ่ ไส้เล็ก อาหารใหม่ อาหารเก่า
ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันทัน น้ำตา
เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไชข้อ มุตร^๓ และมันสมอง

ทวัตติงสาการ จบ

เชิงอรรถ :

- ^๑ **ไต** แปลจากคำว่า "วุกก" (โบราณแปลว่า ม้าม) ได้แก่ ก้อนเนื้อ ๒ ก้อนมีขั้วเดียวกัน รูปร่างคล้ายลูกสะบ้าของเด็กๆ หรือคล้ายผลมะม่วง ๒ ผลที่ติดอยู่ในขั้วเดียวกัน มีเอ็นใหญ่รัดจากลำคอกลงไปถึงหัวใจ แล้วแยกออกห้อยอยู่ทั้ง ๒ ข้าง (ข.ข.อ. ๓/๔๓), พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้นิยามคำว่า "ไต" ว่า "อวัยวะคู่หนึ่งของคนและสัตว์ อยู่ในช่องท้องใกล้กระดูกสันหลัง ทำหน้าที่ขับของเสียออกมากับน้ำปัสสาวะ", Buddhadatta Mahathera, A. Concise Pali-English Dictionary, 1985, (224), และ Rhys Davids, T.W. Pali-English Dictionary, 1921-1925, (591) ให้ความหมายของคำว่า "วุกก" ตรงกันกับคำว่า "ไต" (Kidney)
- ^๒ **ม้าม** แปลจากคำว่า "ปีทก" ตาม (ข.ข.อ. ๓/๔๕) (โบราณแปลว่า ไต), พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้นิยามไว้ว่า "อวัยวะภายในร่างกาย ริมกระเพาะอาหารข้างซ้ายมีหน้าที่ทำลายเม็ดเลือดแดง สร้างเม็ดน้ำเหลืองและสร้างภูมิคุ้มกันแก่ร่างกาย"
- ^๓ **มุตร** หมายถึงน้ำปัสสาวะที่อยู่ในกระเพาะปัสสาวะ (ข.ข.อ. ๓/๕๗, วิสุทธิ. ๑/๒๑๓/๒๘๘) และดู อด.จก. (แปล) ๒๒/๒๙/๔๖๙

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๔ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ๔. สามเณรปัญหา

๔. สามเณรปัญหา

ว่าด้วยการถามปัญหากับโสปากสามเณร

๑. อะไรชื่อว่า หนึ่ง

ที่ชื่อว่า หนึ่ง ได้แก่ สัตว์ทั้งปวงดำรงอยู่ได้ด้วยอาหาร^๑

๒. อะไรชื่อว่า สอง

ที่ชื่อว่า สอง ได้แก่ นามและรูป

๓. อะไรชื่อว่า สาม

ที่ชื่อว่า สาม ได้แก่ เวทนา ๓^๒

๔. อะไรชื่อว่า สี่

ที่ชื่อว่า สี่ ได้แก่ อริยสัจ ๔

๕. อะไรชื่อว่า ห้า

ที่ชื่อว่า ห้า ได้แก่ อุปาทานขันธ์ ๕^๓

๖. อะไรชื่อว่า หก

ที่ชื่อว่า หก ได้แก่ आयตนะภายใน ๖^๔

๗. อะไรชื่อว่า เจ็ด

ที่ชื่อว่า เจ็ด ได้แก่ โพชฌงค์ ๗

เชิงอรรถ :

^๑ อาหาร หมายถึงปัจจัยที่เป็นเหตุให้สัตว์ดำรงชีพอยู่ได้ ได้แก่ อาหาร ๔ คือ (๑) กวฬิงการอาหาร (อาหารคือคำข้าว) (๒) ผัสสาหาร(อาหารคือผัสสะ) (๓) มโนสัญเจตนาหาร(อาหารคือมโนสัญเจตนา) (๔) วิญญาณาหาร(อาหารคือวิญญาณ) ยกเว้นอสังขญีสัตตพรหม ซึ่งมีมานเป็นอาหาร (ข.ข.อ. ๔/๖๕, อง.ทสก.อ. ๓/๒๗/๓๖) และดู ที.ปา. ๑๑/๓๐๓/๑๙๑,๓๑๑/๒๐๓, อง.ทสก. (แปล) ๒๔/๒๗/๖๒, ข.ป. (แปล) ๓๑/๒๐๘/๓๔๕, ม.ม. (แปล) ๑๒/๙๐/๘๔

^๒ ดู ที.ปา. ๑๑/๓๐๕/๑๙๔, ส.ส.พ. (แปล) ๑๘/๒๗๐/๓๐๓

^๓ ดู ส.ข. (แปล) ๑๗/๔๘/๖๖-๖๗, อภิ.วิ (แปล) ๓๕/๑/๑-๒

^๔ ดู ที.ปา. ๑๑/๓๒๓/๒๑๕, อภิ.วิ. (แปล) ๓๕/๑๕๔-๑๖๗/๑๑๒-๑๑๘

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ๕. มงคลสูตร

๘. อะไรชื่อว่า แปร

ที่ชื่อว่า แปร ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘

๙. อะไรชื่อว่า เก้า

ที่ชื่อว่า เก้า ได้แก่ สัตตาวาส ๙^๑

๑๐. อะไรชื่อว่า สิบ

ที่ชื่อว่า สิบ ได้แก่ บุคคลผู้ประกอบด้วยองค์คุณ ๑๐^๒ เรียกว่า พระอรหันต์

สามเนรปัญหา จบ

๕. มงคลสูตร

ว่าด้วยมงคล

[๑] ข้าพเจ้า^๓ ได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น เมื่อราตรีผ่านไป^๔ เทวดาองค์หนึ่งมีวรรณะ
งดงามยิ่งนัก เปล่งรัศมีให้สว่างไปทั่วพระเชตวัน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ
ถวายอภิวัตแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร^๕ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

เชิงอรรถ :

^๑ ดู ที.ปา. ๑๑/๓๔๑/๒๓๒, ๓๕๙/๒๗๒

^๒ องค์คุณ ๑๐ ได้แก่ (๑) สัมมาทิฐิ (๒) สัมมาสังกัปปะ (๓) สัมมาวาจา (๔) สัมมากัมมันตะ (๕) สัมมาอาชีวะ
(๖) สัมมาวายามะ (๗) สัมมาสติ (๘) สัมมาสมาธิ (๙) สัมมาญาณะ (๑๐) สัมมาวิมุตติ (ข.ข.อ. ๔/๗๗)

^๓ ข้าพเจ้า ในตอนเริ่มต้นของพระสูตรนี้และพระสูตรอื่น ๆ ในเล่มนี้หมายถึง พระอานนท

^๔ ราตรีผ่านไป ในที่นี้หมายถึงปฐมยาม(ยามแรก) กำหนดเวลา ๔ ชั่วโมงตั้งแต่เวลา ๑๘ นาฬิกาถึง ๒๒
นาฬิกาแห่งราตรีที่ผ่านไป กำลังอยู่ในช่วงมัชฌิมยาม(ยามกลาง) คือกำลังอยู่ในช่วงเวลาตั้งแต่ ๒๒ นาฬิกา
ถึง ๒ นาฬิกาของวันใหม่ (อง.จก.อ. ๓/๒๑-๒๒/๑๐๘, ข.ข.อ. ๕/๙๙)

^๕ ที่สมควร (เอกมนต์) ในที่นี้หมายถึงที่เหมาะสมเว้นโทษ ๖ ประการ คือ (๑) ไกลเกินไป (๒) ใกล้เกินไป
(๓) อยู่เหนือลม (๔) สูงเกินไป (๕) อยู่ตรงหน้าเกินไป (๖) อยู่ข้างหลังเกินไป (อง.ทุก.อ. ๒/๑๖/๓๑๘)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๖ }

พระสูตรต้นปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ๕. มงคลสูตร

- [๒]   เทวดาและมนุษย์จำนวนมาก
ต่างมุ่งหวังความสุขสวัสดิ์ ร่วมกันคิดถึงเรื่องมงคล
ขอพระองค์ตรัสบอกมงคลอันสูงสุดด้วยเถิด
(พระผู้มีพระภาคจึงตรัสตอบดังนี้)
- [๓]   (๑) การไม่คบคนพาล (๒) การคบแต่บัณฑิต
(๓) การบูชาคนที่ควรบูชา
นี้เป็นมงคลอันสูงสุด
- [๔]   (๔) การอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม
(๕) การได้สร้างบุญไว้ในปางก่อน (๖) การตั้งตนไว้ชอบ
นี้เป็นมงคลอันสูงสุด
- [๕]   (๗) ความเป็นพหูสูต (๘) ความเป็นผู้มีศิลปะ
(๙) วินัยที่ศึกษามาดี (๑๐) วาจาสุภาสิต
นี้เป็นมงคลอันสูงสุด
- [๖]   (๑๑) การบำรุงมารดาบิดา (๑๒) การสงเคราะห์บุตร
(๑๓) การสงเคราะห์ภรรยา (๑๔) การงานที่ไม่อาภูล^๑
นี้เป็นมงคลอันสูงสุด
- [๗]   (๑๕) การให้ทาน (๑๖) การประพฤติธรรม
(๑๗) การสงเคราะห์ญาติ (๑๘) การงานที่ไม่มีโทษ
นี้เป็นมงคลอันสูงสุด
- [๘]   (๑๙) การงดเว้นจากบาป (๒๐) การเว้นจากการดื่มน้ำเมา
(๒๑) ความไม่ประมาทในธรรม
นี้เป็นมงคลอันสูงสุด

เชิงอรรถ :

^๑ **อาภูล** หมายถึงการงานที่ทำค้างค้างไว้ ที่ทำไม่เหมาะสม และที่ท่ายอหย่อนไม่สมบูรณ์แบบ (ข.ข.อ. ๕/๑๒๑)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ๕. มงคลสูตร

- [๙] (๒๒) ความเคารพ (๒๓) ความถ่อมตน (๒๔) ความสันโดษ
(๒๕) ความกตัญญู (๒๖) การฟังธรรมตามกาล
นี้เป็นมงคลอันสูงสุด
- [๑๐] (๒๗) ความอดทน^๑ (๒๘) ความเป็นคนว่าง่าย
(๒๙) การพบเห็นสมณะ (๓๐) การสนทนาธรรมตามกาล
นี้เป็นมงคลอันสูงสุด
- [๑๑] (๓๑) การเผาผลาญบาป (๓๒) การประพฤติพรหมจรรย์^๒
(๓๓) การเห็นอริยสัจ (๓๔) การทำนิพพานให้แจ้ง
นี้เป็นมงคลอันสูงสุด
- [๑๒] (๓๕) จิตของผู้ที่ถูกโลกธรรมกระทบแล้วไม่หวั่นไหว
(๓๖) จิตไม่เศร้าโศก (๓๗) จิตปราศจากธุลี (๓๘) จิตเกษม
นี้เป็นมงคลอันสูงสุด
- [๑๓] เทวดาและมนุษย์ทำมงคลดังกล่าวมาแล้ว
ไม่พ่ายแพ้ข้าศึกทั้งปวง ย่อมถึงความสวัสดิ์ในที่ทุกสถาน
ทั้ง ๓๘ ประการนั้น เป็นมงคลอันสูงสุด
ของเทวดาและมนุษย์เหล่านั้น

มงคลสูตร จบ

เชิงอรรถ :

- ^๑ ความอดทน ในที่นี้หมายถึงอริวาสสนขันติ (ขันติคือความอดกลั้น) ได้แก่ ความอดกลั้นต่อคำตำหนิติเตียน ต่อการถูกเบียดเบียน ตลอดถึงอดกลั้นต่อทุกขเวทนา เช่น ความหนาว ความร้อน เป็นต้น ยกตนอยู่เหนือทุกข์ต่าง ๆ ดำรงตนอยู่ได้อย่างไม่หวั่นไหว (ข.ข.อ. ๕/๑๒๙)
- ^๒ พรหมจรรย์ เป็นชื่อของ (๑) เมถุนวิริติ (ดู ที.สี. (แปล) ๙/๘/๓, ม.ม. (แปล) ๑๒/๒๙๒/๓๒๓) (๒)สมณธรรม (ดู ม.ม. (แปล) ๑๒/๒๕๗/๒๑๗) (๓)ศาสนา (ดู ที.ม. (แปล) ๑๐/๑๖๘/๑๑๓) (๔)มรรค (ดู ส.ม. (แปล) ๑๙/๖/๙) (ข.ข.อ. ๕/๑๓๓)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๘ }

พระสูตรต้นปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ๖. รตนสูตร

๖. รตนสูตร^๑

ว่าด้วยรัตนะอันประณีต

(พระผู้มีพระภาคตรัสรัตนสูตรดังนี้)

- [๑] ภูตทั้งหลายผู้สิงสถิตอยู่บนภาคพื้น^๒
หรือผู้สิงสถิตอยู่ในอากาศ^๓ ที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้
ขอให้ภูตทั้งปวงจงเป็นผู้มีใจดี และจงฟังภาษิตโดยเคารพเถิด
- [๒] เพราะฉะนั้นแล ภูตทั้งปวง ท่านจงใคร่ครวญ
จงแผ่เมตตาต่อหมู่มนุษย์ด้วยเถิด
มนุษย์เหล่าใดนำเครื่องเช่นสรวงมาให้
ทั้งกลางวันและกลางคืน
เพราะเหตุนั้น ขอท่านทั้งหลายอย่าประมาท
จงรักษามนุษย์เหล่านั้น
- [๓] ทรัพย์เครื่องปลื้มใจ หรือรัตนชาติที่ประณีต^๔ใด ๆ
ที่มีในโลกนี้ ในโลกอื่น หรือในสวรรค์
ทรัพย์หรือรัตนชาตินั้น ๆ ที่เสมอด้วยตถาคต ไม่มี
นี่เป็นรัตนะอันประณีตในพระพุทธเจ้า
ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดี

เชิงอรรถ :

^๑ ดู สุตตนิบาตข้อ ๒๒๔-๒๔๑ หน้า ๕๒๙ ในเล่มนี้

^๒ คำว่า ภูต มีความหมายหลายนัย คือ นัยที่ ๑ มีความหมายเชิงกริยาว่า "มีแล้ว" (หรือ "เกิดแล้ว" ดู วิ.มหา. (แปล) ๒/๑๕๓/๓๒๗) นัยที่ ๒ หมายถึงชั้น ๕ (ดู ม.ม. (แปล) ๑๒/๔๐๑/๔๓๒) นัยที่ ๓ หมายถึงธาตุ ๔ มีปฐวีธาตุ เป็นต้น (ดู ม.อ. ๑๔/๘๖/๖๘) นัยที่ ๔ หมายถึงพระขีณาสพ (ดู ข.ชา. (แปล) ๒๗/๑๙๐/๑๑๖) นัยที่ ๕ หมายถึง สรรพสัตว์ (ดู ที.ม. (แปล) ๑๐/๒๒๐/๑๖๗) นัยที่ ๖ หมายถึงรุกขชาติต่าง ๆ (ดู วิ.มหา. (แปล) ๒/๙๐/๑๑๖) นัยที่ ๗ หมายถึงหมู่มนุษย์นับแต่ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ลงมา (ดู ม.ม. (แปล) ๑๒/๓/๕) ในที่นี้หมายถึงอมนุษย์ที่มีศักดิ์น้อย หรืออมนุษย์ที่มีศักดิ์มาก และคำว่า ผู้สิงสถิตอยู่บนภาคพื้น หมายถึงภูมมเทวดาคือเทวดาที่บังเกิดบนพื้นดิน ต้นไม้ และภูเขา เป็นต้น (ข.ข.อ. ๖/๑๔๕)

^๓ ผู้สิงสถิตอยู่ในอากาศ หมายถึงเทวดาที่บังเกิดในวิมานในอากาศตั้งแต่สวรรค์ชั้นยามาจนถึงพรหมโลก ชั้นนอกนิชชลา (ข.ข.อ. ๖/๑๔๕)

^๔ ประณีต ในที่นี้หมายถึงสูงสุด ประเสริฐสุด (ข.ข.อ. ๖/๑๔๙)

พระสดตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ๖. รตนสูตร

[๔] พระศากยมุนีผู้มีพระทัยตั้งมั่น
ทรงบรรลุลหรรณได้อันเป็นที่สิ้นกิเลส
ปราศจากราคะ เป็นอมตธรรมอันประณีต
ไม่มีธรรมใด ๆ ที่เสมอด้วยธรรมนั้น
นี่เป็นรัตนะอันประณีตในพระธรรม
ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดี

[๕] พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ
ตรัสสรรเสริญสมาธิ^๑ใตว้เป็นธรรมสะอาด
ตรัสถึงสมาธิใตว้ให้ผลโดยลำดับ
สมาธิอื่น^๒ที่เสมอด้วยสมาธินั้น ไม่มี
นี่เป็นรัตนะอันประณีตในพระธรรม
ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดี

[๖] บุคคล ๑๐๘ จำพวก^๓ที่สัตบุรุษสรรเสริญ
ซึ่งจัดเป็นบุคคล ๔ คู่ เป็นสาวกของพระสุด

เชิงอรรถ :

^๑ **สมาธิ** ในที่นี้หมายถึงอริยสัมมาสมาธิ (ม.อ. ๑๔/๑๓๖/๑๒๑) ที่เรียกว่า อานันตริกสมาธิ (สมาธิที่ให้ผลโดยลำดับ) เพราะเป็นสมาธิที่ให้ผลแน่นอนอนตามลำดับ สามารถถอนกิเลสได้สิ้นเชิง (ข.ข.อ. ๖/๑๕๘)

^๒ **สมาธิอื่น** หมายถึงรูปาวจรสมาธิและอรุปาวจรสมาธิ (ข.ข.อ. ๖/๑๕๙)

^๓ **บุคคล ๑๐๘ จำพวก** ได้แก่ พระโสดาบัน ๓ จำพวก คือ (๑) เอกพีธี (๒) โกลังโกละ (๓) สัตตักขัตตปุระมะ พระสกทาคามี ๓ จำพวก คือ (๑) ผู้บรรลผลในกามภพ (๒) ผู้บรรลผลในรูปภพ (๓) ผู้บรรลผลในอรุภพ รวมพระโสดาบัน ๓ จำพวก และพระสกทาคามี ๓ จำพวก นับโดยปฏิบัติ ๔ ประการ จึงได้บุคคล ๒๔ จำพวก (๖ x ๔ = ๒๔) รวมกับพระอนาคามี ๔ ชั้น คือ ชั้นอวิหา ชั้นอดตปาпа ชั้นสุทสสา ชั้นสุทสสี อีกชั้นละ ๕ จำพวก (๔ x ๕ = ๒๐) และพระอนาคามีชั้นอกนิษฐคามีอีก ๔ จำพวก (๒๐ + ๔ = ๒๔) เป็นบุคคล ๔๘ จำพวก (๒๔ + ๒๔ = ๔๘) รวมกับพระอรหันต์ ๒ จำพวก คือ (๑) สุขวิบีสะส (๒) สมถยานิก เป็นบุคคล ๕๐ จำพวก (๔๘ + ๒ = ๕๐) รวมกับพระอริยบุคคลผู้ดำรงอยู่ในมรรคอีก ๔ จำพวก เป็นบุคคล ๕๔ จำพวก (๕๐ + ๔ = ๕๔)

บุคคลเหล่านี้มี ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายสัทธาสุระ ๕๔ จำพวก และฝ่ายปัญญาสุระ ๕๔ จำพวก จึงเป็นพระอริยบุคคล ๑๐๘ จำพวก (๕๔ + ๕๔ = ๑๐๘) (ข.ข.อ. ๖/๑๕๙-๑๖๐) นี้คือนัยโดยพิสดาร

ส่วนนัยโดยย่อ ได้แก่ บุคคล ๘ จำพวก คือ (๑) พระโสดาบัน (๒) บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งโสดาปัตติผล (๓) พระสกทาคามี (๔) บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งสกทาคามีผล (๕) พระอนาคามี (๖) บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอนาคามีผล (๗) พระอรหันต์ (๘) บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอรหัตตผล (ข.ข.อ. ๖/๑๖๐)

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ๖. รตนสูตร

เป็นผู้ควรแก้ทุกข์

ท่านที่เขาถวายในบุคคลเหล่านั้น มีผลมาก

นี่เป็นรัตนอันประณีตในพระสงฆ์

ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดี

[๗] บุคคลเหล่าใดในศาสนาของพระโคตมพุทธเจ้า

เป็นผู้ประกอบตนไว้ดี มีใจมั่นคง หมดความหวังใ

บุคคลเหล่านั้นชื่อว่าบรรลอรหัตตผล

หยั่งถึงอมตนิพพาน รับริสความดับสนิทแบบได้เปล่า^๑

นี่เป็นรัตนอันประณีตในพระสงฆ์

ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดี

[๘] สัตบุรุษใดพิจารณาเห็นแจ้งอริยสัจ

เราเรียกสัตบุรุษนั้นว่า มีอุปมาเหมือนเสาเขื่อนที่ฝังลงดิน

อันไม่หวั่นไหวเพราะลมที่พัดมาจากทิศทั้งสี่

นี่เป็นรัตนอันประณีตในพระสงฆ์

ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดี

[๙] พระโสดาบันเหล่าใดรู้แจ้งอริยสัจ

ที่พระศาสดาผู้มีปัญญาธิกซึ่งแสดงแล้ว

ถึงแม้ว่าพระโสดาบันเหล่านั้นจะประมาทไปบ้าง

เชิงอรรถ :

^๑ แบบได้เปล่า หมายถึงได้โดยไม่ต้องจ่ายแม้แต่ค่ากติกเดียว (ข.ข.อ. ๖/๑๖๑) กากถึก เป็นมาตราเงิน
อย่างต่ำที่สุด (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๑๑ }

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ๖. รตนสูตร

ท่านเหล่านั้นก็จะไม่ถือกำเนิดในภพที่ ๘^๑

นี่เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์

ด้วยสังฆะนี้ ขอให้มีความสวัสดี

[๑๐] พระโสดาบันนั้นละกรรม ๓ ประการ คือ

สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส

พร้อมกับการบรรลุโสดาปัตติมรรคได้แล้ว

แม้จะมีกิเลสบางอย่างเหลืออยู่^๒

[๑๑] พระโสดาบันนั้นพ้นแล้วจากอบายทั้งสี่^๓

และจะไม่ทำอกิฐาน ๖^๔

นี่เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์

ด้วยสังฆะนี้ ขอให้มีความสวัสดี

[๑๒] ถึงแม้ว่า พระโสดาบันนั้นจะทำบาปกรรม^๕

ทางกาย ทางวาจา หรือทางใจไปบ้าง

ท่านก็ไม่ปกปิดบาปกรรมนั้นไว้

เรากล่าวว่าผู้เห็นบท^๖แล้ว ไม่อาจทำอย่างนั้นได้

นี่เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์

ด้วยสังฆะนี้ ขอให้มีความสวัสดี

เชิงอรรถ :

^๑ **ไม่ถือกำเนิดในภพที่ ๘** หมายถึงไม่เกิดในภพที่ ๘ เพราะท่านเหล่านั้นละสังโยชน์ ๓ ประการ (สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส) ได้แล้ว และจะเวียนเกิดเวียนตายในเทวโลกและมนุษย์โลกอย่างมากไม่เกิน ๗ ครั้ง แล้วบรรลุอรหัตผล เพราะนามรูปดับไปในภพที่ ๗ นั้นเอง (ข.ข.อ. ๖/๑๖๓-๑๖๔)

^๒ อภ.ก. ๓๗/๒๗๘/๑๐๓

^๓ **อบายทั้งสี่** หมายถึงภูมิที่ปราศจากความเจริญ มี ๔ คือ นรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน เปรต และอสุรกาย (ข.ข.อ. ๖/๑๖๕)

^๔ **อกิฐาน ๖** หมายถึงฐานอันหนัก ๖ ประการ ได้แก่ (๑) ข้ามารดา (๒) ข้ามบิดา (๓) ข่าพระอรหันต์ (๔) ทำโลหิตของพระพุทธเจ้าให้ห้อ (๕) ทำให้สงฆ์แตกกัน (๖) เข้ารีตศาสนาอื่น (ข.ข.อ. ๖/๑๖๖)

^๕ **บาปกรรม** ในที่นี้หมายถึงการต้องอาบัติเบา เช่น ต้องอาบัติเพราะนอนร่วมกับสามเณรเป็นต้น มิได้หมายถึงอาบัติหนัก (ข.ข.อ. ๖/๑๖๗) และดู วิ.มहा. (แปล) ๒/๕๐/๒๓๘ ประกอบ

^๖ **บท** ในที่นี้หมายถึงทางแห่งนิพพาน (ข.ข.อ. ๖/๑๖๗)

พระสูตรต้นตอปฏิภก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ๖. รตนสูตร

- [๑๓]   ฟุ่มไม้งามในป่า ซึ่งมียอดดอกดอกบานสะพรั่ง
 ในต้นเดือนห้าแห่งคิมหันตฤดู งามอย่างยิ่ง ฉันทใด
 พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมอันประเสริฐ
 ที่ให้ถึงนิพพาน เพื่อประโยชน์อย่างยิ่ง ฉันทนั้น
 นี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระพุทธเจ้า
 ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสุขดี
- [๑๔]   พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ ทรงรู้ธรรมอันประเสริฐ
 ทรงประทานธรรมอันประเสริฐ ทรงนำทางอันประเสริฐมาให้
 ทรงเป็นผู้ยอดเยี่ยมกว่าใคร ๆ ได้ทรงแสดงธรรมอันประเสริฐไว้
 นี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระพุทธเจ้า
 ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสุขดี
- [๑๕]   พระขีณาสพเหล่าใดสิ้นภพเก่าแล้ว ไม่มีการเกิดใหม่
 ทั้งมีจิตเบื่อหน่ายในภพที่จะเกิดต่อไป
 ท่านเหล่านั้นชื่อว่า มีพิช^๑สิ้นแล้ว ไม่มีฉันทะงอกขึ้น เป็นปราชญ์
 ย่อมดับสนิทเหมือนประทีปดวงนี้ดับไป
 นี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์
 ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสุขดี
- (ท้าวสักกะจอมเทพกราบทูลเป็นคาถา ดังนี้)
- [๑๖]   ภูตทั้งหลายผู้สิงสถิตอยู่บนภาคพื้น
 หรือผู้สิงสถิตอยู่ในอากาศ ที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้

เชิงอรรถ :

^๑ พิช ในที่นี้หมายถึงปฏิสนธิวิญญาณ (ขุ.ข.อ. ๖/๑๗๑) และดู อจ.ติก. (แปล) ๒๐/๗๗/๓๐๐ ประกอบ

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ๖. รตนสูตร

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายขอนอบน้อมพระตถาคต^๑พระพุทธเจ้า
ที่เทวดาและมนุษย์บูชาแล้ว ขอให้มีความสุขสวัสดิ

[๑๗] ฤตทั้งหลายผู้สิงสถิตอยู่บนภาคพื้น
หรือผู้สิงสถิตอยู่ในอากาศ ที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้
ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายขอนอบน้อมพระธรรมของพระตถาคต
ที่เทวดาและมนุษย์บูชาแล้ว ขอให้มีความสุขสวัสดิ

[๑๘] ฤตทั้งหลายผู้สิงสถิตอยู่บนภาคพื้น
หรือผู้สิงสถิตอยู่ในอากาศ ที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้
ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายขอนอบน้อมพระสงฆ์ของพระตถาคต
ที่เทวดาและมนุษย์บูชาแล้ว ขอให้มีความสุขสวัสดิ
(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

ถ้าเห็นว่าจะได้สุขอันยิ่งใหญ่
ด้วยการเสียสละสุขอันเล็กน้อย
นักปราชญ์พึงเสียสละสุขอันเล็กน้อย
เพื่อเห็นแก่สุขอันยิ่งใหญ่^๒

รตนสูตร จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ตถาคต แปลว่า ไปอย่างนั้นหรือมาอย่างนั้น มีความหมายหลายนัย เช่น ไปหรือมาอย่างบุคคลผู้
ชวนชวายเป็นประโยชน์แก่อุภยทุกขทั้งปวงได้ ไปหรือมาด้วยการเพิกถอนกิเลสได้ด้วยกำลังแห่งสมณะและวิปัสสนา
ไปหรือมาด้วยการกำจัดทุกข์ทั้งปวงได้ ไปหรือมาด้วยการปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่อุภยทุกข ในที่นี้ใช้เป็น
คำแสดงคุณลักษณะของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ว่าไปอย่างนั้นหรือมาอย่างนั้น (ข.ข.อ. ๖/๑๗๒)

^๒ สุขอันยิ่งใหญ่ ในที่นี้หมายถึงความสุขอันโอฬารคือพระนิพพาน (ข.ธ.อ. ๗/๘๗) ดู ข.ธ. แปลในเล่มนี้
ข้อ ๒๙๐ หน้า ๑๒๓

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ๗. ตีโรกขทสสูตร

๗. ตีโรกขทสสูตร^๑

ว่าด้วยเรื่องเปรตที่อยู่ภายนอกฝาเรือน^๒

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้ เพื่ออนุโมทนาพระเจ้าพิมพิสารจอมทัมมคชรัฐ
ดังนี้)

- [๑]   พวกเปรตพากันมาสู่เรือนของตน^๓
บ้างยืนอยู่ที่ฝาเรือนด้านนอก
บ้างยืนอยู่ที่ทางสี่แพร่ง สามแพร่ง
บ้างยืนฟังอยู่ที่บานประตู
- [๒]   เมื่อมีข้าวและน้ำดื่มมากมาย
เมื่อของเคี้ยวของกินถูกจัดเตรียมไว้แล้ว
ญาติสักคนก็ไม่นึกถึงเปรตเหล่านั้น
เพราะกรรมของสัตว์เหล่านั้นเป็นปัจจัย
- [๓]   เหล่าชนผู้อนุเคราะห์ ย่อมถวายอาหารและน้ำดื่ม
ที่สะอาดประณีต เหมาะแก่พระสงฆ์ตามกาล
อุทิศให้ญาติทั้งหลาย(ที่เกิดเป็นเปรต)อย่างนี้ว่า
ขอทานนี้จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของเรา
ขอญาติทั้งหลาย จงเป็นสุขเถิด
- [๔]   ส่วนญาติที่เกิดเป็นเปรตเหล่านั้น
พากันมาประชุมพร้อมกัน ณ ที่ให้ทานนั้น
ย่อมอนุโมทนาในอาหารและน้ำดื่มเป็นอันมากโดยเคารพว่า
- [๕]   เพราะเหตุแห่งญาติเหล่าใด พวกเราจึงได้สุขสมบัติเช่นนี้
ขอญาติเหล่านั้นของพวกเราจงมีอายุยืน
อนึ่ง การบูชา ญาติผู้เป็นทายกก็ได้ทำแก่พวกเราแล้ว
และทายกก็ไม่ไร้ผล

เชิงอรรถ :

^๑ พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ๗. ตีโรกขทสสูตร (ขุ.ข.อ. ๗/๑๗๗)

^๒ ดูเทียบ ขุ.เปต. (แปล) ๒๖/๑๔-๒๕/๑๗๐-๑๗๒, อภิ.ก. ๓๗/๔๙๐/๒๙๕

^๓ เรือนของตน หมายถึงเรือนญาติของตน หรือเรือนที่เคยอยู่ในปางก่อน (ขุ.ข.อ. ๗/๑๘๑)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ๗. ตีโรกขทสูตร

- [๖]   ในเปตวิสัย^๑นั้น ไม่มีกสิกรรม (การทำไร่ไถนา)
 ไม่มีโครัชกรรม (การเลี้ยงวัวไควชาย)
 ไม่มีพาณิชย์กรรม (การค้าขาย) เช่นนั้น
 การแลกเปลี่ยนซื้อขายด้วยเงิน ก็ไม่มี
 ผู้ที่ตายไปเกิดเป็นเปรตในเปตวิสัยนั้น
 ดำรงชีพด้วยผลทานที่พวกญาติอุทิศให้จากมนุษยโลกนี้
- [๗]   น้ำฝนที่ตกลงมาในที่ดอนย่อมไหลไปสู่ที่ลุ่ม ฉะนั้น
 ทานที่ทายกอุทิศให้จากมนุษยโลกนี้
 ย่อมสำเร็จผลแน่นอนแก่พวกเปรต ฉะนั้นเหมือนกัน
- [๘]   ห้วงน้ำที่เต็มย่อมยังสมุทรสาครให้เต็มเปี่ยม ฉะนั้น
 ทานที่ทายกอุทิศให้จากมนุษยโลกนี้
 ย่อมสำเร็จแก่เปรตทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกัน
- [๙]   กุลบุตรเมื่อระลึกถึงอุปการะ
 ที่ญาติผู้ละไปแล้ว(เปรต)เคยทำไว้ในกาลก่อนว่า
 ‘ผู้นั้นได้ให้สิ่งนี้แก่เรา ได้ทำสิ่งนี้แก่เรา
 ได้เป็นญาติ มิตร และสหายของเรา’
 ก็ควรถวายทักษิณาทานอุทิศให้แก่ญาติผู้ละไปแล้ว
- [๑๐]   การร้องไห้ ความเศร้าโศก
 หรือความร่ำไห้คร่ำครวญอย่างอื่นใด
 ใคร ๆ ไม่ควรทำเลย เพราะการร้องไห้ เป็นต้นนั้น
 ไม่เป็นประโยชน์แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว
 ญาติทั้งหลายก็ยังคงสภาพอยู่อย่างนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ เปตวิสัย หมายถึงภูมิหรือกำเนิดแห่งเปรต (ข.ข.อ. ๗/๑๘๘)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ๘. นิธิกัณทสูตร

- [๑๑] ส่วนทักษิณาทานนี้แล ที่ตั้งไว้ดีแล้วในพระสงฆ์
 ย่อมสำเร็จประโยชน์เกื้อกูลสิ้นกาลนาน
 แก่หมู่ญาติที่เกิดเป็นเปรตนั้น โดยพลันทีเดียว
- [๑๒] ญาติธรรม^๑นี้นั้น ท่านแสดงออกแล้ว
 การนุชาญาติที่ตายไปเป็นเปรต ท่านทำอย่างยิ่งใหญ่แล้ว
 ทั้งกำลังกายของภิกษุ ท่านก็เพิ่มให้แล้ว
 เป็นอันว่าท่านสั่งสมบุญไว้มิใช่น้อยเลย

ติโรกษทสูตร จบ

๘. นิธิกัณทสูตร

ว่าด้วยการฝังขุมทรัพย์

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภุมพิกคนหนึ่งในกรุงสาวัตถี ดังนี้)

- [๑] คนเราฝังขุมทรัพย์^๒ไว้ในที่ลึกลับจนถึงน้ำก็ด้วยคิดว่า
 เมื่อเกิดกิจที่จำเป็นขึ้น ขุมทรัพย์นี้จะเป็นประโยชน์แก่เรา
- [๒] คนเราฝังขุมทรัพย์ไว้ในโลก ก็เพื่อจุดประสงค์นี้ คือ
 เพื่อให้พ้นจากราชภัยที่คอยคุกคาม
 เพื่อให้พ้นจากโจรภัยที่คอยเบียดเบียน
 เพื่อเก็บไว้ใช้หนี้ก็มี เพื่อเก็บไว้ใช้ในยามเกิดทุกข์ภัย^๓
 หรือเพื่อใช้ในเวลามีภัยอันตรายต่าง ๆ

เชิงอรรถ :

- ^๑ ญาติธรรม หมายถึงกิจคือการสงเคราะห์ต่อกันที่ญาติจะพึงกระทำต่อกัน (ข.ข.อ. ๗/๑๙๐)
- ^๒ ขุมทรัพย์ มี ๔ ชนิด คือ (๑) ถาวร คือขุมทรัพย์ถาวร เช่น ที่ดิน ที่นา ที่สวน เงินและทอง (๒) ชัฏคมะ คือขุมทรัพย์ที่เคลื่อนที่ได้ เช่น ทาสชาย ทาสหญิง ช้าง ม้า โค กระบือ แกะ ไก่ สุกร เป็นต้น (๓) อังคสมะ คือขุมทรัพย์ติดตัว เช่น วิชาความรู้ ศิลปวิทยา เป็นต้น (๔) อนุกามิกะ คือขุมทรัพย์ตามตัวทางคุณธรรม ได้แก่ บุญกุศล ทาน การรักษาศีล การเจริญภาวนา เป็นต้น ในที่นี้หมายถึงขุมทรัพย์ถาวร (ข.ข.อ. ๘/๑๙๓)
- ^๓ ทุพภิกขภัย หมายถึงภัยที่เกิดจากข้าวยากหมากแพง หรือการขาดแคลนอาหารในบ้านเมือง (ข.ข.อ. ๘/๑๙๔)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๑๗ }

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ๘. นิธิกัณฑสูตร

- [๓] ขุมทรัพย์ที่เขาฝังไว้อย่างดีในที่ลึกจดน้ำถึงเพียงนั้น
จะสำเร็จประโยชน์แก่เขาไปทั้งหมด ตลอดเวลาก็ไม่หาไม่
- [๔] เพราะบางที่ขุมทรัพย์ก็เคลื่อนที่ไปก็มี
บางที่เขาลืมที่ฝังไว้ก็มี
บางที่พวคนาคเคลื่อนย้ายก็มี
บางที่พวกยักษ์นำขุมทรัพย์นั้นไปก็มี
- [๕] หรือบางที่เมื่อเขาไม่เห็นทายาทผู้ไม่เป็นที่รักขโมยเอาไปก็มี
เมื่อเขาสิ้นบุญ ขุมทรัพย์ที่ฝังไว้ทั้งหมดนั้นก็พินาศหายไป
- [๖] ขุมทรัพย์^๑ที่ผู้ใดจะเป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม
ฝังไว้ดีแล้ว ด้วยทาน ศีล สัจจกัมมะ และทมะ^๒
- [๗] ในพระเจดีย์ พระสงฆ์ บุคคล แยกที่มาหา
ในมารดา บิดา หรือพี่ชาย
- [๘] ขุมทรัพย์นี้ชื่อว่าฝังไว้ดีแล้ว คนอื่นขนเอาไปไม่ได้
จะติดตามคนฝังตลอดไป
บรรดาทรัพย์สมบัติที่เขาจำต้องละไป
เขาพาไปได้เฉพาะขุมทรัพย์นี้เท่านั้น
- [๙] ขุมทรัพย์นี้ไม่ทั่วไปแก่คนเหล่าอื่น ทั้งโจรก็ลักเอาไปไม่ได้
ผู้มีปัญญาควรทำแต่บุญที่จะเป็นขุมทรัพย์ติดตามตนตลอดไป
- [๑๐] ขุมทรัพย์นี้ให้ผลอันน่าปรารถนาทุกประการ
แก่เทวดา และมนุษย์ คือเทวดาและมนุษย์ปรารถนาผลใด ๆ
ผลนั้น ๆ ทุกอย่าง จะได้ด้วยขุมทรัพย์นี้

เชิงอรรถ :

^๑ ขุมทรัพย์ ในที่นี้หมายถึงขุมทรัพย์ชนิดอนาคามิกะ (ดูเชิงอรรถหน้า ๑๗ ประกอบ) (ข.ข.อ. ๘/๑๙๖)

^๒ สัจจกัมมะ หมายถึงการห้ามจิตมิให้ตกไปในอารมณ์ต่าง ๆ คำนี้เป็นชื่อของสมาธิและอินทริยสังวร ทมะ หมายถึงการฝึกตน ได้แก่ การเข้าไประงับกิเลส คำนี้เป็นชื่อของปัญญา (ข.ข.อ. ๘/๑๙๗)

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ๘. นิธิกัณฑสูตร

- [๑๑]   **ความมีผิวพรรณงดงาม ความมีเสียงไพเราะ**
ความมีทรวดทรงสมส่วน ความมีรูปสวย
ความเป็นใหญ่ ความมีบริวาร ทั้งหมดจะได้ด้วยขุมทรัพย์นี้
- [๑๒]   **ความเป็นพระราชาในประเทศ ความเป็นอิสระ^๑**
ความสุขของความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิอันน่าพอใจ
และแม้ความเป็นเทวราชของเทวดาในหมู่เทพ
ทั้งหมดก็จะได้ด้วยขุมทรัพย์นี้
- [๑๓]   **สมบัติของมนุษย์ก็ดี ความยินดีในเทวโลกก็ดี**
สมบัติคือนิพพานก็ดี ทั้งหมดจะได้ด้วยขุมทรัพย์นี้
- [๑๔]   **บุคคลอาศัยมิตตสัมปทา^๒**
ประกอบความเพียรโดยแยบคาย
ก็จะเป็นผู้ชำนาญในวิชาและวิมุตติ
ทั้งหมดจะได้ด้วยขุมทรัพย์นี้
- [๑๕]   **ปฏิสัมภิทา^๓ วิโมกข์^๔ สวากบารมี^๕**
ปัจเจกโพธิ^๖ และพุทธภูมิ^๗
ทั้งหมดจะได้ด้วยขุมทรัพย์นี้

เชิงอรรถ :

^๑ **ความเป็นอิสระ** หมายถึงความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิมีมหาสมุทรทั้ง ๔ เป็นขอบเขต (ขุ.ข.อ. ๘/๒๐๓)

^๒ **มิตตสัมปทา** หมายถึงความเพียรพร้อมด้วยมิตรที่มีคุณความดี เช่น พระศาสดา หรือเพื่อนพรหมจารี ผู้ดำรงตนนำเคารพ (ขุ.ข.อ. ๘/๒๐๕)

^๓ **ปฏิสัมภิทา** หมายถึงปัญญาแตกฉานมี ๔ ประการ คือ (๑) อัถลปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในอรรถ (๒) อัมมปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในธรรม (๓) นิรุตติปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในนิรุตติคือภาษา (๔) ปฏิภาณปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ (ขุ.ข.อ. ๘/๒๐๖)

^๔ **วิโมกข์** หมายถึงวิโมกข์ ๘ คือ รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ (ขุ.ข.อ. ๘/๒๐๖)

^๕ **สวากบารมี** หมายถึงบารมีที่ให้สำเร็จเป็นพระสาวก (ขุ.ข.อ. ๘/๒๐๖)

^๖ **ปัจเจกโพธิ** หมายถึงบารมีที่ให้สำเร็จเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้ได้เอง (ขุ.ข.อ. ๘/๒๐๖)

^๗ **พุทธภูมิ** หมายถึงบารมีที่ให้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าผู้สูงสุดกว่าสัตว์ทั้งปวง (ขุ.ข.อ. ๘/๒๐๖)

พระสวดตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ๙. เมตตสูตร

[๑๖] บุญสัมปทา^๑นี้มีประโยชน์มากอย่างนี้
เพราะฉะนั้น บัณฑิตผู้เป็นปราชญ์
จึงสรรเสริญภาวะแห่งบุญที่ทำได้แล้ว

นิติกัณทสูตร จบ

๙. เมตตสูตร

ว่าด้วยการแผ่เมตตา

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ป่า ดังนี้)

[๑] ผู้ฉลาดในประโยชน์มุ่งหวังบรรลุสันตบ^๒

ควรบำเพ็ญกรณียกิจ^๓ควรเป็นผู้อาจหาญ ซื่อตรง

เคร่งครัด วาง่าย อ่อนโยน และไม่เย่อหยิ่ง

[๒] ควรเป็นผู้สันโดษ เลี้ยงง่าย มีกิจน้อย^๔

มีความประพฤติเบา^๕ มีอินทรีย์สงบ มีปัญญารักษาดน

ไม่คะนอง^๖ ไม่ยึดติดในตระกูลทั้งหลาย

เชิงอรรถ :

^๑ บุญสัมปทา หมายถึงความถึงพร้อมแห่งบุญ (ข.ข.อ. ๘/๒๐๖)

^๒ สันตบ หมายถึงนิพพาน (ข.ข.อ. ๙/๒๑๒)

^๓ กรณียกิจ หมายถึงการศึกษาในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ตรงกันข้ามกับ อกรณียกิจ คือ สิววัตติ
ทัญญูวัตติ อาจารย์วัตติ อาชีวัตติ (ข.ข.อ. ๙/๒๑๒)

^๔ มีกิจน้อย ในที่นี้หมายถึงไม่ชวนช่วยการงานต่าง ๆ ที่จะทำให้จิตฟุ้งซ่าน ไม่พูดคุยเพื่อเจ้อ ไม่คลุกคลี
หมู่คณะ ปล่อยวางหน้าที่รับผิดชอบงานก่อสร้าง งานบริหารคณะสงฆ์ เป็นต้น มุ่งบำเพ็ญสมณธรรมเป็น
หลัก (ข.ข.อ. ๙/๒๑๖)

^๕ มีความประพฤติเบา ในที่นี้หมายถึงมีเพียงบริขาร ๘ เช่น บาตร จีวร เป็นต้น ไม่สะสมสิ่งของมากให้เป็น
ภาระ เหมือนนกมีเพียงปีกบินไปจะนั้น (ข.ข.อ. ๙/๒๑๖)

^๖ ไม่คะนอง หมายถึงไม่คะนองกาย วาจา และใจ (ข.ข.อ. ๙/๒๑๗)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ๙. เมตตสูตร

- [๓] อนึ่ง ไม่ควรประพาศิตความเสียหายใด ๆ
ที่จะเป็นเหตุให้วิญญูชนเหล่าอื่นตำหนิเอาได้
(ควรแผ่เมตตาไปในสรรพสัตว์อย่างนี้ว่า)
ขอสัตว์ทั้งปวงจงมีความสุข
มีความเกษม มีตนเป็นสุขเถิด
- [๔] คือ เหล่าสัตว์ที่ยังเป็นผู้หวาดสะดุ้งหรือเป็นผู้มั่นคง^๑
ขอสัตว์เหล่านั้นทั้งหมดจงมีตนเป็นสุขเถิด
เหล่าสัตว์ที่มีขนาดกายยาว ขนาดกายใหญ่ ขนาดกายปานกลาง
ขนาดกายเตี้ย ขนาดกายพอม หรือขนาดกายอ้วน
ขอสัตว์เหล่านั้นทั้งหมดจงมีตนเป็นสุขเถิด
- [๕] เหล่าสัตว์ที่เคยเห็นก็ดี เหล่าสัตว์ที่ไม่เคยเห็นก็ดี
เหล่าสัตว์ที่อยู่ใกล้และอยู่ไกลก็ดี ภูตหรือสัมภเวสี^๒ ก็ดี
ขอสัตว์เหล่านั้นทั้งหมดจงมีตนเป็นสุขเถิด
- [๖] ไม่ควรข่มเหง ไม่ควรดูหมิ่นกันและกันในทุกโอกาส
ไม่ควรปรารถนาทุกข์แก่กันและกัน
เพราะความโกรธและความแค้น

เชิงอรรถ :

^๑ **หวาดสะดุ้ง** หมายถึงมีตัณหาและความกลัวภัย **มั่นคง** หมายถึงบรรลอรหัตตผล เพราะละตัณหาและความกลัวภัยได้ (ข.ข.อ. ๙/๒๒๐)

^๒ ในที่นี้ **ภูต** หมายถึงพระอรหันตชีณาสพ **สัมภเวสี** หมายถึงพระเสขะและปฤชนผู้ยังต้องแสวงหาที่เกิดต่อไป เพราะยังละภวาสังโยชนไม่ได้

อีกนัยหนึ่ง ในก่าเนต ๔ สัตว์ที่เกิดในไข่และเกิดในครรภ์ ถ้ายังไม่เจาะเปลือกไข่หรือคลอดจากครรภ์ออกมา ยังเรียกว่า สัมภเวสี ต่อเมื่อเจาะเปลือกไข่หรือคลอดออกมา เรียกว่า ภูต, พวกสังเสทชะ (เกิดที่ขึ้นแฉะ) และพวกโอปปาติกะ (เกิดผุดขึ้น) ในขณะจิตแรก ก็เรียกว่า สัมภเวสี ตั้งแต่ขณะจิตที่ ๒ เป็นต้นไป เรียกว่า ภูต (ข.ข.อ. ๙/๒๒๑)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ๙. เมตตสูตร

- [๗]   ควรแผ่เมตตาจิตอย่างไรไม่มีประมาณไปยังสรรพสัตว์
                  ตจมารดาเฝ้าถนอมบุตรคนเดียวด้วยชีวิต ฉะนั้น
- [๘]   อนึ่ง ควรแผ่เมตตาจิตอย่างไรไม่มีประมาณ
                  กว้างขวาง ไม่มีเวร ไม่มีศัตรูไปยังสัตว์โลกทั่วทั้งหมด
                  ทั้งชั้นบน^๑ ชั้นล่าง^๒ และชั้นกลาง^๓
- [๙]   ผู้แผ่เมตตาจะยืน เดิน นั่ง หรือนอน
                  ควรตั้งสติ^๔นี้ไว้ตลอดเวลาที่ยังไม่มัวง
                  นักปราชญ์เรียกการอยู่ด้วยเมตตานี้ว่า พรหมวิหาร
- [๑๐]   อนึ่ง ผู้แผ่เมตตาที่ไม่ยึดถือทิฏฐิ^๕
                  มีศีล ถึงพร้อมด้วยทัสสนะ^๖
                  กำจัดความยินดีในกามคุณ^๗ได้แล้ว
                  ก็จะไม่เกิดในภพอีกต่อไป

เมตตสูตร จบ
ขุททกปาฐะ จบ

เชิงอรรถ :

- ^๑ **ชั้นบน** หมายถึงอรูปภพ (ข.ข.อ. ๙/๒๒๓)
- ^๒ **ชั้นล่าง** หมายถึงกามภพ (ข.ข.อ. ๙/๒๒๓)
- ^๓ **ชั้นกลาง** หมายถึงรูปภพ (ข.ข.อ. ๙/๒๒๓)
- ^๔ **สติ** หมายถึงเมตตาภาวนาสติ คือสติที่ประกอบด้วยเมตตาภาวนา (ข.ข.อ. ๙/๒๒๔)
- ^๕ **ทิฏฐิ** หมายถึงทิฏฐิที่ว่า "กองแห่งสังขารล้วน ๆ จัดเป็นสัตว์ไม่ได้" (ข.ข.อ. ๙/๒๒๕) และดู ส.ส. (แปล) ๑๕/๑๗๑/๒๒๘
- ^๖ **ทัสสนะ** หมายถึงโสดาปัตติผลคัมภีร์มาทิฏฐิ ซึ่งเป็นพื้นฐานแห่งการบรรลุสกทาคามีมรรค อนาคามีมรรค อันเป็นเหตุให้ไปเกิดในชั้นสุทธาวาส แล้วบรรลุอรหัตตผลในขั้นนั้น ไม่กลับมาเกิดในภพอีกต่อไป (ข.ข.อ. ๙/๒๒๕)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๒๒ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ๑. ยมกวรรค ๑. จักขุปาลเถรวัตถุ

พระสุตตันตปิฎก

ขุททกนิกาย ธรรมบท

ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

๑. ยมกวรรค

หมวดว่าด้วยธรรมเป็นคู่กัน

๑. จักขุปาลเถรวัตถุ

เรื่องพระจักขุปาลเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๑] ธรรมทั้งหลาย^๑ มีใจ^๒ เป็นหัวหน้า^๓

มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ

ถ้าคนมีใจชั่ว ก็จะทำชั่วหรือทำชั่วตามไปด้วย

เพราะความชั่วนั้น ทุกข์ย่อมติดตามเขาไป

เหมือนล้อหมุนตามรอยเท้าโคที่ลากเกวียนไป ฉะนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรมทั้งหลาย มีความหมาย ๔ ประการ คือ (๑) คุณธรรม (๒) เทศนาธรรม (๓) ปรีชาธรรม

(๔) นิสสัคคธรรม (สภาวะที่มีใจสั่นไหว) หรือนิชชัฏธรรม (สภาวะที่มีใจชิวะ) ในที่นี้หมายถึงนิสสัคคธรรม

ได้แก่ อรูปขันธ์ ๓ คือ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ และสังขารขันธ์ (ขุ.ธ.อ. ๑/๒๐-๒๑) และดู ขุ.ชา. (แปล)

๒๗/๓๘๖/๕๓๗ ประกอบ

^๒ ใจ หมายถึงจิต ๔ ระดับ คือ จิตระดับกามาวจรภูมิ จิตระดับรูปาวจรภูมิ จิตระดับอรุฬาวจรภูมิ และ

จิตระดับโลกุตตรภูมิ แต่ในที่นี้หมายถึงจิตที่มีโทษประกอบด้วยปฏิฆะ เดิมทีเดียว จิตนั้นเป็นภวังคจิต

คือเป็นจิตที่ผ่องใส(ปกติสสรจิต) แต่เมื่อถูกเจตสิกกรรมฝ่ายชั่วกล่าวคืออุปกิเลสธรรมจรมาทะบเข้า ก็กลายเป็นจิตเศร้าหมองที่เรียกว่า ใจชั่ว ซึ่งพร้อมที่จะแสดงพฤติกรรมออกมาทางกายและวาจา (ขุ.ธ.อ. ๑/๒๐)

^๓ เป็นหัวหน้า หมายถึงเป็นหัวหน้าของเจตสิกกรรม กล่าวคือเป็นเหตุปัจจัยให้เจตสิกกรรมเกิดขึ้น (ขุ.ธ.อ. ๑/๒๑)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๒๓ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ๑. ยมกวรรค ๓. ติสสเถรวัตถุ

๒. มัญญกุณฑลวิวัตถุ

เรื่องนายมัญญกุณฑล

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่อทินนบุพพกพราหมณ์บิดาของนาย
มัญญกุณฑล ดังนี้)

[๒]   ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า
                    มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ
                    ถ้าคนมีใจดี ก็จะทำดีหรือทำดีตามไปด้วย
                    เพราะความดีนั้น สุขย่อมติดตามเขาไป
                    เหมือนเงาติดตามตัวเขาไป ฉะนั้น^๑

๓. ติสสเถรวัตถุ^๒

เรื่องพระติสสเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๓]   ชนเหล่าใด เข้าไปผูกเวรว่า
                    “คนนี้ได้ด่าเรา ได้ฆ่าเรา
                    ได้ชนะเรา และได้ลักสิ่งของของเราไป”
                    เวรของชนเหล่านั้น ย่อมไม่สงบระงับ

เชิงอรรถ :

^๑ ความหมายของธรรมบทข้อที่ ๒ นี้มีนัยตรงกันข้ามกับธรรมบทข้อที่ ๑ ดูเทียบเชิงอรรถหน้า ๒๓ และดู
ข.ธ.อ. ๑/๓๒-๓๔ ประกอบ

^๒ ธรรมบทข้อ ๓-๖ ดูเทียบ วิ.ม. (แปล) ๕/๔๖๔/๓๕๔, ม.อ. ๑๔/๒๓๗/๒๐๓-๒๐๔, ข.ชา. (แปล) ๒๗/๑๑๓-
๑๑๕/๒๒๐

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ๑. ยมกวรรค ๕. โกสัมพิกวัตถุ

[๔] ส่วนชนเหล่าใด ไม่เข้าไปผูกเวรว่า
“คนนี้ได้ดาเรา ได้ฆ่าเรา
ได้ชนะเรา และได้ลักสิ่งของของเราไป”
เวรของชนเหล่านั้น ย่อมสงบระงับ

๔. กาลียักขินีวัตถุ

เรื่องนางยักขีชื่อกาลี

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาแก่นางยักขีชื่อกาลีและหญิงคนหนึ่ง ดังนี้)

[๕] เพราะว่าในกาลไหน ๆ เวนทั้งหลายในโลกนี้
ย่อมไม่สงบระงับด้วยเวร^๑
แต่เวรทั้งหลายย่อมสงบระงับด้วยการไม่จองเวร^๒
นี้เป็นธรรมเก่า^๓

๕. โกสัมพิกวัตถุ

เรื่องภิกษุชาวเมืองโกสัมพี

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาแก่ภิกษุชาวเมืองโกสัมพีผู้ทะเลาะกัน ดังนี้)

[๖] ชนเหล่าอื่น^๔ไม่รู้ชัดว่า “พวกเรากำลังย่อยยับอยู่ ณ ที่นี้”
ส่วนชนเหล่าใด^๕ในหมู่นั้น รู้ชัด
ความมุ่งร้ายกันย่อมระงับ
เพราะการปฏิบัติของชนเหล่านั้น

เชิงอรรถ :

- ^๑ เวนนั้นนอกจากจะไม่สงบระงับแล้วยังกลับเพิ่มพูนเวรต่อกันให้มากขึ้น เปรียบเหมือนการใช้น้ำสกปรกชำระล้างสิ่งสกปรกก็ยิ่งเพิ่มพูนความสกปรกมากขึ้นจะนั้น (ขุ.ธ.อ. ๑/๔๕)
- ^๒ การไม่จองเวร หมายถึงธรรมคือขันติ(ความอดทน) เมตตา(ความรัก) โยนิโสมนังการ(การพิจารณาโดยแยบคาย) และปัจเจกขณะ(การพิจารณา) (ขุ.ธ.อ. ๑/๔๕)
- ^๓ เป็นธรรมเก่า หมายถึงเป็นทางปฏิบัติเพื่อสงบระงับเวรที่ประพุดตีสืบ ๆ กันมาของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระชีนาสพ (ขุ.ธ.อ. ๑/๔๕)
- ^๔ ชนเหล่าอื่น หมายถึงคนที่สร้างความแตกแยกในหมู่ (ขุ.ธ.อ. ๑/๔๘)
- ^๕ ชนเหล่าใด หมายถึงบัณฑิต (ขุ.ธ.อ. ๑/๔๘/)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ๑. ยมกวรรค ๗. เทวทัตตวัตถุ

๖. महाกาลเถรวัตถุ

เรื่องพระมหากาลเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๗] มาร^๑ย่อมครอบงำบุคคลผู้พิจารณาเห็นความงาม^๒

ไม่สำรวมอินทรีย์ ไม่รู้จักประมาณในการบริโภค

เกียจคร้าน มีความเพียรย่อหย่อน

เหมือนพายัพัดต้นไม้ที่ไม่มั่นคงให้หักโค่นลงได้ ฉะนั้น

[๘] มารย่อมไม่ครอบงำบุคคลผู้ไม่พิจารณาเห็นความงาม

สำรวมอินทรีย์ดีแล้ว รู้จักประมาณในการบริโภค

มีศรัทธา และปรารถนาความเพียร

เหมือนพายัพัดโคนภูเขาศิลาไม่ได้ ฉะนั้น

๗. เทวทัตตวัตถุ

เรื่องพระเทวทัต

(พระผู้มีพระภาคทรงปรารถนาพระเทวทัตที่ได้ผ้ากาสาวะมีราคาแพงกว่าแก้ว
คันธาระ จึงตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุชาวเมืองราชคฤห์ ดังนี้)

[๙] ผู้ใดยังมีกิเลสจุนำฝ้า^๓

ปราศจากทมะและสัจจะ^๔

เชิงอรรถ :

^๑ มาร ในที่นี้หมายถึงกิเลสมาร (ขุ.ธ.อ. ๑/๖๖)

^๒ พิจารณาเห็นความงาม ในที่นี้หมายถึงอยู่อย่างปลอยใจไปในอิฏฐารมณ์ เช่น ยึดถือว่าเล็บบงาม นีวังงาม
เท่างาม เป็นต้น (ขุ.ธ.อ. ๑/๖๕)

^๓ กิเลสจุนำฝ้า หมายถึงกิเลสจุนำย้อม ได้แก่ ราคะ (ความกำหนัด) โทสะ (ความคิดประทุษร้าย) โมหะ
(ความหลง) มกขะ (ความลบหลู่คุณท่าน) ปลาสะ (ความดีเสมอ) อีสสา (ความริษยา) มัจฉริยะ (ความ
ตระหนี่) มายา (มารยา) สาถะยยะ (ความโอ้อวด) ถัมภะ (หัวดี) สารัมภะ (แข่งดี) มานะ (ความถือตัว)
อติมานะ (ความดูหมิ่น) มทะ (ความมัวเมา) ปมาทะ (ความประมาท) อกุศลทั้งปวง ทุจริตทั้งปวง กรรมนา
สัตรูปไปเกิดในภพทั้งปวง และกิเลสพันห้า (ขุ.ธ.อ. ๑/๗๑, ขุ.ชา.อ. ๓/๑๔๑/๑๔๙)

^๔ ในที่นี้ ทมะ หมายถึงการฝึกอินทรีย์ สัจจะ หมายถึงวจีสัจจะ (ขุ.ธ.อ. ๑/๗๒)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ๑. ยมกวรรค ๘. สัญขยวัตถุ

จะนุ่งห่มผ้ากาสาละ

ผู้นั้นไม่ควรที่จะนุ่งห่มผ้ากาสาละเลย

[๑๐] ส่วนผู้ใดคายนกิลเสดจน้าผาด

ตั้งมันต์แล้วในศีล^๑ ประกอบด้วยทมะและสัจจะ

ผู้นั้นแลควรที่จะนุ่งห่มผ้ากาสาละได้^๒

๘. สัญขยวัตถุ

เรื่องสัญขยปริพาชก

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๑๑] ขนเหล่าใดเห็นสิ่งที่ไม่มีสาระ^๑ว่ามีสาระ

และเห็นสิ่งที่มีสาระ^๔ว่าไม่มีสาระ

ขนเหล่านั้น ชื่อว่ามีความดำริผิดเป็นทางปฏิบัติ

ย่อมไม่ประสพสิ่งที่มีสาระ^๕

[๑๒] ส่วนขนเหล่าใดที่รู้สิ่งที่มีสาระว่ามีสาระ

และรู้สิ่งที่ไม่มีสาระว่าไม่มีสาระ

ขนเหล่านั้น ชื่อว่ามีความดำริชอบเป็นทางปฏิบัติ

ย่อมประสพสิ่งที่มีสาระ

เชิงอรรถ :

^๑ ศีล ในที่นี้หมายถึงปาริสุทธิศีล ๔ ประการ (ข.ธ.อ. ๑/๗๒)

^๒ ดูเทียบ ข.เถร. (แปล) ๒๖/๙๖๙-๙๗๐/๔๙๘, ข.ชา. (แปล) ๒๗/๑๔๑-๑๔๒/๑๐๒, ๑๒๒-๑๒๓/๕๕๘

^๓ สิ่งที่ไม่มีสาระ หมายถึงปัจฉัย ๔ มัจฉาทิฏฐิมิวัตถุ ๑๐ และธรรมเทศนาที่ส่งเสริมมัจฉาทิฏฐินั้น (ข.ธ.อ. ๑/๑๐๑)

^๔ สิ่งที่มีสาระ หมายถึงสัมมาทิฏฐิมิวัตถุ ๑๐ และธรรมเทศนาที่ส่งเสริมสัมมาทิฏฐินั้น (ข.ธ.อ. ๑/๑๐๑)

^๕ สาระ ในที่นี้หมายถึงศีลสาระ สมานิสาระ ปัญญาสาระ วิมุตติสาระ วิมุตติญาณทัสสนสาระ ปรมัตถสาระ และนิพพาน (ข.ธ.อ. ๑/๑๐๑)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑. ยมกวรรค ๑๐. จุนทสุกริกวัตถุ

๙. นันทเถรวัตถุ

เรื่องพระนันทเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๑๓] ฝนย่อมร่วรดเรือนที่มุงไม่ดีได้ ฉนฺใด

ราคะย่อมร่วรดจิตที่ไม่ได้อบรม^๑ได้ ฉนฺนํ

[๑๔] ฝนย่อมร่วรดเรือนที่มุงดีแล้วไม่ได้ ฉนฺใด

ราคะย่อมร่วรดจิตที่อบรมดีแล้วไม่ได้ ฉนฺนํ^๒

๑๐. จุนทสุกริกวัตถุ

เรื่องนายจุนทะฆ่าสุกร

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๑๕] ผู้ทำบาปเป็นปกติ ย่อมเศร้าโศกในโลกนี้

ตายไปแล้วก็ยังเศร้าโศกในโลกหน้า

ชื่อว่าเศร้าโศกในโลกทั้งสอง

เขาย่อมเศร้าโศกเดือดร้อน เพราะเห็นกรรมที่เศร้าหมองของตน

เชิงอรรถ :

^๑ จิตที่ไม่ได้อบรม หมายถึงจิตที่ไม่ได้อบรมด้วยสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา ในคาถานี้หาใช่หมายเอาเฉพาะราคะเท่านั้นไม่ที่ร่วรดจิต แต่ยังหมายเอากิเลสทั้งปวง มีโทสะ และโมหะ เป็นต้นด้วย (ขุ.ธ.อ. ๑/๑๐๙)

^๒ ดูเทียบ ขุ.เถร. (แปล) ๒๖/๑๓๓-๑๓๔/๓๕๐

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑. ยมกวรรค ๑๓. สมนาทะวีวัตถุ

๑๑. ฌมมิกอุปาสกวัตถุ

เรื่องอุบาสกผู้ประพฤติธรรม

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๑๖] ผู้ทำบุญไว้ ย่อมบันเทิงใจในโลกนี้
ตายไปแล้วก็ยังบันเทิงใจในโลกหน้า
ชื่อว่าบันเทิงใจในโลกทั้งสอง
เขาย่อมบันเทิงรื่นเริงใจเพราะเห็นกรรมที่บริสุทธิ์ของตน

๑๒. เทวทัตตวัตถุ

เรื่องพระเทวทัต

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๑๗] ผู้ทำบาปเป็นปกติ ย่อมเดือดร้อนในโลกนี้
ตายไปแล้วก็ยังเดือดร้อนในโลกหน้า
ชื่อว่าเดือดร้อนในโลกทั้งสอง
เขาย่อมเดือดร้อนใจว่า “เราได้ทำบาปไว้แล้ว”
ครั้งไปสู่ทุกคติ เขายังเดือดร้อนมากขึ้น

๑๓. สมนาทะวีวัตถุ

เรื่องนางสมนาเทวี

(พระผู้มีพระภาคทรงปรารภนางสมนาเทวีธิดาคนเล็กของเศรษฐีซึ่งเสียชีวิตจึง
ตรัสพระคาถานี้แก่อนาถบิณฑิกเศรษฐี ดังนี้)

[๑๘] ผู้ทำบุญไว้ ย่อมเพลิดเพลินใจในโลกนี้
ตายไปแล้วก็ยังเพลิดเพลินใจในโลกหน้า
ชื่อว่าเพลิดเพลินใจในโลกทั้งสอง
เขาย่อมเพลิดเพลินใจว่า “เราได้ทำบุญไว้แล้ว”
ครั้งไปสู่สุคติ เขายังเพลิดเพลินใจมากขึ้น

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑. ยมกวรรค ๑๔. เทวสหายกถิกขุวัตถุ

๑๔. เทวสหายกถิกขุวัตถุ

เรื่องภิกษุสองสหาย

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

- [๑๙] คนที่กล่าวพุทธพจน์^๑แม้มาก
แต่มีวามประพฤติ ไม่ทำตามพุทธพจน์นั้น
ย่อมไม่ได้รับผลแห่งความเป็นสมณะ^๒
เหมือนคนรับจ้างเลี้ยงโคได้แต่นับโคให้คนอื่น ฉะนั้น
- [๒๐] คนที่กล่าวพุทธพจน์แม้น้อย
แต่ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรมเป็นปกติ^๓
ละราคะ โทสะ และโมหะได้แล้ว
รู้ชอบ มีจิตหลุดพ้นดีแล้ว
ไม่ยึดติดในโลกนี้และโลกหน้า^๔
เขาย่อมได้รับผลแห่งความเป็นสมณะ

ยมกวรรคที่ ๑ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ พุทธพจน์ ในที่นี้หมายถึงพระไตรปิฎก (ขุ.ธ.อ. ๑/๑๔๐)

^๒ ผลแห่งความเป็นสมณะ หมายถึงมรรค ๔ ผล ๔ (ขุ.ธ.อ. ๑/๑๔๐)

^๓ ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม ในที่นี้หมายถึงประพฤติธรรม คือ ปาฏิหาริทธิศีล ๔ ประการ อุดงค์ ๑๓ ประการ และอสุภกัมมัฏฐาน เป็นต้น ซึ่งเป็นธรรมที่ควรแก่การบรรลุโลกุตตรธรรม ๙ ประการ (ขุ.ธ.อ. ๑/๑๔๑)

^๔ ไม่ยึดติดในโลกนี้และโลกหน้า ในที่นี้หมายถึงไม่ถือมั่นชั้นันธ ๓๑ และอายตนะทั้งภายในภายนอก ในโลกนี้และโลกหน้าด้วยอุปาทาน ๔ ประการ (ขุ.ธ.อ. ๑/๑๔๑)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒. อัปปมาทวรรค ๑. สามาวตีวัตถุ

๒. อัปปมาทวรรค

หมวดว่าด้วยความไม่ประมาท

๑. สามาวตีวัตถุ

เรื่องพระนางสามาวดี

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๒๑] ความไม่ประมาท^๑ เป็นทางแห่งอมตะ^๒

ความประมาท เป็นทางแห่งความตาย

คนผู้ไม่ประมาทชื่อว่ายอมไม่ตาย

คนผู้ประมาทจึงเหมือนคนตายแล้ว^๓

[๒๒] บัณฑิตทราบความต่างกัน

ระหว่างความไม่ประมาทกับความประมาทนั้น

แล้วตั้งอยู่ในความไม่ประมาท

ย่อมบันเทิงใจในความไม่ประมาท

ยินดีในทางปฏิบัติของพระอริยะทั้งหลาย^๔

[๒๓] บัณฑิตผู้เป็นนักปราชญ์เหล่านั้น เฟงพินิจ^๕

มีความเพียรต่อเนื่อง มีความบากบั่นมั่นคงเป็นนิตย์

ย่อมบรรลุนิพพานอันเป็นสภาวะยอดเยี่ยม ปลอดภัยจากโยคะ^๖

เชิงอรรถ :

^๑ ความไม่ประมาท นี้เป็นชื่อของสติ (ขุ.ธ.อ. ๒/๖๐)

^๒ ทางแห่งอมตะ หมายถึงอุบายบรรลุอมตะ คำว่า อมตะ (ไม่ตาย) หมายถึงนิพพาน นิพพานนั้นแล ที่ชื่อว่าไม่แก่ ไม่ตาย เพราะไม่เกิด (ขุ.ธ.อ. ๒/๖๐)

^๓ ดูเทียบ ข.ชา. (แปล) ๒๗/๓๓๒/๕๘๘

^๔ ทางปฏิบัติของพระอริยะ หมายถึงโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ มีสติปัญญา ๔ เป็นต้น และโลกุตตรธรรม ๙ ประการ (ขุ.ธ.อ. ๒/๖๑)

^๕ เฟงพินิจ หมายถึงการเพ่งพินิจด้วยจิตที่เป็นสมาธิแน่วแน่มิ ๒ อย่าง คือ อารัมมณูปนิชฌาน (การเพ่งอารมณ์ ได้แก่สมบัติ ๘) และลักขณูปนิชฌาน (การเพ่งลักษณะ ได้แก่ วิภังขณา มรรค และผล) (ขุ.ธ.อ. ๒/๖๑-๖๕)

^๖ โยคะ หมายถึงสภาวะอันประกอบสัตว์ไว้ในภพมี ๔ ประการ คือ กาม ภพ ทิฏฐิ และอวิชชา (ขุ.ธ.อ. ๒/๖๒, ขุ.ธ.อ. ๘/๙๓,๑๐๙, ขุ.ธ.อ. ๑๙/๑๖๗)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒. อัปมาทวรรค ๔. พาลนักชัตตวัตถุ

๒. กุมภโฆสกวัตถุ

เรื่องนายกุมภโฆสก

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระเจ้าพิมพิสารและนายกุมภโฆสก ดังนี้)

[๒๔] ยศ^๑ ย่อมเจริญแก่บุคคลที่มีความขยันหมั่นเพียร
มีสติ มีภาระงานสะอาด ใคร่ครวญก่อนทำ
สำรวม ดำรงชีวิตโดยธรรม และไม่ประมาท

๓. จูฬปีนถวัตถุ

เรื่องพระจูฬปีนถ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๒๕] คนมีปัญญาพึงทำที่พึงดูเกาะที่น้ำท่วมไม่ถึง^๒
ด้วยความขยัน ด้วยความไม่ประมาท
ด้วยการสำรวม และด้วยการฝึกฝน

๔. พาลนักชัตตวัตถุ

เรื่องนักษัตร์ของคนพาล

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๒๖] คนพาลมีปัญญาทราวม ประกอบความประมาทอยู่เสมอ
ส่วนบัณฑิตผู้มีปัญญา รักษาความไม่ประมาทไว้
เหมือนคนรักษาทรัพย์อันประเสริฐ ฉะนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ ยศ หมายถึงความเป็นใหญ่ ความมีโชคสมบัติ ความนับถือ ความมีเกียรติ และการสรรเสริญ (ข.ธ.อ. ๒/๖๙)

^๒ ที่พึงดูเกาะที่น้ำท่วมไม่ถึง หมายถึงอรหัตตผล ที่น้ำ คือ โฆษะ ๔ (กาม ภพ ทิฏฐิ และอวิชชา) ท่วมไม่ถึง (ข.ธ.อ. ๒/๘๓)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๓๒ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒. อัปปรมาทวรรค ๖. เทวสหายกภิกขุวัตถุ

[๒๗] ท่านทั้งหลาย อย่าประกอบความประมาท
อย่าประกอบความเขยชมยินดีในกามเลย
เพราะผู้ไม่ประมาทแล้ว เฟงพินิจอยู่
ย่อมได้รับความสุขอันไพบุลย์^๑

๕. มหากัสสปเถรวัตถุ

เรื่องพระมหากัสสปเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถา ดังนี้)

[๒๘] เมื่อใด บัณฑิตบรรเทาความประมาท ด้วยความไม่ประมาท
ขึ้นสู่ปัญญาจปราสาท^๒ ไม่เศร้าโศก
พิจารณาเห็นหมู่มืดวผู้มีความเศร้าโศก
เมื่อนั้น บัณฑิตผู้เป็นนักปราชญ์ ย่อมเห็นคนพาลได้
เหมือนคนที่ยืนอยู่บนภูเขาเห็นคนที่ภาคพื้นได้ ฉะนั้น

๖. เทวสหายกภิกขุวัตถุ

เรื่องภิกษุสองสหาย

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุ ๒ รูป ดังนี้)

[๒๙] ผู้มีปัญญาดี^๓ เป็นผู้ไม่ประมาท ในเมื่อผู้อื่นประมาท
เป็นผู้ตื่นอยู่โดยมาก^๔ ในเมื่อผู้อื่นหลับ
ย่อมละทิ้งคนมีปัญญาทรมานไปไกล
เหมือนม้าฝีเท้าจัดวิ่งละทิ้งม้าที่หมดแรงไว้ ฉะนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ ความสุขอันไพบุลย์ หมายถึงนิพพาน (ข.ธ.อ. ๒/๘๕) และดู ๒ คาถานี้เทียบใน ส.ส. (แปล) ๑๕/๓๖/๔๘

^๒ ปัญญาจปราสาท ในที่นี้หมายถึงทิพพจักขุญาณอันบริสุทธิ์ (ข.ธ.อ. ๒/๘๗)

^๓ ผู้มีปัญญาดี ในที่นี้หมายถึงพระขีณาสพผู้มีสติไพบุลย์ (ข.ธ.อ. ๒/๘๙)

^๔ ตื่นอยู่โดยมาก หมายถึงมีสติเต็มที (ข.ธ.อ. ๒/๘๙)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒. อัปมาทวรรค ๙. นิคมวาสีตีสสเถรวัตถุ

๗. มชวัตถุ

เรื่องท้าวมัชวาน

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่เจ้าลิจจวินามว่า มหาลิ ดังนี้)

[๓๐] ท้าวมัชวานประเสริฐสุดในหมู่เทวดาเพราะความไม่ประมาท
บัณฑิตทั้งหลาย สรรเสริญความไม่ประมาท
และติเตียนความประมาททุกเมื่อ

๘. อัญญตรภิกขวัตถุ

เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุรูปหนึ่ง ดังนี้)

[๓๑] ภิกษุยินดีในความไม่ประมาท
หรือเห็นภัยในความประมาท
เผาสังโยชน^๑น้อยใหญ่ได้หมด
เหมือนไฟเผาเขื่อน้อยใหญ่ให้หมดไป ฉะนั้น

๙. นิคมวาสีตีสสเถรวัตถุ

เรื่องพระติสสเถระผู้อยู่ในนิคม

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระติสสเถระผู้อยู่ในนิคม ดังนี้)

[๓๒] ภิกษุยินดีในความไม่ประมาท
หรือมีปกติเห็นภัยในความประมาท
เป็นผู้ไม่เสื่อม^๒ ชื่อว่าอยู่ใกล้นิพพานแน่แท้

อัปมาทวรรคที่ ๒ จบ

เชิงอรรถ :

- ^๑ **สังโยชน** หมายถึงกิเลสที่ผูกมัดใจสัตว์มี ๑๐ อย่าง คือ (๑) สักกายทิฏฐิ ความเห็นว่าเป็นอัตตาของตน (๒) วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย (๓) สีลัพพตปรามาส ความถือมั่นศีลพรต (๔) กามราคะ ความกำหนัดในกาม (๕) ปฏิฆะ ความกระทบกระทั่งในใจ (๖) รูปราคะ ความกำหนัดในรูป (๗) อรูปราคะ ความกำหนัดในอรูป (๘) มานะ ความถือตัว (๙) อุทธัจจะ ความฟุ้งซ่าน (๑๐) อวิชชา ความไม่รู้ (ข.ธ.อ. ๒/๑๐๖, ข.ธ.อ. ๓๔/๑๒๑)
- ^๒ **ไม่เสื่อม** หมายถึงไม่เสื่อมจากสมถและวิปัสสนา มรรคและผลที่ได้บรรลุแล้ว และทั้งยังจะได้บรรลุมรรคผลที่ยังไม่ได้บรรลุ (ข.ธ.อ. ๒/๑๐๙ อัง.จตุกก.ฎีกา ๒/๓๗/๓๖๗) และดู อัง.จตุกก. (แปล) ๒๑/๓๗/๖๐

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๓. จิตตวรรค ๑. เมฆียเถรวัตถุ

๓. จิตตวรรค

หมวดว่าด้วยการฝึกจิต

๑. เมฆียเถรวัตถุ

เรื่องพระเมฆียเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาแก่พระเมฆียเถระ ดังนี้)

[๓๓] จิตที่ดิ้นรน กวัดแกว่ง รักษายาก ห้ามยาก^๑

ผู้มีปัญญาสามารถควบคุมให้ตรงได้

เหมือนช่างศรดัดลูกศรให้ตรง ฉะนั้น

[๓๔] จิตนี้ยอมดิ้นรนไปมา^๒

เหมือนปลาที่ถูกยกขึ้นจากน้ำโยนไปบนบก ฉะนั้น

ดังนั้น ผู้มีปัญญาจึงควรละบ่วงแห่งมาร^๓

เชิงอรรถ :

^๑ **ดิ้นรน** หมายถึงดิ้นรนไปในอารมณ์ทั้ง ๖ มี รูปารมณ์ เป็นต้น

กวัดแกว่ง หมายถึงหวั่นไหว ไม่อาจจะตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวได้นาน ดุจทารกไม่อาจทรงตัวอยู่ในอริยาบถเดียวได้นาน ฉะนั้น

รักษายาก หมายถึงให้ดำรงอยู่ในอารมณ์ธรรมที่เป็นสัปปายะได้ยาก

ห้ามยาก หมายถึงห้ามหรือกั้นมิให้ชานไปในวิสภาคอารมณ์ได้ยาก (ขุ.ธ.อ. ๒/๑๑๒)

^๒ **ดิ้นรนไปมา** หมายถึงยินดีในกามคุณ ๕ เมื่อถูกพรากจากกามคุณ ๕ ให้หยุดนิ่งอยู่ในวิปัสสนากัมมัฏฐานก็จะดิ้นรนไปมา ไม่อาจจะตั้งมั่นอยู่ได้ (ขุ.ธ.อ. ๒/๑๑๒)

^๓ **บ่วงแห่งมาร** ในที่นี้หมายถึงกิเลสวัฏ(วงจรกิเลส) ประกอบด้วยอวิชชา ตัณหา และอุปาทาน (ขุ.ธ.อ. ๒/๑๑๒)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๓. จิตตวรรค ๓. อุกกัณฐิตถิกขุวัตถุ

๒. อัญญตรภิกขุวัตถุ

เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุรูปหนึ่ง ดังนี้)

[๓๕] การฝึก^๑จิตที่ควบคุมได้ยาก เปลี่ยนแปลงง่าย^๒
ขอบใฝ่หาแต่อารมณ์ที่ปรารถนา จัดว่าเป็นความดี
เพราะจิตที่ฝึกแล้วยอมนำสุขมาให้^๓

๓. อุกกัณฐิตถิกขุวัตถุ

เรื่องภิกษุผู้กระสันจะสึก

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุรูปหนึ่งผู้กระสันจะสึก ดังนี้)

[๓๖] ผู้มีปัญญาควรรักษาจิต
ที่เห็นได้ยากยิ่ง ละเอียดยิ่ง
ขอบใฝ่หาแต่อารมณ์ที่ปรารถนา
เพราะจิตที่คุ้มครองแล้วยอมนำสุขมาให้

เชิงอรรถ :

^๑ การฝึก ในที่นี้หมายถึงการฝึกด้วยอริยมรรค ๔ คือ โสดาปัตตมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค และอรหัตตมรรค (ขุ.ธ.อ. ๒/๑๑๘)

^๒ เปลี่ยนแปลงง่าย หมายถึงเกิดดับเร็ว (ขุ.ธ.อ. ๒/๑๑๘)

^๓ สุข ในที่นี้หมายถึงสุขที่เกิดจากอริยมรรค อริยผล และสุขที่เกิดจากการบรรลุนิพพานอันเป็นประโยชน์สูงสุด (ขุ.ธ.อ. ๒/๑๑๘)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๓๖ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๓. จิตตวรรค ๕. จิตตหัตถเถรวัตถุ

๔. สังขรักขิตเถรวัตถุ

เรื่องพระสังขรักขิตเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระสังขรักขิตเถระ ดังนี้)

[๓๗] คนเหล่าใดสำรวมจิต
ที่เที่ยวไปไกล^๑ เที่ยวไปดวงเดียว^๒
ไม่มีรูปร่าง^๓ อาศัยอยู่ในถ้ำ^๔
คนเหล่านั้นจักพ้นจากเครื่องผูกแห่งมาร^๕

๕. จิตตหัตถเถรวัตถุ

เรื่องพระจิตตหัตถเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๓๘] ผู้มีจิตไม่มั่นคง ไม่รู้แจ้งสัทธรรม
มีความเลื่อมใสเลือนลอย
ย่อมนไม่มีปัญญาสมบูรณ์
[๓๙] ผู้มีจิตไม่ชุ่มด้วยราคะ ไม่ชุ่มมัวด้วยโทสะ
ละบุญและบาปได้แล้ว มีสติตื่นอยู่
ย่อมนไม่มีภัย^๖

เชิงอรรถ :

- ^๑ เที่ยวไปไกล หมายถึงรับอารมณ์ที่อยู่ไกลได้ (ขุ.ธ.อ. ๒/๑๒๖)
- ^๒ เที่ยวไปดวงเดียว หมายถึงเกิดขึ้นที่ละดวง ๆ ดวงหนึ่งดับ ดวงหนึ่งจึงเกิดขึ้น จะไม่เกิดขึ้นพร้อมกัน (ขุ.ธ.อ. ๒/๑๒๖)
- ^๓ ไม่มีรูปร่าง หมายถึงไม่มีสัณฐาน ไม่มีสี เป็นต้น (ขุ.ธ.อ. ๒/๑๒๖)
- ^๔ อาศัยอยู่ในถ้ำ หมายถึงอาศัยอยู่ในมหาภูตรูป ๔ และหทัยรูป (ขุ.ธ.อ. ๒/๑๒๖)
- ^๕ เครื่องผูกแห่งมาร หมายถึงวิญญูชนอันเป็นไปในภูมิ ๓ (กามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ อรูปาวจรภูมิ) (ขุ.ธ.อ. ๒/๑๒๖)
- ^๖ ไม่มีภัย ในที่นี้หมายถึงไม่มีภัยคือกิเลส คาถานี้ ตรัสถึงคุณสมบัติของพระชินาสพ (ขุ.ธ.อ. ๒/๑๓๐)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๓๗ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๓. จิตตวรรค ๗. ปุติคัตตติสสเถรวัตถุ

๖. ปัญจสตภิกขุวัตถุ

เรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูป

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุ ๕๐๐ รูป ดังนี้)

[๔๐] ภิกษุรู้ว่า ร่างกายนี้เปรียบเหมือนหม้อดิน
ควรป้องกันจิตนี้ เหมือนป้องกันพระนคร
แล้วใช้อาวุธคือปัญญารบกับมาร^๑
และควรรักษาชัยชนะไว้ แต่ไม่ควรยินดียึดติด^๒

๗. ปุติคัตตติสสเถรวัตถุ

เรื่องพระติสสเถระผู้มีร่างกายเนาเปื่อย

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระติสสเถระผู้มีร่างกายเนาเปื่อย ดังนี้)

[๔๑] อิกไม่นานนัก ร่างกายนี้ก็จักปราศจากวิญญาณ
ถูกทอดทิ้งทับถมแผ่นดิน
เหมือนท่อนไม้ที่ไร้ประโยชน์ ฉะนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ มาร ในที่นี้หมายถึงกิเลสมาร (ขุ.ธ.อ. ๒/๑๓๗)

^๒ ควรรักษาชัยชนะไว้ แต่ไม่ควรยินดียึดติด หมายถึงเมื่อภิกษุบรรลุสมาบัติได้วิปัสสนาอ่อน ๆ ชนะ
กิเลสได้ระดับหนึ่ง แต่ไม่ควรยึดติดอยู่เพียงสมาบัตินั้น ควรพิจารณาสังขารทั้งหลายด้วยจิตที่ผ่องใสแล้ว
รักษาระดับจิตนั้นไว้ได้ ในที่สุด จะสามารถบรรลุผลอันสูงสุด ชนะกิเลสมาได้อย่างสิ้นเชิง (ขุ.ธ.อ.
๒/๑๓๖)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๓๘ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๓. จิตตวรรค ๙. โสเรยยวัตถุ

๘. นันทโคपालกวัตถุ

เรื่องนายนันทะผู้เลี้ยงโค

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๔๒] จิตที่ตั้งไว้ผิด^๑ พึงทำให้ได้รับความเสียหาย
ยิ่งกว่าความเสียหายที่โจรเห็นโจร^๒
หรือผู้จองเวรเห็นผู้จองเวร จะพึงทำให้แก่กัน

๙. โสเรยยวัตถุ

เรื่องพระโสเรยยเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๔๓] จิตที่ตั้งไว้ชอบ^๑ ย่อมอำนวยให้ได้ผลที่ประเสริฐยิ่ง
ที่มารดาบิดาก็ทำให้ไม่ได้
หรือแม่ญาติเหล่าอื่นก็ให้ไม่ได้

จิตตวรรคที่ ๓ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ จิตที่ตั้งไว้ผิด หมายถึงจิตที่ตั้งไว้ผิดในอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ทำให้ถึงความพินาศฉิบหายในโลกนี้ และตกไปในอบายภูมิ ๔ ถึง ๑๐๐,๐๐๐ ชาต (ขุ.ธ.อ. ๒/๑๔๓)

^๒ โจรเห็นโจร หมายถึงโจรเห็นโจรที่เป็นคู่อาฆาตกันแล้วจะต้องฆ่ากัน หรือเบียดเบียนให้ได้รับความเสียหาย (ขุ.ธ.อ. ๒/๑๔๓)

^๓ จิตที่ตั้งไว้ชอบ หมายถึงจิตที่มุ่งมั่นประพฤติตามกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ (ขุ.ธ.อ. ๒/๑๔๓)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๓๙ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๔. ปุพพวรรค ๑. ปัญจสตภิกขุวัตถุ

๔. ปุพพวรรค

หมวดว่าด้วยดอกไม้

๑. ปัญจสตภิกขุวัตถุ

เรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูป

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุ ๕๐๐ รูป ดังนี้)

- [๔๔] ใครจักรู้แจ้งแผ่นดินนี้^๑ ยมโลก^๒
และมนุษย์โลกนี้ พร้อมทั้งเทวโลก
ใครจักเลือกบทรกรรม^๓ที่ตถาคตแสดงไว้ดีแล้ว
เหมือนช่างดอกไม้ผู้ชาญฉลาดเลือกเก็บดอกไม้ ฉะนั้น
- [๔๕] พระเสขะ^๔จักรู้แจ้งแผ่นดินนี้ ยมโลก
และมนุษย์โลกนี้ พร้อมทั้งเทวโลก
พระเสขะจักเลือกบทรกรรมที่ตถาคตแสดงไว้ดีแล้ว
เหมือนช่างดอกไม้ผู้ชาญฉลาดเลือกเก็บดอกไม้ ฉะนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ แผ่นดิน ในที่นี้หมายถึงอัฐภาพ (ขุ.ธ.อ. ๓/๑/๒)

^๒ ยมโลก หมายถึงอบายภูมิ ๔ (ขุ.ธ.อ. ๓/๒)

^๓ บทรกรรม หมายถึงโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ (ขุ.ธ.อ. ๓/๒)

^๔ พระเสขะ หมายถึงพระอริยบุคคล ๗ จำพวก มีพระโสดาบัน เป็นต้น ผู้ศึกษาตามไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา (ขุ.ธ.อ. ๓/๒)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๔๐ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๔. ปุปผวรรค ๓. วิขุททกวัตถุ

๒. มรีจิกัมมัฏฐานนิกภิกขวัตถุ

เรื่องภิกษุผู้เจริญมรีจิกัมมัฏฐาน

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุผู้เจริญกัมมัฏฐานมียับยั้งแต่เป็นอารมณ์
ดังนี้)

[๔๖] ภิกษุผู้รู้แจ้งว่า ร่างกายนี้เปรียบเหมือนฟองน้ำ
รู้ชัดว่า ร่างกายนี้มีลักษณะฉุยยับยั้งแต่^๑
ตัดพวงดอกไม้ของมาร^๒ได้แล้ว
ก็จะไปถึงสถานที่ที่มีจรัชหาไม่พบ^๓

๓. วิขุททกวัตถุ

เรื่องเจ้าชายวิขุททะ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๔๗] มฤตยู^๔ ย่อมจุดคร่านรชนผู้มีใจติดข้องอยู่ในอารมณ์ต่าง ๆ
ผู้มัวแต่เลือกเก็บดอกไม้^๕อยู่
เหมือนห้วงน้ำใหญ่พัดพาเอาชาวบ้านที่หลับไหลไป ฉะนั้น

เชิงอรรถ :

- ^๑ ชื่อว่า เหมือนฟองน้ำ เพราะจะดำรงอยู่ได้ไม่นาน
ชื่อว่า ฉุยยับยั้ง เพราะปรากฏในที่ไกลเหมือนเป็นรูปที่จะยึดถือจับต้องได้ แต่พอเข้าใกล้กลับว่างเปล่า
ยึดถือจับต้องไม่ได้เลย ดำรงอยู่ได้ชั่วกาลนิดหน่อย (ข.ธ.อ. ๓/๔)
- ^๒ ตัดพวงดอกไม้ของมาร หมายถึงตัดวัฏฏะในภูมิ ๓ (กามภูมิ รูปภูมิ อรูปภูมิ) ได้ด้วยอริยมรรค (ข.ธ.อ. ๓/๔)
- ^๓ สถานที่ที่มีจรัชหาไม่พบ หมายถึงอมตนิพพาน (ข.ธ.อ. ๓/๔)
- ^๔ มฤตยู หมายถึงความตาย (ข.ธ.อ. ๓/๒๕)
- ^๕ ดอกไม้ ในที่นี้หมายถึงกามคุณ ๕ (ข.ธ.อ. ๓/๒๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๔. ปุปผวรรค ๖. ปาฐกาศีวกวรรค

๔. ปติปฐิกาวัตถุ

เรื่องนางปติปฐิกา

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๔๘] มฤตยูยอมทำคนที่มีใจติดข้องอยู่ในอารมณ์ต่าง ๆ
ผู้มีวแต่เลือกเก็บดอกไม้ไม่อยู่
ผู้ไม่อ้อมในกามทั้งหลาย^๑ ให้ตกอยู่ในอำนาจ

๕. มัจฉริโกสิยเสฏฐีวัตถุ

เรื่องโกสิยเศรษฐีผู้ตระหนี่

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๔๙] ภมรไม่ทำลายดอก สี และกลั่น
ดูดแต่น้ำหวานไป ฉันทใด
มุนีพึงเที่ยวไปในหมู่บ้าน ฉันทนั้น^๒

๖. ปาฐกาศีวกวรรค

เรื่องอาชีวกชื่อปาฐิกะ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่อุบาสิกผู้รับใช้อาชีวกชื่อปาฐิกะ ดังนี้)

[๕๐] บุคคลไม่พึงใส่ใจถ้อยคำแสลงหูของคนอื่น
ไม่พึงเพ่งเล็งกิจที่คนอื่นทำแล้วหรือยังไม่ได้ทำ
แต่พึงตรวจดูกิจที่ตนทำแล้วและยังไม่ได้ทำเท่านั้น

เชิงอรรถ :

^๑ ผู้ไม่อ้อมในกามทั้งหลาย หมายถึงผู้ไม่อ้อมในกิเลสกามและวัตรกาม มุ่งแต่จะแสวงหา มุ่งแต่จะให้ได้ดีมา มุ่งแต่จะใช้สอย และมุ่งแต่จะสะสม (ข.ธ.อ. ๓/๒๘)

^๒ ความหมายในคาถานี้คือ มุนีผู้เป็นทั้งพระเสขะและพระอเสขะเที่ยวบิณฑบาตในหมู่บ้านตามลำดับเรือน รับเอาภิกษาหารโดยไม่ทำลายศรัทธาและทรัพย์ของชาวบ้าน ดุจดมูผึ้งที่บินเข้าไปในหมู่ไม้ดูดเอาแต่น้ำหวาน ไม่ทำลายดอก สี และกลั่นของตนไม้ ในคาถานี้ ตรัสถึงคุณสมบัติของพระชินาสพ (ข.ธ.อ. ๓/๓๔-๓๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๔. ปุบผวรรค ๙. อานันทเถรวัตถุ

๗. จัดตปาณิอุปาสกวัตถุ

เรื่องจัดตปาณิอุปาสก

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระอานนทเถระ ดังนี้)

[๕๑] วาจาสุภาษิต^๑ ย่อมไม่มีผลแก่ผู้ไม่ทำตาม^๒

เหมือนดอกไม้งาม มีสีสวย (แต่) ไม่มีกลิ่น

[๕๒] วาจาสุภาษิต ย่อมมีผลแก่ผู้ทำตามด้วยดี

เหมือนดอกไม้งาม มีทั้งสีและมีกลิ่น ฉะนั้น^๓

๘. วิสาขาวัตถุ

เรื่องนางวิสาขา

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๕๓] สัตว์ผู้มีอันจะต้องตาย เมื่อเกิดมาแล้ว ควรสร้างกุศลไว้ให้มาก

เหมือนช่างดอกไม้ร้อยพวงมาลัยไว้เป็นจำนวนมากจากกองดอกไม้ ฉะนั้น

๙. อานันทเถรวัตถุ

เรื่องพระอานนทเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระอานนทเถระ ดังนี้)

[๕๔] กลิ่นดอกไม้ลอยไปทวนลมไม่ได้

กลิ่นจันทน์ กลิ่นกฤษณา

เชิงอรรถ :

^๑ วาจาสุภาษิต ในที่นี้หมายถึงพุทธพจน์ คือพระไตรปิฎก (ขุ.ธ.อ. ๒/๔๒)

^๒ ผู้ไม่ทำตาม หมายถึงบุคคลผู้ไม่ตั้งใจประพฤติตามพระพุทธรพจน์โดยเอื้อเฟื้อ กล่าวคือไม่ตั้งใจฟัง ทรงจำ และนำมาปฏิบัติ ผลจึงไม่เกิดแก่ผู้นั้น (ขุ.ธ.อ. ๓/๔๒)

^๓ ดูเทียบ ข.เถร. (แปล) ๒๖/๓๒๓-๓๒๔/๓๙๓

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๔. ปุปผวารค ๑๑. โคธิกเถรวัตถุ

หรือกลิ่นกระลำพักก็ลอยไปทวนลมไม่ได้

ส่วนกลิ่นของสัตบุรุษ ลอยไปทวนลมได้

เพราะสัตบุรุษจรไปทั่วทุกทิศ^๑

[๕๕] กลิ่นศีลยอดเยี่ยมกว่ากลิ่นหอมเหล่านี้ คือ
กลิ่นจันทน์ กลิ่นกฤษณา กลิ่นดอกอุบล และกลิ่นดอกมะลิ

๑๐. มหากัสสปเถรวัตถุ

เรื่องพระมหากัสสปเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๕๖] กลิ่นกฤษณา หรือกลิ่นจันทน์นี้ หอมเพียงเล็กน้อย
แต่กลิ่นของท่านผู้มีศีล หอมมากที่สุด
หอมฟุ้งไปทั่วทั้งเทวโลกและมนุษยโลก

๑๑. โคธิกเถรวัตถุ

เรื่องพระโคธิกเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๕๗] มารยอมไม่พบทางของท่านผู้มีศีลสมบุรณ์
ผู้อยู่ด้วยความไม่ประมาทเป็นปกติ
ผู้หลุดพ้นแล้วเพราะรู้ชอบ

เชิงอรรถ :

^๑ สัตบุรุษยอมมีกลิ่นเกียรติคุณคือศีลแผ่จรไปทั่วทุกทิศ (ขุ.ธ.อ. ๓/๗๖) และดูเทียบ อง.ติก. (แปล) ๒๐/
๘๐/๓๐๕

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๔๔ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๕. พาลวรรค ๑. อัญญตรปริสวัตถุ

๑๒. ครหทินนวัตถุ

เรื่องนายครหทินน

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาแก่นายครหทินน และนายสิริคุดต ดังนี้)

[๕๘] ในกองขยะที่เขาทิ้งไว้ข้างทางใหญ่

ยังมีดอกบัวมีกลิ่นหอมรื่นรมย์ใจเกิดขึ้นมาได้ ฉันทิ

[๕๙] ในหมู่ปุถุชนผู้มีตมซึ่งเปรียบได้กับกองขยะ

ก็ยังมีสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเจริญรุ่งเรืองอยู่ด้วยปัญญา ฉันทิ

ปุปพวรรคที่ ๔ จบ

๕. พาลวรรค

หมวดว่าด้วยคนพาล^๑

๑. อัญญตรปริสวัตถุ

เรื่องชายคนใดคนหนึ่ง

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาแก่พระเจ้าปเสนทิโกศล และชายคนหนึ่ง ดังนี้)

[๖๐] ราตรีหนึ่ง ยาวนานสำหรับคนผู้ตื่นอยู่

ระยะทางโยชน์หนึ่ง ยาวไกลสำหรับคนผู้เมื่อยล้า

สังสารวัฏ^๒ ยาวนานสำหรับคนพาลผู้ไม่รู้แจ้งสัทธรรม

เชิงอรรถ :

^๑ คนพาล ในที่นี้หมายถึงคนโง่ ไม่มีปัญญา ไม่รู้จักประโยชน์ในโลกนี้ ประโยชน์ในโลกหน้า ไม่รู้จักพระสัทธรรมมีโพธิปักขิยธรรม และอริยสัจ ๔ เป็นต้น จึงต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ (ขุ.ธ.อ. ๓/๑๐๖, ขุ.ธ.ฎีกา ๘๑)

^๒ สังสารวัฏ หมายถึงการเวียนว่ายตายเกิด (ขุ.ธ.อ. ๓/๑๐๖)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๕. พาลวรรค ๔. คณฺฐิเกทกโจรวัดถุ

๒. มหากัสสปัสัทธิวิหาริกวัดถุ

เรื่องสัทธิวิหาริกของพระมหากัสสปเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุผู้อยู่ในกรุงราชคฤห์ ดังนี้)

[๖๑] หากบุคคลเที่ยวหาคนดีกว่าตน หรือเสมอกับตนไม่ได้
ก็ควรถือการเที่ยวไปคนเดียวให้มั่นคง
เพราะจะหาความเป็นเพื่อน^๑ในคนพาลไม่ได้เลย

๓. อานันทเสฏฐิวัดถุ

เรื่องอานันทเสฏฐิ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่เสฏฐิชื่อมูลสิริบุตรของอานันทเสฏฐิ ดังนี้)

[๖๒] คนพาลย่อมเดือดร้อนว่า “เรามีบุตร เรามีทรัพย์”
แท้จริง ตัวตนก็ไม่มี บุตรและทรัพย์จักมีแต่ที่ไหน

๔. คณฺฐิเกทกโจรวัดถุ

เรื่องโจรผู้ทำลายปม

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่โจรผู้ทำลายปมและชนทั้งหลาย ดังนี้)

[๖๓] คนพาลที่รู้ตัวว่าเป็นคนพาล
ยังเป็นบัณฑิตได้บ้าง
แต่คนพาลที่สำคัญตนว่าเป็นบัณฑิต
นั่นแหละ เรียกว่า คนพาลแท้

เชิงอรรถ :

^๑ ความเป็นเพื่อน ในที่นี้หมายถึงคุณธรรมที่ได้จากความเป็นเพื่อนคือจลศีล มัชฌิมศีล มหาศีล กถาวัดถุ ๑๐
ชุดงคคุณ ๑๓ วิปัสสนา มรรค ๔ ผล ๔ วิชชา ๓ อภิญญา ๖ (ข.ธ.อ. ๓/๑๑๕)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๔๖ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๕. พาลวรรค ๗. สุปปพุทธกถุญญัตถ

๕. อุทายิเถรวัตถ

เรื่องพระอุทายิเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๖๔] คนพาล แม้จะอยู่ใกล้บัณฑิตชั่วชีวิต
ก็ไม่รู้แจ้งธรรม เหมือนทัพพีไม่รู้รสแกง ฉะนั้น

๖. ปาเลยยกภิกขุวัตถ

เรื่องภิกษุชาวเมืองปาฐา

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๖๕] วิญญชน แม้จะอยู่ใกล้บัณฑิตเพียงชั่วครู่
ก็รู้แจ้งธรรมได้จับพลัน เหมือนลิ้นรู้รสแกง ฉะนั้น

๗. สุปปพุทธกถุญญัตถ

เรื่องนายสุปปพุทธะผู้เป็นโรคเรื้อน

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๖๖] คนพาลผู้มีปัญญาทึบ ทำตนให้เป็นดุษฎี
เที่ยวทำบาปกรรมที่ให้ผลเผ็ดร้อน

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๕. พาลวรรค ๑๐. อุปปลัวัฒนาเถรีวัตถุ

๘. กัสสกวัตถุ

เรื่องชานา

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาแก่ชานาคนหนึ่ง ดังนี้)

[๖๗] บุคคลทำกรรมใดแล้ว

ย่อมเดือดร้อนใจในภายหลัง

ร้องให้น้ำตานองหน้า เสวยผลกรรมอยู่

กรรมนั้นชื่อว่า เป็นกรรมไม่ดี

๙. สมนมาลาการวัตถุ

เรื่องช่างดอกไม้ชื่อสมนะ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาแก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๖๘] บุคคลทำกรรมใดแล้ว

ย่อมไม่เดือดร้อนใจในภายหลัง

อิมเอิบ ดีใจ เสวยผลกรรมอยู่

กรรมนั้นชื่อว่า เป็นกรรมดี

๑๐. อุปปลัวัฒนาเถรีวัตถุ

เรื่องพระอุบลวัณณาเถรี

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาแก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๖๙] ตลอดเวลาที่บาปยังไม่ให้ผล

คนพาลย่อมสำคัญบาปดุน้ำผึ้ง^๑

แต่เมื่อใดบาปให้ผล เมื่อนั้นคนพาลย่อมประสพทุกข์

เชิงอรรถ :

^๑ สำคัญบาปดุน้ำผึ้ง หมายถึงสำคัญว่าบาปอกุศลที่ตนทำอยู่ ปรากฏน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าชอบใจ เหมือนน้ำผึ้ง (ข.ธ.อ. ๓/๑๓๖)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๔๘ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๕. พาลวรรค ๑๓. สัจฉิภูฏเปตวัตถุ

๑๑. ชัมพุกาชีวกวัตถุ

เรื่องอาชีวกชื่อชัมพุกะ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่มหาชนชาวแคว้นอังคะและมคธ ดังนี้)

[๗๐] คนพาลถึงใช้ปลายหญาค้ำอาหารกินทุกๆ เดือน
เขาก็ไม่ได้รับผลแห่งการปฏิบัติเช่นนั้น
เท่าเสี้ยวที่ ๑๖ ของผู้มีธรรมอันนับได้แล้ว^๑

๑๒. อหิเปตวัตถุ

เรื่องเปรตผู้มีรูปร่างเหมือนงู

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๗๑] บาปกรรมที่บุคคลทำแล้วยังไม่ให้ผลทันที
เหมือนน้ำมันที่รีดในวันนี้
บาปกรรมนั้นจะค่อย ๆ เผลอผลาญคนพาล
เหมือนไฟที่ถูกเถ้ากลบไว้ ฉะนั้น

๑๓. สัจฉิภูฏเปตวัตถุ

เรื่องเปรตถูกค้อนต๋อยศีรษะ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๗๒] ความรู้^๒เกิดแก่คนพาลเพียงเพื่อทำลายถ่ายเดียว
ความรู้ของคนพาลนั้น กำจัดคุณงามความดี
ทำปัญญาของเขาให้ตกต่ำ

เชิงอรรถ :

^๑ ผู้มีธรรมอันนับได้แล้ว หมายถึงผู้มีธรรมอันรู้แล้ว ผู้มีธรรมอันชั่งได้แล้ว ในที่นี้หมายถึง พระโสดาบัน จนถึงพระอรหันต์ (ขุ.ธ.อ. ๓/๑๔๗)

^๒ ความรู้ ในที่นี้หมายรวมถึงศีลปะ ยศ ชื่อเสียง (ขุ.ธ.อ. ๓/๑๕๖)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๕. พาลวรรค ๑๔. สุธัมมเถรวัตถุ

๑๔. สุธัมมเถรวัตถุ

เรื่องพระสุธัมมเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระสุธัมมเถระ ดังนี้)

[๗๓] ภิกษุพาลปรารถนาการยกย่องที่ตนไม่มี^๑

ปรารถนาให้ภิกษุทั้งหลายตามแวดล้อมตน

ปรารถนาความเป็นใหญ่ในอาวาส

และปรารถนาเครื่องบูชาจากชาวบ้านทั้งหลาย

[๗๔] ภิกษุพาลเกิดความดำริว่า

“ขอให้ศฤงษณ์และบรรพชิตทั้ง ๒ ฝ่าย จงเข้าใจว่า

เราผู้เดียวทำกิจนี้ เราผู้เดียวพึงมีอำนาจในการงาน

ไม่ว่ากิจการใหญ่หรือเล็ก”

ความริษยา^๒และความถือตัว^๓จึงเกิดพอกพูนขึ้น

เชิงอรรถ :

^๑ **ปรารถนาการยกย่องที่ตนไม่มี** หมายถึงไม่มีศรัทธา ต้องการให้คนชมว่ามีศรัทธา ทุกสิ่งต้องการให้คนชมว่ามีศีล เป็นต้น (ข.ธ.อ. ๓/๑๕๙)

^๒ **ความริษยา** ในที่นี้หมายถึงตัณหาที่เกิดในทวาร ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ (ข.ธ.อ. ๓/๑๖๐)

^๓ **ความถือตัว** ในที่นี้หมายถึงมานะ ๙ อย่าง (๑) เป็นผู้เลิศกว่าเขา ถือตัวว่าเลิศกว่าเขา (๒) เป็นผู้เลิศกว่าเขา ถือตัวว่าเสมอเขา (๓) เป็นผู้เลิศกว่าเขา ถือตัวว่าด้อยกว่าเขา (๔) เป็นผู้เสมอเขา ถือตัวว่าเลิศกว่าเขา (๕) เป็นผู้เสมอเขา ถือตัวว่าเสมอเขา (๖) เป็นผู้เสมอเขา ถือตัวว่าด้อยกว่าเขา (๗) เป็นผู้ด้อยกว่าเขา ถือตัวว่าเลิศกว่าเขา (๘) เป็นผู้ด้อยกว่าเขา ถือตัวว่าเสมอเขา (๙) เป็นผู้ด้อยกว่าเขา ถือตัวว่าด้อยกว่าเขา (ข.ธ.อ. ๓/๑๖๐) และดู ข.ม. (แปล) ๒๙/๒๑/๙๖-๙๗

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๖. ปันชิตวรรค ๑. ราชเถรวัตถุ

๑๕ วนวาสีตีสสเถรวัตถุ

เรื่องพระวนวาสีตีสสเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๗๕] ขอบปฏิบัติที่เป็นเหตุให้ได้ลาภเป็นอย่างหนึ่ง
ขอบปฏิบัติที่ให้ถึงนิพพานเป็นอีกอย่างหนึ่ง
ภิกษุผู้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า
รู้ชัดข้อปฏิบัติทั้งสองนี้แล้ว ไม่พึงยินดีสักการะ^๑
แต่พึงเพิ่มพูนวิเวก^๒ (ให้ต่อเนื่อง)

พาลวรรคที่ ๕ จบ

๖. ปันชิตวรรค

หมวดว่าด้วยบัณฑิต

๑. ราชเถรวัตถุ

เรื่องพระราชาเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๗๖] บุคคลพึงเห็นผู้มีปัญญามักช้โทษ
มักพูดปรัมไปไว้ เหมือนผู้ช้บอกขุมทรัพย์
(และ) พึงคบผู้ที่เป็นบัณฑิตเช่นนั้น
เพราะเมื่อคบคนเช่นนั้น ย่อมมีแต่ความเจริญ ไม่มีความเสื่อมเลย^๓

เชิงอรรถ :

^๑ สักการะ ในที่นี้หมายถึงปัจจัย ๔ (จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจจัยเภสัชบริขาร) (ข.ธ.อ. ๓/๑๘๑)

^๒ วิเวก หมายถึงความสงบ มี ๓ คือ (๑) กายวิเวก ความสงบกาย (๒) จิตตวิเวก ความสงบใจ (๓) อุปธิวิเวก ความสงบอุปธิ (ข.ธ.อ. ๓/๑๘๑)

^๓ ข.เถร. (แปล) ๒๖/๙๙๓/๕๐๒, ข.ม. (แปล) ๒๙/๒๐๘/๖๑๐

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๖. ปิณฑิตวรรค ๔. มหากัปปีนเถรวัตถุ

๒. อัสนชิปุนัปปสกุวัตถุ

เรื่องพระอัสนชิและพระปุนัปปสกุ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๗๗] ผู้ใดฟังกล่าวสอน พร้าสอน

และห้ามจากความชั่ว

ผู้นั้นย่อมเป็นที่รักของสัตบุรุษทั้งหลาย

แต่ไม่เป็นที่รักของอสัตบุรุษทั้งหลาย^๑

๓. จันนเถรวัตถุ

เรื่องพระจันนเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๗๘] บุคคลไม่ฟังคบมิตรชั่ว^๒ ไม่ฟังคบคนต่ำช้า^๓

ฟังคบแต่กัลยาณมิตร ฟังคบแต่สัตบุรุษ

๔. มหากัปปีนเถรวัตถุ

เรื่องพระมหากัปปีนเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๗๙] บุคคลผู้เฝ้าในธรรม^๔ มีใจผ่องใส ย่อมอยู่เป็นสุข

บัณฑิตย่อมยินดีในธรรมที่พระอริยะประกาศแล้วทุกเมื่อ

เชิงอรรถ :

^๑ ข.เถร. (แปล) ๒๖/๙๙๕/๕๐๒, ข.ม. (แปล) ๒๙/๒๐๘/๖๑๐

^๒ มิตรชั่ว หมายถึงผู้ยินดีในอกุศลกรรม มีกายทุจริต เป็นต้น (ข.ธ.อ. ๔/๗)

^๓ คนต่ำช้า หมายถึงคนที่ชกนาในสิ่งที่ไม่สมควร มีการตัดช่องย่องเบา เป็นต้น (ข.ธ.อ. ๔/๗)

^๔ ผู้เฝ้าในธรรม หมายถึงบุคคลผู้บรรลุโลกุตตรธรรม ๙ ประการ (มรรค ๔ ผล ๕ นิพพาน ๑) (ข.ธ.อ. ๔/๑๙)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๖. ปันทิตวรรค ๗. กามมาตาวัตถุ

๕. ปันทิตสามเณรวัตถุ

เรื่องปันทิตสามเณร

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๘๐] คนไข่น้ำ ย่อมไข่น้ำ

ข้างศร ย่อมตัดลูกศร

ข้างไม้ ย่อมถากไม้

ปันทิต ย่อมฝึกตน^๑

๖. ลกฺขณชกัถทียเณรวัตถุ

เรื่องพระลกฺขณชกัถทียเณระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๘๑] ภูเขาศิลาล้วน เป็นแท่งทึบ ย่อมไม่สะท้อนเพราะลม ฉนฺใด

ปันทิตทั้งหลาย ย่อมไม่หวั่นไหวเพราะนินทาหรือสรรเสริญ^๒ ฉนฺนั้น

๗. กามมาตาวัตถุ

เรื่องมารดาของนางกาณา

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๘๒] ปันทิตทั้งหลายพึงธรรมแล้ว ย่อมผ่องใส^๓

ดุจหวังน้ำที่ลึก ใสสะอาด ไม่ขุ่นมัว ฉะนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ ฝึกตน หมายถึงฝึกฝนตนเองเพื่อบรรลุอรหัตตผล (ข.ธ.อ. ๔/๓๕) และดู ม.ม. (แปล) ๑๓/๓๕๒/๔๓๑, ข.เถร. (แปล) ๒๖/๘๗๗/๔๘๔

^๒ ในคาถานี้ แม้จะตรัสโลกธรรมไว้เพียง ๒ ประการ คือ นินทาและสรรเสริญก็จริง แต่พึงทราบว่า ทรงแสดงโลกธรรมไว้ทั้ง ๘ ประการ ความหมายโดยสรุป คือ ไม่หวั่นไหวทั้งในอิฏฐารมณ(อารมณ์ที่น่าปรารถนา) และอนิฏฐารมณ(อารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา) (ข.ธ.อ. ๔/๓๖)

^๓ ผ่องใส ในที่นี้หมายถึงบรรลุสภาวะที่จิตปราศจากอุปธิกิเลสด้วยอำนาจโสดาปัตติมรรค เป็นต้น (ข.ธ.อ. ๔/๔๐)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๖. ปิ่นชิตวรรค ๙. ธรรมิกเถรวัตถุ

๘. ปัญจสตภิกขวัตถุ

เรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูป

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๘๓] สัตบุรุษทั้งหลาย ย่อมเว้นในธรรมทั้งปวง^๑
สัตบุรุษทั้งหลายย่อมไม่พรั่นเพื่อเพราะกามคุณเป็นเหตุ
บัณฑิตทั้งหลายจะประสบสุขหรือทุกข์
ย่อมไม่แสดงอาการขึ้นลง^๒

๙. ธรรมิกเถรวัตถุ

เรื่องพระธรรมิกเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๘๔] บัณฑิตย่อมไม่ทำบาปเพราะตนเป็นเหตุ
หรือเพราะผู้อื่นเป็นเหตุ
บุคคลไม่พึงปรารถนาบุตร ทรัพย์ แวนแคว้น
หรือความสำเร็จเพื่อตน โดยไม่ชอบธรรม
พึงเป็นผู้มีศีล มีปัญญา และยึดมั่นอยู่ในธรรม

เชิงอรรถ :

^๑ ย่อมเว้นในธรรมทั้งปวง หมายถึงมีอรหัตตมัคคญาณเป็นเครื่องเว้นหรือละเงินทราคะ(ความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจ)ในชั้น ๕ เป็นต้น (ข.ธ.อ. ๔/๔๒)

^๒ ไม่แสดงอาการขึ้นลง หมายถึงไม่แสดงอาการยินดีหรือยินร้ายเมื่อถูกโลกธรรมกระทบ (ข.ธ.อ. ๔/๔๓)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๕๔ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๖. ปิณฑิตวรรค ๑๑. ปัญจสตอาคั่นตูกภิกขุวัตถุ

๑๐. ธัมมัสสวนวัตถุ^๑

เรื่องการฟังธรรม

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาที่แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๘๕] ในหมู่มนุษย์ เหล่าชนผู้ไปถึงฝั่งโน้น^๒ มีจำนวนน้อย

ส่วนหมู่อื่นนอกนี้เลาะไปตามฝั่งนี้^๓ทั้งนั้น

[๘๖] ส่วนชนเหล่าใดประพฤติดตามธรรม

ในธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้โดยชอบ^๔

ชนเหล่านั้นจักข้ามพ้นวัฏฏะ

อันเป็นบ่วงมารที่ข้ามได้แสนยาก ไปถึงฝั่งโน้นได้

๑๑. ปัญจสตอาคั่นตูกภิกขุวัตถุ

เรื่องภิกษุอาคั่นตูกะ ๕๐๐ รูป

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาที่แก่ภิกษุอาคั่นตูกะผู้อยู่ในแคว้นโกศล ดังนี้)

[๘๗] บัณฑิตละธรรมดำ^๕ แล้วพึงเจริญธรรมขาว^๖

ออกจากวัฏฏะมาสู่วิวัฏฏะ^๗

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ส.ม. (แปล) ๑๙/๓๔/๓๓, ๑๙๘/๗๔, อัง.ทสก. (แปล) ๒๔/๑๑๗/๒๖๙-๒๗๐

^๒ ฝั่งโน้น หมายถึงนิพพาน (อัง.ทสก.อ. ๓/๑๑๗-๑๑๘/๓๗๕, ขุ.ธ.อ. ๔/๔๕, ส.ม.อ. ๓/๓๑-๔๐/๑๙๖)

^๓ ฝั่งนี้ หมายถึงสักกายทิฏฐิ (ความเห็นว่าเป็นอัตตาของตน) (ขุ.ธ.อ. ๔/๔๕) หรือหมายถึงวัฏฏะ (ส.ม.อ. ๓/๓๑-๔๐/๑๙๖)

^๔ ธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้โดยชอบ หมายถึงโลกุตตรธรรม ๙ ประการ คือ มรรค ๔ ผล ๕ นิพพาน ๑ (อัง.ทสก.อ. ๓/๑๑๗-๑๑๘/๓๗๕)

^๕ ธรรมดำ หมายถึงอกุศลธรรม มีกายทุจริต เป็นต้น (ขุ.ธ.อ. ๔/๔๗)

^๖ ธรรมขาว หมายถึงกุศลธรรม มีกายสุจริต เป็นต้น (ขุ.ธ.อ. ๔/๔๗)

^๗ ออกจากวัฏฏะมาสู่วิวัฏฏะ หมายถึงออกจากวัฏฏะที่เรียกว่า โลกะ (ที่มีน้ำ) มาสู่วิวัฏฏะที่เรียกว่า อกโลกะ (ที่ไม่มีน้ำ) ได้แก่ นิพพาน (ส.ม.อ. ๓/๓๑-๔๐/๑๙๖, อัง.ทสก.อ.๓/๑๑๗-๑๑๘/๓๗๕, ขุ.ธ.อ.๔/๔๗)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๗. อรหันตวรรค ๑. ชิวกวัตถุ

- [๘๘] ละกามทั้งหลายแล้ว เป็นผู้หมดความกังวล
ฟังปรารถนายินดียิ่งในวิเวกที่ยินดีได้ยากยิ่ง
ฟังชำระตนให้ผ่องแผ้วจากเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตทั้งหลาย
- [๘๙] บัณฑิตเหล่าใดอบรมจิตโดยชอบ
ในองค์ธรรมเป็นเครื่องตรัสรู้ทั้งหลาย
ไม่ถือมั่น ยินดีในนิพพานเป็นที่สละความถือมั่น
บัณฑิตเหล่านั้นสิ้นอาสวะแล้ว
มีความรุ่งเรือง ดับสนิทแล้วในโลก^๑

บัณฑิตวรรคที่ ๖ จบ

๗. อรหันตวรรค

หมวดว่าด้วยพระอรหันต์

๑. ชิวกวัตถุ

เรื่องหมอชิวก

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่มอชิวก ดังนี้)

- [๙๐] ผู้บรรลุลจฺตมหายปฺลายทางแล้ว^๒
ไร้ความโศก หลุดพ้นแล้วในธรรมทั้งปวง^๓
ละกิเลสเครื่องร้อยรัด^๔ได้หมด ย่อมไม่มีความเร่าร้อน

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ส.ม. (แปล) ๑๙/๓๔/๓๓-๓๔, อจ.ทสก. (แปล) ๒๔/๑๖๙/๒๖๙-๒๗๐

^๒ ผู้บรรลุลจฺตมหายปฺลายทาง หมายถึงพระชินาสพฺผู้ถึงที่สุดแห่งสังสารวัฏ (ข.ธ.อ. ๔/๔๙)

^๓ ธรรมทั้งปวง หมายถึงธรรมทั้งหลายมีขันธ ๕ เป็นต้น (ข.ธ.อ. ๔/๔๙)

^๔ กิเลสเครื่องร้อยรัด หมายถึงกิเลส ๔ อย่าง คือ (๑) อภิชฌา ความเพ่งเล็งอยากได้ของคนอื่น (๒) พยาบาท ความคิดร้ายผู้อื่น (๓) สิลฺลพฺตปฺรามาส ความถือมั่นศีลและวัตร (๔) อิหังสัจจจากิณิเวส ความถือมั่นว่านี่เท่านั้นจริง (ข.ธ.อ. ๔/๔๙) และดู ข.ม. (แปล) ๒๙/๒๙/๑๑๙

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๗. อรหันตวรรค ๓. เพ็ญญลลีสเถรวัดถุ

๒. มหาภัสสปเถรวัดถุ

เรื่องพระมหาภัสสปเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาที่แกภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๙๑] ผู้มีสติ หมั่นประกอบความเพียร^๑

ไม่ติดในที่อยู่ ละความห่วงอาลัยไป

เหมือนหงส์ละเปลือกตมไป ฉะนั้น

๓. เพ็ญญลลีสเถรวัดถุ

เรื่องพระเพ็ญญลลีสเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาที่แกภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๙๒] ผู้ไม่มีการสังสม^๒

กำหนดรู้อาหารก่อนแล้วจึงบริโภค

มีสัญญาตวิโมกข์^๓ และอนิมิตตวิโมกข์ เป็นอารมณ์

ไม่ทิ้งทางไว้ให้เป็นที่รู้ได้

เหมือนนกไม่ทิ้งทางไว้ในอากาศ ฉะนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ ผู้มีสติ หมั่นประกอบความเพียร ในที่นี้หมายถึงพระชีณาสพผู้มีสติโพบูลย์ หมั่นประกอบในคุณธรรมมี
ฉานและวิปัสสนา เป็นต้น ที่ตนได้บรรลุแล้วโดยการนึก การเข้า การออก การอธิษฐาน และการพิจารณา
(ข.ธ.อ.๔/๕๒)

^๒ การสังสม มี ๒ อย่าง คือ (๑) กัมมสันนิยยะ การสังสมกรรมคือกุศลและอกุศล (๒) ปีจยสันนิยยะ
การสังสมปีจย ๔ (ข.ธ.อ.๔/๕๓-๕๔)

^๓ สัญญาตวิโมกข์ หมายถึงสภาวะที่หลุดพ้น เพราะว่างจาก ราคะ โทสะ โมหะ
อนิมิตตวิโมกข์ หมายถึงสภาวะที่หลุดพ้น เพราะไม่มีนิมิต คือ ราคะ เป็นต้น
ในคาถาที่ ๙๒-๙๓ นี้ หมายถึงถึงอัปปณิหิตวิโมกข์ ได้แก่ สภาวะที่หลุดพ้น เพราะไม่มีที่ตั้งคือกิเลส
มีราคะเป็นต้นด้วย วิโมกข์ทั้ง ๓ ประการนี้ เป็นชื่อของนิพพาน (ข.ธ.อ.๔/๕๔)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๕๗ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๗. อรหันตวรรค ๕. มหากัจจายนเถรวัตถุ

๔. อนรุทธเถรวัตถุ

เรื่องพระอนรุทธเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๙๓] ท่านผู้สิ้นอาสวะแล้ว ไม่ติดในอาหาร
มีสัญญาตวิโมกข์ และอนิมิตตวิโมกข์ เป็นอารมณ์
ไม่ทิ้งร่องรอยไว้ให้เป็นที่รู้ได้
เหมือนนกไม่ทิ้งร่องรอยไว้ในอากาศ ฉะนั้น^๑

๕. มหากัจจายนเถรวัตถุ

เรื่องพระมหากัจจายนเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๙๔] ผู้ใดฝึกอินทรีย์^๒ให้สงบได้
เหมือนม้าที่นายสารถีฝึกดีแล้ว
ผู้นั้นย่อมละมานะได้ ไม่มีอาสวะ คงที่
แม้ทวยเทพทั้งหลายก็รักใคร่

เชิงอรรถ :

^๑ ขุ.เถร. (แปล) ๒๖/๙๒/๓๓๗

^๒ อินทรีย์ หมายถึงตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ (ขุ.ธ.อ. ๔/๕๘)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๕๘ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๗. อรหันตวรรค ๘. สารีปุตตเถรวัตถุ

๖. สารีปุตตเถรวัตถุ

เรื่องพระสารีบุตรเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๙๕] ภิกษุผู้คงที่ มีวัตรงาม
ไม่ยินดียินร้าย เสมอด้วยแผ่นดิน
เปรียบด้วยเสาเขื่อน
(มีใจผ่องใส) เหมือนห้วงน้ำไร้เปือกตม
สังสารวัฏย่อมไม่มีแก่ผู้เช่นนั้น

๗. โกสัมพีวาสีตีสสเถระสามเณรวัตถุ

เรื่องสามเณรของพระตีสสเถระชาวเมืองโกสัมพี

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระตีสสเถระชาวเมืองโกสัมพี ดังนี้)

[๙๖] ผู้หลุดพ้นเพราะรู้ชอบ ผู้สงบ ผู้คงที่
ยอมมีมโนกรรมที่สงบ วลีกรรมที่สงบ กายกรรมที่สงบ

๘. สารีปุตตเถรวัตถุ

เรื่องพระสารีบุตรเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุผู้อยู่ในป่า ๓๐ รูป ดังนี้)

[๙๗] นรชนใด ผู้ไม่ต้องเชื่อใคร^๑
รู้จักนิพพานที่ปัจฉิมอะไรปรุงแต่งไม่ได้

เชิงอรรถ :

^๑ไม่ต้องเชื่อใคร ในที่นี้หมายถึงรู้แจ้งธรรมอย่างประจักษ์ชัดด้วยตนเอง ไม่ต้องรอระดับธรรมจากผู้อื่น (ข.ม.อ. ๘๘/๓๓๙-๓๔๑)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๕๙ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๗. อรหันตวรรค ๑๐. อัญญตริตถีวัตถุ

ด้ตรอยต่อ^๑แห่งการเกิดใหม่
ทำลายโอกาส^๒แห่งการท่องเที่ยวไปในสงสาร
กายความหวังแล้ว นรชนนั้นแล เป็นบุรุษสูงสุด^๓

๙. ขทิวรณียเรวตเถรวัตถุ

เรื่องพระเรวตเถระผู้อยู่ในป่าไม้ตะเคียน

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แกนางวิสาขาภิคารมาตา ดังนี้)

[๙๘] พระอรหันต์ทั้งหลายอยู่สถานที่ใด
คือ จะเป็นบ้านก็ตาม ป่าก็ตาม ที่ลุ่มก็ตาม ที่ดอนก็ตาม
สถานที่นั้น เป็นรมณีสถาน^๔

๑๐. อัญญตริตถีวัตถุ

เรื่องหญิงคนใดคนหนึ่ง

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุรูปหนึ่ง ดังนี้)

[๙๙] ท่านผู้ปราศจากราคะทั้งหลาย
จะยินดีป่าทั้งหลาย อันน่ารื่นรมย์
ที่ชนผู้แสวงหากามไม่ยินดี
เพราะท่านเหล่านั้นไม่แสวงหากาม^๕

อรหันตวรรคที่ ๗ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ รอยต่อ หมายถึงวิภวสนธิ (รอยต่อคือวิภว) สังสารสนธิ (รอยต่อคือสงสาร) (ข.ธ.อ. ๔/๘/๖๖)

^๒ ทำลายโอกาส หมายถึงทำลายโอกาสที่จะเกิดอีกได้ เพราะสิ้นเชื้อพันธ์คือกุศลกรรมและอกุศลกรรม (ข.ธ.อ. ๔/๖๖)

^๓ ดูเทียบ ข.ม. (แปล) ๒๙/๘๘/๒๗๕

^๔ ในคาถานี้มีนัยว่า แม้ในหมู่บ้านจะหาความสงบกายไม่ได้ก็จริง แต่พระอรหันต์ทั้งหลายก็ได้ความสงบใจ เพราะอารมณ์ทั้งหลายหาทำจิตของท่านให้หวั่นไหวได้ไม่ ดังนั้น ที่ไหนก็ตามยอมเป็นที่พระอรหันต์อยู่ได้ และที่นั้นยอมเป็นสถานที่รื่นรมย์ (ข.ธ.อ. ๔/๗๒) และดูเทียบ ข.เถร. (แปล) ๒๖/๙๙๑/๕๐๒

^๕ ข.เถร. (แปล) ๒๖/๙๙๒/๕๐๒

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๘. สหัสสวรรค ๒. พาหิยทาร์จิริยเถรวัตถุ

๘. สหัสสวรรค

หมวดว่าด้วยหนึ่งในร้อยในพัน

๑. ตัมพทาลิกโจรฆาตกวัตถุ

เรื่องเพชรฆาตโจรเคราแดง

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๑๐๐] คำพูดที่มีประโยชน์คำเดียว^๑

ที่คนฟังแล้วสงบระงับได้^๒

ย่อมดีกว่าคำพูดที่ไร้ประโยชน์ตั้ง ๑,๐๐๐ คำ

๒. พาหิยทาร์จิริยเถรวัตถุ

เรื่องพระพาหิยทาร์จิริยเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๑๐๑] คาถาที่มีประโยชน์คาถาเดียว

ที่คนฟังแล้วสงบระงับได้

ย่อมดีกว่าคาถาที่ไร้ประโยชน์ตั้ง ๑,๐๐๐ คาถา

เชิงอรรถ :

^๑ มีประโยชน์ ในที่นี้หมายถึงเป็นคำที่แสดงเรื่องนิพพาน หรือเรื่องขันธ ชาติ อายตนะ อินทรีย์ พละ โขขมงค์ และสติปัญญา (ขุ.ธ.อ. ๔/๘๒)

^๒ สงบระงับ หมายถึงสงบระงับกิเลสมีรากะเป็นต้นได้ (ขุ.ธ.อ. ๔/๘๒)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๖๑ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๘. สหัสสวรรค ๔. อนัตถปุจฉกพราหมณวัตถุ

๓. กุณฑลเกสีเถรีวัตถุ

เรื่องพระกุณฑลเกสีเถรี

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๑๐๒] ธรรมะบทหนึ่ง^๑ ที่คนฟังแล้วสงบระงับได้

ย่อมดีกว่าคาถาที่ไร้ประโยชน์ตั้ง ๑๐๐ คาถา

[๑๐๓] ผู้ชนะข้าศึกจำนวนพันคุณด้วยพันในสงคราม

หาชื่อว่าผู้ชนะที่ยอดเยี่ยมไม่

แต่ผู้ชนะตน^๒ได้ จึงชื่อว่า ผู้ชนะที่ยอดเยี่ยม

๔. อนัตถปุจฉกพราหมณวัตถุ

เรื่องอนัตถปุจฉกพราหมณ์

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พราหมณ์ ดังนี้)

[๑๐๔] การชนะตนของบุคคลผู้ฝึกตนดีแล้ว^๓

ประพฤติสำรวมเป็นนิตยนั้นแล

ประเสริฐกว่าการชนะผู้อื่น

[๑๐๕] เทวดา คนธรรพ์ มาร หรือพรหม

ไม่อาจทำชัยชนะของบุคคลเช่นนั้นให้กลับแพ้ได้เลย

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรมะบทหนึ่ง หมายถึงข้อธรรมหนึ่งในหมวดธรรมที่มีหลายข้อ เช่น หมวดธรรม ๔ คือ (๑) อนภิขณา

(๒) อพยาบาท (๓) สัมมาสติ (๔) สัมมาสมาธิ แต่ละข้อเป็นธรรมะบทหนึ่ง (ขุ.ธ.อ. ๔/๙๕)

^๒ ชนะตน หมายถึงชนะกิเลสมีโลภะ เป็นต้น (ขุ.ธ.อ. ๔/๙๕)

^๓ ผู้ฝึกตนดี ในที่นี้หมายถึงผู้ไม่มีกิเลส (ขุ.ธ.อ. ๔/๙๗)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๘. สหัสสวรรค ๖. สาริปุตตเถรภาคินยยวัตถุ

๕. สาริปุตตเถรมาตุลพราหมณวัตถุ

เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นลุงของพระสาริปุตตเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พราหมณ์ผู้เป็นลุงของพระสาริปุตตเถระ ดังนี้)

[๑๐๖] การบูชาของบุคคลผู้บูชาท่านที่อบรมตนดี^๑แล้ว

คนเดียว แม้เพียงครั้งเดียว

ประเสริฐกว่าการบูชาของบุคคลผู้บูชา^๒

ด้วยทรัพย์จำนวน ๑,๐๐๐ กหาปณะทุก ๆ เดือน ตลอด ๑๐๐ ปี

๖. สาริปุตตเถรภาคินยยวัตถุ

เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นหลานของพระสาริปุตตเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พราหมณ์ผู้เป็นหลานของพระสาริปุตตเถระ
ดังนี้)

[๑๐๗] การบูชาของบุคคลผู้บูชาท่านที่อบรมตนดีแล้ว

คนเดียว แม้เพียงครั้งเดียว

ประเสริฐกว่าการบูชาของบุคคลผู้บูชาไฟในป่าเป็นเวลา ๑๐๐ ปี

เชิงอรรถ :

^๑ ท่านที่อบรมตนดี ในที่นี้หมายถึงพระอริยบุคคลตั้งแต่พระโสดาบันจนถึงพระอรหันตชินนาสพ (ข.ธ.อ. ๔/๙๙)

^๒ บูชายัญ หมายถึงให้ทานแก่มหาชน (ข.ธ.อ. ๔/๙๗)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๖๓ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๘. สหัสสวรรค ๙. สังกิจจสามเณรวัตถุ

๗. สารีปุตตเถรสหายนพรหมณวัตถุ

เรื่องพรหมณผู้เป็นเพื่อนของพระสารีบุตรเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พรหมณผู้เป็นเพื่อนของพระสารีบุตรเถระ
ดังนี้)

[๑๐๘] การไหว้ท่านผู้ปฏิบัติตรง
ประเสริฐกว่าการบูชาญและ การบวงสรวงใด ๆ ในโลก
ที่ผู้หวังบุญทำอยู่ตลอดปี
เพราะการบูชาญและการบวงสรวงทั้งหมดนั้น
มีค่าไม่ถึงหนึ่งในสี่^๑

๘. आयुวัตถนกุมารวัตถุ

เรื่องอายุวัตถนกุมาร

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่อายุวัตถนกุมารและอุบาสก ๕๐๐ คน ดังนี้)

[๑๐๙] ธรรม ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ
ย่อมเจริญแก่ผู้กราบไหว้ ผู้อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ เป็นนิตย์

๙. สังกิจจสามเณรวัตถุ

เรื่องสังกิจจสามเณร

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุ ๕๐๐ รูป ดังนี้)

[๑๑๐] ผู้มีศีล เฟงพินิจ แม้มมีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว
ประเสริฐกว่าคนทุกศีล ไม่มีจิตตั้งมั่น
ที่มีชีวิตอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี

เชิงอรรถ :

^๑ มีค่าไม่ถึงหนึ่งในสี่ หมายถึงอานิสงส์ไม่ถึง ๑ ส่วนใน ๔ ส่วนแห่งผลที่เกิดจากการมีกุศลเจตนาคือจิต
เลื่อมใสแล้วน้อมกายไหว้พระอรหันต์บุคคลผู้ปฏิบัติตรง (ข.ธ.อ. ๔/๑๐๑)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๖๔ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๘. สหัสสวรรค ๑๒. ปฎาจารย์เถรีวัตถุ

๑๐. ขาณโกณฑัญญเถรีวัตถุ

เรื่องพระขาณโกณฑัญญเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แกภิกษุ ๕๐๐ รูป ผู้เป็นศิษย์พระขาณโกณฑัญญเถระ ดังนี้)

[๑๑๑] ผู้มีปัญญา เฟงพินิจ แม้มมีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว
ประเสริฐกว่าผู้มีปัญญาทราวม ไม่มีจิตตั้งมั่น
ที่มีชีวิตอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี^๑

๑๑. สัปปทาสเถรีวัตถุ

เรื่องพระสัปปทาสเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แกภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๑๑๒] ผู้มีความเพียรมั่นคง^๒ แม้มมีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว
ประเสริฐกว่าผู้เกียจคร้าน ไม่มีความเพียร
ที่มีชีวิตอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี

๑๒. ปฎาจารย์เถรีวัตถุ

เรื่องพระปฎาจารย์เถรี

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระปฎาจารย์เถรี ดังนี้)

[๑๑๓] ผู้เห็นความเกิดและความดับ^๓ แม้มมีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว
ประเสริฐกว่าผู้ไม่เห็นความเกิดและความดับ
ที่มีชีวิตอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี^๔

เชิงอรรถ :

^๑ ข.อป. (แปล) ๓๓/๒๓๙/๔๘๖

^๒ มีความเพียรมั่นคง หมายถึงบำเพ็ญเพียรอย่างหนักแน่น สามารถจะให้เกิดมาน ๒ ประการ คือ (๑) อารัมมณูปนิชฌาน(การเพ่งอารมณ์ ได้แก่ สมาบัติ คือ รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔) (๒) ลักขณูปนิชฌาน (การเพ่งลักษณะ ได้แก่ วิปัสสนา มรรค และผล)

^๓ เห็นความเกิดและความดับ หมายถึงเห็นความเกิดและความดับของขันธ ๕ (ข.ธ.อ. ๔/๑๒๘)

^๔ ข.อป. (แปล) ๓๓/๘๑/๔๖๖

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๘. สหัสสวรรค ๑๔. พหุปัตติกาเถรีวัตถุ

๑๓. กิสาโคตมีวัตถุ

เรื่องนางกิสาโคตมี

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่นางกิสาโคตมี ดังนี้)

[๑๑๔] ผู้เห็นทางอมตะ^๑ แม้มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว

ประเสริฐกว่าผู้ไม่เห็นทางอมตะ

ที่มีชีวิตอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี

๑๔. พหุปัตติกาเถรีวัตถุ

เรื่องพระพหุปัตติกาเถรี

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระพหุปัตติกาเถรี ดังนี้)

[๑๑๕] ผู้เห็นธรรมอันสูงสุด^๒ แม้มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว

ประเสริฐกว่าผู้ไม่เห็นธรรมอันสูงสุด

ที่มีชีวิตอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี

สหัสสวรรคที่ ๘ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ทางอมตะ หมายถึงนิพพาน (ข.ธ.อ. ๔/๑๓๒)

^๒ ธรรมอันสูงสุด ในที่นี้หมายถึงโลกุตตรธรรม ๙ ประการ คือ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ (ข.ธ.อ. ๔/๑๓๔)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๖๖ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๙. ปาปวรรค ๒. เสยยสกเถรวัตถุ

๙. ปาปวรรค

หมวดว่าด้วยบาป

๑. จูเพ็กสาฎกวัตถุ

เรื่องพราหมณ์จูเพ็กสาฎก

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๑๑๖] บุคคลควรรีบเร่งทำบุญ^๑ ควรห้ามจิตจากบาป^๒

เพราะเมื่อทำบุญเข้าไป ใจจะยินดีในบาป

๒. เสยยสกเถรวัตถุ

เรื่องพระเสยยสกเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระเสยยสกเถระ ดังนี้)

[๑๑๗] หากบุคคลทำบาปไป ก็ไม่ควรทำบาปนั้นซ้ำอีก

ไม่ควรทำความพอใจในบาปนั้น

เพราะการสั่งสมบาปนำทุกข์มาให้

เชิงอรรถ :

^๑ บุญ หมายถึงการให้ทาน การบำเพ็ญวัตร มีอุปัชฌายวัตรเป็นต้น (ข.ธ.อ. ๕/๔)

^๒ บาป หมายถึงกายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต หรือการเกิดขึ้นแห่งอกุศลจิต (ข.ธ.อ. ๕/๔)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๖๗ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๙. ปาปวรรค ๔. อนาถปิณฑิกเสฏฐิวัตถุ

๓. ลาซเทวธิดาวัตถุ

เรื่องลาซเทพธิดา

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ลาซเทพธิดา ดังนี้)

[๑๑๘] หากบุคคลทำบุญ ก็ควรทำบุญนั้นบ่อย ๆ
ควรทำความพอใจในบุญนั้น
เพราะการสั่งสมบุญนำสุขมาให้

๔. อนาถปิณฑิกเสฏฐิวัตถุ

เรื่องอนาถปิณฑิกเศรษฐี

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่อนาถปิณฑิกเศรษฐีและเทวดาผู้สิงสถิต
อยู่ที่ซุ้มประตูบ้านของเศรษฐี ดังนี้)

[๑๑๙] ตราบใดที่บาปยังไม่ให้ผล
ตราบนั้น คนชั่วจะเห็นบาปว่าดี
แต่เมื่อใด บาปให้ผล
เมื่อนั้น คนชั่วจะเห็นบาปว่าชั่วแท้

[๑๒๐] ตราบใดที่กรรมดียังไม่ให้ผล
ตราบนั้น คนดีจะเห็นกรรมดีว่าชั่ว
แต่เมื่อใด กรรมดีให้ผล
เมื่อนั้นคนดีจะเห็นกรรมดีว่าดีแท้

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๙. ปาปวรรค ๗. มหาธนวาณิชวัตถุ

๕. อสังญตปริกขาริกขวัตถุ

เรื่องภิกษุผู้ไม่เก็บรักษาบริวาร

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุรูปหนึ่ง ดังนี้)

[๑๒๑] บุคคลอย่าสำคัญว่าบาปเล็กน้อยคงจักไม่มาถึง^๑
แม้หมอน้ำยังเต็มด้วยน้ำที่ตกลงมาที่ละหยาด ๆ ได้ ฉันทใด
คนพาล เมื่อสั่งสมบาปทีละเล็กทีละน้อย
ก็เต็มด้วยบาปได้ ฉันทนั้น

๖. พิฬารปทกเสฏฐิวัตถุ

เรื่องพิฬารปทกเศรษฐี

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่เศรษฐีผู้อยู่เมืองสาวัตถี ดังนี้)

[๑๒๒] บุคคลอย่าสำคัญว่าบุญเล็กน้อยคงจักไม่มาถึง
แม้หมอน้ำยังเต็มด้วยน้ำที่ตกลงมาที่ละหยาด ๆ ได้ ฉันทใด
คนมีปัญญา เมื่อสั่งสมบุญแม้ทีละเล็กทีละน้อย
ก็เต็มด้วยบุญได้ ฉันทนั้น

๗. มหาธนวาณิชวัตถุ

เรื่องพ่อค้าผู้มีทรัพย์มาก

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๑๒๓] บุคคลควรละเว้นบาปทั้งหลาย
ดูจพ่อค้าที่มีทรัพย์มาก แต่มีพวคน้อย หลีกเลี้ยงทางที่มีภัย
และดูจคนรักชีวิตหลีกเลี้ยงยาพิษ ฉันทนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ หมายถึงอย่าสำคัญว่าตนทำบาปไว้เพียงนิดหน่อย คงจักไม่ให้ผล (ข.ธ.อ. ๕/๑๔)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๖๙ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๙. ปาปวรรค ๑๐. มณิการกุลปกตีสสเถรวัตถุ

๘. กุกกภูมิตตเนสาทวัตถุ

เรื่องนายพรานเนื้อชื่อกุกกภูมิต

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๑๒๔] หากที่ฝ่ามือไม่มีแผล บุคคลก็ใช้ฝ่ามือนำยาพิษไปได้
เพราะยาพิษจะไม่ซึมเข้าไปยังฝ่ามือที่ไม่มีแผล
เหมือนบาปไม่มีแก่ผู้ไม่ทำบาป ฉะนั้น

๙. โภกสุนขลททกวัตถุ

เรื่องนายพรานสุนัขชื่อโภกะ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุรูปหนึ่ง ดังนี้)

[๑๒๕] บุคคลใดประทุษร้ายต่อคนผู้ไม่ประทุษร้าย
เป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน
บาปย่อมกลับมาถึงบุคคลนั้นซึ่งเป็นคนพาลอย่างแน่แท้
ดุจผงธุลีอันละเอียดที่บุคคลชดไปทวนลม ฉะนั้น^๑

๑๐. มณิการกุลปกตีสสเถรวัตถุ

เรื่องพระติสสเถระผู้เข้าถึงตระกูลช่างแก้ว

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๑๒๖] สัตว์พวกหนึ่ง ย่อมเกิดในครรรค์^๒
พวกที่ทำบาปกรรมย่อมไปนรก
พวกที่ทำความดีย่อมไปสวรรค์
ส่วนผู้ที่ไม่มีอาสวะย่อมนิพพาน

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ส.ส. (แปล) ๑๕/๒๒/๒๖, ๑๙๐/๒๖๙, ข.เปต. (แปล) ๒๖/๒๖๕/๒๑๐, ข.ชา. (แปล) ๒๗/๙๔/๒๑๖
และดูสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๐.๘๖๘ หน้า ๖๖๐ ในเล่มนี้

^๒ ครรรค์ ในที่นี้หมายถึงครรรค์มนุษย์ (ข.ธ.อ. ๕/๓๔)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๙. ปาปวรรค ๑๒. สุปปพุทธสังกวัตถุ

๑๑. ตโยชนวัตถุ

เรื่องคน ๓ จำพวก

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๑๒๗] คนทำบาป ถึงจะเหาะขึ้นไปในอากาศ ก็ไม่พ้นจากบาปกรรม
ถึงจะดำลงไปกลางทะเล ก็ไม่พ้นจากบาปกรรม
ถึงจะเข้าไปหลบตัวในซอกเขา ก็ไม่พ้นจากบาปกรรม
เพราะไม่มีแผ่นดินสักส่วนหนึ่งที่คนทำบาปยืนอยู่แล้ว
จะพ้นจากบาปกรรมได้

๑๒. สุปปพุทธสังกวัตถุ

เรื่องเจ้าศากยะสุปพุทธะ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๑๒๘] บุคคล ถึงจะเหาะขึ้นไปในอากาศ ก็ไม่พ้นจากความตาย
ถึงจะดำลงไปกลางทะเล ก็ไม่พ้นจากความตาย
ถึงจะเข้าไปหลบตัวในซอกเขา ก็ไม่พ้นจากความตาย
เพราะไม่มีแผ่นดินสักส่วนหนึ่งที่บุคคลยืนอยู่แล้ว
จะไม่ถูกความตายครอบงำได้

ปาปวรรคที่ ๙ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๐. ทัณทวรรค ๒. จัฟพัคคิยภิกขุวัตถุ

๑๐. ทัณทวรรค

หมวดว่าด้วยการลงทัณฑ์^๑

๑. จัฟพัคคิยภิกขุวัตถุ

เรื่องพระจัฟพัคคิย

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๑๒๙] สัตว์ทุกประเภท ย่อมสะดุ้งกลัวโทษทัณฑ์
สัตว์ทุกประเภท ย่อมหวาดกลัวความตาย
บุคคลนำตนเข้าไปเปรียบเทียบแล้ว
ไม่ควรฆ่าเอง ไม่ควรใช้ให้คนอื่นฆ่า

๒. จัฟพัคคิยภิกขุวัตถุ

เรื่องพระจัฟพัคคิย

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๑๓๐] สัตว์ทุกประเภท ย่อมสะดุ้งกลัวโทษทัณฑ์
สัตว์ทุกประเภท ย่อมรักชีวิต^๒
บุคคลนำตนเข้าไปเปรียบเทียบแล้ว
ไม่ควรฆ่าเอง ไม่ควรใช้ให้คนอื่นฆ่า

เชิงอรรถ :

^๑ ลงทัณฑ์ ตามความหมายในวรรคนี้คือ การใช้กำลังทำร้าย เช่น ฆ่า หรือเบียดเบียนบุคคลอื่นหรือสัตว์อื่น ให้ได้รับความเดือดร้อน โดยการใช้ท่อนไม้ ก้อนดิน และวาจาทที่หยาบคายให้ร้ายป้ายสี ตลอดถึงการใช้ บทบัญญัติ บทลงโทษที่เอื้อประโยชน์ตนเป็นเครื่องมือ (ขุ.ธ.อ. ๕/๔๐-๔๘)

^๒ ยกเว้นพระชีณาสพ เพราะท่านเป็นผู้วางเฉยได้ในชีวิตหรือความตาย (ขุ.ธ.อ. ๕/๔๒)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๐. ทัณชวรรค ๔. โภณฑธานเถรวัตถุ

๓. สัมพหุลกุมารวัตถุ

เรื่องเด็กชายหลายคน

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่เด็กชายชาวเมืองสาวัตถีประมาณ ๕๐๐ คน
ที่กำลังตั้งในระหว่างทาง ดังนี้)

- [๑๓๑] ผู้ใดใฝ่หาความสุขเพื่อตน
แต่กลับใช้ท่อนไม้ทำร้ายสัตว์ทั้งหลายผู้รักสุข
ผู้นั้นตายไปแล้วย่อมไม่ได้รับความสุขเลย
- [๑๓๒] ส่วนผู้ใดใฝ่หาความสุขเพื่อตน
ไม่ใช้ท่อนไม้ทำร้ายสัตว์ทั้งหลายผู้รักสุข
ผู้นั้นตายไปแล้วย่อมได้รับความสุข^๑

๔. โภณฑธานเถรวัตถุ

เรื่องพระโภณฑธานเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระโภณฑธานเถระ ดังนี้)

- [๑๓๓] เธออย่าได้กล่าวคำหยาบต่อใคร ๆ
คนที่ถูกเธอกล่าวจะกล่าวโต้ตอบเธอ
เพราะว่าถ้อยคำที่โต้เถียงกัน ก่อให้เกิดทุกข์
และการทำร้ายโต้ตอบกันจะมาถึงเธอ
- [๑๓๔] ถ้าเธอทำตนให้นิ่งเงียบได้
เหมือนกิ้งกวด^๒ที่ตัดขอบปากออกแล้ว
เธอก็จะบรรลุนิพพานได้
การโต้เถียงกันก็จะไม่มีแก่เธอ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูอุทานข้อ ๑๓ หน้า ๑๙๓ ในเล่มนี้

^๒ กิ้งกวด หมายถึงระซังวงเดือน (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๐. ทัณธวรรค ๗. มหาโมคคัลลานเถรวัตถุ

๕. อุโปสถิกอิติวัตถุ

เรื่องหญิงผู้รักษาอุโบสถศีล

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาแก่นางวิสาขาและหญิงผู้รักษาอุโบสถศีล
ประมาณ ๕๐๐ คน ดังนี้)

[๑๓๕] คนเลี้ยงโคใช้ท่อนไม้ไล่ต้อนฝูงโคไปยังที่หากิน ฉันใด
ความแก่และความตาย ก็ไล่ต้อนอายุของสัตว์ทั้งหลายไป ฉะนั้น

๖. อชครเปตวัตถุ

เรื่องเปรตงูเหลือม

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาแก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๑๓๖] คนพาลมีปัญญาทราม เมื่อทำบาปกรรมย่อมไม่รู้สึกรู้ว่า
จึงมักเดือดร้อนเพราะกรรมของตน
เหมือนคนถูกไฟไหม้ ฉะนั้น

๗. มหาโมคคัลลานเถรวัตถุ

เรื่องพระมหาโมคคัลลานเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาแก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๑๓๗] ผู้ใดประทุษร้ายคนที่ไม่มีความผิด^๑
(และ) คนที่ไม่ประทุษร้าย^๒ (ตอบ) ด้วยโทษทัณฑ์
ผู้นั้นย่อมได้รับผลอย่าง ๑ ใน ๑๐ อย่าง คือ

[๑๓๘] (๑) ทุกขเวทนาอย่างแรงกล้า (๒) เสื่อมทรัพย์
(๓) ถูกทำร้ายร่างกาย (๔) เจ็บป่วยอย่างหนัก
(๕) กลายเป็นคนวิกลจริต

เชิงอรรถ :

^๑ คนที่ไม่มีความผิด หมายถึงพระชินาสพผู้ปราศจากความผิดทางกาย เป็นต้น (ขุ.ธ.อ. ๕/๕๘)

^๒ คนที่ไม่ประทุษร้าย หมายถึงคนที่ไม่มีความผิดต่อผู้อื่น หรือต่อตนเอง (ขุ.ธ.อ. ๕/๕๘)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๗๔ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๐. ทิณชวรรค ๙. สันตติมหามัตตวัตถุ

- [๑๓๙] (๖) ต้องราชภัย^๑ (๗) ถูกกล่าวหาอย่างร้ายแรง
 (๘) เสื่อมญาติ (๙) ทรัพย์สมบัติพินาศย่อยยับ
 [๑๔๐] (๑๐) บ้านเรือนถูกไฟไหม้
 เขาผู้มีปัญญาทราวม เมื่อตายไปย่อมตกรอก

๘. พหุภิกษุภิกษุขวัตถุ

เรื่องภิกษุผู้มีเครื่องใช้สอยมาก

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุผู้มีเครื่องใช้สอยมาก ดังนี้)

- [๑๔๑] การเป็นคนเปลือย การเกลาชฎา การเอาโคลนทาตัว
 การอดอาหาร การนอนบนพื้นดิน
 การมีกายหมักหมมด้วยธุลี
 หรือการทำความเพียรด้วยการนั่งกระโหยง
 วัตรทั้งหมดเหล่านี้หาชำระคนผู้ยังไม่ล่วงพ้นความสงสัยให้หมดจดได้ไม่

๙. สันตติมหามัตตวัตถุ

เรื่องสันตติมหาอำมาตย์

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

- [๑๔๒] แม้บุคคลจะแต่งตัวแบบใดก็ตาม
 ถ้าเขาเป็นผู้สงบ ฝึกตนได้ เป็นผู้แน่นอน^๒ ประพฤติพรหมจรรย์
 ละเว้นการเบียดเบียนสรรพสัตว์ ประพฤติสมาสมา
 ควรเรียกบุคคลเช่นนั้นว่า พรหมณ์ สมณะ หรือภิกษุ^๓ ก็ได้

เชิงอรรถ :

^๑ ต้องราชภัย หมายถึงการถูกถอดยศ ปลดจากตำแหน่ง เป็นต้น (ขุ.ธ.อ. ๕/๕๘)

^๒ สงบ หมายถึงสงบจากกิเลสมีราคะเป็นต้น

ฝึกตนได้ หมายถึงควบคุมอินทรีย์ทั้ง ๖ ได้

เป็นผู้แน่นอน หมายถึงเป็นผู้แน่นอนในโลกุตตรมรรคทั้ง ๔ (ขุ.ธ.อ. ๕/๖๘)

^๓ คำว่า "พรหมณ์ สมณะ ภิกษุ" ตามหลักการพุทธศาสนามีความหมายดังนี้ พรหมณ์ หมายถึงผู้ลอยบาปได้ สมณะ หมายถึงผู้สงบระงับบาปได้ ภิกษุ หมายถึงผู้ทำลายกิเลสได้ (ขุ.ธ.อ. ๕/๖๘)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๐. ทัณฑวารวรรค ๑๑. สุขสามเณรวัตถุ

๑๐. ปิโณติกตีสสเณรวัตถุ

เรื่องพระปิโณติกตีสสเณระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๑๔๓] บุคคลผู้กีดกันอกุศลวิตกได้ด้วยhiri มีอยู่น้อยคนในโลก
ภิกษุใดหลบลมหลีกนินทาได้ ตื่นตัวอยู่ เหมือนม้าชั้นดีหลบลมแล้วได้
ภิกษุเช่นนั้น มีอยู่น้อยรูป^๑

[๑๔๔] เธอทั้งหลายจงมีความเพียรและมีสังเวคธรรม^๒
เหมือนม้าดีที่ถูกลงแล้ว เธอทั้งหลายมีศรัทธา ศีล วิริยะ
สมาธิ และธัมมวิริจฉัย^๓
สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรรยา มีสติมั่นคง
จักละทุกข์^๔ มีประมาณไม่น้อยนี้ได้

๑๑. สุขสามเณรวัตถุ

เรื่องสุขสามเณร

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๑๔๕] คนไข่น้ำ ย่อมไข่น้ำ
ข้างศร ย่อมตัดลูกศร
ข้างไม้ ย่อมถากไม้
ผู้มีวัตรดี^๕ ย่อมฝึกตน^๖

ทัณฑวารวรรคที่ ๑๐ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ดู ส.ส. (แปล) ๑๕/๑๘/๑๖

^๒ มีสังเวคธรรม แปลจากคำว่า "สเวคิโน" หมายถึงมีสติโหดดับปญญา คือ ญาณที่มีโหดดับปะ ได้แก่ ญาณ
ที่มีความกล้วต่อภัยคือชาติ ชรา มรณะ เป็นต้น (ข.อติ.อ. ๓๗/๑๓๑)

^๓ ธัมมวิริจฉัย หมายถึงความรู้เหตุที่ควรและไม่ควร (ข.ธ.อ. ๕/๗๑)

^๔ ทุกข์ ในที่นี้หมายถึงวิภูทุกข์ (ข.ธ.อ. ๕/๑๐/๗๘)

^๕ ผู้มีวัตรดี ในที่นี้หมายถึงคนที่ว่าง่าย สอนง่าย (ข.ธ.อ. ๕/๘๒)

^๖ ข.เถร. (แปล) ๒๖/๑๙/๓๑๐ และดูเทียบธรรมบทข้อ ๘๐ หน้า ๕๓ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๑. ชราวรรค ๒. สิริมาวัตถุ

๑๑. ชราวรรค

หมวดว่าด้วยความชรา

๑. วิสาขาสหાયิกาวัตถุ

เรื่องหญิงสหายของนางวิสาข

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่หญิงประมาณ ๕๐๐ คน ดังนี้)

[๑๔๖] เมื่อโลกถูกเป็นไฟ^๑อยู่เป็นนิตย์

ทำไมจึงมีหัวเราะร่าเริงกันอยู่เล่า

เธอทั้งหลายถูกความมืด^๒ปกคลุม

ไหนไม่แสวงหาดวงประทีป^๓กันเล่า

๒. สิริมาวัตถุ

เรื่องนางสิริมา

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่บริษัท ๔ ที่มุงดูศพนางสิริมา ดังนี้)

[๑๔๗] จงดูอัตภาพที่ตกแต่งอย่างสวยงาม

แต่มีกายเป็นแผล^๔ มีกระดูกเป็นโครงร่าง^๕

อันกระสับกระส่าย ที่มหาชนตำริหวังกันมาก^๖

ซึ่งไม่มีความยั่งยืนตั้งมั่น

เชิงอรรถ :

^๑ โลกถูกเป็นไฟ หมายถึงโลกสันนิวาส (โลกคือหมู่มืด) ถูกไฟ ๑๑ กอง คือ ราคะ โทสะ โมหะ ขาดิ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส ผุดผวยอยู่เป็นนิตย์ (ข.ธ.อ. ๕/๘๕) และดู วิ.ม. (แปล) ๕/๕๔/๖๓, ส.สพ. (แปล) ๑๘/๒๘/๒๗ ประกอบ

^๒ ความมืด หมายถึงอวิชชา (ข.ธ.อ. ๕/๘๕)

^๓ ดวงประทีป หมายถึงแสงสว่างคือญาณ (ข.ธ.อ. ๕/๘๕)

^๔ มีกายเป็นแผล หมายถึงมีทวาร ๙ (ข.ธ.อ. ๕/๙๐)

^๕ มีกระดูกเป็นโครงร่าง หมายถึงมีกระดูก ๓๐๐ ท่อนเป็นโครงร่าง (ข.ธ.อ. ๕/๙๐)

^๖ ดูเทียบ ม.ม. (แปล) ๑๓/๓๐๒/๓๕๙, ข.เถร. (แปล) ๒๖/๗๖๙/๔๖๘, ๑๑๖๐/๕๓๐

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๗๗ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๑. ชราวรรค ๕. ขนปทกัลยาณรูปนันทาเถรีวัตถุ

๓. อุตตราเถรีวัตถุ

เรื่องพระอุตตราเถรี

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระอุตตราเถรีผู้มีอายุ ๑๒๐ ปี ดังนี้)

[๑๔๘] ร่างกายนี้แก่หง่อมแล้ว

เป็นรังของโรค มีแต่จะทรุดโทรมลงไป

ร่างกายที่เนาเปื่อยนี้ก็จะแตกดับไป

เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด

๔. อธิมานิกภิกขวัตถุ

เรื่องภิกษุผู้เข้าใจว่าตนสำเร็จ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลายที่กำลังดูซากศพในป่าช้า ดังนี้)

[๑๔๙] กระดูกเหล่านี้มีสีเหมือนสีนภพิราบ

ถูกเขาทิ้งไว้เกลื่อนกลาด

เหมือนน้ำเต้าที่ร่วงเกลื่อนกลาดในสารทกาล^๑

ความยินดีอะไรเล่าจะเกิด เพราะเห็นกระดูกเหล่านั้น

๕. ขนปทกัลยาณรูปนันทาเถรีวัตถุ

เรื่องพระรูปนันทาเถรีผู้งามในรัฐ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระรูปนันทาเถรีผู้สำคัญตนว่างาม ดังนี้)

[๑๕๐] ร่างกายนี้ถูกสร้างให้เป็นนครแห่งกระดูก

ฉาบด้วยเนื้อและเลือด เป็นที่สถิตแห่งความแก่

ความตาย ความถือตัว และความลบหลู่กัน

เชิงอรรถ :

^๑ สารทกาล หมายถึงฤดูใบไม้ร่วง ฤดูแล้ง เทศกาลทำบุญสิ้นเดือน ๑๐ (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๗๘ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๑. ชราวรรค ๘. ปฐมโพธิวัตถุ

๖. มัลลิกาเทวีวัตถุ

เรื่องพระนางมัลลิกาเทวี

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระเจ้าปเสนทิโกศลผู้เสียพระทัยเพราะการจากไปของพระนางมัลลิกาเทวี ดังนี้)

[๑๕๑] ราชรถอันวิจิตรงดงาม ยังชำรุดได้
แม้แต่ร่างกายนี้ ก็ยังเข้าถึงชราได้
แต่ธรรมของสัตบุรุษ^๑หาเข้าถึงชราไม่
สัตบุรุษกับสัตบุรุษรู้กันได้อย่างนี้^๒

๗. โลกทายิเถรวัตถุ

เรื่องพระโลกทายิเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๑๕๒] คนที่มีการศึกษาน้อยนี้
ย่อมแก่ไปเปล่าเหมือนโคพลีพท์
เขาเจริญแต่เนื้อหนัง ส่วนปัญญาหาเจริญไม่^๓

๘. ปฐมโพธิวัตถุ

เรื่องเหตุการณ์คราวแรกตรัสรู้

(พระผู้มีพระภาคทรงเปล่งอุทาน ดังนี้)

[๑๕๓] เราตามหานายช่าง^๔ผู้สร้างเรือน^๕ เมื่อไม่พบ^๖
จึงท่องเที่ยวไปในสงสารเป็นอนnekชาติ
เพราะการเกิดบ่อย ๆ เป็นทุกข์

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรมของสัตบุรุษ หมายถึงโลกุตตรธรรม ๘ (มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑) (ขุ.ธ.อ. ๕/๑๐๑)

^๒ ดูเทียบ ส.ส. (แปล) ๑๕/๑๑๔/๑๓๑, ขุ.ชา. (แปล) ๒๘/๔๑๓/๑๖๖

^๓ ขุ.เถร. (แปล) ๒๖/๑๐๒๘/๕๐๘

^๔ นายช่าง ในที่นี้หมายถึงตถุหา (ขุ.ธ.อ. ๕/๑๐๕)

^๕ เรือน ในที่นี้หมายถึงอัฐภาพ (ขุ.ธ.อ. ๕/๑๐๕)

^๖ เมื่อไม่พบ ในที่นี้หมายถึงไม่พบโพธิญาณ (ขุ.ธ.อ. ๕/๑๐๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๑. ชรารวรรค ๙. มหาธนเสฏฐิปุตตวัตถุ

[๑๕๔] นายช่างเอ๋ย เราพบท่านแล้ว^๑

ท่านจะสร้างเรือนไม่ได้อีก

ซี่โครง^๒ทุกซี่ของท่าน เราหักแล้ว

ยอดเรือน^๓เราก็อัดแล้ว

จิตของเราถึงธรรมปราศจากเครื่องปรุงแต่งแล้ว

เราได้บรรลุธรรมเป็นที่สิ้นค้นหาแล้ว^๔

๙. มหาธนเสฏฐิปุตตวัตถุ

เรื่องบุตรเศรษฐีผู้มีทรัพย์มาก

(พระผู้มีพระภาคทรงปรารภบุตรเศรษฐีผู้ใช้สอยทรัพย์สมบัติจนหมด จึงตรัส
พระคาถานี้แก่พระอานนท์ ดังนี้)

[๑๕๕] พวกคนโง่เขลาไม่ประพฤติตนให้เป็นคนดี

ในวัยหนุ่มสาวก็ไม่ได้หาทรัพย์ไว้ ย่อมชบเซา

เหมือนนกกระเรียนแก่ชบเซาอยู่ที่เปือกตมไร้ปลา ฉะนั้น

[๑๕๖] พวกคนโง่เขลาไม่ประพฤติตนให้เป็นคนดี

ในวัยหนุ่มสาวก็ไม่ได้หาทรัพย์ไว้

ย่อมนอนรำพึงถึงความหลัง

ดจลลภณูที่พ้นจากแสง ฉะนั้น

ชรารวรรคที่ ๑๑ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ หมายถึงพบต้นหนานั้นได้ด้วยความรู้แจ้งพระสัพพัญญุตญาณ (ข.ธ.อ. ๕/๑๐๖)

^๒ ซี่โครง ในที่นี้หมายถึงกิเลสเหล่าอื่นทั้งหมด (ข.ธ.อ. ๕/๑๐๖)

^๓ ยอดเรือน ในที่นี้หมายถึงอวิชชา (ข.ธ.อ. ๕/๑๐๖)

^๔ พระคาถานี้จัดเป็นปฐมพุทธพจน์ (วิ.อ. ๑/๑๗)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๒. อัสดรรค ๒. อุปนันทสัถยกปุตตเถรวัตถุ

๑๒. อัสดรรค

หมวดว่าด้วยตน

๑. โพรธราชกุมารวัตถุ

เรื่องโพรธราชกุมาร

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่โพรธราชกุมาร ดังนี้)

[๑๕๗] ถ้าบุคคลรู้ว่าตนเป็นที่รัก ก็ควรรักษาตนนั้นไว้ให้ดี
บัณฑิตพึงประดับประคองตนไว้ให้ได้^๑
อย่างน้อยยามใดยามหนึ่งใน ๓ ยาม^๒

๒. อุปนันทสัถยกปุตตเถรวัตถุ

เรื่องพระอุปนันทสัถยกบุตรเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุหนุ่ม ๒ รูป ดังนี้)

[๑๕๘] บัณฑิตพึงตั้งตนไว้ในคุณธรรมที่เหมาะสมก่อน
แล้วสอนคนอื่นในภายหลัง^๓ จึงจะไม่มัวหมอง^๔

เชิงอรรถ :

- ^๑ **ประดับประคองตน** ในที่นี้หมายถึงถ้าเป็นคนหัดก็ควรทำบุญ มีทานและศีล เป็นต้น ถ้าเป็นบรรพชิต ก็ควรช่วยขยายทำวัตรปฏิบัติศึกษาพระปริยัติและเจริญกัมมัฏฐาน (ขุ.ธ.อ. ๖/๕)
- ^๒ **ยาม** ในที่นี้หมายถึงวัย ได้แก่ ระยะเวลาของอายุ มี ๓ คือ ปรุณวัย มัชฌิมวัย และปัจฉิมวัย (ขุ.ธ.อ. ๖/๕-๕)
- ^๓ หมายถึงเมื่อบัณฑิตประสงค์จะสอนผู้อื่นด้วยคุณธรรมมีความมักน้อย เป็นต้น หรือด้วยปฏิบัติทาของอริยวงศ์ ตนเองจะต้องดำรงอยู่ในคุณธรรมนั้นก่อน (ขุ.ธ.อ. ๖/๘)
- ^๔ **ไม่มัวหมอง** หมายถึงไม่ถูกนินทา (ขุ.ธ.อ. ๖/๘)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๑. ชรवारค ๕. महाกาลอุปาสกวัตถ

๓. ปธานิกตีสสเถรวัตถ

เรื่องพระปธานิกตีสสเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป ดังนี้)

[๑๕๙] บุคคลสอนผู้อื่นอย่างไร ก็พึงทำตนอย่างนั้น
ผู้ที่ฝึกตนดีแล้ว จึงควรฝึก(ผู้อื่น)
เพราะตนนั้นแลฝึกได้ยากยิ่ง

๔. กุมารกัสสปมาตาวัตถ

เรื่องมารดาของพระกุมารกัสสปเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๑๖๐] ตนแลเป็นที่พึงของตน^๑ บุคคลอื่นใครเล่า จะเป็นที่พึงได้
เพราะบุคคลที่ฝึกตนดีแล้ว ย่อมได้ที่พึงอันได้โดยยาก

๕. มหากาลอุปาสกวัตถ

เรื่องมหากาลอุบาสก

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๑๖๑] บาปที่ตนเองทำ เกิดในตน มีตนเป็นแดนเกิด
ย่อมทำลายคนมีปัญญาทราม
เหมือนเพชรที่เกิดจากหินทำลายแก้วมณี ฉะนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ ตนแลเป็นที่พึงของตน หมายถึงตนเองเท่านั้นที่จะสามารถทำกุศลแล้วเข้าถึงสวรรค์ หรือบรรลุมรรคผล
ได้ที่พึงที่ได้ยากคืออหัตตผล ไม่มีใครอื่นจะทำได้ (ข.ธ.อ.๖/๑๕)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๘๒ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๒. อัสดรรค ๘. กาลเถรวัตถุ

๖. เทวทัตตวัตถุ

เรื่องพระเทวทัต

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๑๖๒] ความทูลโดยสิ้นเชิง^๑

ย่อมรีงรัดอัธภาพของบุคคลผู้ทูลไว้

ดจเถววัลย์ที่รีงรัดต้นสาละไว้

เขาย่อมทำตนให้วิบัติดจโจรปรารถนาให้เขาวิบัติ ฉะนั้น

๗. สังฆเภทปริสักกนวัตถุ

เรื่องความพยายามเพื่อทำลายสงฆ์

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระอานนท์ปรารถนถึงพระเทวทัต ดังนี้)

[๑๖๓] กรรมที่ไม่ดี และไม่มีประโยชน์แก่ตน ทำได้ง่าย

ส่วนกรรมที่ดี และมีประโยชน์ ทำได้ยากอย่างยิ่ง

๘. กาลเถรวัตถุ

เรื่องพระกาลเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระกาลเถระและชนทั้งหลาย ดังนี้)

[๑๖๔] ผู้มีปัญญาทรม อาศัยทิฏฐิชั่ว

คัดค้านคำสอนของพระอริยะ

ผู้เป็นพระอรหันต์ ผู้ดำรงอยู่โดยธรรม

การคัดค้านและทิฏฐิชั่วนั้น

เกิดขึ้นมาเพื่อทำลายตนเอง

เหมือนขุยไฟทำลายต้นไฟ ฉะนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ ความทูลโดยสิ้นเชิง ในที่นี้หมายถึงตมเหตุที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยทวารทั้ง ๖ (ข.ธ.อ. ๖/๑๙)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๘๓ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๒. อัสดรรค ๑๐. อัสดทตถเถรวัตถุ

๙. จุฬกาลอุปาสกวัตถุ

เรื่องจุฬกาลอุปาสก

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่จุฬกาลอุปาสก ดังนี้)

[๑๖๕] ดนทำบาปกรรมเอง ก็เศร้าหมองเอง^๑

ตนไม่ทำบาปกรรมเอง ก็บริสุทธิ์เอง

ความบริสุทธิ์ และไม่บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตน

คนอื่นจะทำคนอื่นให้บริสุทธิ์ไม่ได้^๒

๑๐. อัสดทตถเถรวัตถุ

เรื่องพระอัสดทตถเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระอัสดทตถเถระ ดังนี้)

[๑๖๖] บุคคลไม่ควรให้ประโยชน์ตน^๑เสียไป

เพราะประโยชน์คนอื่นแม้มาก

เมื่อรู้ประโยชน์ตนแล้ว

ก็ควรชวนชวายเป็นประโยชน์ตน

อัสดรรคที่ ๑๒ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ เศร้าหมองเอง หมายถึงเสวยทุกข์ในอบาย คือ นรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน เปต อสุรกาย (ขุ.ธ.อ. ๖/๒๓)

^๒ ดูเทียบ ข.ม. (แปล) ๒๙/๘/๔๑, ข.จ. (แปล) ๓๐/๓๓/๑๖๖, อภิ.ก. ๓๗/๗๔๓/๔๓๕-๔๓๖

^๓ ประโยชน์ตน หมายถึงอริยผล ในที่นี้ ตรัสมุ่งกัมมัญฐานเป็นหลัก (ขุ.ธ.อ. ๖/๒๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๓. โลกวรรค ๒. สุตโธทนวัตถุ

๑๓. โลกวรรค

หมวดว่าด้วยเรื่องโลก

๑. ทหริกขุวัตถุ

เรื่องภิกษุหนุ่ม

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาแก่ภิกษุหนุ่มรูปหนึ่ง ดังนี้)

[๑๖๗] บุคคลไม่พึงเสพสิ่งต่ำทราม^๑

ไม่พึงอยู่ด้วยความประมาท

ไม่พึงยึดถือความเห็นผิด

ไม่พึงเป็นคนรกโลก

๒. สุตโธทนวัตถุ

เรื่องพระเจ้าสุทโธทนะ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาแก่พระเจ้าสุทโธทนะพระบิดาของพระองค์ ดังนี้)

[๑๖๘] ภิกษุไม่พึงประมาทบิณฑบาตที่ตนยื่นรับ^๒

พึงประพฤติสุจริตธรรม^๓

ผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

[๑๖๙] พึงประพฤติสุจริตธรรม

ไม่พึงประพฤติทุจริตธรรม

ผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

เชิงอรรถ :

^๑ สิ่งต่ำทราม ในที่นี้หมายถึงกามคุณ ๕ (ขุ.ธ.อ. ๖/๒๗)

^๒ ไม่พึงประมาทบิณฑบาตที่ตนยื่นรับ หมายถึงไม่พึงดูหมิ่นอาหารที่ต้องลุกขึ้นไปยื่นรับตามลำดับตบถอก ไม่เลือกรับเฉพาะบ้าน (ขุ.ธ.อ. ๖/๒๗)

^๓ สุจริตธรรม หมายถึงภิกขาจริยธรรม คือ การเที่ยวบิณฑบาตตามลำดับตบถอก ซึ่งตรงกันข้ามกับทุจริตธรรม คือ การเที่ยวบิณฑบาตในสถานที่อโคจร เช่น สถานที่ที่มีหญิงแพศยา เป็นต้น (ขุ.ธ.อ. ๖/๓๐)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๓. โลกาวรรค ๕. สัมมัชชนเถรวัตถุ

๓. ปัญจสตวิปีสสภิกขวัตถุ

เรื่องภิกษุผู้เจริญวิปัสสนา ๕๐๐ รูป

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุผู้เจริญวิปัสสนา ๕๐๐ รูป ดังนี้)

[๑๗๐] มัจจุราชย่อมไม่เห็นบุคคลผู้พิจารณาเห็นโลก^๑

เหมือนเห็นฟองน้ำ เหมือนเห็นพยับแดด

๔. อภยราชกุมารวัตถุ

เรื่องอภยราชกุมาร

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่อภยราชกุมาร ดังนี้)

[๑๗๑] ท่านทั้งหลายจงมาดูโลกนี้^๒ ที่วิจิตรดจราชรถ

ที่พวกคนเขลาหมกมุ่นอยู่ แต่พวกผู้รู้หาข้องอยู่ไม่^๓

๕. สัมมัชชนเถรวัตถุ

เรื่องพระสัมมัชชนเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๑๗๒] ผู้ใดประมาทแล้วในกาลก่อน

ภายหลังไม่ประมาท

ผู้นั้นยอมทำโลกนี้ให้สว่างไสว^๔

ดจดวงจันทร์พ้นจากเมฆ ฉะนั้น^๕

เชิงอรรถ :

^๑ โลก หมายถึงโลกคือชั้น ๕ เป็นต้น (ข.ธ.อ. ๖/๓๑)

^๒ ดูความหมายในเชิงอรรถที่ ๑

^๓ ข้องอยู่ หมายถึงติดอยู่ด้วยกิเลสมีรากะเป็นต้น (ข.ธ.อ. ๖/๓๒)

^๔ ทำโลกนี้ให้สว่างไสว หมายถึงทำโลกคือชั้น ๕ เป็นต้น ให้สว่างด้วยมรรคญาณ (ข.ธ.อ. ๖/๓๔)

^๕ ดูเทียบ ม.ม. (แปล) ๑๓/๓๕๒/๔๓๐, ข.เถร. (แปล) ๒๖/๘๗๑/๔๘๓

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๓. โลกวรรค ๘. ดึงสภิกขุวัตถุ

๖. อังคูลิมลเถรวัตถุ

เรื่องพระองค์ลิมลเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๑๗๓] บาปกรรมที่ทำได้ ผู้ใดละเสียได้ด้วยกุศล^๑

ผู้นั้นยอมทำให้โลกนี้ให้สว่างไสว

จุดดวงจันทร์พ้นจากเมฆ ฉะนั้น

๗. เปสการธิดาวัตถุ

เรื่องธิดานายช่างหูก

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ธิดาของนายช่างหูก ดังนี้)

[๑๗๔] โลกนี้มีดมน^๒ คนในโลกนี้น้อยคนนักจักเห็นแจ้ง

น้อยคนนักจักไปสวรรค์^๓

เหมือนนกติดข่าย น้อยตัวนักที่จะพ้นจากข่าย ฉะนั้น

๘. ดึงสภิกขุวัตถุ

เรื่องภิกษุ ๓๐ รูป

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระอานนทเถระ ดังนี้)

[๑๗๕] ผู้หงส์บินไปทางดวงอาทิตย์^๔ได้

ท่านที่เจริญอิทธิบาทดีแล้ว ไปทางอากาศด้วยฤทธิ์ได้

ส่วนนักปราชญ์ทั้งหลายชนะมารพร้อมทั้งพาหนะได้แล้ว

ยอมออกไปจากโลกได้^๕

เชิงอรรถ :

^๑ กุศล ในที่นี้หมายถึงอรรถดมรรค (ข.ธ.อ. ๖/๓๕) และดูเทียบ ม.ม. (แปล) ๑๓/๓๕๒/๔๓๐, ข.เถร. (แปล) ๒๖/๘๗๒/๔๘๓

^๒ โลกนี้มีดมน หมายถึงโลกียมหาชนในโลกนี้ เป็นผู้มืดบอด เพราะไม่มีปัญญาจักขุ (ข.ธ.อ. ๖/๓๙)

^๓ หมายถึงมีน้อยคนที่จะเห็นแจ้งไตรลักษณ์ ที่จะไปสูคติภูมิ หรือที่จะบรรลุนิพพาน (ข.ธ.อ. ๖/๗/๓๙)

^๔ ทางดวงอาทิตย์ หมายถึงทางอากาศ (ข.ธ.อ. ๖/๔๑)

^๕ ออกไปจากโลก ในที่นี้หมายถึงออกไปจากวัฏฏะ กล่าวคือบรรลุนิพพาน (ข.ธ.อ. ๖/๔๒)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๓. โลกวรรค ๑๑. อนาถปิณฑิกปุตตกาลวัตถุ

๙. จัญจมาณวิกาวัตถุ

เรื่องนางจัญจมาณวิกา

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๑๗๖] บุคคลผู้ล่วงละเมิดธรรมอย่างหนึ่ง^๑

ผู้มักกล่าวเท็จ ปฏิเสธปรโลก

จะไม่ทำบาปไม่มี

๑๐. อสทิสทานวัตถุ

เรื่องอสทิสทาน

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระเจ้าปเสนทิโกศลและเหล่าอำมาตย์ ดังนี้)

[๑๗๗] พวกคนตระหนี่ไปเทวโลกไม่ได้เลย

พวกคนพาลไม่สรรเสริญการให้ทาน

ส่วนนักปราชญ์อนุโมทนาการให้ทาน

เพราะเหตุนั้นแล เขาจึงได้รับสุขในปรโลก

๑๑. อนาถปิณฑิกปุตตกาลวัตถุ

เรื่องนายกालะบุตรของอนาถปิณฑิกเศรษฐี

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่อนาถปิณฑิกเศรษฐี ดังนี้)

[๑๗๘] โสดาปัตติผลประเสริฐกว่าความเป็นเอกราชในแผ่นดิน

กว่าการไปสู่สวรรค์ หรือกว่าความเป็นใหญ่ในโลกทั้งปวง^๒

โลกวรรคที่ ๑๓ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรมอย่างหนึ่ง ในที่นี้หมายถึงสังขะ (ขุ.ธ.อ. ๖/๙/๕๖)

^๒ ความเป็นเอกราชในแผ่นดิน การไปสู่สวรรค์ และความเป็นใหญ่ในโลก ยังไม่พ้นจากอบายภูมิมีนรกเป็นต้น แต่โสดาปัตติผลเป็นธรรมปิดกันประดุจอบายภูมิได้ (ขุ.ธ.อ. ๖/๕๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๔. พุทธรค ๒. ยมกปาฏิหาริยวัตถุ

๑๔. พุทธรค

หมวดว่าด้วยเรื่องพระพุทธเจ้า

๑. มารีตาวัตถุ

เรื่องธิดามาร

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาแก่ธิดามาร ๓ นาง คือ นางตันหา นางอรดี และนางราคา ดังนี้)

[๑๗๙] ก็เลสที่พระพุทธเจ้าพระองค์ใดทรงชนะแล้ว

พระองค์จะไม่ทรงกลับแพ้อีก

กิเลสสักน้อยหนึ่งในโลกไม่ติดตามพระองค์ผู้ชนะได้แล้ว

พวกท่านจักนำพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น

ผู้มีพระญาณหาที่สุดมิได้ ผู้ไม่มีร่องรอย^๑ไปด้วยร่องรอยอะไรเล่า

[๑๘๐] ตัณหาดจตาชาย ชื่อว่า วิสัตติกา^๒

ไม่มีแก่พระพุทธเจ้าพระองค์ใด เพื่อนำไปในภพไหน ๆ

พวกท่านจักนำพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น

ผู้มีพระญาณหาที่สุดมิได้ ผู้ไม่มีร่องรอย ไปด้วยร่องรอยอะไรเล่า

๒. ยมกปาฏิหาริยวัตถุ

เรื่องยมกปาฏิหาริย์

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาแก่เทวดาและมนุษย์ที่ประดู่สังกัสสนคร ดังนี้)

[๑๘๑] ท่านผู้เป็นปราชญ์เหล่าใดใฝ่ใจในฉาน ยินดีในเนกขัมมะ^๓

แม้ทวยเทพก็ชื่นชมท่านผู้เป็นปราชญ์เหล่านั้น

ผู้มีสติ ตรัสรู้เองโดยชอบ

เชิงอรรถ :

^๑ ร่องรอย ในที่นี้หมายถึงกิเลสมีรากะเป็นต้น (ข.ธ.อ. ๖/๖๐)

^๒ วิสัตติกา หมายถึงตัณหาที่ชวนไปในอารมณ์ต่าง ๆ (ข.ธ.อ. ๖/๖๐)

^๓ เนกขัมมะ ในที่นี้หมายถึงนิพพานเป็นที่สงบระงับกิเลส (ข.ธ.อ. ๖/๘๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๔. พุททวรรค ๔. อานันทเถรปัญญาหัตถุ

๓. เอรกปิดตนาคราชวัตถุ

เรื่องพญานาคชื่อเอรกปิดต

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พญานาคชื่อเอรกปิดต ดังนี้)

- [๑๘๒] การได้เกิดมาเป็นมนุษย์ก็นับว่ายาก
การดำรงชีวิตอยู่ของเหล่าสัตว์ก็นับว่ายาก
การที่ได้ฟังสัทธรรมก็นับว่ายาก
การที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายจะเสด็จอุบัติขึ้นก็ยิ่งยาก^๑

๔. อานันทเถรปัญญาหัตถุ

เรื่องปัญหาของพระอานันทเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระอานันทเถระ ดังนี้)

- [๑๘๓] การไม่ทำบาปทั้งปวง
การทำกุศลให้ถึงพร้อม
การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว^๒
นี่คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
- [๑๘๔] ความอดทนคือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง
พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรม
ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ชื่อว่า เป็นบรรพชิต
ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ชื่อว่า เป็นสมณะ

เชิงอรรถ :

^๑ การเกิดเป็นมนุษย์ นับว่ายาก เพราะจะต้องได้มาด้วยความพยายามมากและด้วยกุศลมาก การดำรงชีวิตอยู่ นับว่ายาก เพราะต้องทำการงานเลี้ยงชีวิต และเพราะต้องดำรงชีวิตอยู่เพียงชั่วระยะนิมิตหมายอันสั้น การได้ฟังสัทธรรม นับว่ายาก เพราะหาผู้แสดงได้ยาก การที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายเสด็จอุบัติขึ้น นับว่ายาก เพราะจะต้องบำเพ็ญบารมีด้วยความพยายามอันยิ่งใหญ่จึงจะสำเร็จได้ และจะต้องใช้เวลาหลายพันโกฏิกัปจึงจะเสด็จอุบัติขึ้นได้ (ข.ธ.อ. ๖/๙๓)

^๒ การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว หมายถึงการทำจิตของตนให้ผ่องใสปราศจากนิวรณ์ ๕ ประการ (ข.ธ.อ. ๖/๔/๙๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๔. พุทธรค ๕. อนภิริตติกขวัตถุ

- [๑๘๕] การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น
 ความสามรวมในปาติโมกข์
 ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร
 การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด
 การประกอบความเพียรในอธิจิต^๑
 นี้คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย^๒

๕. อนภิริตติกขวัตถุ

เรื่องภิกษุผู้ไม่ยินดี

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุผู้ไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ ดังนี้)

- [๑๘๖] ความอึดในกามทั้งหลาย
 มีไม่ได้ด้วยกหาปณะที่หลังมาดังท่าฝน
 กามทั้งหลายมีสุขน้อย มีทุกข์มาก
- [๑๘๗] บัณฑิตรู้อย่างนี้แล้ว
 ย่อมไม่ยินดีในกามทั้งหลายแม้ที่เป็นทิพย์
 สวากของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
 เป็นผู้ยินดีในความสันตันทา

เชิงอรรถ :

^๑ อธิจิต ในที่นี้หมายถึงสมาบัติ ๘ รวมถึงไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญาด้วย (ขุ.ธ.อ. ๖/๙๕)

^๒ ดูจุทธานข้อ ๓๖ หน้า ๒๔๔ ในเล่มนี้ และดู ที.ม. (แปล) ๑๐/๙๐/๕๑

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๔. พุททวรรค ๗. อานันทเถรวัตถุ

๖. อัคคิทัตตปุโรหิตวัตถุ

เรื่องอัคคิทัตตปุโรหิต

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่อัคคิทัตตปุโรหิตผู้ออกบวชเป็นฤๅษีและบิรवार ดังนี้)

- [๑๘๘] มนุษย์จำนวนมาก ผู้ถูกภัยคุกคาม
ต่างถึงภูเข ป่าไม้ อาราม และรุกขเจดีย์เป็นสรณะ
- [๑๘๙] นั้นมิใช่สรณะอันเกษม นั้นมิใช่สรณะอันสูงสุด
เพราะผู้อาศัยสรณะเช่นนั้น ย่อมไม่พ้นจากทุกข์ทั้งปวง
- [๑๙๐] ส่วนผู้ที่ถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะ
ย่อมใช้ปัญญาชอบพิจารณาเห็นอริยสัจ ๔ ประการ คือ
- [๑๙๑] ทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ ความดับทุกข์
และอริยมรรคมีองค์ ๘ อันเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความสงบระงับทุกข์
- [๑๙๒] นั้นเป็นสรณะอันเกษม นั้นเป็นสรณะอันสูงสุด
เพราะผู้อาศัยสรณะเช่นนั้น
ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้^๑

๗. อานันทเถรวัตถุ

เรื่องพระอานันทเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระอานันทเถระ ดังนี้)

- [๑๙๓] บุรุษอาชาไนยหาได้ยาก เพราะว่าท่านไม่เกิดในที่ทั่วไป
ท่านเป็นนักปราชญ์ ไปเกิดในตระกูลใด
ตระกูลนั้นย่อมมีแต่ความสุข

เชิงอรรถ :

^๑ ทุกข์ทั้งปวง หมายถึงวัฏฏทุกข์ทั้งสิ้น (ข.ธ.อ. ๖/๑๐๔)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๙๒ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๔. พุทธวรรค ๙. กัสสปทสพลสวัณณเจดีย์วัตถุ

๘. สัมพหุลภิกขวัตถุ

เรื่องภิกษุหลายรูป

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป ดังนี้)

[๑๙๔] การเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เป็นเหตุนำสุขมาให้
การแสดงสัทธรรม เป็นเหตุนำสุขมาให้
ความสามัคคีของหมู่ เป็นเหตุนำสุขมาให้
ความเพียรของคนที่สามัคคีกัน เป็นเหตุนำสุขมาให้

๙. กัสสปทสพลสวัณณเจดีย์วัตถุ

เรื่องพระเจดีย์ทองของพระกัสสปทศพล

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๑๙๕] บุญของบุคคลผู้บูชาท่านผู้ควรบูชา
คือพระพุทธเจ้า หรือพระสาวก
ผู้ก้าวพ้นธรรมเครื่องเนิ่นช้า^๑
ผู้ข้ามความโศกและความรำไรได้แล้ว

[๑๙๖] ผู้คงที่ ผู้ดับกิเลสได้แล้ว
ผู้ไม่มีภัยแต่ที่ไหน
ใคร ๆ ไม่อาจนับได้ว่า
บุญนี้มีประมาณเท่านี้

พุทธวรรคที่ ๑๔ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรมเครื่องเนิ่นช้า หมายถึงตัณหา ทิฏฐิ และมานะ (ขุ.ธ.อ. ๖/๑๐๙)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๙๓ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๕. สุขวรรค ๒. มารวรรค

๑๕. สุขวรรค

หมวดว่าด้วยความสุข

๑. ญาติกมลหรูปสมนวัตถุ

เรื่องการรับความทะเลาะของหมู่พระญาติ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาแก่พระญาติฝ่ายศากยะและโกลิยะ ที่ทะเลาะกันเพราะแย่งน้ำทำนา ดังนี้)

[๑๙๗] ในหมู่มนุษย์ผู้มีเวร

เราเป็นผู้ไม่มีเวร อยู่เป็นสุขจริงหนอ

ในหมู่มนุษย์ผู้มีเวร เราอยู่อย่างไม่มีเวร

[๑๙๘] ในหมู่มนุษย์ผู้เดือดร้อน^๑

เราเป็นผู้ไม่เดือดร้อน อยู่เป็นสุขจริงหนอ

ในหมู่มนุษย์ผู้เดือดร้อน เราอยู่อย่างไม่เดือดร้อน

[๑๙๙] ในหมู่มนุษย์ผู้ชวนชวาย^๒

เราเป็นผู้ไม่ชวนชวาย อยู่เป็นสุขจริงหนอ

ในหมู่มนุษย์ผู้ชวนชวาย เราอยู่อย่างไม่ชวนชวาย

๒. มารวรรค

เรื่องมาร

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาแก่มารผู้มีบาป ดังนี้)

[๒๐๐] เราไม่มีกิเลสเครื่องกังวล^๓ อยู่เป็นสุขจริงหนอ

เรามีปีติเป็นรักษา

ดุจทวยเทพชั้นอาภัสระ ฉะนั้น^๔

เชิงอรรถ :

^๑ ผู้เดือดร้อน หมายถึงผู้เดือดร้อนเพราะกิเลส (ข.ธ.อ. ๖/๑๑๓)

^๒ ผู้ชวนชวาย หมายถึงผู้มุ่งหากามคุณ ๕ (ข.ธ.อ. ๖/๑๑๓)

^๓ กิเลสเครื่องกังวล (กิฏจนะ) หมายถึงราคะ เป็นต้น (ข.ธ.อ. ๖/๑๑๕)

^๔ ดูเทียบ ส.ส. (แปล) ๑๕/๑๕๔/๑๕๕

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๕. สุขวรรค ๕. อัญญตรอุปาสกวัตถุ

๓. โกศลรัฐโณปราชยวัตถุ เรื่องความพ่ายแพ้ของพระเจ้าโกศล

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๒๐๑] ผู้ชนะย่อมก่อเวร ผู้พ่ายแพ้ย่อมนอนเป็นทุกข์
ผู้ละทิ้งความชนะและความพ่ายแพ้ได้แล้ว
มีใจสงบ ย่อมนอนเป็นสุข^๑

๔. อัญญตรกุลทวาริกาวัตถุ เรื่องสาวน้อยในตระกูลหนึ่ง

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่สามีของสาวน้อยในตระกูลหนึ่ง ดังนี้)

[๒๐๒] ไฟเสมอด้วยราคาไม่มี
โทษเสมอด้วยโทษะไม่มี
ทุกข์เสมอด้วยเบญจขันธ์ไม่มี
สุข(อื่น)ยิ่งกว่าความสงบ^๒ไม่มี

๕. อัญญตรอุปาสกวัตถุ เรื่องอุบาสกคนใดคนหนึ่ง

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๒๐๓] ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง^๓
สังขารทั้งหลาย^๔เป็นทุกข์อย่างยิ่ง
บัณฑิตรู้เรื่องนี้ตามความเป็นจริงแล้ว
ย่อมทำนิพพานให้แจ้ง
เพราะนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ส.ส. (แปล) ๑๕/๑๒๕/๑๔๘

^๒ ความสงบ (สันติ) ในที่นี้หมายถึงนิพพาน (ข.ธ.อ. ๖/๑๑๗)

^๓ ความหิว ที่เรียกว่าเป็นโรคอย่างยิ่ง เพราะจะต้องเฝ้าระวังรักษาอยู่ตลอดเวลา (ข.ธ.อ. ๖/๑๑๖)

^๔ สังขารทั้งหลาย ในที่นี้หมายถึงขันธ์ ๕ (ข.ธ.อ. ๖/๑๑๙)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๕. สุขวรรค ๘. สักกวัตถุ

๖. ปเสนทิโกศลวัตถุ

เรื่องพระเจ้าปเสนทิโกศล

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระเจ้าปเสนทิโกศล ดังนี้)

[๒๐๔] ความไม่มีโรคเป็นลาภอย่างยิ่ง
ความสันโดษเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง
ความคั่นเคยเป็นญาติอย่างยิ่ง
นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง

๗. ดิสสเถรวัตถุ

เรื่องพระดิสสเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระดิสสเถระ ดังนี้)

[๒๐๕] บุคคลตีมปริเวรส^๑
ลัมรสแห่งความสงบ^๒
และได้ลัมรสแห่งปิตินิธรรมแล้ว
เป็นผู้ไม่มีความกระวนกระวาย ไม่มีบาป^๓

๘. สักกวัตถุ

เรื่องท้าวสักกะ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๒๐๖] การพบเห็นพระอริยะทั้งหลาย เป็นการดี
การอยู่ร่วมกับพระอริยะ ก่อให้เกิดสุขทุกเมื่อ
เพราะการไม่พบเห็นคนพาล บุคคลพึงอยู่เป็นสุขเนืองนิตย์

เชิงอรรถ :

^๑ ปริเวรส หมายถึงเอกิกาวสุข(สุขที่เกิดจากความเป็นผู้อยู่ผู้เดียว) (ข.ธ.อ. ๖/๑๒๔)

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๒ หน้า ๙๕ ในเล่มนี้

^๓ ในคาถานี้ ตรัสหมายเอาคุณสมบัติของพระขีณาสพผู้ตีมรสแห่งปิตินิธรรมที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจโลกุตตรธรรม ๙ ประการ (ข.ธ.อ. ๖/๑๒๔)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๖. ปิยวรรค ๑. ดโยชนปัพพชิตวัตถุ

[๒๐๗] เพราะผู้คบค้าสมาคมกับคนพาล
 ย่อมเศร้าโศกสิ้นกาลนาน
 การอยู่ร่วมกับคนพาล เป็นทุกข์ตลอดเวลา
 เหมือนอยู่ร่วมกับศัตรู
 การอยู่ร่วมกับนักปราชญ์มีแต่ความสุข
 เหมือนอยู่ในหมู่ญาติ

[๒๐๘] เพราะฉะนั้นแล บุคคลควรคบผู้เป็นปราชญ์
 มีปัญญา เป็นพหูสูต
 มีปกติเอาธุระ มีวัตร^๑ เป็นพระอริยะ
 เป็นสัตบุรุษ มีปัญญาดี เช่นนั้น
 เหมือนดวงจันทร์โคจรไปตามทางของดาวนักษัตร ฉะนั้น

สขวรรคที่ ๑๕ จบ

๑๖. ปิยวรรค

หมวดว่าด้วยสิ่งเป็นที่รัก

๑. ดโยชนปัพพชิตวัตถุ

เรื่องบรรพชิต ๓ รูป

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่บรรพชิต ๓ รูป ดังนี้)

[๒๐๙] บุคคลทำตัวให้หมกมุ่นในกิจที่ไม่ควรหมกมุ่น^๒
 และไม่หมกมุ่นในกิจที่ควรหมกมุ่น
 ละเลยสิ่งที่เป็นประโยชน์^๓ ติดอยู่ในปียามณ^๔
 ทะเยอทะยานตามบุคคลผู้ปฏิบัติตนดี

เชิงอรรถ :

^๑ วัตร หมายถึง มีศีลวัตร และธุดงค์วัตร ๑๓ ประการ (ข.ธ.อ. ๖/๑๒๗)

^๒ กิจที่ไม่ควรหมกมุ่น หมายถึงการเสพพอโคจร ๖ อย่าง มีหญิงแพศยาเป็นต้น (ข.ธ.อ. ๖/๑๓๐)

^๓ สิ่งที่เป็นประโยชน์ หมายถึงไตรสิกขา คือ อริสสลสิกขา อริจิตตสิกขา และอริปัญญาสิกขา (ข.ธ.อ. ๖/๑๓๐)

^๔ ปียามณ(อารมณ์ที่นารัก) หมายถึงกามคุณ ๕ (ข.ธ.อ. ๖/๑๓๐)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๖. ปิยวรรค ๓. วิสาขาวัตถุ

- [๒๑๐]   ไม่ว่าเวลาใด บุคคลไม่ควรติดพันกับสิ่งเป็นที่รักและไม่เป็นที่รัก
 เพราะการไม่เห็นสิ่งเป็นที่รักเป็นทุกข์
 การพบเห็นสิ่งไม่เป็นที่รัก ก็เป็นทุกข์
- [๒๑๑]   เพราะฉะนั้น บุคคลไม่ควรทำอะไร ๆ ให้เป็นที่รัก
 เพราะการพลัดพรากจากสิ่งเป็นที่รัก เป็นทุกข์ระทม
 ผู้ที่ไม่มีสิ่งเป็นที่รักและไม่เป็นที่รัก
 ย่อมไม่มีกิเลสเครื่องร้อยรัด

๒. อัญญตรกฺขมพิภวัตถุ

เรื่องกฺขมพิภคนใดคนหนึ่ง

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่กฺขมพิภ ดังนี้)

- [๒๑๒]   ความโศกเกิดจากสิ่งเป็นที่รัก ภัยก็เกิดจากสิ่งเป็นที่รัก
 ผู้พ้นจากสิ่งเป็นที่รักได้เด็ดขาด
 ย่อมไม่มีความโศกและภัยจากที่ไหนเลย

๓. วิสาขาวัตถุ

เรื่องนางวิสาขา

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่นางวิสาขามีคารมาตาผู้เศร้าโศกเพราะหลานสาว
 ชื่อสุทนต์เสียชีวิต ดังนี้)

- [๒๑๓]   ความโศกเกิดจากความรัก ภัยก็เกิดจากความรัก
 ผู้พ้นจากความรักได้เด็ดขาด
 ย่อมไม่มีความโศกและภัยจากที่ไหนเลย

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๖. ปิยวรรค ๖. อัญญตรพราหมณวัตถุ

๔. ลิจจวีวัตถุ

เรื่องเจ้าลิจจวี

(พระผู้มีพระภาคทรงปรารภพวกเจ้าลิจจวีที่แย่งหญิงผู้ดงามในเมืองจนถึงขั้นชกต่อยกัน จึงตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๒๑๔] ความโศกเกิดจากความยินดี^๑ ภัยก็เกิดจากความยินดี
ผู้พ้นจากความยินดีได้เด็ดขาด
ย่อมไม่มีความโศกและภัยจากที่ไหนเลย

๕. อนิตถิคันธกumarวัตถุ

เรื่องอนิตถิคันธกumar

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่อนิตถิคันธกumar ดังนี้)

[๒๑๕] ความโศกเกิดจากกาม^๒ ภัยก็เกิดจากกาม
ผู้พ้นจากกามได้เด็ดขาด
ย่อมไม่มีความโศกและภัยจากที่ไหนเลย

๖. อัญญตรพราหมณวัตถุ

เรื่องพราหมณคนใดคนหนึ่ง

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พราหมณ ดังนี้)

[๒๑๖] ความโศกเกิดจากตัณหา ภัยก็เกิดจากตัณหา
ผู้พ้นจากตัณหาได้เด็ดขาด
ย่อมไม่มีความโศกและภัยจากที่ไหนเลย

เชิงอรรถ :

^๑ ความยินดี หมายถึงความยินดีในกามคุณ ๕ (ข.ธ.อ. ๖/๑๓๕)

^๒ กาม ในที่นี้หมายถึงวัตถุกามและกิเลสกาม (ข.ธ.อ. ๖/๑๓๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๖. ปิยวรรค ๘. อนาคามีเถรวัตถุ

๗. ปัญจสตทวารกัตถุ

เรื่องเด็กน้อย ๕๐๐ คน

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาแก่เด็กน้อย ๕๐๐ คน ดังนี้)

[๒๑๗] บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยศีล^๑และทัสสนะ^๒

ดำรงอยู่ในธรรม^๓ กล่าวคำสัตย์^๔

ทำหน้าที่ของตน^๕

ย่อมเป็นที่รักของประชาชน

๘. อนาคามีเถรวัตถุ

เรื่องพระอนาคามีเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาแก่ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นศิษย์ของพระผู้บรรลุนาคามีผล ดังนี้)

[๒๑๘] ภิกษุผู้เกิดฉันทะในธรรม^๖ ที่ใคร ๆ บอกไม่ได้

มีใจได้สัมผัสแล้ว^๗และมีจิตไม่เกาะเกี่ยวในกามทั้งหลาย^๘

เราเรียกว่า ผู้มีกระแสในเบื้องบน^๙

เชิงอรรถ :

^๑ ศีล หมายถึงปาริสุทธิศีล ๔ (ขุ.ธ.อ. ๖/๑๔๒)

^๒ ทัสสนะ หมายถึงสัมมาทัสสนะ (เห็นชอบ) ที่ประกอบด้วยมรรคและผล (ขุ.ธ.อ. ๖/๑๔๒)

^๓ ดำรงอยู่ในธรรม หมายถึงบรรลุลोकุตตรธรรม ๙ ประการ (ขุ.ธ.อ. ๖/๑๔๒)

^๔ กล่าวคำสัตย์ หมายถึงแสดงอริยสัจ ๔ (ขุ.ธ.อ. ๖/๑๔๒)

^๕ ทำหน้าที่ของตน หมายถึงบำเพ็ญสิกขา ๓ ให้บริบูรณ์ (ขุ.ธ.อ. ๖/๑๔๒)

^๖ ธรรม หมายถึงนิพพาน (ขุ.ธ.อ. ๖/๑๔๔)

^๗ มีใจได้สัมผัสแล้ว หมายถึงมีใจได้สัมผัสสมรรถผลเบื้องต้น คือ โสตาปัตติมรรค โสตาปัตติผล สกทาคามีมรรค สกทาคามีผล อนาคามีมรรค อนาคามีผล (ขุ.ธ.อ. ๖/๑๔๔)

^๘ ด้วยอำนาจอนาคามีมรรค จึงมีจิตไม่เกาะเกี่ยวในกามทั้งหลาย (ขุ.ธ.อ. ๖/๑๔๔)

^๙ ผู้มีกระแสในเบื้องบน หมายถึงจะบังเกิดในสุทธาวาสชั้นสูงขึ้นไปตามลำดับ คือบังเกิดในชั้นอวิหาจนถึงชั้นอกนิฏฐา (ขุ.ธ.อ. ๖/๑๔๔)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๗. โกธวรรค ๑. โรหิณีชัตตติยกัณฐาวัตถุ

๙. นันทิยวัตถุ

เรื่องนายนันทิยะ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระมหาโมคคัลลานะผู้เห็นทิพยสมบัติของ
นายนันทิยะในเทวโลก ดังนี้)

[๒๑๙] ญาติ มิตร และผู้มีใจดีทั้งหลาย

เห็นคนที่จากบ้านไปนาน

กลับจากที่ไกลมาถึงโดยสวัสดิภาพ

ย่อมยินดีว่ามาแล้ว

[๒๒๐] เช่นเดียวกันนั้น บุญทั้งหลาย

ย่อมต้อนรับคนที่ทำบุญไว้

ซึ่งจากโลกนี้ไปสู่โลกหน้า

เหมือนญาติต้อนรับญาติผู้เป็นที่รักที่กลับมาบ้าน ฉะนั้น

ปิยวรรคที่ ๑๖ จบ

๑๗. โกธวรรค

หมวดว่าด้วยความโกรธ

๑. โรหิณีชัตตติยกัณฐาวัตถุ

เรื่องเจ้าหญิงโรหิณี

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่เจ้าหญิงโรหิณี ดังนี้)

[๒๒๑] บุคคลควรละความโกรธ สละมานะ

ก้าวล่วงสังโยชน์ได้หมดทุกอย่าง

ความทุกข์ย่อมไม่รุมเร้าคนนั้นผู้ไม่ติดอยู่ในนามรูป

ผู้ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล^๑

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ส.ส. (แปล) ๑๕/๓๔/๔๓

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๗. โกธวรรค ๔. มหาโมคคัลลานเถรปัญหัตถุ

๒. อัญญตรภิกขุวัตถุ

เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่เทวดา ดังนี้)

[๒๒๒] ผู้ใดอดกลั้นความโกรธที่เกิดขึ้นไว้ได้
เหมือนนายสารถีหยุดรถที่กำลังแล่นอยู่ได้
เราเรียกผู้นั้นว่า นายสารถี
คนนอกจากนี้ เป็นเพียงผู้ถือเชือกเท่านั้น

๓. อุตตราอุปาสิกาวัตถุ

เรื่องนางอุตตราอุปาสิกา

(พระผู้มีพระภาคทรงชมเชยนางอุตตราที่อดกลั้นความโกรธต่อนางสิริมา จึงตรัส
พระคาถานี้แก่นางอุตตรา ดังนี้)

[๒๒๓] บุคคลพึงชนะคนโกรธด้วยความไม่โกรธ
พึงชนะคนไม่ดีด้วยความดี
พึงชนะคนตระหนี่ด้วยการให้
พึงชนะคนพูดเหลวไหลด้วยคำสัตย์^๑

๔. มหาโมคคัลลานเถรปัญหัตถุ

เรื่องปัญหาของพระมหาโมคคัลลานเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระมหาโมคคัลลานเถระ ดังนี้)

[๒๒๔] บุคคลควรพูดคำจริง ไม่ควรโกรธ
แม้เขาขอเพียงเล็กน้อยก็ควรให้^๒
ด้วยเหตุ ๓ อย่างนี้ (อย่างใดอย่างหนึ่ง) บุคคลพึงไปเทวโลกได้

เชิงอรรถ :

^๑ ข.ชา. (แปล) ๒๗/๒/๖๒

^๒ ให้ ในที่นี้หมายถึงให้ไทยธรรมแก่ท่านผู้ทรงศีล (ข.ธ.อ. ๖/๑๖๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๗. โภจวรรค ๗. อตุลอุปาสกวัตถุ

๕. ภิกขุทีปฏฐปัญหัตถุ

เรื่องปัญหาที่ภิกษุทูลถาม

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๒๒๕] มุนี^๑ผู้ไม่เบียดเบียน สรรวมกายอยู่เป็นนิตย์^๒

ยอมไปสู่วิถีที่ไม่จติที่ไปแล้วไม่เศร้าโศก

๖. ปุณณทาสีวัตถุ

เรื่องนางปุณณทาสี

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่นางทาสของเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ ชื่อปุณณา ดังนี้)

[๒๒๖] สำหรับบุคคลผู้ตื่นอยู่ตลอดเวลา

หมั่นศึกษาไตรสิกขาทั้งกลางวันและกลางคืน

น้อมจิตเข้าหาณีพพาน

อาสวะทั้งหลาย^๓ยอมตั้งอยู่ไม่ได้

๗. อตุลอุปาสกวัตถุ

เรื่องอตุลอุปาสก

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่อตุลอุปาสกพร้อมบริวาร ๕๐๐ คน ดังนี้)

[๒๒๗] อตุลละเอ่ย การนินทาและสรรเสริญนี้มีมานานแล้ว

มิใช่เพิ่งมีในวันนี้เท่านั้น

คนนั่งอยู่เฉย ๆ เขาก็นินทา

เชิงอรรถ :

^๑ มุนี ในที่นี้หมายถึงพระอเสขมุนีผู้บรรลุธรรมและผลด้วยโมกษปฏิบัติ (ข.ธ.อ. ๖/๑๖๘)

^๒ สรรวมกาย หมายถึง สรรวมกาย วาจา ใจ (ข.ธ.อ. ๖/๑๖๘)

^๓ อาสวะ มี ๔ ประการ คือ กาม ภพ ทิฏฐิ และอวิชชา (ข.ธ.อ. ๖/๑๗๑, อภิ.วิ. (แปล) ๓๕/๙๓๗/๕๘๖)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๑๐๓ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๗. โกธวรรค ๘. จัฟพัคคิยภิกขุวัตถุ

คนพูดมาก เขาก็นินทา
 แม้คนพูดน้อย เขาก็นินทา
 ไม่มีใครเลยในโลกนี้ไม่ถูกนินทา

[๒๒๘] ทั้งในอดีต ในอนาคต และในปัจจุบัน
 ก็ไม่มีใครเลยที่จะถูกนินทาอย่างเดียว
 หรือได้รับการสรรเสริญอย่างเดียว

[๒๒๙] แต่วิญญูชนพิจารณาทุกวัน ๆ
 ย่อมสรรเสริญบุคคลผู้ดำเนินชีวิตหาข้อตำหนิไม่ได้
 ผู้เป็นนักปราชญ์ ผู้มีปัญญาและศีลมั่นคง^๑

[๒๓๐] ใครเล่าจะควรตำหนิผู้นั้น
 ผู้เปรียบเหมือนแท่งทองชมพูท
 ผู้เช่นนั้น แม้เทวดาและมนุษย์ก็ชื่นชม
 ถึงพรหมก็สรรเสริญ

๘. จัฟพัคคิยภิกขุวัตถุ

เรื่องพระจัฟพัคคิย

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระจัฟพัคคิย ดังนี้)

[๒๓๑] บุคคลพึงรักษาความกำเริบทางกาย
 พึงสำรวมกาย ละกายทุจริตแล้ว
 พึงประพฤติกายสุจริต

เชิงอรรถ :

^๑ ความหมายของคาถานี้ คือ การนินทาหรือสรรเสริญของคนพาล ไม่ถือเป็นประมาณ แต่บังเกิดผู้ใคร่ครวญแล้ว
 รู้เหตุที่ควรดีเดียนหรือเหตุที่ควรสรรเสริญ ย่อมเลือกสรรเสริญนักปราชญ์ผู้มีปัญญา และศีลมั่นคง ดัง
 ชีวิตอย่างหาข้อตำหนิไม่ได้ (ข.ธ.อ. ๖/๑๗๔)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๘. มลวรรค ๑. โคชาติกปุตตวัตถุ

[๒๓๒] บุคคลพึงรักษาความกำเริบทางวาจา

พึงสำรวมวาจา ละวจีหุจจริตแล้ว

พึงประพฤตวิจีสจจริต

[๒๓๓] บุคคลพึงรักษาความกำเริบทางใจ

พึงสำรวมใจ ละมโนหุจจริตแล้ว

พึงประพฤติมโนสุจจริต

[๒๓๔] นักปราชญ์ผู้สำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวมใจ

ชื่อว่าเป็นผู้สำรวมดีแท้

โกธวรรคที่ ๑๗ จบ

๑๘. มลวรรค

หมวดว่าด้วยมลทินทางใจ

๑. โคชาติกปุตตวัตถุ

เรื่องบุตรของคนฆ่าโค

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่บุตรของคนฆ่าโคผู้แก่เฒ่า ดังนี้)

[๒๓๕] บัดนี้ ท่านเปรียบเหมือนใบไม้เหลือง

ทั้งยมทูต^๑มาปรากฏแก่ท่านแล้ว

ท่านอยู่ใกล้ปากแห่งความเสื่อม

และแม้แต่เสบียงเดินทาง^๒ของท่านก็ยังมีเลย

เชิงอรรถ :

^๑ ยมทูต ในที่นี้หมายถึงความตาย (ขุ.ธ.อ. ๗/๕)

^๒ เสบียงเดินทาง หมายถึงกุศล (ขุ.ธ.อ. ๗/๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๘. มลวรรค ๒. อัญญตรพราหมณวัตถุ

- [๒๓๖] ท่านนั้นจงทำที่พึง^๑แก่ตนเอง
 จงรีบพยายาม จงเป็นบัณฑิต
 ท่านขจัดมลทินได้แล้ว ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน
 จะเข้าถึงอริยมุขอันเป็นทิพย์^๒
- [๒๓๗] บัดนี้ ท่านเป็นผู้มีวัยถูกนำเข้าไปแล้ว^๓
 เตรียมจะไปสำนักพระยายม
 ที่พิภพระหว่างทางของท่านยังไม่มี
 และแม้แต่เสบียงเดินทางของท่านก็ยังมีไม่มีเลย
- [๒๓๘] ท่านนั้นจงทำที่พึงแก่ตนเอง
 จงรีบพยายาม จงเป็นบัณฑิต
 ท่านขจัดมลทินได้แล้ว ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน
 ก็จะไม่ต้องเข้าถึงชาติ และชราอีกต่อไป

๒. อัญญตรพราหมณวัตถุ

เรื่องพราหมณคนใดคนหนึ่ง

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พราหมณผู้ทำกุศลอยู่บ่อย ๆ ดังนี้)

- [๒๓๙] ผู้มีปัญญา พึงกำจัดมลทิน^๔ของตน
 ที่ละน้อย ทุกขณะ โดยลำดับ
 เหมือนช่างทองกำจัดสนิมทอง ฉะนั้น^๕

เชิงอรรถ :

^๑ ที่พึง หมายถึงกุศลกรรม (ข.ธ.อ. ๗/๕)

^๒ อริยมุขอันเป็นทิพย์ ในที่นี้หมายถึงสุทธาวาสภูมิ ที่อยู่ของพระอนาคามี มี ๕ คือ อวิหา อดับปา สัทสสา สัทสสีและอกนิฏฐา (ข.ธ.อ. ๗/๕, ที.ปา. ๑๑/๓๑๘/๒๑๑)

^๓ มีวัยถูกนำเข้าไปแล้ว หมายถึงล่วงวัยทั้ง ๓ ไกลจะถึงอายุขัยแล้ว (ข.ธ.อ. ๗/๕)

^๔ มลทิน หมายถึงกิเลสมีรากะเป็นต้น (ข.ธ.อ. ๗/๗)

^๕ ดูเทียบ อภ.ก. ๓๗/๑๗๘/๑๐๒,๓๔๖/๑๘๙

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๘. มลวรรค ๔. โลกทายีวัตถุ

๓. ติสสเถรวัตถุ

เรื่องพระติสสเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๒๔๐] สนิมเกิดขึ้นจากเหล็ก
ครั้นเกิดขึ้นแล้ว ย่อมกัดเหล็กนั่นเอง ฉนฺใด
กรรมทั้งหลายของตน ย่อมนำคนผู้ประพฤติล่วงโทษนา^๑
ไปสู่ทุกคติ ฉนฺนั้น

๔. โลกทายีวัตถุ

เรื่องพระโลกทายี

(พระผู้มีพระภาคทรงปรารภพระโลกทายีผู้เล่าเรียนธรรมเพียงเล็กน้อยและไม่
ท่องบ่น จึงตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๒๔๑] มนตร์^๒มีการไม่ท่องบ่นเป็นมลทิน
เรือนมีความไม่ขยันหมั่นเพียร^๓เป็นมลทิน
ผิวพรรณมีความเกียจคร้าน^๔ เป็นมลทิน
ผู้รักษามีความประมาท^๕ เป็นมลทิน

เชิงอรรถ :

- ^๑ โธนา หมายถึงปัญญาที่พิจารณาปัจจัย ๔ แล้วจึงบริโภค ดังนั้น “ผู้ประพฤติล่วงโทษนา” จึงหมายถึงผู้
ปราศจากปัญญาพิจารณาปัจจัย ๔ แล้วจึงบริโภค (ข.ธ.อ. ๗/๑๑)
- ^๒ มนตร์ หมายถึงปริยัติและศิลปะ เมื่อไม่ท่องบ่น และไม่เอาใจใส่ ก็เสื่อมสูญ หรือหายไปได้ (ข.ธ.อ. ๗/๑๓)
- ^๓ ไม่ขยันหมั่นเพียร หมายถึงไม่เอาใจใส่ดูแล หรือไม่บูรณะซ่อมแซมบ้านเรือน (ข.ธ.อ. ๗/๑๓)
- ^๔ ความเกียจคร้าน หมายถึงการไม่หมั่นชำระร่างกายและอวัยวะส่วนอื่น ๆ ให้สะอาดทำให้มีผิวพรรณมัวหมอง
(ข.ธ.อ. ๗/๑๓)
- ^๕ ความประมาท สำหรับคฤหัสถ์ หมายถึงประมาทในทรัพย์สมบัติ เช่น สัตว์เลี้ยง สำหรับบรรพชิต
หมายถึงไม่คุ้มครองอินทรียทวารทั้ง ๖ (ข.ธ.อ. ๗/๑๓)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๑๐๗ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๘. มลวรรค ๖. จุฬาสาริกขวัตถุ

๕. อัญญตรกุลปุตตวัตถุ

เรื่องกุลบุตรคนใดคนหนึ่ง

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่กุลบุตรคนหนึ่งซึ่งมีภรรยาหมักนอกใจ ดังนี้)

[๒๔๒] สตรีมีความประพฤติชั่ว^๑เป็นมลทิน

ผู้ให้มีความตระหนี่เป็นมลทิน

บาปกรรม^๒เป็นมลทินทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

[๒๔๓] มลทินที่ยิ่งกว่ามลทินนั้นคืออวิชา^๓

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงละมลทินนั้นให้ได้

แล้วเป็นอยู่อย่างผู้ปราศจากมลทินเถิด

๖. จุฬาสาริกขวัตถุ

เรื่องจุฬาสาริกขุ

(พระผู้มีพระภาคทรงตำหนิพระจุฬาสารีผู้เป็นหมอปรงยาให้ชาวบ้านเพื่อแลกกับ
โภชนะ จึงตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๒๔๔] ผู้ไม่มีความละอาย กล้าเหมือนกา

ชอบทำลายคนอื่น ชอบเอาหน้า

มีความคะนอง มีพฤติกรรมสกปรก เป็นอยู่สบาย

[๒๔๕] ส่วนผู้มีความละอาย

แสวงหาความบริสุทธิ์เป็นนิตย์

ไม่เกียจคร้าน ไม่มีความคะนอง

มีอาชีพบริสุทธิ์ และมีปัญญา เป็นอยู่ลำบาก

เชิงอรรถ :

^๑ ประพฤติชั่ว หมายถึงการประพฤตินอกใจสามี (ขุ.ธ.อ. ๗/๑๔, อัง.อภฺตฺต.ฎีกา ๓/๑๕-๑๘/๒๗๙)

^๒ บาปกรรม ในที่นี้หมายถึงอกุศลกรรมทั้งหมด (ขุ.ธ.อ. ๗/๑๕)

^๓ ดู อัง.อภฺตฺต.ฎีก. (แปล) ๒๓/๑๕/๒๔๑-๒๔๒

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๘. มลวรรค ๘. ดิสสหรวัตถุ

๗. ปัญจอุปาสกวัตถุ

เรื่องอุปาสก ๕ คน

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่อุปาสก ๕ คน ดังนี้)

[๒๔๖] นรชนใดในโลก ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์

คบชู้กับภรรยาของผู้อื่น พุดเท็จ

[๒๔๗] และหมกมุ่นในการดื่มสุราและเมรัย^๑

นรชนนั้นชื่อว่า ขุดทรัพย์อันเป็นต้นทุน^๒ของตนในโลกนี้

[๒๔๘] ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงรู้อย่างนี้ว่า

ผู้มีบาปกรรมทั้งหลาย มักไม่สำรวม

ขอโทษและอกรรม^๓ อาย้าย้ายท่านให้เป็นทุกข์ตลอดกาลนานเลย

๘. ดิสสหรวัตถุ

เรื่องภิกษุหนุ่มชื่อติสสะ

(พระผู้มีพระภาคทรงปรารภพระติสสะเที่ยววิเวกคนเดียวของผู้อื่น จึงตรัสพระคาถานี้แกภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๒๔๙] บุคคลย่อมให้ท่านตามความเชื่อตามความเลื่อมใส

ภิกษุไม่พอใจในข้าวและน้ำที่เป็นทานของคนอื่นนั้น

ย่อมไม่บรรลุสมาธิ^๔ในเวลากลางวันหรือกลางคืน

[๒๕๐] ส่วนภิกษุผู้ตัดอกุศลจิตนี้ได้

ถอนขึ้นทำให้รากขาดแล้ว

ย่อมบรรลุสมาธิในเวลากลางวันหรือกลางคืน

เชิงอรรถ :

^๑ ดู อจ.ปญจก. (แปล) ๒๒/๑๗๔/๒๙๑

^๒ ขุดทรัพย์อันเป็นต้นทุน หมายถึงนำที่นาและสวนไปจำนอง หรือขายขาด เพื่อนำทรัพย์ไปซื้อสุรามาดื่ม (ขุ.ธ.อ. ๗/๑๙)

^๓ อกรรม หมายถึงโทษ (ขุ.ธ.อ. ๗/๒๐)

^๔ สมาธิ ในที่นี้หมายถึงอุปจารสมาธิ และอัปปนาสมาธิ หรือมัคคสมาธิ และผลสมาธิ (ขุ.ธ.อ. ๗/๒๒)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๘. มลวรรค ๑๐. เมณฑกเสฏฐีวัตถุ

๙. ปัญจอุปาสกวัตถุ

เรื่องอุปาสก ๕ คน

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่อุปาสกคนหนึ่ง ในจำนวน ๕ คน ดังนี้)

[๒๕๑] ไฟเสมอด้วยราคะไม่มี

ผู้จับเสมอด้วยโทสะไม่มี

ชายเสมอด้วยโมหะไม่มี

แม่น้ำเสมอด้วยตัณหาไม่มี^๑

๑๐. เมณฑกเสฏฐีวัตถุ

เรื่องเมณฑกเศรษฐี

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แกเมณฑกเศรษฐี ดังนี้)

[๒๕๒] โทษ^๒ของคนอื่นเห็นได้ง่าย

ส่วนโทษของตนเห็นได้ยาก

เพราะคนนั้นชอบโปรยโทษของผู้อื่น

เหมือนคนโปรยเมล็ด

แต่กลับปกปิดโทษของตนไว้

เหมือนพรานปกปิดร่างพรางกายตนไว้ ฉะนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ ความหมายในคาถานี้ คือ ไฟยังแสดงครันให้รู้ว่ายังมีไฟคนจึงสามารถดับได้ แต่ราคะเผาสัตว์ภายในไม่แสดงอาการให้รู้, ผู้จับ เช่น ยักษ์ เป็นต้น สามารถจับสัตว์ได้ในชาติเดียวเท่านั้น แต่โทสะจับสัตว์ไม่มีที่สิ้นสุด, ดาชายที่รัดรั้งสัตว์ยังสามารถแก้หรือคลายได้ แต่โมหะที่รัดรั้งสัตว์ยากที่จะแก้หรือคลายได้, แม่น้ำยังมีวันพร่องหรือเต็มปรากฏให้เห็นได้ แต่ตัณหาไม่มีวันเต็ม ไม่มีวันเหือดแห้ง ทั้งยังปรากฏความพร่องอยู่เป็นนิตย์ เต็มให้เต็มได้ยาก (ข.ธ.อ. ๗/๒๕)

^๒ โทษ หมายถึงความพลั้งพลาด (ข.ธ.อ. ๗/๓๔)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๘. มลวรรค ๑๒. สุกัททปริพาชกวัตถุ

๑๑. อุชฌมานสังญญิเถรวัตถุ

เรื่องพระอุชฌมานสังญญิเถระ

(พระผู้มีพระภาคทรงปรารภพระอุชฌมานสังญญิผู้เที่ยวจับผิดภิกษุ จึงตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๒๕๓] ผู้ที่คอยแต่สอดสายหาโทษคนอื่น
คอยฟังโทษอยู่เนื่องนิตย์
จะมีอาสวะพอกพูนยิ่งขึ้น
และห่างไกลจากความสิ้นอาสวะโดยแท้

๑๒. สุกัททปริพาชกวัตถุ

เรื่องสุกัททปริพาชก

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบปัญหาของสุกัททปริพาชก ดังนี้)

[๒๕๔] ไม่มีรอยเท้าในอากาศ ไม่มีสมณะภายนอก^๑
หมุ่สัตว์เป็นผู้ยินดีในบัญญัติธรรม^๒
แต่พระตถาคตทั้งหลาย ไม่มีบัญญัติธรรม

[๒๕๕] ไม่มีรอยเท้าในอากาศ ไม่มีสมณะภายนอก
ไม่มีสังฆาร^๓ที่เที่ยงแท้
พระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่มีความหวั่นไหว

มลวรรคที่ ๑๘ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ไม่มีสมณะภายนอก หมายถึงไม่มีสมณะผู้ดำรงอยู่ในอริยมรรคและอริยผลภายนอกพระพุทธศาสนา

(ข.ธ.อ. ๗/๓๗)

^๒ บัญญัติธรรม หมายถึงกิลเลสธรรมที่ทำให้เน้นซ้ำ คือตัณหา ทิฏฐิ และมานะ (ข.ธ.อ. ๗/๓๗)

^๓ สังฆาร ในที่นี้หมายถึงชั้น ๕ (ข.ธ.อ.๗/๓๗)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๙. ธรรมชาดก ๒. จัปพัคคิยวัตถุ

๑๙. ธรรมชาดก

หมวดว่าด้วยผู้ตั้งอยู่ในธรรม

๑. วินิจจยมหามัตตวัตถุ

เรื่องมหาอำมาตย์ผู้พิพากษา

(ภิกษุทั้งหลายเห็นมหาอำมาตย์ผู้พิพากษารับสินบนแล้วตัดสินคดี จึงกราบทูล
ให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบ พระองค์ตรัสพระคาถา ดังนี้)

[๒๕๖] ผู้ที่ตัดสินคดีโดยผลิผลาม^๑

ไม่ชื่อว่า ผู้ตั้งอยู่ในธรรม

ส่วนผู้ใดเป็นบัณฑิต วินิจจยคดี

เหตุแห่งคดีทั้งที่เป็นจริงและไม่เป็นจริงทั้งสอง

[๒๕๗] พิพากษาผู้อื่นโดยไม่ผลิผลาม

โดยเที่ยงธรรม โดยสม่ำเสมอ

ผู้มีปัญญา มีธรรมคุ้มครองนั้น

เราเรียกว่า ผู้ตั้งอยู่ในธรรม

๒. จัปพัคคิยวัตถุ

เรื่องพระจัปพัคคิย

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๒๕๘] บุคคลไม่ชื่อว่า เป็นบัณฑิตเพียงเพราะพูดมาก

แต่ผู้มีความเกษม ไม่มีเวร ไม่มีภัย จึงจะชื่อว่า เป็นบัณฑิต.

เชิงอรรถ :

^๑ ตัดสินคดีโดยผลิผลาม หมายถึงดำรงอยู่ในอคติ ๔ มีฉันทาคติเป็นต้นแล้วตัดสินคดีโดยมุสาวาท เช่น ทำผู้
ไม่ใช่เจ้าของทรัพย์ให้เป็นเจ้าของทรัพย์ หรือทำผู้เป็นเจ้าของทรัพย์ไม่ให้เป็นเจ้าของทรัพย์ (ข.ธ.อ. ๗/๓๙)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๙. ฉัหมัฏฐวรรค ๔. ลक्षणกัททียเถรวัตถุ

๓. เอกุทานชีณาสวัตถุ

เรื่องพระเอกุทานชีณาสพ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุผู้ทรงพระไตรปิฎก ๒ รูป ดังนี้)

[๒๕๙] บุคคลไม่ชื่อว่าผู้ทรงธรรมเพียงเพราะพูดมาก

ส่วนผู้ใดได้สดับรับฟังธรรมน้อย

แต่พิจารณาเห็นธรรมด้วยนามกาย

ทั้งไม่ประมาทธรรมนั้น

ผู้นั้นชื่อว่า ผู้ทรงธรรม

๔. ลक्षणกัททียเถรวัตถุ

เรื่องพระลักษณกัททียเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุผู้อยู่ป่า ๓๐ รูป ที่เห็นพระลักษณกัททียเถระรูปร่างเล็กเหมือนสามเณร ดังนี้)

[๒๖๐] บุคคลไม่ชื่อว่า เป็นเถระ^๑เพียงเพราะมีผมหงอก

ผู้ที่แก่แต่วัยเท่านั้น เรียกว่า คนแก่เปล่า

[๒๖๑] ส่วนผู้มีสังขะ มีธรรม^๒

มือหิงสา สัจญมะ และทมะ^๓

คายมลทินได้แล้ว เป็นปราชญ์ ชื่อว่า เถระ

เชิงอรรถ :

^๑ เถระ ในที่นี้หมายถึงผู้มีคุณธรรมที่ทำให้เป็นผู้มั่นคง คือ รู้แจ้งอริยสัจ ๔ เป็นต้น (ข.ธ.อ. ๗/๔๔)

^๒ มีสังขะ หมายถึงรู้แจ้งอริยสัจ ๔ ประการ มีธรรม หมายถึงบรรลุโลกุตตรธรรม ๙ ประการ (ข.ธ.อ. ๗/๔๓)

^๓ มือหิงสา หมายถึงความไม่เบียดเบียน สัจญมะ หมายถึงศีล ทมะ หมายถึงการสำรวมอินทรี (ข.ธ.อ. ๗/๔๓)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๙. ธัมมัญญวรรค ๖. หัตถกวัตถุ

๕. สัมพหุลภิกขวัตถุ

เรื่องภิกษุหลายรูป

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลายที่พูดจาคล่องแคล่ว ดังนี้)

[๒๖๒] เพราะเหตุเพียงการพูดจาคล่องแคล่ว

หรือเพราะมีผิวพรรณงดงาม

แต่ยังมีความริษยา ตระหนี่ และโอ้อวด

บุคคลก็หาชื่อว่าคนดีได้ไม่

[๒๖๓] ส่วนผู้ตัดความริษยาเป็นต้นนี้ได้

ถอนขึ้นทำให้รากขาดแล้ว

กายโทษได้แล้ว เป็นผู้มีปัญญา

จึงจะชื่อว่า คนดี

๖. หัตถกวัตถุ

เรื่องหัตถกภิกษุ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระหัตถกผู้พูดจาเหลวไหล ดังนี้)

[๒๖๔] ผู้ไม่มีวัตร^๑ พูดจาเหลวไหล

แม้มีศีรชะโล้น ก็ไม่ชื่อว่าสมณะ

ผู้เต็มไปด้วยความปรารถนา และความอยากได้

จะเป็นสมณะได้อย่างไร

[๒๖๕] ส่วนผู้ใดระงับบาปน้อยใหญ่ลงได้โดยสิ้นเชิง

และเพราะเหตุที่ระงับบาปทั้งหลายได้นี้เอง

เขาจึงเรียกผู้นั้นว่า สมณะ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ หน้า ๙๗ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๑๑๔ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๑๙. ธัมมัญญวรรค ๘. ดิตถียวัตถุ

๗. อัญญตรพราหมณวัตถุ

เรื่องพราหมณคนใดคนหนึ่ง

(พราหมณคนหนึ่งเป็นนักบวชนอกพระพุทธศาสนาเที่ยวบิณฑบาตอย่างภิกษุ วันหนึ่ง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคประสงค์จะให้พระองค์ตรัสเรียกว่าภิกษุ พระองค์ จึงตรัสพระคาถา ดังนี้)

[๒๖๖] บุคคลไม่ชื่อว่าเป็นภิกษุ^๑ เพียงเพราะขอจากผู้อื่นเท่านั้น
ทั้งไม่ชื่อว่าเป็นภิกษุ เพราะยังสมათานธรรมที่เป็นพิษอยู่^๒

[๒๖๗] ในศาสนานี้ ผู้ที่ลอบบุญและบาปได้แล้ว
ประพฤติพรหมจรรย์ อยู่ในโลกด้วยปัญญา
จึงจะชื่อว่า ภิกษุ

๘. ดิตถียวัตถุ

เรื่องเดียรถีย์

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๒๖๘] บุคคลโง่เขลาไม่รู้อะไร เพียงแต่นั่งนิ่ง ๆ หาชื่อว่าเป็นมุนีไม่
ส่วนบุคคลผู้ฉลาด เลือกขังเอาแต่สิ่งที่ดี ละทิ้งสิ่งที่ชั่ว

[๒๖๙] เหมือนบุคคลขังสิ่งของ จึงจะชื่อว่า มุนีแท้
ผู้ที่รู้โลกทั้งสอง ก็เรียกว่า มุนี(เช่นกัน)^๓

เชิงอรรถ :

^๑ ภิกษุ ในที่นี้หมายถึงผู้ทำลายกิเลสทั้งหลายได้ด้วยญาณ (ข.ธ.อ. ๗/๔๗)

^๒ สมათานธรรมที่เป็นพิษ หมายถึงมีความประพฤติชั่วทางกาย ทางวาจา และทางใจ (ข.ธ.อ. ๗/๔๗)

^๓ คาถาธรรมบท ๒ ข้อนี้ มีข้อความสัมพันธ์กัน ดูเทียบ ข.ม. (แปล) ๒๙/๑๔/๗๑, ข.จ. (แปล) ๓๐/๒๑/๑๒๙

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๐. มัคควรรค ๑. ปัญจสตภิกขวัตถุ

๒๐. มัคควรรค

หมวดว่าด้วยมรรค

๑. ปัญจสตภิกขวัตถุ

เรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูป

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุ ๕๐๐ รูป ดังนี้)

[๒๗๓] บรรดามรรค มรรคมีองค์ ๘ ประเสริฐที่สุด

บรรดาสัจจะ อริยสัจ ๔ ประเสริฐที่สุด

บรรดาธรรม วิราคธรรม^๑ ประเสริฐที่สุด

บรรดาสัตว์สองเท้า^๒ ตถาคตผู้มีจักขุ^๓ ประเสริฐที่สุด^๔

[๒๗๔] ทางเพื่อความหมดจดแห่งทัสสนะ

คือทางนี้เท่านั้น มิใช่ทางอื่น

เพราะเหตุนั้น เธอทั้งหลายจงดำเนินไปตามทางนี้แล

เพราะทางนี้เป็นทางลวงมารให้หลง

[๒๗๕] ด้วยว่า เธอทั้งหลายดำเนินไปตามทางนี้แล้ว

จักทำที่สุดแห่งทุกข์ได้

เรารู้วิธีถอนลูกศรคือกิเลสแล้ว

จึงชี้บอกทางนี้แก่เธอทั้งหลาย

[๒๗๖] เธอทั้งหลายควรทำความเพียรเองเถิด

ตถาคตเป็นเพียงผู้ชี้บอกเท่านั้น

ผู้บำเพ็ญภาวนา ดำเนินตามทางนี้แล้ว พง์พินิจอยู่

จักพ้นจากเครื่องผูกแห่งมารได้^๕

เชิงอรรถ :

^๑ วิราคธรรม หมายถึงนิพพาน (ขุ.ธ.อ. ๗/๕๕)

^๒ สัตว์สองเท้า ในที่นี้หมายถึงมนุษย์ (ขุ.ธ.อ. ๗/๕๕)

^๓ จักขุ ในที่นี้หมายถึงปัญญาจักขุ (วิ.อ. ๓/๑๓/๑๗)

^๔ อภ.ก. ๓๗/๘๗๒/๔๙๖

^๕ เครื่องผูกแห่งมาร หมายถึงวัฏฏะอันเป็นไปในภูมิ ๓ (กามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ อรูปาวจรภูมิ) (ขุ.ธ.อ. ๗/๕๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๐. มัคควรรค ๔. อนัตตลักษณะวัตถุ

๒. อนิจจลักษณะวัตถุ

เรื่องอนิจจลักษณะ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๒๗๗] เมื่อใด อริยสาวกพิจารณาเห็นด้วยปัญญา^๑ว่า
สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง
เมื่อนั้น ย่อมหน่ายในทุกข์
นั่นเป็นทางแห่งความบริสุทธิ์

๓. ทุกขลักษณะวัตถุ

เรื่องทุกขลักษณะ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๒๗๘] เมื่อใด อริยสาวกพิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่า
สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์
เมื่อนั้นย่อมหน่ายในทุกข์
นั่นเป็นทางแห่งความบริสุทธิ์

๔. อนัตตลักษณะวัตถุ

เรื่องอนัตตลักษณะ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๒๗๙] เมื่อใด อริยสาวกพิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่า
ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา
เมื่อนั้น ย่อมหน่ายในทุกข์
นั่นเป็นทางแห่งความบริสุทธิ์^๒

เชิงอรรถ :

^๑ เห็นด้วยปัญญา หมายถึงเห็นด้วยวิปัสสนาปัญญา (ขุ.ธ.อ. ๗/๕๖)

^๒ ข้อ ๒๗๗-๒๗๙ ดูเทียบ ขุ.เถร. (แปล) ๒๖/๖๗๖-๖๗๘/๔๕๕, อภ.ก.๓๗/๗๕๓/๔๔๑

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๐. มัคควรรค ๖. สุกรเปตวัตถุ

๕. ปธานกัมมิกตีสสเถรวัตถุ

เรื่องพระปธานกัมมิกตีสสเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๒๘๐] คนที่ไม่ขยันในเวลาสมควรขยัน

ทั้งที่ยังหนุ่มยังสาว มีกำลัง

แต่กลับเกียจคร้าน มีความคิดใฝ่ต่ำ^๑ ปราศจากความเพียร

เกียจคร้านมาก ย่อมไม่ประสบทาง^๒ ด้วยปัญญา

๖. สุกรเปตวัตถุ

เรื่องสุกรเปต

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๒๘๑] บุคคลพึงรักษาวาจา^๓ พึงสำรวมใจ^๔

และไม่พึงทำความชั่วทางกาย^๕

พึงชำระกรรมบถทั้ง ๓ ประการนี้ให้หมดจด

จะพึงพบทางที่พระพุทธเจ้าประกาศไว้

เชิงอรรถ :

^๑ มีความคิดใฝ่ต่ำ หมายถึงหมกมุ่นในมิจฉาวิตก ๓ ประการ คือ กามวิตก พยาบาทวิตก และวิหิงสาวิตก (ข.ธ.อ. ๗/๕๙)

^๒ ทาง หมายถึงอริยมรรค (ข.ธ.อ. ๗/๕๙)

^๓ รักษาวาจา หมายถึงระมัดระวังวาจา โดยเว้นจากวจีทุจริต ๔ อย่าง (เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ) (ข.ธ.อ. ๗/๖๔)

^๔ สำรวมใจ หมายถึงควบคุมใจ โดยไม่ให้มโนทุจริตเกิดขึ้น (ข.ธ.อ. ๗/๖๔)

^๕ ความชั่วทางกาย หมายถึงกายทุจริต ๓ อย่าง (ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม) (ข.ธ.อ. ๗/๖๔)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๑๑๙ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๐. มัคควรรค ๘. สัมพหุลมหัลลภิกขวัตถุ

๗. โปฐิลเถระวัตถุ

เรื่องพระโปฐิลเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่โปฐิลเถระ ดังนี้)

[๒๘๒] ปัญญา^๑เกิดเพราะการประกอบ^๒
และเสื่อมไปเพราะการไม่ประกอบ
เมื่อรู้ทางเจริญและทางเสื่อมแห่งปัญญาทั้ง ๒ ทางนี้แล้ว
บุคคลพึงตั้งตนโดยวิธีที่ปัญญาจะเจริญยิ่งขึ้น

๘. สัมพหุลมหัลลภิกขวัตถุ

เรื่องภิกษุแก่หลายรูป

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๒๘๓] ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงตัดป่า^๓ แต่อย่าตัดต้นไม้ม
เพราะภัย^๔ย่อมเกิดจากป่า
เธอทั้งหลายครั้งตัดป่า และหมุ่ไม้ในป่าแล้ว^๕
จงเป็นผู้ไม่มีป่าอยู่เกิด

เชิงอรรถ :

^๑ ปัญญา แปลจากคำว่า "ภูริ" ซึ่งเป็นชื่ออีกชื่อหนึ่งของปัญญา (ข.ธ.อ. ๗/๖๖, อภิธาน.ฎีกา ๑๕๒-๑๕๔/๑๒๑)

^๒ การประกอบ หมายถึงมณสิการโดยแยบคายในอารมณ์ธรรม ๓๘ ประการ (ข.ธ.อ. ๗/๖๖)

^๓ ป่า ในที่นี้หมายถึงกิเลสมีรากะ เป็นต้น (ข.ธ.อ. ๗/๖๘)

^๔ ภัย ในที่นี้หมายถึงภัยคือชาติ (การเกิด) เป็นต้น ที่เกิดจากป่าคือกิเลส (ข.ธ.อ. ๗/๖๘)

^๕ หมุ่ไม้ในป่า หมายถึงกิเลสอื่น ๆ ที่ให้วิบาก หรือที่ให้เกิดในภพต่อ ๆ ไป (ข.ธ.อ. ๗/๖๙)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๑๒๐ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๐. มัคควรรค ๑๐. มหาธนาภนิชัตถุ

[๒๘๔] ตราบใด บุรุษยังไม่ตัดหญ้าในป่า
แม้เพียงเล็กน้อยในสตรีทั้งหลาย
ตราบนั้น เขาย่อมมีใจผูกพัน
เหมือนลูกโคที่ยังดีมนมมีใจผูกพันในแม่โค ฉะนั้น

๙. สารีบุตรเถรสังฆวิการิกวัตถุ

เรื่องสังฆวิการิกของพระสารีบุตรเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุผู้เป็นศิษย์ของพระสารีบุตร ดังนี้)

[๒๘๕] เธอจงตัดความรักของตน
เหมือนตัดดอกบัวที่เกิดในสารทกาล
จงเพิ่มพูนทางแห่งสันติ^๑เท่านั้น
เพราะพระสาคเจ้าแสดงนิพพานไว้แล้ว

๑๐. มหาธนาภนิชัตถุ

เรื่องพ่อค้ามีทรัพย์มาก

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พ่อค้าที่พักอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ ดังนี้)

[๒๘๖] คนพาลมักคิดเช่นนี้ว่า “เราจักอยู่ที่นี้ตลอดฤดูฝน
เราจักอยู่ที่นี้ตลอดฤดูหนาวและฤดูร้อน”
ชื่อว่าย่อมไม่รู้อันตราย^๒ที่จะมาถึงตน

เชิงอรรถ :

^๑ ทางแห่งสันติ หมายถึงมรรคมงคล ๘ ที่ยังสัตว์ให้ถึงนิพพาน (ขุ.ธ.อ. ๗/๗๒)

^๒ อันตราย หมายถึงความตาย (ขุ.ธ.อ. ๗/๗๔)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๐. มัคควรรค ๑๒. ปญจาราวัตถุ

๑๑. กิสาโคตมีวัตถุ

เรื่องนางกิสาโคตมี

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่นางกิสาโคตมี ดังนี้)

[๒๘๗]   นรชนผู้มัวเมาในบุตรและปศุสัตว์
                  มีใจเกี่ยวข้องในอารมณ์ต่าง ๆ^๑
                  ย่อมถูกมฤตยูคร่าไป
                  เหมือนชาวบ้านผู้หลับใหลถูกห้วงน้ำพัดพาไป ฉะนั้น

๑๒. ปญจาราวัตถุ

เรื่องนางปญจารา

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่นางปญจารา ดังนี้)

[๒๘๘]   บุคคลเมื่อถึงคราวจะตาย
                  บุตรทั้งหลายก็ด้านทานไว้ไม่ได้
                  บิดาก็ด้านทานไว้ไม่ได้
                  พวกพ้องก็ด้านทานไว้ไม่ได้
                  แม้ญาติพี่น้องก็ด้านทานไว้ไม่ได้
[๒๘๙]   บัณฑิตผู้สำรวมในศีล รู้ความจริงนี้แล้ว
                  พึงรีบเร่งชำระทางอันจะนำไปสู่นิพพาน

มัคควรรคที่ ๒๐ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ มีใจเกี่ยวข้องในอารมณ์ต่าง ๆ หมายถึงปรารถนาอยากได้ทรัพย์สินสมบัติเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ (ข.ธ.อ. ๗/๗๖)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๑๒๒ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๑. ปกิณณกวรรค ๒. กุกกุณทขาติกาวัตถุ

๒๑. ปกิณณกวรรค

หมวดว่าด้วยเรื่องเบ็ดเตล็ด

๑. อัตตโนปพพกัมมวัตถุ

เรื่องบุพกรรมของพระองค์

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๒๙๐] ถ้าเห็นว่าจะได้สุขอันยิ่งใหญ่^๑

ด้วยการเสียสละสุขอันเล็กน้อย

นักปราชญ์พึงเสียสละสุขอันเล็กน้อย

เพื่อเห็นแก่สุขอันยิ่งใหญ่^๒

๒. กุกกุณทขาติกาวัตถุ

เรื่องกุมาริกากินไขไก่

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่นางยักษิณีและนางกุลธิดา ดังนี้)

[๒๙๑] ผู้ใดปรารถนาสุขเพื่อตน ด้วยการก่อทุกข์ให้คนอื่น

ผู้นั้นต้องเกี่ยวพันกับเวร ไม่พ้นจากเวรไปได้

เชิงอรรถ :

^๑ สุขอันยิ่งใหญ่ ในที่นี้หมายถึงความสุขในนิพพาน (ข.ธ.อ. ๗/๘๗)

^๒ ดู ข.ข. แปลในเล่มนี้ ข้อ ๑๘ หน้า ๑๔

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๑๒๓ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๑. ปกิณณกวรรค ๔. ลक्षणภูภททียวัตถุ

๓. ภททียภิกขุวัตถุ

เรื่องภิกษุชาวเมืองภททียะ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุชาวเมืองภททียะผู้ชวนชวายนในการ
ประดับเขียงเท้า ดังนี้)

[๒๙๒] ภิกษุเหล่าใดละทิ้งกิจที่ควรทำ^๑

แต่กลับทำกิจที่ไม่ควรทำ^๒

อาสวะทั้งหลายย่อมเจริญแก่ภิกษุเหล่านั้น

ผู้ถือตัวจัด มัวแต่ประมาท

[๒๙๓] ส่วนภิกษุเหล่าใดมีสติตั้งมั่นในกาย^๓เป็นนิตย์

ภิกษุเหล่านั้นหมั่นทำความเพียรในกิจที่ควรทำ

ไม่ทำกิจที่ไม่ควรทำ

อาสวะทั้งหลายของเธอผู้มีสติสัมปชัญญะ

ย่อมถึงการสูญสิ้นไป

๔. ลक्षणภูภททียวัตถุ

เรื่องพระลักษณภูภททียะ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๒๙๔] บุคคลข่ามารดา^๔ ข่าบิดา^๕

ข่ากษัตราธิราชทั้ง ๒ พระองค์ได้^๖

เชิงอรรถ :

^๑ กิจที่ควรทำ หมายถึงการรักษาศีล การอยู่ป่า การถือธุดงค์วัตร และการเจริญภาวนา (ขุ.ธ.อ. ๗/๙๐)

^๒ กิจที่ไม่ควรทำ หมายถึงการประดับร่ม รองเท้า เขียงเท้า บาตร ถลกบาตร ประคตเอว และอังสะ (ขุ.ธ.อ. ๗/๙๐)

^๓ มีสติตั้งมั่นในกาย หมายถึงเจริญกายคตาสติกัมมัฏฐาน (ขุ.ธ.อ. ๗/๙๐)

^๔ มารดา หมายถึงต้นเหตุที่เป็นเหตุให้สัตว์เกิดในภพทั้งสาม (ขุ.ธ.อ. ๗/๙๒)

^๕ บิดา หมายถึงอัสสัมมานะ (การถือตัวว่าเป็นเรา) (ขุ.ธ.อ. ๗/๙๒)

^๖ กษัตราธิราชทั้ง ๒ พระองค์ หมายถึงสี่สัสตทิฎฐิ (ความเห็นที่เที่ยง) และอุจเจตทิฎฐิ (ความเห็นที่
ขาดสูญ) (ขุ.ธ.อ. ๗/๙๒)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๑๒๔ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๑. ปกิณณกวรรค ๕. ทารุสาภิกขวัตถุ

ฆ่าชาวแวนแคว้น^๑พร้อมเจ้าพนักงาน^๒แล้ว
ดำเนินชีวิตเป็นพราหมณ์^๓อยู่อย่างไรทุกข
[๒๙๕] บุคคลฆ่ามารดา ฆ่าบิดา
ฆ่ากษัตริราชทั้ง ๒ พระองค์ได้
ทำลายทางเสื่อผ่านที่ ๕^๔ ได้
ดำเนินชีวิตเป็นพราหมณ์อยู่อย่างไรทุกข

๕. ทารุสาภิกขวัตถุ

เรื่องนายทารุสาภิกษะ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระราชา และนายทารุสาภิกษะ พร้อม
ครอบครัว ดังนี้)

[๒๙๖] เหล่าพระสาวกของพระโคตม
มีสติตั้งมั่นในพระพุทธเจ้าเป็นนิตย์
ทั้งกลางวันและกลางคืน
ชื่อว่าตื่นด้วยดีอยู่เสมอ

[๒๙๗] เหล่าพระสาวกของพระโคตม
มีสติตั้งมั่นในพระธรรมเป็นนิตย์
ทั้งกลางวันและกลางคืน
ชื่อว่าตื่นด้วยดีอยู่เสมอ

เชิงอรรถ :

^๑ แวนแคว้น หมายถึงอายตนะภายใน ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และอายตนะภายนอก ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ สัมผัส (ข.ธ.อ. ๗/๙๒)

^๒ เจ้าพนักงาน หมายถึงนันทิราคะ (ความกำหนดด้วยอำนาจความยินดี) (ข.ธ.อ. ๗/๙๒)

^๓ พราหมณ์ หมายถึงพระชีณาสพ (ข.ธ.อ. ๗/๙๒)

^๔ ทางเสื่อผ่านที่ ๕ หมายถึงวิจิกจฉานิวรรณ (ข.ธ.อ. ๗/๙๓)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๑. ปกิณณกวรรค ๖. วัชชีปุตตกภิกขุวัตถุ

[๒๙๘] เหล่าพระสาวกของพระโคตม

มีสติตั้งมั่นในพระสงฆ์เป็นนิตย์

ทั้งกลางวันและกลางคืน

ชื่อว่าตื่นด้วยดีอยู่เสมอ

[๒๙๙] เหล่าพระสาวกของพระโคตม

มีสติตั้งมั่นในกายเป็นนิตย์

ทั้งกลางวันและกลางคืน

ชื่อว่าตื่นด้วยดีอยู่เสมอ

[๓๐๐] เหล่าพระสาวกของพระโคตม

มีใจยินดีในความไม่เบียดเบียน

ทั้งกลางวันและกลางคืน

ชื่อว่าตื่นด้วยดีอยู่เสมอ

[๓๐๑] เหล่าพระสาวกของพระโคตม

มีใจยินดีในการเจริญภาวนา

ทั้งกลางวันและกลางคืน

ชื่อว่าตื่นด้วยดีอยู่เสมอ

๖. วัชชีปุตตกภิกขุวัตถุ

เรื่องภิกษุผู้เป็นโอรสของเจ้าวัชชี

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุผู้เป็นโอรสของเจ้าวัชชี ดังนี้)

[๓๐๒] การบวชเป็นของยาก^๑

ความยินดีในการบำเพ็ญธรรมก็เป็นของยาก

เชิงอรรถ :

^๑ การบวช ที่ชื่อว่า เป็นของยาก เพราะจะต้องสละโภคสมบัติน้อยใหญ่และเครื่องญาติแล้วมอภกายถวายชีวิต
ในพระศาสนาจึงจะบวชได้ (ข.ธ.อ. ๗/๙๘)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๑๒๖ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๑. ปกิณณกวรรค ๘. จุฬสุภททาวัตถุ

เรือนที่ครอบครองไม่ดี ก่อให้เกิดทุกข์^๑
การอยู่ร่วมกับคนเสมอกันเป็นทุกข์
การเดินทางไกล^๒ ก็เป็นทุกข์
เพราะฉะนั้น บุคคลจึงไม่ควรเป็นผู้เดินทางไกล
และไม่ควรให้ทุกข์ติดตามได้

๗. จิตตคหปติวัตถุ

เรื่องจิตตคหบดี

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระอานนทเถระ ดังนี้)

[๓๐๓] คนมีศรัทธา สมบูรณ์ด้วยศีล^๑
เพียบพร้อมด้วยยศ^๒ และโภคทรัพย์
จะไปสู่ถิ่นใด ๆ ย่อมได้รับการบูชาในถิ่นนั้น ๆ

๘. จุฬสุภททาวัตถุ

เรื่องนางจุฬสุภทา

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่บริษัท ๔ ดังนี้)

[๓๐๔] สัตบุรุษย่อมปรากฏในที่ไกล
เหมือนภูเขาคิมพานต์ ฉะนั้น
อสัตบุรุษทั้งหลาย ณ ที่นี้ย่อมไม่ปรากฏ
เหมือนลูกศรที่ยิงไปในเวลากลางคืน ฉะนั้น^๑

เชิงอรรถ :

^๑ หมายถึงผู้ครองเรือนจะต้องปฏิบัติราชกิจของพระราชชา หรือกิจของอิสริชน จะต้องสงเคราะห์ชนข้างเคียง และให้ทานแก่สมณพราหมณ์ เพราะฉะนั้น การครองเรือนจะให้สมบูรณ์เต็มที่เป็นไปได้ยาก ถ้าครองเรือนไม่ดี ก็ก่อให้เกิดทุกข์ได้ (ขุ.ธ.อ. ๗/๙๘)

^๒ การเดินทางไกล หมายถึงการท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ (ขุ.ธ.อ. ๗/๙๙)

^๑ ศีล ในที่นี้หมายถึงศีลสำหรับผู้ครองเรือน (ขุ.ธ.อ. ๗/๑๐๐)

^๒ ยศ ในที่นี้หมายถึงความมีบริวาร (ขุ.ธ.อ. ๗/๑๐๐)

^๑ ข.ม. (แปล) ๒๙/๑๙๑/๕๔๐

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๑๒๗ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๒. นiryavรรค ๑. สุนทรปริพาชกาวัตร

๙. เอกวิหาริเถรวัตถุ

เรื่องพระเถระผู้อยู่รูปเดียว

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๓๐๕] ภิกษุพึงยินดีการนั่งผู้เดียว การนอนผู้เดียว^๑

ไม่เกียจคร้าน เทียวไปตามลำพัง

ฝึกฝนอยู่ผู้เดียว และยินดีการอยู่ป่า

ปกิณณการวรรคที่ ๒๑ จบ

๒๒. นiryavรรค

หมวดว่าด้วยคนทำกรรมชั่วตกรอก

๑. สุนทรปริพาชกาวัตร

เรื่องปริพาชกาชื่อสุนทร

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๓๐๖] คนที่ชอบกล่าวคำไม่จริง

หรือคนที่ทำความชั่วแล้วกล่าวว่า

‘ฉันไม่ได้ทำ’ ต่างก็ตกรอก

คน ๒ จำพวกนั้น ต่างก็มีกรรมชั่ว

ตายไปแล้ว มีคติเท่าเทียมกันในโลกหน้า^๒

เชิงอรรถ :

^๑ คำว่า “นั่งผู้เดียว นอนผู้เดียว” มิใช่หมายถึงการอยู่ตามลำพัง แต่หมายถึงการอยู่อย่างไม่ละการมนสิการ
ก็มีปฏิฐาน เมื่อทำได้อย่างนี้ แม้จะอยู่ท่ามกลางหมู่ภิกษุพันรูป ก็ชื่อว่า นั่งผู้เดียว นอนผู้เดียว (ข.ธ.อ.
๗/๑๐๖)

^๒ ดู อุทาน ข้อ ๓๘ หน้า ๒๔๘, อิติวุตตกะ ข้อ ๔๘ หน้า ๓๙๙, สุตตนิบาต ข้อ ๖๖๗ หน้า ๖๕๙ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๒. นiryวรรค ๔. เขมเสฏฐิปุตตวัตถุ

๒. ทุกขปีพีตสัตตวัตถุ

เรื่องสัตตวัตถุทุกขปีพีต

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๓๐๗] ภิกษุชู้จำนวนมากมีผ้ากาสาอะพินที่คอ
มีธรรมเลวทราม ไม่สำรวม
ยอมตกรรเพราะบาปกรรมทั้งหลาย

๓. วัคคุมทาตรียภิกษุวัตถุ

เรื่องภิกษุอยู่ฝั่งแม่น้ำวัคคุมทา

(พระผู้มีพระภาคทรงปรารภภิกษุอยู่ฝั่งแม่น้ำวัคคุมทา พุดอวดอุตริมนุสสรธรรม
ที่ไม่มีในตนของกันและกันแก่คฤหัสถ์เพื่อปากท้อง จึงตรัสพระคาถาแก่ภิกษุเหล่านั้น
ดังนี้)

[๓๐๘] การกลืนกินก่อนเหล็กแดงที่ร้อนดจเปลวเพลิง
ยังดีกว่าการที่ภิกษุผู้ทุศีล ไม่สำรวม
บริโภคอาหารที่ชาวบ้านเขาถวาย^๑

๔. เขมเสฏฐิปุตตวัตถุ

เรื่องบุตรเศรษฐีชื่อเขมกะ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่นายเขมกะผู้ชอบเป็นชู้กับภรรยาของคนอื่น
ดังนี้)

[๓๐๙] นรชนที่ประมาท ชอบเป็นชู้กับภรรยาของผู้อื่น
ยอมถึงฐานะ^๒ ๔ ประการ คือ

เชิงอรรถ :

^๑ ข้อความคาถานี้หมายถึงการที่บุคคลกลืนกินก้อนเหล็กแดงที่ร้อนดจเปลวเพลิงนั้นส่งผลให้ได้รับทุกขเวทนา
ถึงตาย เพียงชาตินี้เท่านั้น แต่การที่ภิกษุผู้ทุศีลบริโภคข้าวที่ชาวบ้านถวายด้วยศรัทธานั้น ทำให้ตกรร
หลายร้อยชาติ ดังนั้น การกลืนกินก้อนเหล็กแดงที่ร้อนนั้นจึงดีกว่าการที่ภิกษุผู้ทุศีลบริโภคข้าวชาวบ้าน (ข.ธ.อ.
๗/๑๑๒)

^๒ ฐานะ ในที่นี้หมายถึงเหตุแห่งทุกข (ข.ธ.อ. ๗/๑๑๓)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๒. นiryวรรค ๕. ทุพพจกิกขุวัตถุ

(๑) ได้บาป (๒) นอนไม่เป็นสุข

(๓) ถูกนินทา (๔) ตกนรก

[๓๑๐] เพราะการได้บาป ๑ การได้คติที่เลว ๑
หญิงชายที่ต่างสะดุ้งกลัวมีความสนุกนิตน้อย ๑
ถูกพระราชาลงพระอาชญาอย่างหนัก ๑
นรชนจึงไม่ควรเป็นชู้กับภรรยาของผู้อื่น

๕. ทุพพจกิกขุวัตถุ

เรื่องภิกษุผู้ว่ายาก

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุผู้ว่ายาก ดังนี้)

[๓๑๑] หน้าคาที่บุคคลจับไม่ดี ย่อมขาดมือได้ ฉันทใจ
ความเป็นสมณะที่บุคคลปฏิบัติไม่ดี^๑
ย่อมจุดเข้าไปในนรก ฉันทนั้น

[๓๑๒] กรรมที่ย่อหย่อนอย่างใดอย่างหนึ่ง วัตรที่เศร้าหมอง
และพรหมจรรย์ที่พึงระลึกถึงด้วยความระแวงสงสัย
ทั้ง ๓ นั้น ไม่มีผลมาก^๒

[๓๑๓] หากภิกษุพึงทำกรรมใด ก็ควรทำกรรมนั้นให้จริงจัง
ควรบากบั่นทำกรรมนั้นให้มั่นคง
เพราะธรรมเครื่องละเว้น^๓ที่ประพุดติอย่างย่อหย่อน
รังแต่จะเกลี้ยธุลี^๔ลงใส่ตัว

เชิงอรรถ :

^๑ ความเป็นสมณะที่บุคคลปฏิบัติไม่ดี หมายถึงภาวะแห่งความเป็นสมณะ กล่าวคือสมณธรรมที่ภิกษุปฏิบัติไม่ดีเพราะเป็นผู้ทุศีล เป็นต้น ย่อมส่งผลให้สัตว์ไปเกิดในนรก (ขุ.ธ.อ. ๗/๑๑๕)

^๒ ดูเทียบ ส.ส. (แปล) ๑๕/๘๙/๙๔, ขุ.เถร. (แปล) ๒๖/๒๗๗/๓๘๔

^๓ ธรรมเครื่องละเว้น ในที่นี้หมายถึงสมณธรรม (ขุ.ธ.อ. ๗/๑๑๖)

^๔ ธุลี หมายถึงกิเลสมีรากะเป็นต้น (ขุ.ธ.อ. ๗/๑๑๖)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๒. นiryวรรค ๗. อาคัณฑกภิกขุวัตถุ

๖. อิสสาปกติอิตถิวัตถุ

เรื่องหญิงชู้หึง

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่หญิงชู้หึงและแก่บริษัท ๔ ดังนี้)

[๓๑๔] ความชู้ ไม่ทำเสียเลยดีกว่า

เพราะระลึกถึงความชู้ บุคคลย่อมเดือดร้อนในภายหลัง
ส่วนความดี ทำให้เกิดดีกว่า

เพราะทำแล้วระลึกถึงภายหลังบุคคลย่อมไม่เดือดร้อน

๗. อาคัณฑกภิกขุวัตถุ

เรื่องภิกษุอาคัณฑกะ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุอาคัณฑกะผู้อยู่ในเมืองชายแดน ดังนี้)

[๓๑๕] เมืองชายแดนได้รับการคุ้มครองทั้งภายในและภายนอก ฉันทใด

เธอทั้งหลายจงคุ้มครองตนให้ได้ ฉันทนั้น

ขณะ^๑อย่าได้ล่วงเลยเธอทั้งหลายไปเสีย

เพราะเหล่าชนที่ปล่อยให้ขณะล่วงเลยไป

ย่อมเศร้าโศก แออัดอยู่ในนรก^๒

เชิงอรรถ :

^๑ ขณะ หมายถึงเวลา หรือสมัย มี ๔ คือ (๑) ขณะแห่งการอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้า (๒) ขณะแห่งการเกิด
ในมัชฌิมประเทศ (๓) ขณะแห่งการได้สัมมาทิฏฐิ (๔) ขณะแห่งอายตนะทั้ง ๖ ไม่วิภลวิกาล (ข.ธ.อ. ๗/๒๓๐)

^๒ ดูเทียบ ข.เถร. (แปล) ๒๖/๖๕๓/๔๕๒, ๑๐๐๔/๕๐๔

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๑๓๑ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๒. นiryayorok ๙. ติตถิยสาวกวัตถุ

๘. นิคัณฐวัตถุ

เรื่องนิครนถ์

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๓๑๖] สัตว์ทั้งหลายผู้ละอายในสิ่งที่ไม่ควรละอาย

และไม่ละอายในสิ่งที่ควรละอาย

ชื่อว่าถ้อมันมิจฉาทิฏฐิ ย่อมไปสู่ทุกติ

[๓๑๗] สัตว์ทั้งหลายผู้เห็นสิ่งที่ไม่ควรกลัวว่าควรกลัว

และเห็นสิ่งที่ควรกลัวว่าไม่ควรกลัว

ชื่อว่าถ้อมันมิจฉาทิฏฐิ ย่อมไปสู่ทุกติ

๙. ติตถิยสาวกวัตถุ

เรื่องสาวกเตยรถีย์

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่สาวกของเตยรถีย์ ดังนี้)

[๓๑๘] สัตว์ทั้งหลายผู้เห็นสิ่งที่ไม่มิโทษว่ามีโทษ^๑

และเห็นสิ่งที่มีโทษว่าไม่มีโทษ

ชื่อว่าถ้อมันมิจฉาทิฏฐิ ย่อมไปสู่ทุกติ

[๓๑๙] สัตว์ทั้งหลายผู้รู้สิ่งที่มีโทษว่ามีโทษ

และรู้สิ่งที่ไม่มิโทษว่าไม่มีโทษ

ชื่อว่าถ้อมันสัมมาทิฏฐิ ย่อมไปสู่สุคติ

นiryayorok ที่ ๒๒ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ เห็นสิ่งที่ไม่มิโทษว่ามีโทษ หมายถึงเห็นสัมมาทิฏฐิ ๑๐ ประการ ว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิ ๑๐ ประการ และเห็นธรรมที่ส่งเสริมสัมมาทิฏฐิว่าเป็นธรรมที่ส่งเสริมมิจฉาทิฏฐิ (ข.ธ.อ. ๗/๑๒๒)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๓. นาควรรค ๑. อัดตันทันตวัตถุ

๒๓. นาควรรค

หมวดว่าด้วยช้าง

๑. อัดตันทันตวัตถุ

เรื่องการฝึกตน

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาแก่พระอานนท์ ดังนี้)

[๓๒๐] เราจักอดกลั้นถ้อยคำล่วงเกิน

เหมือนพญาช้างในสงคราม

อดทนลูกศรที่ตกจากแสง

เพราะคนจำนวนมากเป็นผู้ทุศีล

[๓๒๑] คนทั้งหลายนำสัตว์พาหนะที่ฝึกแล้วไปสู่วิวาต

พระราชชาย่อมทรงราชพาหนะที่ฝึกแล้ว

ในหมู่มนุษย์ คนที่อดกลั้นถ้อยคำล่วงเกินได้

ชื่อว่าเป็นผู้ฝึกตนได้แล้ว^๑ เป็นผู้ประเสริฐที่สุด

[๓๒๒] ม้าอัสดร ม้าอาชาไนย ม้าสินธพ ช้างใหญ่

ที่ได้รับการฝึกหัดแล้ว เป็นสัตว์ประเสริฐ

แต่คนที่ฝึกตนได้แล้ว ประเสริฐกว่าสัตว์พาหนะเหล่านั้น^๒

เชิงอรรถ :

^๑ ฝึกตนได้แล้ว หมายถึงฝึกตนได้ด้วยอริยมรรค ๘ (โสดาปัตติมรรค สกทาคามีมรรค อนาคามีมรรค และอรหัตตมรรค) (ข.ธ.อ. ๗/๑๒๕)

^๒ ข.ม. (แปล) ๒๙/๙๐/๒๘๒, ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๘/๑๑๗-๑๑๘

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๑๓๓ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๓. นาควรรค ๔. ปเสนทิโกศลราชवंต

๒. หัตถาจริยปุพพกภิกขุวัตถุ

เรื่องภิกษุผู้เคยเป็นนายควาญช้าง

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุผู้เคยเป็นนายควาญช้าง ดังนี้)

[๓๒๓] แท้จริง บุคคลไม่สามารถไปสู่ทิศที่ยังไม่เคยไป^๑ ด้วยยานเหล่านี้
แต่บุคคลผู้ฝึกตนได้แล้ว สามารถไปสู่ทิศที่ไม่เคยไป
ด้วยตนที่ฝึกแล้ว ที่ฝึกดีแล้ว^๒

๓. ปริชฌณพราหมณปุตตวัตถุ

เรื่องบุตรของพราหมณ์ชรา

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่บุตร ๔ คนของพราหมณ์ชรา ดังนี้)

[๓๒๔] ช้างกฤษชชื้อธนपालกะ ตกมันจัต ห้ามได้ยาก ถูกขังไว้
ไม่ยอมกินฟ่อนหญ้า เพราะระลึกถึงแต่นาควัน^๓

๔. ปเสนทิโกศลราชवंต

เรื่องพระเจ้าปเสนทิโกศล

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระเจ้าปเสนทิโกศลผู้เสวยพระกระยาหารมาก
ดังนี้)

[๓๒๕] เมื่อใด บุคคลผู้ถูกความง่วงเหงาครอบงำ บริโภคมาก
ชอบแต่นอนกลิ้งเกลือกไปมา
เมื่อนั้น เขาย่อมมีปัญญาเฉื่อยชา ชอบเข้าห้องเป็นอาจิล
เหมือนสุกรอ้วนที่เขาขุนด้วยเศษอาหาร ฉะนั้น^๔

เชิงอรรถ :

^๑ ทิศที่ยังไม่เคยไป หมายถึงนิพพาน (ขุ.ธ.อ. ๗/๑๒๖)

^๒ ที่ชื่อว่า ฝึกแล้ว เพราะฝึกอินทรีย์ได้ในเบื้องต้น ที่ชื่อว่า ฝึกดีแล้ว เพราะอบรมตนได้ด้วยอริยมรรค
(ขุ.ธ.อ. ๗/๑๒๖)

^๓ นาควัน หมายถึงป่าช้า เป็นที่อยู่ของช้างพังแม่ของช้างธนपालกะ (ขุ.ธ.อ. ๗/๑๒๖)

^๔ ข.เถร. (แปล) ๒๖/๑๗/๓๐๙

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๓. นาควรรค ๗. สัมพหุลภิกขุวัตถุ

๕. สานุสามเณรวัตถุ

เรื่องสานุสามเณร

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาแก่สานุสามเณร ดังนี้)

[๓๒๖] แต่ก่อนจิตนี้ได้ท่องเที่ยวไปในอารมณ์ต่าง ๆ
ตามความปรารถนา ตามความต้องการ ตามความสบาย
วันนี้ เราจะขมจิตนั้นโดยอุบายอันแยบคาย
เหมือนความขมขางปราบพศขางตมมัน ฉะนั้น^๑

๖. ปาเวรกหัตถิวัตถุ

เรื่องขางปาเวรกะ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาแก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๓๒๗] เธอทั้งหลายจงยินดีในความไม่ประมาท
จงตามรักษาจิตของตน
จงถอนตนขึ้นจากหล่ม^๒
เหมือนขางกฤษที่จมลงในเปือกตม ถอนตนขึ้นได้ ฉะนั้น

๗. สัมพหุลภิกขุวัตถุ^๓

เรื่องภิกษุหลายรูป

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาแก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๓๒๘] ถ้านุคคลพึงได้สหายผู้มีปัญญารักษาตน
เที่ยวไปด้วยกัน เป็นสาธุวิหารี^๔ เป็นนักรบราชน

เชิงอรรถ :

^๑ ข.เถร. (แปล) ๒๖/๗๗/๓๓๑,๑๑๓๓/๕๒๔

^๒ หล่ม ในที่นี้หมายถึงกิเลส (ข.ธ.อ. ๗/๑๔๐)

^๓ ดูเทียบ วิ.ม. (แปล) ๕/๔๖๔/๓๕๕, ข.ชา. (แปล) ๒๗/๑๗-๑๙/๓๐๓, ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๓๑-๑๓๒/๔๓๓-๔๓๔

^๔ สาธุวิหารี หมายถึงผู้เพียบพร้อมด้วยพรหมวิหารธรรม ๔ รูปมาน ๔ อรูปมาน ๔ และสัญญาเวทียิต-
นิโรธ ๑ (ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๓๑/๔๓๓)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๓. นาควรรค ๘. มารวัดถุ

ครอบงำอันตรายทั้งปวงได้แล้ว

พึงมีใจเข้มแข็ง มีสติ เทียวไปกับสหายนั้นเกิด

[๓๒๙] ถ้าบุคคลไม่พึงได้สหายผู้มีปัญญารักษาดน

เทียวไปด้วยกันได้ เป็นสาธุวิhari เป็นนักปราชญ์

ก็พึงประพุดติอยู่ผู้เดียวเกิด

เหมือนพระราชาทรงละทิ้งแคว้นที่ทรงชนะแล้ว

ทรงประพุดติอยู่ผู้เดียว

และเหมือนช้างมาตั้งคะละทิ้งโขลงอยู่ตัวเดียวในป่า ฉะนั้น

[๓๓๐] การเทียวไปของบุคคลผู้เดียวเป็นความประเสริฐ

เพราะคุณเครื่องความเป็นสหาย^๑ไม่มีในคนพาล

อนึ่ง บุคคลควรมีความชวนชวายน้อย

เทียวไปผู้เดียว ไม่พึงทำความชั่ว

เหมือนช้างมาตั้งคะเทียวไปตัวเดียวในป่า ฉะนั้น

๘. มารวัดถุ

เรื่องมาร

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่มารผู้มีบาป ดังนี้)

[๓๓๑] เมื่อมีกิจเกิดขึ้น สหายทั้งหลายนำสุขมาให้

ความยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้ นำสุขมาให้

ในเวลาสิ้นชีวิต บุญนำสุขมาให้

การละทุกข์ได้ทั้งหมด นำสุขมาให้

เชิงอรรถ :

^๑ คุณเครื่องความเป็นสหาย หมายถึงคุณธรรมเหล่านี้ คือ จุลศีล มัชฌิมศีล มหาศีล กถาวัตถุ ๑๐

ชุดังคคุณ ๑๓ วิปัสสนาญาณ มรรค ๔ ผล ๔ วิชชา ๓ อภิญญา ๖ อมตมหานิพพาน (ขุ.ธ.อ. ๗/๗/๑๔๓)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๔. ดัณ्हาวรรค ๑. กปิลมัจฉวัตถุ

[๓๓๒] ในโลก การเกื้อกูลมารดา นำสุขมาให้

การเกื้อกูลบิดา นำสุขมาให้

การเกื้อกูลสมณะ นำสุขมาให้

การเกื้อกูลท่านผู้ประเสริฐ^๑ก็นำสุขมาให้

[๓๓๓] ศิล้นำสุขมาให้ตราบเท่าชรา^๒

ศรัทธาที่ตั้งมั่นแล้ว นำสุขมาให้

การได้ปัญญา นำสุขมาให้

การไม่ทำบาปทั้งหลาย ก็นำสุขมาให้

นาควรรคที่ ๒๓ จบ

๒๔. ดัณ्हาวรรค

หมวดว่าด้วยตัณหา

๑. กปิลมัจฉวัตถุ

เรื่องปลาเกลือ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่บริษัท ๔ ดังนี้)

[๓๓๔] ตัณหาย่อมเจริญแก่มนุษย์ผู้ประพฤติประมาท^๓

เหมือนเถายานทรายเจริญอยู่ในป่า

เขาย่อมเร่ร่อนไปมา

เหมือนวานรที่ต้องการผลไม้ เที่ยวเร่ร่อนไปมาในป่า ฉะนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ ท่านผู้ประเสริฐ หมายถึงพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันตสาวกผู้ลอยบาปได้แล้ว (ข.ธ.อ. ๗/๑๔๗)

^๒ ศิลนำสุขมาให้ตราบเท่าชรา หมายถึงศิลปะ ๕ ศิล ๑๐ เป็นต้น ย่อมเป็นเครื่องประดับทำให้เกิดความงามและความสุขแก่คนทุกเพศทุกวัย ไม่มีล้าสมัยไร้ค่าหนี ต่างจากเครื่องประดับภายนอกที่ทำให้งามเฉพาะเพศหรือวัย ใครที่ใช้เครื่องประดับหรือเครื่องแต่งกายไม่เหมาะกับเพศหรือวัย ก็จะถูกตำหนิ และถูกสงสัยว่าเป็นบ้าเสียสติ (ข.ธ.อ. ๗/๑๔๗)

^๓ ผู้ประพฤติประมาท หมายถึงผู้มีความเป็นอยู่ด้วยความประมาท ปราศจากสติ ไม่เจริญถาวร วิปัสสนา มรรค และผล (ข.ธ.อ. ๘/๖)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๔. ดัณหวรรค ๒. สุกรโปกกาวัตถุ

- [๓๓๕]   ดัณหาที่เลวทรามชานไปในโลกนี้
 ครอบงำบุคคลใดไว้ได้
 ความโศกยอมเจริญแก่บุคคลนั้น
 เหมือนหญ้าคามบางที่ถูกฝนตกรดแล้วเจริญงอกงามขึ้น ฉะนั้น
- [๓๓๖]   ส่วนบุคคลใดครอบงำดัณหาที่เลวทรามนั้น
 ซึ่งล่วงไต่ยากในโลกไว้ได้
 ความโศกยอมตกลไปจากบุคคลนั้น
 เหมือนหยาดน้ำกลิ้งตกลไปจากใบบัว ฉะนั้น
- [๓๓๗]   เพราะเหตุนั้น เราขอเตือนท่านทั้งหลาย
 ขอท่านทั้งหลายที่ประชุมกันในที่นี้ จงมีความเจริญ
 ขอท่านทั้งหลายจงขุดรากเหง้าแห่งดัณหา^๑
 เหมือนคนต้องการหญ้าแฝกขุดหญ้าแฝก
 มารออย่าได้ระรานท่านทั้งหลายอยู่รำไป
 เหมือนกระแสน้ำระรานไม้้อ ฉะนั้น^๒

๒. สุกรโปกกาวัตถุ

เรื่องลูกสุกรตัวเมีย

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

- [๓๓๘]   ต้นไม้ เมื่อรากยังแข็งแรง ยังไม่ถูกทำลาย
 แม้ลำต้นถูกตัดแล้ว ก็งอกขึ้นได้ใหม่ ฉันทิด
 ความทุกข์นี้ เมื่อบุคคลขจัดดัณหาสูญไม่ได้ขาด
 ก็ย่อมเกิดขึ้นเรื่อย ๆ ฉันทัน

เชิงอรรถ :

^๑ ขุดรากเหง้า หมายถึงขุดรากเหง้าแห่งดัณหาอันเป็นไปในทวาร ๖ นี้ ด้วยญาณอันสัมปยุตด้วยอรหัตต-
 มรรค (ขุ.ธ.อ. ๘/๗)

^๒ ธรรมบทข้อ ๓๓๔-๓๓๗ นี้ ดูเทียบ ขุ.เถร. (แปล) ๒๖/๓๗๙-๔๐๒/๔๐๘-๔๐๙

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๔. ดัณหาวรรค ๒. สุกรโปกถิกาวัตถุ

- [๓๓๙]   บุคคลใดยังมีกระแสตัณหาอันแรงกล้า ๓๖ สาย^๑
 ที่มักไหลไปยังอารมณ์อันน่าพอใจ
 ความตาริเป็นอันมากที่อาศัยราคะ
 ย่อมนำบุคคลนั้นซึ่งมีความเห็นผิดไป
- [๓๔๐]   กระแสตัณหาทั้งหลายไหลไปในอารมณ์ทั้งหมด
 ตัณหาจุจเภาวัลย์ กิ่งอกงามขึ้น
 พวกเธอ ครั้นเห็นตัณหาจุจเภาวัลย์ที่งอกงามนั้น
 จงตัดรากด้วยปัญญา^๒
- [๓๔๑]   สัตว์โลกผู้มีแต่โสมนัสซาบซาบ
 ฉ่ำชื่นด้วยเสนาหา^๓
 มัวแต่จะแสวงหาความสุขสำราญกินอยู่
 จึงต้องเข้าถึงชาติและชราร่ำไป
- [๓๔๒]   หมู่สัตว์ถูกล้อมไว้ด้วยตัณหาที่ทำให้สะดัง
 จึงดิ้นรนเหมือนกระต่ายติดบ่วง
 หมู่สัตว์ผู้ถูกสังโยชน์และกิเลสเครื่องข้อง^๔ผูกไว้แน่น
 ย่อมได้รับความทุกข์ร่ำไปชั่วนานาน

เชิงอรรถ :

^๑ **ตัณหา ๓๖ สาย** ได้แก่ ตัณหา ๓ (กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา) อาศัยอายตนะภายใน ๖ (๓ x ๖ = ๑๘) อาศัยอายตนะภายนอก ๖ (๓ x ๖ = ๑๘) ได้กระแส ๓๖ สายที่ไหลไปในอารมณ์มีรูปเป็นต้นที่น่าพอใจ (ข.ธ.อ. ๘/๑๐)

^๒ **ปัญญา** หมายถึงปัญญาอันสัมปยุตด้วยมรรค (ข.ธ.อ. ๘/๑๐)

^๓ **ฉ่ำชื่นด้วยเสนาหา** หมายถึงเบียดข่มด้วยยางเหนียว คือตัณหา (ข.ธ.อ. ๘/๑๐)

^๔ หมายถึงสังโยชน์ ๑๐ ประการ และกิเลสเครื่องข้อง ๗ ประการ มีรากเป็นต้นผูกไว้หรือเกี่ยวไว้ (ข.ธ.อ. ๘/๑๑)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๔. ดัณหาวรรค ๔. พันธนาการวัตถุ

[๓๔๓] หมู่สัตว์ถูกล้อมไว้ด้วยตัณหาที่ทำให้สะดุ้ง
จึงตื่นรนเหมือนกระต่ายติดบ่วง
เพราะเหตุนั้น ภิกษุเมื่อหวังให้ตนสิ้นราคะ
ควรบรรเทาตัณหาที่ทำให้สะดุ้งเสีย

๓. วิพกัณตกวัตถุ

เรื่องภิกษุผู้กระสันจะสึก

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่บริษัท ๔ ดังนี้)

[๓๔๔] บุคคลใดออกจากอาลัยแล้ว^๑ มีใจน้อมไปในป่า^๒
พ้นจากป่าแล้ว^๓ ยังเล่นเข้าไปสู่ป่านั้นอีก
ท่านทั้งหลายจงดูบุคคลนั้น
เขาพ้นจากเครื่องผูก ยังเล่นไปสู่เครื่องผูกตามเดิม

๔. พันธนาการวัตถุ

เรื่องเรือนจำ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่เหล่าภิกษุผู้เห็นโจรถูกจองจำในเรือนจำ ดังนี้)

[๓๔๕] นักปราชญ์ทั้งหลายไม่ได้กล่าวถึงเครื่องจองจำ
ที่ทำด้วยเหล็ก ทำด้วยไม้ และทำด้วยหญ้าปล้อง
ว่าเป็นเครื่องจองจำที่มั่นคง แต่กล่าวถึง
ความกำหนัดยินดีในต่างหูแก้วมณี และความไยดีในบุตรภรรยา
ว่าเป็นเครื่องจองจำที่มั่นคง

เชิงอรรถ :

^๑ อาลัย ในที่นี้หมายถึงความเป็นอยู่อย่างคฤหัสถ์ (ขุ.ธ.อ. ๘/๑๔)

^๒ ป่า ในที่นี้หมายถึงตบะ (ตโปวนะ) (ขุ.ธ.อ. ๘/๑๔)

^๓ ป่า ในที่นี้หมายถึงตัณหาคือเครื่องผูกให้อยู่ครองเรือน (ขุ.ธ.อ. ๘/๑๔)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๔. ดัณหาวรรค ๖. อุคคเสนเสฏฐิปุตตวัตถุ

[๓๔๖] นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวถึงความกำหนด เครื่องจองจำที่มั่นคงนั้น
ว่ามีปกติเหนียวลง หย่อนยาน แต่แก้ไขให้หลุดยาก
นักปราชญ์เหล่านั้นตัดเครื่องจองจำนั้นได้แล้ว
ไม่ไยดี ละกามสุข ออกบวช^๑

๕. เขมาเถรีวัตถุ

เรื่องพระเขมาเถรี

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระเขมาเถรี ดังนี้)

[๓๔๗] สัตว์ทั้งหลายผู้กำหนดยินดีด้วยราคะ^๒
ย่อมตกไปสู่กระแสตัณหา
เหมือนแมงมุมติดใยที่ตนถักไว้เอง
นักปราชญ์ทั้งหลายตัดกระแสตัณหาเหล่านั้นได้แล้ว
หมดความไยดี ย่อมละทุกข์ทั้งปวงไปได้

๖. อุคคเสนเสฏฐิปุตตวัตถุ

เรื่องบุตรเศรษฐีชื่ออุคคเสน

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่นายอุคคเสน ดังนี้)

[๓๔๘] เธอจึงเป็นผู้ปล่อยวางทั้งอดีต อนาคต และปัจจุบัน^๓
จึงเป็นผู้ถึงฝั่งแห่งภพ
เธอผู้มีใจหลุดพ้นในธรรมทั้งปวงแล้ว
จักไม่เข้าถึงชาติ และชราอีกต่อไป

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ส.ส. (แปล) ๑๕/๑๒๑/๑๔๐, ข.ชา. (แปล) ๒๗/๑๐๑-๑๐๒/๕๕

^๒ หมายถึงถึงขุนเคื่องเพราะโทสะ ลุ่มหลงเพราะโมหะด้วย (ข.ธ.อ. ๘/๒๐)

^๓ หมายถึงปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่น ความทะยานอยากในขั้นทั้งหลายที่เป็นทั้งอดีต อนาคต และปัจจุบัน (ข.ธ.อ. ๘/๒๔)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๔. ดัณหาวรรค ๘. มารวรรค

๗. จูฬนุคคหัทธิตวัตถุ

เรื่องจูฬนุคคหัทธิต

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุหนุ่มรูปหนึ่งผู้กระสันจะสึก ดังนี้)

[๓๔๙] บุคคลผู้ถูกวิตก^๑ ย่ำยี มีราคะจัด เห็นอารมณ์ว่างามเสมอ

ย่อมมีตัณหาพอกพูนมากขึ้น ๆ

บุคคลเช่นนั้นแลชื่อว่าสร้างเครื่องผูกมัดที่แน่นหนา

[๓๕๐] ส่วนผู้ใดยินดีในฌานเป็นที่ระงับวิตก^๒

มีสติทุกเมื่อ เจริญอสุภฌานอยู่

ผู้นั้นแล จักทำตัณหาให้สิ้นไปได้

จักตัดเครื่องผูกแห่งมาร^๓ได้

๘. มารวรรค

เรื่องมาร

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่มารผู้มีบาป ดังนี้)

[๓๕๑] ผู้บรรลุความสำเร็จแล้ว^๔ ไม่มีความสะดุ้งกลัว

ปราศจากตัณหา ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน

ตัดลูกศรที่นำไปสู่ภพได้ขาดแล้ว

ร่างกายนี้จึงเป็นร่างกายสุดท้าย

เชิงอรรถ :

^๑ วิตก หมายถึงความตรึกมี ๓ อย่าง คือ กามวิตก ความตรึกในทางกาม พยาบาทวิตก ความตรึกในทาง
พยาบาท วิหิงสาวิตก ความตรึกในทางเบียดเบียน (ข.ธ.อ. ๘/๓๐)

^๒ ฌานเป็นที่ระงับวิตก หมายถึงปฐมฌานที่มีอสุภะ ๑๐ ประการเป็นอารมณ์ สามารถเข้าไปสงบระงับ
มิจฉาวิตกได้ (ข.ธ.อ. ๘/๓๐)

^๓ ดูเชิงอรรถที่ ๓ หน้า ๓๕ ในเล่มนี้

^๔ ความสำเร็จ หมายถึงอรหัตตผล (ข.ธ.อ. ๘/๓๒)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๔. ตัณหาวรรค ๙. อุปกาชีวกวัตถุ

[๓๕๒] ผู้ปราศจากตัณหา หมดความยึดมั่น
ฉลาดในนิรุตติบท^๑
รู้หมวดหมู่และเบื้องต้นเบื้องปลายของอักษรทั้งหลาย
ผู้นั้นแลเรียกว่า ผู้มีร่างกายเป็นร่างกายสุดท้าย
ผู้มีปัญญามาก เป็นมหาบุรุษ

๙. อุปกาชีวกวัตถุ

เรื่องอาชีวกชื่ออุปกะ

(พระผู้มีพระภาคเมื่อแรกตรัสรู้ประทับนั่งที่ควงไม้โพธิ์ อาชีวกชื่ออุปกะเข้ามา
ถามพระองค์ว่า บวชเพื่อใคร ใครเป็นศาสดา พระองค์จึงตรัสพระคาถา ดังนี้)

[๓๕๓] เราเป็นผู้ครอบงำธรรมทั้งปวง^๒ ธรรมทั้งปวง^๓
มิได้แปดเปื้อนในธรรมทั้งปวง^๔ ละธรรมทั้งปวงได้^๕
หลุดพ้นเพราะสิ้นตัณหา
ตรัสรู้ยิ่งเองแล้วจะพึงกล่าวอ้างใครเล่า^๖

เชิงอรรถ :

^๑ **นิรุตติบท** หมายถึงนิรุตติปฏิสัมพันธ์ รวมทั้งปฏิสัมพันธ์ที่เหลืออีก ๓ อย่าง (อัถถปฏิสัมพันธ์ ธรรมปฏิสัมพันธ์ และปฏิสัมพันธ์ปฏิสัมพันธ์) (ข.ธ.อ. ๘/๓๒)

^๒ **ธรรม** หมายถึงธรรม ๓ ระดับ (กามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ อรูปาวจรภูมิ) (ข.ธ.อ. ๘/๓๔)

^๓ **ธรรม** หมายถึงธรรม ๔ ระดับ (กามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ อรูปาวจรภูมิ โลกุตตรภูมิ) (ข.ธ.อ. ๘/๓๔)

^๔ **มิได้แปดเปื้อนในธรรมทั้งปวง** หมายถึงไม่เปื้อนด้วยตัณหาและทิฏฐิในธรรม ๓ ระดับนั้น (ข.ธ.อ. ๘/๓๔)

^๕ **ละธรรมทั้งปวงได้** หมายถึงละธรรม ๓ ระดับ กล่าวคือละธรรมชั้นกามาวจร ชั้นรูปาวจร และชั้น
อรูปาวจรได้ (ข.ธ.อ. ๘/๓๔)

^๖ หมายถึงเมื่อรู้เองได้ดังนี้แล้ว จะต้องอ้างใครเป็นอุปัชฌาย์ หรืออาจารย์อีกเล่า (ข.ธ.อ. ๘/๓๔) และดู
วิ.ม. (แปล) ๔/๑๑/๑๑

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๔. ตัณหาวรรค ๑๑. อปุตตกเสฏฐิปุตตวัตถุ

๑๐. สักกเทวราชวัตถุ

เรื่องท้าวสักกะจอมเทพ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ท้าวสักกะจอมเทพและเหล่าเทวดา ดังนี้)

[๓๕๔] การให้ธรรม ชนะการให้ทั้งปวง

รสแห่งธรรม ชนะรสทั้งปวง

ความยินดีในธรรม ชนะความยินดีทั้งปวง

ความสันต์ค้นหา ชนะทุกข์ทั้งปวง^๑

๑๑. อปุตตกเสฏฐิปุตตวัตถุ

เรื่องอปุตตกเศรษฐีบุตร

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระเจ้าปเสนทิโกศล ดังนี้)

[๓๕๕] โภคทรัพย์ทั้งหลาย ย่อมทำลายคนมีปัญญาทราม

แต่จะไม่ทำลายคนที่แสวงหาฝั่ง^๒

เพราะความทะยานอยากในโภคทรัพย์

คนมีปัญญาทรามจึงทำลายตนเองดูจทำลายคนอื่น

เชิงอรรถ :

^๑ การให้ธรรม ชนะการให้ทั้งปวง หมายถึงบุคคลจะให้หรือเสียสละประโยชน์สุขส่วนตนเพื่อประโยชน์สุขส่วนรวมได้ก็ต่อเมื่อได้ฟังธรรม จนรู้ว่าคุณประโยชน์ของการให้หรือการเสียสละว่าดีอย่างไรเสียก่อน จึงจะให้หรือเสียสละได้ หากไม่ได้ฟังธรรม การให้สิ่งอื่นจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย

รสแห่งธรรม ชนะรสทั้งปวง หมายถึงรสอื่น ๆ เช่น รสสุธาโภชนของเทวดา ยังเป็นปัจจัยให้สัตว์ต้องเสวยทุกข์ในสังสารวัฏ แต่รสแห่งพระธรรม คือ โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ และโลกุตตรธรรม ๙ ประการ เป็นรสแห่งความสุขที่ประเสริฐสุด

ความยินดีในธรรม ชนะความยินดีทั้งปวง หมายถึงความยินดีอื่น ๆ เช่น ความยินดีบุตร ธิดา ทรัพย์สิน สตรี หรือการขับร้อง ประโคมดนตรี ทั้งหมดล้วนเป็นปัจจัยให้เสวยทุกข์ในสังสารวัฏ แต่การแสดงธรรม การได้ฟังธรรม หรือการแนะนำธรรม ย่อมก่อให้เกิดปีติสุข และเป็นปัจจัยให้บรรลุอรหัตตผล สิ้นทุกข์ในสังสารวัฏได้

ความสันต์ค้นหา ชนะทุกข์ทั้งปวง หมายถึงอรรถหัตตผลที่เกิดขึ้นในที่สุดแห่งความสันต์ค้นหานั้นเป็นสภาวะที่ครอบงำตัดขาดทุกข์ในสังสารวัฏได้อย่างสิ้นเชิง (ข.ธ.อ. ๘/๓๖-๓๘)

^๒ ฝั่ง หมายถึงนิพพาน (ข.ธ.อ. ๘/๔๑)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๑๔๔ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๔. ตัณหารวรรค ๑๒. อังกรวัตถุ

๑๒. อังกรวัตถุ

เรื่องอังกรเทพบุตร

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่อังกรเทพบุตร และอินทกเทพบุตร ดังนี้)

[๓๕๖] นามิหญาเป็นโทษ หมู่ชนมีราคะเป็นโทษ

ฉะนั้น ทานที่ให้แก่ผู้ปราศจากราคะ จึงมีผลมาก

[๓๕๗] นามิหญาเป็นโทษ หมู่ชนมีโทสะเป็นโทษ

ฉะนั้น ทานที่ให้แก่ผู้ปราศจากโทสะ จึงมีผลมาก

[๓๕๘] นามิหญาเป็นโทษ หมู่ชนมีโมหะเป็นโทษ

ฉะนั้น ทานที่ให้แก่ผู้ปราศจากโมหะ จึงมีผลมาก

[๓๕๙] นามิหญาเป็นโทษ หมู่ชนมีความอยากเป็นโทษ

ฉะนั้น ทานที่ให้แก่ผู้ปราศจากความอยาก จึงมีผลมาก

(นามิหญาเป็นโทษ หมู่ชนมีตัณหาเป็นโทษ

ฉะนั้น ทานที่ให้แก่ผู้ปราศจากตัณหา จึงมีผลมาก)

ตัณหารวรรคที่ ๒๔ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๕. ภิกขุวรรค ๒. หังสชาติกภิกขุวัตถุ

๒๕. ภิกขุวรรค

หมวดว่าด้วยภิกษุ

๑. ปัญจภิกขุวัตถุ

เรื่องภิกษุ ๕ รูป

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาแก่นักภิกษุ ๕ รูป ผู้สรวมทวาร(ช่องตามร่างกาย)รูปละทวาร ดังนี้)

[๓๖๐] การสรวมตา เป็นการดี

การสรวมหู เป็นการดี

การสรวมจมูก เป็นการดี

การสรวมลิ้น เป็นการดี

[๓๖๑] การสรวมกาย เป็นการดี

การสรวมวาจา เป็นการดี

การสรวมใจ เป็นการดี

การสรวมทวารทั้งปวง เป็นการดี

ภิกษุผู้สรวมทวารทั้งปวง ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้^๑

๒. หังสชาติกภิกขุวัตถุ

เรื่องภิกษุฆ่าหงส์

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาแก่นักภิกษุผู้ฆ่าหงส์ ดังนี้)

[๓๖๒] บุคคลผู้สรวมมือ^๒ สรวมเท้า สรวมวาจา สรวมตน

ยินดีธรรมภายใน^๓ มีจิตตั้งมั่น อยู่ผู้เดียว สันโดษ

บัณฑิตทั้งหลายเรียกว่า ภิกษุ

เชิงอรรถ :

^๑ ทุกข์ หมายถึงทุกข์ในวิภวฐานะ (ข.ธ.อ. ๘/๔๗)

^๒ สรวมมือ หมายถึงไม่คะนองมือ หรือไม่ทำร้ายสัตว์ด้วยมือ แม้เท้า วาจา ก็มีนัยเดียวกันนี้ (ข.ธ.อ. ๘/๕๐)

^๓ ยินดีธรรมภายใน หมายถึงยินดีในการเจริญกัมมัฏฐาน คือ สมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน

(ข.ธ.อ. ๘/๕๐, ข.เถร.อ. ๑๐๓๕/๔๖๘)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๑๔๖ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๕. ภิกขุวรรค ๕. อัญญตรวิปิกขเสวกภิกขุวัตถุ

๓. โภกาลีกวัตถุ

เรื่องพระโภกาลีกะ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๓๖๓] ภิกษุรูปใดสำรวมปาก พูดโดยใช้มนตา^๑เสมอ
ไม่ฟังชาน แสดงแต่อรรถ^๒และธรรม^๓ เท่านั้น
ภษิตของภิกษุนั้นไพบเราะ

๔. อัมมารามเถรวัตถุ

เรื่องพระเถระผู้ยินดีในธรรม

[๓๖๔] ภิกษุมีธรรมเป็นที่มายินดี^๔ ยินดีแล้วในธรรม
พิจารณาใคร่ครวญถึงธรรม ระลึกถึงธรรมอยู่
ย่อมไม่เสื่อมจากสัทธรรม^๕

๕. อัญญตรวิปิกขเสวกภิกขุวัตถุ

เรื่องภิกษุผู้คบฝายผิดรูปใดรูปหนึ่ง

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุที่เป็นฝักฝ่ายของพระเทวทัต ดังนี้)

[๓๖๕] ภิกษุไม่ควรดูหมิ่นลาภของตน
ไม่ควรเที่ยวปรารณาลาภของคนอื่น
เมื่อภิกษุปรารณาลาภของคนอื่น
ย่อมไม่บรรลุสมาธิ^๖

เชิงอรรถ :

^๑ มนต์ หมายถึงปัญญา (ข.ธ.อ. ๘/๕๓)

^๒ อรรถ หมายถึงเนื้อความแห่งภษิต (ข.ธ.อ. ๘/๓/๕๓)

^๓ ธรรม หมายถึงธรรมเทศนา (ข.ธ.อ. ๘/๓/๕๓)

^๔ ธรรมเป็นที่มายินดี ในที่นี้หมายถึงสมณะและวิปัสสนา (ข.ธ.อ. ๘/๕๔)

^๕ สัทธรรม หมายถึงโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ และโลกุตตรธรรม ๙ ประการ (ข.ธ.อ. ๘/๕๔-๕๕)
และดูเทียบ ข.เถร. (แปล) ๒๖/๑๐๓๕/๕๐๙

^๖ สมาธิ หมายถึงอัปปนาสมาธิ หรืออุปปจารสมาธิ (ข.ธ.อ. ๘/๕๗)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๑๔๗ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๕. ภิกขุวรรค ๗. สัมพหุลภิกขุวัตถุ

[๓๖๖] ถ้าภิกษุแม้จะมีลาภน้อย แต่ไม่ดูหมิ่นลาภของตน
เทวดาทั้งหลายย่อมสรรเสริญภิกษุนั้นแล
ว่าเป็นผู้มีอาชีพหมดจด ไม่เกียจคร้าน

๖. ปัญจัคคทายกพราหมณวัตถุ

เรื่องพราหมณโถวาทานอันเลิศ ๕ อย่าง

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พราหมณ์ และนางพราหมณีผู้ถวายทาน
อันเลิศ ๕ อย่าง ดังนี้)

[๓๖๗] ผู้ใดไม่มีความยึดถือในนามรูป
ว่าเป็นของเรา โดยประการทั้งปวง
และไม่เศร้าโศก เพราะนามรูปแปรผันไป
ผู้นั้นแล เราเรียกว่า ภิกษุ^๑

๗. สัมพหุลภิกขุวัตถุ

เรื่องภิกษุหลายรูป

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๓๖๘] ภิกษุผู้อยู่ด้วยเมตตา เลื่อมใสในพุทธศาสนา
ก็จะพึงบรรลุสันตบท^๒ อันเป็นที่ระงับสังขารเป็นสุข

[๓๖๙] ภิกษุ เธอจงวิดเรือ^๓นี้
เรือที่เธอวิดแล้วจักถึงเร็ว
เธอตัดรากะ โทสะได้แล้ว
ต่อจากนั้น ก็จักบรรลุนิพพาน

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบสุตตนิบาต ข้อ ๙๕๗ หน้า ๗๒๙ ในเล่มนี้ (บาทคาถาที่ ๔ ต่างกัน)

^๒ สันตบท หมายถึงนิพพาน (ขุ.ธ.อ. ๘/๖๖)

^๓ เรือ ในที่นี้หมายถึงอสังขาร (ขุ.ธ.อ. ๘/๖๖)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๕. ภิกขุวรรค ๗. สัมพหุลภิกขุวัตถุ

- [๓๗๐] ภิกษุพึงตัดสังโยชนเบื้องต่ำ ๕ พึงละสังโยชนเบื้องสูง ๕
และพึงเจริญอินทรีย์ ๕ ให้ยิ่งขึ้นไป
ภิกษุผู้ก้าวล่วงกิเลสเครื่องข้อง ๕^๑ ได้แล้ว
เราเรียกว่า ผู้ข้ามโอชะได้^๒
- [๓๗๑] ภิกษุ เธอจงเพ่งพินิจ และอย่าประมาท
จงอย่าปล่อยจิตของเธอ ให้วนเวียนอยู่ในกามคุณ
อย่าเผลอกลื่นก่อนเหล็กแดง(ในนรก)
อย่าเร้าร้อนคร่ำครวญอยู่ว่า นี่ทุกข์จริง
- [๓๗๒] ฌาน ย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่มีปัญญา
ปัญญาก็ย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่มีฌาน
ผู้มีทั้งฌานและปัญญานั้นแล
จึงนับว่าอยู่ใกล้นิพพาน
- [๓๗๓] ภิกษุผู้เข้าไปยังเรือนว่าง^๓
มีจิตสงบ เห็นแจ้งธรรมโดยชอบ
ย่อมเกิดความยินดีที่ไม่ใช่เป็นของคนทั่วไป
- [๓๗๔] ขณะใด ภิกษุพิจารณาเห็นความเกิด
และความเสื่อมของขันธ์ทั้งหลาย
ขณะนั้น เธอย่อมได้รับปีติปราโมทย์
ซึ่งเป็นอมตธรรมสำหรับผู้รู้ทั้งหลาย
- [๓๗๕] ในอมตธรรมนั้น ธรรมนี้คือ
ความสාරวมอินทรีย์ ความสันโดษ
และความสාරวมในปาติโมกข์
เป็นเบื้องต้นของภิกษุผู้มีปัญญาในศาสนา

เชิงอรรถ :

^๑ กิเลสเครื่องข้อง ๕ อย่าง คือ ราคะ โทสะ โมหะ มานะ และทิฏฐิ (ส.ส.อ. ๑/๕/๒๔, ข.ธ.อ.๘/๖๗)

^๒ ดูเทียบ ส.ส. (แปล) ๑๕/๕/๖, ข.เถร. (แปล) ๒๖/๑๕/๓๐๘, ๖๓๓/๔๔๙

^๓ เรือนว่าง ในที่นี้หมายถึงการนั่งเจริญกัมมัฏฐานในที่สงัดแห่งใดแห่งหนึ่ง (ข.ธ.อ. ๘/๖๘)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๕. ภิกขุวรรค ๙. สันตกายเถรวัตถุ

[๓๗๖] เธอจงคบภิกษุที่เป็นกัลยาณมิตร
มีอาชีพหมตจด ไม่เกียจคร้าน
ควรทำการปฏิสังขาร และฉลาดในเรื่องมารยาท
เพราะปฏิบัติตามคุณธรรมดังกล่าวนั้น
เธอก็จักมากด้วยความปราโมทย์
จักทำที่สุดแห่งทุกข์ได้

๘. ปัญจสตภิกขุวัตถุ

เรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูป

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๓๗๗] ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงสลัดราคะและโทสะทิ้งเสีย
เหมือนต้นมะลิสลัดดอกที่เหี่ยวแห้ง ฉะนั้น

๙. สันตกายเถรวัตถุ

เรื่องพระสันตกายเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๓๗๘] ภิกษุผู้มีกายสงบ^๑ มีวาจาสงบ^๒

มีใจสงบ^๓ มีจิตตั้งมั่นดีแล้ว

และเป็นผู้ละโลกาภิสงขิได้

เราเรียกว่าผู้สงบระงับ

เชิงอรรถ :

^๑ มีกายสงบ หมายถึงไม่มีความประพฤติชั่วทางกายมีการฆ่าสัตว์ เป็นต้น (ข.ธ.อ. ๘/๗๒)

^๒ มีวาจาสงบ หมายถึงไม่มีความประพฤติชั่วทางวาจามีการพูดเท็จ เป็นต้น (ข.ธ.อ. ๘/๗๒)

^๓ มีใจสงบ หมายถึงไม่มีความประพฤติชั่วทางใจมีการเพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น เป็นต้น (ข.ธ.อ. ๘/๗๒)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๕. ภิกขุวรรค ๑๑. วักกलिเถรวัตถุ

๑๐. นังคกกุญเธรวัตถุ

เรื่องพระนังคกกุญเธร

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๓๗๙] ภิกษุ เธอจงเตือนตนด้วยตนเอง

จงพิจารณาตนด้วยตนเอง

ถ้าเธอคุมครองตนเองได้แล้ว มีสติ

เธอก็จักอยู่เป็นสุข

[๓๘๐] ตนแล เป็นที่พึ่งของตน

ตนแล เป็นคติ^๑ของตน

เพราะฉะนั้น เธอจงสงวนตน^๒ให้ดี

เหมือนพ่อค้ามาสงวนม้าพันธุ์ดี ฉะนั้น

๑๑. วักกलिเถรวัตถุ

เรื่องพระวักกलिเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระวักกलिเถระ ดังนี้)

[๓๘๑] ภิกษุผู้มากด้วยความปราโมทย์

เลื่อมใสในพุทธศาสนา พึงบรรลุลสันตบท^๓

อันเป็นธรรมเข้าไปสงบระงับสังขาร เป็นสุข^๔

เชิงอรรถ :

^๑ เป็นคติ หมายถึงเป็นที่พำนัก หรือเป็นสรณะ (ข.ธ.อ. ๘/๗๔)

^๒ สงวนตน หมายถึงป้องกันการเกิดอกุศลกรรมที่ยังไม่เกิดในตน (ข.ธ.อ. ๘/๗๔)

^๓ ดูเชิงอรรถที่ ๒ หน้า ๑๔๘ ในเล่มนี้

^๔ ข.เถร. (แปล) ๒๖/๑๑/๓๐๗

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๖. พราหมณวรรค ๑. ปสาทพหุลพราหมณวรรค

๑๒. สุนนสามเณรวัดถุ

เรื่องสุนนสามเณร

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาแก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๓๘๒] ภิกษุใดแลยังหนุ่มแน่น

ย่อมประกอบชวนชวายเป็นพุทธศาสนา

ภิกษุนั้นย่อมทำให้โลกนี้ให้สว่างไสว^๑

เหมือนดวงจันทร์พ้นจากเมฆ ฉะนั้น^๒

ภิกขุวรรคที่ ๒๕ จบ

๒๖. พราหมณวรรค

หมวดว่าด้วยพราหมณ์

๑. ปสาทพหุลพราหมณวรรค

เรื่องพราหมณ์ผู้เลื่อมใสมาก

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาแก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๓๘๓] พราหมณ์^๑ เธอจงพยายามตัดกระแส^๒ให้ขาด

จงบรรเทาทุกสิ่งทั้งหลายให้ได้

เธอรู้ความสิ้นไปแห่งสังขารทั้งหลายแล้ว

ก็จะรู้แจ้งสภาวะที่ปัจเจกอะไรปรุงแต่งไม่ได้^๓

เชิงอรรถ :

^๑ หมายถึงให้โลกคือขันธ ๕ สว่างไสวด้วยอรหัตตมรรคญาณ (ข.ธ.อ. ๘/๙๐)

^๒ ข.เถร. (แปล) ๒๖/๘๗๓/๔๘๔

^๓ พราหมณ์ ตามหลักพุทธศาสนาในวรรคนี้หมายถึงพระชีลาสพทั้งหลาย แต่มีบ้างที่ตรัสหมายถึงพราหมณ์โดยชาติกำเนิด เช่น ในธรรมบทข้อ ๓๙๒ หน้า ๑๕๖ (ข.ธ.อ. ๘/๙๒)

^๔ กระแส หมายถึงตัณหา (ข.ธ.อ. ๘/๙๒)

^๕ สภาวะที่ปัจเจกอะไรปรุงแต่งไม่ได้ หมายถึงนิพพาน (ข.ธ.อ. ๘/๙๒)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๖. พราหมณวรรค ๓. มารวัดถุ

๒. สัมพหุลภิกขวัตถุ

เรื่องภิกษุหลายรูป

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุ ๓๐ รูป ดังนี้)

[๓๘๔] เมื่อใด พราหมณ์เป็นผู้ถึงฝั่งในธรรมทั้งสอง^๑

เมื่อนั้น สังโยคะ^๒ทั้งหมดของเขาผู้รู้ผู้

ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้

๓. มารวัดถุ

เรื่องมาร

(พระผู้มีพระภาคเมื่อตรัสพระคาถานี้แก่มารผู้ถามเรื่องฝั่ง ดังนี้)

[๓๘๕] ผู้ใดไม่มีฝั่งนี้^๓ ไม่มีฝั่งโน้น^๔ หรือไม่มีทั้งฝั่งนี้และฝั่งโน้น

เราเรียกผู้นั้นซึ่งปราศจากความกระวนกระวาย

ปลอดจากกิเลสแล้วว่า พราหมณ์

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรมทั้งสอง หมายถึงสมณะ และวิปัสสนา (ขุ.ธ.อ. ๘/๙๓)

^๒ สังโยคะ หมายถึงโยคะ(สภาวะอันประกอบสัตว์ไว้ในภพ) มี ๔ คือ กาม ภพ ทิฏฐิ และอวิชชา (ขุ.ธ.อ. ๘/๙๓) และดูความหมายของคำว่า “โยคะ” ใน ขุ.ธ.อ. ๒/๖๒, ขุ.ธ.อ. ๘/๑๐๙ ประกอบ

^๓ ไม่มีฝั่งนี้ หมายถึงไม่มีความยึดถืออายตนะภายใน ๖ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ) ว่า “เรา” หรือ “ของเรา” (ขุ.ธ.อ. ๘/๑๐๖)

^๔ ไม่มีฝั่งโน้น หมายถึงไม่มีความยึดถืออายตนะภายนอก ๖ (รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และ ธรรมารมณ์) ว่า “เรา” หรือ “ของเรา” (ขุ.ธ.อ. ๘/๙๓)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๑๕๓ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๖. พราหมณวรรค ๕. อานันทเถรวัตถุ

๔. อัญญตรพราหมณวัตถุ

เรื่องพราหมณคนใดคนหนึ่ง

(พระผู้มีพระภาคเมื่อตรัสพระคาถานี้แก่พราหมณผู้ถามเรื่องพราหมณ ดังนี้)

[๓๘๖] ผู้เพ่งพินิจ ปราศจากธุลี

อยู่ตามลำพัง ทำกิจเสร็จแล้ว หมดอาสา

บรรลุประโยชน์สูงสุด^๑

เราเรียกว่า พราหมณ

๕. อานันทเถรวัตถุ

เรื่องพระอานนทเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พระอานนทเถระ ดังนี้)

[๓๘๗] ดวงอาทิตย์ส่องสว่างเฉพาะกลางวัน

ดวงจันทร์ส่องสว่างเฉพาะกลางคืน

กษัตริย์ทรงเครื่องรบแล้ว จึงสง่างาม

พราหมณเพ่งพินิจ จึงสง่างาม

แต่พระพุทธเจ้าทรงสง่างามด้วยพระเดช^๒

ตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน

เชิงอรรถ :

^๑ ประโยชน์สูงสุด หมายถึงอรหัตตผล (ข.ธ.อ. ๘/๙๓)

^๒ พระเดช ในที่นี้หมายถึงเดช ๕ อย่าง คือ เดชแห่งศีล เดชแห่งคุณ เดชแห่งปัญญา เดชแห่งบุญ และ เดชแห่งธรรม (ข.ธ.อ. ๘/๙๖)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๑๕๔ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๖. พราหมณวรรค ๗. สารีปุตตเถรวัตถุ

๖. อัญญตรปัพพชิตวัตถุ

เรื่องบรรพชิตรูปใดรูปหนึ่ง

(นักบวชนอกพระพุทธศาสนา ท่านหนึ่ง ถ้ามพระผู้มีพระภาค เรื่องบรรพชิต
พระองค์จึงตรัสพระคาถา ดังนี้)

[๓๘๘] ผู้ที่ลอยบาปได้ เราเรียกว่า พราหมณ์
เพราะประพตีสงบ^๑ เราเรียกว่า สมณะ
ฉะนั้น ผู้ที่กำจัดมลทิน^๒ ของตนให้หมดไปได้
เราจึงเรียกว่า บรรพชิต

๗. สารีปุตตเถรวัตถุ

เรื่องพระสารีบุตรเถระ

(พระผู้มีพระภาคทรงปรารภพระสารีบุตรซึ่งถูกพราหมณ์ทำร้าย จึงตรัสพระคาถา
นี้แกภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๓๘๙] พราหมณ์ไม่พึงทำร้ายพราหมณ์
ไม่พึงจองเวรพราหมณ์ผู้ทำร้ายนั้น
นำดาหนิพราหมณ์ผู้ทำร้ายพราหมณ์
พราหมณ์ที่จองเวรตบนั้น นำดาหนิยิ่งกว่า
[๓๙๐] ข้อที่พราหมณ์ห้ามใจจากอารมณ์อันเป็นที่รัก^๓ทั้งหลายได้
เป็นความประเสริฐไม่น้อยเลย
ใจที่มีความเบียดเบียน กลับจากวัตถุใด ๆ
ความทุกข์ก็ยอมสงบระงับจากวัตถุนั้น ๆ

เชิงอรรถ :

^๑ ประพตีสงบ หมายถึงประพตีสงบปฏิบัติให้อกุศลธรรมทั้งหมดสงบ (ข.ธ.อ. ๘/๙๗)

^๒ มลทิน หมายถึงกิเลสมีราคะ เป็นต้น (ข.ธ.อ. ๘/๙๗)

^๓ อารมณ์อันเป็นที่รัก หมายถึงการเกิดขึ้นแห่งความโกรธของผู้มีโกรธ (ข.ธ.อ. ๘/๙๗)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๖. พราหมณวรรค ๑๐. ชฎิลพราหมณวรรค

๘. มหาปชาบดีโคตมีวรรค

เรื่องพระนางมหาปชาบดีโคตมี

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๓๙๑] ผู้ไม่มีกรรมชั่ว^๑ทางกาย วาจา และใจ
สำรวมระวังได้ครบทั้ง ๓ ทวาร
เราเรียกว่า พราหมณ์

๙. สารีปุตตเถรวรรค

เรื่องพระสารีบุตรเถระ

(พระผู้มีพระภาคทรงปรารภพระสารีบุตร นอบน้อมทิศที่พระอัสนชิเถระอยู่ จึงตรัส
พระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๓๙๒] บุคคลรู้แจ้งธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว
จากอาจารย์ใด
ควรนอบน้อมอาจารย์นั้นโดยเคารพ
เหมือนพราหมณ์^๒นอบน้อมไฟที่บูชา ฉะนั้น

๑๐. ชฎิลพราหมณวรรค

เรื่องพราหมณ์ชฎิล

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พราหมณ์ชฎิลผู้ถามเรื่องพราหมณ์ ดังนี้)

[๓๙๓] คนเป็นพราหมณ์ ไม่ใช่เพราะเกล้าชฎา
ไม่ใช่เพราะโคตร ไม่ใช่เพราะชาติกำเนิด
แต่สัจจะ^๓และธรรม^๔มีอยู่ในผู้ใด
ผู้นั้น เป็นผู้สะอาด และผู้นั้น เป็นพราหมณ์

เชิงอรรถ :

^๑ กรรมชั่ว หมายถึงกรรมที่มีโทษ มีทุกข์เป็นกำไร นำสัตว์ให้ตกไปในอบาย (ข.ธ.อ. ๘/๑๐๐)

^๒ พราหมณ์ ในที่นี้หมายถึงพราหมณ์โดยชาติกำเนิด (ข.ธ.อ. ๘/๑๐๒)

^๓ สัจจะ หมายถึงสัญญาอันหยั่งรู้สัจจะ ๔ โดยอาการ ๑๖ (ข.ธ.อ. ๘/๑๐๓)

^๔ ธรรม หมายถึงโลกุตตรธรรม ๙ (ข.ธ.อ. ๘/๑๐๓)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๖. พราหมณวรรค ๑๒. กิสาโคตมีวรรค

๑๑. กุหกพราหมณวรรค

เรื่องพราหมณโกหก

(พระผู้มีพระภาคทรงปรารภพราหมณโกหกมีวัตรตั้งค่างคาว ตรัสพระคาถานี้
แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๓๙๔] เจ้าคนมีปัญญาทรมาม การเกลาชฎา การครองหนังเสือ
จะมีประโยชน์อะไรสำหรับเจ้า
ภายนอกของเจ้าเปล่งปลั่งเกลี้ยงเกลา
แต่ภายในของเจ้ารุงรัง^๑

๑๒. กิสาโคตมีวรรค

เรื่องนางกิสาโคตมี

(พระผู้มีพระภาคทรงปรารภนางกิสาโคตมีจึงตรัสพระคาถานี้แก่ท้าวสักกะจอมเทพ
ดังนี้)

[๓๙๕] ผู้นุ่งห่มผ้าบังสุกุล
ชুবพอม มีเส้นเอ็นปรากฏทั่วร่าง
เฟ่งพินิจอยู่ในป่าผู้เดียว
เราเรียกว่า พราหมณ์

เชิงอรรถ :

^๑ รุงรัง หมายถึง รุงรังด้วยกิเลสมีรากะเป็นต้น (ข.ธ.อ. ๘/๑๑/๑๐๖)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๑๕๗ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๖. พราหมณวรรค ๑๔. อุคคเสนวัตถุ

๑๓. อัญญตรพราหมณวัตถุ

เรื่องพราหมณคนใดคนหนึ่ง

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาแก่พราหมณคนหนึ่ง ดังนี้)

[๓๙๖] เราไม่เรียกบุคคลผู้ถือกำเนิด

เกิดในครุภุมารดาว่า พราหมณ

ถ้าเขายังมีกิเลสเครื่องกังวลอยู่

เขาเป็นเพียงผู้ชื่อว่า โภวาทิ^๑เท่านั้น

เราเรียกผู้หมดกิเลสเครื่องกังวล

หมดความยึดมั่นถือมั่นเท่านั้นว่า พราหมณ^๒

๑๔. อุคคเสนวัตถุ

เรื่องนายอุคคเสน

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาแก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๓๙๗] ผู้ตัดสังโยชน์ได้หมดสิ้น ไม่สะดุ้ง^๓

ผู้ล่วงพ้นกิเลสเครื่องข้อง^๔ได้

ผู้ปราศจากโยคะ^๕

เราเรียกว่า พราหมณ

เชิงอรรถ :

^๑ โภวาทิ หมายถึงบุคคลผู้มีปกติเที่ยวร้องเรียกตนเองว่า “เป็นผู้เจริญ” (ขุ.ธ.อ. ๘/๑๐๘)

^๒ ม.ม. (แปล) ๑๓/๔๕๗/๕๗๗

^๓ ไม่สะดุ้ง หมายถึงไม่สะดุ้งหวาดกลัวเพราะตัณหา (ขุ.ธ.อ. ๘/๑๐๙)

^๔ ดูเชิงอรรถที่ ๑ หน้า ๑๕๙ ในเล่มนี้

^๕ ดูเชิงอรรถที่ ๖ หน้า ๓๑ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๖. พราหมณวรรค ๑๗. สารีปุตตเถรวัตถุ

๑๕. เทวพราหมณวัตถุ

เรื่องพราหมณ์ ๒ คน

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป ดังนี้)

[๓๙๘] ผู้ตัดชะเนาะ เชือกหนัง และเงื่อน^๑
พร้อมทั้งสายรัดได้ ถอดลิมสลัก^๒เป็นผู้ตรัสรู้แล้ว
เราเรียกว่า พราหมณ์

๑๖. อัคโกสกภารทวาชวัตถุ

เรื่องอัคโกสกภารทวาชพราหมณ์

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๓๙๙] ผู้ไม่ประทุษร้าย อดกลั้นคำดา
การฆ่า และการจองจำได้
มีขันติเป็นพลัง มีขันติเป็นกำลังพล
เราเรียกว่า พราหมณ์

๑๗. สารีปุตตเถรวัตถุ

เรื่องพระสารีบุตรเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๔๐๐] ผู้ไม่มักโกรธ มีศีล มีวัตร
ไม่มีตัณหาเครื่องฟุ้ง ฟีกตนได้แล้ว
มีสรีระเป็นร่างกายสุดท้าย
เราเรียกว่า พราหมณ์

เชิงอรรถ :

^๑ ชะเนาะ หมายถึงความโกรธ เชือกหนัง หมายถึงตัณหา เงื่อน หมายถึงทิวาลี ๖๒ (ข.ธ.อ. ๘/๑๑๐)

^๒ สายรัด หมายถึงอนุสัยกิเลส ลิมสลัก หมายถึงอวิชชา (ข.ธ.อ. ๘/๑๑๐)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๑๕๙ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๖. พราหมณวรรค ๒๐. เขมาภิกขุณีวัตถุ

๑๘. อุปปลวณณาเถรีวัตถุ

เรื่องพระอุบลวณณาเถรี

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๔๐๑] ผู้ใดไม่ติดในกามทั้งหลาย
เหมือนน้ำไม่ติดอยู่บนใบบัว
เหมือนเมล็ดพันธุ์ผักกาดไม่ติดอยู่บนปลายเหล็กแหลม
เราเรียกผู้นั้นว่า พราหมณ์

๑๙. อัญญตรพราหมณวัตถุ

เรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่พราหมณ์คนหนึ่ง ดังนี้)

[๔๐๒] ผู้ใดในศาสนานี้ รู้ชัดความสิ้นทุกข์ของตน
ปลงภาระได้แล้ว ปราศจากโยคะ
เราเรียกผู้นั้นว่า พราหมณ์

๒๐. เขมาภิกขุณีวัตถุ

เรื่องพระเขมาภิกษุณี

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ท้าวสักกะจอมเทพและเทวดาทั้งหลาย
ดังนี้)

[๔๐๓] ผู้มีปัญญาลึกซึ้ง เป็นปราชญ์
ฉลาดในทางและมีใช้ทาง^๑ บรรลุประโยชน์สูงสุด
เราเรียกว่า พราหมณ์

เชิงอรรถ :

^๑ ฉลาดในทางและมีใช้ทาง หมายถึงรู้ว่าธรรมนี้เป็นทางไปทุกคติ ธรรมนี้เป็นทางไปสุคติ ธรรมนี้เป็นทางไปนิพพาน และรู้ว่าธรรมนี้มีใช้ทาง (ข.ธ.อ. ๘/๑๖๖)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๑๖๐ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๖. พราหมณวรรค ๒๓. สามเณรวัตถุ

๒๑. ปิณฑการวาสิติสสเถรวัตถุ

เรื่องพระตีสสเถระผู้อยู่ที่เงื่อมเขา

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๔๐๔] ผู้ไม่คลุกคลี^๑กับคน ๒ จำพวก

คือ คฤหัสถ์ และบรรพชิต

ไม่มีความอาลัยเที่ยวไป มีความปรารถนาน้อย

เราเรียกว่า พราหมณ์

๒๒. อัญญตรภิกขุวัตถุ

เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๔๐๕] ผู้ใดละวางโทษทัณฑ์ในสัตว์ทั้งหลาย

ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ที่ยังหวาดสะดุ้ง^๒และสัตว์ที่มันคง^๓

ไม่ฆ่าเอง ไม่ใช้ให้คนอื่นฆ่า

เราเรียกผู้นั้นว่า พราหมณ์

๒๓. สามเณรวัตถุ

เรื่องสามเณร

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๔๐๖] ผู้ไม่มุ่งร้ายในหมู่คนผู้มุ่งร้าย

ผู้สงบในหมู่คนผู้ชอบหาเรื่องใส่ตน

ผู้ไม่ถือมั่นในหมู่คนผู้ถือมั่น

เราเรียกว่า พราหมณ์

เชิงอรรถ :

^๑ คลุกคลี ในที่นี้หมายถึงการคลุกคลีทางกายคือการเห็น การฟัง การเจรจาปราศรัย การร่วมกิน ร่วมดื่ม (ขุ.ธ.อ. ๘/๑๒๐)

^๒ สัตว์ที่ยังหวาดสะดุ้ง หมายถึงสัตว์ที่ยังมีตัวตน (ขุ.ธ.อ. ๘/๑๒๑)

^๓ สัตว์ที่มันคง หมายถึงสัตว์ที่หมดตัวตน (ขุ.ธ.อ. ๘/๑๒๑)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๖. พราหมณวรรค ๒๖. อัญญตรภิกขุวัตถุ

๒๔. มหาปณกเถรวัตถุ

เรื่องพระมหาปณกเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๔๐๗] ผู้ใดทำราคะ โทสะ โมหะ มานะ และมักขะให้ตกไป^๑
เหมือนเมล็ดพันธุ์ฝักกาดตกไปจากปลายเหล็กแหลม
เราเรียกผู้นั้นว่า พราหมณ์

๒๕. ปิลินทวัจจเถรวัตถุ

เรื่องพระปิลินทวัจจเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๔๐๘] ผู้กล่าวคำที่ไม่หยาบคาย สื่อความหมายได้
เป็นคำจริง ไม่เป็นเหตุให้ใครๆ ชัดเคือง
เราเรียกว่า พราหมณ์

๒๖. อัญญตรภิกขุวัตถุ

เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๔๐๙] ผู้ใดในโลกนี้ ไม่ถือเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้
ไม่ว่ายาวหรือสั้น เล็กหรือใหญ่ งามหรือไม่งาม
เราเรียกผู้นั้นว่า พราหมณ์

เชิงอรรถ :

^๑ ตกไป หมายถึงไม่ให้ตั้งอยู่ในใจ (ข.ธ.อ. ๘/๑๒๖)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๑๖๒ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๖. พราหมณวรรค ๒๙. เรวดเถรวัตถุ

๒๗. สารีปุตตเถรวัตถุ

เรื่องพระสารีบุตรเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๔๑๐] ผู้ใดไม่มีความหวัง^๑ในโลกนี้และโลกหน้า
ปราศจากความหวัง ปราศจากโยคะ
เราเรียกผู้นั้นว่า พราหมณ์

๒๘. มหาโมคคัลลานวัตถุ

เรื่องพระมหาโมคคัลลานะ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๔๑๑] ผู้ใดไม่มีความอาลัย^๒ หมดความสงสัยเพราะรู้ชัด
หยั่งลงสู่อมตะ^๓ บรรลุแล้ว
เราเรียกผู้นั้นว่า พราหมณ์

๒๙. เรวดเถรวัตถุ

เรื่องพระเรวดเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๔๑๒] ผู้ใดในโลกนี้ ละบุญและบาปทั้งสองได้
พ้นจากกิเลสเครื่องข้องได้ ไม่เศร้าโศก
ปราศจากกิเลสจตุลล เป็นผู้บริสุทธี
เราเรียกผู้นั้นว่า พราหมณ์

เชิงอรรถ :

^๑ ความหวัง (อาสา) หมายถึงตัณหา (ขุ.ธ.อ. ๘/๑๓๐)

^๒ อาลัย ในที่นี้หมายถึงตัณหา (ขุ.ธ.อ. ๘/๑๓๐)

^๓ ดูเชิงอรรถที่ ๒ หน้า ๓๑ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๑๖๓ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๖. พราหมณวรรค ๓๑. สิวลิเถรวัตถุ

๓๐. จันทากเถรวัตถุ

เรื่องพระจันทากเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๔๑๓] ผู้บริสุทธิจันทรแจ่ม
มีจิตผ่องใส ไม่ขุ่นมัว^๑ เป็นผู้สิ้นความเพลิดเพลिनในภพ^๒
เราเรียกว่า พราหมณ์

๓๑. สิวลิเถรวัตถุ

เรื่องพระสิวลีเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๔๑๔] ผู้ใดก้าวพ้นทางอ้อม^๓ ทางหล่ม^๔
สงสาร^๕ และโมหะได้แล้ว
ข้ามไปถึงฝั่งแล้ว เจริญฉาน
ไม่หวั่นไหว หมดความสงสัย
ดับเย็น เพราะไม่ถือมั่น
เราเรียกผู้นั้นว่า พราหมณ์

เชิงอรรถ :

^๑ ไม่ขุ่นมัว หมายถึงปราศจากมลทินคือกิเลส (ข.ธ.อ. ๘/๑๓๕)

^๒ ความเพลิดเพลिनในภพ หมายถึงค้นหาในภพทั้ง ๓ (กามภพ รูปภพ อรูปภพ) (ข.ธ.อ. ๘/๑๓๕)

^๓ ทางอ้อม หมายถึงราคะ

^๔ ทางหล่ม หมายถึงกิเลส (ข.ธ.อ. ๘/๑๓๕)

^๕ สงสาร หมายถึงสังสารวัฏ (การเวียนว่ายตายเกิด) (ข.ธ.อ. ๘/๑๓๗)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๑๖๔ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๖. พราหมณวรรค ๓๔. โขติกเถรวัตถุ

๓๒. สุนทรสมุทเทรวัตถุ

เรื่องพระสุนทรสมุทธเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๔๑๕] ผู้ใดในโลกนี้ ละกามได้แล้ว

ออกบวชเป็นบรรพชิต

เป็นผู้สิ้นกามและภพ

เราเรียกผู้นั้นว่า พราหมณ์

๓๓. ขญิลวัตถุ

เรื่องพระขญิลเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๔๑๖] ผู้ใดในโลกนี้ ละตัณหาได้ขาด

ออกบวชเป็นบรรพชิต

เป็นผู้สิ้นตัณหาและภพ

เราเรียกผู้นั้นว่า พราหมณ์

๓๔. โขติกเถรวัตถุ

เรื่องพระโขติกเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๔๑๖] ผู้ใดในโลกนี้ ละตัณหาได้ขาด

ออกบวชเป็นบรรพชิต

เป็นผู้สิ้นตัณหาและภพ

เราเรียกผู้นั้นว่า พราหมณ์

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๖. พราหมณวรรค ๓๖. ทุดิยนฎปุพพกเถรวัตถุ

๓๕. ปฐมนฎปุพพกเถรวัตถุ

เรื่องพระเถระผู้เคยเป็นนักฟ้อนรูปที่ ๑

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๔๑๗] ผู้ละกิเลสเครื่องประกอบอันเป็นของมนุษย์ได้^๑

ล่วงพ้นกิเลสเครื่องประกอบอันเป็นทิพย์ได้แล้ว

เป็นผู้ปราศจากโยคะ^๒ทั้งปวง

เราเรียกผู้นั้นว่า พราหมณ์

๓๖. ทุดิยนฎปุพพกเถรวัตถุ

เรื่องพระเถระผู้เคยเป็นนักฟ้อนรูปที่ ๒

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๔๑๘] ผู้ละทั้งความยินดี^๓และความไม่ยินดี^๔

เป็นผู้เยือกเย็น หมดอุปธิกิเลส

ครอบงำโลกทั้งหมด^๕ เป็นผู้แก้ลวงล้า

เราเรียกว่า พราหมณ์

เชิงอรรถ :

^๑ กิเลสเครื่องประกอบอันเป็นของมนุษย์ หมายถึงอายุและกามคุณ ๕ (รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ)

อันเป็นของมนุษย์ (ขุ.ธ.อ. ๘/๑๖๔)

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๖ หน้า ๓๑ ในเล่มนี้

^๓ ความยินดี หมายถึงความยินดีในกามคุณ ๕ (ขุ.ธ.อ. ๘/๑๖๔)

^๔ ความไม่ยินดี หมายถึงความระอาในการอยู่ป่า (ขุ.ธ.อ. ๘/๑๖๔)

^๕ ครอบงำโลกทั้งหมด หมายถึงครอบงำโลกคือชั้น ๕ (ขุ.ธ.อ. ๘/๑๖๔)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๑๖๖ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๖. พราหมณวรรค ๓๘. ธรรมทินนาเถรีวัตถุ

๓๗. วังคีสเถรีวัตถุ

เรื่องพระวังคีสเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๔๑๙] ผู้ใ้รู้การจติและการอุบัติ
ของสัตว์ทั้งหลายโดยประการทั้งปวง
เราเรียกผู้นั้น ซึ่งเป็นผู้ไม่ติดข้อง
ไปได้แล้ว และตรัสรู้แล้วว่า พราหมณ์

[๔๒๐] ผู้ใดมีคติที่เทวดา คนธรรพ์ และมนุษย์ ก็รู้ไม่ได้
เราเรียกผู้นั้นซึ่งเป็นอรหันตชินาสพว่า พราหมณ์

๓๘. ธรรมทินนาเถรีวัตถุ

เรื่องพระธรรมทินนาเถรี

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่วิสาขาอุบาสิกา อดีตสามีของพระธรรมทินนาเถรี
ดังนี้)

[๔๒๑] ผู้ใดไม่มีกิเลสเครื่องกังวล^๑
ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต
เราเรียกผู้นั้น ซึ่งเป็นผู้ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล
หมดความยึดมั่นถือมั่นว่า พราหมณ์

เชิงอรรถ :

^๑ กิเลสเครื่องกังวล หมายถึงความถือมั่นด้วยอำนาจตัณหา (ขุ.ธ.อ. ๘/๑๘๙)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๑๖๗ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ๒๖. พราหมณวรรค ๔๐. เทวहितพราหมณวัตถุ

๓๙. อังคลิมาลเถรวัตถุ

เรื่องพระองค์ลิมาลเถระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้)

[๔๒๒] ผู้องอาจ ผู้ประเสริฐ ผู้แก้อกถา
ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ผู้ชานะแล้ว
ผู้ไม่หวั่นไหว ผู้ชำระแล้ว และตรัสรู้แล้ว
เราเรียกว่า พราหมณ์

๔๐. เทวहितพราหมณวัตถุ

เรื่องเทวहितพราหมณ์

(พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่เทวहितพราหมณ์ ดังนี้)

[๔๒๓] ผู้ใดระลึกอดีตชาติได้^๑ เห็นสวรรค์และอบาย
บรรลุมรรณะที่สิ้นสุดการเกิด^๒
หมดภารกิจ^๓ เพราะรู้ยิ่ง เป็นมุนี
เป็นผู้อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว
เราเรียกผู้นั้นว่า พราหมณ์

พราหมณวรรคที่ ๒๖ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ระลึกอดีตชาติได้ หมายถึงมีทิพยจักขุญาณเห็นสวรรค์ ๒๖ ชั้น และอบายภูมิ ๔ เป็นต้น (ข.ธ.อ. ๘/๑๙๑)

^๒ ภาวะที่สิ้นสุดการเกิด หมายถึงอรรถผล (ข.ธ.อ. ๘/๑๙๑)

^๓ หมดภารกิจ หมายถึงหมดหน้าที่กำหนดรู้(ปริญญากิจ) หมดหน้าที่ละ(ปหานกิจ) และหมดหน้าที่ทำให้แจ้ง(สังฉิกิริยากิจ) (ข.ธ.อ. ๘/๑๙๑)

พระสูตรต้นปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท รวบรวมวรรคในธรรมบท

รวมวรรคในธรรมบท

๑. ยมกวรรค	๒. อัปปมาทวรรค
๓. จิตตวรรค	๔. ปุปผวรรค
๕. พาลวรรค	๖. ปีนชิตตวรรค
๗. อรหันตวรรค	๘. สหัสสวรรค
๙. ปาปวรรค	๑๐. ทัณฑวรรค
๑๑. ชราวรรค	๑๒. อัตตวรรค
๑๓. โลกวรรค	๑๔. พุทธวรรค
๑๕. สุขวรรค	๑๖. ปิยวรรค
๑๗. โภจวรรค	๑๘. มลวรรค
๑๙. ธรรมมัญญวรรค	๒๐. มัคควรรค
๒๑. ปกิณณกวรรค	๒๒. นiryวรรค
๒๓. นาควรรค	๒๔. ตัณฑวรรค
๒๕. ภิกขุวรรค	๒๖. พราหมณวรรค

รวมเป็น ๒๖ วรรค อันพระพุทธเจ้าผู้เป็นเฝ้าพันธุแห่งพระอาทิตย์ ทรงแสดงไว้แล้ว

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท รวมพระคาถาในธรรมบท

รวมพระคาถาในธรรมบท

ยมกวรรค	มี ๒๐ คาถา	อัปปมาทวรรค	มี ๑๒ คาถา
จิตตวรรค	มี ๑๑ คาถา	ปุปผวรรค	มี ๑๖ คาถา
พาลวรรค	มี ๑๖ คาถา	ปีณทิตตวรรค	มี ๑๔ คาถา
อรหันตวรรค	มี ๑๐ คาถา	สหัสสวรรค	มี ๑๖ คาถา
ปาปวรรค	มี ๑๓ คาถา	ทัณทวรรค	มี ๑๗ คาถา
ชราวรรค	มี ๑๑ คาถา	อัตตวรรค	มี ๑๐ คาถา
โลภวรรค	มี ๑๒ คาถา	พุทธวรรค	มี ๑๘ คาถา
สุขวรรค	มี ๑๒ คาถา	ปิยวรรค	มี ๑๒ คาถา
โกธวรรค	มี ๑๔ คาถา	มลวรรค	มี ๒๑ คาถา
ธัมมัญญวรรค	มี ๑๗ คาถา	มัคควรรค	มี ๑๗ คาถา
ปกิณณกวรรค	มี ๑๖ คาถา	นिरยวรรค	มี ๑๔ คาถา
นาควรรค	มี ๑๔ คาถา	ตันหาวรรค	มี ๒๖ คาถา
ภิกขุวรรค	มี ๒๓ คาถา	พราหมณวรรค	มี ๔๑ คาถา

รวมพระคาถาทั้งหมดที่พระพุทธเจ้าผู้เป็นเฝ้าพันธุแห่งพระอาทิตย์ ทรงแสดงไว้
ในนิบาต ในธรรมบทนี้ ๔๒๓ พระคาถา

ธรรมบท จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๑. โพธิวรรค]

๑. ปฐมโพธิสูตร

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ

ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

๑. โพธิวรรค

ว่าด้วยการถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ^๑

๑. ปฐมโพธิสูตร^๑

ว่าด้วยเหตุการณ์แรกตรัสรู้ สูตรที่ ๑

[๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาค เมื่อแรกตรัสรู้ ประทับอยู่ ณ ควางตันโพธิพฤกษ์ ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เขตตำบลอุรุเวลา สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคได้ประทับนั่ง โดยบัลลังก์เตี้ย^๒ เสวยวิมุตติสุขอยู่เป็นเวลา ๗ วัน ครั้นล่วงไป ๗ วัน พระผู้มีพระภาคทรงออกจากสมาธินั้นแล้ว ทรงพิจารณาปฏิจสมุปบาท(ธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้น) โดยอนุโลมอย่างละเอียด ตลอดปฐมยามแห่งราตรีว่า

ปฏิจสมุปบาทโดยอนุโลม

เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น คือ

เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย   สังขารจึงมี

เพราะสังขารเป็นปัจจัย   วิญญาณจึงมี

เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย   นามรูปจึงมี

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ วิ.ม. (แปล) ๔/๑-๔/๑-๗

^๒ นั่งโดยบัลลังก์เตี้ย หมายถึงนั่งขัดสมาธิโดยไม่ลุกขึ้นเลยตลอด ๗ วัน (วิ.อ. ๓/๑/๓)

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๑. โพธิวรรค]

๑. ปฐมโพธิสูตร

เพราะนามรูปเป็นปัจฉัย	สพ่ายตนะจึงมี
เพราะสพ่ายตนะเป็นปัจฉัย	ผัสสะจึงมี
เพราะผัสสะเป็นปัจฉัย	เวทนาจึงมี
เพราะเวทนาเป็นปัจฉัย	ตัณหาจึงมี
เพราะตัณหาเป็นปัจฉัย	อุปาทานจึงมี
เพราะอุปาทานเป็นปัจฉัย	ภพจึงมี
เพราะภพเป็นปัจฉัย	ชาติจึงมี
เพราะชาติเป็นปัจฉัย	ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสจึงมี

กองทุกข์ทั้งหมดนี้ มีการเกิดขึ้นด้วยอาการอย่างนี้
ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน^๑

เมื่อใดแล ธรรมทั้งหลาย^๒ ปรากฏแก่พราหมณ์^๓
ผู้มีความเพียร เพ่งอยู่
เมื่อนั้น ความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้นยอมสิ้นไป
เพราะได้รู้ธรรมพร้อมทั้งเหตุ^๔

ปฐมโพธิสูตรที่ ๑ จบ

เชิงอรรถ :

- ^๑ พุทธอุทานนี้ ทรงเปล่งแสดงการเกิดขึ้นแห่งญาณที่ประกอบด้วยโสมนัส แสดงอานภาพแห่งการรู้เหตุและธรรม
ที่เกิดขึ้นจากเหตุด้วยอำนาจพิจารณาปัจฉยาการ หรือปฏิจจสมุปบาท (วิ.อ. ๓/๓/๖, ข.อ.อ. ๓/๔๕-๕๒)
- ^๒ ธรรมทั้งหลาย หมายถึงโพธิปักขิยธรรมที่ทำให้สำเร็จการตรัสรู้ปัจฉยาการ หรือปฏิจจสมุปบาท โดยอนุโลม
(ข.อ.อ. ๑/๔๖)
- ^๓ พราหมณ์ ในที่นี้หมายถึงพระชนิสาสพผู้ลอยบาปได้แล้ว (ข.อ.อ. ๑/๔๖)
- ^๔ รู้ธรรมพร้อมทั้งเหตุ หมายถึงรู้กองทุกข์ และรู้เหตุแห่งทุกข์ (ข.อ.อ. ๑/๔๖)

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๑. โพธิวรรค]

๒. ทุติยโพธิสูตร

๒. ทุติยโพธิสูตร

ว่าด้วยเหตุการณ์แรกตรัสรู้ สูตรที่ ๒

[๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาค เมื่อแรกตรัสรู้ ประทับอยู่ ณ ควางตันโพธิพฤกษ์ ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เขตตำบลลุมพินี สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคได้ประทับนั่ง โดยบัลลังก์เดียว เสวยวิมุตติสุขอยู่เป็นเวลา ๗ วัน ครั้นล่วงไป ๗ วัน พระผู้มีพระภาคทรงออกจากสมาธินั้นแล้ว ทรงพิจารณาปฏิจสุมุขปาท โดยปฏิโลม อย่างละเอียด ตลอดมัชฌิมยามแห่งราตรีว่า

ปฏิจสุมุขปาทโดยปฏิโลม

เพราะเมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ คือ

เพราะอวิชชาดับ	สังขารจึงดับ
เพราะสังขารดับ	วิญญาณจึงดับ
เพราะวิญญาณดับ	นามรูปจึงดับ
เพราะนามรูปดับ	สฬายตนะจึงดับ
เพราะสฬายตนะดับ	ผัสสะจึงดับ
เพราะผัสสะดับ	เวทนาจึงดับ
เพราะเวทนาดับ	ตัณหาจึงดับ
เพราะตัณหาดับ	อุปาทานจึงดับ
เพราะอุปาทานดับ	ภพจึงดับ
เพราะภพดับ	ชาติจึงดับ
เพราะชาติดับ	ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส จึงดับ

กองทุกข์ทั้งหมดนี้ มีการดับด้วยอาการอย่างนี้

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๑. โพธิวรรค]

๓. ตติยโพธิสูตร

พุทธอุทาน^๑

เมื่อใดแล ธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์
ผู้มีความเพียร เพ่งอยู่
เมื่อนั้น ความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไป
เพราะได้รู้ความสิ้นไปแห่งปัจฉัยทั้งหลาย

ทุติยโพธิสูตรที่ ๒ จบ

๓. ตติยโพธิสูตร

ว่าด้วยเหตุการณ์แรกตรัสรู้ สูตรที่ ๓

[๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาค เมื่อแรกตรัสรู้ ประทับอยู่ ณ ควางตันโพธิพฤกษ์
ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เขตตำบลอุรุเวลา สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคประทับนั่งโดย
บัลลังก์เดียว เสวยวิมุตติสุขอยู่เป็นเวลา ๗ วัน ครั้นล่วงไป ๗ วัน พระผู้มีพระภาค
ทรงออกจากสมาธินั้นแล้ว ทรงพิจารณาปฏิจสุมปบาทโดยอนุโลมและปฏิโลมอย่าง
ละเอียด ตลอดปัจฉิมยามแห่งราตรีว่า

ปฏิจสุมปบาทโดยอนุโลม

เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น
เพราะเมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ คือ

เพราะอวิชาเป็นปัจฉัย	สังขารจึงมี
เพราะสังขารเป็นปัจฉัย	วิญญาณจึงมี
เพราะวิญญาณเป็นปัจฉัย	นามรูปจึงมี
เพราะนามรูปเป็นปัจฉัย	สฬายตนะจึงมี

เชิงอรรถ :

^๑ พุทธอุทานนี้ ทรงเปล่งด้วยอำนาจพิจารณาพระนิพพาน (ข.อุ.อ. ๓/๕๒)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๑. โพธิวรรค]

๓. ตติยโพธิสูตร

เพราะสพ่ายตนะเป็นปัจฉัย	ผัสสะจึงมี
เพราะผัสสะเป็นปัจฉัย	เวทนาจึงมี
เพราะเวทนาเป็นปัจฉัย	ตัณหาจึงมี
เพราะตัณหาเป็นปัจฉัย	อุปาทานจึงมี
เพราะอุปาทานเป็นปัจฉัย	ภพจึงมี
เพราะภพเป็นปัจฉัย	ชาติจึงมี
เพราะชาติเป็นปัจฉัย	ชรา มรณะ โสกะ ปรีเทวะ
	ทุกข์ โทมนัส อุปายาสจึงมี

กองทุกข์ทั้งมวลนี้ มีการเกิดขึ้นด้วยอาการอย่างนี้

ปฏิจสุมุขบาทโดยปฏิโลม

อนึ่ง	เพราะอวิชชาดับไปไม่เหลือด้วยวิราคะ	สังขารจึงดับ
	เพราะสังขารดับ	วิญญาณจึงดับ
	เพราะวิญญาณดับ	นามรูปจึงดับ
	เพราะนามรูปดับ	สพ่ายตนะจึงดับ
	เพราะสพ่ายตนะดับ	ผัสสะจึงดับ
	เพราะผัสสะดับ	เวทนาจึงดับ
	เพราะเวทนาดับ	ตัณหาจึงดับ
	เพราะตัณหาดับ	อุปาทานจึงดับ
	เพราะอุปาทานดับ	ภพจึงดับ
	เพราะภพดับ	ชาติจึงดับ
	เพราะชาติดับ	ชรา มรณะ โสกะ ปรีเทวะ
		ทุกข์ โทมนัส อุปายาส จึงดับ

กองทุกข์ทั้งมวลนี้ มีการดับด้วยอาการอย่างนี้

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๑. โพธิวรรค]

๔. นิหุङกสูตร

พุทธอุทาน^๑

เมื่อใดแล ธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์
ผู้มีความเพียร เพ่งอยู่
เมื่อนั้น พราหมณ์นั้นยอมกำจัดมารและเสนาเสียได้
จุดดวงอาทิตย์อุทัยขึ้นสอดส่องท้องฟ้าให้สว่างไสว ฉะนั้น

ตติยโพธิสูตรที่ ๓ จบ

๔. นิหุङกสูตร

ว่าด้วยผู้ไม่ตวาดว่า หี หี

[๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาค เมื่อแรกตรัสรู้ ประทับอยู่ ณ ฌตถนอชปาลนิโครธ^๒
ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เขตตำบลอุรุเวลา สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคประทับนั่งโดย
บัลลังก์เดียว เสวยวิมุตติสุขอยู่เป็นเวลา ๗ วัน ครั้นล่วงไป ๗ วัน พระผู้มีพระภาค
ก็ทรงออกจากสมาธินั้น

ครั้งนั้น พราหมณ์ทุกชาติ^๓ผู้หนึ่ง ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ
ได้สนทนาปราศรัยกับพระผู้มีพระภาคพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว
ยืนอยู่ ณ ที่สมควร พราหมณ์นั้นได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคตั้งนี้ว่า “พระโคดม
ผู้เจริญ บุคคลชื่อว่าเป็นพราหมณ์ ด้วยเหตุเพียงไรหนอ และธรรมเหล่าไหนที่ทำให้
บุคคลให้เป็นพราหมณ์”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

เชิงอรรถ :

^๑ พุทธอุทานนี้ ทรงเปล่งด้วยอำนาจพิจารณาจรด พุทธอุทานที่ ๑-๓ นี้ ทรงเปล่งในราตรีที่ ๗ นับแต่วัน
ตรัสรู้ (ข.อุ.อ. ๓/๕๒)

^๒ นิโครธ แปลว่า ต้นไทร ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Banyan” หรือ “Indian Fig-tree” ไม่จำพวกไทร หรือ
กร่างของอินเดีย พวกคนเลี้ยงแพะชอบมานั่งที่ร่มเงาของต้นนิโครธนี้ เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า อชปาลนิโครธ
(ข.อุ.อ. ๔/๕๓, Pali-English Dictionary, P.355, Edited by T.W. RHYS DAVIDS and WILLIAM STEDE)

^๓ พราหมณ์ทุกชาติ เป็นพราหมณ์โดยชาติกำเนิด พราหมณ์นี้มีทิวฎีว่า “สิ่งที่เห็นแล้วเป็นมงคล” ชอบ
เที่ยวตวาดว่า หีหี เพราะความถือตัวและเพราะความโกรธ (ข.อุ.อ. ๔/๕๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๑. โพธิวรรค]

๕. พราหมณสูตร

พุทธอุทาน

พราหมณ์ใดลอยบาปธรรมได้แล้ว ไม่ตวาดผู้อื่นว่า หี หี
ไม่มีกิเลสดูจน่าฝ้าต ส้ารวมตน
เรียนจบเวท^๑ อยู่จบพรหมจรรย์
พราหมณ์นั้นไม่มีกิเลสเครื่องฟู^๒ขึ้นในอารมณ์ไหน ๆ ในโลก
ควรกล่าวพรหมวาตะ^๓ ได้โดยธรรม^๔

นิหุงสูตรที่ ๔ จบ

๕. พราหมณสูตร

ว่าด้วยความเป็นพราหมณ์

[๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ท่านพระสารีบุตร ท่านพระมหาโมคคัลลานะ
ท่านพระมหากัสสปะ ท่านพระมหากัจจายนะ ท่านพระมหาโกณฑัญญะ ท่านพระ
มหากัปปินะ ท่านพระมหาจุนทะ ท่านพระอนุรุธะ ท่านพระเรวตะ และท่านพระ
นันทะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ

พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นท่านเหล่านั้นกำลังเดินมาแต่ไกล
ครั้นทอดพระเนตรเห็นแล้วจึงรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย
พราหมณ์เหล่านั้นกำลังมา ภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์เหล่านั้นกำลังมา” เมื่อพระ

เชิงอรรถ :

^๑ เรียนจบเวท หมายถึงบรรลุนิพพานด้วยเวทกล่าวคือมัคคญาณทั้ง ๔ (โสดาปัตติมัคคญาณ สกทาคามีมัคค-
ญาณ สกทาคามีมัคคญาณ อนาคามีมัคคญาณ อรหัตตมัคคญาณ) (ข.อุ.อ. ๔/๕๗)

^๒ กิเลสเครื่องฟูขึ้น หมายถึงราคะ โทสะ โมหะ มานะ และทิฏฐิ (ข.อุ.อ. ๔/๕๗)

^๓ พรหมวาตะ ในที่นี้หมายถึงวาตะว่า “เราเป็นพราหมณ์” (ข.อุ.อ. ๔/๕๗)

^๔ ดูเทียบ วิ.ม. (แปล) ๔/๔/๗

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๑๗๗ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๑. โพธิวรรค]

๖. มหากัสสปสูตร

ผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ ภิกษุเป็นพราหมณ์โดยกำเนิดรูปหนึ่งได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคลชื่อว่าเป็นพราหมณ์ ด้วยเหตุเพียงไรหนอ และกรรมเหล่าใหนที่ทำให้บุคคลให้เป็นพราหมณ์ พระพุทธเจ้าข้า”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน^๑

บุคคลเหล่าใดลอยบาปกรรมได้แล้ว
เป็นผู้มีสติอยู่ทุกเมื่อ มีสังโยชน์สิ้นแล้ว เป็นผู้ตรัสรู้
บุคคลเหล่านั้นแล ชื่อว่า ‘พราหมณ์’ ในโลก

พราหมณสูตรที่ ๕ จบ

๖. มหากัสสปสูตร

ว่าด้วยพระมหากัสสปะ

[๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน^๒ เขตกรุงราชคฤห์ สมัยนั้น ท่านพระมหากัสสปะอยู่ที่ถ้ำปีปผลิคุหา อาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ครั้นนั้น ท่านพระมหากัสสปะหายจากอาพาธนั้นแล้วมีความคิดดังนี้ว่า “เออละ เราควรเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงราชคฤห์”

สมัยนั้นแล เทวดาประมาณ ๕๐๐ องค์ ถึงความชวนชวายเป็นให้ท่านพระมหากัสสปะได้บิณฑบาต ท่านพระมหากัสสปะห้ามเทวดาประมาณ ๕๐๐ องค์นั้นแล้ว ในเวลาเข้าครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงราชคฤห์ ตามทางที่อยู่ของคนจน ที่อยู่ของคนกำพร้า และที่อยู่ของช่างหูก

เชิงอรรถ :

^๑ พุทธอุทานนี้ ทางเปล่งมุงประกาศความเป็นพราหมณ์โดยปรมาตย์ (ข.อุ.อ. ๕/๖๐)

^๒ หมายถึงสถานที่สำหรับพระราชทานเหยื่อแก่กระแต (ม.ม.อ. ๒/๒๕๒/๔๑-๔๒, ข.อุ.อ. ๖/๖๒)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๑. โพธิวรรค]

๗. อชกลापกสูตร

พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นท่านพระมหากัสสปะ กำลังเที่ยววิณฑบาตตามทางที่อยู่ของคนจน ที่อยู่ของคนกำพร้า และที่อยู่ของช่างหูก
ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน^๑

ผู้ไม่เลี้ยงคนอื่น ผู้รู้จักตนดี
ผู้ฝึกฝนตนได้แล้ว ดำรงมั่นอยู่ในสัจธรรม^๒
ผู้สิ้นอาสวะแล้ว ผู้คายโทษ^๓ได้แล้ว
เราเรียกว่า พราหมณ์

มหากัสสปสูตรที่ ๖ จบ

๗. อชกลापกสูตร

ว่าด้วยอชกลापกยักษ์

[๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ อชกลापกเจดีย์อันเป็นที่อยู่ของยักษ์
ชื่อว่า อชกลापกะ เขตกรุงปาวา สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคประทับนั่ง ณ ที่แจ้ง
ในความมืดมิดแห่งราตรี และฝนก็โปรยละอองอยู่ ครั้นนั้น อชกลापกยักษ์ประสงค
จะให้พระผู้มีพระภาคเกิดความกลัว หวาดหวั่น ขนพองสยองเกล้า จึงเข้าไปหา

เชิงอรรถ :

^๑ พุทธอุทานนี้ ทรงเปล่งแสดงความเป็นผู้มั่นคงของพระชินาสพ โดยทรงมุ่งแสดงความเป็นผู้มักน้อยอย่างยิ่ง
เป็นหลัก (ข.อุ.อ. ๖/๖๔)

^๒ สัจธรรม หมายถึงวิมุตติสาระ (ข.อุ.อ. ๖/๖๖)

^๓ คายโทษ หมายถึงคายโทษมีรากะเป็นต้น (ข.อุ.อ. ๖/๖๖)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๑. โพธิวรรค]

๘. สังคมขิสูตร

ถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้ส่งเสียงร้องโหยหวนขึ้น ๓ ครั้ง ณ ที่ใกล้พระผู้มีพระภาคว่า
“อังกุโล ปีกุโล” แล้วพูดว่า “สมณะ นั้นปีศาจ^๑ปรากฏแก่ท่าน”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน^๒

เมื่อใด บุคคลถึงฝั่งในธรรมของตน ชื่อว่าเป็นพราหมณ์
เมื่อนั้น บุคคลนั้นย่อมไม่กลัวปีศาจ และเสียงร้องโหยหวนอย่างนี้

อชกลापกสูตรที่ ๗ จบ

๘. สังคามขิสูตร

ว่าด้วยพระสังคามขิเถระ

[๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ท่านพระสังคามขิเดินทางมาถึงกรุงสาวัตถี
โดยลำดับเพื่อจะเฝ้าพระผู้มีพระภาค อดีตภรรยาของท่านพระสังคามขิได้ฟังข่าวว่า
“ทราบว่าพระคุณเจ้าสังคามขิถึงกรุงสาวัตถีโดยลำดับแล้ว” นางจึงอุ้มลูกน้อยไปยัง
พระเชตวัน

สมัยนั้น ท่านพระสังคามขินั่งพักกลางวันอยู่ใต้ต้นไม้แห่งหนึ่ง ครั้งนั้น อดีต
ภรรยาของท่านพระสังคามขิเข้าไปหาถึงที่พัก ได้กล่าวกับท่านพระสังคามขิ ดังนี้ว่า

เชิงอรรถ :

^๑ ปีศาจ ในที่นี้หมายถึงยักษ์เนรมิตรูปร่างใหญ่โตน่ากลัว ยืนเบื้องพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาค (ข.อุ.อ.
๗/๗๑)

^๒ พุทธอุทานนี้ ทรงเปล่งแสดงธรรมานภาพที่เป็นเหตุให้ไม่ทรงคำนึงถึงการกระทำน่ากลัวใด ๆ (ข.อุ.อ. ๗/๗๑)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๑. โพธิวรรค]

๘. สังคมขิสูตร

“ข้าแต่สมณะ ขอท่านจงเลี้ยงดูดิฉันผู้มีลูกน้อยเถิด” เมื่อนางกล่าวอย่างนี้แล้ว
ท่านพระสังคามชิได้นิ่งอยู่

แม้ครั้งที่ ๒ นางก็ได้กล่าวกับท่านพระสังคามชิดังนี้ว่า “ข้าแต่สมณะ ขอท่าน
จงเลี้ยงดูดิฉันผู้มีลูกน้อยเถิด”

ท่านพระสังคามชิก็ได้นิ่งอยู่

แม้ครั้งที่ ๓ นางก็ได้กล่าวกับท่านพระสังคามชิดังนี้ว่า “ข้าแต่สมณะ ขอท่าน
จงเลี้ยงดูดิฉันผู้มีลูกน้อยเถิด”

ท่านพระสังคามชิก็ได้นิ่งอยู่

ครั้งนั้น อดีตภรรยาของท่านพระสังคามชิจึงอุ้มลูกน้อยนั้นไปวางไว้ข้างหน้า
ท่านพระสังคามชิแล้วเดินหนีไปโดยพูดว่า “สมณะ นั้นลูกของท่าน จงเลี้ยงดูลูกนั้น
ด้วยเถิด”

ครั้งนั้น ท่านพระสังคามชิทั้งไม่แลดูและไม่พูดกับเด็กน้อยนั้นเลย ขณะนั้น
อดีตภรรยาของท่านพระสังคามชิไปแอบดูอยู่ในที่ไม่ไกลนัก ได้เห็นท่านทั้งไม่แลดู
และไม่พูดกับเด็กน้อยนั้น จึงคิดว่า “สมณะนี้ คงไม่ต้องการลูกน้อย” จึงกลับออก
จากที่นั้นแล้วอุ้มลูกน้อยเดินไป

พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นอดีตภรรยาของท่านพระสังคามชิแสดง
อาการแปลกอย่างนั้นด้วยทิพยจักขอันบริสุทธิ์สว่างจักษุของมนุษย์

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๑. โพธิวรรค]

๙. ขฎิลสูตร

พุทธอุทาน^๑

ผู้ไม่ใยดีอดีตภรรยาผู้มาหา
ไม่เศร้าโศกถึงอดีตภรรยาผู้จากไป
เราเรียกผู้ชนะสงคราม ผู้พ้นจากกิเลสเครื่องขังแล้ว^๒ ว่าพราหมณ์

สังคามขีสูตรที่ ๘ จบ

๙. ขฎิลสูตร

ว่าด้วยพวกขฎิล

[๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ คยาสีสบรรพต ใกล้หมู่บ้านคยา
สมัยนั้น เป็นฤดูหนาว มีหิมะตก ๘ วัน ในช่วงกลางคืนอากาศหนาวเหน็บ
ขฎิลจำนวนมาก ผุดขึ้นบ้าง ต่ำลงบ้าง ทั้งผุดขึ้นและต่ำลงบ้าง รตนบ้าง บูชาไฟบ้าง
ที่แม่น้ำคยาด้วยคิดว่า “ด้วยวิธีนี้จะบริสุทธิ”

พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นขฎิลจำนวนมากผุดขึ้นบ้าง ต่ำลงบ้าง
ทั้งผุดขึ้นและต่ำลงบ้าง รตนบ้าง บูชาไฟบ้างที่แม่น้ำคยาด้วยคิดว่า “ด้วยวิธีนี้จะ
บริสุทธิ”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

เชิงอรรถ :

^๑ พุทธอุทานนี้ ทรงเปล่งแสดงความเป็นผู้มั่นคงในอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ (ข.อุ.อ. ๘/๗๗)

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๑ หน้า ๑๔๙ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๑๘๒ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๑. โพธิวรรค]

๑๐. พาหิยสูตร

พุทธอุทาน^๑

บุคคลจะเป็นผู้สะอาดเพราะน้ำ
ที่คนจำนวนมากพากันไปอาบก็หาไม่
ผู้ใดมีสัจจะ^๒ และธรรม^๓
ผู้นั้นชื่อว่า เป็นผู้สะอาด และผู้นั้นชื่อว่า เป็นพราหมณ์

ขุททกสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. พาหิยสูตร

ว่าด้วยพระพาหิยเถระ

[๑๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น บรุษชื่อพาหิยะ ทารุจิริยะ^๔อาศัยอยู่ ณ
ท่าสุปปารกะ ใกล้ฝั่งทะเล มีคนจำนวนมากพากันสักการะ เคารพ นับถือ บูชา
นอบน้อม จึงได้ฉิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ครั้งนั้น
เมื่อพาหิยะ ทารุจิริยะอยู่ในที่ลับหลีกเร้นอยู่^๕ เกิดความคิดคำนึงอย่างนี้ว่า “เราเป็น
คนหนึ่งในบรรดาคนในโลกที่เป็นพระอรหันต์ หรือว่าเป็นผู้บรรลอรหัตตมรรค”

เชิงอรรถ :

- ^๑ พุทธอุทานนี้ ทรงเปล่งแสดงว่าความสะอาดเพราะน้ำมิใช่ทางแห่งความบริสุทธิ์ของสัตว์ และแสดงว่า
ธรรมทั้งหลายมีสัจจะเป็นต้นเท่านั้นที่เป็นทางแห่งความบริสุทธิ์ที่แท้จริงของสัตว์ (ข.อุ.อ. ๙/๗๙)
- ^๒ สัจจะ หมายถึงวิสัจจะ และวิรัตติสัจจะ (ข.อุ.อ. ๙/๘๐)
- ^๓ ธรรม หมายถึงอริยมรรคและอริยผล (ข.อุ.อ. ๙/๘๐)
- ^๔ ที่ชื่อว่า พาหิยะ เพราะเกิดในแคว้นพาหิยะ ที่ชื่อว่า ทารุจิริยะ เพราะเป็นผู้นุ่งผ้าเปลือกไม้ พาหิยะ
ทารุจิริยะนี้เคยตั้งความปรารถนาว่าขอให้ตรัสรู้เร็วพลัน ในศาสนาของพระปฐมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า (ข.อุ.อ.
๑๐/๘๑-๘๒)
- ^๕ หลีกเร้นอยู่ หมายถึงการอยู่ผู้เดียว การอยู่โดยเพ่งพินิจธรรม หรืออยู่ด้วยผลสมาบัติ อีกนัยหนึ่ง
หมายถึงการทำนิพพานให้เป็นอารมณ์ เข้าผลสมาบัติในเวลาเช้า (วิ.อ. ๑/๒๒/๒๐๔, ส.สพ.อ. ๓/๘๗/๒๐,
อง.จก.อ. ๓/๑๗/๑๐๖-๑๐๗) แต่ในที่นี้เป็นเพียงกิริยาเลียนแบบด้วยประสงค์จะให้เขายกย่องว่าเป็นพระ
อรหันต์ (ข.อุ.อ. ๑๐/๘๔)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๑. โพธิวรรค]

๑๐. พาหิยสูตร

คราวนั้น เทวดาที่เป็นญาติสาโลหิต^๑ในปางก่อนของเขา มีปกตินุเคราะห์ปรารถนาจะให้เกิดประโยชน์ ได้ทราบความคิดคำนึงของเขา จึงเข้าไปหาเขาถึงที่อยู่ ได้พูดตั้งนี้ว่า “พาหิยะ ท่านไม่เป็นพระอรหันต์ หรือไม่เป็นผู้บรรลุอรหัตตมรรคเลย แม้ปฏิบัติทาที่จะเป็นพระอรหันต์ หรือเป็นผู้บรรลุอรหัตตมรรคของท่านก็ไม่มี”

พาหิยะ ทารุจิริยะจึงถามว่า “เมื่อเป็นอย่างนั้น บัดนี้ ใครเล่าเป็นพระอรหันต์ หรือเป็นผู้บรรลุอรหัตตมรรค ในโลกพร้อมทั้งเทวโลก”

เทวดานั้นตอบว่า “พาหิยะ ในชนบททางเหนือ มีเมืองชื่อว่าสวาวดี พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นประทับอยู่ ณ ที่นั้น พาหิยะ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงเป็นพระอรหันต์ ทั้งทรงแสดงธรรมเพื่อความเป็นพระอรหันต์ด้วย”

ลำดับนั้น พาหิยะ ทารุจิริยะถูกเทวดานั้นทำให้สังเวชแล้ว จึงหลีกไปจากท่าสุปปารกะในทันใดนั้นเองไปยังเมืองสวาวดีทันที โดยพักแรมสิ้นราตรีเดียวในที่ ทั้งปวง ได้เข้าไปยังพระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสวาวดี ที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่

สมัยนั้น ภิกษุจำนวนมาก กำลังจงดรมอยู่ในที่แจ้ง พาหิยะ ทารุจิริยะ ได้เข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นถึงที่จงดรม ได้พูดตั้งนี้ว่า “ท่านขอรับ บัดนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ที่ไหน กระผมต้องการจะเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น” ภิกษุเหล่านั้นตอบว่า “พาหิยะ พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังละแวกบ้าน”

ลำดับนั้น พาหิยะ ทารุจิริยะรีบด่วนออกจากพระเชตวัน เข้าไปยังกรุงสวาวดี ได้เห็นพระผู้มีพระภาคผู้กำลังเสด็จเที่ยวบิณฑบาตในกรุงสวาวดี ผู้นำเลื่อมใส ทรงเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส มีอินทรียัสงบ มีพระทัยสงบ ทรงบรรลุทมถะและสมถะ

เชิงอรรถ :

^๑ ญาติ หมายถึงบิดามารดาและเครือญาติฝ่ายบิดามารดาของสามี หรือบิดามารดาและเครือญาติฝ่ายบิดามารดาของภรรยา **สาโลหิต** หมายถึงผู้ร่วมสายเลือดเดียวกัน ได้แก่ ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ พี่สาวน้องสาว พี่ชายน้องชาย เป็นต้น (อง.ต.ก.อ. ๒/๗๖/๒๒๗)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๑. โพธิวรรค]

๑๐. พาหิยสูตร

ที่สูงสุด ทรงฝึกฝนแล้ว ทรงค้มครองแล้ว ทรงสำรวมอินทรีย์ ทรงเป็นพระนาคะ^๑ ครั้นเห็นแล้วจึงเข้าไปเฝ้า หมอบลงแทบพระยุคลบาทพระผู้มีพระภาคได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคตั้งนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรม แก่ข้าพระองค์ ขอพระสุตโปรดแสดงธรรมที่จะเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ข้าพระองค์ตลอดกาลนานเถิด พระพุทธเจ้าข้า”

เมื่อพาหิยะ ทารุจิริยะกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคจึงตรัสกับพาหิยะ ทารุจิริยะตั้งนี้ว่า “พาหิยะ เวลานี้ยังไม่สมควร เพราะเรากำลังเที่ยวบิณฑบาต ตามละแวกบ้านอยู่”

แม้ครั้งที่ ๒ พาหิยะ ทารุจิริยะได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคตั้งนี้ว่า “ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ ความเป็นไปแห่งอันตรายแก่ชีวิตของพระผู้มีพระภาคก็ดี ความเป็น ไปแห่งอันตรายแก่ชีวิตของข้าพระองค์ก็ดี รู้ได้ยาก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระ- ผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์ ขอพระสุตโปรดแสดงธรรมที่จะเป็นไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ข้าพระองค์ตลอดกาลนานเถิด พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสกับพาหิยะ ทารุจิริยะตั้งนี้ว่า “พาหิยะ เวลานี้ยังไม่สมควร เพราะเรากำลังเที่ยวบิณฑบาตตามละแวกบ้านอยู่”

แม้ครั้งที่ ๓ พาหิยะ ทารุจิริยะได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคตั้งนี้ว่า “ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ ความเป็นไปแห่งอันตรายแก่ชีวิตของพระผู้มีพระภาคก็ดี ความเป็น ไปแห่งอันตรายแก่ชีวิตของข้าพระองค์ก็ดี รู้ได้ยาก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์ ขอพระสุตโปรดแสดงธรรม ที่จะเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ข้าพระองค์ตลอดกาลนานเถิด พระพุทธเจ้าข้า”

เชิงอรรถ :

- ^๑ ที่ทรงพระนามว่า “นาคะ” เพราะเหตุ ๔ ประการ คือ (๑) เพราะไม่ถึงอกติ ๔ มีฉันทาคติ เป็นต้น (๒) เพราะไม่ทรงกลับไปหากิเลสที่ทรงละได้แล้ว (๓) เพราะไม่ทำความชั่วอะไร ๆ (๔) เพราะไม่ไปเกิดใน ภพใหม่ (ข.อุ.อ. ๑๐/๙๑)

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๑. โพธิวรรค]

๑๐. พาหิยสูตร

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “พาหิยะ เพราะเหตุนั้น เธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เมื่อเห็นรูปก็สักแต่ว่าเห็น เมื่อฟังเสียงก็สักแต่ว่าฟัง เมื่อรับรู้อารมณ์ที่รับรู้^๑ ก็สักแต่ว่ารับรู้ เมื่อรู้แจ้งธรรมารมณ์ที่รู้แจ้งก็สักแต่ว่ารู้แจ้ง พาหิยะ เธอพึงรักษาอย่างนี้แล

เมื่อใด เธอเมื่อเห็นรูปก็สักแต่ว่าเห็น เมื่อฟังเสียงก็สักแต่ว่าฟัง เมื่อรับรู้อารมณ์ที่รับรู้ก็สักแต่ว่ารับรู้ เมื่อรู้แจ้งธรรมารมณ์ที่รู้แจ้งก็สักแต่ว่ารู้แจ้ง เมื่อนั้น เธอก็จะไม่มี เมื่อใด เธอไม่มี เมื่อนั้น เธอก็จะไม่ยึดติดในสิ่งนั้น^๒ เมื่อใด เธอไม่ยึดติดในสิ่งนั้น เมื่อนั้น เธอก็จักไม่มีในโลกนี้ ไม่มีในโลกอื่น ไม่มีในระหว่างโลกทั้งสอง นี่เป็นที่สุดแห่งทุกข”

ลำดับนั้น ด้วยพระธรรมเทศนายอนี้ของพระผู้มีพระภาค จิตของพาหิยะ ทารุจิริยะจึงหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น

ครั้นพระผู้มีพระภาคตรัสสอนพาหิยะ ทารุจิริยะด้วยพระโอวาทโดยยอนี้แล้ว ก็เสด็จจากไป

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จจากไปไม่นาน โคนแม่ลูกอ่อนได้ขวิดพาหิยะ ทารุจิริยะ จนล้มลงเสียชีวิต

ขณะนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี เสด็จกลับจากบิณฑบาตหลังจากเสวยพระกระยาหารเสร็จแล้ว เสด็จออกจากพระนครพร้อมกับ

เชิงอรรถ :

^๑ อารมณ์ที่รับรู้ แปลจากคำว่า มุตตะ หมายถึงอารมณ์ ๓ คือ คันธารมณ์(กลิ่น) รสารมณ์(รส)

โผฏฐัพพารมณ์(การสัมผัส) (อภิ.สง.อ. ๙๖๖/๓๙๖)

^๒ คำว่า “เมื่อใดเธอเมื่อเห็นรูปก็สักแต่ว่าเห็น ฯลฯ เมื่อนั้น เธอก็จะไม่ยึดติดในสิ่งนั้น” นี้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงภูมิแห่งพระขีณาสพ มีความหมายดังนี้ คือ เมื่อเห็นรูปก็สักแต่ว่าเห็น ฯลฯ เมื่อรู้แจ้งธรรมารมณ์ก็สักแต่ว่ารู้แจ้งแล้ว ก็จักไม่มีราคะ โทสะ โมหะ เมื่อไม่มีราคะ โทสะ โมหะ ก็จักไม่มีความยึดติดด้วยอำนาจตัณหาว่า “นั่นของเรา” ไม่มีความยึดติดด้วยอำนาจมานะว่า ‘เราเป็นนั่น’ และไม่มีความยึดติดด้วยอำนาจทิฏฐิว่า “นั่นเป็นอัตตาของเรา”

อีกนัยหนึ่ง คำว่า “เธอก็จะไม่มี” เป็นคำแสดงมรรค คำว่า “เธอก็จะไม่ยึดติดในสิ่งนั้น” เป็นคำแสดงผล คำว่า “เธอก็จะไม่มีในโลกนี้ เป็นต้น” เป็นคำแสดงอนุภาติเสสนิพพานธาตุ (ข.อุ.อ. ๑๐/๘๗-๘๘)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๑. โพธิวรรค]

๑๐. พาหิยสูตร

ภิกษุจำนวนมาก ได้ทอดพระเนตรเห็นพาหิยะ ทารุจิริยะเสียชีวิตแล้ว จึงรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงช่วยกันยกร่างพาหิยะ ทารุจิริยะขึ้นวางบนเตียงแล้วนำไปเผา และจงทำสถูปไว้ เพื่อนพรหมจารีของเธอทั้งหลายเสียชีวิตแล้ว”

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว ช่วยกันยกร่างพาหิยะ ทารุจิริยะขึ้นวางบนเตียงแล้วนำไปเผา ทำสถูปไว้แล้วพากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายเผาร่างพาหิยะ ทารุจิริยะและทำสถูปไว้แล้ว พระพุทธเจ้าข้า เขามีคติเป็นอย่างไร มีภพเบื้องหน้าเป็นอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย พาหิยะ ทารุจิริยะเป็นผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา ดำเนินตามธรรมที่สมควรแก่ธรรม ทั้งไม่ทำให้เราล้าบาก เพราะเหตุแห่งการแสดงธรรม ภิกษุทั้งหลาย พาหิยะ ทารุจิริยะปรินิพพานแล้ว”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน^๑

ในนิพพาน ไม่มีดิน น้ำ ไฟ ลม

ไม่มีดวงดาวส่องแสง

ไม่มีดวงอาทิตย์ส่องแสง

ไม่มีดวงจันทร์ส่องแสง และไม่มีควมมมีด

เชิงอรรถ :

^๑ พุทธอุทานนี้ พระผู้มีพระภาค ครั้นทรงทราบว่า พระพาหิยะปรินิพพานด้วยอนุภาทิสเสสนิพพานธาตุ และทรงทราบว่าคติของพระชีณาสพลันปุณฺธุได้ยาก จึงทรงเปล่งแสดงอานภาพแห่งการปรินิพพาน (ข.อุ.อ. ๑๐/๑๐๒)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๑. โภธิวรรค]

รวมพระสูตรที่มีในวรรค

เมื่อใด พรหมณเฑาะว์เป็นมุนี

เพราะมีโมณธรรม^๑รู้แจ้งด้วยตนเอง

เมื่อนั้น เขาย่อมหลุดพ้นจากรูปภพ^๒ อรูปภพ^๓ และจากสุขและทุกข์^๔

พาหิยสูตรที่ ๑๐ จบ

(พระผู้มีพระภาคได้ตรัสอุทานแก่นี้ ตามที่ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้)

โภธิวรรคที่ ๑ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปฐมโภธิสูตร

๒. ทุตติโยโภธิสูตร

๓. ตติโยโภธิสูตร

๔. นิหุงกสูตร

๕. พรหมณสูตร

๖. มหากัสสปสูตร

๗. อชกลापสูตร

๘. สังคามชิสูตร

๙. ชฎิลสูตร

๑๐. พาหิยสูตร

เชิงอรรถ :

^๑ โมณธรรม หมายถึงอริยสัจ ๔ (ข.อุ.อ. ๑๐/๑๐๒)

^๒ รูปภพ หมายถึงปัญจโวการภพ (ภพที่มีชั้น ๕) และเอกโวการภพ (ภพที่มีชั้น ๑) (ข.อุ.อ. ๑๐/๑๐๓)

^๓ อรูปภพ หมายถึงจตุโวการภพ (ภพที่มีชั้น ๔) (ข.อุ.อ. ๑๐/๑๐๓)

^๔ ข.อป. (แปล) ๓๓/๒๑๘-๒๒๐/๒๖๗

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๒. มุจจลินทวรรค]

๑. มุจจลินทสูตร

๒. มุจจลินทวรรค

หมวดว่าด้วยพญานาคมุจลินท์

๑. มุจจลินทสูตร

ว่าด้วยพญานาคมุจลินท์

[๑๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาค เมื่อแรกตรัสรู้ ประทับอยู่ ณ ควางตันมุจลินท์^๑ ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เขตตำบลลุมพินี สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคประทับนั่งโดยบัลลังก์เดียว เสวยวิมุตติสุขอยู่เป็นเวลา ๗ วัน

สมัยนั้น ได้บังเกิดเมฆใหญ่ขึ้นในสมัยมิใช่ฤดูกาล เป็นฝนเจือลมหนาวตกพรำตลอด ๗ วัน ลำดับนั้น พญานาคมุจลินท์ได้ออกจากที่อยู่ของตน ไปโอบรอบพระวรกายของพระผู้มีพระภาคด้วยขนด ๗ รอบ แผ่พังพานใหญ่ปกคลุมเหนือพระเศียรด้วยหวังว่า “ความหนาว อย่าได้เบียดเบียนพระผู้มีพระภาค ความร้อน อย่าได้เบียดเบียนพระผู้มีพระภาค สัมผัสจากเห็ลือบ ยุง ลม แดด สัตว์เลื้อยคลาน อย่าได้เบียดเบียนพระผู้มีพระภาค”

ครั้งล่วงไป ๗ วัน พระผู้มีพระภาคทรงออกจากสมาธินั้น พญานาคมุจลินท์รู้ว่าฝนหาย ปลอดเมฆแล้ว จึงคลายขนดออกจากพระวรกายของพระผู้มีพระภาค จำแลงร่างของตนเป็นมาณพ ยืนประนมมือถวายอภิวาทอยู่ ณ เบื้องพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาค

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

เชิงอรรถ :

^๑ มุจจลินท์ เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า นิจละ คือ ต้นจิกนา(นิปะ) ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “The Tree Barringtonia Acutangula” ต้นมุจจลินท์นี้เป็นเจ้าแห่งไม้ในป่า (ขุ.อ.อ. ๑๑/๑๐๔)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๒. มุจจลินทวรรค]

๒. ราชสูตร

พุทธอุทาน^๑

วิเวก^๒เป็นความสุขของผู้สันโดษ^๓

ผู้มีธรรมปรากฏแล้ว ผู้เห็นอยู่

ความไม่เบียดเบียนคือความสรวมในสัตว์ทั้งหลาย เป็นสุขในโลก

ความเป็นผู้ปราศจากโรคคือความล่วงกามทั้งหลายได้^๔ เป็นสุขในโลก

ความกำจัดอัสมิมานะได้^๕ เป็นสุขอย่างยิ่ง^๖

มุจจลินทสูตรที่ ๑ จบ

๒. ราชสูตร

ว่าด้วยอานุภาพของพระราชา

[๑๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ภิกษุจำนวนมากกลับจากบิณฑบาตหลังจาก
ฉันอาหารเสร็จแล้ว มานั่งประชุมพร้อมกันในอุปัฏฐานศาลา^๗ ได้สนทนาอันตรรกา^๘
ขึ้นว่า "ท่านทั้งหลาย บรรดาพระราชา ๒ พระองค์นี้ คือ พระเจ้าพิมพิสารจอมทัพ

เชิงอรรถ :-

^๑ พุทธอุทานนี้ ทรงเปล่งแสดงอานุภาพแห่งวิเวกสุข (ข.อุ.อ. ๑๑/๑๐๕)

^๒ วิเวก ในที่นี้หมายถึงนิพพานที่สังัดจากอุปธิกิเลส (ข.อุ.อ. ๑๑/๑๐๕)

^๓ ผู้สันโดษ ในที่นี้หมายถึงผู้สันโดษในมคฺคญาณ ๔ (โสดาปัตติมคฺคญาณ สกทาคามิมคฺคญาณ อนาคามิ-
มคฺคญาณ อรหัตตมคฺคญาณ) (ข.อุ.อ. ๑๑/๑๐๕)

^๔ ความล่วงกามทั้งหลายได้ หมายถึงอนาคามิบรรค (ข.อุ.อ. ๑๑/๑๐๖)

^๕ ความกำจัดอัสมิมานะ หมายถึงอรหัตต์ (ข.อุ.อ. ๑๑/๑๐๖)

^๖ ดูเทียบ วิ.ม. (แปล) ๔/๕/๘-๙, อภิ.ก.๓๗/๓๓๘/๑๘๓

^๗ อุปัฏฐานศาลา แปลว่าศาลาเป็นที่บำรุงหรือหอนั้น ในที่นี้หมายถึง มณฑปแสดงธรรม คือ เมื่อพระผู้มี
พระภาคเสด็จมาทรงแสดงพระธรรมเทศนาที่มณฑปนี้ ภิกษุทั้งหลายจึงได้ถวายอุปัฏฐากพระองค์ ด้วยเหตุนี้
จึงเรียกว่า อุปัฏฐานศาลา ใช้เป็นที่ประชุมสนทนาธรรม วินิจฉัยวินัย และแสดงธรรมของภิกษุทั้งหลาย
(ข.อุ.อ. ๑๒/๑๐๖)

^๘ อันตรรกา หมายถึงการพูดคุยนอกเรื่องการเจริญกัมมัฏฐานเป็นต้น หรือพูดคุยระหว่างรอการฟังธรรม
(ข.อุ.อ. ๑๒/๑๐๖)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๑๙๐ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๒. มัจฉลินทวรรค]

๒. ราชสูตร

มคธรัฐ กับพระเจ้าปเสนทิโกศล พระองค์ไหน มีราชทรัพย์มากกว่า โภคสมบัติมากกว่า ท้องพระคลังมากกว่า แว่นแคว้นมากกว่า ราชพาหนะมากกว่า พระกำลังมากกว่า พระฤทธิ์มากกว่า หรือทรงอำนาจมากกว่า” อันตรรกาของภิกษุเหล่านั้นได้ค้างไว้เพียงเท่านี้

ครั้งนั้น ในเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่หลีกเร้น เสด็จเข้าไปยังอุปัฏฐานศาลา ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้ ได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เวลานี้ เธอทั้งหลายนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไร และพูดเรื่องอะไรค้างไว้”

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส เมื่อข้าพระองค์ทั้งหลายกลับจากบิณฑบาต หลังจากฉันอาหารเสร็จแล้วมานั่งประชุมพร้อมกันในอุปัฏฐานศาลา ได้สนทนาอันตรรกาขึ้นมาตั้งนี้ว่า ‘ท่านทั้งหลาย บรรดาพระราชชา ๒ พระองค์นี้ คือ พระเจ้าพิมพิสารจอมทัพมคธรัฐ กับพระเจ้าปเสนทิโกศล พระองค์ไหน มีราชทรัพย์มากกว่า โภคสมบัติมากกว่า ท้องพระคลังมากกว่า แว่นแคว้นมากกว่า ราชพาหนะมากกว่า พระกำลังมากกว่า พระฤทธิ์มากกว่า หรือทรงอำนาจมากกว่า’ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อันตรรกานี้แลที่ข้าพระองค์ทั้งหลายพูดค้างไว้ ก็พอดีพระผู้มีพระภาคเสด็จมาถึง พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย การที่เธอทั้งหลายผู้เป็นกุลบุตรมีศรัทธา ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต แล้วมัวสนทนาเรื่องอย่างนี้นั้น ไม่สมควรเลย ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายนั่งประชุมกันแล้วควรทำกิจเพียง ๒ อย่าง คือ การกล่าวธรรม หรือความเป็นผู้หนึ่งอย่างพระอรियะ”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้ ในเวลานั้นว่า

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๒. มุจจลินทวรรค]

๓. ทัณทสุตฺร

พุทธอุทาน^๑

กามสุข^๒ในโลก^๓และทิพยสุข^๔ ยังไม่ถึงเสียวที่ ๑๖
แห่งความสุขคือความสันต์ถหา^๕

ราชสูตรที่ ๒ จบ

๓. ทัณทสุตฺร

ว่าด้วยการทำร้ายสัตว์ด้วยท่อนไม้

[๑๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น เด็กชายจำนวนมากใช้ท่อนไม้ดิ่งในระหว่าง
กรุงสาวัตถีกับพระเชตวัน ครั้งนั้น ในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก
ถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี ได้ทอดพระเนตรเห็นเด็กชาย
เหล่านั้นกำลังใช้ท่อนไม้ดิ่งในระหว่างกรุงสาวัตถีกับพระเชตวัน

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

เชิงอรรถ :

^๑ พุทธอุทานนี้ ทรงเปล่งแสดงอานภาพอริยวิหารสุข (ข.อุ.อ. ๑๒/๑๑๑)

^๒ กามสุข หมายถึงความสุขที่เกิดจากกิเลสกาม (ข.อุ.อ. ๑๒/๑๑๑-๑๑๒)

^๓ โลก หมายถึงสัตว์โลกและโอกาสโลก (ข.อุ.อ. ๑๒/๑๑๑)

^๔ ทิพยสุข หมายถึงสุขอันเป็นทิพย์และสุขอันเกิดจากรูปสมบัติของพรหมและมนุษย์ (ข.อุ.อ. ๑๒/๑๑๒)

^๕ ความสุขคือความสันต์ถหา หมายถึงสุขอันเกิดจากผลสมาบัติ (ข.อุ.อ. ๑๒/๑๑๒)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๒. มุจจลินทวรรค]

๔. สักการสูตร

พุทธอุทาน

ผู้ใดใฝ่หาความสุขเพื่อตน
แต่กลับใช้ทอนไม้ทำร้ายสัตว์ทั้งหลายผู้รักสุข
ผู้นั้นตายไปแล้วย่อมไม่ได้รับความสุขเลย
ส่วนผู้ใดใฝ่หาความสุขเพื่อตน
ไม่ใช้ทอนไม้ทำร้ายสัตว์ทั้งหลายผู้รักสุข
ผู้นั้นตายไปแล้ว ย่อมได้รับความสุข^๑

ทัณฑสูตรที่ ๓ จบ

๔. สักการสูตร

ว่าด้วยเครื่องสักการะ

[๑๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเป็นผู้ที่มหาชนสักการะ
เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อม ทรงได้จิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจฉัจ
เภสัชบริวาร แม้ภิกษุสงฆ์ก็เป็นผู้ที่มหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อม
ได้จิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจฉัจเภสัชบริวาร ส่วนพวกอัญญเดียรถีย^๒
ปริพาชก เป็นผู้ที่ไม่สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่บูชา ไม่นอบน้อม ไม่ได้
จิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจฉัจเภสัชบริวาร ครั้งนั้นแล พวกอัญญเดียรถีย
ปริพาชกทนต์สักการะที่เกิดขึ้นแก่พระผู้มีพระภาคและภิกษุสงฆ์ไม่ได้ เห็นภิกษุ
ทั้งหลายในบ้านและในป่า ย่อมดำ บริภาษ เกรี้ยวกราด เบียดเบียนด้วยวาจา
หยาบคายที่ไม่ใช่ของสัตบุรุษ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูธรรมบทข้อ ๑๓๑-๑๓๒ หน้า ๗๓ ในเล่มนี้

^๒ อัญญเดียรถีย หมายถึงนักบวชผู้ชายภายนอกพระพุทธศาสนา (วิ.อ. ๓/๑๓๒/๑๐๕)

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๒. มุจจลินทวรรค]

๔. สักการสูตร

ครั้งนั้นแล ภิกษุจำนวนมากเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาท พระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า "ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ พระผู้มีพระภาคทรงเป็นผู้ที่มหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อม ทรงได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร แม้ภิกษุสงฆ์ก็เป็นผู้ที่มหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อม ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ส่วนพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก เป็นผู้ที่ไม่สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่บูชา ไม่นอบน้อม ไม่ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ครั้งนั้นแล พวกอัญญเดียรถีย์ ปริพาชก ทนดูสักการะที่เกิดขึ้นแก่พระผู้มีพระภาคและภิกษุสงฆ์ไม่ได้ เห็นภิกษุ ทั้งหลายในบ้านและในป่า ย่อมดำ บริภาษ เกรี้ยวกราด เบียดเบียนด้วยวาจา หยาบคายที่ไม่ใช่ของสัตบุรุษ พระพุทธเจ้าข้า"

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้ ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

เธอทั้งหลายได้รับสุขและทุกข์ ในบ้าน(หรือ)ในป่า
ไม่ควรใส่ใจสุขและทุกข์นั้นว่ามีสาเหตุมาจากตน หรือคนอื่น
ผัสสะทั้งหลาย^๑ จะสัมผัสได้ก็เพราะอาศัยอุปธิ^๒
เมื่อไม่มีอุปธิ ผัสสะทั้งหลายจะสัมผัสได้อย่างไร

สักการสูตรที่ ๔ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ผัสสะทั้งหลาย ในที่นี้หมายถึงสุขเวทนา และทุกข์เวทนา (ข.อ.อ. ๑๔/๑๑๘)

^๒ อุปธิ ในที่นี้หมายถึงขันธ ๕ (ข.อ.อ. ๑๔/๑๑๙)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๒. มุจจลินทวรรค]

๕. อุปาสกสูตร

๕. อุปาสกสูตร

ว่าด้วยอุปาสก

[๑๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น อุปาสกชาวบ้านอิฉฉานังคะคนหนึ่ง
ถึงกรุงสาวัตถีโดยลำดับ ด้วยกิจที่จะต้องทำบางอย่าง ครั้นนั้น อุปาสกนั้นครั้งทำ
กิจที่จะต้องทำในกรุงสาวัตถีเสร็จแล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ
ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับ
อุปาสกนั้นดังนี้ว่า “นานเหลือเกิน อุปาสก ท่านจึงมีเหตุมา ณ ที่นี้ได้”

อุปาสกนั้นกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ประสงค์จะเข้าเฝ้า
พระผู้มีพระภาคนานแล้ว พระพุทธเจ้าข้า แต่ว่าข้าพระองค์มีวชนวายนกับกิจที่จะ
ต้องทำบางอย่าง จึงไม่สามารถเข้ามาเฝ้าพระผู้มีพระภาคได้”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

ความสุขย่อมมีแก่บุคคลผู้ไม่มีอะไร^๑

ผู้มีธรรมอันนับได้แล้ว^๒ เป็นพหูสูต^๓

ท่านจงดูคนที่มีกิเลสเครื่องกังวลกำลังเดือดร้อนอยู่

เพราะคนที่มีความผูกพันกับคนอื่นย่อมเดือดร้อน

อุปาสกสูตรที่ ๕ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ไม่มีอะไร หมายถึงไม่มีอารมณ์อะไรในอารมณ์ทั้ง ๕ ที่จะต้องยึดถือด้วยตัณหาว่า “สิ่งนั้นเป็นของเรา”

อีกนัยหนึ่งหมายถึงไม่มีกิเลสเครื่องกังวลมีรากะเป็นต้น (ข.อุ.อ. ๑๕/๑๒๐)

^๒ ผู้มีธรรมอันนับได้แล้ว หมายถึงผู้ทำกิจเสร็จแล้ว ได้แก่ บรรลุมรรค ๔ ผล ๔ ในที่นี้หมายถึงพระอรหันต์

(ข.อุ.อ. ๑๕/๑๒๐-๑๒๑)

^๓ พหูสูต ในที่นี้หมายถึงเป็นพหูสูตด้วยปฏิเวธพาส์จะ(ความเป็นพหูสูตด้วยการรู้แจ้งธรรม) (ข.อุ.อ. ๑๕/๑๒๑)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๑๙๕ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๒. มุจจลินทวรรค]

๖. คัมภินีสูตร

๖. คัมภินีสูตร

ว่าด้วยหญิงมีครรภ์

[๑๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ภรรยาของปริพาชกคนหนึ่ง เป็นมาณวิกา
วียสาวมีครรภ์แก่ใกล้คลอด ครั้งนั้น นางปริพาชิกานั้นได้กล่าวกับปริพาชกนั้น
ตั้งนี้ว่า “พราหมณ์ ท่านจงไปน่าน้ำมันมาเตรียมไว้เพื่อดิฉันในเวลาคลอด”

เมื่อนางปริพาชิกากล่าวอย่างนี้ ปริพาชกนั้นจึงกล่าวกับนางปริพาชิกาดังนี้ว่า
“แม่นาง ฉันจะน่าน้ำมันมาจากที่ไหนเล่า”

แม้ครั้งที่ ๒ นางปริพาชิกาก็ได้กล่าวกับปริพาชกตั้งนี้ว่า “พราหมณ์ ท่านจง
ไปน่าน้ำมันมาเตรียมไว้เพื่อดิฉันในเวลาคลอด”

ปริพาชกได้กล่าวกับนางปริพาชิกาดังนี้ว่า “แม่นาง ฉันจะน่าน้ำมันมาจาก
ที่ไหนเล่า”

แม้ครั้งที่ ๓ นางปริพาชิกาก็ได้กล่าวกับปริพาชกตั้งนี้ว่า “พราหมณ์ ท่านจง
ไปน่าน้ำมันมาเตรียมไว้เพื่อดิฉันในเวลาคลอด”

สมัยนั้น เจ้าหน้าที่พระคลังได้ถวายเนยใสบ้าง น้ำมันบ้าง ในท้องพระคลัง
ของพระเจ้าปเสนทิโกศล แก่สมณะบ้าง แก่พราหมณ์บ้าง ให้ดื่มจนพอ ไม่ให้เพื่อนำ
ออกไป

ครั้งนั้น ปริพาชกนั้นมีความคิดตั้งนี้ว่า “เจ้าหน้าที่พระคลังได้ถวายเนยใสบ้าง
น้ำมันบ้าง ในท้องพระคลังของพระเจ้าปเสนทิโกศล แก่สมณะบ้าง แก่พราหมณ์บ้าง
ให้ดื่มจนพอ ไม่ให้เพื่อนำออกไป ทางที่ดี เราควรไปท้องพระคลังของพระเจ้า
ปเสนทิโกศล ดื่มน้ำมันจนพอแล้วกลับมาเรือน ส้ารอกน้ำมันออกมาเตรียมไว้เพื่อ
นางปริพาชิกาในเวลาคลอด”

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๒. มุจจลินทวรรค]

๖. คัพภินีสูตร

ครั้งนั้น ปริพาชกนั้นได้ไปยังท้องพระคลังของพระเจ้าปเสนทิโกศล ตีมน้ำมันจนพอแล้วกลับมาเรือน ไม่สามารถนำออกข้างบน (ทางปาก) ได้ ไม่สามารถนำออกข้างล่าง(ถ่ายออก)ได้ เขาได้รับทุกขเวทนาเกล้าแข็ง เจ็บปวด เผ็ดร้อน จึงกระสับกระส่าย นอนกลิ้งไปมา

ครั้งนั้น ในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปเพื่อบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี ได้ทอดพระเนตรเห็นปริพาชกนั้นได้รับทุกขเวทนาเกล้าแข็ง เจ็บปวด เผ็ดร้อน กระสับกระส่าย นอนกลิ้งไปมา

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

คนทั้งหลายผู้ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล

ย่อมเป็นผู้มีความสุขแท้จริง

ก็คนทั้งหลาย ที่เป็นผู้จบเวท^๑

ชื่อว่าผู้ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล

ท่านจงดูคนที่มีกิเลสเครื่องกังวลกำลังเดือดร้อนอยู่

เพราะคนที่มีความผูกพันกับคนอื่นย่อมเดือดร้อน

คัพภินีสูตรที่ ๖ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ จบเวท ในที่นี้หมายถึงบรรลอรียมัคคญาณ หรือบรรลุนิพพาน (ข.อ.อ. ๑๖/๑๒๓)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๑๙๗ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๒. มัจฉลินทวรรค]

๗. เอกปุตตกสูตร

๗. เอกปุตตกสูตร

ว่าด้วยอุบาสกมีบุตรน้อยคนเดียว

[๑๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น บุตรน้อยคนเดียวของอุบาสกคนหนึ่ง
ผู้น่ารัก นำพอใจ ได้ตายจากไป

ครั้งนั้น อุบาสกจำนวนมากมีผ้าเปียก ผมเปียก เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
ถึงที่ประทับในเวลาเที่ยงวัน ถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่สมควร
พระผู้มีพระภาคจึงตรัสกับอุบาสกเหล่านั้นดังนี้ว่า “อุบาสกทั้งหลาย มีเรื่อง
อะไรหรือ ท่านทั้งหลายมีผ้าเปียก ผมเปียก เข้ามาที่นี่ในเวลาเที่ยงวัน”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ อุบาสกนั้นจึงกราบทูลดังนี้ว่า “ข้าแต่พระผู้มี
พระภาค บุตรน้อยคนเดียวของข้าพระองค์ ผู้น่ารัก นำพอใจ ได้ตายจากไป
เพราะเหตุนั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายจึงมีผ้าเปียก ผมเปียก เข้ามาที่นี่ในเวลาเที่ยงวัน
พระพุทธานุญาต”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธุทาน

เทวดาและมนุษย์จำนวนมาก

พากันเปลितเพลินยึดติดในรูปที่นารัก

จึงระทมทุกข์ เสื่อมหมดสิ้น^๑

ตกอยู่ในอำนาจของมัจฉราช

เชิงอรรถ :

^๑ เสื่อมหมดสิ้น หมายถึงเสื่อมจากสมบัติ (ขุ.อ.อ.๑๗/๑๒๕)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๑๙๘ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๒. มัจฉลินทวรรค]

๘. สุปปวาสาสูตร

แต่คนเหล่าใด ไม่ประมาท
ทั้งกลางวันและกลางคืน ละครูปที่น่ารักได้
คนเหล่านั้นย่อมขุดขึ้นได้ซึ่งมูลเหตุแห่งทุกข์^๑
ที่เป็นเหยื่อของมัจฉราช และที่สว่างพ้นได้ยาก

เอกปุตตกสูตรที่ ๗ จบ

๘. สุปปวาสาสูตร

ว่าด้วยพระนางสุปปวาสา

[๑๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ป่ากฤตติภูฐานวัน ไกลหมู่บ้าน
กุกกชียา สมัยนั้น พระนางสุปปวาสา โกลิยธิดา ทรงครรภ์อยู่ถึง ๗ ปี มีพระครรภ์
หลง^๒อยู่ถึง ๗ วัน พระนางได้รับทุกขเวทนาเกล้าแข็ง เจ็บปวด เผ็ดร้อน แต่ทรง
อดกลั้นไว้ด้วยความตรึก ๓ ประการ คือ (๑) พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นตรัสรู้
ด้วยพระองค์เองโดยชอบ ทรงแสดงธรรมเพื่อละทุกข์เห็นปานนี้ (๒) พระสงฆ์
สาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติเพื่อละทุกข์เห็นปานนี้
(๓) พระนิพพานซึ่งไม่มีทุกข์เห็นปานนี้ เป็นสุขดีอย่างแท้จริง

ครั้นต่อมา พระนางสุปปวาสา โกลิยธิดา ได้ทูลเชิญพระราชสวามีมาตรัสว่า
“ข้าแต่พระลูกเจ้า ขอพระองค์เสด็จมานี้เถิด พระองค์จงเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มี
พระภาคถึงที่ประทับ แล้วถวายอภิวัตพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า

เชิงอรรถ :

^๑ มูลเหตุแห่งทุกข์ ในที่นี้หมายถึงต้นหาพร้อมทั้งอวิชชา (ข.อ.อ. ๑๗/๑๒๖)

^๒ ครรภ์หลง หมายถึงอาการที่ทารกขวางช่องคลอด ทำให้เกิดความปั่นป่วนขึ้นในครรภ์ เพราะลมกรรมชวาต
พัดหมุนทำให้ทารกพลิกหมุนกลับไปกลับมา ไม่สามารถคลอดได้ตามปกติ (ข.อ.อ. ๑๘/๑๒๗)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๑๙๙ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๒. มุจจลินทวรรค]

๘. สุปปวาสาสูตร

แล้วจงทูลถามถึงสุขภาพ ความมีโรคพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัย สมบูรณ์ อยู่สำราญตามคำของหม่อมฉันว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระนางสุปปวาสา โกลิยธิดา ขอถวายอภิวัตพระยุคลบาทพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า พร้อมกับทูลถามถึงสุขภาพ ความมีโรคพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัย สมบูรณ์ อยู่สำราญ' อนึ่ง ขอพระองค์จงกราบทูลอย่างนี้ว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระนางสุปปวาสา โกลิยธิดา ทรงครรภ์อยู่ถึง ๗ ปี มีครรภ์หลงอยู่ถึง ๗ วัน พระนางได้รับทุกขเวทนาเกล้าแข็ง เจ็บปวด เผ็ดร้อน แต่ทรงอดกลั้นไว้ได้ด้วย ความตริภิก ๓ ประการ คือ (๑) พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง โดยชอบ ทรงแสดงธรรมเพื่อละทุกข์เห็นปานนี้ (๒) พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค พระองค์นั้นเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติเพื่อละทุกข์เห็นปานนี้ (๓) พระนิพพานซึ่งไม่มีทุกข์ เห็นปานนี้ เป็นสุขดีอย่างแท้จริง"

พระราชบุตรพระเจ้าโกลิยะนั้นทรงรับคำของพระนาง จึงเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วประทับนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระนางสุปปวาสา โกลิยธิดา ขอถวาย อภิวัตพระยุคลบาทพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า พร้อมกับทูลถามถึงสุขภาพ ความมีโรคพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ อนึ่ง พระนางยังรับสั่งอย่างนี้ว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระนางสุปปวาสา โกลิยธิดา ทรงครรภ์อยู่ถึง ๗ ปี มีพระครรภ์หลงอยู่ถึง ๗ วัน พระนางได้รับทุกขเวทนาเกล้าแข็ง เจ็บปวด เผ็ดร้อน แต่ทรงอดกลั้นไว้ได้ด้วยความตริภิก ๓ ประการ คือ (๑) พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ ทรงแสดงธรรมเพื่อละทุกข์เห็นปานนี้ (๒) พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติเพื่อละทุกข์เห็นปานนี้ (๓) พระนิพพานซึ่งไม่มีทุกข์เห็นปานนี้ เป็นสุขดีอย่างแท้จริง"

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๒. มัจฉลินทวรรค]

๘. สุปปวาสาสูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ขอพระนางสุปปวาสา โกลิยธิดา จงมีสุข อยามีโรคเลย ขอจงประสูติโอรสผู้ไม่มีโรคด้วยเถิด” ด้วยพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคนั้นแล พระนางสุปปวาสา โกลิยธิดาก็ทรงพระเกษมสำราญ หายจากพระโรค ประสูติพระโอรสผู้ไม่มีโรค

พระราชบุตรพระเจ้าโกลิเยะนั้นทูลรับว่า “ขอจงเป็นอย่างนั้นเถิด พระพุทธเจ้าข้า” แล้วทรงยินดีชื่นชมพระภักษิตของพระผู้มีพระภาค เสด็จลุกขึ้นจากที่ประทับ ถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาค ทรงทำประทักษิณแล้วเสด็จกลับพระราชนิเวศน์ของพระองค์ ได้ทรงเห็นพระนางสุปปวาสา โกลิยธิดาทรงพระเกษมสำราญ หายจากพระโรค ประสูติพระโอรสผู้ไม่มีโรค ครั้นทรงเห็นแล้ว ได้เกิดความอัศจรรย์พระทัย ขึ้นมาว่า “น่าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ พระตถาคตทรงมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมากจริง พระนางสุปปวาสา โกลิยธิดานี้คงจักทรงพระเกษมสำราญ หายจากพระโรค ประสูติพระโอรสผู้ไม่มีโรค ด้วยพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคนั้นแล เป็นแน่แท้” จึงทรงดีพระทัย เบิกบาน ทรงเกิดปีติโสมนัสอย่างยิ่ง

ครั้นต่อมา พระนางสุปปวาสา โกลิยธิดา ได้ทูลเชิญพระราชสวามีมาตรัสว่า “ข้าแต่พระลูกเจ้า ขอพระองค์เสด็จมาที่นี้เถิด พระองค์จงเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ แล้วถวายอภิวัตพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า กราบทูลตามคำของหม่อมฉันว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระนางสุปปวาสา โกลิยธิดาขอถวายอภิวัตพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า’ อนึ่ง ขอพระองค์จงกราบทูลอย่างนี้ว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระนางสุปปวาสา โกลิยธิดา ทรงครรภ์อยู่ถึง ๗ ปี มีครรภ์หลงอยู่ถึง ๗ วัน บัดนี้ พระนางทรงพระเกษมสำราญ หายจากพระโรค ประสูติพระโอรสผู้ไม่มีโรค พระนางจึงขอนิมนต์ ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานฉันภัตตาหารเป็นเวลา ๗ วัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์โปรดรับภัตตาหารของพระนางสุปปวาสา โกลิยธิดาตลอด ๗ วันเถิด”

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๒. มัจฉลินทวรรค]

๘. สุปปวาสาสูตร

พระราชบุตรพระเจ้าโกลิเยะนั้นทรงรับคำของพระนาง แล้วเสด็จเข้าไปเฝ้า พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วประทับนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระนางสุปปวาสา โกลิยธิดาถวาย อภิวาทพระยุดลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า อนึ่ง พระนางยังรับสั่ง อย่างนี้ว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระนางสุปปวาสา โกลิยธิดาทรงครรภ์อยู่ถึง ๗ ปี มีพระครรภ์หลงอยู่ถึง ๗ วัน บัดนี้ พระนางทรงพระเกษมสำราญ หายจากพระโรค ประสูติพระโอรสผู้ไม่มีโรค พระนางจึงขอนิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ฉันทัดอาหารเป็นเวลา ๗ วัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วย ภิกษุสงฆ์โปรดรับภัตตาหารของพระนางสุปปวาสา โกลิยธิดาตลอด ๗ วันเถิด"

อนึ่ง เวลานั้น อุบาสกคนหนึ่งได้นิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ฉันทัดอาหารในวันรุ่งขึ้นไว้(ก่อน)แล้ว และอุบาสกนั้นเป็นโยมอุปัฏฐากของท่านพระ มหาโมคคัลลานะ ที่นั่น พระผู้มีพระภาคจึงรับสั่งเรียกท่านพระมหาโมคคัลลานะมา ตรัสว่า "มาเถิด โมคคัลลานะ เธอจงเข้าไปหาอุบาสกนั้นถึงที่อยู่ ครั้นแล้วจงพูดกับ เขาอย่างนี้ว่า 'พระนางสุปปวาสา โกลิยธิดา ทรงครรภ์อยู่ถึง ๗ ปี มีพระครรภ์หลง อยู่ถึง ๗ วัน บัดนี้ พระนางทรงพระเกษมสำราญ หายจากพระโรค ประสูติพระโอรส ผู้ไม่มีโรค พระนางจึงนิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานฉันทัดอาหารเป็น เวลา ๗ วัน ขอให้พระนางสุปปวาสา โกลิยธิดา จัดอาหารถวายตลอด ๗ วันเถิด หลังจากนั้น อุบาสกผู้เป็นโยมอุปัฏฐากของเธอ จึงจัดอาหารถวาย"

ท่านพระมหาโมคคัลลานะทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว จึงเข้าไปหาอุบาสกนั้น ถึงที่อยู่ ได้กล่าวดังนี้ว่า "พระนางสุปปวาสา โกลิยธิดา ทรงครรภ์อยู่ถึง ๗ ปี มีพระครรภ์หลงอยู่ถึง ๗ วัน บัดนี้ พระนางทรงพระเกษมสำราญ หายจากพระโรค ประสูติพระโอรสผู้ไม่มีโรค พระนางจึงทรงนิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ฉันทัดอาหารเป็นเวลา ๗ วัน ขอให้พระนางสุปปวาสา โกลิยธิดาจัดอาหารถวาย ตลอด ๗ วันเถิด หลังจากนั้น ท่านจึงจัดอาหารถวาย"

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๒. มัจฉลินทวรรค]

๘. สุปปวาสาสูตร

อุบาสกนั้นกราบเรียนว่า “ท่านขอรับ ถ้าพระคุณเจ้ามหาโมคคัลลานะจะเป็นผู้
ค้าประกันกรรม ๓ ประการ คือ โภคสมบัติ ชีวิต และศรัทธาของกระผมได้ ก็ขอ
พระนางสุปปวาสา โกลียธิดาทรงจัดอาหารถวายตลอด ๗ วันเถิด หลังจากนั้น
ผมจึงจัดอาหารถวาย” ท่านพระมหาโมคคัลลานะจึงพูดว่า “อาตมภาพ ขอค้า
ประกันกรรม ๒ ประการ คือ โภคสมบัติและชีวิตของท่าน ส่วนศรัทธา ท่านต้อง
ค้าประกันเอง”

อุบาสกนั้นกราบเรียนว่า “ท่านขอรับ ถ้าพระคุณเจ้ามหาโมคคัลลานะจะเป็น
ผู้ค้าประกันกรรม ๒ ประการ คือ โภคสมบัติและชีวิตของกระผมได้ พระนาง
สุปปวาสา โกลียธิดาทรงจัดอาหารถวายตลอด ๗ วันเถิด หลังจากนั้น ผมจึง
จัดอาหารถวาย”

ครั้งนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะให้อุบาสกนั้นยินยอมแล้วจึงเข้าไปเฝ้าพระ
ผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้กราบทูลตั้งนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ให้
อุบาสกนั้นยินยอมแล้ว ขอพระนางสุปปวาสา โกลียธิดาจัดอาหารถวายตลอด
๗ วันเถิด หลังจากนั้น อุบาสกนั้นจึงจัดอาหารถวาย”

ครั้นแล้ว พระนางสุปปวาสา โกลียธิดา ทรงนำของขบฉันอันประณีต ประเคน
ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานให้อิ่มหนำด้วยตนเองตลอด ๗ วัน และทรงให้
พระโอรสน้อยนั้นถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาคและไหว้ภิกษุสงฆ์ทุกรูป

ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรกล่าวกับพระโอรสน้อยนั้นตั้งนี้ว่า “พระโอรสน้อย
พระองค์ทรงพระเกษมสำราญดีหรือ ทรงพอดำรงอยู่ได้หรือ ไม่มีทุกข์อะไรหรือ”
พระโอรสน้อยนั้นตรัสตอบว่า “ท่านพระสารีบุตรขอรับ กระผมอยู่ในครรภ์เป็อน
โลหิตถึง ๗ ปี จะสบายแต่ที่ไหน”

ต่อจากนั้น พระนางสุปปวาสา โกลียธิดาทรงดีพระทัยชื่นชม เกิดปีติโสมนัสว่า
“บุตรของเราจักสนทนากับท่านพระธรรมเสนาบดี” ที่นั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๒. มุจจลินทวรรค]

๙. วิสาขาสูตร

พระนางสุปปวาสา โกลียธิดาทรงดีพระทัยชื่นชม เกิดปีติโสมนัส จึงได้ตรัสกับพระนางตั้งนี้ว่า “สุปปวาสา เธอยังปรารถนาจะมีพระโอรสเช่นนี้อีกหรือไม่”
พระนางกราบทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ ข้าพระองค์ยังปรารถนาจะมีพระโอรสเช่นนี้อีก ๗ พระองค์ พระพุทธเจ้าข้า”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน^๑

สิ่งที่ไม่น่ายินดี ย่อมครอบงำคนผู้ประมาทด้วยอาการที่น่ายินดี
สิ่งที่ไม่น่ารัก ย่อมครอบงำคนผู้ประมาทด้วยอาการที่น่ารัก
สิ่งที่เป็นทุกข์ย่อมครอบงำคนผู้ประมาทด้วยอาการที่เป็นสุข^๒

สุปปวาสาสูตรที่ ๘ จบ

๙. วิสาขาสูตร

ว่าด้วยนางวิสาขา

[๑๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ บุพพาราม ปราสาทของนางวิสาขา
มิดารมาตา เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น นางวิสาขา มิดารมาตามีประโยชน์บางอย่าง
เกี่ยวข้องในพระเจ้าปเสนทิโกศล แต่พระเจ้าปเสนทิโกศลไม่ทรงยังประโยชน์นั้นให้
สำเร็จตามความประสงค์

เชิงอรรถ :

^๑ พุทธอุทานนี้ ทรงเปล่งแสดงว่าความรักที่ประกอบด้วยตัณหาสามารถทำความฉิบหายใหญ่หลวงแก่บุคคลผู้ประมาทได้ (ข.อ.อ. ๑๘/๑๖๔)

^๒ ดูเทียบ ข.แปล. (แปล) ๒๖/๗๙๙/๒๙๘, ข.ชา. (แปล) ๒๗/๑๐๐/๔๑

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๒. มุจจลินทวรรค]

๙. วิสาขาสูต

ครั้งนั้น ในเวลาเที่ยงวัน นางวิสาขามีการมาตาค้างเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ครั้นแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสกับนางวิสาขาดังนี้ว่า “วิสาข เธอมาจากไหน แต่เที่ยงวัน” นางกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ข้าพระองค์มีประโยชน์บางอย่างที่เกี่ยวข้องในพระเจ้าปเสนทิโกศล แต่พระเจ้าปเสนทิโกศลไม่ทรงยังประโยชน์นั้นให้สำเร็จตามความประสงค์เลย พระพุทธเจ้าข้า”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

ประโยชน์ทั้งปวงอยู่ในอำนาจผู้อื่น ก่อให้เกิดทุกข์
ความเป็นอิสระ^๑ทั้งปวง ก่อให้เกิดสุข
สัตว์ทั้งหลายเมื่อยังมีประโยชน์ทั่วไปอยู่ ย่อมเดือดร้อน
เพราะโยคะทั้งหลาย^๒เป็นสิ่งที่ก้าวล่วงได้ยาก

วิสาขาสูตที่ ๙ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ความเป็นอิสระ มี ๒ อย่าง คือ (๑) ความเป็นอิสระอันเป็นโลกียะ ได้แก่ ความเป็นพระราชชา เป็นต้น และ ความมีจิตอิสระที่เกิดจากฉานและอภิญญา (๒) ความเป็นอิสระอันเป็นโลกุตตระ ได้แก่ ความเป็นอิสระที่เกิดจากนิโรธซึ่งมีเหตุมาจากการบรรลุมรรคและผล ในที่นี้หมายถึงความเป็นอิสระที่เกิดจากนิโรธ เป็นความเป็นอิสระที่ก่อให้เกิดสุขอย่างแท้จริง เพราะไม่ต้องห่วงไหวต่อโลกธรรม และเพราะมีสภาวะที่ไม่ต้องกลับเป็นทุกข์ได้อีก (ข.อุ.อ. ๑๙/๑๖๗)

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๖ หน้า ๓๑ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๒. มจจลินทวรรค]

๑๐. ภัททียสูตร

๑๐. ภัททียสูตร

ว่าด้วยพระภัททียเถระ

[๒๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ อนุปิยอัมพวัน สมัยนั้น ท่านพระภัททียะ กาฬโคธบุตร^๑เมื่ออยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่ควงไม้ก็ดี หรืออยู่ในเรือนว่างก็ดี ก็เปล่งอุทานเนื่อง ๆ ว่า ‘สุขหนอ สุขหนอ’

ภิกษุจำนวนมากได้ฟังท่านพระภัททียะ กาฬโคธบุตรเมื่ออยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่ควงไม้ก็ดี หรืออยู่ในเรือนว่างก็ดี ก็เปล่งอุทานเนื่อง ๆ ว่า ‘สุขหนอ สุขหนอ’ ภิกษุเหล่านั้น ครั้นได้ฟังแล้ว จึงมีความคิดอย่างนี้ว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านพระภัททียะ กาฬโคธบุตร ไม่ยินดีประพบัติพรหมจรรย์แน่ ๆ เพราะเคยได้รับความสุขในราชสมบัติเมื่อครั้งเป็นขรवासแล้ว ท่านคงหวนระลึกถึงความสุขนั้น เมื่ออยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่ควงไม้ก็ดี หรืออยู่ในเรือนว่างก็ดี ก็เปล่งอุทานเนื่อง ๆ ว่า ‘สุขหนอ สุขหนอ’”

ต่อมา ภิกษุเหล่านั้นพากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาท แล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระภัททียะ กาฬโคธบุตรเมื่ออยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่ควงไม้ก็ดี หรืออยู่ในเรือนว่างก็ดี ก็เปล่งอุทานเนื่อง ๆ ว่า ‘สุขหนอ สุขหนอ’ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระภัททียะไม่ยินดีประพบัติพรหมจรรย์แน่ ๆ เพราะเคยได้รับความสุขในราชสมบัติ เมื่อครั้งเป็นขรवासแล้ว ท่านคงหวนระลึกถึงความสุขนั้น เมื่ออยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่ควงไม้ก็ดี หรืออยู่ในเรือนว่างก็ดี ก็เปล่งอุทานเนื่อง ๆ ว่า ‘สุขหนอ สุขหนอ’”

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุรูปหนึ่งมาตรัสว่า “ภิกษุ เธอจงไปเรียกภิกษุชื่อภัททียะมาหาเราว่า ท่านภัททียะ พระศาสดามีรับสั่งหาท่าน” ภิกษุ

เชิงอรรถ :

- ^๑ พระภัททียะ เป็นพระโอรสของพระนางกาฬโคธาซึ่งเป็นเจ้าหญิงสาเกียรราชเทวี ท่านบวชได้ไม่นานก็บำเพ็ญวิปัสสนาจนได้บรรลุภิกขุญา ๖ สมาทานสูงสุด ๑๓ ประการ ได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะด้านเกิดในตระกูลสูง (ข.อ.อ.๒๐/๑๖๘)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๒๐๖ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๒. มุจจลินทวรรค]

๑๐. ภัททียสูตร

นั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว เข้าไปหาท่านพระภัททียะ กาฬโคธบุตรถึงที่อยู่ ได้กล่าวกับท่านพระภัททียะดังนี้ว่า “ท่านภัททียะ พระศาสดามีรับสั่งหาท่าน”
ท่านพระภัททียะ กาฬโคธบุตรรับคำของภิกษุนั้นแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามท่านดังนี้ว่า “ภัททียะ ทราบว่า เธอเมื่ออยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่ควงไม้ก็ดี หรืออยู่ในเรือนว่างก็ดี ก็เปล่งอุทานว่า ‘สุขหนอ สุขหนอ’ จริงหรือ”

ท่านพระภัททียะ กาฬโคธบุตรทูลตอบว่า “จริง พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “ภัททียะ ก็เธอมองเห็นประโยชน์อะไร เมื่ออยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่ควงไม้ก็ดี หรืออยู่ในเรือนว่างก็ดี จึงเปล่งอุทานเนื่อง ๆ ว่า ‘สุขหนอ สุขหนอ’”

ท่านพระภัททียะกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สมัยเมื่อข้าพระองค์เป็นชราवास เสวยความสุขในราชสมบัติ ได้รับการอารักขาคุ้มครองอย่างดีทั้งภายในวัง ได้รับการอารักขาคุ้มครองอย่างดีทั้งภายนอกวัง ได้รับการอารักขาคุ้มครองอย่างดีทั้งภายในเมือง ได้รับการอารักขาคุ้มครองอย่างดีทั้งภายนอกเมือง ได้รับการอารักขาคุ้มครองอย่างดีทั้งในชนบท ได้รับการอารักขาคุ้มครองอย่างดีทั้งนอกชนบท ข้าพระองค์นั้นถึงจะได้รับการอารักขาคุ้มครองอย่างดีเช่นนี้ ก็ยังกลัว ยังหวาดหวั่นระแวง สะดุ้งอยู่ แต่เวลานี้ ข้าพระองค์เมื่ออยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่ควงไม้ก็ดี หรืออยู่ในเรือนว่างก็ดี เพียงผู้เดียวก็ไม่กลัว ไม่หวาดหวั่น ไม่ระแวง ไม่สะดุ้ง มีความปรารถนาน้อย ไม่ขนลุกขนพอง ดำรงชีวิตด้วยปัจจัยที่ผู้อื่นให้ มีจิตอิสระดุษฎมฤค^๑ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เห็นประโยชน์อย่างนี้ เมื่ออยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่ควงไม้ก็ดี หรืออยู่ในเรือนว่างก็ดี จึงเปล่งอุทานเนื่อง ๆ ว่า ‘สุขหนอ สุขหนอ’ พระพุทธเจ้าข้า”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

เชิงอรรถ :

^๑ มีจิตอิสระดุษฎมฤค หมายถึงมีความโล่งใจ เหมือนเนื้อทรายที่อยู่ในป่าห่างไกลจากมนุษย์ จะยืน เดิน นั่ง นอน ก็โล่งใจ (ขุ.อุ.อ. ๒๐/๑๗๑)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๒. มุจจลินทวรรค]
รวมพระสูตรที่มีในวรรค

พุทธอุทาน^๑

ผู้ใดไม่มีกิเลสเป็นเหตุให้กำเริบ^๒ ภายในจิต
และล่วงพ้นความเป็นภพและอภพ^๓ ต่าง ๆ ได้แล้ว
ทวยเทพไม่สามารถจะมองเห็นผู้นั้น
ผู้ปราศจากภัย มีความสุข ไม่เศร้าโศก^๔

ภัททียสูตรที่ ๑๐ จบ

มุจจลินทวรรคที่ ๒ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. มุจจลินทสูตร	๒. ราชสูตร
๓. ทัณฑลสูตร	๔. สักการสูตร
๕. อุปาสกสูตร	๖. คัพภินีสูตร
๗. เอกปุตตกสูตร	๘. สุปปวาสาสูตร
๙. วิสาขาสูตร	๑๐. ภัททียสูตร

เชิงอรรถ :

- ^๑ พุทธอุทานนี้ ทรงเปล่งแสดงอานภาพริเวกสุขที่ล่วงวิสัยของปุถุชน ว่าเป็นสุขที่ปราศจากภัยและความ
โศกเศร้า (ข.อุ.อ. ๒๐/๑๗๑)
- ^๒ กิเลสเป็นเหตุให้กำเริบ หมายถึงราคะ โทสะ โมหะ (ข.อุ.อ. ๒๐/๑๗๒)
- ^๓ ภพ หมายถึงสมบัติ(ความถึงพร้อม) วัชฌิ(ความเจริญ) สัสสตะ(ความเที่ยงแท้) ปญฺญะ(บุญ) สุคติ(ภูมิที่
ไปดี) ขุททกะ(สิ่งเล็กน้อย) อภพ หมายถึงวิบัติ(ความวิบัติ) หานิ(ความเสื่อม) อจฺเจทะ(ความขาดสูญ) ฌาป(ความชั่ว)
มหันตะ(สิ่งใหญ่ ๆ) (ข.อุ.อ. ๒๐/๑๗๒)
- ^๔ ดูเทียบ วิ.จ. (แปล) ๗/๓๓๒/๑๗๓

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๓. นันทวรรค]

๑. กัมมวิปากขสูตร

๓. นันทวรรค

หมวดว่าด้วยพระนันทเถระ

๑. กัมมวิปากขสูตร

ว่าด้วยการอดกลั้นทุกขเวทนาที่เกิดจากผลกรรม

[๒๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง
อดกลั้นทุกขเวทนาที่กล้าแข็ง เจ็บปวด เผ็ดร้อน ที่เกิดจากผลแห่งกรรมเก่า มีสติ
มีสัมปชัญญะ ไม่ร้อนรุ่มใจ อยู่ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นภิกษุรูปนั้นผู้กำลังนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง
อดกลั้นทุกขเวทนาที่กล้าแข็ง เจ็บปวด เผ็ดร้อน ที่เกิดจากผลกรรมเก่า มีสติ
มีสัมปชัญญะ ไม่ร้อนรุ่มใจอยู่

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

ภิกษุผู้ละกรรมทั้งหมด^๑ได้

กำจัดกรรมที่เป็นจุดจตุลี^๒ที่ตนเคยทำไว้ได้

ไม่มีความยึดถือของเรา ดำรงมั่น^๓ คงที่

ก็ไม่มีประโยชน์อะไรที่จะบอกให้คนช่วยเยียวยา

กัมมวิปากขสูตรที่ ๑ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ละกรรมทั้งหมด หมายถึงละกุศลกรรมและอกุศลกรรมทั้งหมด (ข.อุ.อ. ๒๑/๑๗๕)

^๒ กรรมที่เป็นจุดจตุลี หมายถึงทุกขเวทนียกรรม(กรรมที่พึงเสวยทุกข์) อันเจ็ดด้วยราคะเป็นต้น (ข.อุ.อ. ๒๑/๑๗๕)

^๓ ดำรงมั่น หมายถึงข้ามโอชะ ๔ ประการได้แล้ว ดำรงมั่นอยู่บนบกคืออินพพาน (ข.อุ.อ. ๒๑/๑๗๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๓. นันทวรรค]

๒. นันทสูตร

๒. นันทสูตร

ว่าด้วยพระนันทเถระ

[๒๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-
เศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ท่านพระนันทะพระภาคของพระผู้มีพระภาค
พระโอรสของพระมาตุจฉา ได้บอกแก่ภิกษุหลายรูปอย่างนี้ว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย
กระผมไม่ยินดีจะประพฤติพรหมจรรย์^๑ ไม่สามารถจะทรงพรหมจรรย์ไว้ได้ กระผม
จึงบอกคืนสิกขากลับมาเป็นคฤหัสถ์”

ครั้งนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาท
แล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ท่านพระนันทะพระภาคของพระผู้มีพระภาค พระโอรสของพระมาตุจฉาได้บอก
แก่ภิกษุหลายรูปอย่างนี้ว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย กระผมไม่ยินดีประพฤติ
พรหมจรรย์ ไม่สามารถจะทรงพรหมจรรย์ไว้ได้ กระผมจึงบอกคืนสิกขากลับมาเป็น
คฤหัสถ์”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุรูปหนึ่งมาตรัสว่า “ภิกษุ เธอจงไป
เรียกนันทะมาหาเราว่า ท่านนันทะ พระศาสดารับสั่งหาท่าน” ภิกษุนั้นทูลรับสนอง
พระดำรัสแล้วเข้าไปหาท่านพระนันทะถึงที่อยู่ ได้กล่าวกับท่านพระนันทะว่า “ท่านนันทะ
พระศาสดารับสั่งหาท่าน”

ท่านพระนันทะรับคำของภิกษุรูปนั้นแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ
ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคจึงตรัสถามท่านพระนันทะ
ดังนี้ว่า

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๒ หน้า ๘ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๓. นันทวรรค]

๒. นันทสูตร

“นันทะ ทราบว่า เธอได้บอกแก่ภิกษุหลายรูปอย่างนี้ว่า ‘ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย กระผมไม่ยินดีจะประพฤติพรหมจรรย์ ไม่สามารถจะทรงพรหมจรรย์ไว้ได้ กระผม จักบอกคืนสิกขากลับมาเป็นคฤหัสถ์จริงหรือ’”

ท่านพระนันทะทูลตอบว่า “จริง พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามต่อไปว่า “นันทะ ก็เพราะเหตุอะไร เธอจึงไม่ยินดี จะประพฤติพรหมจรรย์ ไม่สามารถจะทรงพรหมจรรย์ไว้ได้ จักบอกคืนสิกขากลับมา เป็นคฤหัสถ์”

ท่านพระนันทะทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขณะที่ข้าพระองค์กำลัง ออกจากพระตำหนัก นางชนบทกัลยาณีสากิยานี มีเกสาที่เกล้าไว้เพียงครั้งเดียว เหลียวมากล่าวกับข้าพระองค์ว่า ‘ข้าแต่ทูลกระหม่อม ขอพระองค์รีบเสด็จกลับมา’ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์นั้น เมื่อนึกถึงคำของพระนางที่ไร ก็ไม่ยินดี จะประพฤติพรหมจรรย์ ไม่สามารถจะทรงพรหมจรรย์ไว้ได้ จึงจักบอกคืนสิกขา กลับมาเป็นคฤหัสถ์”

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงจับแขนท่านพระนันทะ เสด็จหายไปจากพระเชตวัน ไปปรากฏในหมู่เทวดาชั้นดาวดึงส์ เหมือนคนมีกำลังเหยียดแขนออกหรือคู่แขนเข้า ฉะนั้น

ขณะนั้น นางอัปสรผู้มีสีเท่าเหมือนสีเท้านกพิราบประมาณ ๕๐๐ นาง กำลัง มาสู่ที่เฝ้ารับใช้ท้าวสักกะจอมเทพ ทันใดนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเรียกท่านพระนันทะ มาตรัสถามว่า “นันทะ เธอเห็นนางอัปสรผู้มีสีเท่าเหมือนสีเท้านกพิราบ ๕๐๐ นาง เหล่านี้หรือไม่”

ท่านพระนันทะทูลตอบว่า “เห็น พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามต่อไปว่า “นันทะ เธอเข้าใจเรื่องนั้นว่าอย่างไร (คือ) ระหว่างนางชนบทกัลยาณีสากิยานี กับนางอัปสรผู้มีสีเท่าเหมือนสีเท้านกพิราบ ๕๐๐ นางเหล่านี้ ใครสวยกว่ากัน น่าดูกว่ากัน หรือน่าชมกว่ากัน”

ท่านพระนันทะทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นางชนบทกัลยาณีสากิยานี เมื่อเปรียบเทียบกับนางอัปสร ๕๐๐ นางเหล่านี้ ก็เหมือนนางลิ่งรุ่นถูกไฟไหม้วัยวะ หูวันจุมกแหวง คือ สวยไม่ถึงหนึ่งเสี้ยว สวยไม่ถึงส่วนหนึ่งของเสี้ยว เปรียบเทียบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๓. นันทวรรค]

๒. นันทสูตร

กันไม่ได้เลย โดยที่แท้ นางอัปสร ๕๐๐ นางเหล่านี้แลสวยกว่า นาดูกว่า และ
นำชมกว่า พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “เธอจงยินดี เธอจงยินดีเถิด นันทะ เราขอรับรอง
เธอเพื่อให้นางอัปสรผู้มีสีเท้าเหมือนสีเท้านกพิราบ ๕๐๐ นางแน่ ๆ”

ท่านพระนันทะกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าพระผู้มีพระภาคจะทรง
รับรองข้าพระองค์เพื่อให้นางอัปสรผู้มีสีเท้าเหมือนสีเท้านกพิราบ ๕๐๐ นางแน่แท้
ข้าพระองค์จักยินดีประพฤติพรหมจรรย์ พระพุทธเจ้าข้า”

ทันใดนั้น พระผู้มีพระภาคทรงจับแขนท่านพระนันทะแล้ว เสด็จหายไปจากหมู่
เทวดาชั้นดาวดึงส์ ไปปรากฏ ณ พระเชตะวัน เหมือนคนมีกำลังเหยียดแขนออก
หรือคู้แขนเข้า ฉะนั้น

ภิกษุทั้งหลายได้ฟังข่าวว่า “ทราบวาท่านพระนันทะพระภิกษุของพระผู้มี
พระภาค พระโอรสของพระมาตัจฉา ประพฤติพรหมจรรย์เพราะนางอัปสรเป็นเหตุ
ทราบวาทพระผู้มีพระภาคก็ทรงรับรองพระนันทะเพื่อให้ให้นางอัปสรผู้มีสีเท้าเหมือน
สีเท้านกพิราบ ๕๐๐ นาง”

ตั้งแต่นั้นมา ภิกษุทั้งหลายที่เป็นสหายของท่านพระนันทะ ก็ร้องเรียก
ท่านพระนันทะด้วยวาทีว่าลูกจ้างบ้าง ด้วยวาทีว่าผู้ถูกไถมาบ้างว่า “ทราบวาท่าน
พระนันทะเป็นลูกจ้าง ทราบวาท่านพระนันทะเป็นผู้ที่พระผู้มีพระภาคทรงไถมา
ประพฤติพรหมจรรย์เพราะนางอัปสรเป็นเหตุ ทราบวาทพระผู้มีพระภาคก็ทรงรับรอง
พระนันทะเพื่อให้ให้นางอัปสรผู้มีสีเท้าเหมือนสีเท้านกพิราบ ๕๐๐ นาง”

ท่านพระนันทะอึดอัด ระอา รังเกียจว่าลูกจ้าง และว่าผู้ถูกไถมา
ของภิกษุผู้เป็นสหายเหล่านั้น จึงจากไปอยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร
อุทิศกายและใจ ไม่นานนักก็ทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยม^๑ อันเป็นที่สุดแห่ง
พรหมจรรย์ที่กุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการด้วยปัญญา

เชิงอรรถ :

^๑ ประโยชน์ยอดเยี่ยม ในที่นี้หมายถึงอรหัตตผลอันเป็นที่สุดแห่งมรรคพรหมจรรย์ (อง.ทุก.อ. ๒/๕/๗, ม.ม.อ.
๒/๘๒/๘๐, พ.อ.อ. ๒๒/๑๘๓)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๓. นันทวรรค]

๒. นันทสูตร

อันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน ได้รู้ชัดว่า ‘ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำ^๑เสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป’ จึงเป็นอันว่า ท่านพระนันทะได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งในบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย

ครั้งนั้น เมื่อราตรีผ่านไป^๒ เทวดาองค์หนึ่งมีวรรณงะดงามยิ่งนัก เปล่งรัศมีให้สว่างไปทั่วพระเชตะวัน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระนันทะพระภาคดาของผู้มีพระภาค พระโอรสของพระมาตัจฉา ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน”

แม้พระผู้มีพระภาคก็ทรงเกิดพระญาณรู้ว่า “นันทะทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน”

ครั้นคืนนั้นผ่านไป ท่านพระนันทะจึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคทรงรับรองข้าพระองค์ เพื่อได้นางอัปสรผู้มีสีเท้าเหมือนสีเท้านกพิราบ ๕๐๐ นาง ข้าพระองค์ขอปลดเปลื้องพระผู้มีพระภาคจากการรับรองนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “นันทะ แม้เราเองก็กำหนดรู้ใจเธอด้วยใจว่า ‘นันทะ ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน’ แม้เทวดาก็ได้บอกเนื้อความนี้แก่เราว่า ‘ข้าแต่พระองค์

เชิงอรรถ :

^๑ กิจที่ควรทำ ในที่นี้หมายถึงกิจ ๔ อย่าง คือ ปริญญาภิกิจ หน้าที่กำหนดรู้ทุกข์ ปหานกิจ หน้าที่จะละเหตุเกิดทุกข์ สังขิกรียากิจ หน้าที่ทำให้แจ้งความดับทุกข์ ภาวนากิจ หน้าทีอบรมมรรคมีองค์ ๘ ให้เจริญเป็นกิจในอริยสัจ ๔ (ที.สี.อ. ๑/๒๔๘/๒๐๓, อัง.นวก.อ. ๓/๓/๒๘๗, ขุ.อ.อ. ๒๒/๑๘๔, อัง.ฉก.ก.ฎีกา ๓/๔๙/๑๔๑)

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๔ หน้า ๖ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๓. นันทวรรค]

๓. ยโสชสูตร

ผู้เจริญ ท่านพระนันทะพระภาคของพระผู้มีพระภาค พระโอรสของพระมาตุจฉาทำให้
แจ่มแจ้งไตรมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง
เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน' นันทะ เราพ้นจากการรับรองนี้ตั้งแต่จิตของเธอหลุดพ้นจากอาสวะ
ทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่นนั้นแล้ว"

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

ภิกษุใดข้ามเปือกตมคือกามได้^๑

ย่ำยีหนามคือกามได้

ภิกษุนั้นบรรลุลความสิ้นโมหะ^๒

ยอมไม่หวั่นไหวเพราะสุขและทุกข์

นันทสูตรที่ ๒ จบ

๓. ยโสชสูตร

ว่าด้วยพระยโสชเถระ

[๒๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูปมีพระยโสชะเป็น
หัวหน้าเดินทางมาถึงกรุงสาวัตถีโดยลำดับเพื่อจะเฝ้าพระผู้มีพระภาค ภิกษุอาคันตุกะ
เหล่านั้นแลกำลังทักทายกับภิกษุเจ้าถิ่น ปลูกตเสนาสนะ เก็บบาตรและจีวรอยู่ จึงได้
ส่งเสียงอื้ออึง

เชิงอรรถ :

^๑ ดูชื่อของกามใน อัง.จกก. (แปล) ๒๒/๒๓/๔๕๓, อัง.อญลล. (แปล) ๒๓/๕๖/๓๔๙

^๒ ความสิ้นโมหะ หมายถึงอรหัตตผลและนิพพาน (ข.อ.อ. ๒๒/๑๘๘)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๓. นันทวรรค]

๓. ยโสชสูตร

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเรียกพระอานนท์มาตรัสว่า “อานนท์ ภิกษุพวกไหนส่งเสียงอื้ออึงเหมือนพวกชาวประมงแย่งปลากัน”

ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป เหล่านั้น มีพระยโสชเชเป็นหัวหน้าเดินทางมาถึงกรุงสาวัตถีโดยลำดับเพื่อจะเฝ้าพระผู้มีพระภาค ภิกษุอาคันตุกะเหล่านั้นแลกำลังทักทายกับภิกษุเจ้าถิ่น ปลูกเสนาสนะ เก็บบาตรและจีวรอยู่ จึงได้ส่งเสียงอื้ออึง พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อานนท์ ถ้าเช่นนั้น เธอจงเรียกภิกษุเหล่านั้นมาหาเราว่า พระศาสดารับสั่งหาท่านทั้งหลาย”

ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้วเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นถึงที่อยู่ ได้กล่าวกับภิกษุเหล่านั้นว่า “พระศาสดารับสั่งหาท่านทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นรับคำของท่านพระอานนท์แล้วพากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคจึงตรัสถามภิกษุเหล่านั้นดังนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุอะไร เธอทั้งหลายจึงส่งเสียงอื้ออึงเหมือนพวกชาวประมงแย่งปลากัน” เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสถามอย่างนี้ ท่านพระยโสชเชจึงกราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป เหล่านี้เดินทางมาถึงกรุงสาวัตถีโดยลำดับ เพื่อจะเฝ้าพระผู้มีพระภาค ภิกษุอาคันตุกะเหล่านั้นทักทายกับภิกษุเจ้าถิ่น ปลูกเสนาสนะ เก็บบาตรและจีวรอยู่ จึงได้ส่งเสียงอื้ออึง พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงไปเสียเถิด เราขับไล่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายไม่ควรอยู่ในสำนักของเรา”

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้วพากันลุกจากที่นั่ง ถวายอภิวาทแล้วทำประทักษิณ เก็บเสนาสนะ ถือบาตรและจีวรเที่ยวจาริกไปทางแคว้นวัชชี เที่ยวจาริกไปโดยลำดับจนถึงแคว้นวัชชีแล้วไปที่แม่น้ำวัคคุมทา สร้างกุฏิมุงด้วยใบไม้ เข้าอยู่จำพรรษาใกล้ฝั่งแม่น้ำวัคคุมทา

ครั้งนั้น ท่านพระยโสชเชผู้เข้าจำพรรษาอยู่ด้วย ได้เรียกภิกษุทั้งหลายมากล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคทรงมุ่งหวังประโยชน์ แสวงหา

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๓. นันทวรรค]

๓. ยโสชสูตร

ประโยชน์ ทรงอนุเคราะห์ อาศัยความอนุเคราะห์ จึงทรงขับไล่พวกเรา เอาเถิด
ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ขอพวกเราจงอยู่อย่างที่มีพระผู้มีพระภาคทรงมุ่งหวังประโยชน์
แก่พวกเราเถิด”

ภิกษุเหล่านั้นรับคำของท่านพระยโสชะ แล้วก็ปลีกตัวไป ไม่ประมาณ มีความ
เพียร อุทิศกายและใจอยู่ ภายในพรรษานั้นนั่นแล ทุกรูปก็ได้ทำให้แจ้งวิชา

๓ ประการ^๑

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคครั้งประทับอยู่ในกรุงสาวัตถีตามพระอัชฌาศัยแล้ว
จึงเสด็จจาริกไปทางกรุงเวสาลี เสด็จจาริกไปโดยลำดับจนถึงกรุงเวสาลี ประทับอยู่
ณ กุฎาคารศาลาในป่ามหาวัน เขตกรุงเวสาลีนั้น

ขณะประทับอยู่ที่นี่ พระผู้มีพระภาคทรงมนสิการกำหนดจิตของภิกษุที่อยู่
ใกล้ฝั่งแม่น้ำวัคคุมทาด้วยพระทัย แล้วรับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า
“อานนท์ ทิศที่ภิกษุผู้อยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำวัคคุมทาจำพรรษานี้ เป็นเหมือนเกิด
แสงสว่าง เป็นเหมือนเกิดรัศมี ปราภฏแก่เรา เธอคงไม่รังเกียจที่จะไปเพื่อความ
สนใจของเรา อานนท์ เธอพึงส่งภิกษุผู้เป็นทูตไปสำนักภิกษุผู้อยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำวัคคุมทา
พร้อมทั้งสั่งว่า พระศาสดารับสั่งหาท่านทั้งหลาย พระศาสดามีพระประสงค์จะพบ
ท่านทั้งหลาย”

ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว เข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่งถึงที่อยู่ ได้กล่าว
กับท่านว่า “ผู้มีอายุ ท่านจงเข้าไปหาภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำวัคคุมทาถึงที่อยู่
แล้วพูดอย่างนี้ว่า พระศาสดารับสั่งหาท่านทั้งหลาย พระศาสดามีพระประสงค์จะพบ
ท่านทั้งหลาย”

เชิงอรรถ :

^๑ วิชา ๓ ประการ คือ (๑) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ (๒) ทิพพจักขุญาณ (๓) อาสวักขยญาณ (ข.อุ.อ.
๒๓/๑๙๓)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๓. นันทวรรค]

๓. ยโสชสูตร

ภิกษุรูปนั้นรับคำท่านพระอานนท์แล้วก็หายไปจากกุฎาคารศาลาในป่ามหาวัน ไปปรากฏเบื้องหน้าภิกษุเหล่านั้น ณ ไกลฝั่งแม่น้ำวัคคุมทา เหมือนคนมีกำลังเหยียดแขนออกหรือคู้แขนเข้า ฉะนั้น แล้วได้กล่าวกับภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำวัคคุมทาว่า “พระศาสดารับสั่งหาท่านทั้งหลาย พระศาสดามีพระประสงค์จะพบท่านทั้งหลาย”

ภิกษุเหล่านั้นรับคำของภิกษุนั้นแล้วเก็บเสนาสนะ ถือบาตรและจีวรพร้อมกันหายไปจากฝั่งแม่น้ำวัคคุมทา ไปปรากฏเบื้องพระพักตร์พระผู้มีพระภาค ณ กุฎาคารศาลาในป่ามหาวัน เหมือนคนมีกำลังเหยียดแขนออกหรือคู้แขนเข้า ฉะนั้น

ขณะนั้น พระผู้มีพระภาคประทับนั่งเข้าอานัญชสมาธิ^๑ ครั้นนั้น ภิกษุเหล่านั้นได้มีความคิดอย่างนี้ว่า “บัดนี้ พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ด้วยวิหารธรรมไหนหนอ” ครั้นแล้ว ภิกษุเหล่านั้นก็ได้รู้ว่า “บัดนี้ พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ด้วยอานัญชวิหารธรรม” ทุกรูปจึงพากันนั่งเข้าอานัญชสมาธิ

ครั้งนั้น เมื่อราตรีผ่านไปแล้ว ปฐมยามผ่านไปแล้ว ท่านพระอานนท์ก็ลุกจากที่นั่ง ห่มจีวรเจวียงป่าข้างหนึ่ง ประนมมือไปทางพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ราตรีผ่านไปแล้ว ปฐมยามผ่านไปแล้ว ภิกษุอาคันตุกะนั่งอยู่นานแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคทรงทักทายกับภิกษุอาคันตุกะด้วยเถิด พระพุทธเจ้าข้า” เมื่อท่านพระอานนท์กราบทูลอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคก็ยังประทับนั่งอยู่

แม้ครั้งที่ ๒ เมื่อราตรีผ่านไปแล้ว มัชฌิมยามผ่านไปแล้ว ท่านพระอานนท์ก็ลุกจากที่นั่ง ห่มจีวรเจวียงป่าข้างหนึ่ง ประนมมือไปทางพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ราตรีผ่านไปแล้ว

เชิงอรรถ :

^๑ อานัญชสมาธิ หมายถึงสมาธิอันสัมปยุตด้วยอรรถตัดผลมีฉานที่ ๔ เป็นพื้นฐาน อาจารย์บางพวกกล่าวว่า มีรูปฉานเป็นพื้นฐาน เหตุที่พระผู้มีพระภาคทรงเข้าอานัญชสมาธิ เพราะทรงประสงค์จะแสดงว่าภิกษุเหล่านั้นมีสัมโมหะเสมอกับพระองค์ และทรงประสงค์จะแสดงให้ปรากฏว่าภิกษุเหล่านั้นบรรลุพระอรรถตัดผล โดยไม่ต้องทรงเปล่งพระวาจา (ข.อุ.อ. ๒๓/๑๙๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๓. นันทวรรค]

๓. ยโสชสูตร

มัชฌิมยามผ่านไปแล้ว ภิกษุอาคันตกะนั่งอยู่นานแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคทรงทักทายกับ
ภิกษุอาคันตกะด้วยเถิด พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคก็ยังประทับนั่งอยู่เช่นเดิม

แม้ครั้งที่ ๓ เมื่อราตรีผ่านไปแล้ว ปัจฉิมยามผ่านไปแล้ว เข้ารุ่งอรุณ เริ่มสว่าง
ท่านพระอานนท์ก็ลุกจากที่นั่ง ห่มจีวรเจวียงบาข้างหนึ่ง ประนมมือไปทางพระผู้มี
พระภาคประทับอยู่ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคตั้งนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ราตรี
ผ่านไปแล้ว ปัจฉิมยามผ่านไปแล้ว เข้ารุ่งอรุณ เริ่มสว่าง ภิกษุอาคันตกะนั่งอยู่นานแล้ว
ขอพระผู้มีพระภาคทรงทักทายกับภิกษุอาคันตกะด้วยเถิด พระพุทธเจ้าข้า”

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคก็เสด็จออกจากสมาธินั้น รับสั่งเรียกท่านพระ
อานนท์มาตรัสว่า “อานนท์ ถ้าเธอพึงรู้ชี้รู้ ความสำเร็จแม้นี้ก็ยังไม่ปรากฏชัด
แก่เธอ อานนท์ เรากับภิกษุ ๕๐๐ รูปเหล่านี้ทั้งหมดได้นั่งเข้าอาณานุชสมาธิ”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน^๑

ภิกษุใดละหนามคือกามได้^๒

ชนะการดำได้^๓ ชนะการทำร้ายได้^๔ และชนะการจงจำได้

ภิกษุนั้นดำรงมั่น ไม่หวั่นไหวดุจภูเขา

ย่อมไม่หวั่นไหวเพราะสุขและทุกข์

ยโสชสูตรที่ ๓ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ พุทธอุทานนี้ ทรงเปล่งแสดงการละกิเลสมีรากะเป็นต้นได้อย่างสิ้นเชิง แสดงความสำเร็จ และความเป็นผู้
คงที่ของภิกษุเหล่านั้น (ขุ.อ. ๒๓/๑๙๗)

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๑ หน้า ๒๑๔ ในเล่มนี้

^๓ ชนะการดำ หมายถึงไม่มีวิจจริต (ขุ.อ. ๒๓/๑๙๗)

^๔ ชนะการทำร้าย หมายถึงไม่มีกายทุจริต (ขุ.อ. ๒๓/๑๙๗)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๓. นันทวรรค]

๕. มหาโมคคัลลานสูตร

๔. สารีปุตตสูตร

ว่าด้วยพระสารีบุตรเถระ

[๒๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-
เศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ท่านพระสารีบุตรนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติ
ไว้เฉพาะหน้าอยู่ในที่ไม่ไกลจากพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นท่านพระสารีบุตรผู้กำลังนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกาย
ตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้าอยู่

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

ภูเขาศิลาล้วนตั้งมั่นไม่หวั่นไหว ฉันท
ภิกษุก็ฉันทนั้น เพราะสิ้นโมหะ ย่อมไม่หวั่นไหวดุจภูเขา^๑

สารีปุตตสูตรที่ ๔ จบ

๕. มหาโมคคัลลานสูตร

ว่าด้วยพระมหาโมคคัลลานเถระ

[๒๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-
เศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง
มีกายคตาสติ^๒ที่ตั้งมั่นภายในตนอยู่ในที่ไม่ไกลจากพระผู้มีพระภาค

เชิงอรรถ :

^๑ ข.เถร. (แปล) ๒๖/๙๙๙/๕๐๓

^๒ กายคตาสติ มีความหมายหลายนัย คือ นัยที่ ๑ หมายถึงสติที่ตั้งมั่นในกายด้วยอุปลารสมาธิ และ
อัปปนาสมาธิ โดยวิธีมนสิการความปฏิภูลในอาการ ๓๒ มีผม ขน เล็บ เป็นต้น นัยที่ ๒ หมายถึงสติที่ตั้ง
มั่นในกายด้วยอุปลารสมาธิและให้มนสิการเป็นไปด้วยสติสัมปชัญญะที่กำหนดรู้ลมหายใจเข้าออก กำหนด
รู้อิริยาบถทั้ง ๔ และการพิจารณาอสุภะ นัยที่ ๓ หมายถึงสติที่สัมปยุตด้วยวิปัสสนาตั้งขึ้นด้วยพิจารณา
เห็นกฎไตรลักษณ์ในธาตุ ๔ แต่ในที่นี้ทรงประสงค์เอานัยที่ ๓ (ข.อุ.อ. ๒๕/๒๐๐)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๒๑๙ }

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๓. นันทวรรค]

๖. ปิลินทวัจจสูตร

พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นท่านพระมหาโมคคัลลานะผู้กำลังนั่งคู้บัลลังก์
ตั้งกายตรง มีกายคตาสติที่ตั้งมั่นภายในตนอยู่

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

ภิกษุที่เจริญกายคตาสติแน่วแน่
สำรวมในผัสสายตนะทั้ง ๖ มีจิตตั้งมั่นเสมอ
ก็จะพึงรู้การดับกิเลสของตนได้

มหาโมคคัลลานสูตรที่ ๕ จบ

๖. ปิลินทวัจจสูตร

ว่าด้วยพระปิลินทวัจจเถระ

[๒๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน^๑
เขตกรุงราชคฤห์ สมัยนั้น ท่านพระปิลินทวัจจจะร้องเรียกภิกษุทั้งหลายด้วยวาทนะว่า
คนถ้อย ครั้นนั้น ภิกษุจำนวนมากพากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ
ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระปิลินทวัจจจะร้องเรียกภิกษุทั้งหลายด้วยวาทนะว่าคนถ้อย
พระพุทธเจ้าข้า”

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคจึงรับสั่งเรียกภิกษุรูปหนึ่งมาตรัสว่า “ภิกษุ เธอจงไป
เรียกพระปิลินทวัจจจะมาหาเราว่า ท่านปิลินทวัจจจะ พระศาสดารับสั่งหาท่าน” ภิกษุ
รูปนั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว เข้าไปหาท่านพระปิลินทวัจจจะถึงที่อยู่ แล้วได้กล่าว
กับท่านพระปิลินทวัจจจะว่า “ท่านปิลินทวัจจจะ พระศาสดารับสั่งหาท่าน”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๒ หน้า ๑๗๘ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๓. นันทวรรค]

๖. ปิณฑวัจฉสูตร

ท่านพระปิณฑวัจฉะรับคำของภิกษุรูปนั้นแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
ถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคจึงตรัสถามท่าน
ดังนี้ว่า “ปิณฑวัจฉะ ทราบว่า เธอร้องเรียกภิกษุทั้งหลายด้วยวาตะว่าคนถ้อย จริง
หรือ”

ท่านพระปิณฑวัจฉะทูลตอบว่า “จริง พระพุทธเจ้าข้า”

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงระลึกถึงอดีตชาติของท่านพระปิณฑวัจฉะแล้ว
รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอย่าถือโทษวัจฉะเลย
วัจฉะหาได้มุ่งร้ายร้องเรียกภิกษุทั้งหลายด้วยวาตะว่าคนถ้อยไม่ วัจฉะเกิดในตระกูล
พราหมณ์ติดต่อกันไม่มีช่วงคั่นถึง ๕๐๐ ชาติ การใช้วาตะว่าคนถ้อยนั้น เธอก็
ประพฤติมานานแล้ว เพราะฉะนั้น วัจฉะนี้จึงร้องเรียกภิกษุทั้งหลายด้วยวาตะว่าคนถ้อย”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

ผู้ใดไม่มีมายา ไม่มีมานะ สิ้นโลภะแล้ว

ไม่มีการยึดถือของเรา ไม่มีความหวัง^๑

ละความโกรธได้ มีจิตสงบเย็นยิ่งนัก

ผู้นั้นชื่อว่า พราหมณ์ สมณะ ภิกษุ^๒

ปิณฑวัจฉสูตรที่ ๖ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ไม่มีความหวัง หมายถึงไม่มีความหวังที่จะเกิดในภพต่อ ๆ ไป (ข.อุ.อ. ๒๖/๒๐๕)

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๓ หน้า ๗๕ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๓. นันทวรรค]

๗. สักกทานสูตร

๗. สักกทานสูตร

ว่าด้วยการเปล่งอุทานของท้าวสักกะ

[๒๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน เขตกรุงราชคฤห์ สมัยนั้น ท่านพระมหากัสสปะนั่งเข้าสมาธิอย่างใดอย่างหนึ่งโดย บัลลังก์เดียวอยู่เป็นเวลา ๗ วัน ณ ถ้ำปีปผลึกุหา ครั้นล่วงไป ๗ วัน ท่านพระ มหากัสสปะก็ออกจากสมาธินั้น เมื่อท่านพระมหากัสสปะออกจากสมาธินั้นได้มี ความคิดตั้งนี้ว่า “ทางที่ดี เราควรเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงราชคฤห์”

สมัยนั้น เทวดาประมาณ ๕๐๐ องค์ชวนขวยเพื่อให้ท่านพระมหากัสสปะ ได้รับบิณฑบาต ครั้งนั้น ท่านพระมหากัสสปะจึงห้ามเทวดาประมาณ ๕๐๐ องค์ เหล่านั้น ในเวลาเช้า ครองอันตราวาสกถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังกรุง ราชคฤห์

ขณะนั้น ท้าวสักกะจอมเทพมีพระประสงค์จะถวายบิณฑบาตแก่ท่าน พระมหากัสสปะ จึงทรงแปลงพระวรกายเป็นชายช่างหูกทอผ้าอยู่ นางสุชาดา อสุภกัญญา กำลังกรอด้ายหลอด ฝ่ายท่านพระมหากัสสปะเที่ยวบิณฑบาตตาม ลำดับตรอกถึงนิเวศน์ของท้าวสักกะจอมเทพ ท้าวเธอได้ทอดพระเนตรเห็นท่าน พระมหากัสสปะกำลังเดินมาแต่ไกล จึงเสด็จออกจากเรือนทรงต้อนรับ ทรงรับ บาตรจากมือเสด็จเข้าเรือน ทรงคดข้าวสุกจากหม้อใส่เต็มบาตรถวายท่านพระ มหากัสสปะ บิณฑบาตนั้นได้มีแกงและกับข้าวหลายอย่าง ท่านพระมหากัสสปะได้มี ความคิดอย่างนี้ว่า “ท่านผู้นี้เป็นใครหนอ จึงมีฤทธานุภาพถึงปานนี้” ลำดับนั้น ท่านพระมหากัสสปะได้มีความคิดอย่างนี้ว่า “คงเป็นท้าวสักกะจอมเทพแน่” จึงได้ กล่าวกับท้าวเธอตั้งนี้ว่า “ท้าวโกสีย์ ทำไมพระองค์จึงทรงทำอย่างนี้ ต่อไปอย่าได้ทำ เช่นนี้อีก” ท้าวสักกะจอมเทพตรัสตอบว่า “ขอรับ ท่านกัสสปะ พวกเราทั้งหลายก็ ต้องการบุญ จึงควรทำบุญเหมือนกัน”

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๓. นันทวรรค]

๗. สักกทานสูตร

ต่อจากนั้น ท้าวสักกะจอมเทพทรงอภิวัตท่านพระมหากัสสปะ ทรงทำ
ประทักษิณแล้วเสด็จเหาะขึ้นไปในอากาศ ทรงเปล่งอุทานกลางอากาศ ๓ ครั้งว่า

“โอ เราได้ถวายทานอย่างยอดเยี่ยมในท่านพระมหากัสสปะแล้ว

โอ เราได้ถวายทานอย่างยอดเยี่ยมในท่านพระมหากัสสปะแล้ว

โอ เราได้ถวายทานอย่างยอดเยี่ยมในท่านพระมหากัสสปะแล้ว”

พระผู้มีพระภาคได้ทรงสดับอุทานที่ท้าวสักกะจอมเทพเสด็จเหาะขึ้นไปในอากาศ
ทรงเปล่งกลางอากาศ ๓ ครั้งว่า “โอ เราได้ถวายทานอย่างยอดเยี่ยมในท่าน
พระมหากัสสปะแล้ว โอ เราได้ถวายทานอย่างยอดเยี่ยมในท่านพระมหากัสสปะแล้ว
โอ เราได้ถวายทานอย่างยอดเยี่ยมในท่านพระมหากัสสปะแล้ว” ด้วยหุทิพยอัน
บริสุทธิ เหนือมนุษย์

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

เทวดาทังหลายย่อมเคารพรักภิกษุ

ผู้ถือบิณฑบาตเป็นวัตร ผู้เลี้ยงตน ไม่เลี้ยงคนอื่น

ผู้คงที่ ผู้สงบ มีสติอยู่ทุกเมื่อ

สักกทานสูตรที่ ๗ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๓. นันทวรรค]

๘. ปิณฑปาติกสูตร

๘. ปิณฑปาติกสูตร

ว่าด้วยการสนทนาเรื่องบิณฑบาต

[๒๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ภิกษุจำนวนมากกลับจากบิณฑบาต
หลังจากฉันอาหารเสร็จแล้ว มาตั้งประชุมพร้อมกันในกัณเฑาะพ^๑ ได้สนทนา
อันตรรกาถาขึ้นว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถือบิณฑบาตเป็นวัตร เมื่อกำลัง
บิณฑบาต ย่อมได้เห็นรูปที่น่าพอใจทางตาตามกาลอันควร ย่อมได้ฟังเสียง
ที่น่าพอใจทางหูตามกาลอันควร ย่อมได้ดมกลิ่นที่น่าพอใจทางจมูกตามกาลอันควร
ย่อมได้ลิ้มรสที่น่าพอใจทางลิ้นตามกาลอันควร ย่อมได้ถูกต้องผัสสะที่น่าพอใจ
ทางกายตามกาลอันควร ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้บิณฑบาตเป็นวัตร เป็นผู้
มหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อมขณะเที่ยวไปบิณฑบาต ท่านผู้มี
อายุทั้งหลาย ขอพวกเราจงเป็นผู้ถือบิณฑบาตเป็นวัตรเถิด แม้พวกเราจักได้เห็น
รูปที่น่าพอใจทางตาตามกาลอันควร จักได้ฟังเสียงที่น่าพอใจทางหูตามกาลอันควร
จักได้ดมกลิ่นที่น่าพอใจทางจมูกตามกาลอันควร จักได้ลิ้มรสที่น่าพอใจทางลิ้นตาม
กาลอันควร จักได้ถูกต้องผัสสะที่น่าพอใจทางกายตามกาลอันควร พวกเรจักเป็น
ผู้ที่มีมหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อมขณะเที่ยวไปบิณฑบาต

อันตรรกาถาของภิกษุเหล่านั้นได้ค้างไว้เพียงเท่านี้

ครั้งนั้น ในเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่หลีกเร้น เสด็จเข้าไป
ยังกัณเฑาะพ ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้ พระผู้มีพระภาคครั้นประทับ
นั่งแล้ว รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เวลานี้ เธอทั้งหลาย
นั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไร และพูดเรื่องอะไรค้างไว้”

เชิงอรรถ :

^๑ กัณเฑาะพ หมายถึงศาลาที่นั่งวงกลมซึ่งสร้างติดกับต้นกเรี(ต้นกุ่ม) บางอาจารย์กล่าวว่า หมายถึง
ศาลาโรงกลมที่มุงด้วยหญ้าและใบไม้ ฝนตกรั่วรดไม่ได้ (ข.อุ.อ. ๒๘/๒๑๔, อภิธา.ฎีกา ๕๕๓/๓๖๗)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๓. นันทวรรค]

๘. ปิณฑปาติกสูตร

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ข้าพระองค์ทั้งหลายกลับจากบิณฑบาตหลังจากฉันอาหารเสร็จแล้วมานั่งประชุมพร้อมกันในกัณเฑาะฐได้สนทนาอันตรากถาขึ้นว่า ‘ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถือบิณฑบาตเป็นวัตร เมื่อกำลังบิณฑบาต ย่อมได้เห็นรูปที่น่าพอใจทางตาตามกาลอันควร ย่อมได้ฟังเสียงที่น่าพอใจทางหูตามกาลอันควร ย่อมได้ดมกลิ่นที่น่าพอใจทางจมูกตามกาลอันควร ย่อมได้ลิ้มรสที่น่าพอใจทางลิ้นตามกาลอันควร ย่อมได้ถูกต้องผัสสะที่น่าพอใจทางกายตามกาลอันควร ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถือบิณฑบาตเป็นวัตร เป็นผู้ที่มีมหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อมขณะเที่ยวไปบิณฑบาต ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ขอพวกเราจงเป็นผู้ถือบิณฑบาตเป็นวัตรเถิด แม้พวกเราจักได้เห็นรูปที่น่าพอใจทางตาตามกาลอันควร จักได้ฟังเสียงที่น่าพอใจทางหูตามกาลอันควร จักได้ดมกลิ่นที่น่าพอใจทางจมูกตามกาลอันควร จักได้ลิ้มรสที่น่าพอใจทางลิ้นตามกาลอันควร จักได้ถูกต้องผัสสะที่น่าพอใจทางกายตามกาลอันควร พวกเราเป็นผู้ที่มีมหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อมขณะเที่ยวไปบิณฑบาต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อันตรากถานี้แลที่ข้าพระองค์ทั้งหลายพูดค้างไว้ พอดีพระผู้มีพระภาคเสด็จมาถึง พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย การที่เธอทั้งหลายเป็นกุลบุตรมีศรัทธา ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตแล้วพากันสนทนาเรื่องอย่างนี้นั้น ไม่สมควรเลย เธอทั้งหลายนั่งประชุมกันแล้วควรทำกิจเพียง ๒ อย่าง คือ การกล่าวธรรม หรือ ความเป็นผู้หนึ่งอย่างพระอรियะ”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้ ในเวลานั้นว่า

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๓. นันทวรรค]

๙. สิปปสูตร

พุทธอุทาน

เทวดาทิ้งหลายยอมเคารพริกภิกษุ
ผู้ถือบิณฑบาตเป็นวัตร ผู้เลี้ยงตน ไม่เลี้ยงคนอื่น
ผู้คงที่ หากภิกษุไม่อาศัยเสียงสรรเสริญ^๑

ปิ่นทปาดิกสูตรที่ ๘ จบ

๙. สิปปสูตร

ว่าด้วยการสนทนาเรื่องศิลปะ

[๒๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-
เศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ภิกษุจำนวนมากกลับจากบิณฑบาตหลังจากฉัน
อาหารเสร็จแล้ว มานั่งประชุมพร้อมกันในมณฑป ได้สนทนาอันตรากถาขึ้นว่า
“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ใครรู้จักศิลปะบ้าง ใครศึกษาศิลปะอะไรมาบ้าง ศิลปะชนิด
ไหนเลิศกว่าศิลปะทั้งหลาย”

บรรดาภิกษุเหล่านั้น บางพวกกล่าวว่า “ศิลปะว่าด้วยช่างเลิศกว่าศิลปะ
ทั้งหลาย” บางพวกกล่าวว่า “ศิลปะว่าด้วยม้าเลิศกว่าศิลปะทั้งหลาย” บางพวก
กล่าวว่า “ศิลปะว่าด้วยรถเลิศกว่าศิลปะทั้งหลาย” บางพวกกล่าวว่า “ศิลปะ
ว่าด้วยธนูเลิศกว่าศิลปะทั้งหลาย” บางพวกกล่าวว่า “ศิลปะว่าด้วยอาวุธ^๒เลิศกว่า
ศิลปะทั้งหลาย” บางพวกกล่าวว่า “ศิลปะว่าด้วยการคำนวณด้วยวิธีนับนิ้วเลิศกว่า

เชิงอรรถ :

^๑ ไม่อาศัยเสียงสรรเสริญ หมายถึงไม่ต้องการเสียงสรรเสริญ หรือการยกย่องจากคนอื่นว่า พระคุณเจ้ารูปนี้
มีความมกน้อย สันโดษ มีความประพฤติขัดเกลากิเลสอย่างยิ่ง (ข.อุ.อ. ๒๘/๒๑๕)

^๒ แปลจากคำว่า “ธรสิปป” หมายถึงอาวุธอื่น ๆ จากธนู (ข.อุ.อ. ๒๙/๒๑๖)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๓. นันทวรรค]

๙. สิบปสูตร

ศิลปะทั้งหลาย” บางพวกล่าว่า “ศิลปะว่าด้วยการคำนวณด้วยวิธีคิดในใจเลิศกว่าศิลปะทั้งหลาย” บางพวกล่าว่า “ศิลปะว่าด้วยการคำนวณด้วยวิธีอนุมานด้วยสายตาเลิศกว่าศิลปะทั้งหลาย” บางพวกล่าว่า “ศิลปะว่าด้วยการวาดเขียนเลิศกว่าศิลปะทั้งหลาย” บางพวกล่าว่า “ศิลปะว่าด้วยฉันทลักษณ์เลิศกว่าศิลปะทั้งหลาย” บางพวกล่าว่า “ศิลปะว่าด้วยโลกายตศาสตร์^๑เลิศกว่าศิลปะทั้งหลาย” บางพวกล่าว่า “ศิลปะว่าด้วยวิชากฎหมายเลิศกว่าศิลปะทั้งหลาย” ภิคุเหล่านี้ได้สนทนาอันตรากถากันค้างไว้เพียงเท่านี้

ครั้งนั้น ในเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่หลีกเร้น เสด็จเข้าไปยังมณฑป ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้ พระผู้มีพระภาคครั้งประทับนั่งแล้วรับสั่งเรียกภิคุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิคุทั้งหลาย เวลานี้ เธอทั้งหลายสนทนากันด้วยเรื่องอะไร และพูดเรื่องอะไรค้างไว้”

ภิคุเหล่านี้กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ข้าพระองค์ทั้งหลาย กลับจากบิณฑบาตหลังจากฉันอาหารเสร็จแล้วมานั่งประชุมพร้อมกันในมณฑป ได้สนทนาอันตรากถาขึ้นว่า ‘ท่านทั้งหลาย ใครรู้จักศิลปะบ้าง ใครศึกษาศิลปะอะไรมาบ้าง ศิลปะชนิดไหนเลิศกว่าศิลปะทั้งหลาย’ บรรดาพวกข้าพระองค์นั้น บางพวกล่าว่า ‘ศิลปะว่าด้วยช่างเลิศกว่าศิลปะทั้งหลาย’ บางพวกล่าว่า ‘ศิลปะว่าด้วยม้าเลิศกว่าศิลปะทั้งหลาย’ บางพวกล่าว่า ‘ศิลปะว่าด้วยรถเลิศกว่าศิลปะทั้งหลาย’ บางพวกล่าว่า ‘ศิลปะว่าด้วยธนูเลิศกว่าศิลปะทั้งหลาย’ บางพวกล่าว่า ‘ศิลปะว่าด้วยอาวุธเลิศกว่าศิลปะทั้งหลาย’ บางพวกล่าว่า ‘ศิลปะว่าด้วยการคำนวณด้วยวิธีนับนิ้วเลิศกว่าศิลปะทั้งหลาย’ บางพวกล่าว่า ‘ศิลปะว่าด้วยการคำนวณด้วยวิธีคิดในใจเลิศกว่าศิลปะทั้งหลาย’ บางพวกล่าว่า ‘ศิลปะว่าด้วยการคำนวณด้วยวิธีอนุมานด้วยสายตาเลิศกว่าศิลปะทั้งหลาย’ บางพวกล่าว่า ‘ศิลปะว่าด้วยการวาดเขียนเลิศกว่าศิลปะทั้งหลาย’

เชิงอรรถ :

^๑ **โลกายตศาสตร์** ในที่นี้หมายถึงวิชาวิทยาศาสตร์ คือศิลปะแห่งการเอาชนะผู้อื่นในเชิงวาทศิลป์ โดยการอ้างทฤษฎีและประเพณีทางสังคมมาหักล้างสังขธรรม มุ่งแสดงให้เห็นว่าตนฉลาดกว่า มิได้มุ่งสังขธรรมแต่อย่างใด (ที.สี.อ. ๑/๒๕๖/๒๒๒, ๒.อ.อ. ๒๙/๒๑๖)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๓. นันทวรรค]

๙. สิบปสูตร

บางพวกล่าว่า ‘ศิลปะว่าด้วยฉันทลักษณ์เลิศกว่าศิลปะทั้งหลาย’ บางพวกล่าว่า ‘ศิลปะว่าด้วยโลกายตศาสตร์เลิศกว่าศิลปะทั้งหลาย’ บางพวกล่าว่า ‘ศิลปะว่าด้วยวิชากฎหมายเลิศกว่าศิลปะทั้งหลาย’ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อันตรรกานี้แล ที่ข้าพระองค์ทั้งหลายพูดค้างไว้ พอดีพระผู้มีพระภาคเสด็จมาถึง พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย การที่เธอทั้งหลายเป็นกุลบุตรมีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตแล้วพากันสนทนาเรื่องอย่างนี้ ไม่สมควรเลย เธอทั้งหลายนั่งประชุมกันแล้วควรทำกิจเพียง ๒ อย่าง คือ การกล่าวธรรม หรือความเป็นผู้หนึ่งอย่างพระอริยะ”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

ผู้ใดไม่อาศัยศิลปะเลี้ยงชีพ เป็นอยู่เรียบง่าย
มุ่งบำเพ็ญประโยชน์ สรรวมอินทรีย์
หลุดพ้นแล้วในธรรมทั้งปวง^๑
ไม่ต้องแล่นไปในโอกะ^๒ ไม่มีการยึดถือของเรา
ไม่มีความหวัง กำจัดมารได้แล้ว เทียวไปผู้เดียว
ผู้นั้นชื่อว่า ภิกษุ

สิบปสูตรที่ ๙ จบ

เชิงอรรถ :

- ^๑ หลุดพ้นแล้วในธรรมทั้งปวง หมายถึงหลุดพ้นจากภพเป็นต้น เพราะละสังโยชน์ทั้งหลายได้ด้วยอริยมรรค ๔ ประการ (ข.อุ.อ. ๒๙/๒๑๗)
- ^๒ ไม่ต้องแล่นไปในโอกะ หมายถึงไม่ต้องแล่นไปในอำนาจของอายตนะทั้ง ๖ ที่เรียกว่า “โอกะ” เพราะไม่มีธรรมเครื่องแล่นไปคือตัณหา (ข.อุ.อ. ๒๙/๒๑๗)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๓. นันทวรรค]

๑๐. โลกสูตร

๑๐. โลกสูตร

ว่าด้วยสัตว์โลก

[๓๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเมื่อแรกตรัสรู้ ประทับอยู่ ณ ควางตันโปธิพฤษ
ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เขตตำบลอุรุเวลา สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคประทับนั่งโดย
บัลลังก์เดียว เสวยวิมุตติสุขอยู่เป็นเวลา ๗ วัน

ครั้นล่วงไป ๗ วัน พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากสมาธินั้นแล้ว ทรงตรวจดู
สัตว์โลกด้วยพุทธจักขุ ได้ทอดพระเนตรเห็นหมู่สัตว์กำลังเดือดร้อนด้วยความทุกข์
มากมาย และถูกความเร่าร้อนหลากหลายที่เกิดจากราคะบ้าง เกิดจากโทสะบ้าง
เกิดจากโมหะบ้างรุมแผดเผาอยู่

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

สัตว์โลกนี้เกิดความเร่าร้อน ถูกทุกขเวทนากระทบแล้ว
กล่าวทุกขเวทนาว่าเป็นของตน
เพราะสัตว์โลกนี้สำคัญสิ่งใดว่าเที่ยง สิ่งนั้นกลับเป็นอย่างอื่น
สัตว์โลกมีภาวะไม่มั่นคง ติดอยู่ในภพ
หมกมุ่นอยู่ในภพ เพลิดเพลินอยู่ในภพ
ภพที่สัตว์โลกเพลิดเพลินจัดเป็นภัย
ภัยที่สัตว์โลกกลัว จัดเป็นทุกข์
บุคคลต้องบำเพ็ญพรหมจรรย์^๑นี้เท่านั้น เพื่อละภพให้ได้
สมณะ หรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งกล่าวถึงความหลุดพ้นจากภพด้วย
ภพ^๒ เราถือว่าสมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมดหาได้หลุดพ้นจากภพทั้งปวงไม่

เชิงอรรถ :

^๑ พรหมจรรย์ ในที่นี้หมายถึงมคคพรหมจรรย์ (ขุ.อ.อ. ๓๐/๒๒๒, ๔๒/๒๙๘)

^๒ หมายถึงสมณะหรือพราหมณ์บางพวกถือว่า ความหลุดพ้นจากภพคือความบริสุทธิ์จากสังสารวัฏ จะมีได้ก็
ด้วยกามภพหรือรูปภพ (ขุ.อ.อ. ๓๐/๒๒๓-๒๒๔)

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๓. นันทวรรค]

รวมพระสูตรที่มีในวรรค

อนึ่ง สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง กล่าวถึงการออกจากภพด้วยวิภ^๑

เราถือว่าสมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมดหาได้ออกจากภพไม่

เพราะอาศัยอุปธิ^๒ ทั้งปวง ทุกข์นี้จึงเกิดมีขึ้น เพราะอุปาทานทั้งหมดสิ้นไป
ทุกข์จึงไม่เกิด ท่านจงดูสัตว์โลกนี้ สัตว์เป็นจำนวนมากถูกอวิชชาครอบงำ หรือ
มัวหลงติดใจในสัตว์ด้วยกัน จึงหลุดพ้นไปจากภพไม่ได้ ความจริง ภพอย่างใดอย่างหนึ่ง
ทุกชั้นล้วนแต่ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความแปรผันไปเป็นธรรมดา

บุคคลเมื่อรู้เห็นเบญจขันธ์คือภพนี้

ตามความเป็นจริงอย่างถ่องแท้ ด้วยปัญญาอันชอบ

ย่อมละภพได้ ทั้งไม่ยินดีวิภวตัณหา

เพราะตัณหาทั้งหลายสิ้นไปโดยประการทั้งปวง

ความดับกิเลสไม่เหลือด้วยวิราคะ คือนิพพานจึงมี

เพราะไม่มีความยึดมั่น ภิกษุผู้นิพพานแล้ว จึงไม่มีภพใหม่

ภิกษุนั้นได้ชื่อว่าครอบงำมารได้ ชนะสงครามได้

ก้าวล่วงภพทั้งปวงได้ เป็นผู้คงที่ ฉะนี้

โลกสูตรที่ ๑๐ จบ

นันทวรรคที่ ๓ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. กัมมวิปากขสูตร	๒. นันทสูตร
๓. ยโสขสูตร	๔. สาริปุตตสูตร
๕. มหาโมคคัลลานสูตร	๖. ปิณฑวัจฉสูตร
๗. สักกทานสูตร	๘. ปิณฑปาติกสูตร
๙. ลีปสูตร	๑๐. โลกสูตร

เชิงอรรถ :

^๑ หมายถึงสมณะหรือพราหมณ์บางพวกถือว่าความหลุดพ้นจากภพจะมีได้ก็ด้วยอุจเฉททิฏฐิ (ข.อุ.อ. ๓๐/๒๒๔)

^๒ อุปธิ หมายถึงขันธ์ กิเลส และอภิสังขาร (ข.อุ.อ. ๓๐/๒๒๕-๒๒๖)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๔. เมฆิยวรรค]

๑. เมฆิยสูตร

๔. เมฆิยวรรค

หมวดว่าด้วยพระเมฆิยเถระ

๑. เมฆิยสูตร^๑

ว่าด้วยพระเมฆิยเถระ^๒

[๓๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ จาลิกบรรพต เขตเมืองจาลิกา สมัยนั้น ท่านพระเมฆิยะเป็นอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาค ครั้นนั้นแล ท่านพระเมฆิยะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ปรารถนาจะเข้าไปยังชันตคามเพื่อบิณฑบาต”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “เมฆิยะ จงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด”

ครั้งนั้น ในเวลาเช้า ท่านพระเมฆิยะครองอันตราวาสก ถือบาตรและจีวรเข้าไปยังชันตคามเพื่อบิณฑบาต กลับจากบิณฑบาตหลังจากฉันอาหารเสร็จแล้ว เดินไปตามฝั่งแม่น้ำกิมิก้า ขณะที่เที่ยวเดินพักผ่อนอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำกิมิก้านั้น ได้เห็นปามะม่วงทิ้งดงาม นารีนรมย์ จึงมีความคิดดังนี้ว่า “ปามะม่วงนี้ข้างดงาม นารีนรมย์จริง เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรสำหรับกุลบุตรผู้ต้องการบำเพ็ญเพียรโดยแท้ ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตเรา เราจะกลับมาบำเพ็ญเพียรในปามะม่วงนี้”

ต่อมา ท่านพระเมฆิยะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส เมื่อเข้านี้ ข้าพระองค์ครองอันตราวาสก ถือบาตรและจีวร

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อง.นวก. (แปล) ๒๓/๓/๔๓๐-๔๓๔

^๒ พระเมฆิยเถระ เป็นพระอุปัฏฐากรูปหนึ่งของพระผู้มีพระภาค ในต้นพุทธกาล(๒๐ พรรษาแรก) พระผู้มีพระภาคไม่มีพระอุปัฏฐากประจำ บางคราวได้พระนาคสมาละ บางคราวได้พระนาคิตะ บางคราวได้พระอุปัชฌายะ บางคราวได้พระสุภัทตเถระ บางคราวได้พระสาณะสีเถระ บางคราวได้สามเณรจุนทะ (ข.อุ.อ. ๓๑/๒๓๐)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๔. เมฆียวรรค]

๑. เมฆียสูตร

เข้าไปยังชั้นตมคามเพื่อบิณฑบาต กลับจากบิณฑบาตหลังจากฉันอาหารเสร็จแล้ว เดินไปตามฝั่งแม่น้ำกัมภีรพา ขณะที่ยกเดินพักผ่อนอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำกัมภีรพานั้น ได้เห็นปามะม่วงที่งดงาม นารีธรรม์ จึงมีความคิดตั้งนี้ว่า ‘ปามะม่วงนี้ข้างดงาม นารีธรรม์จริง เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรสำหรับกุลบุตรผู้ต้องการบำเพ็ญเพียร โดยแท้ ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตเรา เราจะกลับมาบำเพ็ญเพียรในปามะม่วงนี้’ ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตข้าพระองค์ ข้าพระองค์จะกลับไปบำเพ็ญเพียรในปามะม่วงนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

เมื่อท่านพระเมฆิยะกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับท่านดังนี้ว่า “เมฆิยะ เธออยู่คนเดียว เธอจงรอนกว่าภิกษุรูปอื่นจะมา^๑”

แม้ครั้งที่ ๒ ท่านพระเมฆิยะกราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคไม่ทรงมีกิจที่จะต้องทำให้ยิ่งขึ้นไปอีก^๒ ทั้งไม่มีการสั่งสม กิจที่ทำแล้ว^๓ ส่วนข้าพระองค์ยังมีกิจที่จะต้องทำให้ยิ่งขึ้นไปอีก ทั้งยังต้องสั่งสมกิจ ที่ทำแล้ว ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตข้าพระองค์ ข้าพระองค์จะกลับไปบำเพ็ญ เพียรในปามะม่วงนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “เมฆิยะ เธออยู่คนเดียว เธอจงรอนกว่าภิกษุรูปอื่นจะมา”

แม้ครั้งที่ ๓ ท่านพระเมฆิยะก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคไม่ทรงมีกิจที่จะต้องทำให้ยิ่งขึ้นไปอีก ทั้งไม่มีการสั่งสม กิจ ที่ทำแล้ว ส่วนข้าพระองค์ยังมีกิจที่จะต้องทำให้ยิ่งขึ้นไปอีก ทั้งยังต้องสั่งสม กิจ

เชิงอรรถ :

^๑ นัยว่า พระผู้มีพระภาคตรัสพระดำรัสนี้ ก็ด้วยพระประสงค์ที่จะประวิงเวลารอให้จิตของท่านพระเมฆิยะอ่อนโยน เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร (อง.นวก.อ. ๓/๓/๒๘๗)

^๒ ไม่มีกิจที่จะต้องทำให้ยิ่งขึ้นไปอีก ในที่นี้หมายถึงไม่มีกิจ ๔ อย่างในอริยสัจ ๔ ประการ ดูเชิงอรรถที่ ๑ หน้า ๒๑๓ ประกอบ

^๓ ไม่มีการสั่งสมกิจที่ทำแล้ว ในที่นี้หมายถึงไม่ต้องเพิ่มพูนกุศลธรรมและอกุศลธรรมที่เคยทำมาก่อน หรือ อีกนัยหนึ่ง หมายถึงไม่ต้องเจริญมรรคที่เจริญได้แล้ว และไม่ต้องละกิเลสที่ละได้แล้วอีก (ขุ.เถร.อ. ๖๔๔/ ๒๖๒, อง.นวก.อ. ๓/๓/๒๘๗) และดู อง.จก.ก. (แปล) ๒๒/๕๕/๕๒๖

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๔. เมฆยวรรค]

๑. เมฆยสูตร

ที่ทำแล้ว ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตข้าพระองค์ ข้าพระองค์จะกลับไปบำเพ็ญเพียรในป่ามะม่วงนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า “เมฆิยะ เมื่อเธอพูดว่า ‘จะไปบำเพ็ญเพียร’ เราจะฟังว่าอะไร เธอจงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด”

ลำดับนั้น ท่านพระเมฆิยะลุกจากที่นั่งถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาค ทำประทักษิณแล้วเข้าไปยังป่ามะม่วงนั้น อาศัยป่ามะม่วงนั้นนั่งพักกลางวันอยู่ ณ โคนไม้มะม่วงต้นหนึ่ง เมื่อท่านพักอยู่ในป่ามะม่วงนั้น บำปอกุศลวิตก ๓ ประการ คือ กามวิตก (ความตริภิกขุในทางกาม) พยาบาทวิตก(ความตริภิกขุในทางพยาบาท) วิหิงสาวิตก (ความตริภิกขุในทางเบียดเบียน) เกิดขึ้นโดยมาก

ครั้งนั้นแล ท่านพระเมฆิยะได้มีความคิดตั้งนี้ว่า “น่าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธาแท้ ๆ แต่กระนั้นก็ยังถูกบำปอกุศลวิตก ๓ ประการ คือ กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตกรุมเร้าจิตใจได้”

ครั้งนั้น ในเวลาเย็น ท่านพระเมฆิยะก็ออกจากที่หลีกเร้น เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคตั้งนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส เมื่อข้าพระองค์พักอยู่ในป่ามะม่วงนั้น บำปอกุศลวิตก ๓ ประการ คือ กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก เกิดขึ้นโดยมาก ข้าพระองค์จึงมีความคิดตั้งนี้ว่า ‘น่าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธาแท้ ๆ แต่กระนั้น ก็ยังถูกบำปอกุศลวิตก ๓ ประการ คือ กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตกรุมเร้าจิตใจได้”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “เมฆิยะ ธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความแก้แค้นแห่งเจโตวิมุตติที่ยังไม่แก้แค้น

ธรรม ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี นี่เป็นธรรมประการที่ ๑ ที่เป็นไปเพื่อความแก้แค้นแห่งเจโตวิมุตติที่ยังไม่แก้แค้น

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๔. เมฆียวรรค]

๑. เมฆียสูตร

๒. ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย นี่เป็นธรรมประการที่ ๒ ที่เป็นไปเพื่อความแก้แค้นแห่งเจโตวิมุตติที่ยังไม่แก้แค้น
๓. ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้ได้กถาเป็นเครื่องขัดเกล่าอย่างยิ่ง^๑ ที่เป็น สัปายะแห่งความเป็นไปของจิต เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายอย่างเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อ นิพพาน คือ อัปปิจจกถา(เรื่องความมักน้อย) สันตญฺญลิกถา(เรื่อง ความสันโดษ) ปวิเวกกถา(เรื่องความสงัด) อสังสัคคกถา(เรื่อง ความไม่คลุกคลี) วิริยารัมภกถา(เรื่องการปรารถนาความเพียร) สีลกถา(เรื่องศีล) สมာธิกถา(เรื่องสมาธิ) ปัญญาถา(เรื่องปัญญา) วิมุตติกถา(เรื่องวิมุตติ) วิมุตติญาณทัสสนกถา(เรื่องความรู้ความ เห็นในวิมุตติ) ตามความปรารถนา ได้โดยไมยาก ได้โดยไม่ลำบาก นี่เป็นธรรมประการที่ ๓ ที่เป็นไปเพื่อความแก้แค้นแห่งเจโตวิมุตติที่ยังไม่แก้แค้น
๔. ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้ปรารถนาความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้ กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระ ในกุศลธรรมทั้งหลาย นี่เป็นธรรมประการที่ ๔ ที่เป็นไปเพื่อความ แก้แค้นแห่งเจโตวิมุตติที่ยังไม่แก้แค้น
๕. ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญาเป็น เครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับอันเป็นอริยะ ขำแรก กิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ นี่เป็นธรรมประการที่ ๕ ที่เป็นไป เพื่อความแก้แค้นแห่งเจโตวิมุตติที่ยังไม่แก้แค้น

เชิงอรรถ :

^๑ ดู อจ.ปญจก. (แปล) ๒๒/๙๐/๑๖๐-๑๖๑, อจ.ทสก. (แปล) ๒๔/๖๙/๑๕๒, ข.ม. (แปล) ๒๙/๘๕/๒๕๗-๒๕๘

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๔. เมฆยวรรค]

๑. เมฆยสูตร

เมฆิยะ ธรรม ๕ ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความแก้กล้าแห่งเจโตวิมุตติ
ที่ยังไม่แก้กล้า

ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี พึงหวังได้ข้อนี้ คือ จักเป็นผู้มีศีล สำรวม
ด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษ
แม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี พึงหวังได้ข้อนี้ คือ จักเป็นผู้ได้กถา
เป็นเครื่องขัดเกลาย่างยิ่งที่เป็นสัปปายะแห่งความเป็นไปของจิต เป็นไปเพื่อความ
เบื่อหน่ายอย่างเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้
เพื่อนิพพาน คือ อัปปัจฉกถา สันตฎฐิกกถา ปวิเวกกถา อสังสัคคกถา วิริยารัมภกถา
สีลกถา สมาธิกถา ปัญญาภกถา วิมุตติกถา วิมุตติญาณทัสสนกถา ตามความ
ปรารถนา ได้โดยไมยาก ได้โดยไม่ลำบาก

ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี พึงหวังได้ข้อนี้ คือ จักเป็นผู้ปรารถนาความ
เพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง
ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย

ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี พึงหวังได้ข้อนี้ คือ จักเป็นผู้มีปัญญา
คือ ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับอันเป็นอริยะ
ฆ่าแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ

เมฆิยะ ภิกษุนั้นดำรงอยู่ในธรรม ๕ ประการนี้แล้ว พึงเจริญธรรม ๔ ประการ
ให้ยิ่งขึ้นไปอีก คือ

๑. พึงเจริญอุสุภะเพื่อละราคะ
๒. พึงเจริญเมตตาเพื่อละพยาบาท

พระสวดตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๔. เมฆียวรรค]

๑. เมฆียสูตร

๓. ฟังเจริญอานาปานสติเพื่อตัดวิตก

๔. ฟังเจริญอนิจจสัญญาเพื่อถอนอัสมิมานะ^๑

เมฆิยะ อนัตตสัญญาย่อมปรากฏแก่ภิกษุผู้ได้อนิจจสัญญา ภิกษุผู้ได้อัตตสัญญา
ย่อมบรรลุนิพพานที่ถอนอัสมิมานะได้ในปัจจุบัน”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน^๒

วิตกที่หยาบ^๓และวิตกที่ละเอียด^๔

เป็นไปแล้ว ทำให้ฟังชาน

บุคคลผู้มีจิตสับสน ไม่รู้วิตกแห่งใจเหล่านี้

ย่อมแล่นไปสู่ภพน้อยภพใหญ่

ส่วนผู้ที่เพียรระวัง มีสติอยู่เสมอ

รู้เท่าทันวิตกที่เกิดแก่จิตเหล่านี้ ย่อมสำรวมระวัง

บุคคลผู้ตรัสรู้แล้วเท่านั้น

ย่อมละวิตกที่เป็นไปแล้วทำให้ฟังชานได้โดยไม่เหลือ

เมฆียสูตรที่ ๑ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ อัสมิมานะ หมายถึงมานะ ๙ ประการ (อง.นวก.อ. ๓/๑/๒๘๖) และดู อง.นวก. (แปล) ๒๓/๑/๔๒๘, ข.ม.
(แปล) ๒๙/๑๗๘/๕๐๘, อภิ.สง. (แปล) ๓๔/๑๒๓๙/๓๑๔, อภิ.วิ. (แปล) ๓๕/๘๓๒/๕๓๖ ประกอบ

^๒ พุทธอุทานนี้ ทรงเปล่งแสดงโทษแห่งการไม่บรรเทา และอานิสงส์แห่งการบรรเทากามวิตก เป็นต้น (ข.อุ.อ.
๓๑/๒๕๒)

^๓ วิตกที่หยาบ หมายถึงอกุศลวิตก มี ๓ คือ กามวิตก พยาบาทวิตก และวิหิงสาวิตก (ข.อุ.อ. ๓๑/๒๕๒)

^๔ วิตกที่ละเอียด หมายถึงญาคูวิตก(ความตรึกถึงญาคู) ชนปทวิตก(ความตรึกถึงชนบท) อมราวิตก(ความ
ตรึกถึงเทพเจ้า) เป็นต้น (ข.อุ.อ. ๓๑/๒๕๒)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๔. เมฆยวรรค]

๒. อุทตสูตร

๒. อุทตสูตร

ว่าด้วยภิกษุผู้มีจิตฟุ้งซ่าน

[๓๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ป่าสาละวัน ซึ่งเป็นทางเข้ากรุง
กุสินาราของพวกเจ้ามัลละ สมัยนั้น ภิกษุจำนวนมากเป็นผู้ฟุ้งซ่าน ถือตัว โลเล
ปากกล้า พุดพรวดพราด หลงลืมสติ ไม่มีสัมปชัญญะ มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตกวัดแกว่ง
ไม่สำรวมอินทรีย์อยู่ ณ กระท่อมในป่า ในที่ไม่ไกลจากพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นภิกษุเหล่านั้น เป็นผู้ฟุ้งซ่าน ถือตัว โลเล
ปากกล้า พุดพรวดพราด หลงลืมสติ ไม่มีสัมปชัญญะ มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตกวัดแกว่ง
ไม่สำรวมอินทรีย์อยู่ ณ กระท่อมในป่า

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน^๑

ภิกษุผู้ไม่รักษากาย^๒ มีความเห็นผิด
ถูกถิ่นมัทธา^๓ครอบงำ ย่อมไปสู่อำนาจมาร^๔
เพราะฉะนั้น ภิกษุควรรักษาจิต^๕
มีความดำริชอบเป็นอารมณ์
มุ่งความเห็นถูกต้องเป็นสำคัญ
รู้ความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปของเบญจขันธ์
ครอบงำถิ่นมัทธาได้ ก็สามารถละทุกติได้ทั้งหมด

อุทตสูตรที่ ๒ จบ

เชิงอรรถ :

- ^๑ พุทธอุทานนี้ ทรงเปล่งแสดงโทษในการอยู่ด้วยความประมาท และอานสงสันในการอยู่ด้วยความไม่
ประมาทตามลำดับ (ข.อุ.อ. ๓๒/๒๕๔)
- ^๒ ผู้ไม่รักษากาย หมายถึงผู้ไม่ใช้สติคุ้มครองป้องกันกายวิญญาน ๖ (ข.อุ.อ. ๓๒/๒๕๔)
- ^๓ ถิ่นมัทธา หมายถึงความที่จิตหดหู่และเซื่องซึม (ข.อุ.อ. ๓๒/๒๕๔)
- ^๔ มาร หมายถึงกิเลสมาร เป็นต้น (ข.อุ.อ. ๓๒/๒๕๔)
- ^๕ รักษาจิต หมายถึงปิดกั้นอินทรีย์มีมโนอินทรีย์เป็นที่ ๖ ด้วยสติสังวร (ข.อุ.อ. ๓๒/๒๕๔)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๔. เมฆยวรรค]

๓. โคपालกสูตร

๓. โคपालกสูตร

ว่าด้วยนายโคบาล

[๓๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นโกศล พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ใหญ่ ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จแวะลงข้างทาง เข้าไป ณ คองไม้ต้นหนึ่ง แล้วประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปลูกไว้ ลำดับนั้น นายโคบาลคนหนึ่ง ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้นายโคบาลนั้นเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญ แกล้วกล้า ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถา

นายโคบาลนั้น ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถาแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคตั้งนี้ว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์โปรดรับภัตตาหารของข้าพระองค์ในวันพรุ่งนี้เกิดพระพุทธรูปเจ้าข้า" พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์ด้วยพระอาการดุษณี นายโคบาลนั้นทราบอาการที่พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้ว จึงลุกจากที่นั่งถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค ทำประทักษิณแล้วจากไป

ครั้นคืนนั้นผ่านไป นายโคบาลนั้นสั่งให้คนจัดข้าวปายาสมีน่าน้อยและเนยใสใหม่ อย่างเพียงพอไว้ในนิเวศน์ของตนแล้วส่งคนไปกราบทูลภัตติกาลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ได้เวลาแล้ว ภัตตาหารเสร็จแล้ว พระพุทธรูปเจ้าข้า" ขณะนั้น ในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปยังบ้านของนายโคบาลนั้นพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปลูกไว้ นายโคบาลได้นำข้าวปายาสมีน่าน้อยและเนยใสใหม่ประเคนภิกษุสงฆ์มีพระพุทธรูปเจ้าเป็นประธาน ให้อิมหนาสาธุด้วยตนเอง เมื่อพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จ ทรงวางพระหัตถ์แล้ว นายโคบาลจึงเลือกนั่ง ณ ที่สมควรที่ใดที่หนึ่งซึ่งต่ำกว่า พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เขาเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถาแล้วทรงลุกจากพุทธอาสน์เสด็จจากไป

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๔. เมฆยวรรค]

๔. ยักขปหารสูตร

หลังจากพระผู้มีพระภาคเสด็จจากไปไม่นาน ชายคนหนึ่งได้ทำร้ายนายโคบาล
นั้นจนเสียชีวิต ในระหว่างเขตบ้าน

ต่อมา ภิกษุจำนวนมากพากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย
อภิวาทแล้วหนึ่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ทราบว่า นายโคบาลผู้นำข่าวปายาสและเนยใสใหม่ ประเคนภิกษุสงฆ์มี
พระพุทธเจ้าเป็นประธานให้อิมหน้าสำราญด้วยตนเอง ในวันนี้นั้น ได้ถูกชายคนหนึ่ง
ทำร้ายจนเสียชีวิตในระหว่างเขตบ้าน พระพุทธเจ้าข้า”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

จิตที่ตั้งไว้ผิดพึงทำให้ได้รับความเสียหาย
ยิ่งกว่าความเสียหายที่โจรเห็นโจร
หรือผู้จองเวรเห็นผู้จองเวร จะพึงทำให้แก่กัน^๑

โคपालสูตรที่ ๓ จบ

๔. ยักขปหารสูตร

ว่าด้วยยักขตีศรัษะพระสารีบุตรเถระ

[๓๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน
เขตกรุงราชคฤห์ สมัยนั้น ท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหาโมคคัลลานะอยู่ที่
กโปตกันทรวิหาร^๒ ในคืนเดือนเพ็ญ ท่านพระสารีบุตรปลงผมใหม่ ๆ นั่งเข้าสมาธิ
อยู่ในที่แจ้ง

เชิงอรรถ :

^๑ ดูธรรมบทข้อ ๔๒ หน้า ๓๙ ในเล่มนี้

^๒ กโปตกันทรวิหาร หมายถึงวิหารสร้างใกล้ชอกเขาซึ่งเป็นที่อาศัยอยู่ของนกพิราบ (ข.อุ.อ. ๓๔/๒๖๐)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๔. เมฆยวรรค]

๔. ยักขปหารสูตร

ขณะนั้นมียักษ์ ๒ คนเป็นสหายกัน เดินทางจากทิศเหนือไปทางทิศใต้เพื่อ
ทำกิจที่จะต้องทำบางอย่าง ยักษ์ทั้งสองนั้นได้เห็นท่านพระสารีบุตรปลงผมใหม่ ๆ
นั่งเข้าสมาธิอยู่ในที่แจ้ง ยักษ์คนหนึ่งได้กล่าวกับยักษ์อีกคนหนึ่งว่า “สหาย เราคิด
อยากตีศีระสมณรูปนี้” เมื่อยักษ์คนนั้นกล่าวอย่างนี้ ยักษ์คนหนึ่งจึงกล่าวดังนี้ว่า
“อย่าเลยสหาย ท่านอย่าทำร้ายสมณะเลย สมณรูปนั้นมีคุณยิ่ง มีฤทธิ์มาก
มีอานุภาพมาก”

แม้ครั้งที่ ๒ ยักษ์คนนั้นได้กล่าวกับยักษ์คนหนึ่งดังนี้ว่า “สหาย เราคิดอยากตี
ศีระสมณรูปนี้”

ยักษ์คนหนึ่งได้กล่าวกับยักษ์คนนั้นดังนี้ว่า “อย่าเลยสหาย ท่านอย่าทำร้าย
สมณะเลย สมณรูปนั้นมีคุณยิ่ง มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก”

แม้ครั้งที่ ๓ ยักษ์คนนั้นได้กล่าวกับยักษ์คนหนึ่งดังนี้ว่า “สหาย เราคิดอยากตี
ศีระสมณรูปนี้”

ยักษ์คนหนึ่งก็ได้กล่าวกับยักษ์คนนั้นดังนี้ว่า “อย่าเลยสหาย ท่านอย่าทำร้าย
สมณะเลย สมณรูปนั้นมีคุณยิ่ง มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก”

ครั้งนั้น ยักษ์นั้นไม่เชื่อยักษ์ผู้เป็นสหาย จึงได้ตีศีระท่านพระสารีบุตรเถระ
เป็นการตีอย่างรุนแรง การตีเช่นนั้น สามารถทำให้ข้างสูง ๗-๘ ศอกจมดินได้
หรือสามารถทำลายยอดภูเขามหิมาให้ทลายลงได้ และทันใดนั้นเอง ยักษ์คนนั้นได้
ร้องว่า “โอย ร้อนเหลือเกิน” แล้วล้มตกลไปสู่มหานรก ณ ที่นั่นเอง

ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้เห็นยักษ์คนนั้นตีศีระท่านพระสารีบุตร ด้วย
ดาทัพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ จึงเข้าไปหาท่านพระสารีบุตรแล้วได้กล่าวกับท่าน
พระสารีบุตรดังนี้ว่า “ท่านสารีบุตร ท่านยังสบายดีหรือ ยังพอเป็นอยู่ได้หรือ ไม่มี
ทุกข์อะไรหรือ”

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า “ท่านโมคคัลลานะ ผมสบายดี พอเป็นอยู่ได้
เพียงแต่เจ็บที่ศีระนิดหน่อย”

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๔. เมฆยวรรค]

๔. ยักขปหารสูตร

ท่านพระมหาโมคคัลลานะกล่าวว่า “นำอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ ท่านสารีบุตร ท่านมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมากจริง ยักษ์ตนหนึ่งได้ตีศีรษะท่านในที่นี้ เป็นการตีอย่างรุนแรง การตีเช่นนี้สามารถทำให้ข้างสูง ๗-๘ ศอกจมดินได้ หรือสามารถทำลายยอดภูเขาหิมะให้ทลายลงได้ แต่กระนั้น ท่านก็ยังกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านโมคคัลลานะ ผมสบายดี พอเป็นอยู่ได้ เพียงแต่เจ็บที่ศีรษะนิดหน่อย”

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า “นำอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ ท่านโมคคัลลานะ ท่านมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมากจริง เห็นแม้กระทั่งยักษ์ ส่วนผมขณะนี้ แม้แต่ปีศาจคลุกฝุ่นสักตนก็ยังไม่เห็น”

พระผู้มีพระภาคได้ทรงสดับเสียงสนทนาเกี่ยวกับเรื่องนี้ของพระอัครสาวก ทั้ง ๒ รูปนั้นด้วยพระโสตทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้ ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

จิตของใครตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว ดุจภูเขา
ไม่กำหนดในอารมณ์อันชวนให้กำหนด
ไม่ขัดเคืองในอารมณ์อันชวนให้ขัดเคือง
ผู้ใด อบรมจิตได้ดังนี้
ทุกข์จะมาถึงผู้นั้นแต่ที่ไหน^๑

ยักขปหารสูตรที่ ๔ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ข.เถร. (แปล) ๒๖/๑๙๑/๓๖๕

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๒๔๑ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๔. เมฆยวรรค]

๕. นาคสูตร

๕. นาคสูตร

ว่าด้วยพญาช่างปรนนิบัติพระพุทธเจ้า

[๓๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โขสิตาราม เขตกรุงโกสัมพี สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่คลุกคลีกับพวกภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พระราชามหาอำมาตย์ของพระราชามหาอำมาตย์ พวกเดียรถีย์ สาวกเดียรถีย์ พระผู้มีพระภาคประทับอยู่คลุกคลี ลำบาก ไม่ผาสุก ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงดำริอย่างนี้ว่า “เวลานี้เราอยู่คลุกคลีกับพวกภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พระราชามหาอำมาตย์ของพระราชามหาอำมาตย์ พวกเดียรถีย์ สาวกเดียรถีย์ เราอยู่คลุกคลี ลำบาก ไม่ผาสุก ทางที่ดีเราควรปลีกตัวจากหมู่อยู่ผู้เดียว”

ครั้งนั้น ในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงโกสัมพี เสด็จกลับจากบิณฑบาต หลังจากเสวยพระกระยาหารเสร็จแล้วทรงเก็บเสนาสนะ ถือบาตรและจีวรด้วยพระองค์เอง ไม่ตรัสบอกพระอุปัฏฐาก ไม่ตรัสบอกภิกษุสงฆ์ พระองค์เดียว ไม่มีเพื่อน เสด็จจาริกไปทางป่าปาลีไลยกะเสด็จจาริกไปโดยลำดับจนถึงป่าปาลีไลยกะ ทราบว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ควงไม้รัง ในราวป่ารักชิตวัน เขตป่าปาลีไลยกะนั้น

สมัยนั้น พญาช่างตัวหนึ่งอยู่คลุกคลีกับพวกช่างพลาย ช่างพัง ลูกช่างใหญ่ ลูกช่างเล็ก กินหญ้ายอดดวน ถูกช่างเหล่านั้นกินกิ่งไม้ที่ตนหักลงมากองไว้ ได้ตีไม้แต่น้ำขุ่น ๆ เมื่อพญาช่างนั้นเดินลงหรือขึ้นจากท่อน้ำ ช่างพังก็เดินเสียดสีกายไป พญาช่างอยู่คลุกคลี ลำบาก ไม่ผาสุก พญาช่างนั้นจึงมีความคิดดังนี้ว่า “เวลานี้เราอยู่คลุกคลีกับพวกช่างพลาย ช่างพัง ลูกช่างใหญ่ ลูกช่างเล็ก กินหญ้ายอดดวน ถูกช่างเหล่านั้นกินกิ่งไม้ที่เราหักลงมากองไว้ ได้ตีไม้แต่น้ำขุ่น ๆ เมื่อเราเดินลงหรือขึ้นจากท่อน้ำ ช่างพังก็เดินเสียดสีกายไป เราอยู่คลุกคลี ลำบาก ไม่ผาสุก ทางที่ดีเราควรหลีกออกจากโขลงไปอยู่ผู้เดียว”

ครั้นแล้ว พญาช่างนั้นก็ได้หลีกออกจากโขลง เดินไปทางเขตป่าปาลีไลยกะ ราวป่ารักชิตวัน ณ ควงไม้รัง เข้าไปหาพระผู้มีพระภาค ทราบว่า พญาช่างนั้น

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๔. เมฆยวรรค]

๕. นาคสูตร

ปรับพื้นที่ที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ให้ปราศจากของเขียวสด และใช้วงดักน้ำดื่ม
น้ำใช้เข้าไปตั้งไว้เพื่อพระผู้มีพระภาค ณ ที่นั้น

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จหลีกเร้นอยู่ในที่สงัด ทรงดำริอย่างนี้ว่า
“เมื่อก่อน เราอยู่คลุกคลีกับพวกภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พระราชา
มหาอำมาตย์ของพระราชา พวกเดียรถีย์ สวากเดียรถีย์ เราอยู่คลุกคลี ลำบาก
ไม่ผาสุก เวลานี้ เรานั้นไม่คลุกคลีอยู่กับพวกภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา
พระราชา มหาอำมาตย์ของพระราชา พวกเดียรถีย์ สวากเดียรถีย์ เราไม่คลุกคลี
จึงอยู่ผาสุกดี”

พญาช่างนั้นได้มีความคิดอย่างนี้ว่า “เมื่อก่อน เราอยู่คลุกคลีกับพวกช่างพลาย
ช่างพัง ลูกช่างใหญ่ ลูกช่างเล็ก กินหญ้ายอดด้วน ส่วนกิ่งไม้ที่เราหักลงมากองไว้
ช่างเหล่านั้นก็กินหมด ได้ดื่มแต่น้ำขุ่น ๆ เมื่อเราเดินลงหรือขึ้นจากท่อน้ำ ช่างพัง
ก็เดินเสียดสีกายไป เราอยู่คลุกคลี ลำบาก ไม่ผาสุก เวลานี้ เรานั้นไม่คลุกคลีอยู่
กับพวกช่างพลาย ช่างพัง ลูกช่างใหญ่ ลูกช่างเล็ก ไม่กินหญ้ายอดด้วน ไม่ถูกช่าง
กินกิ่งไม้ที่เราหักลงมา ไม่ดื่มแต่น้ำขุ่น ๆ เมื่อเราเดินลงหรือขึ้นจากท่อน้ำ ช่างพัง
ไม่เดินเสียดสีกายไป เราไม่คลุกคลี จึงอยู่ผาสุกดี”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบความสังัดพระวรกายของพระองค์ และ
ทรงทราบความคิดของพญาช่างนั้นด้วยพระทัยแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

จิตของพญาช่างผู้มีงามดุจงอนรณนั้น
ย่อมเสมอกับจิตของพระพุทธเจ้า
เพราะอยู่ผู้เดียวยินดีในป่าเหมือนกัน^๑

นาคสูตรที่ ๕ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ วิ.ม. (แปล) ๕/๔๖๗/๓๖๐

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๒๔๓ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๔. เมฆยวรรค]

๖. ปิณโฑลสูตร

๖. ปิณโฑลสูตร

ว่าด้วยพระปิณโฑลภารทวาชเถระ

[๓๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ท่านพระปิณโฑลภารทวาชะผู้ถือการ
อยู่ป่าเป็นวัตร ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ถือการนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร
ถือการนุ่งห่มไตรจีวรเป็นวัตร มีความปรารถนาน้อย สันโดษ ชอบสงัด ไม่คลุกคลี
ด้วยหมู่คณะ ปรารถนาความเพียร เป็นผู้กำจัดกิเลส และกล่าวถึงแต่เรื่องกำจัดกิเลส
หมั่นประกอบอธิจิต นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรงอยู่ในที่ไม่ไกลจากพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นท่านพระปิณโฑลภารทวาชะผู้ถือการอยู่ป่า
เป็นวัตร ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ถือการนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ถือการ
นุ่งห่มผ้าไตรจีวรเป็นวัตร มีความปรารถนาน้อย สันโดษ ชอบสงัด ไม่คลุกคลีด้วย
หมู่คณะ ปรารถนาความเพียร เป็นผู้กำจัดกิเลส และกล่าวถึงแต่เรื่องกำจัดกิเลส
หมั่นประกอบอธิจิต นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรงอยู่

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น
ความสำรวมในปาติโมกข์
ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร
การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด
การประกอบความเพียรในอธิจิต
นี่คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย^๑

ปิณโฑลสูตรที่ ๖ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูธรรมบทข้อ ๑๘๕ หน้า ๙๑ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๒๔๔ }

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๔. เมฆยวรรค]

๗. สารีปุตตสูตร

๗. สารีปุตตสูตร

ว่าด้วยพระสารีบุตรเถระ

[๓๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-
เศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ท่านพระสารีบุตรผู้มีความปรารถนาน้อย สันโดษ
ชอบสงัด ไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ ปรารถนาความเพียร หมั่นประกอบอธิจิต นั่งคู้บัลลังก์
ตั้งกายตรง อยู่ในที่ไม่ไกลจากพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นท่านพระสารีบุตรผู้มีความปรารถนาน้อย
สันโดษ ชอบสงัด ไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ ปรารถนาความเพียร หมั่นประกอบอธิจิต
นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรงอยู่

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

ผู้มีจิตมั่นคง^๑ ไม่ประมาท เป็นมุนี^๒

ศึกษาทางแห่งความเป็นมุนี^๓

ผู้คงที่ สงบ มีสติทุกขณะ

ย่อมเป็นผู้ไม่เศร้าโศก^๔

สารีปุตตสูตรที่ ๗ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ มีจิตมั่นคง ในที่นี้หมายถึงประกอบด้วยอรรถตัดผลจิตที่ยอดเยียมกว่าจิตทั้งปวง (ข.อุ.อ. ๓๗/๒๗๒)

^๒ มุนี ในที่นี้หมายถึงพระขีณาสพที่ประกอบด้วยอรรถตัดผลญาณที่เรียกว่า โมณะ (ข.อุ.อ. ๓๗/๒๗๒)

^๓ ทางแห่งความเป็นมุนี หมายถึงโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ (ข.อุ.อ. ๓๗/๒๗๒)

^๔ ดูเทียบ ข.เถร. (แปล) ๒๖/๖๘/๓๒๘

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๒๔๕ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๔. เมฆยวรรค]

๘. สุนทรียสูตร

๘. สุนทรียสูตร

ว่าด้วยนางสุนทรียปริพาชกา

[๓๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเป็นผู้ที่มหาชนสักการะ
เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อม ทรงได้จิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจฉัย-
เภสัชบริวาร แม้ภิกษุสงฆ์ก็เป็นผู้ที่มหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อม
ได้จิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจฉัยเภสัชบริวาร ส่วนพวกอัญญเดียรถีย์
ปริพาชกเป็นผู้ที่มหาชนไม่สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่บูชา ไม่นอบน้อม
ไม่ได้จิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจฉัยเภสัชบริวาร

ครั้งนั้น พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกทนเห็นสักการะเกิดขึ้นแก่พระผู้มีพระภาค
และภิกษุสงฆ์ไม่ได้ จึงพากันไปหานางสุนทรียปริพาชกาถึงที่อยู่ ได้กล่าวกับนางสุนทรีย
ปริพาชกาตั้งนี้ว่า “น้องหญิง เธอสามารถจะทำประโยชน์แก่พวกญาติได้ไหม”
นางถามว่า “ท่านเจ้าข้า จะให้ดิฉันทำอะไร ดิฉันสามารถทำได้ เพื่อประโยชน์แก่
พวกญาติ แม้ชีวิตดิฉันก็สละให้ได้”

พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกจึงกล่าวว่า “ดีละ น้องหญิง ถ้าอย่างนั้น เธอจง
ไปพระเชตวันเถื่อน ๆ” นางสุนทรียปริพาชกา รับคำของอัญญเดียรถีย์ปริพาชกแล้วไป
พระเชตวันเถื่อน ๆ

เมื่อพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นรู้ว่า คนจำนวนมากเห็นนางสุนทรีย
ปริพาชกาไปพระเชตวันเถื่อน ๆ จึงได้จ้างนักเลงให้ฆ่านาง แล้วหมกไว้ในคูรอบ
พระเชตวันนั่นเอง จากนั้นได้พากันเข้าไปเฝ้าพระเจ้าปเสนทิโกศลถึงที่ประทับ
ได้กราบทูลพระเจ้าปเสนทิโกศลตั้งนี้ว่า “ขอเดชะ มหาบพิตร อาตมภาพทั้งหลาย
ไม่เห็นนางสุนทรียปริพาชกาเลย”

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสถามว่า “พระคุณเจ้าทั้งหลายสงสัยที่ไหนเล่า”

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๔. เมฆยวรรค]

๘. สุนทรียสูตร

พวกอัญเดียรถีย์ปริพาชกทูลตอบว่า “ที่พระเชตวัน มหาบพิตร”

พระเจ้าปเสนทิโกศลรับสั่งว่า “ถ้าอย่างนั้น พระคุณเจ้าทั้งหลายจงค้นพระเชตวัน
ดูเถิด”

ลำดับนั้น อัญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นจึงค้นพระเชตวันแล้วขุดศพนาง
สุนทรียปริพาชิกาตามที่ตนสั่งให้หมกไว้ขึ้นจากคู ยกขึ้นเตี้ยงแล้วให้หามเข้าไปยัง
กรุงสาวัตถี เดินจากถนนนี้ไปถนนโน้น จากตรอกนี้ไปตรอกโน้น พร้อมกับให้
คนทั้งหลายโพนทนาว่า

“ท่านทั้งหลาย เชิญดูการกระทำของพวกพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรเถิด
พระสมณะเชื้อสายศากยบุตรเหล่านี้ไม่มียางอาย ทศิล มีธรรมเลวทราม กล่าวเท็จ
ไม่ประพฤติพรหมจรรย์ ความจริง พระเหล่านี้ถึงจะปฏิญาณว่า เป็นผู้ประพฤติธรรม
ประพฤติสงบ ประพฤติพรหมจรรย์ กล่าวคำจริง มีศีล มีกัลยาณธรรม แต่พระ
เหล่านี้ไม่มีความเป็นสมณะ ไม่มีความเป็นพรหม^๑ ความเป็นสมณะของพระเหล่านี้
เสื่อมสิ้นไปแล้ว ความเป็นพรหมของพระเหล่านี้เสื่อมสิ้นไปแล้ว ความเป็นสมณะ
ของพระเหล่านี้จะมีแต่ที่ไหน ความเป็นพรหมของพระเหล่านี้จะมีแต่ที่ไหน พระ
เหล่านี้ปราศจากความเป็นสมณะ พระเหล่านี้ปราศจากความเป็นพรหมแล้ว ทำไม
เป็นชายจึงขมขื่นผู้หญิงแล้วฆ่าเสียเล่า”

สมัยนั้น คนทั้งหลายในกรุงสาวัตถีเห็นภิกษุทั้งหลายแล้วดำ บริภาษ เกรี้ยวกราด
เบียดเบียนด้วยวาจาหยาบคายที่ไม่ใช่ของสัตบุรุษว่า “พระสมณะเชื้อสายศากยบุตร
เหล่านี้ ไม่มียางอาย ทศิล มีธรรมเลวทราม กล่าวเท็จ ไม่ประพฤติพรหมจรรย์
ความจริง พระเหล่านี้ถึงจะปฏิญาณว่า เป็นผู้ประพฤติธรรม ประพฤติสงบ ประพฤติ
พรหมจรรย์ กล่าวคำจริง มีศีล มีกัลยาณธรรม แต่พระเหล่านี้ก็ไม่มีความเป็น
สมณะ ไม่มีความเป็นพรหม ความเป็นสมณะของพระเหล่านี้เสื่อมสิ้นไปแล้ว
ความเป็นพรหมของพระเหล่านี้เสื่อมสิ้นไปแล้ว ความเป็นสมณะของพระเหล่านี้

เชิงอรรถ :

^๑ ความเป็นพรหม ในที่นี้หมายถึงความเป็นผู้ประเสริฐ ความเป็นผู้มีบาปอันลอยแล้ว (ขุ.อ.๒.๓๘/๒๗๗)

พระสดตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๔. เมฆยวรรค]

๘. สุนทรสูตร

จะมีแต่ที่ไหน ความเป็นพรหมของพระเหล่านี้จะมีแต่ที่ไหน พระเหล่านี้ปราศจาก
ความเป็นสมณะ พระเหล่านี้ปราศจากความเป็นพรหมแล้ว ทำไม เป็นชายจึงขมขื่น
ผู้หญิงแล้วฆ่าเสียเล่า”

ครั้งนั้น ในเวลาเช้า ภิกษุจำนวนมากครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวรเข้าไป
บิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี กลับจากบิณฑบาตหลังจากฉันอาหารเสร็จแล้ว เข้าไป
เฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูล
พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขณะนี้ คนทั้งหลายในกรุงสาวัตถี
เห็นภิกษุทั้งหลายแล้วดำ บริภาษ เกรี้ยวกราด เบียดเบียนด้วยวาจาหยาบคาย
ที่ไม่ใช่ของสัตบุรุษว่า ‘พระสมณะเชื้อสายศากยบุตรเหล่านี้ไม่มียางอาย ทุศีล
มีธรรมเลวทราม กล่าวเท็จ ไม่ประพฤติพรหมจรรย์ ความจริง พระเหล่านี้ถึงจะ
ปฏิบัติญาว่า เป็นผู้ประพฤติธรรม ประพฤติสงบ ประพฤติพรหมจรรย์ กล่าวคำจริง
มีศีล มีกัลยาณธรรม แต่พระเหล่านี้ก็ไม่มีความเป็นสมณะ ไม่มีความเป็นพรหม
ความเป็นสมณะของพระเหล่านี้เสื่อมสิ้นไปแล้ว ความเป็นพรหมของพระเหล่านี้เสื่อม
สิ้นไปแล้ว ความเป็นสมณะของพระเหล่านี้จะมีแต่ที่ไหน ความเป็นพรหมของพระ
เหล่านี้จะมีแต่ที่ไหน พระเหล่านี้ปราศจากความเป็นสมณะ พระเหล่านี้ปราศจาก
ความเป็นพรหมแล้ว ทำไม เป็นชายจึงขมขื่นผู้หญิงแล้วฆ่าเสียเล่า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เสียง(โจษ)นั้นจักมีไม่นาน จักมี
เพียง ๗ วันเท่านั้น ครั้นพ้น ๗ วันก็จักหายไป ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย
จงกล่าวตอบกับคนทั้งหลายที่เห็นภิกษุแล้วดำ บริภาษ เกรี้ยวกราด เบียดเบียน
ด้วยวาจาหยาบคายที่ไม่ใช่ของสัตบุรุษ ด้วยคาถานี้ว่า

คนที่ชอบกล่าวคำไม่จริง
หรือคนที่ทำความชั่วแล้วกล่าวว่า
“ฉันไม่ได้ทำ” ต่างก็ตกรอก

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๔. เมฆยวรรค]

๘. สุนทรียสูตร

คน ๒ จำพวกนั้น ต่างก็มีกรรมชั่ว

ตายไปแล้ว มีคติเท่าเทียมกันในโลกหน้า^๑

ลำดับนั้น ภิกษุทั้งหลายเรียนคาถานี้ในสำนักพระผู้มีพระภาคแล้วกล่าวตอบ
คนทั้งหลายที่เห็นภิกษุแล้วดำ บริภาษ เกรี้ยวกราด เบียดเบียนด้วยวาจาหยาบคาย
ที่ไม่ใช่ของสัตบุรุษ ด้วยคาถานี้ว่า

คนที่ชอบกล่าวคำไม่จริง

หรือคนที่ทำความชั่วแล้วกล่าวว่า

‘ฉันไม่ได้ทำ’ ต่างก็ตกนรก

คน ๒ จำพวกนั้น ต่างก็มีกรรมชั่ว

ตายไปแล้วมีคติเท่าเทียมกันในโลกหน้า

คนทั้งหลายได้มีความคิดอย่างนี้ว่า “พระสมณะเชื้อสายศากยบุตรเหล่านี้ คงไม่
ได้ทำความผิด พระสมณะเชื้อสายศากยบุตรเหล่านี้คงไม่ได้ทำบาป พระสมณะเชื้อสาย
ศากยบุตรจึงกล่าวสบถเช่นนั้น” เสียง(โจษ)นั้นได้มีอยู่ไม่นาน เสียง(โจษ)ได้มีอยู่
เพียง ๗ วันเท่านั้น ครั้นพ้น ๗ วันก็หายไป

ต่อมา ภิกษุจำนวนมากพากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย
อภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นาคัสจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ พระผู้มีพระภาคตรัส
พระดำรัสนี้ไว้ว่า ‘ภิกษุทั้งหลาย เสียง(โจษ)นั้นจักมีไม่นาน จักมีเพียง ๗ วันเท่านั้น
ครั้นพ้น ๗ วันก็จักหายไป เสียง(โจษ)นั้นก็หายไป พระพุทธเจ้าข้า”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

เชิงอรรถ :

^๑ ดูธรรมบท ข้อ ๓๐๖ หน้า ๑๒๘, อิติวุตตกะ ข้อ ๔๘ หน้า ๓๙๙, สุตตนิบาต ข้อ ๖๖๗ หน้า ๖๕๙ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๔. เมฆยวรรค]

๙. อุปเสนสูตร

พุทธอุทาน

คนทั้งหลายผู้ไม่สำรวม ชอบกล่าวทิ่มแทงผู้อื่นด้วยวาจา
เหมือนทหารเข้าศึกทิ่มแทงข้างที่ออกศึกด้วยลูกศร ฉะนั้น
ภิกษุผู้มีจิตไม่คิดประทุษร้าย ฟังคำหยาบคาย
ที่คนพาลกล่าวแล้ว ฟังอดกลั้นไว้ได้

สุนทรียสูตรที่ ๘ จบ

๙. อุปเสนสูตร

ว่าด้วยพระอุปเสนวังคันทบุตร

[๓๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน
เขตกรุงราชคฤห์ ครั้นนั้น ท่านพระอุปเสนวังคันทบุตร หลีกเร้นอยู่ในที่สงัด
เกิดความคิดคำนึงอย่างนี้ว่า “เป็นลาภของเราหนอ เราได้ดีแล้วหนอ ที่เรามีพระผู้มี
พระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นศาสดา เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต
ในพระธรรมวินัยที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว เรามีเพื่อนพรหมจารีล้วนแต่มีศีล
มีกัลยาณธรรม เรานำเพ็ญศีลให้บริบูรณ์แล้ว เรามีจิตตั้งมั่นดีแล้ว มีอารมณ์
เป็นหนึ่ง เป็นพระอรหันตชินาสพ เป็นผู้มั่งคั่งมาก มีอานุภาพมาก ชีวิตของเรา
ชื่อว่ามี ความเจริญ ความตายของเราก็ชื่อว่าเป็นความตายดี”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงทราบความคิดคำนึงของท่านพระอุปเสน-
วังคันทบุตรด้วยพระทัยแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๔. เมฆยวรรค]

๑๐. สารีปุตตอุปสมสูตร

พุทธอุทาน

บุคคลผู้ที่ดำรงชีวิตอยู่โดยไม่เดือดร้อน
ในเวลาจวนจะตายก็ไม่เศร้าโศก
ชื่อว่าพบนิพพานแล้ว เป็นปราชญ์
แม้จะอยู่ท่ามกลางคนที่เศร้าโศก ก็ไม่เศร้าโศก
ภิกษุผู้ตัดภวตัณหา^๑ได้เด็ดขาด
มีจิตสงบ มีชาติสงสาร^๒สิ้นแล้ว
เธอย่อมไม่มีภพใหม่

อุปเสนสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. สารีปุตตอุปสมสูตร

ว่าด้วยการระงับกิเลสของพระสารีบุตรเถระ

[๔๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-
เศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ท่านพระสารีบุตรนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง
พิจารณาถึงการระงับกิเลสลงได้หมดสิ้นของตน อยู่ในที่ไม่ไกลจากพระผู้มีพระภาค
พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นท่านพระสารีบุตรผู้กำลังนั่งคู้บัลลังก์
ตั้งกายตรง พิจารณาถึงการระงับกิเลสได้หมดสิ้นของตนอยู่
ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

เชิงอรรถ :

^๑ **ภวตัณหา** หมายถึงความกำหนัดแห่งจิตที่สหระคตด้วยภวทัญญูลี (อภิ.วิ. (แปล) ๓๕/๙๑๖/๕๗๓)

^๒ **ชาติสงสาร** ในที่นี้หมายถึงความเกิด (ขุ.อุ.อ. ๓๙/๒๘๙)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๔. เมฆยวรรค]
รวมพระสูตรที่มีในวรรค

พุทธอุทาน

ภิกษุผู้มีจิตสงบและระงับกิเลสได้
ตัดตัณหาที่นำไปสู่ภพได้
มีชาติสังสารสิ้นแล้ว
ชื่อว่า เป็นผู้พ้นแล้วจากเครื่องผูกแห่งมาร

สาริปุตตอุปสมสูตรที่ ๑๐ จบ
เมฆยวรรคที่ ๔ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. เมฆยสูตร	๒. อุทตสูตร
๓. โคपालกสูตร	๔. ยักขปหารสูตร
๕. นาคสูตร	๖. ปีนโทลสูตร
๗. สาริปุตตสูตร	๘. สุนทรีสูตร
๙. อุปเสนสูตร	๑๐. สาริปุตตอุปสมสูตร

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๕. โสณเถรวรรค]

๑. ปิยตรสูตร

๕. โสณเถรวรรค

หมวดว่าด้วยพระโสณเถระ

๑. ปิยตรสูตร^๑

ว่าด้วยการไม่มีผู้อื่นเป็นที่รักยิ่งกว่าตน

[๔๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลกับพระนางมัลลิกาเทวี
ประทับอยู่ที่ปราสาทอันประเสริฐชั้นบน ขณะนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสกับพระนาง
มัลลิกาเทวีดังนี้ว่า “มัลลิกา ใครอื่นซึ่งเป็นที่รักยิ่งกว่าตนของเรามีบ้างไหม”

พระนางมัลลิกาเทวีได้ทูลสนองว่า “ขอเดชะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ใครอื่น
ซึ่งเป็นที่รักยิ่งกว่าตนของหม่อมฉันไม่มีเลย และใครอื่นซึ่งเป็นที่รักยิ่งกว่าตนของ
พระองค์มีอยู่หรือ”

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสว่า “มัลลิกา ใครอื่นซึ่งเป็นที่รักยิ่งกว่าตนของเรา
ไม่มีเลย”

ต่อมา พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จลงจากปราสาท เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
ถึงที่ประทับ ถวายอภิवाทแล้วประทับนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค
ดังนี้ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วันนี้ ข้าพระองค์กับพระนางมัลลิกาเทวีอยู่ที่ปราสาท
อันประเสริฐชั้นบน ได้พูดกับพระนางมัลลิกาเทวีดังนี้ว่า ‘มัลลิกา ใครอื่นซึ่งเป็นที่
รักยิ่งกว่าตนของเรามีบ้างไหม’ เมื่อข้าพระองค์ถามแล้วอย่างนี้ พระนางมัลลิกา-
เทวีได้ตอบข้าพระองค์ดังนี้ว่า ‘ขอเดชะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ใครอื่นซึ่งเป็นที่รัก

เชิงอรรถ :

^๑ ส.ส. (แปล) ๑๕/๑๑๙/๑๓๗

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๕. โสณเถรวรรค]

๒. อัปพายุกสูตร

ยิ่งกว่าตนของหมอนฉันไม่มี และใครอื่นซึ่งเป็นที่รักยิ่งกว่าตนของพระองค์มีอยู่หรือ' ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพระนางมัลลิกาเทวีกล่าวอย่างนี้ข้าพระองค์ได้พูดกับพระนางมัลลิกาเทวี ดังนี้ว่า 'มัลลิกา ใครอื่นซึ่งเป็นที่รักยิ่งกว่าตนของเราไม่มีเลย' ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

บุคคลตั้งใจค้นหาทั่วทุกทิศ
ก็ไม่พบใครซึ่งเป็นที่รักยิ่งกว่าตนในที่ไหน ๆ เลย
สัตว์ทั้งหลายเหล่าอื่นก็รักตนมากเช่นนั้นเหมือนกัน
เพราะฉะนั้น ผู้รักตนจึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น

ปิยตรสูตรที่ ๑ จบ

๒. อัปพายุกสูตร

ว่าด้วยพระมารดาพระโพธิสัตว์มีอายุน้อย

[๔๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น เป็นเวลาเย็น ท่านพระอานนท้ออกจากที่หลีกเร้นแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิवाทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นำอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ พระมารดาของพระผู้มีพระภาคมีพระชนมายุน้อย เมื่อพระผู้มีพระภาคประสูติได้ ๗ วัน พระมารดาของพระผู้มีพระภาคก็เสด็จสวรรคตไปเกิดยังหมู่เทพชั้นดุสิต"

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๕. โสณเถรวรรค]

๓. สุปปพุทธกถุขิสูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “จริงอย่างนั้น อานนท์ จริงอย่างนั้น อานนท์ มารดา
พระโพธิสัตว์มีอายุน้อย เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติได้ ๗ วัน มารดาก็สวรรคตไปเกิด
ยังหมู่เทพชั้นดุสิต”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

สัตว์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่เกิดแล้ว
จะเกิดต่อไป หรือกำลังเกิดก็ตาม
สัตว์เหล่านั้นทั้งหมดจักต้องละทิ้งร่างกายไป
คนฉลาดรู้ความเสื่อมไปของสัตว์ทั้งหมดนั้นแล้ว
ควรเป็นผู้ประกอบความเพียร^๑ ประพฤติพรหมจรรย์^๒

อัปายกสูตรที่ ๒ จบ

๓. สุปปพุทธกถุขิสูตร

ว่าด้วยชายโรคเรื้อนชื่อสุปปพุทธะ

[๔๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน
เขตกรุงราชคฤห์ สมัยนั้น ชายคนหนึ่งชื่อสุปปพุทธะ เป็นโรคเรื้อน ยากจน กำพรั
ยากไร้ วันหนึ่ง พระผู้มีพระภาคมีบริษัทหมู่ใหญ่แวดล้อมประทับนั่งแสดงธรรมอยู่
ชายโรคเรื้อนชื่อสุปปพุทธะได้เห็นหมู่มหาชนนั้นนั่งประชุมกันแต่ที่ไกล ได้มีความคิด
ตั้งนี้ว่า “ชนทั้งหลายกำลังแจกของเคี้ยวหรือของบริโภค ในที่นี้เป็นแน่ ทางที่ดีเรา
ควรเข้าไปยังหมู่มหาชนนั้น พึงได้ของเคี้ยวหรือของบริโภคในที่นี้บ้าง”

เชิงอรรถ :

^๑ ประกอบความเพียร หมายถึงบำเพ็ญวิปัสสนา (ข.อุ.อ. ๔๒/๒๙๘)

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๑ หน้า ๒๒๙

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๕. โสณเถรวรรค]

๓. สุปปพุทธภูถิสุต

ลำดับนั้น ชายโรคเรื้อนชื่อสุปปพุทธะได้เข้าไปยังหมู่บ้านนั้น ได้เห็นพระผู้มีพระภาคมีบริษัทหมู่ใหญ่แวดล้อมประทับนั่งแสดงธรรมอยู่ จึงมีความคิดตั้งนี้ว่า “ชนทั้งหลายคงไม่แฉกของเคี้ยวหรือของบริโภคในที่นี้ พระสมณโคดมนี้แสดงธรรมในบริษัท ทางที่ดีเราควรฟังธรรมบ้าง” จึงนั่งลง ณ ที่สมควรในที่นั้น ด้วยตั้งใจว่า “เราจักฟังธรรม”

ขณะนั้น พระผู้มีพระภาคทรงมนสิการกำหนดจิตของบริษัทหมู่เหล่าด้วยพระทัยว่า ในบริษัทนี้ ใครหนอแลควรรู้แจ้งธรรม พระผู้มีพระภาคทอดพระเนตรเห็นชายโรคเรื้อนชื่อสุปปพุทธะนั่งอยู่ในบริษัทนั้น จึงทรงพระดำริตั้งนี้ว่า “ในบริษัทนี้ ชายคนนี้แลควรรู้แจ้งธรรม” พระองค์ทรงปรารภชายโรคเรื้อนชื่อสุปปพุทธะ จึงตรัสอนุปพิทกถา คือ ทรงประกาศ

๑. ทานกถา (เรื่องทาน)
๒. สิลกถา (เรื่องศีล)
๓. สัคคกถา (เรื่องสวรรค์)
๔. กามาทีนวกถา (เรื่องโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่งกาม)^๑
๕. เนกขัมมานิสังสกถา (เรื่องอานิสงส์แห่งการออกจากกาม)

เมื่อทรงทราบว่ายชายโรคเรื้อนชื่อสุปปพุทธะมีจิตควรบรรลุธรรม สงบ อ่อนปราศจากนิวรณ์ เบิกบาน ผ่องใส จึงทรงประกาศสามกกังสิกเทศนา^๒ของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ธรรมจักษุอันไร้ธุลี ปราศจากมลทิน ได้เกิดแก่ชายโรคเรื้อนชื่อสุปปพุทธะ ณ ที่นั่งนั้นนั่นเองว่า ‘สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา’ เปรียบเหมือนผ้าขาวสะอาดปราศจากมลทิน ควรรับน้ำย่อยได้เป็นอย่างดี

เชิงอรรถ :

^๑ แปลจากคำว่า กามาน์ อาทีนัว โภการ์ สงกิเลส (ข.อ. ๒๕/๔๓/๑๖๐)

^๒ สามกกังสิกเทศนา หมายถึงพระธรรมเทศนาที่พระพุทธองค์ทรงยกขึ้นแสดงเอง โดยไม่มีผู้ทูลอาราธนาหรือทูลถาม พระธรรมเทศนานั้น คือ อริยสัจ ๔ ประการ (ข.อ.อ. ๔๓/๓๐๓)

พระสดตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๕. โสณเถรวรรค]

๓. สุปปพุทธภูถีสุต

ครั้งนั้นแล ชายโรคเรื้อนชื่อสุปปพุทธะได้เห็นธรรม บรรลุธรรม ฐัธรรม
หยั่งลงสู่ธรรม ข้ามพ้นความสงสัย^๑ ปราศจากความเคลือบแคลง ถึงความ
แก่กล้า ปราศจากความมีผู้อื่นเป็นปัจจัย^๒ ในศาสนาของพระศาสดา ลุกจาก
ที่นั่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร
ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก พระผู้มีพระภาคทรงประกาศธรรม
แจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของทีคว่า เปิดของที่ปิด
บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืด โดยตั้งใจว่า ‘คนมีตาดี จักเห็น
รูปได้’ ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระผู้มีพระภาคพร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ
ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป
จนตลอดชีวิต”

เมื่อชายโรคเรื้อนชื่อสุปปพุทธะได้ฟังพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้
เห็นชัด ขวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแก่กล้า ปลอดขโลมใจ
ให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถาแล้วก็ชื่นชมยินดีพระภาษิตที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว
จึงลุกจากที่นั่ง ถวายอภิวาทแล้วลุกขึ้นทำประทักษิณจากไป ทันใดนั่นเอง
โคแม่ลูกอ่อนได้ชีวิตชายโรคเรื้อนชื่อสุปปพุทธะผู้จากไปไม่นานจนล้มลงเสียชีวิต

ลำดับนั้น ภิกษุจำนวนมากเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาท
แล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ชายโรคเรื้อนชื่อสุปปพุทธะผู้ได้ฟังพระดำรัสที่พระองค์ทรงชี้แจงให้เห็นชัด ขวนใจ

เชิงอรรถ :

- ^๑ ความสงสัย หมายถึงวิจิกิจฉา ๘ ประการ เป็นองค์ธรรมในสังโยชน์ ๑๐ ประการ กระจายละเอียดใน อภ.สง.
(แปล) ๓๔/๑๐๐๘/๒๖๑, และวิจิกิจฉา ๑๖ ประการ กระจายละเอียดใน ม.ม. (แปล) ๑๒/๑๘/๑๙, ส.นิ.
๑๖/๒๐/๒๗
- ^๒ ปราศจากความมีผู้อื่นเป็นปัจจัย ในที่นี้หมายถึงไม่ต้องเชื่อผู้อื่นหรือไม่ต้องอาศัยผู้อื่นสนับสนุนให้เชื่อ
เพราะเห็นประจักษ์ชัดด้วยตนเอง (ที.สี.อ. ๑/๒๙๙/๒๕๐, อง.ฉก.อ. ๓/๑๖/๑๐๖, ข.อ.อ. ๔๓/๓๐๖,
อง.ฉก.ภ.ก. ๓/๑๖/๑๑๘)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๕. โสณเถรวรรค]

๓. สุปปพุทธภูถิสฺสุต

ให้อาภรณ์เอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาภรณ์แล้วกล้า ปล่อยขโมยใจให้สดชื่นรำเริง ด้วยธรรมมีกตา เขาเสียชีวิตแล้ว คดีของเขาเป็นอย่างไร สัมปรายภพของเขาเป็นอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ชายโรคเรื้อนชื่อสุปพุทธะเป็นบัณฑิต ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม และไม่เบียดเบียนเราให้ลำบาก เพราะธรรมเป็นเหตุ ชายโรคเรื้อนชื่อสุปพุทธะ เป็นโสดาบัน เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิ^๑ในวันข้างหน้า”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ ภิกษุรูปหนึ่งได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอแลเป็นเหตุ อะไรเป็นปัจจัยที่ทำให้ชายชื่อสุปพุทธะ เป็นโรคเรื้อน ยากจน กำพรวา ยากไร้ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ชาตีก่อน ชายโรคเรื้อนชื่อสุปพุทธะ เป็นบุตรเศรษฐีในกรุงราชคฤห์นี้เอง เขาออกไปยังสวนสาธารณะ ได้เห็นพระปัจเจกพุทธะนามว่าตครสิขี กำลังเดินบิณฑบาตในพระนคร เขาครั้นเห็นแล้ว จึงได้มีความคิดอย่างนี้ว่า ‘ใครนี่ เป็นโรคเรื้อนหม่นดำสกปรกเที่ยวไป’ แล้วถ่มน้ำลายเดินห่างไปทางด้านซ้าย เพราะผลแห่งกรรมนั้น เขาใหม่อยู่ในนรกหลาย ๑๐๐ หลาย ๑,๐๐๐ หลาย ๑๐๐,๐๐๐ ปี เพราะเศษแห่งวิบากกรรมนั้นยังเหลืออยู่ เขาจึงเกิดเป็นชายโรคเรื้อน ยากจน กำพรวา ยากไร้ในกรุงราชคฤห์นี้เอง เขาอาศัยกรรมวินัยที่ตถาคตประกาศไว้แล้ว ยึดมั่น ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เขาคြ်ได้อาศัยกรรมวินัยที่ตถาคตประกาศไว้แล้วยึดมั่นศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทวดาชั้นดาวดึงส์ และรุ่งโรจน์เหนือกว่าเทวดาเหล่าอื่น ในชั้นดาวดึงส์นั้น ด้วยวรรณะและยศ^๒”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้ ในเวลานั้นว่า

เชิงอรรถ :

^๑ สัมโพธิ ในที่นี้หมายถึงมรรค ๓ เบื้องสูง คือ สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค และอรหัตตมรรค (ที.ส.อ. ๑/๓๗๓/๒๘๑, อัง.ติก.อ. ๒/๘๗/๒๔๒, ขุ.อ.อ. ๔๓/๓๑๐, อัง.ติก.ฎีกา ๒/๘๗/๒๓๕)

^๒ ในที่นี้ วรรณะ หมายถึงรูปสมบัติ ยศ หมายถึงบริวาร (ขุ.อ.อ.๔๓/๓๑๔)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๕. โสณเถรวรรค]

๔. กุมารกสูตร

พุทธอุทาน

บัณฑิตในโลกนี้ เมื่อยังมีความบากบั่นอยู่
ควรละเว้นบาปทุกอย่าง
เหมือนคนตาดีละเว้นทางขรุขระ ฉะนั้น

สรุปพุทธกถุสสูตรที่ ๓ จบ

๔. กุมารกสูตร

ว่าด้วยเด็กจับปลา

[๔๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น เด็กจำนวนมากจับปลาอยู่ในระหว่าง
กรุงสาวัตถีกับพระเชตวัน

ครั้งนั้น ในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสกถือบาตรและจีวร
เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี ได้ทอดพระเนตรเห็นเด็กจำนวนมากจับปลาอยู่
ในระหว่างกรุงสาวัตถีกับพระเชตวันนั้น จึงเสด็จเข้าไปหาเด็กเหล่านั้นแล้วได้ตรัส
ถามดังนี้ว่า “พ่อหนูทั้งหลาย เธอทั้งหลายกลัวความทุกข์ ความทุกข์ไม่เป็นที่รัก
ของเธอทั้งหลายมิใช่หรือ”

เด็กทั้งหลายทูลตอบว่า “อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์ทั้งหลายกลัว
ความทุกข์ ความทุกข์ไม่เป็นที่รักของข้าพระองค์ทั้งหลาย”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๕. โสณเถรวรรค]

๕. อุโปสถสูตร

พุทธอุทาน

ถ้าเธอทั้งหลายกลัวความทุกข์
ถ้าความทุกข์ไม่เป็นที่รักของเธอทั้งหลาย
ก็อย่าได้ทำบาปกรรมในที่แจ้ง^๑หรือบาปกรรมในที่ลับ^๒
เพราะถ้าเธอทั้งหลายจักทำ หรือกำลังทำบาปกรรมอยู่
ถึงจะเหาะหนีไป เธอย่อมไม่พ้นจากความทุกข์ไปได้

กุมารกสูตรที่ ๔ จบ

๕. อุโปสถสูตร^๓

ว่าด้วยอุโบสถกรรม

[๔๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปุพพาราม ปราสาทของนางวิสาขา-
มิตคารมาตา เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคมีภิกษุสงฆ์แวดล้อมประทับ
นั่งในวันอุโบสถวันหนึ่ง

ครั้งนั้น เมื่อราตรีผ่านไปแล้ว^๔ ปรุหมยามผ่านไปแล้ว ท่านพระอานนท์ลุกจาก
อาสนะห่มอุตตราสงค์เฉวียงบ่า ประนมมือไปทางพระผู้มีพระภาค ได้กราบทูล
ดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ราตรีผ่านไปแล้ว ปรุหมยามผ่านไปแล้ว ภิกษุสงฆ์
นั่งรอนานแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคทรงโปรดยกพระปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่ภิกษุ
ทั้งหลายเถิด พระพุทธเจ้าข้า”

เชิงอรรถ :

^๑ บาปกรรมในที่แจ้ง หมายถึงกรรมชั่วทางกาย และทางวาจา (ข.อุ.อ. ๔๔/๓๑๕)

^๒ บาปกรรมในที่ลับ หมายถึงกรรมชั่วทางใจ (ข.อุ.อ. ๔๔/๓๑๕)

^๓ วิ.จ. (แปล) ๗/๓๘๓-๓๘๕/๒๘๓-๒๘๕, อง.อภฺรฺก. (แปล) ๒๓/๒๐/๒๕๒-๒๖๕, อภิ.ก. ๓๗/๓๔๖/๑๘๘

^๔ ดูเชิงอรรถที่ ๔ หน้า ๖ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๕. โสณเถรวรรค]

๕. อุโปสถสูตร

เมื่อท่านพระอานนท์กราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคทรงนิ่ง^๑

แม้ครั้งที่ ๒ เมื่อราตรีผ่านไปแล้ว มัชฌิมยามผ่านไปแล้ว ท่านพระอานนท์
ลุกจากอาสนะห่มอุตตราสังคฺเจเวียงบำ ประนมมือไปทางพระผู้มีพระภาค ได้กราบทูล
ตั้งนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ราตรีผ่านไปแล้ว มัชฌิมยามผ่านไปแล้ว ภิกษุสงฆ์
นั่งรอนานแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคทรงโปรดยกพระปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่ภิกษุ
ทั้งหลายเถิด พระพุทธเจ้าข้า”

แม้ครั้งที่ ๒ พระผู้มีพระภาคก็ทรงนิ่ง

แม้ครั้งที่ ๓ เมื่อราตรีผ่านไปแล้ว ปัจฉิมยามผ่านไปแล้ว ยามรุ่งอรุณเริ่ม
สว่าง ท่านพระอานนท์ลุกจากอาสนะห่มอุตตราสังคฺเจเวียงบำ ประนมมือไปทาง
พระผู้มีพระภาคได้กราบทูลตั้งนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ราตรีผ่านไปแล้ว
ปัจฉิมยามผ่านไปแล้ว ยามรุ่งอรุณเริ่มสว่าง ภิกษุสงฆ์นั่งรอนานแล้ว ขอพระผู้มี
พระภาคทรงโปรดยกพระปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่ภิกษุทั้งหลายเถิด พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อานนท์ บริษัทไม่บริสุทธ์”

ลำดับนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้มีความคิดตั้งนี้ว่า “พระผู้มีพระภาค
ตรัสอย่างนี้ว่า ‘บริษัทไม่บริสุทธ์’ ทรงหมายถึงใครกัน” จึงกำหนดจิตของภิกษุสงฆ์
ด้วยจิต(ของตน) ได้เห็นบุคคลผู้ทุศีล มีธรรมเลวทราม ไม่สะอาด มีความประพฤติ
ที่น่ารังเกียจ มีการงานปกปิด ไม่ใช่สมณะ แต่ปฏิบัติญาว่าเป็นสมณะ ไม่ใช่พรหมจรรย์
แต่ปฏิบัติญาว่าเป็นพรหมจรรย์ เน่าภายใน ชุมด้วยราคะ เป็นเหมือนหยากเยื่อ
นั่งอยู่ในท่ามกลางภิกษุสงฆ์นั้น ครั้นเห็นแล้วจึงลุกจากอาสนะเข้าไปหาบุคคลนั้นแล้ว
กล่าวว่า “ท่านจงลุกขึ้น พระผู้มีพระภาคทรงเห็นท่านแล้ว ท่านไม่มีสังวาส^๒ กับ
ภิกษุทั้งหลาย”

เชิงอรรถ :

^๑ เหตุที่ทรงนิ่ง ก็ด้วยพระประสงค์จะอนุเคราะห์ภิกษุผู้ทุศีลที่มีอยู่ในบริษัท เพราะหากพระองค์ทรงยกปาติโมกข์
ขึ้นแสดง ศีรษะของภิกษุผู้ทุศีลนั้นก็แตก ๗ เสียง พระองค์จึงทรงนิ่งเสีย (อภ.อภุฎก.อ. ๓/๒๐/๒๔๕)

^๒ สังวาส ในที่นี้หมายถึงกรรมที่ทำร่วมกัน อุเทศที่สวดรวมกัน ความมีสิกขาเสมอกัน (วิ.มหา.(แปล)
๑/๕๕/๔๓)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๕. โสณเถรวรรค]

๕. อุโปสถสูตร

เมื่อท่านพระมหาโมคคัลลานะกล่าวอย่างนี้แล้ว บุคคลนั้นก็ยังไม่ยอม
 แม้ครั้งที่ ๒ ท่านพระมหาโมคคัลลานะก็ได้กล่าวกับบุคคลนั้นว่า “ท่านจง
 ลุกขึ้น พระผู้มีพระภาคทรงเห็นท่านแล้ว ท่านไม่มีสังวาสกับภิกษุทั้งหลาย”
 แม้ครั้งที่ ๒ บุคคลนั้นก็ยังไม่ยอม
 แม้ครั้งที่ ๓ ท่านพระมหาโมคคัลลานะก็ได้กล่าวกับบุคคลนั้นว่า “ท่านจง
 ลุกขึ้น พระผู้มีพระภาคทรงเห็นท่านแล้ว ท่านไม่มีสังวาสกับภิกษุทั้งหลาย”
 แม้ครั้งที่ ๓ บุคคลนั้นก็ยังไม่ยอม
 ครั้นแล้ว ท่านพระมหาโมคคัลลานะจึงจับแขนเขาจุดให้ออกไปนอกชัมพูประต
 ไสกลอนแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค
 ดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ให้บุคคลนั้นออกไปพ้นแล้ว บริษัท
 บริสุทธิแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคทรงโปรดยกพระปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่ภิกษุ
 ทั้งหลายเถิด พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “โมคคัลลานะ น้าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ
 โฆษบุรุษนี้ดีอยู่ จนต้องจุดแขนไล่ออกไป”

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย
 ตั้งแต่บัดนี้ไป เราจักไม่ทำอุโบสถ จักไม่ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง ตั้งแต่บัดนี้ไป
 เธอทั้งหลายนั้นแลพึงทำอุโบสถ ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงเถิด ภิกษุทั้งหลาย เป็นไป
 ไม่ได้ที่ตถาคตจะทำอุโบสถ จะยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงในเมื่อบริษัทไม่บริสุทธิ^๑

ภิกษุทั้งหลาย ในมหาสมุทรมีสิ่งที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ๘ ประการ
 ที่พวกอสูรพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในมหาสมุทร

สิ่งที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ๘ ประการ คือ

๑. มหาสมุทรดำไปโดยลำดับ ลาดไปโดยลำดับ ลึกลงไปโดยลำดับ
 ไม่ลึกชั้นดังไปทันที ภิกษุทั้งหลาย การที่มหาสมุทรดำไปโดยลำดับ

เชิงอรรถ :

^๑ ดู อ.จ.อ.ฎ.ก. (แปล) ๒๓/๒๐/๒๕๔ ประกอบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๕. โสณเถรวรรค]

๕. อุโปสถสูตร

ลาดไปโดยลำดับ ลีกลงไปโดยลำดับ ไม่ลึกซึ้งดังไปทันที นี่เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ประการที่ ๑ ในมหาสมุทรที่พวกอสูรพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในมหาสมุทร

๒. มหาสมุทรมีปกติคงที่ ไม่ล้นฝั่ง ภิภุขทั้งหลาย การที่มหาสมุทรมีปกติคงที่ ไม่ล้นฝั่ง นี่เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ประการที่ ๒ ในมหาสมุทรที่พวกอสูรพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในมหาสมุทร
๓. มหาสมุทรไม่อยู่ร่วมกับซากศพ ย่อมขัดซากศพขึ้นฝั่งจนถึงบนบกทันที ภิภุขทั้งหลาย การที่มหาสมุทรไม่อยู่ร่วมกับซากศพ ย่อมขัดซากศพขึ้นฝั่งจนถึงบนบกทันที นี่เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ประการที่ ๓ ในมหาสมุทรที่พวกอสูรพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในมหาสมุทร
๔. มหานทีทุกสาย คือ คงคา ยมุนา อจิรวดี สรรภู มหิ ไหลลงสู่มหาสมุทรแล้ว ย่อมละชื่อและโคตรเดิมของตน รวมเรียกว่า 'มหาสมุทร' ทั้งสิ้น ภิภุขทั้งหลาย การที่มหานทีทุกสาย คือ คงคา ยมุนา อจิรวดี สรรภู มหิ ไหลลงสู่มหาสมุทรแล้ว ย่อมละชื่อและโคตรเดิมของตน รวมเรียกว่า 'มหาสมุทร' ทั้งสิ้น นี่เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ประการที่ ๔ ในมหาสมุทรที่พวกอสูรพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในมหาสมุทร
๕. แม่น้ำสายใดสายหนึ่งในโลก ที่ไหลรวมลงสู่มหาสมุทร และสายฝนตกลงจากฟากฟ้าก็ไม่ทำให้มหาสมุทรพร่องหรือเต็มได้ ภิภุขทั้งหลาย การที่แม่น้ำสายใดสายหนึ่งในโลกที่ไหลรวมลงสู่มหาสมุทร และสายฝนตกลงจากฟากฟ้า ก็ไม่ทำให้มหาสมุทรพร่องหรือเต็มได้ นี่เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ประการที่ ๕ ในมหาสมุทรที่พวกอสูรพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในมหาสมุทร
๖. มหาสมุทรมีรสเดียว คือ รสเค็ม ภิภุขทั้งหลาย การที่มหาสมุทรมีรสเดียว คือ รสเค็ม นี่เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ประการที่ ๖ ที่พวกอสูรพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในมหาสมุทร

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๕. โสณเถรวรรค]

๕. อุโปสถสูตร

๗. มหาสมุทรมีรัตนะมาก มีรัตนะหลายชนิด คือ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศิลา แก้วประพาฬ เงิน ทอง ทับทิม แก้วดาเมว ภิภษุทั้งหลาย การที่มหาสมุทรมีรัตนะมาก มีรัตนะหลายชนิด คือ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศิลา แก้วประพาฬ เงิน ทอง ทับทิม แก้วดาเมว นี่เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ประการที่ ๗ ในมหาสมุทรที่พวกอสูรพบเห็นแล้วต่างพากันยินดี ในมหาสมุทร

๘. มหาสมุทรเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ขนาดใหญ่ คือ ปลาติมิ ปลาติมิงคละ ปลาติมิติมิงคละ^๑ อสูร นาค คนธรรพ์ มีลำตัว ๑๐๐ โยชน์ก็มี มีลำตัว ๒๐๐ โยชน์ก็มี มีลำตัว ๓๐๐ โยชน์ก็มี มีลำตัว ๔๐๐ โยชน์ก็มี มีลำตัว ๕๐๐ โยชน์ก็มี ภิภษุทั้งหลาย การที่มหาสมุทรเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ขนาดใหญ่ คือ ปลาติมิ ปลาติมิงคละ ปลาติมิติมิงคละ อสูร นาค คนธรรพ์ มีลำตัว ๑๐๐ โยชน์ก็มี มีลำตัว ๒๐๐ โยชน์ก็มี มีลำตัว ๓๐๐ โยชน์ก็มี มีลำตัว ๔๐๐ โยชน์ก็มี มีลำตัว ๕๐๐ โยชน์ก็มี นี่เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ประการที่ ๘ ในมหาสมุทรที่พวกอสูรพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในมหาสมุทร

ภิภษุทั้งหลาย ในมหาสมุทรมีสิ่งที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ๘ ประการ นี้แลที่พวกอสูรพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในมหาสมุทร

ภิภษุทั้งหลาย ในทำนองเดียวกัน ในธรรมวินัยนี้ มีธรรมที่นำอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ๘ ประการที่ภิภษุทั้งหลายพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในธรรมวินัยนี้ ธรรมที่นำอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ๘ ประการ คือ

๑. ธรรมวินัยนี้มีการศึกษาไปตามลำดับ มีการบำเพ็ญไปตามลำดับ มีการปฏิบัติไปตามลำดับ^๒ ไม่ใช่มีการบรรลุหรือตัดผลโดยทันที

เชิงอรรถ :

^๑ ชื่อปลาเหล่านี้ปรากฏในเรื่องไตรภูมิว่า วายเวียนอยู่ในมหานทีสีทันดรรอบภูเขาสัตตบริภณ

^๒ อง.อภิลูก. (แปล) ๒๓/๑๙/๒๔๘ ประกอบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๕. โสณเถรวรรค]

๕. อุโปสถสูตร

เหมือนมหาสมุทรที่ต่ำไปโดยลำดับ ลาดไปโดยลำดับ ลึกลงไปโดยลำดับ ไม่ลึกขึ้นดังไปทันที ภิภษุทั้งหลาย การที่ธรรมวินัยนี้มีการศึกษาไปตามลำดับ มีการบำเพ็ญไปตามลำดับ มีการปฏิบัติไปตามลำดับ ไม่ใช่มีการบรรลุหรือตัดผลโดยทันที นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ประการที่ ๑ ในธรรมวินัยนี้ที่ภิภษุทั้งหลายพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในธรรมวินัยนี้

๒. สาวกทั้งหลายของเราจะไม่ละเมิดสิกขาบทที่เราบัญญัติไว้ แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต เหมือนมหาสมุทรที่มีปกติคงที่ ไม่ล้นฝั่ง ภิภษุทั้งหลาย การที่สาวกทั้งหลายของเราจะไม่ละเมิดสิกขาบทที่เราบัญญัติไว้ แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ประการที่ ๒ ในธรรมวินัยนี้ที่ภิภษุทั้งหลายพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในธรรมวินัยนี้

๓. บุคคลใดทศील มีธรรมเลวทราม ไม่สะอาด มีความประพฤติที่น่ารังเกียจ มีการทำงานปกปิด ไม่ใช่สมณะ แต่ปฏิบัติญาว่าเป็นสมณะ ไม่ใช่พรหมจารี แต่ปฏิบัติญาว่าเป็นพรหมจารี เน่าภายใน ชุ่มด้วยราคะ เป็นเหมือนหยากเยื่อ สงฆ์ก็ไม่อยู่ร่วมกับบุคคลนั้น ย่อมประชุมกันนำเธอออกไปทันที แม้เธอจะนั่งอยู่ในท่ามกลางภิภษุสงฆ์ ก็ยังห่างไกลจากสงฆ์ และสงฆ์ก็ห่างไกลจากเธอ เหมือนมหาสมุทรไม่อยู่ร่วมกับชากศพ ย่อมขัดชากศพขึ้นฝั่งจนถึงบนบกทันที ภิภษุทั้งหลาย การที่บุคคลใดทศील มีธรรมเลวทราม ไม่สะอาด มีความประพฤติที่น่ารังเกียจ มีการทำงานปกปิด ไม่ใช่สมณะ แต่ปฏิบัติญาว่าเป็นสมณะ ไม่ใช่พรหมจารี แต่ปฏิบัติญาว่าเป็นพรหมจารี เน่าภายใน ชุ่มด้วยราคะ เป็นเหมือนหยากเยื่อ สงฆ์ไม่อยู่ร่วมกับบุคคลนั้น ย่อมประชุมกันนำเธอออกไปทันที แม้เธอจะนั่งอยู่ในท่ามกลาง

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๕. โสณเถรวรรค]

๕. อุโปสถสูตร

ภิกษุสงฆ์ ก็ยังห่างไกลจากสงฆ์ และสงฆ์ก็ห่างไกลจากเธอ นี่เป็น
ธรรมที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ประการที่ ๓ ในธรรมวินัยนี้ที่
ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในธรรมวินัยนี้

๔. วรรณะ ๔ เหล่านี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร

ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว
ยอมละชื่อและโคตรเดิมของตน รวมเรียกว่า 'สมณศากยบุตร'
ทั้งสิ้น เหมือนมทานที่ทุกสาย คือ คงคา ยมนา อจิรวดี สรรพ
มที ไหลลงสู่มหาสมุทรแล้ว ย่อมละชื่อและโคตรเดิมของตนรวม
เรียกว่า 'มหาสมุทร' ทั้งสิ้น ภิกษุทั้งหลาย การที่วรรณะ ๔
เหล่านี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ออกจากเรือนบวช
เป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมละชื่อและ
โคตรเดิมของตน รวมเรียกว่า 'สมณศากยบุตร' ทั้งสิ้น นี่เป็น
ธรรมที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ประการที่ ๔ ในธรรมวินัยนี้
ที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในธรรมวินัยนี้

๕. แม้หากภิกษุจำนวนมากปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ
ก็ไม่ทำให้นิพพานพร่องหรือเต็มได้ เหมือนแม่น้ำสายใดสายหนึ่งใน
โลก ที่ไหลรวมลงสู่มหาสมุทร และสายฝนตกลงจากฟากฟ้า
ก็ไม่ทำให้นิพพานพร่องหรือเต็มได้ ภิกษุทั้งหลาย การที่แม้หาก
ภิกษุจำนวนมากปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ ก็ไม่ทำ
ให้นิพพานพร่องหรือเต็มได้ นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ
ประการที่ ๕ ในธรรมวินัยนี้ที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้ว ต่างพากัน
ยินดีในธรรมวินัยนี้

๖. ธรรมวินัยนี้มีรสเดียวคือวิมุตติรส เหมือนมหาสมุทรมีรสเดียว คือ
รสเค็ม ภิกษุทั้งหลาย การที่ธรรมวินัยนี้มีรสเดียวคือวิมุตติรส
นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ประการที่ ๖ ในธรรม
วินัยนี้ที่ภิกษุทั้งหลายพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในธรรมวินัยนี้

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๕. โสณเถรวรรค]

๕. อุโปสถสูตร

๗. ธรรมวินัยนี้มีรัตนะมาก มีรัตนะหลายชนิด คือ สติปัญญา ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ เหมือนมหาสมุทรมีรัตนะมาก มีรัตนะหลายชนิด คือ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศิลา แก้วประพาฬ เงิน ทอง ทับทิม แก้วตาแมว ภิภษุทั้งหลาย การที่ธรรมวินัยนี้มีรัตนะมาก มีรัตนะหลายชนิด คือ สติปัญญา ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ประการที่ ๗ ในธรรมวินัยนี้ที่ภิภษุทั้งหลายพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในธรรมวินัยนี้
๘. ธรรมวินัยนี้เป็นที่อยู่ของผู้ใหญ่ คือ พระโสดาบัน บุคคลผู้ปฏิบัติ เพื่อให้แจ้งโสดาปัตติผล พระสกทาคามี บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งสกทาคามีผล พระอนาคามี บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งอนาคามีผล พระอรหันต์ บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งอรหัตตผล เหมือนมหาสมุทรเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ขนาดใหญ่ คือ ปลาติมิ ปลาติมิงคละ ปลาติมิติมิงคละ อสุร นาค คนธรรพ์ มีลำตัว ๑๐๐ โยชน์ก็มี มีลำตัว ๒๐๐ โยชน์ก็มี มีลำตัว ๓๐๐ โยชน์ก็มี มีลำตัว ๔๐๐ โยชน์ก็มี มีลำตัว ๕๐๐ โยชน์ก็มี ภิภษุทั้งหลาย การที่ธรรมวินัยนี้เป็นที่อยู่ของผู้ใหญ่ คือ พระโสดาบัน บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งโสดาปัตติผล พระสกทาคามี บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งสกทาคามีผล พระอนาคามี บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งอนาคามีผล พระอรหันต์ บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งอรหัตตผล นี้เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ประการที่ ๘ ในธรรมวินัยนี้ที่ภิภษุทั้งหลายพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในธรรมวินัยนี้

ภิภษุทั้งหลาย ในธรรมวินัยนี้มีธรรมที่น่าอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ๘ ประการนี้แล ที่ภิภษุทั้งหลายพบเห็นแล้วต่างพากันยินดีในธรรมวินัยนี้”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๕. โสณเถรวรรค]

๖. โสณสูตร

พุทธอุทาน

ยิ่งปิด ยิ่งรั่ว^๑ เปิดแล้วไม่รั่ว^๒
 เพราะฉะนั้น ฟังเปิดสิ่งที่ปิด
 เมื่อเป็นดังนี้ สิ่งที่เปิดนั้นก็ยังไม่รั่ว^๑

อุโปสถสูตรที่ ๕ จบ

๖. โสณสูตร^๔

ว่าด้วยพระโสณเถระ

[๔๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
 บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ท่านพระมหากัจจानะพักอยู่ที่ภูเขาปวัตตะ
 เมืองกุรุขระ แคว้นอวันตี ครั้งนั้น อุบาสกชื่อโสณะ กุฎิกัณณะเป็นอุปัฏฐาก
 ของท่านพระมหากัจจानะ

ครั้งนั้น อุบาสกชื่อโสณะ กุฎิกัณณะหลักเรือนอยู่ที่สงัด เกิดความคิดคำนึง
 อย่างนี้ว่า "การที่ผู้อยู่ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ ครบถ้วน
 ดุจสังข์ที่ขัดดีแล้ว อย่างที่พระมหากัจจานะแสดงธรรมไว้ มิใช่กระทำได้ง่าย ทางที่
 ดีเราควรปลงผมโกนหนวด นุ่งห่มผ้ากาสายะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต"

เชิงอรรถ :

- ^๑ ยิ่งปิด ยิ่งรั่ว หมายถึงภิกษุต้องอาบัติแล้วปกปิดไว้ ย่อมต้องอาบัติตัวอื่นใหม่อีก และต้องอาบัติมากขึ้น
 เรื่อย ๆ ฝนคืออาบัติหรือฝนคือกิเลส ย่อมร่วรดจิตมากขึ้น (ข.อุ.อ. ๔๕/๓๒๗)
- ^๒ เปิดแล้วไม่รั่ว หมายถึงภิกษุต้องอาบัติแล้ว เปิดเผยอาบัติแก่เพื่อนภิกษุแล้วแสดงออกจากอาบัติตาม
 ธรรมตามวินัย จึงไม่ต้องอาบัตินั้น (ข.อุ.อ. ๔๕/๓๒๗)
- ^๓ ดูเทียบ วิ.จ. (แปล) ๗/๓๘๕/๒๘๔, ข.เถร. (แปล) ๒๖/๔๔๗/๔๑๕
- ^๔ ดูเทียบ วิ.ม. (แปล) ๕/๒๕๗-๒๕๘/๓๒-๓๓

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๕. โสณเถรวรรค]

๖. โสณสูตร

ต่อมา เขาเข้าไปหาท่านพระมหากัจจानะถึงที่อยู่ ใหว่แล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับท่านพระมหากัจจानะดังนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ขอโอกาส กระผมหลีกเร้น อยู่ในที่สงัด เกิดความคิดคำนึงอย่างนี้ว่า ‘การที่ผู้อยู่ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนดุจสังข์ที่ขัดดีแล้ว อย่างที่พระมหากัจจानะแสดงธรรมไว้ มิใช่กระทำได้ง่าย ทางที่ดีเราควรปลงผมโกนหนวด นุ่งห่มผ้ากาสายะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ขอพระคุณเจ้ามหากัจจानะโปรดให้กระผมบวชด้วยเถิด ขอรับ”

เมื่อเขากล่าวอย่างนี้ ท่านพระมหากัจจानะจึงกล่าวกับเขาดังนี้ว่า “โสณะ การประพฤติพรหมจรรย์ซึ่งต้องบริโภคอาหารมือเดียว นอนผู้เดียว^๑จนตลอดชีพ ทำได้ยาก แต่เอาเถอะ โสณะ ท่านเป็นคฤหัสถ์อยู่ที่บ้านนั้นแหละ จงหมั่นประพฤติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ซึ่งเป็นพรหมจรรย์ที่ต้องบริโภคอาหารมือเดียว นอนผู้เดียว ตามเวลาที่เหมาะสมเถิด^๒” ครั้งนั้น ความคิดที่น้อมไปเพื่อบรรพชาของอุบาสกโสณะ กุญิกัณณะ ระวังไป

แม้ครั้งที่ ๒ อุบาสกโสณะ กุญิกัณณะหลีกเร้นอยู่ในที่สงัด เกิดความคิดคำนึงอย่างนี้ว่า “การที่ผู้อยู่ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนดุจสังข์ที่ขัดดีแล้ว อย่างที่พระมหากัจจानะแสดงธรรมไว้ มิใช่กระทำได้ง่าย ทางที่ดีเราควรปลงผมโกนหนวด นุ่งห่มผ้ากาสายะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต” แล้วเข้าไปหาท่านพระมหากัจจानะถึงที่อยู่ ใหว่แล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับท่านพระมหากัจจानะดังนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ขอโอกาส กระผมหลีกเร้น อยู่ในที่สงัด เกิดความคิดคำนึงอย่างนี้ว่า ‘การที่ผู้ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์

เชิงอรรถ :

^๑ นอนผู้เดียว มิได้หมายถึงแต่เพียงอิริยาบถนอนอย่างเดียว แต่หมายถึงอิริยาบถอีก ๓ อิริยาบถด้วย คือ ยืนผู้เดียว เดินผู้เดียว นั่งผู้เดียว ซึ่งจัดเป็นกายวิเวก (สารตถ.ฎีกา ๓/๒๕๗/๓๖๐)

^๒ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่อุบาสกจะพึงหมั่นประพฤติ ในส่วนเบื้องต้น คือ ศีล ๕ ที่จะต้องรักษาประจำ ศีล ๘ ที่พึงรักษาในวันอุโบสถ ๘ คำ ๑๔ คำ ๑๕ คำ และศีล ๑๐ (ถ้าสามารถ) และเจริญสมาธิปัญญา ตามความเหมาะสมแก่ศีลที่รักษานั้น ๆ (ข.อุ.อ.๔๖/๓๓๑)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๕. โสณเถรวรรค]

๖. โสณสูตร

ให้บริสุทธบริบูรณ์ครบถ้วนดุจสังข์ที่ขัดดีแล้ว อย่างที่พระมหากัจจानะแสดงธรรมไว้ มิใช่ทำได้ง่าย ทางที่ดี เราควรปลงผมโกนหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาเยะ ออกจากเรือน บวชเป็นบรรพชิต ขอพระคุณเจ้ามหากัจจानะโปรดให้กระผมบวชด้วยเถิด ขอรับ”

ท่านพระมหากัจจानะได้กล่าวกับเขาดังนี้ว่า “โสณะ การประพาศพรหมจรรย์ ซึ่งต้องบริโภคอาหารมือเดียว นอนผู้เดียวจนตลอดชีพ ทำได้ยาก แต่เอาเถอะ โสณะ ท่านเป็นคฤหัสถ์อยู่ที่บ้านนั่นแหละ จงหมั่นประพาศตามคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ซึ่งเป็นพรหมจรรย์ที่ต้องบริโภคอาหารมือเดียว นอนผู้เดียว ตามเวลาที่เหมาะสมเถิด” ครั้งนั้น ความคิดที่น้อมไปเพื่อบรรพชาของอุบาสกโสณะ กุฎิกัณณะ ระวังไป

แม้ครั้งที่ ๓ อุบาสกโสณะ กุฎิกัณณะหลีกเร้นอยู่ในที่สงัด เกิดความคิดคำนึง อย่างนี้ว่า “การที่ผู้อยู่ครองเรือนจะประพาศพรหมจรรย์ให้บริสุทธบริบูรณ์ครบถ้วน ดุจสังข์ที่ขัดดีแล้ว อย่างที่พระมหากัจจानะแสดงธรรมไว้ มิใช่ทำได้ง่าย ทางที่ดี เราควรปลงผมโกนหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาเยะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต” แล้วเข้าไปหาท่านพระมหากัจจानะถึงที่อยู่ ไหว้แล้วนั่ง ณ ที่สมควรได้กล่าวกับท่าน พระมหากัจจानะดังนี้ว่า

“ท่านผู้เจริญ ขอโอกาส กระผมหลีกเร้นอยู่ในที่สงัด เกิดความคิดคำนึง อย่างนี้ว่า ‘การที่ผู้อยู่ครองเรือนจะประพาศพรหมจรรย์ให้บริสุทธบริบูรณ์ครบถ้วน ดุจสังข์ที่ขัดดีแล้ว อย่างที่พระมหากัจจानะแสดงธรรมไว้ มิใช่ทำได้ง่าย ทางที่ดี เราควรปลงผมโกนหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาเยะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ขอพระคุณเจ้ามหากัจจानะโปรดให้กระผมบวชด้วยเถิด ขอรับ”

ลำดับนั้น ท่านพระมหากัจจानะจึงให้อุบาสกโสณะ กุฎิกัณณะบวช ก็สมัยนั้น อวันตีทักขิณาบถมีภิกษุน้อย คราวนั้น ท่านพระมหากัจจानะจัดหาภิกษุสงฆ์จาก

พระสดตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๕. โสณเถรวรรค]

๖. โสณสูตร

ที่นั่น ๆ ให้ครบองค์ประชุมคือ ๑๐ รูปได้ยากลำบาก เวลาล่วงไปถึง ๓ ปี^๑ จึงให้ท่านโสณะอุปสมบทได้

สมัยนั้น ท่านพระโสณะออกพรรษาแล้ว หลีกเร้นอยู่ในที่สงัด เกิดความคิดคำนึงอย่างนี้ว่า “เราไม่เคยเฝ้าพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเฉพาะพระพักตร์เลย เพียงแต่ได้ยินว่า ‘พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงมีพระลักษณะเช่นนี้และเช่นนี้’ ถ้าพระอุปัชฌาย์อนุญาต เราจะไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น”

ครั้งนั้นในเวลาเย็น ท่านพระโสณะออกจากที่หลีกเร้น เข้าไปหาท่านพระมหากัจจានะถึงที่อยู่ ให้อุไรแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับท่านพระมหากัจจานะดังนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ขอโอกาส กระผมหลีกเร้นอยู่ในที่สงัด เกิดความคิดคำนึงอย่างนี้ว่า เราไม่เคยเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเฉพาะพระพักตร์เลย เพียงแต่ได้ยินว่า ‘พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงมีพระลักษณะเช่นนี้และเช่นนี้’ ถ้าพระอุปัชฌาย์อนุญาต กระผมจะไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น”

ท่านพระมหากัจจานะกล่าวว่า “ดีละ ดีละ โสณะ ท่านจงไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นเถิด ท่านจะเห็นพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นผู้น่าเลื่อมใส ทรงเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส^๒ มีพระอินทรีย์สงบ มีพระทัยสงบ ทรงบรรลุมฤตยะและสมณะ^๓ สูงสุด ทรงฝึกฝนแล้ว คัมครองแล้ว

เชิงอรรถ :

^๑ หมายถึงเวลาผ่านไป ๓ พรรษา นับจากวันที่บรรพชาเป็นสามเณร (วิ.อ. ๓/๒๕๗/๑๗๐)

^๒ **น่าเลื่อมใส** หมายถึงมีพระรูปกายถึงพร้อมด้วยพระรัศมีแห่งพระสรีระ เพราะประดับด้วยมหาปริสลักษณะ ๓๒ ประการ อนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ และพระเกตุมาลามิพระรัศมีแผ่ออกข้างละวา เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส หมายถึงทรงถึงพร้อมด้วยกองธรรม เช่น พลญาณ ๑๐ เวสารัชชญาณ ๔ อสารถรรณญาณ ๖ และพุทธธรรมเฉพาะอย่าง ๑๘ ประการ (ดู ที.ปา.อ. ๓/๓๐๕/๑๘๘-๑๘๙) (ข.อ.อ. ๑๐/๙๐, สารตถ.ฎีกา ๓/๒๕๗/๓๖๓)

^๓ **มฤตยะ** หมายถึงปัญญาบ้าง ความสงบกายบ้าง **สมณะ** หมายถึงสมาธิบ้าง ความสงบจิตบ้าง (วิ.อ. ๓/๒๕๗/๑๗๐) อีกนัยหนึ่ง **มฤตยะ** หมายถึงโลกุตตรปัญญาวิมุตติ **สมณะ** หมายถึงโลกุตตรเจโตวิมุตติ

พระสดตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๕. โสณเถรวรรค]

๖. โสณสูตร

ทรงสารวมอินทรีย์ ทรงเป็นผู้ประเสริฐ ท่านครั้นเห็นแล้วจงถวายอภิวัตพระ-
 ยุคบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า จงทูลถามถึงสุขภาพ ความมี
 โรคพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ ตามคำ
 ของเราว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระมหากัจจानะ พระอุปัชฌาย์ของข้า
 พระองค์ ขอถวายอภิวัตพระยุคบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า กราบทูล
 ถามถึงสุขภาพ ความมีโรคพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัยสมบูรณ์
 อยู่สำราญ’”

ท่านพระโสณะรับคำของท่านพระมหากัจจानะแล้ว ชื่นชม ยินดีคำที่ท่าน
 พระมหากัจจानะกล่าวแล้ว ลุกจากอาสนะ ไหว้ท่านพระมหากัจจानะ ทำประทักษิณแล้ว
 จึงเก็บเสนาสนะ ถือบาตรและจีวร จาริกไปทางกรุงสาวัตถี เทียวจาริกไปโดยลำดับ
 จนถึงพระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี แล้วเข้าเฝ้า
 พระผู้มีพระภาคจนถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูล
 พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระมหากัจจानะพระอุปัชฌาย์
 ของข้าพระองค์ ขอถวายอภิวัตพระยุคบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า
 กราบทูลถามถึงสุขภาพ ความมีโรคพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพระพลานามัย
 สมบูรณ์ อยู่สำราญ”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “ภิกษุ เธอยังสบายดีหรือ ยังพอเป็นอยู่ได้หรือ
 เธอเดินทางมาโดยไม่ลำบากหรือ บิณฑบาตไม่ลำบากหรือ”

ท่านพระโสณะทูลตอบว่า “สบายดี พระพุทธเจ้าข้า พอเป็นอยู่ได้
 พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์เดินทางมาโดยไม่ลำบาก ทั้งบิณฑบาตก็ไม่ลำบาก
 พระพุทธเจ้าข้า”

ต่อจากนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า “อานนท์
 เธอจงจัดเสนาสนะต้อนรับภิกษุอาคันตุกะรูปนี้” ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์คิด
 ดังนี้ว่า “การที่พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ‘อานนท์ เธอจงจัดเสนาสนะต้อนรับภิกษุ
 อาคันตุกะรูปนี้’ สำหรับภิกษุรูปใด มีนัยให้รู้ว่าพระผู้มีพระภาคมีพระประสงค์จะ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๕. โสณเถรวรรค]

๖. โสณสูตร

ประทับอยู่ในพระวิหารหลังเดียวกับภิกษุรูปนั้น พระผู้มีพระภาคมีพระประสงค์
จะประทับอยู่ในพระวิหารหลังเดียวกับท่านพระโสณะ” จึงจัดเสนาสนะต้อนรับท่าน
พระโสณะในพระวิหารอันเป็นที่ประทับของพระผู้มีพระภาค

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในที่แจ้งจนตึก จึงทรงล้างพระบาทแล้ว
เสด็จเข้าพระวิหาร ฝ่ายท่านพระโสณะก็อยู่ในที่แจ้งจนตึก จึงล้างเท้าแล้วเข้าพระ-
วิหาร พอถึงเวลาใกล้รุ่ง พระผู้มีพระภาคทรงลุกขึ้นแล้ว ทรงเชื้อเชิญท่านพระ
โสณะว่า “ภิกษุ เธอจงกล่าวธรรมตามถนัดเถิด^๑”

ท่านพระโสณะทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว ได้สวดพระสูตรทั้งหมด ๑๖ สูตร
ในอัญญกวรรค^๒ โดยท่านเองสรภัญญะ

เมื่อท่านพระโสณะสวดท่านเองสรภัญญะจบแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงชื่นชม
อย่างยิ่ง จึงได้ประทานสาธุการว่า “ดีละ ดีละ ภิกษุ เธอเล่าเรียนสูตร ๑๖ สูตรใน
อัญญกวรรคมาดีแล้ว จำได้แม่นยำดี แปลงเสียงสวดได้ไพเราะเพราะพริ้ง ไม่มีที่นำ
ตำหนิ บอกความหมายได้ชัดเจน เธอมีพรราชาเท่าไร”

ท่านพระโสณะทูลตอบว่า “ข้าพระองค์บวชได้ ๑ พรรษา พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “ภิกษุ เพราะเหตุไร เธอจึงเข้าอยู่เล่า”

ท่านพระโสณะกราบทูลว่า “ข้าพระองค์เห็นโทษในกามทั้งหลายนานแล้ว
แต่ผู้อยู่ครองเรือนวนวาย มีกิจมาก มีธุระมาก พระพุทธเจ้าข้า”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งพระอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

เชิงอรรถ :

^๑ หมายถึงจงกล่าวธรรมตามที่ได้ฟัง ตามที่เล่าเรียนมา (ข.อุ.อ.๔๖/๓๓๔)

^๒ ดู สุตตนิบาต ข้อ ๗๗๓-๗๘๒ หน้า ๖๘๗-๗๓๔ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๕. โสณเถรวรรค]

๗. กังขาเรเวตสูตร

พุทธอุทาน

อารยชนเห็นโทษในโลก^๑
รัฐธรรมนูญไม่มีอุปธิ^๒ จึงไม่ยินดีในบาป
เพราะคนบริสุทธีย่อมไม่ยินดีในบาป^๓

โสณสูตรที่ ๖ จบ

๗. กังขาเรเวตสูตร

ว่าด้วยพระกังขาเรเวตเถระ

[๔๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-
เศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ท่านพระกังขาเรเวตะนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง
พิจารณากังขาวิตรณวิสุทธิ^๔ ของตนอยู่ในที่ไม่ไกลจากพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นท่านพระกังขาเรเวตะผู้กำลังนั่งคู้บัลลังก์
ตั้งกายตรงพิจารณากังขาวิตรณวิสุทธิของตนอยู่

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

เชิงอรรถ :

^๑ โลก ในที่นี้หมายถึง สังขารโลก (ข.อ.อ. ๔๖/๓๓๕)

^๒ รัฐธรรมนูญไม่มีอุปธิ หมายถึงนิพพาน (ข.อ.อ. ๔๖/๓๓๖)

^๓ วิ.ม. (แปล) ๕/๒๕๘/๓๗

^๔ กังขาวิตรณวิสุทธิ หมายถึงความบริสุทธิ์เพราะข้ามพ้นความสงสัยทั้งหมด (ข.อ.อ. ๔๗/๓๓๗)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๕. โสณเถรวรรค]

๘. สังฆเภทสูตร

พุทธอุทาน

ความสงสัยเหล่าใดเหล่าหนึ่งที่มีในอัตภาพนี้หรือในอัตภาพอื่น
ที่มีในความรู้ของตนหรือในความรู้ของผู้อื่น
บุคคลผู้เพ่งพินิจ มีความเพียร ประพฤติพรหมจรรย์อยู่
ย่อมละความสงสัยเหล่านั้นทั้งหมดได้^๑

กัณฑ์ชาเรตสูตรที่ ๗ จบ

๘. สังฆเภทสูตร

ว่าด้วยการทำสงฆ์ให้แตกกัน

[๔๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน
เขตกรุงราชคฤห์ สมัยนั้น ในเวลาเช้า วันอุโบสถ ท่านพระอานนท์ครองอันตรวาสก
ถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังกรุงราชคฤห์

พระเทวทัตพบท่านพระอานนท์กำลังเที่ยวบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ จึงเข้าไป
หาแล้วกล่าวกับท่านพระอานนท์ดังนี้ว่า “ท่านอานนท์ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป เราจะ
ทำอุโบสถ จะทำสังฆกรรมแยกจากพระผู้มีพระภาค แยกจากภิกษุสงฆ์”

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์ ครั้นเที่ยวบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์แล้ว กลับจาก
บิณฑบาตหลังจากฉันอาหารเสร็จแล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ
ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ในเวลาเช้า ข้าพระองค์ครองอันตรวาสก

เชิงอรรถ :

^๑ อภ.ก.๓๗/๓๒๑/๑๖๒

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๕. โสณเถรวรรค]

๙. สหายมานสูตร

ถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังกรุงราชคฤห์ พระเทวทัตพบข้าพระองค์กำลัง
เที่ยวบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ จึงเข้าไปหาแล้วกล่าวกับข้าพระองค์ดังนี้ว่า ‘ท่าน
อานนท์ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป เราจะทำอุโบสถ จะทำสังฆกรรมแยกจากพระผู้มี
พระภาค แยกจากภิกษุสงฆ์ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วันนี้ พระเทวทัตจะทำลายสงฆ์
จะทำอุโบสถ จะทำสังฆกรรม พระพุทธเจ้าข้า’

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

กรรมดี คนดีทำได้ง่าย

กรรมดี คนชั่วทำได้ยาก

กรรมชั่ว คนชั่วทำได้ง่าย

กรรมชั่ว พระอริยะทั้งหลายทำได้ยาก^๑

สังเขปสูตรที่ ๘ จบ

๙. สหายมานสูตร

ว่าด้วยเด็กหนุ่มกล่าวถากถางผู้อื่น

[๕๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นโกศล พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์
หมู่ใหญ่ สมัยนั้น เด็กหนุ่มจำนวนมากเดินคุยถากถางผู้อื่นในที่ไมไกลจากพระผู้มี
พระภาค

เชิงอรรถ :

^๑ ว.จ. (แปล) ๗/๓๔๓/๒๐๒

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๒๗๖ }

พระสดตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๕. โสณเถรวรรค]

๑๐. จุฬปีนถกสูตร

พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นเด็กหนุ่มเหล่านั้นเดินคุดค่างผู้อื่นอยู่
ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

คนพินเพื่อน ยกตนว่าเป็นบัณฑิต
เอาแต่พูด ยื่นปากพูดตามที่ตัวปรารถนา
แต่ไม่ยอมรับรู้เรื่องที่ทะเลาะกันอย่างไร่างอายุ^๑

สธายมานสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. จุฬปีนถกสูตร

ว่าด้วยพระจุฬปีนถกเถระ

[๕๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-
เศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ท่านพระจุฬปีนถกนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง
ดำรงสติไว้เฉพาะหน้าในที่ไมไกลจากพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นท่านพระจุฬปีนถกผู้กำลังนั่งคู้บัลลังก์
ตั้งกายตรงดำรงสติไว้เฉพาะหน้าอยู่

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

เชิงอรรถ :

^๑ ม.อุ.๑๔/๒๓๓/๒๐๓, ข.ชา. (แปล) ๒๗/๑๑/๓๐๒

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๕. โสณเถรวรรค]
รวมพระสูตรที่มีในวรรค

พุทธอุทาน

ภิกษุมีกายที่ตั้งมั่น มีจิตที่ตั้งมั่น
กำลังยืน เดิน นั่ง หรือนอนก็ตาม ก็ดำรงสติไว้มั่น
เธอพึงได้คุณวิเศษทั้งเบื้องต้นและเบื้องปลาย
ครั้นได้คุณวิเศษทั้งเบื้องต้นและเบื้องปลายแล้ว
พึงถึงสถานที่ที่มีจรัลระดมองไม่เห็น

จุฬีนถกสูตรที่ ๑๐ จบ

โสณเถรวรรคที่ ๕ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปิยตรสูตร	๒. อัปพายุกสูตร
๓. สุปปพุทธกฤษณสูตร	๔. กุมารกสูตร
๕. อุโปสถสูตร	๖. โสณสูตร
๗. กังขาเรวตสูตร	๘. สังฆเภทสูตร
๙. สหายมานสูตร	๑๐. จุฬีนถกสูตร

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๖. รัชจันธวรรค]

๑. อายุสังขารอสัสชชนสูตร

๖. รัชจันธวรรค

หมวดว่าด้วยผู้บอดโดยกำเนิด

๑. อายุสังขารอสัสชชนสูตร^๑

ว่าด้วยการปลงพระชนมายุสังขาร

[๕๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาศาลา ป่ามหาวัน เขตกรุงเวสาลี ครั้งนั้น ในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปยังกรุงเวสาลีเพื่อบิณฑบาต เสด็จกลับจากบิณฑบาตหลังจากเสวยพระกระยาหารเสร็จแล้ว รับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า “อานนท์ เธอจงถือนิสีทนะ^๒ เราจะเข้าไปพักกลางวันที่บ้านวาลเจตีย์” ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว ถือนิสีทนะตามเสด็จพระผู้มีพระภาคไปข้างพระปฤษฏางค์

ครั้นพระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปยังบ้านวาลเจตีย์ ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้ ได้ตรัสกับท่านพระอานนท์ดังนี้ว่า “อานนท์ กรุงเวสาลีนี้ รุ่งรมย์ อุเทนเจตีย์นี้ รุ่งรมย์ โคตมกเจตีย์นี้ รุ่งรมย์ สัตตัมพเจตีย์นี้ รุ่งรมย์ พหุปัตตเจตีย์นี้ รุ่งรมย์ สารันทเจตีย์นี้ รุ่งรมย์ ปาวาลเจตีย์นี้ รุ่งรมย์

อิทธิบาท ๔ ผู้ใดเจริญทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สั่งสมแล้ว ปรารภดีแล้ว ผู้นั้นเมื่อมุ่งหวัง พึงดำรงอยู่ได้ ๑ กัป หรือเกินกว่า ๑ กัป

อิทธิบาท ๔ ตถาคตเจริญทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สั่งสมแล้ว ปรารภดีแล้ว ตถาคตเมื่อมุ่งหวัง พึงดำรงอยู่ได้ ๑ กัป หรือเกินกว่า ๑ กัป”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ที.ม. (แปล) ๑๐/๑๖๖-๑๖๙/๑๑๒-๑๑๖ ส.ม. (แปล) ๑๙/๘๒๒/๓๘๕-๓๘๖, อภ.อภ. (แปล) ๒๓/๗๐/๓๗๒, อภ.ก. ๓๗/๖๒๔/๓๗๙

^๒ นิสีทนะ หมายถึงที่รองนั่งที่ทำด้วยแผ่นหนังสัตว์ (อภ.อภ.ก. ๓/๗๐/๓๗๔)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๖. ชัจจันธวรรค]

๑. อายุสังขารอสัสชชนสูตร

เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทำนิมิตที่ชัดแจ้ง ทรงทำโอภาสที่ชัดเจนแม้อย่างนี้ ท่านพระอานนท์ก็ไม่อาจจะรู้ทัน จึงไม่กราบทูลวิงวอนพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดดำรงพระชนมชีพอยู่ตลอดกับ ขอพระสัคคโปรดดำรงพระชนมชีพอยู่ตลอดกับเพื่อแก้แค้นคนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อแก้กกุล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเกิด พระพุทธเจ้าข้า” ทั้งนี้ เป็นเพราะท่านถูกมารดลใจ

แม้ครั้งที่ ๒ พระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสกับท่านพระอานนท์ดังนี้ว่า “อานนท์ กรุงเวสาสินารีนรมย์ อุเทนเจดีย์นารีนรมย์ โคตมกเจดีย์นารีนรมย์ สัตตัมพเจดีย์นารีนรมย์ พหุปัตตเจดีย์นารีนรมย์ สารันทเจดีย์นารีนรมย์ ปาวาลเจดีย์นารีนรมย์

อิทธิบาท ๔ ผู้ใดเจริญทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว สั่งสมดีแล้ว พรารถดีแล้ว ผู้นั้นเมื่อมุ่งหวัง พึงดำรงอยู่ได้ ๑ กัป หรือเกินกว่า ๑ กัป

อิทธิบาท ๔ ตถาคตเจริญ ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว สั่งสมดีแล้ว พรารถดีแล้ว ตถาคตเมื่อมุ่งหวัง พึงดำรงอยู่ได้ ๑ กัป หรือเกินกว่า ๑ กัป”

เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทำนิมิตที่ชัดแจ้ง ทรงทำโอภาสที่ชัดเจนแม้อย่างนี้ ท่านพระอานนท์ก็ไม่อาจจะรู้ทัน จึงไม่กราบทูลวิงวอนพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดดำรงพระชนมชีพอยู่ตลอดกับ ขอพระสัคคโปรดดำรงพระชนมชีพอยู่ตลอดกับเพื่อแก้กกุลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อแก้กกุล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเกิด พระพุทธเจ้าข้า” ทั้งนี้ เป็นเพราะท่านถูกมารดลใจ

หลังจากนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับท่านพระอานนท์ดังนี้ว่า “อานนท์ ไปเถิด เธอจงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด”

ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้วลุกจากอาสนะ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค ทำประทักษิณแล้วนั่งที่โคนไม้ต้นหนึ่งซึ่งไม่ไกลจากพระผู้มีพระภาค

ครั้นเมื่อท่านพระอานนท์จากไปไม่นาน มารผู้มีบาปได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๖. ชัจจันธวรรค]

๑. อายุสังขารอสลัชชนสูตร

ผู้เจริญ บัดนี้ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดปรินิพพานเถิด ขอพระสูตรโปรดปรินิพพานเถิด
เวลานี้ เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจานี้ไว้ว่า
'มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรินิพพาน ตราบเท่าที่เหล่าภิกษุผู้เป็นสาวกของเรายังไม่
เฉียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ ไม่แก้แค้น ไม่บรรลุนิพพานอันเป็นแดนเกษมจาก
โยคะ ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบยิ่ง
ไม่ประพฤติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้วแต่ก็ยังบอก แสดง บัญญัติ
กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้งายไม่ได้ ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรามปรีชา
ที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมไม่ได้'

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เวลานี้ เหล่าภิกษุผู้เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค
เป็นผู้เฉียบแหลม ได้รับการแนะนำ แก้แค้น บรรลุนิพพานอันเป็นแดนเกษมจาก
โยคะ เป็นพหูสูต ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง ประพฤติ
ตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้วบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก
ทำให้งายได้ แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ ปราบปรามปรีชาที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมได้
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดปรินิพพานเถิด ขอพระสูตร
โปรดปรินิพพานเถิด เวลานี้ เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจานี้ไว้ว่า 'มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรินิพพาน
ตราบเท่าที่เหล่าภิกษุผู้เป็นสาวกของเรายังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ
ไม่แก้แค้น ไม่บรรลุนิพพานอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม
ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบยิ่ง ไม่ประพฤติตามธรรม เรียนกับ
อาจารย์ของตนแล้วแต่ก็ยังบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้งาย
ไม่ได้ ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ ปราบปรามปรีชาที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรม
ไม่ได้'

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เวลานี้ เหล่าภิกษุผู้เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้
เฉียบแหลม ได้รับการแนะนำ แก้แค้น บรรลุนิพพานอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ
เป็นพหูสูต ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง ประพฤติตามธรรม

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๖. ชัจจันตวรรค]

๑. อายุสังขารอสัสชชนสูตร

เรียนกับอาจารย์ของตนแล้วบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายได้ แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรามปรักวาทที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมได้ ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดปรินิพพานเถิด ขอพระสัคคโปรด ปรินิพพานเถิด เวลานี้เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจานี้ไว้ว่า 'มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรินิพพาน ตราบเท่าที่เหล่าอุบาสกผู้เป็นสาวกของเรายังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ ไม่ แก้วกล้า ไม่บรรลุลหรรณอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบยิ่ง ไม่ประพฤติตามธรรม เรียนกับ อาจารย์ของตนแล้วแต่ก็ยังไม่บอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่าย ไม่ได้' ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรามปรักวาทที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมไม่ได้'

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เวลานี้ เหล่าอุบาสกผู้เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้เฉียบแหลม ได้รับการแนะนำ แก้วกล้า บรรลุลหรรณอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ เป็นพหูสูต ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง ประพฤติ ตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้วบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายได้ แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรามปรักวาทที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดย ชอบธรรมได้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดปรินิพพานเถิด ขอพระสัคคโปรดปรินิพพานเถิด เวลานี้ เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจานี้ไว้ว่า 'มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรินิพพาน ตราบเท่าที่เหล่าอุบาสกผู้เป็นสาวกของเรายังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ ไม่ แก้วกล้า ไม่บรรลุลหรรณอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบยิ่ง ไม่ประพฤติตามธรรม เรียนกับ อาจารย์ของตนแล้วแต่ก็ยังไม่บอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่าย ไม่ได้' ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรามปรักวาทที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมไม่ได้'

พระสดตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [จ. ชัจจันธวรรค]

๑. อายุสังขารอสัสชชนสูตร

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เวลานี้ เหล่าอุบาสิกาผู้เป็นสาวิกาของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้เยียบแหลม ได้รับการแนะนำ แก้วกล้า บรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจาก โยคะ เป็นพหูสูต ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง ประพฤติ ตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้วบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายได้ แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรามปรีวาทที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อย โดยชอบธรรมได้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดปรินิพพานเถิด ขอพระสวดโปรดปรินิพพานเถิด เวลานี้ เป็นเวลาปรินิพพานพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจา^๑นี้ไว้ว่า ‘มารผู้มีบาป เราจะยังไม่ปรินิพพาน ตราบเท่าที่พรหมจรรย์^๒นี้ของเรายังไม่เจริญ แพร่หลาย กว้างขวาง รู้กันโดยมาก เป็นปึกแผ่น กระทั่งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายประกาศได้ดีแล้ว’^๒ ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ เวลานี้ พรหมจรรย์ของพระผู้มีพระภาคเจริญแพร่หลาย กว้างขวาง รู้กันโดยมาก เป็นปึกแผ่น กระทั่งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายประกาศได้ดีแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดปรินิพพานเถิด ขอพระสวดโปรดปรินิพพานเถิด เวลานี้ เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค”

เมื่อมารกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบว่า “มารผู้มีบาป ท่านจงชวนชวนน้อยเถิด ไม่นานนัก ตถาคตจะปรินิพพาน จากนี้ไปอีก ๓ เดือน ตถาคตจะปรินิพพาน”

เวลานั้น พระผู้มีพระภาคทรงมีสติสัมปชัญญะ ทรงปลงพระชนมายุสังขาร^๓ ณ ปาวาลเจดีย์ ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงปลงพระชนมายุสังขารแล้ว ได้เกิดแผ่นดิน ไหวครั้งใหญ่ นำสะพรั่งกล้ว ขนพองสยองเกล้า ทั้งกลองทิพย์ก็ดังกึกก้อง

เชิงอรรถ :

^๑ พรหมจรรย์ ในที่นี้หมายถึงศาสนพรหมจรรย์คือคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้นที่รวมลงในไตรสิกขา ได้แก่ศีล สมาธิ ปัญญา (อง.อภฺฐก.อ. ๓/๗๐/๒๗๖, ข.อ.อ.๕๑/๓๕๐) ดูเชิงอรรถที่ ๒ หน้า ๘ ประกอบ

^๒ คำว่า “กระทั่งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายประกาศได้ดีแล้ว” นี้แปลตามนัย ที.ม.อ. ๒/๑๖๘/๑๕๘, ข.อ.อ. ๕๑/๓๕๐

^๓ ปลงพระชนมายุสังขาร หมายถึงตกลงพระทัยที่จะทรงสละอายุสังขาร (ข.อ.อ. ๕๑/๓๕๑)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๖. ชัจจันธวรรค]

๒. สัตตชฎิลสูตร

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคนั้นทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

มุนีละกรรมทั้งที่ชั่งได้ และชั่งไม่ได้
อันเป็นเหตุก่อกำเนิดเป็นเครื่องปรุงแต่งภพได้แล้ว
ยินดีในภายใน มีใจมั่นคง
ทำลายกิเลสที่เกิดในตนได้
เหมือนนักรบทำลายเกราะได้ ฉะนั้น

อายุสังขารอสัสชชนสูตรที่ ๑ จบ

๒. สัตตชฎิลสูตร^๑

ว่าด้วยนักรบชาวพวกละ ๗ คน

[๕๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปราสาทในปุพพารามของนาง
วิสาขาไมคารมาตา เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ในเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออก
จากที่หลีกเร้น ประทับนั่งอยู่ที่ซุ้มประตูภายนอก ลำดับนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศล
เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่สมควร

สมัยนั้น ชฎิล ๗ คน นิครนถ์ ๗ คน อเจลิก ๗ คน เอกสาฎก ๗ คน
และปริพาชก ๗ คนผู้มีขนรักแร้ เล็บ และขนยาว ถือเครื่องบริขารต่าง ๆ เดินผ่านไป
ไม่ไกลจากพระผู้มีพระภาค

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ส.ส. (แปล) ๑๕/๑๒๒/๑๔๑-๑๔๓

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๒๘๔ }

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๖. ชัจจันธวรรค]

๒. สัตตชฎิลสูตร

พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ทอดพระเนตรเห็นชฎิล ๗ คน นิครนถ์ ๗ คน อเจลก ๗ คน เอกสาฎก ๗ คน และปริพาชก ๗ คนผู้มีขนรักแร้ เล็บ และขนยาว ถือเครื่องบริวารต่าง ๆ เดินผ่านไปไม่ไกลจากพระผู้มีพระภาค จึงเสด็จลจากที่ประทับนั่ง ทรงห่มพระภูษาเฉวียงพระอังสาข้างหนึ่ง ทรงจดพระชานมณฑลเบื้องขวา ลงที่พื้นดิน ทรงประคองอัญชลีไปทางนักบวชเหล่านั้น แล้วทรงประกาศพระนาม ๓ ครั้งว่า “ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าคือพระราชาปเสนทิโกศล ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าคือ พระราชาปเสนทิโกศล ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าคือพระราชาปเสนทิโกศล”

ลำดับนั้น เมื่อนักบวชเหล่านั้นจากไปไม่นาน พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จเข้าไป เฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วประทับนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคตั้งนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกนักบวชเหล่านั้นคงเป็น พระอรหันต์หรือท่านผู้บรรลอรหัตตมรรคเหล่าใดเหล่าหนึ่งในโลกเป็นแน่”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มหาบพิตร พระองค์เป็นคฤหัสถ์ เป็นกามโภคี ครอบครองเรือนบรรทมเบียดพระโอรสและพระชายา ใช้สอยพระภรรยาและเครื่อง สำอางจากแคว้นกาสิ ทัดทรงดอกไม้ ของหอม และเครื่องลูบไล้ ทรงยินดีเงินและทอง ยากที่จะทรงรู้ได้ว่า ‘คนพวกนี้เป็นพระอรหันต์ หรือเป็นผู้บรรลอรหัตตมรรค’

มหาบพิตร ศิล ฟังรู้ได้ด้วยการอยู่ร่วมกัน และศิลปินั้นแลฟังรู้ได้โดยใช้เวลานาน ไม่ฟังรู้ได้โดยใช้เวลาเล็กน้อย ผู้ใส่ใจจึงรู้ได้ ผู้ไม่ใส่ใจหารู้ได้ไม่ ผู้มีปัญญาจึงรู้ได้ ผู้ไร้ปัญญาหารู้ได้ไม่

มหาบพิตร ความสะอาด^๑ ฟังรู้ได้ด้วยการเจรจา^๒ และความสะอาดนั้นแล ฟังรู้ได้โดยใช้เวลานาน ไม่ฟังรู้ได้โดยใช้เวลาเล็กน้อย ผู้ใส่ใจจึงรู้ได้ ผู้ไม่ใส่ใจหารู้ได้ไม่ ผู้มีปัญญาจึงรู้ได้ ผู้ไร้ปัญญาหารู้ได้ไม่

เชิงอรรถ :

^๑ ความสะอาด หมายถึงวาจาสะอาด (ขุ.อุ.อ. ๕๒/๓๕๖)

^๒ การเจรจา แปลจากบาลีว่า “สโวหาเรน” ซึ่งมีความหมายหลายนัยดังนี้ คือ (๑) หมายถึงพาณิชยกรรม (การค้าขาย) (ดู สุตตนิบาต ข้อ ๖๒๐ หน้า ๖๔๘) (๒) หมายถึงเจตนา (ดู ที.ปา. ๑๑/๓๑๓/๒๐๖) หมายถึง บัญญัติ (ดู อภิ.สง. (แปล) ๓๔/๑๓๑๓/๓๓๐) หมายถึงการเจรจา (ดู ส.ส. (แปล) ๑๕/๒๕/๒๙) ในที่นี้หมายถึง การเจรจา (ขุ.อุ.อ. ๕๒/๓๕๖, ส.ส.อ. ๑/๑๒๒/๑๔๓)

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๖. ชัจจันตวรรค]

๒. สัตตขภูลสูตร

มหาบพิตร กำลัง^๑ ฟังรู้ได้ในคราวมีอันตราย และกำลังนั้นแลฟังรู้ได้โดยใช้เวลานาน ไม่ฟังรู้ได้โดยใช้เวลาเล็กน้อย ผู้ใส่ใจจึงรู้ได้ ผู้ไม่ใส่ใจหารู้ได้ไม่ ผู้มีปัญญาจึงรู้ได้ ผู้ไร้ปัญญาหารู้ได้ไม่

มหาบพิตร ปัญญา ฟังรู้ได้ด้วยการสนทนา และปัญญานั้นแลฟังรู้ได้โดยใช้เวลานาน ไม่ฟังรู้ได้โดยใช้เวลาเล็กน้อย ผู้ใส่ใจจึงรู้ได้ ผู้ไม่ใส่ใจหารู้ได้ไม่ ผู้มีปัญญาจึงรู้ได้ ผู้ไร้ปัญญาหารู้ได้ไม่

พระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นาคัสจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ พระผู้มีพระภาคตรัสเรื่องนี้ดียิ่งนักว่า มหาบพิตร พระองค์เป็น คฤหัสถ์ เป็นกามโภคี ครอบครองเรือนบรรทมเบียดพระโอรสและพระมเหสี ทรงใช้สอยพระภุชญาและเครื่องสำอางจากแคว้นกาสิ ทัดทรงดอกไม้ ของหอม และเครื่องลูบไล้ ทรงยินดีเงินและทอง ยากที่จะทรงรู้ได้ว่า 'คนพวกนี้เป็นพระอรหันต์ หรือเป็นผู้บรรลอรหัตตมรรค'

มหาบพิตร ศิล ฟังรู้ได้ด้วยการอยู่ร่วมกัน และศิลปินั้นแลฟังรู้ได้โดยใช้เวลานาน ไม่ฟังรู้ได้โดยใช้เวลาเล็กน้อย ผู้ใส่ใจจึงรู้ได้ ผู้ไม่ใส่ใจหารู้ได้ไม่ ผู้มีปัญญาจึงรู้ได้ ผู้ไร้ปัญญาหารู้ได้ไม่

มหาบพิตร ความสะอาด ฟังรู้ได้ด้วยเจรจา และความสะอาดนั้นแลฟังรู้ได้โดยใช้เวลานาน ไม่ฟังรู้ได้โดยใช้เวลาเล็กน้อย ผู้ใส่ใจจึงรู้ได้ ผู้ไม่ใส่ใจหารู้ได้ไม่ ผู้มีปัญญาจึงรู้ได้ ผู้ไร้ปัญญาหารู้ได้ไม่

มหาบพิตร กำลัง ฟังรู้ได้ในคราวมีอันตราย และกำลังนั้นแลฟังรู้ได้โดยใช้เวลานาน ไม่ฟังรู้ได้โดยใช้เวลาเล็กน้อย ผู้ใส่ใจจึงรู้ได้ ผู้ไม่ใส่ใจหารู้ได้ไม่ ผู้มีปัญญาจึงรู้ได้ ผู้ไร้ปัญญาหารู้ได้ไม่

เชิงอรรถ :

^๑ กำลัง ในที่นี้หมายถึงกำลังคือญาณ ผู้ที่ไม่มีกำลังคือญาณ เมื่อมีภัยเกิดขึ้น ก็ไม่เห็นสิ่งที่ควรยึดเหนี่ยว และสิ่งที่จะต้องทำ ได้แต่หนีภัยไปอย่างเดียว (ข.อุ.อ.๕๒/๓๕๖)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๖. ชัจจันธวรรค]

๒. สัตตชฎิลสูตร

มหาบพิตร ปัญญาพึงรู้ได้ด้วยการสนทนา และปัญญานั้นแลพึงรู้ได้โดยใช้เวลานาน
ไม่พึงรู้ได้โดยใช้เวลาเล็กน้อย ผู้ใส่ใจจึงรู้ได้ ผู้ไม่ใส่ใจหารู้ได้ไม่ ผู้มีปัญญาจึงรู้ได้
ผู้ไร้ปัญญาหารู้ได้ไม่

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นักบวชเหล่านั้น เป็นคนของข้าพระองค์ เป็นบุรุษสอดแนม
เป็นสายลับเที่ยวสอดแนมไปยังชนบทแล้วพากันกลับมา ข้าพระองค์จะรู้เรื่องราว
หลังจากที่คนเหล่านั้นสืบมา บัดนี้ คนเหล่านั้นคงจะชำระล้างละอองธุลีนั้นแล้ว
อาบสะอาดดี ลูบไล่ผิวดีแล้ว ตัดผมโกนหนวด นุ่งห่มผ้าขาว เอิบอิม เพียบพร้อม
ด้วยกามคุณ ๕ บำเรออินทรีย์ทั้งหลายอยู่”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

บรรพชิตไม่พึงพยายามในบาปกรรมทั้งปวง
ไม่พึงเป็นคนของผู้อื่น
ไม่พึงอาศัยผู้อื่นเป็นอยู่
และไม่พึงใช้ธรรมเป็นเครื่องค้าขาย^๑

สัตตชฎิลสูตรที่ ๒ จบ

เชิงอรรถ :

- ^๑ ความหมายของพุทธอุทานนี้ คือ บรรพชิตไม่พึงพยายามทำตนดจราชบุรุษ เช่น รับทำงานเดินขาว เป็น
บุรุษสอดแนม เป็นต้น ไม่พึงเป็นเสวก(ข้าราชการในราชสำนัก)ด้วยรูปแบบของบรรพชิต ไม่พึงมีผู้อื่นเป็น
ที่พึ่ง แต่พึงมีตนเป็นที่พึ่งของตน และไม่พึงแสดงธรรมเพราะต้องการทรัพย์ (ข.อุ.อ. ๕๒/๓๕๘)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๒๘๗ }

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๖. ชัจจันตวรรค]

๓. ปัจจเวกขณสูตร

๓. ปัจจเวกขณสูตร

ว่าด้วยการพิจารณาอกุศลธรรมและกุศลธรรม

[๕๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคประทับนั่งพิจารณาบาป
อกุศลธรรมจำนวนมากที่พระองค์ทรงละได้ขาดแล้ว และกุศลธรรมจำนวนมากที่
พระองค์ให้ถึงความเจริญบริบูรณ์แล้ว

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบบาปอกุศลธรรมจำนวนมากที่พระองค์
ทรงละได้ขาดแล้ว และกุศลธรรมจำนวนมากที่พระองค์ให้ถึงความเจริญบริบูรณ์แล้ว
จึงทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

พุทธุทาน

ในกาลก่อน หมุกิเลสได้มีแล้ว

แต่ในกาลนั้น หมุกิเลสไม่มี

ในกาลก่อน ธรรมอันปราศจากโทษไม่มี

แต่ในกาลนั้น ธรรมอันปราศจากโทษได้มีแล้ว

ในอดีต อริยมรรคไม่มี ในอนาคตก็จักไม่มี และในปัจจุบันก็ไม่มี^๑

ปัจจเวกขณสูตรที่ ๓ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ความหมายของพุทธุทานนี้ คือ ก่อนการบรรลุอรหัตตมัคคญาณยังมีกิเลส เช่น ราคะ เป็นต้นเหลืออยู่
และธรรมที่ปราศจากโทษก็ยังไม่เจริญบริบูรณ์ แต่เมื่อบรรลุอรหัตตมัคคญาณแล้ว กิเลสทั้งหลายก็ถูกละ
ได้สิ้นเชิง ธรรมที่ปราศจากโทษก็เจริญบริบูรณ์

อนึ่ง ในอดีตก่อนตรัสรู้ อริยมรรคที่เป็นเหตุละกิเลสยังไม่เกิดแก่พระองค์ แม้ในปัจจุบันและอนาคต
อริยมรรคนั้นก็ไม่เกิดแก่พระองค์เช่นกัน เพราะไม่มีกิเลสที่จะต้องใช้อริยมรรคนั้นเป็นเครื่องละอีกต่อไป (ข.อ.อ.
๕๓/๓๖๒)

พระสูตรต้นตอปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๖. ชัจจันธวรรค]

๔. ปฐมนานาตติยสูตร

๔. ปฐมนานาตติยสูตร

ว่าด้วยลัทธิแตกต่างกัน สูตรที่ ๑

[๕๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น สมณพราหมณ์และปริพาชกจำนวนมาก
ผู้มีลัทธิแตกต่างกัน มีทิวฏฐิแตกต่างกัน มีความพอใจแตกต่างกัน มีความชอบใจ
แตกต่างกัน ยึดถือทิวฏฐิแตกต่างกัน อาศัยอยู่ในกรุงสาวัตถี คือ

๑. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า “โลก^๑เที่ยง
นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”
๒. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า “โลกไม่เที่ยง
นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”
๓. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า “โลกมี
ที่สุด นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”
๔. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า “โลกไม่มี
ที่สุด นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”
๕. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า “ชีวะ^๒
กับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”
๖. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า “ชีวะกับ
สรีระเป็นคนละอย่างกัน นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”
๗. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า “หลังจาก
ตายแล้ว ตถาคต^๓เกิดอีก นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

เชิงอรรถ :

^๑ **โลก** ในที่นี้หมายถึงอัตตา (ข.อุ.อ.๕๔/๓๖๓)

^๒ **ชีวะ** ในที่นี้หมายถึงวิญญาณอมตะ หรืออาดมัน (Soul) (อภิ.ปญจ.อ.๑/๑๒๙)

^๓ **ตถาคต** ในที่นี้เป็นคำที่ลัทธิอื่น ๆ ใช้กันก่อนพุทธกาล หมายถึงอัตตา(อาดมัน) ไม่ได้หมายถึงพระพุทธเจ้า
อรรถกถาอธิบายว่า หมายถึงสัตตะ (ที.สี.อ. ๑/๖๕/๑๐๘, ข.อุ.อ. ๕๔/๓๖๔)

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๖. ชัจจันธวรรค]

๔. ปฐมนานาติดถียสูตร

๘. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “หลังจากตายแล้ว ตถาคตไม่เกิดอีก นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”
๙. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “หลังจากตายแล้ว ตถาคตเกิดอีก และไม่เกิดอีก นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”
๑๐. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “หลังจากตายแล้ว ตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

สมณพราหมณ์เหล่านั้นเกิดการบาดหมางกัน ทะเลาะ วิวาทกัน ใช้หอกคือปากทิ่มแทงกันอยู่ว่า “อย่างนี้เป็นธรรม อย่างนี้มิใช่ธรรม ธรรมต้องไม่เป็นอย่างนี้ ธรรมต้องเป็นอย่างนี้”

ครั้งนั้นแล ในเวลาเช้า ภิกษุจำนวนมากครองอันตรวาสกถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี กลับจากบิณฑบาตหลังจากฉันอาหารเสร็จแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส สมณพราหมณ์และปริพาชกจำนวนมากผู้มีลัทธิแตกต่างกัน มีทิฏฐิแตกต่างกัน มีความพอใจแตกต่างกัน มีความชอบใจแตกต่างกัน ยึดถือทิฏฐิแตกต่างกัน อาศัยอยู่ในกรุงสาวัตถี คือ

๑. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า ‘โลกเที่ยงนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’
๒. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า ‘โลกไม่เที่ยงนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’
๓. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า ‘โลกมีที่ที่สุดนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’
๔. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า ‘โลกไม่มีที่ที่สุดนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๖. ชัจจันตวรรค]

๔. ปฐมนานาติดถียสูตร

๕. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า 'ชีวะกับ สรีระเป็นอย่างเดียวกัน นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง'
๖. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า 'ชีวะกับ สรีระเป็นคนละอย่างกัน นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง'
๗. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า 'หลังจาก ตายแล้ว ตถาคตเกิดอีก นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง'
๘. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า 'หลังจาก ตายแล้ว ตถาคตไม่เกิดอีก นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง'
๙. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า 'หลังจาก ตายแล้ว ตถาคตเกิดอีก และไม่เกิดอีก นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง'
๑๐. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า 'หลังจาก ตายแล้ว ตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง'

สมณพราหมณ์เหล่านั้นเกิดการบาดหมางกัน ทะเลาะวิวาทกัน ใช้หอกคือ ปากทิ่มแทงกันอยู่ว่า 'อย่างนี้เป็นธรรม อย่างนี้มิใช่ธรรม ธรรมต้องไม่เป็นอย่างนี้ ธรรมต้องเป็นอย่างนี้'

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย อัญเดียรถีย์ปริพาชกเป็นคนบอด ไม่มีจักขุ^๑ จึงไม่รู้ประโยชน์ ไม่รู้สิ่งที่มิใช่ประโยชน์ ไม่รู้ธรรม ไม่รู้สิ่งที่มิใช่ธรรม เมื่อไม่รู้ประโยชน์ ไม่รู้สิ่งที่มิใช่ประโยชน์ ไม่รู้ธรรม ไม่รู้สิ่งที่มิใช่ธรรม ก็เกิดการ บาดหมางกัน ทะเลาะวิวาทกัน ใช้หอกคือปากทิ่มแทงกันอยู่ว่า 'อย่างนี้เป็นธรรม อย่างนี้มิใช่ธรรม ธรรมต้องไม่เป็นอย่างนี้ ธรรมต้องเป็นอย่างนี้'

เชิงอรรถ :

^๑ จักขุ ในที่นี้หมายถึงปัญญา (ข.อ.อ.๕๔/๓๖๕)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๒๙๑ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๖. ชัจจันธวรรค]

๔. ปฐมนานาติดถียสูตร

ภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว ในกรุงสาวัตถีนี้เอง มีพระราชอาพระองค์หนึ่ง รับสั่งเรียกบุรุษคนหนึ่งมาตรัสว่า ‘พ่อหนุ่ม เจ้าจงไป จงบอกให้คนตาบอดทั้งหมด ในกรุงสาวัตถีมาประชุมร่วมกัน’ บุรุษนั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พาคนตาบอด ทั้งหมดในกรุงสาวัตถีเข้าไปเฝ้าพระราชอาพระที่ประทับ ได้กราบทูลพระราชอาพระดังนี้ว่า ‘ขอเดชะ คนตาบอดทั้งหลายในกรุงสาวัตถีมาประชุมกันแล้ว พระเจ้าข้า’ พระราชา ตรัสว่า ‘พ่อหนุ่ม ถ้าอย่างนั้น เจ้าจงแสดงข้าง^๑แก่คนตาบอดทั้งหลายเถิด’ บุรุษนั้น ทูลรับสนองพระดำรัสแล้วจึงแสดงข้างแก่คนตาบอดทั้งหลาย คือ แสดงหัวข้างแก่คน ตาบอดพวกหนึ่ง บอกว่า ‘ท่านทั้งหลาย ข้างเป็นอย่างนี้’ แสดงหูข้างแก่คน ตาบอดพวกหนึ่ง บอกว่า ‘ท่านทั้งหลาย ข้างเป็นอย่างนี้’ แสดงงาข้างแก่คน ตาบอดพวกหนึ่ง บอกว่า ‘ท่านทั้งหลาย ข้างเป็นอย่างนี้’ แสดงวงข้างแก่คน ตาบอดพวกหนึ่ง บอกว่า ‘ท่านทั้งหลาย ข้างเป็นอย่างนี้’ แสดงตัวข้างแก่คน ตาบอดพวกหนึ่ง บอกว่า ‘ท่านทั้งหลาย ข้างเป็นอย่างนี้’ แสดงเท้าข้างแก่คน ตาบอดพวกหนึ่ง บอกว่า ‘ท่านทั้งหลาย ข้างเป็นอย่างนี้’ แสดงระหว่างขาอ่อนข้าง แก่คนตาบอดพวกหนึ่ง บอกว่า ‘ท่านทั้งหลาย ข้างเป็นอย่างนี้’ แสดงหางข้าง แก่คนตาบอดพวกหนึ่ง บอกว่า ‘ท่านทั้งหลาย ข้างเป็นอย่างนี้’ แสดงขนหางข้าง แก่คนตาบอดพวกหนึ่ง บอกว่า ‘ท่านทั้งหลาย ข้างเป็นอย่างนี้’ ภิกษุทั้งหลาย บุรุษนั้นครั้งแสดงข้างแก่คนตาบอดทั้งหลายแล้ว ได้เข้าเฝ้าพระราชอาพระองค์นั้น ถึงที่ประทับแล้วกราบทูลดังนี้ว่า ‘ขอเดชะ คนตาบอดทั้งหลายเห็นข้างแล้ว^๒ พระเจ้าข้า ขอพระองค์จงทรงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด’

ภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น พระราชาพระองค์นั้นได้เสด็จไปหาคนตาบอดเหล่านั้น ได้ตรัสกับคนตาบอดทั้งหลายดังนี้ว่า ‘ท่านทั้งหลาย พวกท่านเห็นข้างแล้วหรือ’

เชิงอรรถ :

^๑ แสดงข้าง หมายถึงนำข้างมาแล้วให้ข้างนอนลงโดยให้คนตาบอดคลำดูแต่ละส่วน (ข.อ.อ. ๕๔/๓๖๗)

^๒ เห็นข้าง ในที่นี้หมายถึงคนตาบอดใช้มือจับต้อง ลูบคลำข้าง เหมือนเห็นด้วยตา (ข.อ.อ. ๕๔/๓๖๗)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๖. ชัจจันธวรรค]

๔. ปฐมนานาตติยสูตร

คนตาบอดเหล่านั้นกราบทูลว่า 'ขอเดชะ ข้าพระองค์ทั้งหลายเห็นแล้ว พระเจ้าข้า'
พระราชาตรัสว่า 'ท่านทั้งหลาย พวกท่านกล่าวว่า 'ข้าพระองค์ทั้งหลาย
เห็นข้างแล้ว ข้างเป็นอย่างไร'

คนตาบอดพวกที่คล้ำหัวข้างกราบทูลอย่างนี้ว่า 'ข้างมีรูปร่างเหมือนหม้อ
พระเจ้าข้า'

คนตาบอดพวกที่คล้ำหูข้างกราบทูลอย่างนี้ว่า 'ข้างมีรูปร่างเหมือนกระดัง
พระเจ้าข้า'

คนตาบอดพวกที่คล้ำงาข้างกราบทูลอย่างนี้ว่า 'ข้างมีรูปร่างเหมือนดอกไม้
พระเจ้าข้า'

คนตาบอดพวกที่คล้ำวงข้างกราบทูลอย่างนี้ว่า 'ข้างมีรูปร่างเหมือนงอนไถ
พระเจ้าข้า'

คนตาบอดพวกที่คล้ำตัวข้างกราบทูลอย่างนี้ว่า 'ข้างมีรูปร่างเหมือนยั้งข้าว
พระเจ้าข้า'

คนตาบอดพวกที่คล้ำเท้าข้างกราบทูลอย่างนี้ว่า 'ข้างมีรูปร่างเหมือนเส้า
พระเจ้าข้า'

คนตาบอดพวกที่คล้ำระหว่างขาอ่อนข้างกราบทูลอย่างนี้ว่า 'ข้างมีรูปร่าง
เหมือนครก พระเจ้าข้า'

คนตาบอดพวกที่คล้ำหางข้างกราบทูลอย่างนี้ว่า 'ข้างมีรูปร่างเหมือนสากตำข้าว
พระเจ้าข้า'

คนตาบอดพวกที่คล้ำขนหางข้างกราบทูลอย่างนี้ว่า 'ข้างมีรูปร่างเหมือนไม้กวาด
พระเจ้าข้า'

ภิกษุทั้งหลาย คนตาบอดเหล่านั้นต่างกำหนดทุมเถียงกันว่า 'อย่างนี้คือข้าง
อย่างนี้มีใช่ข้าง ข้างต้องไม่เป็นอย่างนี้ ข้างต้องเป็นอย่างนี้' ภิกษุทั้งหลาย พระราชา
พระองค์นั้นจึงทรงพอพระทัย ด้วยเหตุนั้น

พระสูตรต้นปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๖. ชัจจันตวรรค]

๕. ทุตินานาตติยสูตร

ภิกษุทั้งหลาย อัญเดียรถีย์ปริพาชกเป็นคนบอด ไม่มีจักขุ จึงไม่รู้ประโยชน์
ไม่รู้สิ่งที่มีใช้ประโยชน์ ไม่รู้ธรรม ไม่รู้สิ่งที่มีใช้ธรรม เมื่อไม่รู้ประโยชน์ ไม่รู้สิ่ง
ที่มีใช้ประโยชน์ ไม่รู้ธรรม ไม่รู้สิ่งที่มีใช้ธรรม ก็เกิดการบาดหมางกัน ทะเลาะ วิวาทกัน
ใช้หอกคือปากทิ่มแทงกันอยู่ว่า ‘อย่างนี้เป็นธรรม อย่างนี้มีใช้ธรรม ธรรมต้องไม่
เป็นอย่างนี้ ธรรมต้องเป็นอย่างนี้’

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

ทราบวา สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง
ยึดติดอยู่ในทิฏฐิหรืออุปาทานชั้นหยาบเหล่านี้
จึงกล่าวโต้แย้งวิวาทกัน
เหมือนคนตาบอดที่คลำช้างแต่ละส่วน ฉะนั้น

ปฐมนานาตติยสูตรที่ ๕ จบ

๕. ทุตินานาตติยสูตร

ว่าด้วยลัทธิแตกต่างกัน สูตรที่ ๒

[๕๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น สมณพราหมณ์และปริพาชกจำนวนมาก
ผู้มีลัทธิแตกต่างกัน มีทิฏฐิแตกต่างกัน มีความพอใจแตกต่างกัน มีความชอบใจ
แตกต่างกัน ยึดถือทิฏฐิแตกต่างกัน อาศัยอยู่ในกรุงสาวัตถี คือ

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๖. ชัจจันธวรรค]

๕. ทุตินานาตติยสูตร

๑. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า "อัตตา และโลก^๑เที่ยง นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"
๒. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า "อัตตา และโลกไม่เที่ยง^๒ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"
๓. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า "อัตตา และโลกเที่ยงและไม่เที่ยง นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"
๔. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า "อัตตา และโลกจะว่าเที่ยงก็มีไข จะว่าไม่เที่ยงก็มีไข นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"
๕. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า "อัตตา และโลก ตนเองเป็นตัวการ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"
๖. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า "อัตตา และโลก ผู้อื่นเป็นตัวการ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"
๗. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า "อัตตา และโลก ตนเองเป็นตัวการและผู้อื่นเป็นตัวการ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"
๘. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า "อัตตา และโลกเกิดขึ้นได้เอง ตนเองเป็นตัวการก็มีไข ผู้อื่นเป็นตัวการก็มีไข นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"
๙. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า "อัตตา และโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ยั่งยืน นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"

เชิงอรรถ :

^๑ คำว่า **อัตตา** และ **โลก** มีนัยดังนี้คือ นัยที่ ๑ ทั้ง **อัตตา** และ **โลก** หมายถึงชั้น ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นัยที่ ๒ **อัตตา** หมายถึงอหังการวัตถุ คือเหตุให้เกิดมานะว่าเป็นเรา **โลก** หมายถึง มมังการวัตถุ คือเหตุให้เกิดตัณหาว่าเป็นของเรา นัยที่ ๓ **อัตตา** หมายถึงตนเอง **โลก** หมายถึงผู้อื่น นัยที่ ๔ **อัตตา** หมายถึงชั้นใดชั้นหนึ่งในอุปาทานชั้น ๕ **โลก** หมายถึงสิ่งนอกจากชั้น ๕ นัยที่ ๕ **อัตตา** หมายถึงชั้นสันดานที่มีวิญญาณ **โลก** หมายถึงชั้นสันดานที่ไม่มีวิญญาณ คำว่า "**อัตตาและโลกเที่ยง**" นี้ ทรงมุ่งแสดงสัสสตวาตะ ๔ ประการ (ข.อุ.อ. ๕๕/๓๖๙)

^๒ คำว่า "**อัตตาและโลกไม่เที่ยง**" นี้ ทรงมุ่งแสดงอุจเฉทวาตะ ๗ ประการ (ข.อุ.อ. ๕๕/๓๖๙)

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๖. ชัจจันธวรรค]

๕. ทุตินานาตติยสูตร

๑๐. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า "อัตตา และโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ไม่ยั่งยืน นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"
๑๑. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า "อัตตา และโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ยั่งยืนก็ใช่ ไม่ยั่งยืนก็ใช่ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"
๑๒. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า "อัตตา และโลกมีทั้งสุขและทุกข์ จะว่ายั่งยืนก็มิใช่ จะว่าไม่ยั่งยืนก็มิใช่ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"
๑๓. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า "อัตตา และโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ตนเองเป็นตัวการ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"
๑๔. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า "อัตตาและโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ผู้อื่นเป็นตัวการ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"
๑๕. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า "อัตตา และโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ตนเองเป็นตัวการและผู้อื่นเป็นตัวการ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"
๑๖. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า "อัตตา และโลกมีทั้งสุขและทุกข์ เกิดขึ้นได้เอง ตนเองเป็นตัวการก็มิใช่ ผู้อื่นเป็นตัวการก็มิใช่ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"

สมณพราหมณ์เหล่านั้นเกิดการบาดหมางกัน ทะเลาะ วิวาทกัน ใช้หอกคือปากทิ่มแทงกันอยู่ว่า "อย่างนี้เป็นธรรม อย่างนี้มิใช่ธรรม ธรรมต้องไม่เป็นอย่างนี้ ธรรมต้องเป็นอย่างนี้"

ครั้งนั้นแล ในเวลาเช้า ภิกษุจำนวนมากครองอันตราวาสก ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี กลับจากบิณฑบาตหลังจากฉันอาหารเสร็จแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส สมณพราหมณ์และปริพาชกจำนวนมากผู้มีลัทธิแตกต่างกัน มีทิฏฐิแตกต่างกัน มีความพอใจแตกต่างกัน มีความชอบใจแตกต่างกัน ยึดถือทิฏฐิแตกต่างกัน อาศัยอยู่ในกรุงสาวัตถี คือ

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๖. ชัจจันตวรรค]

๕. ทุตินานาตติยสูตร

๑. สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาตะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า ‘อัตตาและโลกเที่ยง นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’

ฯลฯ

๑๖. สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ฯลฯ

สมณพราหมณ์เหล่านั้นเกิดการบาดหมางกัน ทะเลาะ วิวาทกัน ใช้หอกคือปากทิ่มแทงกันอยู่ว่า ‘อย่างนี้เป็นธรรม อย่างนี้มีใช้ธรรม ธรรมต้องไม่เป็นอย่างนี้ ธรรมต้องเป็นอย่างนี้’”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย อัญเดียรถีย์ปริพาชกเป็นคนบอด ไม่มีจักขุ จึงไม่รู้ประโยชน์ ไม่รู้สิ่งที่มิใช่ประโยชน์ ไม่รู้ธรรม ไม่รู้สิ่งที่มิใช่ธรรม เมื่อไม่รู้ประโยชน์ ไม่รู้สิ่งที่มิใช่ประโยชน์ ไม่รู้ธรรม ไม่รู้สิ่งที่มิใช่ธรรม ก็เกิดการบาดหมางกัน ทะเลาะ วิวาทกัน ใช้หอกคือปากทิ่มแทงกันอยู่ว่า ‘อย่างนี้เป็นธรรม อย่างนี้มีใช้ธรรม ธรรมต้องไม่เป็นอย่างนี้ ธรรมต้องเป็นอย่างนี้’”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

ทราบว่ สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง
ยึดติดอยู่ในทิวฏฐิหรืออุปาทานขันธเหล่านี้
จึงไม่บรรลุนิพพานหรืออริยมรรค
มัวจมอยู่ในระหว่างทางนั่นเอง^๑

ทุตินานาตติยสูตร ที่ ๕ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ จมอยู่ระหว่างทาง หมายถึงจมอยู่ในโอฆะ ๔ คือ กาม ภพ ทิวฏฐิ และอวิชชา (ข.อุ.อ. ๕๕/๓๗๐)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๒๙๗ }

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๖. ชัจจันธวรรค]

๖. ตติยานานาตติยสูตร

๖. ตติยานานาตติยสูตร

ว่าด้วยลัทธิแตกต่างกัน สูตรที่ ๓

[๕๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น สมณพราหมณ์และปริพาชกจำนวนมาก
ผู้มีลัทธิแตกต่างกัน มีทิวฐิแตกต่างกัน มีความพอใจแตกต่างกัน มีความชอบใจ
แตกต่างกัน ยึดถือทิวฐิแตกต่างกัน อาศัยอยู่ในกรุงสาวัตถี คือ

๑. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิวฐิอย่างนี้ว่า "อัตตา
และโลกเที่ยง นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"
๒. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิวฐิอย่างนี้ว่า "อัตตา
และโลกไม่เที่ยง นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"
๓. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิวฐิอย่างนี้ว่า "อัตตา
และโลกเที่ยงและไม่เที่ยง นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"
๔. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิวฐิอย่างนี้ว่า "อัตตา
และโลกจะว่าเที่ยงก็มีไข จะว่าไม่เที่ยงก็มีไข นี่เท่านั้นจริง อย่าง
อื่นไม่จริง"
๕. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิวฐิอย่างนี้ว่า "อัตตา
และโลก ตนเองเป็นตัวการ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"
๖. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิวฐิอย่างนี้ว่า "อัตตา
และโลก ผู้อื่นเป็นตัวการ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"
๗. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิวฐิอย่างนี้ว่า "อัตตา
และโลก ตนเองเป็นตัวการและผู้อื่นเป็นตัวการ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่น
ไม่จริง"
๘. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิวฐิอย่างนี้ว่า "อัตตา
และโลกเกิดขึ้นได้เอง ตนเองเป็นตัวการก็มีไข ผู้อื่นเป็นตัวการก็มีไข
นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง"

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๖. ชัจจันธวรรค]

๖. ตติยานาตติยสูตร

๙. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “อัตตา และโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ยั่งยืน นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”
๑๐. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “อัตตา และโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ไม่ยั่งยืน นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”
๑๑. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “อัตตา และโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ยั่งยืนก็ใช่ ไม่ยั่งยืนก็ใช่ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”
๑๒. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “อัตตา และโลกจะว่ายั่งยืนก็มีใช่ จะว่าไม่ยั่งยืนก็มีใช่ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”
๑๓. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “อัตตา และโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ตนเองเป็นตัวการ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”
๑๔. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “อัตตา และโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ผู้อื่นเป็นตัวการ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”
๑๕. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “อัตตา และโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ตนเองเป็นตัวการ และผู้อื่นเป็นตัวการนี้ เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”
๑๖. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “อัตตา และโลกมีทั้งสุขและทุกข์ เกิดขึ้นได้เอง ตนเองเป็นตัวการก็มีใช่ ผู้อื่นเป็นตัวการก็มีใช่ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

สมณพราหมณ์เหล่านั้นเกิดการบาดหมางกัน ทะเลาะ วิวาทกัน ใช้หอกคือปากทิ่มแทงกันอยู่ว่า “อย่างนี้เป็นธรรม อย่างนี้มิใช่ธรรม ธรรมต้องไม่เป็นอย่างนี้ ธรรมต้องเป็นอย่างนี้”

ครั้งนั้นแล ในเวลาเช้า ภิกษุจำนวนมากครองอันตราวาสก ถือบาตรและจีวรเข้าไป บิณฑบาตยังกรุงสรวัดดี กลับจากบิณฑบาตหลังจากฉันอาหารเสร็จแล้ว เข้าไปเฝ้า พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มี

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๖. ชัจจันธวรรค]

๖. ตติยนานาตติถยสูตร

พระภาคดังนี้ว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส สมณพราหมณ์และ
ปรีชาชนจำนวนมากผู้มีลัทธิแตกต่างกัน มีทิวฏฐิแตกต่างกัน มีความพอใจแตกต่างกัน
มีความชอบใจแตกต่างกัน ยึดถือทิวฏฐิแตกต่างกัน อาศัยอยู่ในกรุงสาวัตถี คือ

๑. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า 'อัตตา
และโลกเที่ยง นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง'
๒. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า 'อัตตา
และโลกไม่เที่ยง นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง'
๓. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า 'อัตตา
และโลกเที่ยงและไม่เที่ยง นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง'
๔. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า 'อัตตา
และโลกจะว่าเที่ยงก็มีใช่ จะว่าไม่เที่ยงก็มีใช่ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่น
ไม่จริง'
๕. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า 'อัตตา
และโลก ตนเองเป็นตัวการ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง'
๖. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า 'อัตตา
และโลก ผู้อื่นเป็นตัวการ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง'
๗. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า 'อัตตา
และโลก ตนเองเป็นตัวการ และผู้อื่นเป็นตัวการ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่น
ไม่จริง'
๘. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า 'อัตตา
และโลกเกิดขึ้นได้เอง ตนเองเป็นตัวการก็มีใช่ ผู้อื่นเป็นตัวการก็มีใช่
นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง'
๙. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า 'อัตตา
และโลกมีทั้งสุขและทุกข์ยั่งยืน นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง'
๑๐. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า 'อัตตา
และโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ไม่ยั่งยืน นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง'

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๖. ชัจจันธวรรค]

๖. ตติยนานาตติถียสูตร

๑๑. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า ‘อัตตา และโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ยั่งยืนก็ใช่ ไม่ยั่งยืนก็ใช่ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’
๑๒. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า ‘อัตตา และโลกมีทั้งสุขและทุกข์ จะว่ายั่งยืนก็มีใช่ จะว่าไม่ยั่งยืนก็มีใช่ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’
๑๓. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า ‘อัตตา และโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ตนเองเป็นตัวการ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’
๑๔. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า ‘อัตตา และโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ผู้อื่นเป็นตัวการ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’
๑๕. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า ‘อัตตา และโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ตนเองเป็นตัวการ และผู้อื่นเป็นตัวการ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’
๑๖. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า ‘อัตตา และโลกมีทั้งสุขและทุกข์ เกิดขึ้นได้เอง ตนเองเป็นตัวการก็มีใช่ ผู้อื่นเป็นตัวการก็มีใช่ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’

สมณพราหมณ์เหล่านั้นเกิดการบาดหมางกัน ทะเลาะ วิวาทกัน ใช้หอกคือปากทิ่มแทงกันอยู่ว่า ‘อย่างนี้เป็นธรรม อย่างนี้มิใช่ธรรม ธรรมต้องไม่เป็นอย่างนี้ ธรรมต้องเป็นอย่างนี้’

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย อัญญเดียรถีย์ปริพาชกเป็นคนบอด ไม่มีจักขุ จึงไม่รู้ประโยชน์ ไม่รู้สิ่งที่มิใช่ประโยชน์ ไม่รู้ธรรม ไม่รู้สิ่งที่มิใช่ธรรม เมื่อไม่รู้ประโยชน์ ไม่รู้สิ่งที่มิใช่ประโยชน์ ไม่รู้ธรรม ไม่รู้สิ่งที่มิใช่ธรรม ก็เกิดการบาดหมางกัน ทะเลาะ วิวาทกัน ใช้หอกคือปากทิ่มแทงกันอยู่ว่า ‘อย่างนี้เป็นธรรม อย่างนี้มิใช่ธรรม ธรรมต้องไม่เป็นอย่างนี้ ธรรมต้องเป็นอย่างนี้’”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้ ในเวลานั้นว่า

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๖. ชัจจันธวรรค]

๖. ตติยนานาตติยสูตร

พุทธอุทาน

หมู่สัตว์นี้ คือพวกที่ถือทิฐิว่า เราเป็นตัวการ^๑
 พวกที่ถือทิฐิว่า ผู้อื่นเป็นตัวการ
 และสมณพราหมณ์พวกหนึ่งที่ไม่คล้อยตามทิฐิทั้งสองนี้^๒
 'ไม่เห็นทิฐินั้นว่า 'เป็นเหมือนลูกศร'
 แต่สำหรับผู้ไข้ปัญญาพิจารณาจนรู้แจ้งว่า
 ทิฐินั้นเป็นเหมือนลูกศร
 ย่อมไม่มีทิฐิที่ว่า "เราสร้าง"
 ย่อมไม่มีทิฐิที่ว่า "ผู้อื่นสร้าง"
 หมู่สัตว์นี้มีมานะ ถูกมานะร้อยรัด
 ถูกมานะผูกพันไว้ ขอบกกล่าวถกเถียงกันในเรื่องทิฐิ
 จึงไม่ล่วงพ้นสังสารวัฏไปได้

ตติยนานาตติยสูตรที่ ๖ จบ

เชิงอรรถ :

- ^๑ เราเป็นตัวการ แปลจากบาลีว่า 'อหังการ' ในที่นี้หมายถึงลัทธิสังการหรือสังยกดา (ลัทธิสังการหรือสังยกดา นี้ เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ลัทธิอัตตการ) หมายถึงลัทธิที่เชื่อว่าตนเป็นตัวการคือเป็นผู้สร้างอัตตาและโลกขึ้นเอง (ข.อุ.อ. ๕๖/๓๗๑)
- ^๒ หมายถึงพวกอริจจมุขป็นนวาท คือลัทธิที่เชื่อว่าอัตตาและโลกเกิดขึ้นได้เอง มิได้อาศัยเหตุอะไร เป็นลัทธิปฏิเสธทั้งลัทธิสังการ และลัทธิปรังการ(ผู้อื่นเป็นตัวการ) พวกอริจจมุขป็นนวาทนี้ เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า อเหตุกวาท (ข.อุ.อ. ๕๕/๓๗๐, ๕๖/๓๗๑-๓๗๒) และดู ส.นิ. ๑๖/๑๗/๑๙, ส.นิ.อ. ๒/๑๗/๔๐ ประกอบ

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๓๐๒ }

พระสูตรต้นตอปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๖. ขัจจันธวรรค]

๗. สกฺกตีสุตฺร

๗. สกฺกตีสุตฺร

ว่าด้วยพระสกฺกตฺเถระ

[๕๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-
เศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ท่านพระสกฺกตฺเถระนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง เข้าสมาธิ
ที่ไม่มีวิตก^๑อยู่ในที่ไม่ไกลจากพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นท่านพระสกฺกตฺเถระกำลังนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง
เข้าสมาธิที่ไม่มีวิตกอยู่ในที่ไม่ไกล

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

ผู้กำจัดวิตกทั้งหลายได้

กำหนดวิตกทุกอย่างที่เกิดภายในตนได้ด้วยดี
ล่วงพ้นกิเลสเครื่องข้อง^๒ได้ เป็นผู้มีรูปสัญญา^๓
ละโยคะ ๔ ประการ^๔ ได้อย่างสิ้นเชิงแล้ว
ไม่ต้องหวนกลับมาเกิดอีกต่อไป

สกฺกตีสุตฺรที่ ๗ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ สมาธิที่ไม่มีวิตก ในที่นี้หมายถึงอภิปัสสัทธิสมาธิที่มีฌานที่ ๔ เป็นพื้นฐาน (ข.อ.อ. ๕๗/๓๗๓)

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๑ หน้า ๑๔๙ ในเล่มนี้

^๓ เป็นผู้มีรูปสัญญา หมายถึงยึดเอานิพพานเป็นอารมณ์ (ข.อ.อ. ๕๗/๓๗๔)

^๔ ดูเชิงอรรถที่ ๑ หน้า ๓๑ ในเล่มนี้

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๖. ชัจจันธวรรค]

๘. คณิกาสูตร

๘. คณิกาสูตร

ว่าด้วยหญิงโสเภณี

[๕๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน เขตกรุงราชคฤห์ สมัยนั้น ในกรุงราชคฤห์ มีนักเลง ๒ พวกมีจิตปฏิพัทธ์ยินดีในหญิงโสเภณีคนหนึ่ง เกิดการบาดหมางกัน ทะเลาะ วิวาทกัน ถึงขั้นชกต่อยกันบ้าง ใช้ก้อนดินขว้างกันบ้าง ใช้ท่อนไม้ตีกันบ้าง ใช้ศัสตราทำร้ายกันบ้าง นักเลงเหล่านั้นถึงแก่ความตายในที่นั้นบ้าง ได้รับทุกข์ปางตายบ้าง

ครั้งนั้น ในเวลาเช้า ภิกษุจำนวนมากครองอันตราวาสกถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงราชคฤห์ กลับจากบิณฑบาตหลังจากฉันอาหารเสร็จแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ในกรุงราชคฤห์ มีนักเลง ๒ พวกมีจิตปฏิพัทธ์ยินดีในหญิงโสเภณีคนหนึ่งเกิดการบาดหมางกัน ทะเลาะ วิวาทกัน ถึงขั้นชกต่อยกันบ้าง ใช้ก้อนดินขว้างกันบ้าง ใช้ท่อนไม้ตีกันบ้าง ใช้ศัสตราทำร้ายกันบ้าง นักเลงเหล่านั้นถึงแก่ความตายในที่นั้นบ้าง ได้รับทุกข์ปางตายบ้าง พระพุทธเจ้าข้า"

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว^๑ จึงทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

เชิงอรรถ :

^๑ คำว่า "ทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว" นี้หมายถึงทรงทราบว่าความกำหนัดติดใจในกามทั้งหลายเป็นมูลเหตุแห่งความพินาศทั้งหลายทั้งปวง จึงทรงเปล่งอุทานเพื่อแสดงให้เห็นโทษในข้อปฏิบัติที่สอดโถงทั้ง ๒ ประการ (คือกามสุขัลลิกานุโยคและอหัตถกิลมถานุโยค) และเพื่อแสดงให้เห็นอานิสงส์แห่งข้อปฏิบัติอันเป็นสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) (ข.อุ.อ. ๕๘/๑๗๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๖. ชัจจันธวรรค]

๘. คณิกาสูตร

พุทธอุทาน

สิ่งที่บุคคลได้รับอยู่และสิ่งที่บุคคลยังหวังที่จะได้รับต่อไป^๑
 สิ่งทั้งสองนั้นเจือด้วยทุกข์คือราคะเป็นต้นแก่ผู้ทรนทรายใฝ่ใจอยากได้รับอยู่

สมณพราหมณ์ผู้มีสิกขาอันเป็นสาระ

คือศีล วัตร ขีริต พรหมจรรย์ และการบำบวงอันเป็นสาระ^๒

นี้เป็นส่วนสุดที่ ๑

สมณพราหมณ์ผู้มีวาตะอย่างนี้ว่า

'โทษในกามไม่มี' นี้เป็นส่วนสุดที่ ๒

ส่วนสุดทั้งสองนี้ มีแต่จะเพิ่มตัณหาและอวิชชาให้มากขึ้น
 ตัณหาและอวิชชาย่อมก่อให้เกิดความเห็นผิดมากขึ้น

สมณพราหมณ์ทั้งหลายไม่รู้ส่วนสุดทั้งสองนั้น

บางพวกก็จมติดอยู่ บางพวกก็แล่นไป^๓

ส่วนพระอริยะทั้งหลายได้รู้แจ้งส่วนสุดทั้งสองนั้น
 จึงไม่ตกไปในส่วนสุดทั้งสองนั้น

และเพราะละส่วนสุดทั้งสองนั้นได้

จึงไม่สำคัญตนด้วยตัณหา ทิฏฐิ และมานะ

ย่อมไม่มีวิภูฏะปรากฏ^๔

คณิกาสูตรที่ ๘ จบ

เชิงอรรถ :

- ^๑ **สิ่งที่บุคคลได้รับอยู่** มีความหมาย ๒ นัย คือ (๑) หมายถึงกามคุณ ๕ ประการ ที่บุคคลเสวยด้วยความยึดมั่นว่า โทษในกามคุณ ๕ ไม่มี (กามสุขัลลิกานุโยค) (๒) หมายถึงการทำตนให้เดือดร้อนด้วยการประพฤติวัตรอย่างนักบวชเปลือย(อัตตกิลมถานุโยค) **สิ่งที่บุคคลยังหวังที่จะได้รับต่อไป** มีความหมาย ๒ นัย เช่นเดียวกัน คือ (๑) หมายถึงกามคุณ ๕ ที่บุคคลมุ่งหวังที่จะได้รับด้วยความเชื่อว่าเมื่อได้รับแล้วถือเป็นบุญอันยิ่งใหญ่(กามสุขัลลิกานุโยค) (๒) หมายถึงผลที่จะพึงได้รับในอบาย เพราะการทำกรรมตามความเห็นผิดเป็นเหตุ(อัตตกิลมถานุโยค) (ข.อุ.อ. ๕๘/๓๗๕-๓๗๗)
- ^๒ ในที่นี้ **ศีล** หมายถึงข้อที่บุคคลงดเว้น ไม่ทำ วัตร หมายถึงการประพฤติอย่างลำบาก **ขีริต** หมายถึงการดำเนินชีวิตอย่างผิดเคือง เช่น การเป็นอยู่ด้วยการบริโภคผักเป็นอาหาร **พรหมจรรย์** หมายถึงเมณูวิริติ **การบำบวง** หมายถึงการบนบานเช่นสรวงบูชา (ข.อุ.อ. ๕๘/๓๗๖)
- ^๓ ข้อความตอนนี้มีมีความหมาย ๓ นัย คือ **นัยที่ ๑** หมายถึงบางพวกจมติดอยู่ในกามสุข(กามสุขัลลิกานุโยค) บางพวกแล่นไป คือ มุ่งประกอบตนให้ลำบาก(อัตตกิลมถานุโยค) **นัยที่ ๒** หมายถึงบางพวกติดอยู่ด้วยอำนาจตัณหา บางพวกแล่นไปในอำนาจทิฏฐิ **นัยที่ ๓** หมายถึงบางพวกติดอยู่ในสัสสตทิฏฐิ บางพวกแล่นไปในอำนาจอุจเฉททิฏฐิ (ข.อุ.อ. ๕๘/๓๗๘)
- ^๔ **วิภูฏะ** ในที่นี้หมายถึงกิเลส กรรม วิบาก (ข.อุ.อ. ๕๘/๓๗๙)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๖. ชัจจันธวรรค]

๙. อุปาติธาวันติสูตร

๙. อุปาติธาวันติสูตร

ว่าด้วยแมลงบินเข้าไฟ

[๕๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-
เศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ในความมืดมิดแห่งราตรี พระผู้มีพระภาคประทับ
นั่งในที่แจ้ง มีประทีปน้ำมันลุกโพลงอยู่

ขณะนั้น แมลงจำนวนมากตกลงรอบ ๆ ที่ประทีปน้ำมันเหล่านั้นถึงความทุกข์
ความพินาศย่อยยับ

พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นแมลงจำนวนมากตกลงรอบ ๆ ที่ประทีป
น้ำมันเหล่านั้นถึงความทุกข์ ความพินาศย่อยยับ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

สมณพราหมณ์พวกหนึ่งเล่นเลยไป^๑

ไม่บรรลุนิพพานที่เป็นสาระ^๒

ชื่อว่าพอกพูนเครื่องพันธนาการ^๓ใหม่ ๆ ยิ่งขึ้น

ยึดมั่นในสิ่งที่ตนได้เห็นแล้วและฟังแล้วอย่างนี้

จึงตกสู่หลุมถ่านเพลิง^๔ตลอดไป

เหมือนแมลงตกลงสู่ประทีปน้ำมันจะนั้น

อุปาติธาวันติสูตรที่ ๙ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ เล่นเลยไป หมายถึงยึดถือขั้น ๕ ว่าเที่ยง งาม เป็นสุข และเป็นอึดตา (ข.อุ.อ. ๕๙/๓๘๒)

^๒ ธรรมที่เป็นสาระ หมายถึงศีล สมาธิ ปัญญา และวิมุตติ เป็นต้น (ข.อุ.อ. ๕๙/๓๘๒)

^๓ เครื่องพันธนาการ หมายถึงตัณหาและทิฏฐิ (ข.อุ.อ. ๕๙/๓๘๒)

^๔ หลุมถ่านเพลิง ในที่นี้หมายถึงภพ ๓ คือ กามภพ รูปภพ และอรุภพ (ข.อุ.อ. ๕๙/๓๘๒)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๖. ชัจจันธวรรค]

๑๐. อุปปีชขันติสูตร

๑๐. อุปปีชขันติสูตร

ว่าด้วยแสงหิ่งห้อยกับแสงอาทิตย์

[๖๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-
เศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่
ประทับ ถวายอภิวัตแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า
“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อัญเดียรถีย์ปริพาชกเป็นผู้ที่มหาชนสักการะ เคารพ นับถือ
บูชา นอบน้อม ได้จิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจฉัยเภสัชบริขารตราบเท่า
ที่พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ายังไม่เสด็จอุบัติขึ้นในโลก แต่พอพระอรหันต-
สัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลกแล้ว อัญเดียรถีย์ปริพาชกก็เป็นผู้ที่มหาชน
ไม่สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่บูชา ไม่นอบน้อม ไม่ได้จิวร บิณฑบาต
เสนาสนะ และคิลานปัจฉัยเภสัชบริขาร บัดนี้ พระผู้มีพระภาคและภิกษุสงฆ์เป็น
ผู้ที่มหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อม ได้จิวร บิณฑบาต เสนาสนะ
และคิลานปัจฉัยเภสัชบริขาร พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “จริงอย่างนั้น อานนท์ อัญเดียรถีย์ปริพาชกเป็นผู้ที่
มหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อม ได้จิวร บิณฑบาต เสนาสนะ
และคิลานปัจฉัยเภสัชบริขารตราบเท่าที่ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ายังไม่อุบัติ
ขึ้นในโลก แต่พอตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลกแล้ว อัญเดียรถีย์-
ปริพาชกก็เป็นผู้ที่มหาชนไม่สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่บูชา ไม่นอบน้อม ไม่ได้จิวร
บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจฉัยเภสัชบริขาร บัดนี้ ตถาคตและภิกษุสงฆ์
เป็นผู้ที่มหาชนสักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อม ได้จิวร บิณฑบาต เสนาสนะ
และคิลานปัจฉัยเภสัชบริขาร”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๖. ชัจจันธวรรค]
รวมพระสูตรที่มีในวรรค

พุทธอุทาน

หึ่งห้อยนั้นส่องสว่างอยู่ได้ชั่วเวลาดวงอาทิตย์ยังไม่ขึ้น
เมื่อดวงอาทิตย์ขึ้นแล้ว ก็อับแสงและไม่ส่องสว่างได้เลย
อัญเดียรถีย์ก็เหมือนกัน รุ่งเรืองอยู่ได้
ชั่วเวลาที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังไม่อุบัติขึ้นในโลก
แต่เมื่อใด พระสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลก
เมื่อนั้น อัญเดียรถีย์พร้อมทั้งसानุศิษย์ก็อับเงา
หมดความรุ่งเรืองอีกต่อไป
พวกเขามีความเห็นผิด จึงไม่พ้นจากทุกข์ไปได้

อุปปัชชขันติสูตรที่ ๑๐ จบ

ชัจจันธวรรคที่ ๖ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อายุสังขารอสลัชชนสูตร	๒. สัตตชฎิลสูตร
๓. ปัจจเวกขณสูตร	๔. ปฐมนานาตัตถียสูตร
๕. ทุตินานาตัตถียสูตร	๖. ตุตินานาตัตถียสูตร
๗. สกุติสูตร	๘. คณิกาสูตร
๙. อุปาติธาวันติสูตร	๑๐. อุปปัชชขันติสูตร

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๗. จุฬวรรค]

๑. ปฐมลक्षणกัณฑ์ทียสูตร

๗. จุฬวรรค

หมวดว่าด้วยเรื่องเล็กน้อย

๑. ปฐมลक्षणกัณฑ์ทียสูตร

ว่าด้วยพระลक्षणกัณฑ์ทียเถระ สูตรที่ ๑

[๖๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ท่านพระสารีบุตรชี้แจงให้ท่านพระ
ลक्षणกัณฑ์ทียะ^๑ เห็นชัด ขวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญ
แก่กล้า ปล่อยขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถาโดยวิธีต่าง ๆ^๒ จิตของ
ท่านพระลक्षणกัณฑ์ทียะหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น^๓

พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นท่านพระสารีบุตรชี้แจงให้ท่านพระลक्षण-
กัณฑ์ทียะเห็นชัด ขวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแก่กล้า ปล่อย
ขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถาโดยวิธีต่าง ๆ จิตของท่านพระลक्षणกัณฑ์ทียะ
หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

เชิงอรรถ :

^๑ เดิมชื่อ กัณฑ์ทียะ แต่เพราะท่านมีร่างกายเตี้ย คนจึงเรียกท่านว่า "ลक्षणกัณฑ์ทียะ" นัยว่า ก่อนที่ท่านจะ
ได้ฟังธรรมจากท่านพระสารีบุตรนั้น ท่านได้บรรลุโสดาปัตติผลแล้ว (ข.อุ.อ. ๖๑/๓๖๖)

^๒ โดยวิธีต่าง ๆ หมายถึงโดยเหตุมากมายอย่างนี้ คือ ให้พิจารณาเห็นว่าขันธ ๕ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็น
อนัตตา เป็นต้น (ข.อุ.อ. ๖๑/๓๖๗)

^๓ หมายถึงทำให้แจ้งอรหัตตผล (ข.อุ.อ. ๖๑/๓๖๗)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๗. จุฬวรรค]

๒. ทุตติยลกุณญกัทธิยสูตร

พุทธอุทาน

บุคคลหลุดพ้นแล้วในธรรมทั้งปวงทั้งชั้นสูงและชั้นต่ำ^๑
ไม่หลงเข้าใจว่า นี่เป็นของเรา นี่เป็นตัวเรา
มีจิตหลุดพ้นได้เด็ดขาดอย่างนี้
ชื่อว่าข้ามพ้นโอชะ^๒ ที่ตนยังไม่เคยข้ามได้
ไม่ต้องมีภพใหม่อีก

ปฐมลกุณญกัทธิยสูตรที่ ๑ จบ

๒. ทุตติยลกุณญกัทธิยสูตร

ว่าด้วยพระลกุณญกัทธิยเถระ สูตรที่ ๒

[๖๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ท่านพระสารีบุตรสำคัญท่านพระ
ลกุณญกัทธิยะว่าเป็นพระเสขะ จึงชี้แจงให้ท่านพระลกุณญกัทธิยะเห็นชัด ขวนใจ
ให้อยากมารับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแกลวกกล้า ปลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริง
ด้วยธรรมมีกถาโดยวิธีต่าง ๆ ยิ่งกว่าประมาณ

พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นท่านพระสารีบุตรผู้สำคัญท่านพระลกุณญกั-
ทธิยะว่าเป็นพระเสขะ จึงชี้แจงให้ท่านพระลกุณญกัทธิยะเห็นชัด ขวนใจให้

เชิงอรรถ :

^๑ **ชั้นสูง** หมายถึงรูปธาตุ และอรุธธาตุ นี้ว่าโดยหลุดพ้นเบื้องต้น แต่เมื่อว่าโดยหลุดพ้นเบื้องปลายหมายถึง
ละสังโยชน์เบื้องสูง ๕ ประการได้ **ชั้นต่ำ** หมายถึงกามธาตุ นี้ว่าโดยหลุดพ้นเบื้องต้น แต่เมื่อว่าโดยหลุดพ้น
เบื้องปลายหมายถึงละสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการได้ (ข.อุ.อ. ๖๑/๓๘๗)

^๒ **โอชะ** หมายถึงห้วงน้ำคือสังสารวัฏมี ๔ คือ กาม ภพ ทิฏฐิ และอวิชชา (ข.อุ.อ. ๖๑/๓๘๗)

พระสดตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๗. จุฬวรรค]

๓. ปฐมสัตตสูตร

อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแกลวกล้ำ ปล่อยขโลมใจให้สดชื่นร่าเริง
ด้วยธรรมีกถาโดยวิธีต่าง ๆ ยิ่งกว่าประมาณ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

บุคคลตัดวิญญะ^๑ได้ จึงบรรลุถึงความไม่หวัง^๒
แม่น้ำคือตัณหาที่ถูกอรหัตตมรรคญาณทำให้เหือดแห้งแล้ว
จึงไหลไปอีกไม่ได้
วิญญะที่ตัดได้แล้ว ย่อมไม่หมุนวนได้อีก
สภาพนี้แหละคือความสิ้นสุดแห่งทุกข์

หุติยลक्षणฎกัทธิยสูตรที่ ๒ จบ

๓. ปฐมสัตตสูตร

ว่าด้วยสัตว์ที่ติดอยู่ในกาม สูตรที่ ๑

[๖๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-
เศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น มนุษย์ทั้งหลายในกรุงสาวัตถีโดยมากเป็นผู้ติดใจใน
กามทั้งหลายเกินขอบเขต เป็นผู้ยินดี รักใคร่ เพลิดเพลิน หลงไหล หมกมุ่น มัวเมา
อยู่ในกามทั้งหลาย

เชิงอรรถ :

^๑ วิญญะ ในที่นี้หมายถึงกิเลสวัฏ (ข.อ.อ. ๖๒/๓๘๙)

^๒ บรรลุถึงความไม่หวัง หมายถึงบรรลุนิพพาน (ข.อ.อ. ๖๒/๓๘๙)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๗. จุฬวรรค]

๔. ทุติยสัตตสูตร

ครั้งนั้น ในเวลาเช้า ภิกษุจำนวนมากครองอันตรวาสกถือบาตรและจีวรเข้าไป
 บิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี กลับจากบิณฑบาตหลังจากฉันอาหารเสร็จแล้ว เข้าไปเฝ้า
 พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มี
 พระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส มนุษย์ทั้งหลาย
 ในกรุงสาวัตถีโดยมาก เป็นผู้ติดใจในกามทั้งหลายเกินขอบเขต เป็นผู้ยินดี รักใคร่
 เพลิดเพลิน หลงไหล หมกมุ่น มัวเมาอยู่ในกามทั้งหลาย พระพุทธเจ้าข้า”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
 ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

สัตว์ทั้งหลายติดใจในกาม
 ช้องด้วยกิเลสเครื่องข้องในกาม
 ไม่เห็นโทษในสังโยชน์ ช้องในกิเลสเครื่องข้องคือสังโยชน์
 จะพึงข้ามโอฆะอันกว้างใหญ่ไม่ได้เลย

ปฐมสัตตสูตรที่ ๓ จบ

๔. ทุติยสัตตสูตร

ว่าด้วยสัตว์ที่ติดอยู่ในกาม สูตรที่ ๒

[๖๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
 บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น มนุษย์ทั้งหลายในกรุงสาวัตถีโดยมาก
 เป็นผู้ติดใจในกามทั้งหลาย เป็นผู้ยินดี รักใคร่ เพลิดเพลิน หลงไหล หมกมุ่น
 มีดมน มัวเมาอยู่ในกามทั้งหลาย

พระสดตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๗. จุฬวรรค]

๕. อปรลกณภูภักททียสูตร

ครั้งนั้น ในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวร
เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี ได้ทอดพระเนตรเห็นมนุษย์ทั้งหลายในกรุง
สาวัตถีโดยมากเป็นผู้ติดใจในกามทั้งหลาย เป็นผู้ยินดี รักใคร่ เพลิดเพลิน หลงใหล
หมกมุ่น มีดมน มัวเมาอยู่ในกามทั้งหลาย

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

สัตว์ทั้งหลายมีดมนเพราะกาม

ถูกขायรัตริงไว้แน่น

ถูกเครื่องมุงบังคือตัณหาปกคลุมไว้

ถูกเครื่องผูกคือความประมาทผูกพันไว้ เหมือนปลาในข้อง^๑

สัตว์เหล่านั้น จึงไปสู่ความแก่และความตาย

เหมือนลูกโคที่ยังไม่อดนม รึงตามแม่โค ฉะนั้น

ทุติยสัตตสูตรที่ ๔ จบ

๕. อปรลกณภูภักททียสูตร

ว่าด้วยพระลกณภูภักททียเถระ อีกสูตรหนึ่ง

[๖๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ท่านพระลกณภูภักททียะเดินตามหลัง
ภิกษุทั้งหลาย เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ

เชิงอรรถ :

^๑ ข.เถร. (แปล) ๒๖/๒๙๗/๓๘๘

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๗. จุฬวรรค]

๕. อปรลกณฏกภัททียสูตร

พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นท่านพระลกณฏกภัททียะมีผิวพรรณ
หยาบ ไม่น่าดู มีร่างกายค่อมเตี้ย ถูกภิกษุดูหมิ่น กำลังเดินตามหลังภิกษุทั้งหลาย
มาแต่ไกล จึงรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายเห็น
ภิกษुरुปร่างผู้มีผิวพรรณหยาบ ไม่น่าดู มีร่างกายค่อมเตี้ย ถูกภิกษุดูหมิ่น กำลัง
เดินตามหลังภิกษุทั้งหลายมาแต่ไกลหรือไม่”

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “เห็น พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษुरुปร่างนั้นมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก
เพราะเธอเคยเข้าสมาบัติมาแล้วแทบทุกชนิด เธอใช้ปัญญาอันยิ่งใหญ่ด้วยตนเอง ทำให้
แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยม^๑ อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่กุลบุตรผู้ออกจากเรือน
บวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งใหญ่เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

เธอจงดูรถ^๒ซึ่งมีส่วนประกอบอันไม่มีโทษ^๓
มีหลังคาขาว^๔ มีเพลาเดี่ยว^๕ ไม่มีทฤษี
เล่นไปถึงที่หมาย ตัดกระแส ไม่มีเครื่องผูก^๖

อปรลกณฏกภัททียสูตรที่ ๕ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ หน้า ๒๑๒ ในเล่มนี้

^๒ รถ หมายถึงร่างกาย (ส.สพ. (แปล) ๑๘/๓๔๗/๓๘๐, ข.อุ.อ. ๖๕/๓๙๖)

^๓ ส่วนประกอบอันไม่มีโทษ หมายถึงอรรถตัดผลศีล (ส.สพ. (แปล) ๑๘/๓๔๗/๓๘๐, ข.อุ.อ. ๖๕/๓๙๖)

^๔ หลังคาขาว หมายถึงอรรถตัดผลวิมุตติ (ส.สพ. (แปล) ๑๘/๓๔๗/๓๘๐, ข.อุ.อ. ๖๕/๓๙๖)

^๕ เพลาเดี่ยว หมายถึงสติ (ส.สพ. (แปล) ๑๘/๓๔๗/๓๘๐, ข.อุ.อ. ๖๕/๓๙๖)

^๖ ส.สพ. (แปล) ๑๘/๓๔๗/๓๘๐

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๗. จุฬวรรค]

๖. ดัณหาสังขยสูตร

๖. ดัณหาสังขยสูตร

ว่าด้วยความสิ้นไปแห่งตัณหา

[๖๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ท่านพระอัญญาโกณฑัญญะนั่งคู้บัลลังก์
ตั้งกายตรง พิจารณาความหลุดพ้นเพราะสิ้นตัณหาอยู่ในที่ไม่ไกลจากพระผู้มีพระภาค
พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นท่านพระอัญญาโกณฑัญญะผู้กำลังนั่ง
คู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง พิจารณาความหลุดพ้นเพราะสิ้นตัณหาอยู่
ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

พระอริยบุคคลใดไม่มีราก^๑ไม่มีพื้นดิน^๒ไม่มีเถา^๓
จะมีใบ^๔แต่ที่ไหน
ใครเล่าควรจะติเตียนพระอริยบุคคลนั้น
ที่เป็นปราชญ์ พ้นจากเครื่องผูกแล้ว
พระอริยบุคคลนั้น แม้เทวดาก็ชื่นชม ถึงพรหมก็สรรเสริญ

ดัณหาสังขยสูตรที่ ๖ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ไม่มีราก หมายถึงไม่มีอวิชชา (ความไม่รู้) (ขุ.อ.อ. ๖๖/๓๙๗)

^๒ ไม่มีพื้นดิน หมายถึงไม่มีอาสวะ (กิเลสที่หมักดองอยู่ในสันดาน) นิเวรณ (ธรรมที่กั้นจิตไม่ให้บรรลุคุณความดี)
และอโยนิโสมนสิการ (การไม่มนสิการโดยแยบคาย) (ขุ.อ.อ. ๖๖/๓๙๗)

^๓ ไม่มีเถา หมายถึงไม่มีมานะ (ถือตัว) และอติมานะ (ดูหมิ่น) (ขุ.อ.อ. ๖๗/๓๙๗)

^๔ ใบ หมายถึงมทะ(ความมัวเมา) ปมาทะ(ความประมาท) มายา(มีมารยา) และสาธุเยยะ(ความโง่เขลาหลงเขา)
(ขุ.อ.อ. ๖๖/๓๙๘)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๓๑๕ }

พระสดตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๗. จุฬวรรค]

๘. กัจจานสูตร

๗. ปปัญจกขยสูตร

ว่าด้วยความสิ้นไปแห่งกิเลสเครื่องเนิ่นช้า

[๖๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคประทับนั่งพิจารณาถึง
การละส่วนสัญญาอันประกอบด้วยกิเลสเครื่องเนิ่นช้า^๑ของพระองค์อยู่

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบถึงการละส่วนสัญญาอันประกอบด้วย
กิเลสเครื่องเนิ่นช้าของพระองค์แล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

ผู้ใดไม่มีกิเลสเครื่องเนิ่นช้าและการดำรงอยู่ (ในสังสารวัฏ)

ก้าวพ้นที่ต่อ^๒และลิมสลัก^๓ได้แล้ว

ชาวโลกพร้อมทั้งเทวโลก

ย่อมไม่ดูหมิ่นผู้นั้นซึ่งไม่มีตัณหา เป็นมุนี เทียวไป

ปปัญจกขยสูตรที่ ๗ จบ

๘. กัจจานสูตร

ว่าด้วยพระมหากัจจานะ

[๖๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ท่านพระมหากัจจานะนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง
มีกายคตาสติที่ตั้งมั่นภายในตนอยู่ในที่ไม่ไกลจากพระผู้มีพระภาค

เชิงอรรถ :

^๑ กิเลสเครื่องเนิ่นช้า หมายถึงราคะ โทสะ โมหะ ตัณหา ทิฏฐิ และมานะ (ข.อุ.อ. ๖๗/๓๙๙)

^๒ ที่ต่อ หมายถึงตัณหาและทิฏฐิ (ข.อุ.อ. ๖๗/๔๐๐)

^๓ ลิมสลัก หมายถึงอวิชชา (ข.อุ.อ. ๖๗/๔๐๐)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๓๑๖ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๗. จุฬวรรค]

๙. อุทปานสูตร

พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นท่านพระมหากัจจានะผู้กำลังนั่งคู้บัลลังก์
ตั้งกายตรง มีกายคตาสติที่ตั้งมั่นภายในตนอยู่
ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

ผู้ใดพึงเข้าไปตั้งกายคตาสติไว้ในกาลทุกเมื่อว่า
“ถ้าในอดีต กรรมกิเลสไม่พึงมีแก่เรา
ในปัจจุบัน อัดภพนี้ก็ไม่พึงมีแก่เรา
ในอัดภพนี้ กรรมกิเลสจักไม่มีแก่เรา
ในอนาคต วิปากวิภูก็จักไม่มีแก่เรา”
ผู้นั้นมีปกติอยู่ด้วยอนุปปวิหารในกาลทั้ง ๓ นั้น
พึงข้ามพ้นต้นเหตุที่ชื่อวิสตีติกาได้
โดยเวลาที่อริยมรรคเกิดขึ้นนั้นแล

กัจจานสูตรที่ ๘ จบ

๙. อุทปานสูตร

ว่าด้วยบ่อน้ำ

[๖๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้
สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นมัลละ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์
หมู่ใหญ่ ได้เสด็จถึงอุณคามหมู่บ้านพราหมณ์ในแคว้นมัลละ ชาวอุณคามผู้เป็น
พราหมณ์และคหบดีได้ฟังว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ทราบว่าพระสมณโคดม-
ศากยบุตร ผู้เสด็จออกบวชจากศากยตระกูล กำลังเสด็จจาริกไปในแคว้นมัลละ
พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ได้เสด็จถึงอุณคามโดยลำดับ” พวกเขาจึงใช้หญ้าและ
แกลบถมบ่อน้ำจนเต็มถึงปากบ่อด้วยตั้งใจว่า “สมณะโกลนเหล่านั้นอย่าได้นำดื่ม”

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๗. จุฬวรรค]

๙. อุทปานสูตร

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแวงลงข้างทาง เสด็จเข้าไปยังควงไม้ต้นหนึ่ง ประทับนั่งบนพทุธอาสน์ที่ปลาดไว้ พระผู้มีพระภาค ครั้นประทับนั่งแล้ว รับสั่งเรียก ท่านพระอานนท์มาตรัสว่า “อานนท์ เธอจงนำน้ำดื่มจากบ่อน้ำมาเพื่อเรา”

ครั้นพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ บ่อน้ำนั้นถูกชาวอุณคามผู้เป็นพราหมณ์และคหบดีใช้หญ้าและแกลบถมจนเต็มปากบ่อ ด้วยตั้งใจว่า ‘สมณะโหล่นเหล่านั้นอย่าได้นำน้ำดื่ม พระพุทธเจ้าข้า’”

แม้ครั้งที่ ๒ พระผู้มีพระภาคตรัสกับท่านพระอานนท์ดังนี้ว่า “อานนท์ เธอจงนำน้ำดื่มจากบ่อน้ำนั้นมาเพื่อเรา”

ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ บ่อน้ำนั้นถูกชาวอุณคามผู้เป็นพราหมณ์และคหบดีใช้หญ้าและแกลบถมจนเต็มปากบ่อ ด้วยตั้งใจว่า ‘สมณะโหล่นเหล่านั้นอย่าได้นำน้ำดื่ม พระพุทธเจ้าข้า’”

แม้ครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคตรัสกับท่านพระอานนท์ดังนี้ว่า “อานนท์ เธอจงนำน้ำดื่มจากบ่อน้ำนั้นมาเพื่อเรา”

ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้วถือบาตรเดินไปที่บ่อน้ำนั้น ครั้งนั้น บ่อน้ำนั้นเมื่อท่านพระอานนท์เดินเข้าไปถึง น้ำก็ล้นขึ้นมา พัดเอาหญ้าและแกลบทั้งหมดนั้นออกไปจากปากบ่อ เหลือแต่น้ำที่ใสสะอาด ไม่ขุ่น เต็มเปี่ยมถึงปากบ่อ ชั่งอยู่จุลไหลออกจากปากบ่อได้เอง

ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์คิดว่า “น่าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ พระตถาคตทรงเป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอำนาจมากจริง บ่อน้ำนี้ เมื่อเราเดินเข้าไปถึงน้ำ ก็ล้นขึ้นมาพัดเอาหญ้าและแกลบทั้งหมดนั้นออกไปจากปากบ่อ เหลือแต่น้ำที่ใสสะอาด ไม่ขุ่น เต็มเปี่ยมถึงปากบ่อ ชั่งอยู่จุลไหลออกมาจากปากบ่อได้เอง” ครั้นแล้ว ท่านก็ใช้บาตรตักน้ำนำเข้าไปถวายพระผู้มีพระภาค ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น่าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ พระตถาคตทรงเป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอำนาจมากจริง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บ่อน้ำนี้ เมื่อข้าพระองค์เดิน

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๗. จุฬวรรค]

๑๐. อุเทนสูตร

เข้าไปถึง น้ำก็ล้นขึ้นมาพัดเอาหญ้าและแกลบทั้งหมดนั้นออกไปจากปากบ่อ เหลือแต่น้ำที่ใสสะอาด ไม่ขุ่น เต็มเปี่ยมถึงปากบ่อ ซึ่งอยู่ดงไผ่ล่อออกมาจากปากบ่อได้เอง
ขอพระผู้มีพระภาคทรงติ่มน้ำเถิด ขอพระสุคตทรงติ่มน้ำเถิด พระพุทธเจ้าข้า”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

ถ้าน้ำมีอยู่ตลอดเวลา ก็ไม่จำเป็นต้องขุดบ่อน้ำ
พระพุทธเจ้าเช่นเรา ตัดรากต้นหาขาดแล้ว
ก็ไม่จำเป็นต้องเที่ยวแสวงหา(น้ำหรือปัจจัยอย่างอื่น)

อุทานสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. อุเทนสูตร

ว่าด้วยพระราชวังของพระเจ้าอุเทนอุกเผา

[๗๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โขสิตาราม เขตกรุงโกสัมพี สมัยนั้น
เมื่อพระเจ้าอุเทนเสด็จประพาสพระราชอุทยาน ภายในพระราชวังถูกไฟไหม้ หญิง
๕๐๐ คน มีพระนางสามาวดีเป็นหัวหน้า ต่างเสียชีวิตทั้งหมด

ครั้งนั้น ในเวลาเช้า ภิกษุจำนวนมากครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวรเข้าไป
ไปบิณฑบาตยังกรุงโกสัมพี กลับจากบิณฑบาตหลังจากฉันอาหารเสร็จแล้ว เข้าไป
เฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูล
พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส เมื่อพระเจ้า
อุเทนเสด็จประพาสพระราชอุทยาน ภายในพระราชวังถูกไฟไหม้ หญิง ๕๐๐ คน
มีพระนางสามาวดีเป็นหัวหน้า ต่างเสียชีวิตทั้งหมด ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ คดีของ
อุบาสิกาเหล่านั้นเป็นอย่างไร ภพหน้าเป็นอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า”

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๗. จุฬวรรค]

รวมพระสูตรที่มีในวรรค

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย อุบาสิกาเหล่านั้นที่เป็นโสดาบันก็มีที่
เป็นสกทาคามินีก็มี ที่เป็นอนาคามินีก็มี ภิกษุทั้งหลาย อุบาสิกาเหล่านั้นทั้งหมด
ชื่อว่าไม่ตายเปล่า"^๑

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

สัตว์โลกมีโมหะเป็นเครื่องผูกพัน
ย่อมปรากฏเหมือนสมบุรณ์ด้วยเหตุ
คนพาลมีอุปธิเป็นเครื่องผูกพัน ถูกความมืดหม่นห่อไว้
ย่อมปรากฏเหมือนยั้งยืนนิรันดร์
แต่ผู้เห็นอยู่ ย่อมไม่มีกิเลสเครื่องกังวล

อุเทนสูตรที่ ๑๐ จบ

จุฬวรรคที่ ๗ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปฐมลक्षणกัณฑ์ยสูตร	๒. ทุตยลक्षणกัณฑ์ยสูตร
๓. ปฐมสัตตสูตร	๔. ทุตยสัตตสูตร
๕. อปรลक्षणกัณฑ์ยสูตร	๖. ตัณหาสังขยสูตร
๗. ปปัญจิกขยสูตร	๘. กัจจานสูตร
๙. อุทปานสูตร	๑๐. อุเทนสูตร

เชิงอรรถ :

^๑ ไม่ตายเปล่า หมายถึงไม่ไร้ผล คือบรรลุลสัมมัญญผล (ผลแห่งความเป็นสมณะ) (ข.อุ.อ. ๗๐/๔๑๑)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๓๒๐ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๘. ปาฐลิกคามิยวรรค]

๑. ปฐมนิพพานปฏิสังยุตตสูตร

๘. ปาฐลิกคามิยวรรค

หมวดว่าด้วยปาฐลิกคาม

๑. ปฐมนิพพานปฏิสังยุตตสูตร

ว่าด้วยธรรมที่เกี่ยวกับนิพพาน สูตรที่ ๑

[๗๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้ภิกษุทั้งหลาย
เห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปล่อยขโลมใจ
ให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถาว่าด้วยเรื่องนิพพาน ฝ่ายภิกษุเหล่านั้นก็ทำให้มัน มนสิการ
แล้วน้อมนึกธรรมีกถาทังปวงด้วยจิต เยี่ยโสตกลงฟังธรรม

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

ภิกษุทั้งหลาย อายุตนะ^๑มีอยู่

(แต่) ในอายุตนะนั้นไม่มีปลฐวีธาตุ

ไม่มีอาโปธาตุ ไม่มีเตโชธาตุ ไม่มีวาโยธาตุ

ไม่มีอากาศานัญญาตนะ ไม่มีวิญญานัญญาตนะ

ไม่มีอากิญจัญญาตนะ ไม่มีเนวสัญญานาสัญญาตนะ

ไม่มีโลกนี้ ไม่มีโลกหน้า ไม่มีดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ทั้งสองนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ อายุตนะ ในที่นี้หมายถึงนิพพาน (ข.อุ.อ. ๗๑/๔๑๗)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๓๒๑ }

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๘. ปาฐลิตคามยวรรค]

๒. ทุติยนิพพานปฏิสังยุตตสูตร

ภิกษุทั้งหลาย เราไม่เรียกอายตนะนั้นว่า
มีการมา มีการไป มีการตั้งอยู่ มีการจติ มีการอุบัติ
อายตนะนั้นไม่มีที่ตั้งอาศัย ไม่เปลี่ยนแปลง
ไม่มีอารมณ์ยึดเหนี่ยว นี้แลคือที่สุดแห่งทุกข์

ปฐมนิพพานปฏิสังยุตตสูตรที่ ๑ จบ

๒. ทุติยนิพพานปฏิสังยุตตสูตร

ว่าด้วยธรรมที่เกี่ยวกับนิพพาน สูตรที่ ๒

[๗๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้ภิกษุทั้งหลาย
เห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอดภัยโลมใจ
ให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถาว่าด้วยเรื่องนิพพาน ฝ่ายภิกษุเหล่านั้นก็ทำให้มัน มนสิการ
แล้วน้อมนึกธรรมีกถาทิ้งปวงด้วยจิต เจียใโสตกลงฟังธรรม

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

ฐานะที่บุคคลเห็นได้ยาก
ชื่อนิพพานอันไม่มีตัณหา
นิพพานนั้นเป็นธรรมที่มีอยู่จริง ไม่เห็นได้ง่าย
ตัณหาอันบุคคลแทงตลอดแล้ว
กิเลสเครื่องกังวลก็ไม่มีแก่ผู้รู้ อยู่ เห็นอยู่

ทุติยนิพพานปฏิสังยุตตสูตรที่ ๒ จบ

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๘. ปาฐลิกคามยวรรค]

๓. ตติยนิพพานปฏิสังยุตตสูตร

๓. ตติยนิพพานปฏิสังยุตตสูตร

ว่าด้วยธรรมที่เกี่ยวกับนิพพาน สูตรที่ ๓

[๗๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้ภิกษุทั้งหลาย
เห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแกลวกกล้า ปลอดชโลมใจ
ให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถาว่าด้วยเรื่องนิพพาน ฝ่ายภิกษุเหล่านั้นก็ทำให้มัน มนสิการ
แล้วน้อมนึกธรรมีกถาทั้งปวงด้วยจิต เจียโสดลงฟังธรรม

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติที่ไม่เกิด ไม่ปรากฏ
ไม่ถูกเหตุสร้าง ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง มีอยู่
ภิกษุทั้งหลาย ถ้าธรรมชาติที่ไม่เกิด ไม่ปรากฏ
ไม่ถูกเหตุสร้าง ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง จักไม่มี
ในโลกนี้ก็จะไม่ปรากฏภาวะสลัดออกจากธรรมชาติที่เกิดแล้ว
ที่ปรากฏแล้ว ที่ถูกเหตุสร้างแล้ว ที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งแล้ว
ภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะธรรมชาติที่ไม่เกิด ไม่ปรากฏ
ไม่ถูกเหตุสร้าง ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง มีอยู่
ฉะนั้น จึงปรากฏภาวะสลัดออกจากธรรมชาติที่เกิดแล้ว
ที่ปรากฏแล้ว ที่ถูกเหตุสร้างแล้ว ที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งแล้ว

ตติยนิพพานปฏิสังยุตตสูตรที่ ๓ จบ

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๘. ปาฐลิกคามยวรรค]

๔. จตตถนิพพานปฏิสังยุตตสูตร

๔. จตตถนิพพานปฏิสังยุตตสูตร

ว่าด้วยธรรมที่เกี่ยวกับนิพพาน สูตรที่ ๔

[๗๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้ภิกษุทั้งหลาย
เห็นชัด ชวนใจให้โยยากรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปล่อยขโลมใจ
ให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถาว่าด้วยเรื่องนิพพาน ฝ่ายภิกษุเหล่านั้นก็ทำให้มัน มนสิการ
แล้วน้อมนึกธรรมีกถาทั้งปวงด้วยจิต เจียโสตกลงฟังธรรม

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

ความหวั่นไหวย่อมมีแก่บุคคลผู้ถูกค้นหาและทิวฏฐิอาศัย
ความหวั่นไหวย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้ไม่ถูกค้นหาและทิวฏฐิอาศัย
เมื่อความหวั่นไหว(จิต)ไม่มี ก็ย่อมมีปีสัสทธิ^๑
เมื่อมีปีสัสทธิ ก็ย่อมไม่มีค้นหา
เมื่อไม่มีค้นหา ก็ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิด
เมื่อไม่มีการเวียนว่ายตายเกิด ก็ไม่มีการจติและการอุบัติ
เมื่อไม่มีการจติและการอุบัติ ก็ไม่มีโลกนี้ โลกอื่น
และระหว่างโลกทั้งสอง นี้คือที่สุดแห่งทุกข

จตตถนิพพานปฏิสังยุตตสูตรที่ ๔ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ปีสัสทธิ หมายถึงความเข้าไปสงบกายและจิต (ขุ.ขุ.อ. ๗๔/๔๒๕)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๓๒๔ }

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๘. ปาฐลิกคามยวรรค]

๕. จุนทสูตร

๕. จุนทสูตร^๑

ว่าด้วยนายจุนทกัมมารบุตร^๒

[๗๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นมัลละพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ได้เสด็จไปถึงเมืองปาวา ได้ยินว่า ณ ที่นั้นพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ สวนอัมพวันของนายจุนทกัมมารบุตร

นายจุนทกัมมารบุตรได้ฟังว่า “ทราบข่าว พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นมัลละพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ได้เสด็จถึงเมืองปาวาแล้วประทับอยู่ ณ สวนอัมพวันของเรา” นายจุนทกัมมารบุตรจึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ครั้นแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้นายจุนทกัมมารบุตรเห็นชัด ขวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแกลวกกล้า ปลอบขวัญโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถา ครั้นนั้น นายจุนทกัมมารบุตรผู้อันพระผู้มีพระภาคตรัสชี้แจงให้เห็นชัด ขวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแกลวกกล้า ปลอบขวัญโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถาแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคตั้งนืว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์โปรดรับภัตตาหารของข้าพระองค์ในวันพรุ่งนี้เถิด พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์ด้วยพระอาการดุชนี

ครั้งนั้น นายจุนทกัมมารบุตรทราบอาการที่พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้ว ลุกขึ้นจากที่นั่ง ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค ทำประทักษิณแล้วจากไป ครั้นคืนนั้นผ่านไป นายจุนทกัมมารบุตรสั่งให้คนจัดของขบฉันอย่างประณีต และสุกรมัททวะ^๓

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ที.ม. (แปล) ๑๐/๑๘๙-๑๙๗/๑๓๗-๑๔๗

^๒ บุตรของนายช่างทอง (ข.อุ.อ.๗๔/๔๒๖)

^๓ **สุกรมัททวะ** พระอรรถกถาจารย์อธิบายไว้ดังนี้ คือ (๑) (สุกรมททวนติ สุกรสส มุทสินินุส ปวดตมัส) หมายถึงเนื้อสุกรทั่วไปที่อ่อนนุ่ม (๒) (สุกรเหติ มททิตตวสภีโร) หมายถึงหน่อไม้ชนิดหนึ่งที่สุกรแทะตน (๓) (สุกรเหติ มททิตตปเทเส ขาด อหิจตตก) หมายถึงเห็ดชนิดหนึ่งที่เกิดในถิ่นที่สุกรแทะตน (๔) (สุกรมททว นาม เอก รสายตน) หมายถึงรสอาหารชนิดหนึ่งชื่อว่า สุกรมัททวะ (ข.อุ.อ. ๗๔/๔๒๗)

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๘. ปาฐลิกคามิยวรรค]

๕. จุนทสูตร

จำนวนเพียงพอไว้ในนิเวศน์ของตน แล้วส่งคนไปให้กราบทูลภัตตคาลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ได้เวลาแล้ว ภัตตอาหารเสร็จแล้ว พระพุทธเจ้าข้า”

ครั้งนั้น ในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปยังนิเวศน์ของนายจุนทกัมมารบุตรพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ประทับนั่งบน พุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้ ได้รับสั่งเรียกนายจุนทกัมมารบุตรมาตรัสว่า “จุนทะ ท่านจง ประเคนเราด้วยสุกรมัททวะที่เตรียมไว้ ประเคนภิกษุสงฆ์ด้วยของขบฉันอย่างอื่นที่เตรียมไว้เถิด” นายจุนทกัมมารบุตรทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว ประเคนพระผู้มีพระภาค ด้วยสุกรมัททวะที่เตรียมไว้ ประเคนของขบฉันอย่างอื่นที่เตรียมไว้แต่ภิกษุสงฆ์

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกนายจุนทกัมมารบุตรมาตรัสว่า “จุนทะ ท่านจงฟังสุกรมัททวะที่เหลือในหลุม เรายังไม่เห็นใครในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ที่จะบริโภคนสุกรมัททวะนั้นแล้วพึงถึงการย่อยไปด้วยดี ยกเว้นตถาคต” นายจุนทกัมมารบุตร ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว นำสุกรมัททวะที่เหลือนั้นไปฝังไว้ในหลุมเสร็จแล้วเข้าไป เฝ้าพระผู้มีพระภาค ถวายอภิवाทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ครั้นแล้ว พระผู้มีพระภาค ทรงชี้แจงให้นายจุนทะเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญ แกล้วกล้า ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถา แล้วทรงลุกจากพุทธอาสน์ เสด็จจากไป

หลังจากที่พระผู้มีพระภาคเสวยพระกระยาหารของนายจุนทกัมมารบุตรเสร็จแล้ว ได้เกิดอาการพระประชวรอย่างรุนแรง มีทุกขเวทนาเกิดจากโรคลงพระบังคนหนัก เป็นโลหิตจวนเจียนจะปรินิพพาน ได้ยินว่า ขณะนั้น พระผู้มีพระภาคทรงมีสติ-สัมปชัญญะ ทรงอดกลั้นเวทนานั้นไว้มิได้ทรงพริ่นพริ้ง

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า “มาเถิด อานนท์ เราไปยังกรุงกุสินารากันเถิด” ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัส พระผู้มีพระภาคทันที

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๘. ปาฐลิกามิยวรรค]

๕. จุนทสูตร

ข้าพเจ้าได้สดับมาว่า พระผู้มีพระภาคผู้ทรงมีพระปริชา
 เสวยพระกระยาหารของนายจุนทะกัมมารบุตรแล้ว
 ทรงพระประชวรหนักจวนเจียนจะปรินิพพาน
 เมื่อพระผู้มีพระภาคเสวยสุกรมัททวะแล้ว
 ได้เกิดอาการพระประชวรอย่างรุนแรงลงพระบังคนหนัก
 ตรัสว่า เราจะไปยังกรุงกุสินารา

รับสั่งขอน้ำดื่ม

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแฉะลงข้างทาง เสด็จเข้าไปยังคองไม้ต้นหนึ่งแล้ว
 รับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า "อานนท์ เธอจงปูลงฆาฏี ๔ ชั้นแก่เรา
 เราเหน็ดเหนื่อย จะนั่ง" ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้วจึงปูลงฆาฏี
 ๔ ชั้น พระผู้มีพระภาคประทับนั่งบนพุทธอาสน์นั้นแล้วตรัสกับท่านพระอานนท์ดังนี้
 ว่า "อานนท์ เธอจงนำน้ำดื่มมาเพื่อเรา เรากระหายจะดื่มน้ำ"

เมื่อพระผู้มีพระภาครับสั่งอย่างนี้ ท่านพระอานนท์จึงได้กราบทูลพระผู้มี
 พระภาคดังนี้ว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เกรียนประมาณ ๕๐๐ เล่มผ่านไปเมื่อ
 สักครู่นี้เอง น้ำนั้นถูกล้อเกรียนย่ำจนชุ่มเป็นตมไหลไป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม่น้ำ
 กุกุฏานีอยู่ไม่ไกล มีน้ำใส รสจืด เย็นฉ่ำ สะอาด มีท่าขึ้นลงสะดวก น้ำรื่นรมย์
 พระผู้มีพระภาคจักทรงดื่ม และทรงสนานพระวรกายให้ชุ่มชื้นได้ ณ แม่น้ำนั้น"

แม้ครั้งที่ ๒ พระผู้มีพระภาคตรัสกับท่านพระอานนท์ดังนี้ว่า "อานนท์ เธอจง
 นำน้ำดื่มมาเพื่อเรา เรากระหายจะดื่มน้ำ"

ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลดังนี้ว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เกรียนประมาณ
 ๕๐๐ เล่มผ่านไปเมื่อสักครู่นี้เอง น้ำนั้นถูกล้อเกรียนย่ำ จนชุ่มเป็นตมไหลไป ข้าแต่
 พระองค์ผู้เจริญ แม่น้ำกุกุฏานีอยู่ไม่ไกล มีน้ำใส รสจืด เย็นฉ่ำ สะอาด มีท่าขึ้นลง
 สะดวก น้ำรื่นรมย์ พระผู้มีพระภาคจักทรงดื่ม และทรงสนานพระวรกายให้ชุ่มชื้นได้
 ณ แม่น้ำนั้น"

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๘. ปาฐลิกามยวรรค]

๕. จันทสูตร

แม้ครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคตรัสกับท่านพระอานนท์ดังนี้ว่า “อานนท์ เธอจงนำน้ำดื่มมาเพื่อเรา เรากระหายจะดื่ม” ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว ถือบาตรเดินไปที่แม่น้ำนั้น

ครั้งนั้น แม่น้ำซึ่งถูกล้อเกวียนย่ำจนขุ่นเป็นตมไหลไปอยู่นั้น เมื่อท่านพระอานนท์เดินเข้าไปถึง ก็พลันใสสะอาด ไม่ขุ่น ไหลไปตามปกติ ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์ได้มีความคิดดังนี้ว่า “น่าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ พระตถาคตทรงมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากจริง แม่น้ำนี้มีน้ำน้อย ถูกล้อเกวียนย่ำจนขุ่นเป็นตมไป เมื่อเราเดินมาถึงก็พลันใส สะอาด ไม่ขุ่น ไหลไป” ท่านพระอานนท์จึงใช้บาตรตักน้ำแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ กราบทูลดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น่าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ พระตถาคตทรงมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากจริง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม่น้ำนี้มีน้ำน้อย ถูกล้อเกวียนย่ำจนขุ่นเป็นตมไหลไป เมื่อข้าพระองค์เดินเข้าไปถึง ก็พลันใสสะอาด ไม่ขุ่นไหลไป ขอพระผู้มีพระภาค ทรงดื่มน้ำเถิด ขอพระสุคตทรงดื่มน้ำเถิด พระพุทธเจ้าข้า”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาค ทรงดื่มแล้วเสด็จไปที่แม่น้ำกุฎฐา พร้อมกับสงฆ์หมู่ใหญ่ พอเสด็จถึงก็เสด็จลงแม่น้ำนั้น ทรงสรงและทรงดื่มแล้วเสด็จขึ้น เสด็จกลับไปยังสวนอัมพวันแล้วรับสั่งเรียกท่านพระจันทกะมาตรัสว่า “จันทกะ เธอจงปูผ้าสังฆาฏิ ๔ ชั้นแก่เรา เราเหน็ดเหนื่อย จะนอน” ท่านพระจันทกะทูลรับสนองพระดำรัสแล้วปูผ้าสังฆาฏิ ๔ ชั้น จากนั้น พระผู้มีพระภาคทรงสำเร็จสัพพัญญู โดยพระปริศว์เบื้องขวา ทรงช้อนพระบาทเหย้ามพระบาท ทรงมีสติสัมปชัญญะบริบูรณ์ ทรงกำหนดพระทัยว่าจะเสด็จลุกขึ้น ส่วนท่านพระจันทกะก็นั่งเฝ้าอยู่เบื้องพระพักตร์ของพระองค์ ในที่นั่นเอง

ภายหลัง พระธรรมสังคากาจารย์ได้รจนาคาถาสรูปดังนี้ว่า

พระพุทธเจ้าผู้ตถาคตศาสดา หาผู้เปรียบมิได้ในโลกนี้

ทรงมีพระวรกายเหน็ดเหนื่อยมาก

เสด็จถึงแม่น้ำกุฎฐาซึ่งมีน้ำใส รสจืด สะอาด

เสด็จลงไปสู่แม่น้ำนั้น

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๘. ปาฐลิกคามิยวรรค]

๕. จุนทสูตร

พระศาสดาผู้อันชาวโลกทั้งหมดบูชา
 เสด็จอยู่ท่ามกลางภิกษุสงฆ์
 ทรงสรองและทรงดื่มมาแล้วเสด็จขึ้นจากแม่น้ำ
 พระผู้มีพระภาคบรมศาสดา ผู้ทรงแสวงหาคุณยิ่งใหญ่
 ทรงประกาศเผยแผ่ธรรมวินัยไว้ในพุทธศาสนานี้
 เสด็จเข้าไปยังสวนอัมพวันแล้ว
 รับสั่งเรียกพระจุนทกะมาตรัสว่า
 เธอจงปูผ้าสังฆาฏิ ๔ ชั้นให้เป็นที่นอนแก่เรา
 ท่านพระจุนทกะนั้น อันพระผู้มีพระภาค
 ผู้ทรงฝึกฝนอบรมพระองค์แล้วตรัสเตือน
 จึงปูผ้าสังฆาฏิ ๔ ชั้น ทันที
 พระบรมศาสดาทรงมีพระวรกายเหน็ดเหนื่อย ทรงบรรทมแล้ว
 ฝ่ายพระจุนทกะก็นั่งเฝ้าอยู่เฉพาะพระพักตร์ในที่นั้น

บิณฑบาตทาน ๒ คราว มีผลเสมอกัน

ครั้นต่อมา พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า "อานนท์ หากจะมีใครมากล่าวให้นายจุนทกะมมารบุตรเดือดร้อนใจว่า 'ท่านจุนทกะ การที่พระตถาคตเสวยบิณฑบาตของท่านเป็นครั้งสุดท้ายแล้วเสด็จดับขันธปรินิพพาน ไม่ใช่ลาภของท่าน ท่านได้ชั่วแล้ว อานนท์ เธอพึงระงับความเดือดร้อนใจของนายจุนทกะมมารบุตรอย่างนี้ว่า

ท่านจุนทกะ การที่พระตถาคตเสวยบิณฑบาตของท่านเป็นครั้งสุดท้าย แล้วเสด็จดับขันธปรินิพพาน เป็นลาภของท่าน ท่านได้ดีแล้ว ท่านจุนทกะ ความข้อนี้อาตมภาพได้ฟังมา ได้รับมาเฉพาะพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาคว่า บิณฑบาต ๒ คราว มีผลเสมอกัน มีวิบากเสมอกัน มีผลมากกว่าและมีอานิสงส์มากกว่าบิณฑบาตอื่นอย่างมาก

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๘. ปาฐลิกามยวรรค]

๕. จนทสูตร

บิณฑบาต ๒ คราว อะไรบ้าง คือ

๑. บิณฑบาตที่พระตถาคตเสวยแล้วตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณอย่างยอดเยี่ยม

๒. บิณฑบาตที่พระตถาคตเสวยแล้วปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ

บิณฑบาต ๒ คราวนี้ มีผลเสมอกัน มีวิบากเสมอกัน มีผลมากกว่าและมี

อานิสงส์มากกว่าบิณฑบาตอื่นอย่างมาก

นายจันทกัมมารบุตรได้สั่งสมกุศลกรรมที่เป็นเหตุให้มีอายุยืน มีผิวพรรณ
ผ่องใส มีความสุข เกิดในสวรรค์ เจริญด้วยลาภยศ เป็นใหญ่ยิ่งแล้ว อานนท์
เธอพึงระงับความเดือดร้อนใจของนายจันทกัมมารบุตรอย่างนี้”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

ผู้ให้ทาน ย่อมเพิ่มพูนบุญ

ผู้ส่ำรวม (ในศีล) ย่อมไม่ก่อเวร

ส่วนผู้ฉลาด ย่อมละบาปได้

เพราะสิ้นราคะ โทสะ และโมหะ

ผู้นั้นจึงชื่อว่าปรินิพพานแล้ว

จันทสูตรที่ ๕ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๘. ปาฐลิกามิยวรรค]

๖. ปาฐลิกามิยสูตร

๖. ปาฐลิกามิยสูตร^๑

ว่าด้วยอุบาสกชาวปาฐลิกาม

[๗๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นมคธ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์
หมู่ใหญ่ ได้เสด็จมาถึงปาฐลิกาม

อุบาสกอุบาสิกาชาวปาฐลิกามได้ทราบข่าวว่า “พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไป
ในแคว้นมคธพร้อมกับภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จมาถึงปาฐลิกามแล้ว” จึงพากัน
เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบ
ทูลตั้งนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดรับอาคารที่พักของ
ข้าพระองค์ทั้งหลายเถิด พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคทรงรับด้วยพระอาการดุษณี

ลำดับนั้น อุบาสกอุบาสิกาชาวปาฐลิกามทราบอาการที่พระผู้มีพระภาคทรง
รับนิมนต์แล้วจึงพากันลุกจากที่นั่ง ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค ทำประทักษิณ
แล้วพากันเดินไปยังอาคารที่พัก ปลูกตออาสนะทั่วอาคาร จัดอาสนะ ตั้งหมอน้ำ
ตามประทีปน้ำมันไว้แล้วกลับเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถวายอภิวาทแล้วยืนอยู่ ณ
ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคตั้งนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์
ทั้งหลายปลูกตออาสนะ ดาดเพดานทั่วอาคารที่พัก จัดอาสนะ ตั้งหมอน้ำ ตาม
ประทีปน้ำมันไว้แล้ว ขอพระผู้มีพระภาคทรงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด
พระพุทธเจ้าข้า”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ วิ.ม. (แปล) ๕/๒๘๕-๒๘๖/๙๗-๑๐๓, ที.ม. (แปล) ๑๐/๑๔๘-๑๕๔/๙๒-๙๘

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๘. ปาฐลิกามยวรรค]

๖. ปาฐลิกามยสูตร

ครั้งนั้น เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวร เสด็จไปที่อาคารที่พัก พร้อมกับภิกษุสงฆ์ ทรงชำระพระบาทแล้วเสด็จเข้าไปยังอาคารที่พัก ประทับนั่งพึงเสากลาง ผืนพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก แม้ภิกษุสงฆ์ ก็ล้างเท้าแล้วเข้าไปยังอาคารที่พัก นั่งพึงฝาด้านทิศตะวันตก ผืนหน้าไปทางทิศตะวันออกห้อมล้อมพระผู้มีพระภาค แม้อุบาสกอุบาสิกาชาวปาฐลิกามก็ล้างเท้าแล้วเข้าไปยังอาคารที่พักนั้น นั่งพึงฝาด้านทิศตะวันออก ผืนหน้าไปทางทิศตะวันตกห้อมล้อมพระผู้มีพระภาค

โทษแห่งศีลวิบัติ ๕ ประการ^๑

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสกับอุบาสกอุบาสิกาชาวปาฐลิกามว่า "คหบดีทั้งหลาย ศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีลมีโทษ ๕ ประการนี้ โทษ ๕ ประการ คือ

๑. บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติในโลกนี้ ย่อมถึงความเสื่อมโภคทรัพย์เป็นอันมากซึ่งมีความประมาทเป็นเหตุ นี่เป็นโทษประการที่ ๑ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล
  ๒. กิตติศัพท์อันชั่วของบุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ ย่อมกระฉอนไป นี่เป็นโทษที่ ๒ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล
  ๓. บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ จะเข้าไปยังบริษัทใด ๆ จะเป็นชัตตดิยบริษัทก็ตาม พรหมณบริษัทก็ตาม คหบดีบริษัทก็ตาม สมณบริษัทก็ตาม ย่อมไม่แก้อกถา เก้อเขินเข้าไป นี่เป็นโทษประการที่ ๓ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล
  ๔. บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ ย่อมหลงลืมสติตาย นี่เป็นโทษประการที่ ๔ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล
  ๕. บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ หลังจากตายแล้ว ย่อมไปบังเกิดในอบายทุกติ วินิบาต นรก นี่เป็นโทษประการที่ ๕ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล
- คหบดีทั้งหลาย ศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีลมีโทษ ๕ ประการนี้แล

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ที.ปา. ๑๑/๓๑๖/๒๐๙-๒๐๑, อจ.ปญจก. (แปล) ๒๒/๒๑๓/๓๕๕

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๘. ปาฐลิกามิยวรรค]

๖. ปาฐลิกามิยสูตร

อานิสงส์แห่งศีลสมบัติ ๕ ประการ

คหบดีทั้งหลาย ศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล มีอานิสงส์ ๕ ประการนี้ อานิสงส์ ๕ ประการ คือ

๑. บุคคลผู้มีศีล มีศีลสมบัติในโลกนี้ ย่อมได้โภคทรัพย์เป็นอันมาก ซึ่งมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ ๑ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล
๒. กิตติศัพท์อันงามของบุคคลผู้มีศีล มีศีลสมบัติ ย่อมขจรไป นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ ๒ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล
๓. บุคคลผู้มีศีล มีศีลสมบัติ จะเข้าไปยังบริษัทใด ๆ จะเป็นขัตติยบริษัทก็ตาม พราหมณบริษัทก็ตาม คหบดีบริษัทก็ตาม หรือสมณบริษัทก็ตาม ย่อมแก่ลวกกล้า ไม่เก้อเขินเข้าไป นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ ๓ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล
๔. บุคคลผู้มีศีล มีศีลสมบัติ ย่อมไม่หลงลืมสติตาย นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ ๔ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล
๕. บุคคลผู้มีศีล มีศีลสมบัติ หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ ๕ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล

คหบดีทั้งหลาย ศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีลมีอานิสงส์ ๕ ประการนี้แล”

หลังจากนั้น พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้อุบาสกอุบาสิกาชาวปาฐลิกาม เห็นชัด ขวนใจให้อายกรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแก่ลวกกล้า ปลอดชโลมใจ ให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมมีกถาจนตึกตื่นแล้วทรงส่งกลับด้วยรับสั่งว่า “คหบดีทั้งหลาย ราตรีใกล้จะสว่าง ขอท่านทั้งหลาย จงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด”

ลำดับนั้น อุบาสกอุบาสิกาชาวปาฐลิกามต่างขึ้นชมอนโมทนาพระธรรมเทศนา ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง แล้วลุกจากที่นั่ง ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค ทำประทักษิณแล้วจากไป เมื่ออุบาสกอุบาสิกาชาวปาฐลิกามจากไปไม่นาน พระผู้มีพระภาคก็เสด็จเข้าไปยังเรือนว่าง

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๘. ปาฐลิกามยวรรค]

๖. ปาฐลิกามยสูตร

สร้างเมืองปาฐลีนุตร

สมัยนั้น สุณีธะและวัสสการะผู้เป็นมหาอำมาตย์แห่งมคธรัฐ กำลังสร้างเมืองปาฐลิกามเพื่อป้องกันพวกวัชชี ครั้นนั้น เทวดาจำนวนมากเป็นเรือนพัน กำลังยึดครองที่ดินในปาฐลิกาม คือ

เทวดาที่มีศักดิ์ใหญ่ยึดครองที่ดินในประเทศใด จิตของพระราชา และมหาอำมาตย์ของพระราชาที่มีศักดิ์ใหญ่ ต่างก็น้อมไปเพื่อสร้างนิเวศน์ในประเทศนั้น^๑

เทวดาที่มีศักดิ์ชั้นกลางยึดครองที่ดินในประเทศใด จิตของพระราชาและมหาอำมาตย์ของพระราชาที่มีศักดิ์ชั้นกลาง ต่างก็น้อมไปเพื่อสร้างนิเวศน์ในประเทศนั้น

เทวดาที่มีศักดิ์ชั้นต่ำยึดครองที่ดินในประเทศใด จิตของพระราชาและมหาอำมาตย์ของพระราชาที่มีศักดิ์ชั้นต่ำ ต่างก็น้อมไปเพื่อสร้างนิเวศน์ในประเทศนั้น

พระผู้มีพระภาคทรงเล็งทิพยจักษอันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ ได้ทอดพระเนตรเห็นเทวดาเหล่านั้นเป็นเรือนพัน กำลังยึดครองที่ดินในปาฐลิกาม คือ เทวดาที่มีศักดิ์ใหญ่ยึดครองที่ดินในประเทศใด จิตของพระราชาและมหาอำมาตย์ของพระราชาที่มีศักดิ์ใหญ่ต่างก็น้อมไปเพื่อสร้างนิเวศน์ในประเทศนั้น เทวดาที่มีศักดิ์ชั้นกลางยึดครองที่ดินในประเทศใด จิตของพระราชาและมหาอำมาตย์ของพระราชาที่มีศักดิ์ชั้นกลางต่างก็น้อมไปเพื่อสร้างนิเวศน์ในประเทศนั้น เทวดาที่มีศักดิ์ชั้นต่ำยึดครองที่ดินในประเทศใด จิตของพระราชาและมหาอำมาตย์ของพระราชาที่มีศักดิ์ชั้นต่ำต่างก็น้อมไปเพื่อสร้างนิเวศน์ในประเทศนั้น

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงตื่นบรรทมในเวลาใกล้รุ่ง รับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า “อานนท์ ใครกำลังสร้างเมืองในปาฐลิกาม”

เชิงอรรถ :

^๑ ทราบว่า เทวดาทั้งหลายเข้าสิงร่างของคนผู้เชี่ยวชาญวิชาดูพื้นที่แล้วให้ผู้เชี่ยวชาญเหล่านั้นบอกว่าจะสร้างบ้านเมืองที่นั่นที่นี่ เพราะเทวดาเหล่านั้นประสงค์จะให้พระราชาและมหาอำมาตย์ที่มีศักดิ์ใหญ่ มีศักดิ์ชั้นกลาง มีศักดิ์ชั้นต่ำอยู่ใกล้ชิดกับตน และทำสักการะสมควรแก่ตน (วิ.อ.๓/๒๘๖/๑๗๙)

พระสดตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๘. ปาฐลิกคามยวรรค]

๖. ปาฐลิกคามยสูตร

ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สุณีธะและวัสสการะผู้เป็นมหาอำมาตย์แห่งมคธรัฐ กำลังสร้างเมืองในปาฐลิกคามเพื่อป้องกันพวกวิชชี พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อานนท์ สุณีธะและวัสสการะผู้เป็นมหาอำมาตย์แห่งมคธรัฐกำลังสร้างเมืองในปาฐลิกคามเพื่อป้องกันพวกวิชชี เหมือนได้ปรึกษากับเทวดาชั้นดาวดึงส์ อานนท์ ณ ที่นี้ เราเล็งทิพยจักษอันบริสุทธิ์เห็นอมนุษย์ ได้เห็นเทวดาจำนวนมาก เป็นเรือนพัน กำลังยึดครองที่ดินในปาฐลิกคาม คือ เทวดาที่มีศักดิ์ใหญ่ ยึดครองที่ดินในประเทศใด จิตของพระราชาและมหาอำมาตย์ของพระราชาที่มีศักดิ์ใหญ่ ต่างก็น้อมไปเพื่อสร้างนิเวศน์ในประเทศนั้น เทวดาที่มีศักดิ์ชั้นกลางยึดครองที่ดินในประเทศใด จิตของพระราชาและมหาอำมาตย์ของพระราชาที่มีศักดิ์ชั้นกลางต่างก็น้อมไปเพื่อสร้างนิเวศน์ในประเทศนั้น เทวดาที่มีศักดิ์ชั้นต่ำยึดครองที่ดินในประเทศใด จิตของพระราชาและมหาอำมาตย์ของพระราชาที่มีศักดิ์ชั้นต่ำต่างก็น้อมไปเพื่อสร้างนิเวศน์ในประเทศนั้น

อานนท์ ตลอดพื้นที่อันเป็นย่านชุมชนแห่งอารยชนและเป็นทางค้าขาย นครนี้จะเป็นนครชั้นเอก เป็นท่าเลค้าขาย ชื่อปาฐลีนุต และนครปาฐลีนุตจะเกิดอันตราย ๓ อย่าง คือ อัคคีภัย อุทกภัย หรือการแตกความสามัคคีภายในกลุ่ม”

สองมหาอำมาตย์เลี้ยงพระ

ครั้งนั้น สุณีธะและวัสสการะผู้เป็นมหาอำมาตย์แห่งมคธรัฐ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยกับพระผู้มีพระภาคพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วได้ยืน ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคตั้งว่า “ขอพระโคดมผู้เจริญพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์โปรดรับภัตตอาหารของข้าพระองค์ทั้งหลายในวันนี้เถิด พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์ด้วยพระอาการดุษณี

สุณีธะและวัสสการะมหาอำมาตย์แห่งมคธรัฐ ทราบอาการที่พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้ว จึงเข้าไปยังที่พักของตน แล้วสั่งให้จัดเตรียมของเคี้ยวของฉัน

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๘. ปาฐลิกามิยวรรค]

๖. ปาฐลิกามิยสูตร

อย่างประณีตไว้ในที่พักของตนแล้วส่งคนไปกราบทูลกัศกาลว่า “ข้าแต่พระโคตม
ผู้เจริญ ได้เวลาแล้ว กัดอาหารเสร็จแล้ว พระพุทธเจ้าข้า”

ครั้งนั้น ในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวร
พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เสด็จเข้าไปยังที่พักของสุณีระและวัสสการะมหาอำมาตย์แห่ง
มครรัฐ ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้ ลำดับนั้น สุณีระและวัสสการะ
มหาอำมาตย์แห่งมครรัฐได้นำของเคี้ยวของฉันอันประณีตมาประเคนภิกษุสงฆ์มี
พระพุทธเจ้าเป็นประธาน ให้อิมหนาด้วยตนเอง กระทั่งพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จ
ทรงละพระหัตถ์จากบาตรแล้ว ได้นั่งเฝ้า ณ ที่สมควร ที่ใดที่หนึ่งซึ่งต่ำกว่า
ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาแก่สุณีระและวัสสการะมหาอำมาตย์แห่ง
มครรัฐ ด้วยพระคาถาเหล่านี้ว่า

อนุโมทนาคาถา

บัณฑิตอยู่ในที่ใด เลี้ยงดูท่านผู้มีศีล
ผู้สำรวม ประพฤติพรหมจรรย์ ในที่ที่ตนอยู่นั้น
พึงอุทิศทักษิณาแก่เหล่าเทวดาผู้สถิตอยู่ในที่นั้น
เทวดาเหล่านั้นอันเขาบูชาแล้ว ย่อมบูชาตอบ
อันเขานับถือแล้ว ย่อมนับถือตอบ
จากนั้นย่อมอนุเคราะห์บัณฑิตนั้นเป็นการตอบแทน
ดจมารดาอนุเคราะห์บุตรผู้เกิดแต่อก ฉะนั้น
ดังนั้น ผู้ที่เทวดาอนุเคราะห์แล้ว
ย่อมพบเห็นแต่สิ่งที่เจริญทุกเมื่อ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๘. ปาฐลิกามิยวรรค]

๖. ปาฐลิกามิยสูตร

ประตุโคดมและท่าโคดม

พระผู้มีพระภาค ครั้นทรงอนุโมทนามหาอำมาตย์สุณีระและมหาอำมาตย์วัสสการะ แคว้นมคธด้วยพระคาถาเหล่านี้แล้ว ทรงลุกขึ้นจากอาสนะเสด็จจากไป สมัยนั้น มหาอำมาตย์สุณีระและมหาอำมาตย์วัสสการะแคว้นมคธ ตามส่งเสด็จพระผู้มีพระภาคไปเบื้องพระปฤษฎางค์ด้วยคิดว่า "วันนี้ ประตุที่ท่านพระสมณโคดมเสด็จออกไป จะได้ชื่อว่า 'ประตุโคดม' ท่าที่พระองค์เสด็จข้ามแม่น้ำคงคา จะได้ชื่อว่า 'ท่าพระโคดม'"

ต่อมา ประตุที่พระผู้มีพระภาคเสด็จผ่านไปนั้นได้ปรากฏนามว่า 'ประตุพระโคดม' ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จไปทางแม่น้ำคงคา เวลานั้น แม่น้ำคงคามีน้ำเต็ม เสมอตลิ่ง นกกาพอดื่มน้ำได้ คนทั้งหลายผู้ปรารถนาจะข้ามฟาก บางพวกเที่ยวหาเรือ บางพวกเที่ยวหาแพ บางพวกผูกท่อน พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ทรงหายไปจากฝั่งนี้แห่งแม่น้ำคงคา ไปปรากฏพระวรกายที่ฝั่งโน้น เหมือนบุรุษมีกำลังเหยียดแขนออกหรือคู่แขนเข้า ฉะนั้น

พระผู้มีพระภาคทอดพระเนตรเห็นคนเหล่านั้นผู้ปรารถนาจะข้ามฟาก บางพวกเที่ยวหาเรือ บางพวกเที่ยวหาแพ บางพวกผูกท่อน

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้ ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

คนพวกหนึ่งกำลังสร้างสะพาน
ข้ามสระใหญ่ โดยมีให้แปดเปื้อนด้วยโคลนตม
ขณะที่คนอีกพวกหนึ่งกำลังผูกท่อนอยู่
ชนผู้ฉลาดได้ข้ามพ้นไปแล้ว^๑

ปาฐลิกามิยสูตรที่ ๖ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ วิ.ม. (แปล) ๕/๒๘๖/๑๐๐-๑๐๑, ที.ม. (แปล) ๑๐/๑๕๓-๑๕๔/๙๖-๙๘

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๘. ปาฐลิกามยวรรค]

๗. ทวิธาปถสูตร

๗. ทวิธาปถสูตร

ว่าด้วยทางสองแพร่ง

[๗๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จพุทธดำเนินทางไกลไปในแคว้นโกศล มีท่านพระนาคสมालะเป็นปัจฉาสมณะ^๑ ท่านพระนาคสมาละได้เห็นทางสองแพร่งในระหว่างทาง จึงกราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า "ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ นี่คือทางที่จะไป ไปทางนี้เกิด พระพุทธเจ้าข้า" เมื่อท่านพระนาคสมาละกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับท่านพระนาคสมาละดังนี้ว่า "นาคสมาละ นี่คือทางที่จะไป เราจะไปทางนี้"

แม้ครั้งที่ ๒ ท่านพระนาคสมาละได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า "ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ นี่คือทางที่จะไป ไปทางนี้เกิด พระพุทธเจ้าข้า"

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับท่านพระนาคสมาละดังนี้ว่า "นาคสมาละ นี่คือทางที่จะไป เราจะไปทางนี้"

แม้ครั้งที่ ๓ ท่านพระนาคสมาละได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า "ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ นี่คือทางที่จะไป ไปทางนี้เกิด พระพุทธเจ้าข้า"

พระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสกับท่านพระนาคสมาละดังนี้ว่า "นาคสมาละ นี่คือทางที่จะไป เราจะไปทางนี้"

ครั้งนั้น ท่านพระนาคสมาละวางบาตรและจีวรของพระผู้มีพระภาคไว้ที่พื้นดิน ณ ทางนั้นเองแล้วกราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่บาตรและจีวรของพระผู้มีพระภาค" แล้วจากไป เมื่อท่านพระนาคสมาละเดินไปตามทางนั้น พวกโจรที่แอบซ่อนอยู่ระหว่างทาง ได้ออกมารุมทำร้ายทั้งเตะทั้งตอย ทูบบาตรแตก และฉีกผ้าสังฆาฏิขาด หลังจากนั้น ท่านพระนาคสมาละมีบาตรแตก มีผ้าสังฆาฏิขาด เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระ

เชิงอรรถ :

^๑ **ปัจฉาสมณะ** หมายถึงพระผู้ติดตามรับใช้ (ข.อุ.อ. ๗๗/๔๕๒)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกายอุทาน [๘. ปาฐลิกามิยวรรค]

๘. วิสาขาสูต

ผู้มีพระภาคตั้งนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส เมื่อข้าพระองค์
เดินไปตามทางนั้น พวกโจรที่แอบซุ่มอยู่ระหว่างทาง ได้ออกมารุมทำร้ายทั้ง
ตะกั่วต๋อย ทูบบาตรแตก และฉีกผ้าสังฆาฏิขาด พระพุทธเจ้าข้า”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

บุคคลผู้จวบเวท^๑ ถึงจะเที่ยวไปด้วยกัน
อยู่ร่วมกัน ปะปนกับคนอื่น
รู้แจ้ง (คนชั่ว) ย่อมละคนชั่วไปได้
เหมือนนกกระเรียนเว้นน้ำ ต้มแต่น้ำนม ฉะนั้น

ทวิธาปถสูตรที่ ๗ จบ

๘. วิสาขาสูต

ว่าด้วยนางวิสาข

[๗๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปราสาทในบุพพารามของนางวิสาข
มิตการมาตา เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น หลานสาวผู้เป็นที่รัก ที่ชอบใจ ของนางวิสาข
มิตการมาตาเสียชีวิตลง ครั้งนั้น นางวิสาขามิตการมาตามีผ้าเปียก ผมเปียก เข้าไป
เฝ้าพระผู้มีพระภาคแต่เพียงวัน ถวายอภิวัตแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาค
ได้ตรัสถามนางวิสาขามิตการมาตาตั้งนี้ว่า “วิสาข เธอมาจากไหน จึงมีผ้าเปียก ผมเปียก
เข้ามาที่นี่แต่เพียงวัน”

เชิงอรรถ :

^๑ ผู้จวบเวท หมายถึงผู้บรรลุสังขจะ ๔ ด้วยอริยมรรค (ข.อุ.อ. ๗๗/๔๕๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๘. ปาฐลิกามิยวรรค]

๘. วิสาขาสุต

นางวิสาขาทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หลานสาวผู้เป็นที่รัก ที่ชอบใจของหม่อมฉันเสียชีวิตแล้ว จึงทำให้หม่อมฉันมีผ้าเปียก ผมเปียกเข้ามาที่นี่แต่เพียงวันพระพุทฺธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “วิสาข เธอต้องการมีบุตรและหลานจำนวนเท่ากับชาวกรุงสาวัตถีหรือ”

นางวิสาขาทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันต้องการมีบุตรและหลานจำนวนเท่ากับชาวกรุงสาวัตถี พระพุทฺธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “วิสาข ชาวกรุงสาวัตถีเสียชีวิตลง แต่ละวันมากเท่าไร”

นางวิสาขาทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชาวกรุงสาวัตถีเสียชีวิตลงแต่ละวัน ๑๐ คนบ้าง ๙ คนบ้าง ๘ คนบ้าง ๗ คนบ้าง ๖ คนบ้าง ๕ คนบ้าง ๔ คนบ้าง ๓ คนบ้าง ๒ คนบ้าง ๑ คนบ้าง กรุงสาวัตถีจะไม่ว่างเว้นจากคนที่เสียชีวิตเลย พระพุทฺธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “วิสาข เธอเข้าใจเรื่องนั้นว่าอย่างไร เธอมีต้องมีผ้าเปียก ผมเปียก ทุกครั้งทุกคราวหรือ”

นางวิสาขาทูลตอบว่า “ไม่ถึงขนาดนั้นหรอก พระพุทฺธเจ้าข้า มีลูกและหลานมากขนาดนั้น หม่อมฉันก็พอใจแล้ว พระพุทฺธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “วิสาข ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก ๑๐๐ ก็มีทุกข์ ๑๐๐ ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก ๙๐ ก็มีทุกข์ ๙๐ ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก ๘๐ ก็มีทุกข์ ๘๐ ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก ๗๐ ก็มีทุกข์ ๗๐ ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก ๖๐ ก็มีทุกข์ ๖๐ ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก ๕๐ ก็มีทุกข์ ๕๐ ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก ๔๐ ก็มีทุกข์ ๔๐ ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก ๓๐ ก็มีทุกข์ ๓๐ ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก ๒๐ ก็มีทุกข์ ๒๐ ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก ๑๐ ก็มีทุกข์ ๑๐ ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก ๙ ก็มี

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๘. ปาฐลิตคามิยวรรค]

๙. ปฐมทัฬหสูตร

ทุกข์ ๙ ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก ๘ ก็มีทุกข์ ๘ ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก ๗ ก็มีทุกข์ ๗ ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก ๖ ก็มีทุกข์ ๖ ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก ๕ ก็มีทุกข์ ๕ ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก ๔ ก็มีทุกข์ ๔ ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก ๓ ก็มีทุกข์ ๓ ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก ๒ ก็มีทุกข์ ๒ ผู้มีสิ่งเป็นที่รักเพียง ๑ ก็มีทุกข์เพียง ๑ ผู้ไม่มีสิ่งเป็นที่รัก ก็ไม่มีทุกข์ ซึ่งเราเรียกว่า ผู้หมดความโศกปราศจากกิเลสจตุลีสี่ ไม่มีความคับแค้นใจ”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

ความโศก ความคร่ำครวญ และความทุกข์หลากหลายมีในโลกนี้
ย่อมเกิดมิได้เพราะอาศัยสิ่งเป็นที่รัก
เมื่อไม่มีสิ่งเป็นที่รัก ความเศร้าโศกเป็นต้นเหล่านี้ก็ไม่มี
เพราะฉะนั้น คนที่ไม่มีสิ่งเป็นที่รักในโลกไหนๆ
จึงชื่อว่ามีความสุข ปราศจากความเศร้าโศก
ดังนั้น ผู้ปรารถนาความไม่เศร้าโศก ปราศจากกิเลสจตุลีสี่
จึงไม่ควรยึดสิ่งเป็นที่รักในโลกไหน ๆ

วิสาขาสสูตรที่ ๘ จบ

๙. ปฐมทัฬหสูตร

ว่าด้วยพระทัฬหมัลลบุตร สูตรที่ ๑

[๗๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน เขตกรุงราชคฤห์ ครั้งนั้น ท่านพระทัฬหมัลลบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลดังนี้ว่า “ข้าแต่พระสุคต บัดนี้ ถึงเวลาที่ข้าพระองค์จะปรินิพพาน พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ทัฬหะ เธอจงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด” หันไตนั่นเอง ท่านพระทัฬห-

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๘. ปาฐลิตคามยวรรค]

๑๐. ทุดิยทัฬพสุตร

มัลลบุตรก็ลุกจากอาสนะ ถวายอภิวาท ทำประทักษิณแล้ว เหาะขึ้นไปในอากาศ
นั่งขัดสมาธิ เข้าเตโชกสิณสมาบัติ^๑ อยู่กลางอากาศ ออกจากสมาบัติแล้วจึงปรินิพพาน
ขณะที่ท่านพระทัฬพมัลลบุตรเหาะขึ้นไปในอากาศ นั่งขัดสมาธิ เข้าเตโชกสิณ-
สมาบัติอยู่กลางอากาศ ออกจากสมาบัติแล้วปรินิพพาน สรีระของท่านถูกไฟเผา
ไหม้อยู่ นั่น ไม่ปรากฏว่ามีเถ้าและเขม่าควันเลย มีอุปมาเหมือนเนยใสหรือน้ำมัน
ที่ถูกไฟเผาไหม้ ไม่ปรากฏว่ามีเถ้าและเขม่าควัน
ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

ร่างกายได้แตกดับไปแล้ว
เวทนาทั้งหมดดับสนิทแล้ว
สัญญาที่ดับลง สังขารทั้งหลายก็สงบระงับ
วิญญาณก็ถึงความดับสูญ

ปฐมทัฬพสุตรที่ ๙ จบ

๑๐. ทุดิยทัฬพสุตร

ว่าด้วยพระทัฬพมัลลบุตร สูตรที่ ๒

[๘๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้
สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย
มารับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มี
พระภาคจึงตรัสตั้งนี้ว่า

เชิงอรรถ :

^๑ เข้าเตโชกสิณสมาบัติ หมายถึงเข้าจตุตถฌานสมาบัติ มีเตโชกสิณเป็นอารมณ์ (ข.อ.อ. ๗๙/๔๖๐)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๓๔๒ }

พระสูตรต้นปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๘. ปาฐลิตคามยวรรค]

๑๐. ทุตยัทัพพสูตร

“ภิกษุทั้งหลาย ขณะที่พระทัพพมัลลบุตรเหาะขึ้นไปในอากาศ นั่งขัดสมาธิเข้า
เตโชกสิณสมาบัติอยู่กลางอากาศ ออกจากสมาบัติแล้วปรินิพพาน สรีระของเธอถูก
ไฟเผาไหม้อยู่ที่นั่น ไม่ปรากฏว่ามีเถาและเขมาควันเลย มีอุปมาเหมือนเนยใส หรือน้ำ
มันที่ถูกไฟเผาไหม้ไม่ปรากฏว่ามีเถาและเขมาควัน”

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้
ในเวลานั้นว่า

พุทธอุทาน

ไฟที่ลุกโพลง ถูกช่างใช้ค้อนเหล็กตี
ก็ค่อย ๆ มอดดับสนิทลงไป
ใคร ๆ รู้ไม่ได้ว่าไฟนั้นไปอยู่ที่ไหน ฉันใด
พระอรหันต์ทั้งหลายผู้หลุดพ้นโดยชอบ
ข้ามโอฆะเครื่องผูกพันในกามได้หมดแล้ว
บรรลถึงความสุขที่ไม่หวั่นไหว
ย่อมไม่มีคติที่จะบัญญัติให้รู้กันได้ ฉะนั้น

ทุตยัทัพพสูตรที่ ๑๐ จบ

ปาฐลิตคามยวรรคที่ ๘ จบ

พระสูตรต้นปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน [๘. ปาฐลิกามิยวรรค]
รวมจำนวนวรรคที่มีในอุทาน

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปฐมนิพพานปฏิสังยุตตสูตร	๒. ทุตินิพพานปฏิสังยุตตสูตร
๓. ตุตินิพพานปฏิสังยุตตสูตร	๔. จตตถนิพพานปฏิสังยุตตสูตร
๕. จุนทสูตร	๖. ปาฐลิกามิยสูตร
๗. ทวีธาปถสูตร	๘. วิสาขาสูตร
๙. ปฐมทัฬหสูตร	๑๐. ทุตยทัฬหสูตร

รวมจำนวนวรรคที่มีในอุทาน คือ

๑. โภธิวรรค	๒. มุจจลินทวรรค
๓. นันทวรรค	๔. เมฆิยวรรค
๕. โสณเถรวรรค	๖. ชัจจันธวรรค
๗. จุฬวรรค	๘. ปาฐลิกามิยวรรค

ทั้ง ๘ วรรคนี้ มีพระสูตรที่พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงมีพระจักขุญาณ ปราศจากมลทิน ทรงจำแนกแสดงไว้ละเอียดรวม ๘๐ สูตร ซึ่งเหล่าบัณฑิตผู้มีศรัทธา ได้กล่าววรรคนั้นว่าอุทาน ฉะนี้แล

อุทาน จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. เอกกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค ๑. โลกสูตร

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ

ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

๑. เอกกนิบาต

๑. ปฐมวรรค

หมวดที่ ๑

๑. โลกสูตร

ว่าด้วยโลภะ

[๑] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้^๑

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งได้ เราขอรับรองความเป็น
อนาคามีของเธอทั้งหลาย

ธรรมอย่างหนึ่ง คืออะไร

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งคือโลภะ(ความอยากได้)ได้ เราขอ
รับรองความเป็นอนาคามีของเธอทั้งหลาย”

เชิงอรรถ :

^๑ แปลตามนัย ข.อิตติ.อ. ๑๘

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๓๔๕ }

พระสูตรต้นตอปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. เอกกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค ๒. โทสสูตร

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

โลภะใดเป็นเหตุให้สัตว์ผู้โลภไปสู่มฤต
ผู้มีปัญญาเห็นแจ้ง^๑ ย่อมละโลภะนั้นได้เพราะรู้โดยชอบ
ครั้นละได้แล้ว จึงไม่ต้องหวนกลับมาเกิดในโลกนี้อีก
ไม่ว่าในกาลไหน ๆ

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

โลกสูตรที่ ๑ จบ

๒. โทสสูตร

ว่าด้วยโทสะ

[๒] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งได้ เราขอรับรองความเป็น
อนาคามีของเธอทั้งหลาย

ธรรมอย่างหนึ่ง คืออะไร

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งคือโทสะ(ความคิดประทุษร้าย)ได้
เราขอรับรองความเป็นอนาคามีของเธอทั้งหลาย”

เชิงอรรถ :

^๑ เห็นแจ้ง หมายถึงเห็นอุปาทานขั้น ๕ โดยความไม่เที่ยง เป็นต้น (ข.อิตติ.อ. ๑/๔๙)

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. เอกกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค ๓. โมหสูตร

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

โทสะใดเป็นเหตุให้สัตว์ผู้ประทุษร้ายไปสู่ทุกติ
ผู้มีปัญญาเห็นแจ้ง ย่อมละโทสะนั้นได้เพราะรู้โดยชอบ
ครั้งละได้แล้ว จึงไม่ต้องหวนกลับมาเกิดในโลกนี้อีก
ไม่ว่าในกาลไหน ๆ

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

โทสสูตรที่ ๒ จบ

๓. โมหสูตร

ว่าด้วยโมหะ

[๓] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งได้ เราขอรับรองความเป็น
อนาคามีของเธอทั้งหลาย

ธรรมอย่างหนึ่ง คืออะไร

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งคือโมหะ(ความหลง)ได้ เราขอรับ
รองความเป็นอนาคามีของเธอทั้งหลาย”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

โมหะใดเป็นเหตุให้สัตว์ผู้หลงไปสู่ทุกติ
ผู้มีปัญญาเห็นแจ้ง ย่อมละโมหะนั้นได้เพราะรู้โดยชอบ
ครั้งละได้แล้ว จึงไม่ต้องหวนกลับมาเกิดในโลกนี้อีก
ไม่ว่าในกาลไหน ๆ

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

โมหสูตรที่ ๓ จบ

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. เอกกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค ๔. โภทสูตร

๔. โภทสูตร

ว่าด้วยโภทะ

[๔] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละกรรมอย่างหนึ่งได้ เราขอรับรองความเป็น
อนาคามีของเธอทั้งหลาย

กรรมอย่างหนึ่ง คืออะไร

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละกรรมอย่างหนึ่งคือโภทะ(ความโกรธ)ได้ เราขอ
รับรองความเป็นอนาคามีของเธอทั้งหลาย”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

โภทะใดเป็นเหตุให้สัตว์ผู้โกรธไปสู่ทุกคติ

ผู้มีปัญญาเห็นแจ้ง ย่อมละโภทะนั้นได้เพราะรู้โดยชอบ

ครั้งละได้แล้ว จึงไม่ต้องหวนกลับมาเกิดในโลกนี้อีก

ไม่ว่าในกาลไหน ๆ

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

โภทสูตรที่ ๔ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. เอกกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค ๕. มกขสูตร

๕. มกขสูตร

ว่าด้วยมกขะ

[๕] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งได้ เราขอรับรองความเป็น
อนาคามีของเธอทั้งหลาย

ธรรมอย่างหนึ่ง คืออะไร

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งคือมกขะ(ความลบหลู่)ได้ เราขอ
รับรองความเป็นอนาคามีของเธอทั้งหลาย”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

มกขะใดเป็นเหตุให้สัตว์ผู้ลบหลู่คุณท่านไปสู่ทุกคติ

ผู้มีปัญญาเห็นแจ้ง ย่อมละมกขะนั้นได้เพราะรู้โดยชอบ

ครั้นละได้แล้ว จึงไม่ต้องหวนกลับมาเกิดในโลกนี้อีก

ไม่ว่าในกาลไหน ๆ

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

มกขสูตรที่ ๕ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. เอกกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค ๖. มานสูตร

๖. มานสูตร

ว่าด้วยมานะ

[๖] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งได้ เราขอรับรองความเป็น
อนาคามีของเธอทั้งหลาย

ธรรมอย่างหนึ่ง คืออะไร

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งคือมานะ(ความถือตัว)ได้ เราขอ
รับรองความเป็นอนาคามีของเธอทั้งหลาย”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

มานะใดเป็นเหตุให้สัตว์ผู้ถือตัวไปสู่มุคติ

ผู้มีปัญญาเห็นแจ้ง ย่อมละมานะนั้นได้เพราะรู้โดยชอบ

ครั้นละได้แล้ว จึงไม่ต้องหวนกลับมาเกิดในโลกนี้อีก

ไม่ว่าในกาลไหน ๆ

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

มานสูตรที่ ๖ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. เอกกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค ๗. สัพพปริญาสูตร

๗. สัพพปริญาสูตร

ว่าด้วยการกำหนดรู้ธรรมทั้งปวง

[๗] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ผู้ไม่รู้ซึ่งถึงธรรมทั้งปวง^๑ ยังกำหนดรู้ธรรมทั้งปวงไม่ได้^๒ ยังไม่คลายความพอใจในธรรมทั้งปวงนั้น ยังละธรรมทั้งปวงไม่ได้^๓ ก็ยังไม่อาจ สิ้นทุกข์ได้ ภิกษุทั้งหลาย ส่วนผู้รู้ซึ่งถึงธรรมทั้งปวง กำหนดรู้ธรรมทั้งปวงได้ คลาย ความพอใจในธรรมทั้งปวงนั้นได้ ละธรรมทั้งปวงได้ จึงอาจสิ้นทุกข์ได้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ผู้ใดรู้ธรรมทั้งปวงโดยอาการทุกอย่าง

ไม่ยินดีในธรรมทั้งปวง

ผู้นั้นแล กำหนดรู้ธรรมทั้งปวงได้

ล่วงพ้นทุกข์ทั้งปวงได้

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

สัพพปริญาสูตรที่ ๗ จบ

เชิงอรรถ :

- ^๑ ไม่รู้ซึ่งถึงธรรมทั้งปวง หมายถึงไม่รู้ธรรมที่ควรรู้อันทั้งปวง โดยนัยว่า “เหล่านี้คือชั้น ๕ เหล่านี้คืออายตนะ ๑๒ เหล่านี้คือธาตุ ๑๘ นี้คือทุกขขริยสังข นี่คือทุกขสมุทัยสังข” เป็นต้น (ข.อิตติ.อ. ๗/๕๙)
- ^๒ ยังกำหนดรู้ธรรมทั้งปวงไม่ได้ หมายถึงยังไม่สามารถกำหนดรู้ธรรมด้วยญาณปริญา ตีรณปริญา และปัญหานปริญาได้ (ข.อิตติ.อ. ๗/๕๙)
- ^๓ ยังละธรรมทั้งปวงไม่ได้ หมายถึงยังไม่ละกิเลสวัฏที่ควรละด้วยมัคคปริญาไม่ได้ (ข.อิตติ.อ. ๗/๖๐)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๓๕๑ }

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. เอกกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค ๘. มานปริญญาสูตร

๘. มานปริญญาสูตร

ว่าด้วยการกำหนดรู้มานะ

[๘] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ผู้ไม่รู้ซึ่งถึงมานะ ยังกำหนดรู้มานะไม่ได้ ยังไม่คลายความพอใจในมานะนั้น ยังละมานะไม่ได้ ก็ยังไม่อาจสิ้นทุกข์ได้ ภิกษุทั้งหลาย ส่วนผู้รู้ ซึ่งถึงมานะ กำหนดรู้มานะได้ คลายความพอใจในมานะนั้นได้ ละมานะได้ จึงอาจสิ้นทุกข์ได้

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

หมู่สัตว์นี้ประกอบด้วยมานะ

ถูกมานะร้อยรัดไว้ ยินดีแล้วในภพ

ไม่กำหนดรู้มานะ จึงกลับมาเกิดซ้ำอีก

ส่วนหมู่สัตว์ที่ละมานะได้แล้ว

น้อมใจไปในธรรมเป็นที่สิ้นมานะ

ครอบงำมานะที่ร้อยรัดได้แล้ว

ล่วงพ้นกิเลสเครื่องร้อยรัดได้ทั้งหมด

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

มานปริญญาสูตรที่ ๘ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. เอกกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค ๙. โลกปริญญาสูตร

๙. โลกปริญญาสูตร

ว่าด้วยการกำหนดรู้โลกะ

[๙] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ผู้ไม่รู้ซึ่งถึงโลกะ ยังกำหนดรู้โลกะไม่ได้ ยังไม่คลายความ พ้อใจในโลกะนั้น ยังละโลกะไม่ได้ ก็ยังไม่อาจสิ้นทุกข์ได้ ภิกษุทั้งหลาย ส่วนผู้รู้ซึ่ง ถึงโลกะ กำหนดรู้โลกะได้ คลายความพ้อใจในโลกะนั้นได้ ละโลกะได้แล้ว จึงอาจ สิ้นทุกข์ได้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

โลกะใดเป็นเหตุให้สัตว์ผู้โลกาไปสูทุกข์

ผู้มีปัญญาเห็นแจ้ง ย่อมละโลกะนั้นได้เพราะรู้โดยชอบ

ครั้นละได้แล้ว จึงไม่ต้องหวนกลับมาเกิดในโลกนี้อีก

ไม่ว่าในกาลไหน ๆ

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

โลกปริญญาสูตรที่ ๙ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. เอกกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค รวมพระสูตรที่มีในวรรค

๑๐. โทสปริญาสูตร

ว่าด้วยการกำหนดรู้โทสะ

[๑๐] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ผู้ไม่รู้ซึ่งถึงโทสะ ยังกำหนดรู้โทสะไม่ได้ ยังไม่คลายความ พอใจในโทสะนั้น ยังละโทสะไม่ได้ ก็ยังไม่อาจสิ้นทุกข์ได้ ภิกษุทั้งหลาย สอนผู้รู้ซึ่ง ถึงโทสะ กำหนดรู้โทสะได้ คลายความพอใจในโทสะนั้นได้ ละโทสะได้แล้ว จึงอาจ สิ้นทุกข์ได้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

โทสะใดเป็นเหตุให้สัตว์ผู้ประทุษร้ายไปสู่อุคติ
ผู้มีปัญญาเห็นแจ้ง ย่อมละโทสะนั้นได้เพราะรู้โดยชอบ
ครั้นละได้แล้ว จึงไม่ต้องหวนกลับมาเกิดในโลกนี้อีก
ไม่ว่าในกาลไหน ๆ

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

โทสปริญาสูตรที่ ๑๐ จบ

ปฐมวรรค จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. โลกสูตร	๒. โทสสูตร
๓. โมหสูตร	๔. โภธสูตร
๕. มัชฌสูตร	๖. มานสูตร
๗. สัพพปริญาสูตร	๘. มานปริญาสูตร
๙. โลกปริญาสูตร	๑๐. โทสปริญาสูตร

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. เอกกนิบาต]

๒. ทุตติยวรรค ๑. โมหปริญญาสูตร

๒. ทุตติยวรรค

หมวดที่ ๒

๑. โมหปริญญาสูตร

ว่าด้วยการกำหนดรู้โมหะ

[๑๑] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ผู้ไม่รู้ซึ่งถึงโมหะ ยังกำหนดรู้โมหะไม่ได้ ยังไม่คลายความ พ้อใจในโมหะนั้น ยังละโมหะไม่ได้ ก็ยังไม่อาจสิ้นทุกข์ได้ ภิกษุทั้งหลาย ส่วนผู้รู้ซึ่ง ถึงโมหะ กำหนดรู้โมหะได้ คลายความพ้อใจในโมหะนั้นได้ ละโมหะได้แล้ว จึงอาจ สิ้นทุกข์ได้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

โมหะใดเป็นเหตุให้สัตว์ผู้หลงไปสูทุกข์

ผู้มีปัญญาเห็นแจ้ง ย่อมละโมหะนั้นได้เพราะรู้โดยชอบ

ครั้นละได้แล้ว จึงไม่ต้องหวนกลับมาเกิดในโลกนี้อีก

ไม่ว่าในกาลไหน ๆ

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

โมหปริญญาสูตรที่ ๑ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. เอกกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค ๒. โภทปริญญาสูตร

๒. โภทปริญญาสูตร

ว่าด้วยการกำหนดรู้โภท

[๑๒] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ผู้ไม่รู้ซึ่งถึงโภท ยังกำหนดรู้โภทไม่ได้ ยังไม่คลายความ พ้อใจในโภทนั้น ยังละโภทไม่ได้ ก็ยังไม่อาจสิ้นทุกข์ได้ ภิกษุทั้งหลาย ส่วนผู้ รู้ซึ่งถึงโภท กำหนดรู้โภทได้ คลายความพ้อใจในโภทนั้นได้ ละโภทได้แล้ว จึงอาจ สิ้นทุกข์ได้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

โภทใดเป็นเหตุให้สัตว์ผู้โภทไปสู่ทุกติ

ผู้มีปัญญาเห็นแจ้ง ย่อมละโภทนั้นได้เพราะรู้โดยชอบ

ครั้นละได้แล้ว ก็ไม่ต้องหวนกลับมาเกิดในโลกนี้อีก

ไม่ว่าในกาลไหน ๆ

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

โภทปริญญาสูตรที่ ๒ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. เอกกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค ๓. มัคขปริญญาสูตร

๓. มัคขปริญญาสูตร

ว่าด้วยการกำหนดรู้มักขะ

[๑๓] แท้จริง พระสุตตันตปิฎก พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสุตตันตปิฎก พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ผู้ไม่รู้ซึ่งถึงมักขะ ยังกำหนดรู้มักขะไม่ได้ ยังไม่คลายความ พ้อใจในมักขะนั้น ยังละมักขะไม่ได้ ก็ยังไม่อาจสิ้นทุกข์ได้ ภิกษุทั้งหลาย ส่วนผู้รู้ ซึ่งถึงมักขะ กำหนดรู้มักขะได้ คลายความพ้อใจในมักขะนั้นได้ ละมักขะได้แล้ว จึงอาจสิ้นทุกข์ได้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสุตตันตปิฎกนั้น จึงตรัส คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

มักขะใดเป็นเหตุให้สัตว์ผู้ลบลูกคุณท่านไปสู่ทุกคติ

ผู้มีปัญญาเห็นแจ้ง ย่อมละมักขะนั้นได้เพราะรู้โดยชอบ

ครั้นละได้แล้ว จึงไม่ต้องหวนกลับมาเกิดในโลกนี้อีก

ไม่ว่าในกาลไหน ๆ

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

มัคขปริญญาสูตรที่ ๓ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. เอกกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค ๔. อวิชขานีวารณสูตร

๔. อวิชขานีวารณสูตร

ว่าด้วยธรรมเครื่องกางกั้นคืออวิชชา

[๑๔] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เราไม่เห็นธรรมเครื่องกางกั้นอื่นแม้อย่างหนึ่ง ที่เป็นเหตุให้ หมุ่สัตว์ซึ่งถูกธรรมเครื่องกางกั้นปิดบังแล้ว ต้องแล่นไป ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน เหมือนธรรมเครื่องกางกั้นคืออวิชขานี้เลย ภิกษุทั้งหลาย หมุ่สัตว์ที่ถูกธรรมเครื่อง กางกั้นคืออวิชชาปิดบังแล้ว ต้องแล่นไป ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ไม่มีธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้หมุ่สัตว์
ซึ่งถูกปิดบังแล้ว ต้องแล่นไป ท่องเที่ยวไปตลอดวันและคืน
เหมือนลูกโมหะปิดกั้นเลย
ส่วนอริยสาวกทั้งหลาย ละโมหะได้
ทำลายกองแห่งความมืด^๑ได้
ย่อมไม่ท่องเที่ยวไปอีก
เพราะท่านเหล่านั้นไม่มีอวิชชาเป็นเหตุ
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

อวิชขานีวารณสูตรที่ ๔ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ กองแห่งความมืด ในที่นี้หมายถึงโมหะ (ความหลง) (ข.อิต.อ.๑๔/๖๖)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๓๕๘ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. เอกกนิบาต]

๒. พุติยวรรค ๕. ตัณหาสังโยชนสูตร

๕. ตัณหาสังโยชนสูตร

ว่าด้วยสังโยชนคือตัณหา

[๑๕] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เราไม่เห็นสังโยชนอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้หมู่มสัตว์ซึ่งถูกสังโยชนผูกมัดแล้วต้องแล่นไป ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนานเหมือนสังโยชนคือตัณหานี้เลย ภิกษุทั้งหลาย หมู่มสัตว์ที่ถูกสังโยชนคือตัณหาผูกมัดแล้ว ต้องแล่นไป ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลผู้มีตัณหาเป็นเพื่อน ท่องเที่ยวไปตลอดกาลยาวนาน
ย่อมไม่ล่วงพ้นสังสารวัฏที่มีสภาวะอย่างนี้และสภาวะอย่างอื่น
ภิกษุรู้โทษนี้ รู้ตัณหาเป็นเหตุให้เกิดทุกข์
พึงเป็นผู้ไม่มีตัณหา ไม่มีความถือมั่น มีสติสัมปชัญญะอยู่^๑
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ตัณหาสังโยชนสูตรที่ ๕ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อง.จตุกก. (แปล) ๒๑/๙/๑๕, ข.ม. (แปล) ๒๙/๑๙๑/๕๔๐, ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๐๗/๓๖๔

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๓๕๙ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. เอกกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค ๖. ปฐมเสขสูตร

๖. ปฐมเสขสูตร

ว่าด้วยพระเสขะ สูตรที่ ๑

[๑๖] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้เป็นพระเสขะยังไม่บรรลุ ปรารถนาจะบรรลุธรรม อันเป็นแดนเกษมจากโยคะ^๑อันยอดเยี่ยม เราไม่เห็นเหตุอื่นแม้อย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดซึ่ง มีอยู่ภายในตนให้มีอุปการะมากอย่างนี้เหมือนโยนิโสมนสิการ(การมนสิการโดยแยบคาย) นี้เลย ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อมนสิการโดยแยบคายย่อมละอกุศลได้ และทำกุศล ให้เจริญ”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ไม่มีธรรมอื่นที่จะมีอุปการะมาก

แก่ภิกษุผู้เป็นพระเสขะเพื่อการบรรลุประโยชน์สูงสุด

เหมือนกับโยนิโสมนสิการ

เพราะภิกษุเมื่อเริ่มตั้งความเพียรด้วยโยนิโสมนสิการไว้

ก็พึงบรรลุความสิ้นทุกข์ได้

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ปฐมเสขสูตรที่ ๖ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ หมายถึงอภิปุญญาและนิพพาน (ขุ.อิตติ.อ. ๑๖/๓๐,๑๘๘/๓๙)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๓๖๐ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. เอกกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค ๘. สังฆเภทสูตร

๗. ทุติยเสขสูตร

ว่าด้วยพระเสขะ สูตรที่ ๒

[๑๗] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้เป็นพระเสขะยังไม่บรรลุ ปราธมนาจบรรลุธรรม อันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม เราไม่เห็นเหตุอื่นแม้อย่างหนึ่งที่ทำให้เหตุซึ่งมี อยู่ภายนอกตนให้มีอุปการะมากอย่างนี้เหมือนความเป็นผู้มีมิตรดีนี้เลย ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีมิตรดี ย่อมละอกุศลได้ และทำกุศลให้เจริญ”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุผู้มีมิตรดี มีความเคารพ ย่าเกรง

ปฏิบัติตามคำของมิตรทั้งหลาย

มีสติสัมปชัญญะมั่นคง

ก็พึงถึงความสิ้นสังโยชน์ทั้งปวงได้โดยลำดับ

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ทุติยเสขสูตรที่ ๗ จบ

๘. สังฆเภทสูตร

ว่าด้วยการทำสงฆ์ให้แตกกัน

[๑๘] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่ง เมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้น เพื่อไม่ไข เกื้อกุลแก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ไขความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ไขประโยชน์ เพื่อไม่ไข เกื้อกุลแก่คนหมู่มาก เกิดขึ้นเพื่อความทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. เอกกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค ๙. สังขสามัคคีสูตร

ธรรมอย่างหนึ่ง คืออะไร

คือ สังขเภท^๑

ภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อสงฆ์แตกกัน ย่อมมีความบาดหมางกัน มีการบริภาษกัน มีการดูหมิ่นกัน และมีการขับไล่กัน ในเพราะสังขเภทนั้น ชนทั้งหลายที่ยังไม่เลื่อมใส ก็ไม่เลื่อมใส และบางพวกที่เลื่อมใสแล้ว ก็ยอมเป็นอื่นไป”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ผู้ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน ยินดีในการแตกกัน

ตั้งอยู่ในอธรรม เป็นผู้เข้าถึงอบาย อยู่ในนรกตลอดกัป

พลาดจากธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ^๒

เสวยผลกรรมอยู่ในนรกตลอดกัป

เพราะทำลายสงฆ์ที่สามัคคีกันให้แตกแยกกัน^๓

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

สังขเภทสูตรที่ ๘ จบ

๙. สังขสามัคคีสูตร

ว่าด้วยการทำสงฆ์ให้สามัคคีกัน

[๑๙] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่ง เมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เกิดขึ้นเพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

เชิงอรรถ :

^๑ สังขเภท หมายถึงการทำสงฆ์ให้แตกจากกัน เช่นการไม่ทำอุโบสถ ปวารณา และสังฆกรรมร่วมกัน (ข.อิตติ.อ. ๑๘/๗๘)

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๑ หน้า ๓๖๐ ในเล่มนี้

^๓ วิ.จ. (แปล) ๗/๓๕๔/๒๑๖, อภ.ทสก. (แปล) ๒๔/๓๙/๙๑, อภิ.ก. ๓๗/๖๕๗/๓๕๕-๓๕๖, ๘๖๒/๔๙๒

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. เอกกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค ๑๐. ปทุภูจิตตสูตร

ธรรมอย่างหนึ่ง คืออะไร

คือ สังขสามัคคี

ภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อสงฆ์พร้อมเพรียงกัน ย่อมไม่มีความบาดหมางกัน ไม่มี การข่มขู่กัน ไม่มีการด่าว่ากัน และไม่มีการขับไล่กัน ในเพราะความสามัคคีของสงฆ์ นั้น คนทั้งหลายที่ยังไม่เลื่อมใส ก็เลื่อมใส ส่วนคนทั้งหลายที่เลื่อมใสแล้ว ก็เลื่อมใส ยิ่ง ๆ ขึ้นไป”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ความสามัคคีแห่งสงฆ์ เป็นเหตุให้เกิดสุข

และบุคคลผู้อนุเคราะห์สงฆ์ผู้สามัคคีกันแล้ว

ผู้ยินดีในความสามัคคีกัน ตั้งอยู่ในธรรม

ย่อมไม่พลาดจากธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ

ย่อมบันเทิงในสวรรค์ตลอดกัป เพราะสมานสงฆ์ให้สามัคคีกัน^๑

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

สังขสามัคคีสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. ปทุภูจิตตสูตร

ว่าด้วยบุคคลผู้มีจิตถูกประทุษร้าย^๒

[๒๐] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดวาระจิตของบุคคลผู้มีจิตถูกประทุษร้ายบางคนใน โลกนี้ด้วยใจ จึงรู้ชัดอย่างนี้ว่า ถ้าบุคคลนี้ตายในขณะนี้ จะถูกใหม่ในนรกเหมือนถูก นำไปฝังไว้ ช้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะจิตของเขาถูกประทุษร้าย ภิกษุทั้งหลาย

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ วิ.จ. (แปล) ๗/๓๕๔/๒๑๗, อภ.ทสก. (แปล) ๒๔/๔๐/๙๒

^๒ จิตถูกประทุษร้าย หมายถึงจิตขุ่นมัวด้วยกิเลสมีราคะ เป็นต้น (ขุ.อิตติ.อ. ๒๐/๘๒)

พระสูตรต้นตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตก [๑. เอกกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค รวมพระสูตรที่มีในวรรค

ก็เพราะเหตุที่มีจิตถูกประทุษร้ายนั่นเอง สัตว์ทั้งหลายบางพวกในโลกนี้ หลังจากตายแล้วจึงไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ด้วยอาการอย่างนี้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระพุทธรเจ้าทรงรู้บุคคลบางคน
ผู้มีจิตถูกประทุษร้ายแล้วในโลกนี้
จึงทรงขยายเนื้อความนี้ให้ชัดแก่ภิกษุในที่ใกล้ว่า
ถ้าบุคคลนี้ตายในขณะนี้ ต้องไปเกิดในนรก
เพราะจิตของเขาถูกประทุษร้าย
เขาเป็นอย่างนั้น เหมือนถูกนำไปฝังไว้
ก็เพราะเหตุที่มีจิตถูกประทุษร้าย
สัตว์ทั้งหลายจึงไปสู่ทุกคติ
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ปทุญฺจจิตตสูตรที่ ๑๐ จบ

ทุติยวรรค จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. โมหปริญญาสูตร	๒. โภธปริญญาสูตร
๓. มัคขปริญญาสูตร	๔. อวิชขานีวรรณสูตร
๕. ตัณหาสังโยชนสูตร	๖. ปฐมเสขสูตร
๗. ทุติยเสขสูตร	๘. สังขเภทสูตร
๙. สังขสามัคคีสูตร	๑๐. ปทุญฺจจิตตสูตร

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. เอกกนิบาต]

๓. ตติยวรรค ๑. ปสันนจิตตสูตร

๓. ตติยวรรค

หมวดที่ ๓

๑. ปสันนจิตตสูตร

ว่าด้วยบุคคลผู้มีจิตเลื่อมใส

[๒๑] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดวาระจิตของบุคคลผู้มีจิตเลื่อมใสบางคนในโลกนี้ด้วยใจ จึงรู้ชัดอย่างนี้ว่า ถ้าบุคคลนี้ตายในขณะนี้ จะดำรงอยู่ในสวรรค์ เหมือนได้รับอัญเชิญ ไปประดิษฐานไว้ ชื่อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะจิตของเขาเลื่อมใส ภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะเหตุที่มีจิตเลื่อมใสนั่นเอง สัตว์ทั้งหลายบางพวกในโลกนี้ หลังจากตายแล้ว จึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ด้วยอาการอย่างนี้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระพุทธเจ้าทรงรู้บุคคลบางคน

ผู้มีจิตเลื่อมใส^๑ในโลกนี้

จึงทรงขยายเนื้อความนี้ให้ชัดแก่ภิกษุในที่ใกล้ว่า

ถ้าบุคคลนี้ตายในขณะนี้ ต้องไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

เพราะจิตของเขาเลื่อมใส

เขาเป็นอย่างนั้น เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้

ก็เพราะเหตุที่มีจิตเลื่อมใส สัตว์ทั้งหลายจึงไปสู่สุคติ

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ปสันนจิตตสูตรที่ ๑ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ผู้มีจิตเลื่อมใส หมายถึงผู้มีศรัทธาเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย และเชื่อผลแห่งกรรม (ข.อิตติ.อ. ๒๑/๘๔)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๓๖๕ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. เอกกนิบาต]

๓. ตติยวรรค ๒. เมตตสูตร

๒. เมตตสูตร

ว่าด้วยการเจริญเมตตา

[๒๒] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอย่ากลัวบุญเลย คำว่า ‘บุญ’ นี้ เป็นชื่อของความสุก ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่ารัก น่าพอใจ เรารู้ชัดผลที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่ารัก น่าพอใจของบุญที่เราทำไว้ตลอดกาลนาน เราเจริญเมตตาพรหมวิหารมาถึง ๗ ปี จึงไม่มาเกิดในโลกนี้อีกถึง ๗ สังวัฏฏวิวัฏฏกัป^๑ ทราบมาว่า เมื่อกัปพิณาศไป เรามังเกิด อยู่ในพรหมโลกชั้นอาภัสสระ เมื่อกัปเจริญขึ้นใหม่ เรามังเกิดอยู่ในพรหมวิมานที่ว่างเปล่า

ภิกษุทั้งหลาย ณ พรหมวิมานนั้น เราเป็นพรหม เป็นผู้ยิ่งใหญ่ ไม่มีใครเทียบ ได้ด้วยคุณธรรม เป็นผู้สามารถเห็นอดีต อนาคต และปัจจุบันได้อย่างแจ่มแจ้ง เป็นผู้ บังคับจิตให้เป็นไปในอำนาจของตนได้ ภิกษุทั้งหลาย เราเคยเป็นท้าวสักกะจอมเทพ ถึง ๓๖ ขาดิตติดต่อกัน เคยเป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชามีอำนาจ แผ่ไปทั่วมหาสมุทรทั้ง ๔ เป็นผู้พิชิตชัยได้ทั้งภายในและภายนอก มีแว่นแคว้น มั่นคง ประชาชนมั่งคั่ง สมบูรณ์ด้วยรัตนะ ๗ ประการ^๒ นับได้หลายร้อยครั้ง ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการเกิดเป็นพระเจ้าแผ่นดินประเทศราชเลย

เรานั้นได้มีความคิดอย่างนี้ว่า ‘บัดนี้ เราเป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากถึง เพียงนี้ด้วยผลของกรรมและวิบากของกรรมอะไรหนอ’

เชิงอรรถ :

^๑ ๗ สังวัฏฏวิวัฏฏกัป หมายถึง ๗ มหากัป (ขุ.อิติ.อ.๒๒/๘๖)

^๒ รัตนะ ๗ ประการ คือ จักรแก้ว ข้างแก้ว ม้าแก้ว มณีแก้ว นารีแก้ว คหบดีแก้ว และบริณายกแก้ว (ที.สี. (แปล) ๙/๒๕๘/๘๙, ที.ม. (แปล) ๑๐/๒๔๓-๒๕๑/๑๘๓-๑๘๗, ที.ปา. ๑๑/๑๙๙/๑๒๓, อัง.สตตก. (แปล) ๒๓/๖๒/๑๒๐, ขุ.อิติ.อ.๒๒/๘๘)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. เอกกนิบาต]

๓. ตติยวรรค ๓. อุภยัตถสูตร

ภิกษุทั้งหลาย เราตอบตนเองได้ว่า 'บัดนี้ เราเป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก ถึงเพียงนี้ด้วยผลของกรรมและวิบากของกรรม ๓ ประการ คือ

๑. ทาน (การให้)^๑
๒. ทมะ (การฝึกตน)^๒
๓. สัจญมะ (การสำรวม)^๓"

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บัณฑิตพึงศึกษาบุญที่ดีเลิศ
มีความสุขเป็นกำไรเท่านั้น คือพึงบำเพ็ญทาน
ประพฤติธรรมสม่ำเสมอ และเจริญเมตตาจิต
บัณฑิตครั้งบำเพ็ญธรรม ๓ ประการ
อันเป็นเหตุเกิดความสุขเหล่านี้แล้ว
ย่อมเข้าถึงโลกที่เป็นสุข ซึ่งไม่มีการเบียดเบียนกัน
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

เมตตสูตรที่ ๒ จบ

๓. อุภยัตถสูตร

ว่าด้วยประโยชน์ทั้งสอง

[๒๓] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

"ภิกษุทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งที่บุคคลอบรมแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมถือเอาประโยชน์ทั้งสองได้ คือ ประโยชน์ในโลกนี้และประโยชน์ในโลกหน้า

เชิงอรรถ :

^๑ การให้ ในที่นี้หมายถึงการบริจาคไทยธรรมมีข้าวเป็นต้น (ขุ.อิตติ.อ.๒๒/๘๙)

^๒ การฝึกตน ในที่นี้หมายถึงการสำรวมอินทรีย์มีตาเป็นต้น และการขมกิเลสมีราคะเป็นต้น (ขุ.อิตติ.อ. ๒๒/๘๙)

^๓ การสำรวม หมายถึงการสำรวมกาย วาจา (ขุ.อิตติ.อ.๒๒/๘๙)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. เอกกนิบาต]

๓. ตติยวรรค ๔. อัญญาปุณยสูตร

ธรรมอย่างหนึ่ง คืออะไร

คือ ความไม่ประมาทในกุศลธรรมทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งนี่แล ที่บุคคลอบรมแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อม
ถือเอาประโยชน์ทั้งสองได้ คือ ประโยชน์ในโลกนี้และประโยชน์ในโลกหน้า”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญความไม่ประมาท

ในการทำบุญทั้งหลาย

บัณฑิตผู้ไม่ประมาทย่อมบรรลุประโยชน์ทั้งสอง

ธีรชน เราเรียกว่า บัณฑิต

เพราะยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ คือ

ประโยชน์ในปัจจุบัน และประโยชน์ในภายหน้า^๑

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

อุกยัตถสูตรที่ ๓ จบ

๔. อัญญาปุณยสูตร

ว่าด้วยร่างกระดูก

[๒๔] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลคนหนึ่งพึงแล่นไป ท่องเที่ยวไปตลอดกัป โครงกระดูก
ร่างกระดูก กองกระดูก ถ้ามีคนรวบรวมเก็บไว้ และไม่สูญหายไป ก็จะเป็นกอง
กระดูกใหญ่โตเท่าภูเขาเวปุลละนี้แน่นอน”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ส.ส. (แปล) ๑๕/๑๒๘/๑๕๒

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. เอกกนิบาต]

๓. ตติยวรรค ๕. มุสาวาทสูตร

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงแสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ได้ตรัสไว้ดังนี้ว่า
กองกระดูกของคนคนหนึ่ง ตลอดกับหนึ่ง
จะเป็นกองกระดูกเสมอเท่าภูเขา
ภูเขาเวปุลละนี้นั้น เป็นภูเขากว้างใหญ่
ตั้งอยู่ทางเหนือภูเขาคิชฌกุฏ เขตกรุงราชคฤห์ของชาวมคธ
เมื่อใด บุคคลพิจารณาเห็นอริยสัจ ๔ คือ
ทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์ ความพ้นทุกข์ และอริยมรรคมีองค์ ๘
ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ด้วยปัญญาอันชอบ
เมื่อนั้น บุคคลนั้นแล่นไปแล้วอีก ๗ ขาติเป็นอย่างไร
ก็จะทำที่สุดทุกข์ได้ เพราะสังโยชนทั้งปวงสิ้นไป
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

อภิลิขิตสูตรที่ ๔ จบ

๕. มุสาวาทสูตร

ว่าด้วยการกล่าวเท็จ

[๒๕] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลล่วงละเมิดธรรมอย่างหนึ่งแล้ว เราขอบอกว่า
บาปกรรมอะไร ๆ อย่างอื่นที่เขาจะไม่ทำนั้นย่อมไม่มี

ธรรมอย่างหนึ่ง คืออะไร

คือ สัมปชานมุสาวาท (การกล่าวเท็จทั้งที่รู้อยู่)”

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. เอกกนิบาต]

๓. ดติยวรรค ๖. ทานสูตร

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

คนที่ลวงละเมิดธรรมอย่างหนึ่ง

มักกล่าวเท็จเสมอ ปฏิเสธปรโลก

จะไม่ทำบาปนั้นไม่มี^๑

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

มสวาทสูตรที่ ๕ จบ

๖. ทานสูตร

ว่าด้วยการให้

[๒๖] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ถ้าสัตว์ทั้งหลายพึงรู้ผลแห่งทานเจตนาและการจำแนกทาน
เหมือนอย่างที่เรารู้ สัตว์เหล่านั้นไม่ให้ทานเสียก่อน ก็จะไม่บริโภคน้ำ และมลทินคือ
ความตระหนี่ก็จะไม่พึงครอบงำจิตของสัตว์เหล่านั้นได้ แม้คำขำคือก่อนข้าวของ
สัตว์เหล่านั้นจะพึงเหลืออยู่คำสุดท้ายก็ตาม

ถ้าปฏิบัติหกของพวกเขายังมีอยู่ สัตว์เหล่านั้นยังไม่ได้แบ่งคำขำคำสุดท้าย
แต่นั้น(ให้แก่ปฏิบัติหก) ก็จะไม่บริโภคน้ำ ภัตต์ทั้งหลาย แต่เพราะสัตว์ทั้งหลายไม่รู้ผล

เชิงอรรถ :

^๑ ดูธรรมบทข้อ ๑๗๖ หน้า ๘๘ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. เอกกนิบาต]

๓. ดติยวรรค ๖. ทานสูตร

แห่งทานเจตนาและการจำแนกทานเหมือนอย่างที่เรารู้ ฉะนั้น สัตว์เหล่านั้นจึงไม่ให้ทานเสียก่อนแล้วบริโภคนั้น และมลทินคือความตระหนี่ก็ครอบงำจิตของสัตว์เหล่านั้นได้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ถ้าสัตว์ทั้งหลายรู้ผลของการจำแนกทาน
ตามที่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงแสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ตรัสไว้
โดยวิธีที่วิบากนั้นจะมีผลมากอย่างนี้
พึงกำจัดมลทินคือความตระหนี่ มีใจเลื่อมใสยิ่ง
พึงถวายทานตามกาลในพระอริยะทั้งหลาย
ซึ่งเป็นเขตที่ทานอันบุคคลถวายแล้วมีผลมาก
อนึ่ง ทายกจำนวนมากถวายข้าว
ให้เป็นทักษิณาทานในพระทักษิณบุคคลทั้งหลาย
ตายจากมนุษย์โลกนี้แล้ว ย่อมไปเกิดในสวรรค์
ครั้งไปเกิดในสวรรค์นั้นแล้ว
ยังปรารถนากามอยู่ แต่ไม่ตระหนี่
ก็จะบันเทิงในสวรรค์นั้น เสวยผลของการจำแนกทานอยู่
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ทานสูตรที่ ๖ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. เอกกนิบาต]

๓. ตติยวรรค ๗. เมตตาทานาสสูตร

๗. เมตตาทานาสสูตร

ว่าด้วยการเจริญเมตตา

[๒๗] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย บุญกิริยาวัตถุ^๑ที่มีอุปธิเป็นเหตุทั้งหมด ไม่ถึงเสียอยู่ที่ ๑๖ แห่ง เมตตาเจโตวิมุตติ เมตตาเจโตวิมุตติเท่านั้น แผ่แสงบริสุทธิ แผดเผากิเลส รุ่งเรือง เหนือกว่าบุญกิริยาวัตถุทั้งหมดนั้น

แสงดาวทุกดวงรวมกัน ก็ยังสว่างไม่ถึงเสียอยู่ที่ ๑๖ แห่งแสงจันทร์ แสงจันทร์ เท่านั้นกระจ่าง สว่างไสว รุ่งเรืองข่มแสงดาวทั้งหมดนั้น ฉันทิ บุญกิริยาวัตถุที่มี อุปธิเป็นเหตุทั้งหมดนั้นไม่ถึงเสียอยู่ที่ ๑๖ แห่งเมตตาเจโตวิมุตติ ฉันทินั้นเหมือนกัน เมตตาเจโตวิมุตติเท่านั้น แผ่แสงบริสุทธิ แผดเผากิเลส รุ่งเรืองเหนือกว่าบุญกิริยา- วัตถุทั้งหมดนั้น

เมื่ออากาศโปร่ง ปราศจากเมฆหมอกในสสารทกาลในช่วงเดือนท้ายของฤดูฝน ดวงอาทิตย์ลอยขึ้นอยู่บนอากาศ แผดแสงเจิดจ้า สว่างไสว ไสขจัดความมืดสลัวให้ หมดไป ฉันทิ บุญกิริยาวัตถุที่มีอุปธิเป็นเหตุทั้งหมดนั้น ไม่ถึงเสียอยู่ที่ ๑๖ แห่ง เมตตาเจโตวิมุตติก็ฉันทินั้นเหมือนกัน เมตตาเจโตวิมุตติเท่านั้น แผ่แสงบริสุทธิ แผดเผากิเลส รุ่งเรืองเหนือกว่าบุญกิริยาวัตถุทั้งหมดนั้น

ภิกษุทั้งหลาย ในเวลาใกล้รุ่งแห่งราตรี ดาวประกายพรึกทั้งหลาย ต่างทอแสง แพรพราวระยิบระยับ ฉันทิ บุญกิริยาวัตถุที่มีอุปธิเป็นเหตุทั้งหมด ไม่ถึงเสีย ที่ ๑๖ แห่งเมตตาเจโตวิมุตติ ฉันทินั้นเหมือนกัน เมตตาเจโตวิมุตติเท่านั้น แผ่แสง บริสุทธิ แผดเผากิเลส รุ่งเรืองเหนือกว่าบุญกิริยาวัตถุทั้งหมดนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ บุญกิริยาวัตถุ หมายถึงการบำเพ็ญบุญอันเป็นเหตุให้ได้านิสงส์ มี ๓ อย่าง คือ (๑) ทานมัย (๒) สีลมัย (๓) ภาวนามัย (ข.อิตติ.อ. ๒๗/๑๐๒)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. เอกกนิบาต]

๓. ตติยวรรค ๗. เมตตาทถาสนสูตร

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ผู้มีสติตั้งมั่น เจริญเมตตาแผ่ไปไม่มีประมาณ
พิจารณาเห็นธรรมเป็นที่สิ้นอุปธิ ย่อมมีสังโยชน์เบาบาง
หากบุคคลมีจิตไม่คิดประทุษร้ายสัตว์แม้ชีวิตเดียว
เจริญเมตตาเป็นประจำอยู่
ก็เป็นผู้ชื่อว่าฉลาดเพราะการเจริญเมตตา
แต่พระอริยบุคคลผู้มีใจอนุเคราะห์สัตว์ทุกหมู่เหล่า
ชื่อว่าสั่งสมบุญไว้เป็นอันมาก
พระราชารู้ทรงธรรมเช่นกับฤๅษี
ทรงชนะใจหมู่มสัตว์ทั่วแผ่นดินด้วยราชธรรม
ทรงบูชาสัตถุ คือ (สัสสมณะ ปุริสมณะ สัมมาปาสะ
วาชเปยยะ และนริคคพะ)^๑ เสด็จเที่ยวไป

เชิงอรรถ :

^๑ ยัญ ๕ นี้ เดิมทีเดียว คือราชสังคหวัตถุ(หลักสงเคราะห์ของพระราช) มีดังนี้ (๑) สัสสมณะ (ฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร) (๒) ปุริสมณะ (ฉลาดในการบำรุงข้าราชการ รู้จักส่งเสริมคนดีมีความสามารถ) (๓) สัมมาปาสะ (ความรู้จักผูกผสานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ) (๔) วาชเปยยะ (ความมีวาจาอันดูดีมีน้ำใจ) (๕) นริคคพะ (บ้านเมืองสงบสุข ปราศจากโจรผู้ร้าย ไม่ต้องระแวงภัย บ้านเรือนไม่ต้องลงกลอน) ยัญ ๔ ประการแรก เป็นเหตุ ส่วนยัญประการสุดท้ายเป็นผล

ต่อมาพราหมณ์สมัยหนึ่งดัดแปลงเป็นการบูชาสัตถุ เพื่อผลประโยชน์ในทางโลกสักการะแก่ตน และมีความหมายแตกต่างออกไปดังนี้ สัสสมณะ (การขาม่าบูชาสัตถุ) ปุริสมณะ (การขาคณบูชาสัตถุ) สัมมาปาสะ (การทำบวงแล้วขว้างไม้ลอดบวง ไม้ตกที่ไหนก็ทำพิธีบูชาสัตถุที่นั่น) วาชเปยยะ (การตีม่านมาเพื่อกล่อมจิตใจให้พร้อมที่จะบูชาสัตถุ) นริคคพะ (ยัญไม่มีลิมสลัก คือทั่วไปไม่มีขีดชั้นจำกัด หรือการขาครบทุกอย่างบูชาสัตถุ) (อง.อภุฎก.อ. ๓/๑/๒๑๓, ข.อิตติ.อ. ๒๗/๑๐๖-๑๐๘, อง.จตุกก.ฎีกา ๒/๓๙/๓๗๑-๓๗๒, อง.อภุฎก.ฎีกา ๓/๑/๒๔๙-๒๕๒)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๓๗๓ }

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. เอกกนิบาต]

๓. ตติยวรรค รวมพระสูตรที่มีในวรรค

ยัญเหล่านั้น ยังไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖

แห่งเมตดาเจโตวิมุตติที่บุคคลเจริญดีแล้ว

(เหมือนแสงหมู่ดวงดาวทุกดวงไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งแสงจันทร์ ฉะนั้น)

ผู้มีเมตดาในสัตว์ทุกหมู่เหล่า

จะไม่ฆ่าเอง ไม่ใช้ให้ผู้อื่นฆ่า

ไม่ขนะเอง ไม่ใช้ให้ผู้อื่นขนะ ไม่มีเวรกับใคร ๆ^๑

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

เมตดาภาวนาสูตที่ ๗ จบ

ตติยวรรค จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปสันนจิตตสูตร

๒. เมตตสูตร

๓. อุภยัตถสูตร

๔. อัญญสิปฺปยุชสูตร

๕. มุสาวาทสูตร

๖. ทานสูตร

๗. เมตตาภาวนาสูต

รวมพระสูตรในนิบาตนี้

ในเอกกนิบาตนี้มีพระสูตรรวมได้ ๒๗ สูตร คือ ในวรรคนี้มี ๗ สูตร ใน ๒
วรรคข้างต้นมี ๒๐ สูตร

เอกกนิบาต จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อง.อฏฺฐก. (แปล) ๒๓/๑/๑๙๔-๑๙๕

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๓๗๔ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๒. ทุกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค ๑. ทุกขวิหารสูตร

๒. ทุกนิบาต

๑. ปฐมวรรค

หมวดที่ ๑

๑. ทุกขวิหารสูตร

ว่าด้วยธรรมเครื่องอยู่เป็นทุกข

[๒๘] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการ ย่อมอยู่เป็นทุกข อึดอัด คับแค้น กระวนกระวายในปัจจุบันนี้ หลังจากมรณภาพแล้ว พึงหวังได้ทุกคติ ธรรม ๒ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ความไม่คัมครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย

๒. ความไม่รู้จักประมาณในการบริโภค

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการนี้แล ย่อมอยู่เป็นทุกข อึดอัด คับแค้น กระวนกระวายในปัจจุบันนี้ หลังจากมรณภาพแล้ว พึงหวังได้ทุกคติ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุใดไม่คัมครองทวารทั้ง ๖ นี้ คือ

ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ

ทั้งไม่รู้จักประมาณในการบริโภค

ไม่สำรวมอินทรีย์ทั้งหลาย

ภิกษุนั้นย่อมประสบทุกขทั้งทางกายและทางใจ

ภิกษุเช่นนั้นจะมีแต่ความร้อนรนกาย เปร้อร้อนใจ

ชื่อว่าอยู่เป็นทุกขทั้งกลางวันและกลางคืน

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ทุกขวิหารสูตรที่ ๑ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๒. ทุกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค ๒. สุขวิหารสูตร

๒. สุขวิหารสูตร

ว่าด้วยธรรมเครื่องอยู่เป็นสุข

[๒๙] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๒ ประการ ย่อมอยู่เป็นสุข ไม่อึดอัด ไม่คับแค้น ไม่กระวนกระวายในปัจจุบันนี้ หลังจากมรณภาพแล้วพึงหวังได้สุคติ

ธรรม ๒ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ความคุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย

๒. ความรู้จักประมาณในการบริโภค

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๒ ประการนี้แล ย่อมอยู่เป็นสุข ไม่อึดอัด ไม่คับแค้น ไม่กระวนกระวายในปัจจุบันนี้ หลังจากมรณภาพแล้วพึงหวังได้สุคติ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุใดคุ้มครองทวารทั้ง ๖ นี้ คือ

ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ

ทั้งรู้จักประมาณในการบริโภค สारวมอินทรีย์ทั้งหลาย

ภิกษุนั้นย่อมประสพสุขทั้งทางกายและทางใจ

ภิกษุเช่นนั้นจะไม่มีความร้อนกาย เราร้อนใจเลย

ชื่อว่าอยู่เป็นสุขทั้งกลางวันและกลางคืน

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

สุขวิหารสูตรที่ ๒ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๒. ทุกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค ๓. ตปนิยสูตร

๓. ตปนิยสูตร

ว่าด้วยธรรมเป็นเหตุให้เดือดร้อน

[๓๐] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรมเป็นเหตุให้เดือดร้อน ๒ ประการนี้

ธรรม ๒ ประการ อะไรบ้าง คือ

บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่ได้ทำความดีไว้ ไม่ได้ทำกุศลไว้ ไม่ได้ทำบุญเครื่อง
ต่อต้านความหวาดกลัวทุกขไว้ ทำแต่ความชั่ว ทำแต่ความหยาบช้า ทำแต่ความ
ร้ายกาจไว้

๑. เขาคิดว่า “เราไม่ได้ทำความดีไว้” จึงเดือดร้อน

๒. เขาคิดว่า “เราทำแต่ความชั่ว” จึงเดือดร้อน

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมที่เป็นเหตุให้เดือดร้อน ๒ ประการนี้แล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลมีปัญญาทราม ทำกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต

และอกุศลกรรมอื่น ๆ ซึ่งประกอบด้วยโทษ

ไม่ทำกุศลกรรมไว้ ทำแต่อกุศลกรรมไว้มากมาย

หลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในนรก

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ตปนิยสูตรที่ ๓ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๒. ทุกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค ๔. อตปนียสูตร

๔. อตปนียสูตร

ว่าด้วยธรรมไม่เป็นเหตุให้เดือดร้อน

[๓๑] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรมไม่เป็นเหตุให้เดือดร้อน ๒ ประการนี้

ธรรม ๒ ประการ อะไรบ้าง คือ

บุคคลบางคนในโลกนี้ ทำความดีไว้ ทำกุศลไว้ ทำบุญเครื่องต่อต้านความ
หวาดกลัวทุกข์ไว้ ไม่ได้ทำความชั่ว ไม่ได้ทำความหยาบช้า ไม่ได้ทำความร้ายกาจไว้

๑. เขาคิดว่า “เราทำความดีไว้” จึงไม่เดือดร้อน

๒. เขาคิดว่า “เราไม่ได้ทำความชั่วไว้” จึงไม่เดือดร้อน

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมไม่เป็นเหตุให้เดือดร้อน ๒ ประการนี้แล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังต่อไปนี้

บุคคลผู้มีปัญญา ละกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต

และอกุศลกรรมอื่น ๆ ซึ่งประกอบด้วยโทษได้แล้ว

ไม่ทำอกุศลกรรมไว้ ทำแต่กุศลกรรมไว้มากมาย

หลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในสวรรค์

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

อตปนียสูตรที่ ๔ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๒. ทุกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค ๕. ปฐมศีลสูตร

๕. ปฐมศีลสูตร

ว่าด้วยศีลและทิวฏฐิ สูตรที่ ๑

[๓๒] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการ ย่อมดำรงอยู่ในนรก เหมือนถูกนำไปฝังไว้

ธรรม ๒ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ศีลวิบัติ (ความวิบัติแห่งศีล)

๒. มิจฉาทิวฏฐิ (ความเห็นผิด)

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการนี้แล ย่อมดำรงอยู่ในนรก เหมือนถูกนำไปฝังไว้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

นรชนผู้มีปัญญาทราวม ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการนี้

คือ ศีลวิบัติ และมิจฉาทิวฏฐิ

หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในนรก

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ปฐมศีลสูตรที่ ๕ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๒. ทุกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค ๖. ทุติยสีลสูตร

๖. ทุติยสีลสูตร

ว่าด้วยศีลและภิกขุ สูตรที่ ๒

[๓๓] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการ ย่อมดำรงอยู่ในสวรรค์ เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้

ธรรม ๒ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ศีลสมบัติ (ความสมบูรณ์แห่งศีล)

๒. สัมมาภิกขุ (ความเห็นชอบ)

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการนี้แล ย่อมดำรงอยู่ในสวรรค์ เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

นรชนผู้มีปัญญา ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการนี้

คือ ศีลสมบัติ และสัมมาภิกขุ

หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในสวรรค์

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ทุติยสีลสูตรที่ ๖ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๒. ทุกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค ๗. อาตาศิวสูตร

๗. อาตาศิวสูตร

ว่าด้วยภิกษุผู้ไม่มีความเพียร

[๓๔] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ไม่มีความเพียร ไม่มีโอดตปปะ จึงไม่ควรเพื่อตรัสรู้ ไม่ควรเพื่อนิพพาน ไม่ควรเพื่อบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีความเพียร มีโอดตปปะนั้นแล จึงควรเพื่อตรัสรู้ ควรเพื่อนิพพาน ควรเพื่อบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุผู้ไม่มีความเพียร ไม่มีโอดตปปะ

เป็นผู้เกียจคร้าน มีความเพียรย่อหย่อน

มักท้อแท้ ง่วงซึม ไม่มีhiri

ไม่มีความเอื้อเฟื้อต่อธรรม เช่นนี้

ย่อมไม่ควรเพื่อจะบรรลุสัมโพธิ^๑อันยอดเยี่ยมได้

แต่ภิกษุผู้มีสติ มีปัญญารักษาดน

มีฉาน มีความเพียร

มีโอดตปปะ และไม่ประมาท

ตัดสังโยชน^๒ในชาติ ชราได้แล้ว

พึงบรรลุสัมโพธิอันยอดเยี่ยม ในอัฐภาพนี้

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

อาตาศิวสูตรที่ ๗ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ สัมโพธิ ในที่นี้หมายถึงอรหัตตผล (ขุ.อิตติ.อ. ๓๔/๑๒๑)

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๑ หน้า ๓๔ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๓๘๑ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๒. ทุกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค ๘. ปฐมนุกहनสูตร

๘. ปฐมนุกहनสูตร^๑

ว่าด้วยการไม่หลอกลวง สูตรที่ ๑

[๓๕] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประพฤติพรหมจรรย์นี้ มิใช่เพื่อจะล่วงคน มิใช่เพื่อจะเกลี้ยกล่อมคน มิใช่เพื่ออานิสงส์คือลาภสักการะและการสรรเสริญ มิใช่เพื่อให้คนรู้ว่า ‘คนจงรู้จักเราด้วยอาการอย่างนี้’ แท้จริง ภิกษุประพฤติพรหมจรรย์นี้ก็เพื่อสังวร^๒ และเพื่อปหานะ^๓เท่านั้น”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น

ได้ทรงแสดงพรหมจรรย์อันเป็นธรรมกำจัดความจัญไร^๔

ทำให้สัตว์ถึงนิพพานเพื่อสังวร เพื่อปหานะ

ทางนี้ ท่านผู้ใหญ่ผู้แสวงหาคุณยิ่งใหญ่ดำเนินไปแล้ว

อนึ่ง เหล่าชนผู้ปฏิบัติตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว

ชื่อว่าทำตามคำสั่งสอนของพระศาสดา

จักทำที่สุดแห่งทุกข์ได้

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ปฐมนุกहनสูตรที่ ๘ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อง.จตุกก. (แปล) ๒๑/๒๕/๔๑

^๒ สังวร (การสำรวม) มี ๕ อย่าง คือ (๑) ปาติโมกขสังวร (สำรวมในปาติโมกข์) (๒) สติสังวร (สำรวมด้วยสติ) (๓) ญาณสังวร (สำรวมด้วยญาณ) (๔) ขันติสังวร (สำรวมด้วยขันติ) (๕) วิริยสังวร (สำรวมด้วยความเพียร) (ข.อิตติ.อ. ๓๕/๑๒๖, อง.จตุกก.ฎีกา ๒/๒๕/๓๒๓-๓๒๔)

^๓ ปหานะ (การละ) มี ๕ อย่าง คือ (๑) ตทังคปหานะ (ละกิเลสด้วยองค์นั้น ๆ) (๒) วิกขัมภนปหานะ (ละกิเลสด้วยการข่มไว้) (๓) สมุจเฉทปหานะ (ละกิเลสด้วยตัดขาด) (๔) ปฏิปัสสัทธิปหานะ (ละกิเลสด้วยสงบระงับ) (๕) นิสสรณปหานะ (ละกิเลสด้วยสลัดออกได้) (ข.อิตติ.อ. ๓๕/๑๒๖, อง.จตุกก.ฎีกา ๒/๒๕/๓๒๔-๓๒๕)

^๔ ความจัญไร มีความหมายหลายนัย คือ นัยที่ ๑ หมายถึงอุปัททวะที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและอนาคต นัยที่ ๒ หมายถึงอุปกิเลสมีต้นเหตุเป็นต้น นัยที่ ๓ หมายถึงลัทธิเตียรถีย์ นัยที่ ๔ หมายถึงวิจิกิจฉา (ข.อิตติ.อ. ๓๕/๑๒๗)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๒. ทุกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค ๑๐. โสมนัสสูต

๙. ทุดียนกุนสูต

ว่าด้วยการไม่หลอกลวง สูตที่ ๒

[๓๖] แท้จริง พระสูตนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประพตติพรหมจรรย์นี้ มิใช่เพื่อจะลวงคน มิใช่เพื่อจะเกลี้ยกล่อมคน มิใช่เพื่ออานิสงส์คือลาภสักการะและการสรรเสริญ มิใช่เพื่อให้คนรู้ว่า “คนจงรู้จักเราด้วยอาการอย่างนี้” แท้จริง ภิกษุประพตติพรหมจรรย์นี้ ก็เพื่อความรู้อยิ่ง และเพื่อความรอบรู้เท่านั้น”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น

ได้ทรงแสดงพรหมจรรย์อันเป็นธรรมกำจัดความจัญไร

ทำให้สัตว์ถึงนิพพาน ก็เพื่อความรู้อยิ่ง เพื่อความรอบรู้

ทางนี้ ท่านผู้ใหญ่ผู้แสวงหาคุณยิ่งใหญ่ดำเนินไปแล้ว

อนึ่ง เหล่าชนผู้ปฏิบัติตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว

ชื่อว่าทำตามคำสั่งสอนของพระศาสดา

จักทำที่สุดแห่งทุกข์ได้

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ทุดียนกุนสูตที่ ๙ จบ

๑๐. โสมนัสสูต

ว่าด้วยโสมนัส

[๓๗] แท้จริง พระสูตนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการ ย่อมอยู่อย่างมีความสุข โสมนัสมากในปัจจุบัน และย่อมเริ่มประกอบความเพียรโดยแยบคาย เพื่อความสิ้นอาสวะ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๒. ทุกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค รวมพระสูตรที่มีในวรรค

ธรรม ๒ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ความมีสังเวคธรรม^๑ในฐานะที่ควรมีสังเวคธรรม^๒

๒. ความเพียรโดยแยกกายแห่งบุคคลผู้มีสังเวคธรรม

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการนี้แล ย่อมอยู่อย่างมีความสุขโสมนัสมากในปัจจุบัน และย่อมเริ่มประกอบความเพียรโดยแยกกาย เพื่อความสิ้นอาสวะ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุผู้เป็นบัณฑิต มีความเพียร

มีปัญญารักษาดน พิจารณาเห็นชอบด้วยปัญญา

ควรมีสังเวคธรรมในฐานะที่ควรมีสังเวคธรรมทีเดียว

ภิกษุผู้มีความเพียร มีความประพฤตีสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน

หมั่นประกอบอุบายเป็นเครื่องสงบใจอยู่อย่างนี้

พึงถึงความสิ้นทุกข์

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

โสมนัสสูตรที่ ๑๐ จบ

ปฐมวรรค จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ทุกขวิหารสูตร

๒. สุขวิหารสูตร

๓. ตปณียสูตร

๔. อตปณียสูตร

๕. ปฐมศีลสูตร

๖. ทุติยศีลสูตร

๗. อาตปัสสูตร

๘. ปฐมนุกุหนสูตร

๙. ทุตินุกุหนสูตร

๑๐. โสมนัสสูตร

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๒ หน้า ๗๖ ในเล่มนี้

^๒ ในฐานะที่ควรมีสังเวคธรรม หมายถึงชาติ ชรา มรณะ ทุกข์ในอภาย วัฏฏุมูลกทุกข์ อาหารปริเยฏฐิมูลกทุกข์ (ขุ.อิตติ.อ. ๓๗/๑๓๑)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๒. ทุกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค ๑. วัตักกสูตร

๒. ทุติยวรรค

หมวดที่ ๒

๑. วัตักกสูตร

ว่าด้วยวัตัก

[๓๘] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย วัตัก ๒ ประการ คือ เขมวัตัก^๑ และวิเวกวัตัก^๒ ย่อมแผ่ชานไปยังตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นอันมาก ตถาคตพอใจความไม่เบียดเบียน ยินดีความไม่เบียดเบียน วัตักนั้นแลแผ่ชานไปยังตถาคตผู้พอใจความไม่เบียดเบียน ยินดีในความไม่เบียดเบียนเป็นอันมากกว่า “เราจะไม่เบียดเบียนสัตว์ใด ๆ ทั้งที่ยังมีจิตหวาดสะดุ้งหรือมีจิตมั่นคงด้วยการทำนี้”

ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตพอใจความสงัด ยินดีความสงัด วัตักนั้นแลแผ่ชานไปยังตถาคตผู้พอใจความสงัด ยินดีความสงัดเป็นอันมากกว่า ‘สิ่งใดเป็นอกุศล สิ่งนั้นเรา ละได้แล้ว’ เพราะเหตุดังกล่าวนี้ แม้เธอทั้งหลายก็จงพอใจความไม่เบียดเบียน ยินดีความไม่เบียดเบียนอยู่เถิด เธอทั้งหลายซึ่งพอใจความไม่เบียดเบียน ยินดีความไม่เบียดเบียนอยู่ วัตักนี้นั้นแลจะแผ่ชานไปเป็นอันมากกว่า “เราทั้งหลายจะไม่เบียดเบียนสัตว์ใด ๆ ทั้งที่ยังมีจิตหวาดสะดุ้งหรือมีจิตมั่นคงด้วยการทำนี้”

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงพอใจความสงัด ยินดีความสงัดอยู่เถิด เมื่อเธอทั้งหลายซึ่งพอใจความสงัด ยินดีความสงัด วัตักนี้นั้นแลจะแผ่ชานไปเป็นอันมากกว่า “อะไรคืออกุศล อกุศลอะไรที่เราทั้งหลายยังละไม่ได้ เราทั้งหลายจะละอกุศลอะไร”

เชิงอรรถ :

^๑ เขมวัตัก หมายถึงความตริกที่ประกอบด้วยเมตตา กรุณา และมุทิตา หรือหมายถึงอภยาบาทวัตัก และ อวิหิงสาวัตัก (ข.อิตติ.อ. ๓๘/๑๖๔-๑๖๕)

^๒ วิเวกวัตัก หมายถึงความตริกที่ประกอบด้วยผลสมาบัติ หรือความตริกที่ประกอบด้วยวิเวก ๓ ประการ คือ กายวิเวก จิตตวิเวก อุปธิวิเวก และประกอบด้วยวิเวก ๕ ประการ คือ ตหังควิเวก วิกขัมภณวิเวก สมุจเฉทวิเวก ปฏิปัสสัทธิวิเวก นิสสรณวิเวก (ข.อิตติ.อ. ๓๘/๑๖๔)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๒. ทุกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค ๑. วิตักกสูตร

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

วิตก ๒ ประการ คือ เขมวิตกที่ทรงยกขึ้นแสดงเป็นข้อที่ ๑
 วิเวกวิตกที่ทรงประกาศเป็นข้อที่ ๒
 ย่อมแผ่ชานไปยังตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงพิชิตมาร
 มณีผู้บรรเทาความมืด ผู้ถึงฝั่ง
 ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่
 ผู้ถึงคุณอันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายพึงถึง
 ผู้มีความชำนาญ ผู้ไม่มีอาสวะ ผู้ข้ามวิภูฏทุกข์อันเป็นยาพิษ
 ผู้น้อมไปในธรรมเป็นที่สันติค้นหา
 ผู้ทรงไว้ซึ่งร่างกายสุดท้ายนั้นแล
 เรากล่าวว่า เป็นผู้ละมาร เป็นผู้ถึงฝั่งแห่งชรา
 บุรุษ (ผู้มีดาดี) ยืนอยู่บนยอดภูเขาศิลาล้วน
 พึงเห็นหมู่ชนได้โดยรอบ แม้ฉันได
 พระผู้มีพระภาคผู้มีพระปัญญาดี มีสมันตจักขุ^๑
 หมดความโศกแล้ว เสด็จขึ้นสู่ปราสาทคือธรรม
 ทรงพิจารณาเห็นหมู่ชนผู้ตกอยู่ในความเศร้าโศก
 และถูกชาติชราครอบงำได้ชัดเจน^๒ ฉะนั้น
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

วิตักกสูตรที่ ๑ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ สมันตจักขุ หมายถึงสัมพัญญตญาณ (ที.ม.อ. ๒/๗๐/๖๖, ข.อิตติ.อ. ๓๘/๑๗๓)

^๒ ดูเทียบ วิ.ม. (แปล) ๔/๘/๑๓, ที.ม. (แปล) ๑๐/๗๐/๔๐, ม.ม. (แปล) ๑๒/๒๘๒/๓๐๖-๓๐๗, ม.ม. (แปล) ๑๓/๓๓๘/๔๐๘, ส.ส. (แปล) ๑๕/๑๗๒/๒๓๑, ข.ม. (แปล) ๒๙/๑๕๖/๔๓๐, ข.จ. (แปล) ๓๐/๗๕/๓๐๔ และดู ข.อิตติ.อ. ๓๘/๑๗๓ ประกอบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๒. ทุกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค ๒. เทสนาสูต

๒. เทสนาสูต

ว่าด้วยธรรมเทศนา

[๓๙] แท้จริง พระสุตตันตปิฎก พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสุตตันตปิฎก พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรมเทศนาของตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ว่าโดยปริยาย มี ๒ ประการ

ธรรมเทศนา ๒ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ธรรมเทศนาว่า “ท่านทั้งหลายจงเห็นบาปว่าเป็นบาป” นี้จัดเป็น ธรรมเทศนาประการที่ ๑

๒. ธรรมเทศนาว่า “ท่านทั้งหลายครั้นเห็นบาปว่าเป็นบาปแล้ว จงเบื่อหน่ายคลายกำหนด ปลดปล่อยตนให้พ้นจากบาปนั้น” นี้จัดเป็น ธรรมเทศนาประการที่ ๒

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมเทศนาของตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ว่าโดยปริยาย มี ๒ ประการนี้แล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสุตตันตปิฎก จิงตวรรค คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

เธอจงดูธรรมเทศนา ๒ ประการ

ที่ตถาคตพุทธเจ้าผู้ทรงอนุเคราะห์สัตว์ทุกหมู่เหล่า

ได้ทรงประกาศไว้แล้วโดยคำปริยาย

เธอทั้งหลายผู้ฉลาด จงพิจารณาเห็นบาป

จงคลายความยินดีในบาปนั้น

เธอทั้งหลายมีจิตคลายความยินดีในบาปนั้นแล้ว

จักทำที่สุดแห่งทุกข์ได้

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

เทสนาสูตที่ ๒ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๒. ทุกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค ๓. วิชชาสูตร

๓. วิชชาสูตร

ว่าด้วยวิชา

[๔๐] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย อวิชา(ความไม่รู้)เป็นหัวหน้าแห่งความถึงพร้อมแห่งอกุศลธรรมทั้งหลาย อหิริกะ(ความไม่อายบาป) และโอดตปปะ(ความไม่กลัวบาป)เป็นไปตาม

ภิกษุทั้งหลาย สอนวิชา(ความรู้)เป็นหัวหน้าแห่งความถึงพร้อมแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย หิริ(ความอายบาป) และโอดตปปะ(ความกลัวบาป)เป็นไปตาม”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ทุกติ^๑อย่างใดอย่างหนึ่งในโลกนี้และในโลกอื่น
ทั้งหมดมีอวิชาเป็นมูลเหตุ
เกิดขึ้นด้วยความปรารถนาและความโลภ
อนึ่ง เพราะมีอวิชาเป็นมูลเหตุ
คนจึงมีความปรารถนาชั่ว
ไม่มีหิริ ไม่มีความเอื้อเฟื้อ
เขาประสพ^๒บาปอยู่เสมอ
เพราะบาปนั้น เขาต้องไปเกิดในอบายแน่นอน
เพราะฉะนั้น ภิกษุ เมื่อละฉันทะ โลภะ และอวิชาได้
ทำวิชาให้เกิดขึ้น จึงละทุกติทั้งปวงได้
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

วิชาสูตรที่ ๓ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ **ทุกติ** หมายถึงก่อเกิดทุกข์มีพยาธิ และมรณะ เป็นต้น หรือหมายถึงข้อประพฤติกิเลสมีรากะเป็นต้น
ครอบงำ ได้แก่ กายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต (ข.อิตติ.อ. ๔๐/๑๗๖)

^๒ **ประสพ** ในที่นี้หมายถึงสัมผัสสมบพมีกายทุจริต เป็นต้น (ข.อิตติ.อ. ๔๐/๑๗๖)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๒. ทุกนิบาต]

๒. ทุกนิวรรค ๔. ปัญญาปริหีนสูตร

๔. ปัญญาปริหีนสูตร

ว่าด้วยสัตว์ที่เสื่อมจากปัญญา

[๔๑] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายที่เสื่อมจากอริยปัญญา^๑ ชื่อว่าเสื่อมถึงที่สุด สัตว์เหล่านั้นย่อมอยู่เป็นทุกข์ คับแค้น อึดอัด เร่าร้อนในปัจจุบัน หลังจากตายแล้ว พึงหวังได้ทุกติ

ภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายที่ไม่เสื่อมจากอริยปัญญา ชื่อว่าไม่เสื่อม สัตว์เหล่านั้น ย่อมอยู่เป็นสุข ไม่คับแค้น ไม่อึดอัด ไม่เร่าร้อนในปัจจุบัน หลังจากตายแล้ว พึงหวังได้สุดดี”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ท่านจงดูชาวโลกพร้อมทั้งเทวโลกที่ยึดมั่นในนามรูป
เข้าใจว่า “นี่เท่านั้นเป็นจริง” เพราะเสื่อมจากปัญญา

ปัญญาที่เป็นเหตุให้ถึงความทำลายกิเลส
และปัญญาที่รู้ชัดความสิ้นไปแห่งชาติและภพโดยชอบ
เป็นปัญญาที่ประเสริฐในโลก

เทวดาและมนุษย์ ย่อมรักปรารถนาดี

ต่อพระสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์

ผู้มีพระสติปัญญา มีพระปัญญาผ่องใส

มีพระสรณะเป็นร่างกายสุดท้าย

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ปัญญาปริหีนสูตรที่ ๔ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ อริยปัญญา หมายถึงวิปัสสนาปัญญาและมรรคปัญญา (ข.อิตติ.อ. ๔๑/๑๗๖)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๓๘๙ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๒. ทุกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค ๕. สุกกธัมมสูตร

๕. สุกกธัมมสูตร

ว่าด้วยธรรมฝ่ายขาว

[๔๒] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย สุกกธรรม^๑ ๒ ประการนี้ ย่อมคุ้มครองโลก

สุกกธรรม ๒ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. หิริ^๒

๒. โอตตปปะ^๓

ถ้าสุกกธรรม ๒ ประการนี้ไม่คุ้มครองโลก ในมนุษยโลกนี้ก็จะไม่ปรากฏ^๔ให้รู้ว่า
หญิงนี้เป็นมารดา หญิงนี้เป็นน้า หญิงนี้เป็นป้า หญิงนี้เป็นภรรยาของอาจารย์หรือ
หญิงนี้เป็นภรรยาของครู มนุษย์โลกก็จะประพฤตีสืบสอนกันไปหมด เหมือนอย่าง
พวกแพะ แกะ ไก่ สุนัข และสุนัขจิ้งจอก ฉะนั้น

ภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะเหตุที่สุกกธรรม ๒ ประการนี้ยังคุ้มครองโลกอยู่
ฉะนั้นจึงยังปรากฏให้รู้ว่า หญิงนี้เป็นมารดา หญิงนี้เป็นน้า หญิงนี้เป็นป้า หญิงนี้
เป็นภรรยาของอาจารย์ หรือหญิงนี้เป็นภรรยาของครู”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

เชิงอรรถ :

^๑ สุกกธรรม หมายถึงกุศลธรรม คือธรรมที่เป็นฝ่ายขาว หรือ ธรรมบริสุทธิ์ (ขุ.อิตติ.อ. ๔๒/๑๗๙)

^๒ หิริ หมายถึงความละอายต่อกุศลธรรม (ขุ.อิตติ.อ. ๔๒/๑๗๙)

^๓ โอตตปปะ หมายถึงความกลัวต่อกุศลธรรม (ขุ.อิตติ.อ. ๔๒/๑๗๙)

^๔ ไม่ปรากฏ หมายถึงไม่ปรากฏความเคารพยำเกรงต่อกัน (ขุ.อิตติ.อ. ๔๒/๑๘๒)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๓๙๐ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๒. ทุกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค ๖. อชาตสูตร

หากสัตว์เหล่าใดไม่มีหิริโอดตัมปะในกาลทุกเมื่อ
 สัตว์เหล่านั้นก็ชื่อว่าปราศจากสกกธรรม
 เป็นผู้เข้าถึงชาติและมรณะ
 สวรรสัตว์เหล่าใดเข้าไปตั้งหิริและโอดตัมปะไว้โดยชอบ
 สัตว์เหล่านั้นมีพรหมจรรย์อองาม สงบ มีภพใหม่สิ้นไปแล้ว^๑
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

สกกธรรมสูตรที่ ๕ จบ

๖. อชาตสูตร

ว่าด้วยธรรมชาติที่ไม่เกิด

[๔๓] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
 กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติที่ไม่เกิด ไม่ปรากฏ อันปัจจัยไม่ทำ อันปัจจัยไม่
 ประงแต่ง มีอยู่จริง ภิกษุทั้งหลาย หากธรรมชาติที่ไม่เกิด ไม่ปรากฏ อันปัจจัยไม่ทำ
 อันปัจจัยไม่ประงแต่ง จะไม่มีอยู่จริงไซ้ ในโลกนี้ก็จะไม่ปรากฏภาวะที่สลับออกจาก
 ธรรมชาติที่เกิด ที่ปรากฏ อันปัจจัยทำ อันปัจจัยประงแต่งได้เลย ภิกษุทั้งหลาย
 ก็เพราะธรรมชาติที่ไม่เกิด ไม่ปรากฏ อันปัจจัยไม่ทำ อันปัจจัยไม่ประงแต่ง มีอยู่จริง
 ฉะนั้น จึงปรากฏภาวะที่สลับออกจากธรรมชาติที่เกิด ที่ปรากฏ อันปัจจัยทำ
 อันปัจจัยประงแต่ง”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
 คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ขุ.เถร. (แปล) ๒๖/๑๐๘๒/๕๑๕

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๒. ทุกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค ๗. นิพพานธาตุสูตร

ธรรมชาติที่เกิด ที่ปรากฏ ที่เกิดขึ้นพร้อมแล้ว
อันปัจจัยทำ อันปัจจัยปรุงแต่ง ไม่ยังยื
ระคนด้วยชราและมรณะ เป็นรังแห่งโรค
มีความเสื่อมโทรมเป็นปกติ
มีอาหารและตัณหาเป็นแดนเกิด
บุคคลจึงไม่ควรยินดีธรรมชาติดังกล่าวนั้น
ความสลดออกจากธรรมชาติดังกล่าวนี้ได้
เป็นความสงบ มิใช่วิสัยแห่งการคาดคะเน
เป็นภาวะที่ยังยื

ธรรมชาติที่ไม่เกิด ที่ไม่เกิดขึ้นพร้อมแล้ว
ไม่มีความโศก ปราศจากธุลีคือกิเลส
เป็นภาวะควรเข้าถึงแท้จริง
ความดับแห่งธรรมชาติที่เป็นทุกข์ทั้งหลาย
คือความสงบระงับแห่งสังขาร เป็นความสุข
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

อชาตสูตรที่ ๖ จบ

๗. นิพพานธาตุสูตร

ว่าด้วยนิพพานธาตุ

[๔๔] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย นิพพานธาตุ ๒ ประการนี้

นิพพานธาตุ ๒ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ
๒. อนุปัตติเสสนิพพานธาตุ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๒. ทุกนิบาต]

๒. ทุตติยวรรค ๗. นิพพานธาตุสูตร

สุปาภิเสสนิพพานธาตุ เป็นอย่างไร

ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นพระอรหันตชีนาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว^๑ บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภว-
สังโยชน์แล้ว^๒ หลุดพ้นแล้วเพราะรู้ชอบ เพราะอินทรีย์ ๕ ที่ยังคงอยู่ ไม่ดับไป ภิกษุ
นั้นจึงประสบอริยมรรคและอนิยมรรค เสวยสุขและทุกข์อยู่ ภิกษุทั้งหลาย
ความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ ความสิ้นโมหะของภิกษุนั้น เราเรียกว่า สุปาภิเสส-
นิพพานธาตุ

อนุปาภิเสสนิพพานธาตุ เป็นอย่างไร

ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นพระอรหันตชีนาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจ
ที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภว-
สังโยชน์แล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้ชอบ ภิกษุทั้งหลาย เวทนาทั้งปวงในอัตภาพนี้
นั้นแลของภิกษุนั้น อันค้นหาเป็นต้นให้เปลิดเปลินไม่ได้ต่อไปแล้ว จักรงับดับสนิท
ภิกษุทั้งหลาย สภาวะดังกล่าวนี้ เราเรียกว่า อนุปาภิเสสนิพพานธาตุ

ภิกษุทั้งหลาย นิพพานธาตุ ๒ ประการนี้แล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ตถาคตผู้มีพระจักขุ^๓ ไม่ทรงอิงอาศัยสิ่งใด ๆ

ผู้คงที่ ทรงประกาศนิพพานธาตุไว้ ๒ ประการนี้ คือ

เชิงอรรถ :

^๑ ปลงภาระได้แล้ว หมายถึงปลงขันธภาระได้ ปลงกิเลสภาระได้ และปลงอภิสังขารภาระได้ (ขุ.อิติ.อ. ๔๔/
๑๘๙)

^๒ สิ้นภวสังโยชน์ หมายถึงสิ้นกิเลสที่เป็นเครื่องผูกสัตว์ คร่าสัตว์มาไว้ในภพทั้งหลาย (ขุ.อิติ.อ. ๔๔/๑๘๙)

^๓ หมายถึงจักขุ ๕ ประการ คือ (๑) พุทธจักขุ (ตาพระพุทเจ้า) (๒) มังสจักขุ (ตาเนื้อ) (๓) ทิพพจักขุ (ตาทิพย์)
(๔) ปัญญาจักขุ (ตาปัญญา) (๕) สมันตจักขุ (ตาเห็นรอบ) (ดู ขุ.ม. (แปล) ๒๙/๑๕๖/๔๒๔, ขุ.อิติ.อ.
๔๔/๑๙๐)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๒. ทุกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค ๘. ปฏิสัลลานสูตร

นิพพานธาตุประการหนึ่ง เป็นสภาวะมีให้เห็นในอัตภาพนี้

ชื่อว่าสอุปาทิเสสนิพพานธาตุ

เพราะความสิ้นไปแห่งตัณหาที่นำไปสู่ภพ

ส่วนนิพพานธาตุอีกประการหนึ่ง เป็นสภาวะมีในกายภาคหน้า

ชื่อว่าอนุปาติเสสนิพพานธาตุ

เป็นที่ดับสนิทแห่งภพทั้งหลายได้โดยสิ้นเชิง

ชนทั้งหลายผู้ที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งนี้แล้ว

มีจิตหลุดพ้นเพราะความสิ้นไปแห่งภเวตติ^๑

ยินดียิ่งในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งกิเลส เพราะบรรลุธรรมเป็นสาระ

เป็นผู้คงที่ ละภพทั้งปวงได้

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

นิพพานธาตุสูตรที่ ๗ จบ

๘. ปฏิสัลลานสูตร

ว่าด้วยการหลีกเร้น

[๔๕] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้พอใจในการหลีกเร้น ยินดีในการ
หลีกเร้น หมั่นประกอบความสงบแห่งจิตภายใน ไม่ห่างจากฌาน ประกอบด้วย
วิปัสสนา เพิ่มพูนเรือนว่าง^๒ เกิด

เชิงอรรถ :

^๑ ภเวตติ เป็นชื่อของตัณหา หมายถึงเชือกผูกสัตว์ไว้ในภพ(ภาวชขุ) (อง.จตุกก.อ. ๒/๑/๒๗๙)

^๒ เพิ่มพูนเรือนว่าง ในที่นี้หมายถึงการเรียนสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน แล้วไปยังเรือนว่าง นั่งอยู่
ตลอดวันและคืน เจริญอธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา (อง.ทสก.อ. ๓/๗๑/๓๕๗, ม.ม.อ. ๑/๖๕/๑๖๙,
ข.อิตติ.อ. ๔๕/๑๙๒)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๒. ทุกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค ๙. สิกขานิสังสสูตร

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลายพอใจในการหลีกเร้น ยินดีในการหลีกเร้น หมั่นประกอบความสงบแห่งจิตภายใน ไม่ห่างจากฌาน ประกอบด้วยวิปัสสนา เพิ่มพูนเรือนว่างอยู่ พึงหวังได้ผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ก็จักเป็นอนาคามี”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนทั้งหลายมีจิตสงบแล้ว มีปัญญารักษาดน

มีสติ เพ่งพินิจอยู่ ไม่ไยดีในกามทั้งหลาย

ย่อมเห็นแจ้งธรรมโดยชอบ

เป็นผู้ยินดีในความไม่ประมาท

มีปกติเห็นภัยในความประมาท

เป็นผู้ไม่ควรเสื่อม ดำรงอยู่ใกล้นิพพานทีเดียว

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ปฐีสลลานสูตรที่ ๘ จบ

๙. สิกขานิสังสสูตร

ว่าด้วยผู้มีสิกขาเป็นอานิสงส์

[๔๖] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีสิกขา^๑ เป็นอานิสงส์ มีปัญญา^๒ เป็นเยี่ยม มีวิมุตติ^๓ เป็นแก่นสาร มีสติเป็นใหญ่^๔ อยู่เถิด

เชิงอรรถ :

^๑ สิกขา ในที่นี้หมายถึงสิกขา ๓ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา (ขุ.อิตติ.อ. ๔๖/๑๙๔)

^๒ ปัญญา ในที่นี้หมายถึงอธิปัญญาสิกขา (ขุ.อิตติ.อ. ๔๖/๙๔)

^๓ วิมุตติ ในที่นี้หมายถึงอรหัตตผล (ขุ.อิตติ.อ. ๔๖/๑๙๔)

^๔ สติเป็นใหญ่ หมายถึงมีจิตตั้งมั่นในสติปฏิฐาน ๔ (ขุ.อิตติ.อ. ๔๖/๑๙๔)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๒. ทุกนิบาต]

๒. ทุตติยวรรค ๙. ลิกขานิสังสสูตร

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลายเป็นผู้มีสิกขาเป็นอานิสงส์ มีปัญญาเป็นเยี่ยม มีวิมุตติเป็นแก่นสาร มีสติเป็นใหญ่อยู่ พึงหวังได้ผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ก็จักเป็นอนาคามี”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

เราเรียกภุมณีผู้มีสิกขาบริบูรณ์ ไม่มีธรรมที่ต้องละ
มีปัญญาเป็นเยี่ยม มีปกติเห็นที่สดคือภาวะที่สิ้นสุดแห่งชาติ
ทรงไว้ซึ่งร่างกายสุดท้ายนั้นแล้ว
เป็นผู้ละมาร เป็นผู้ถึงฝั่งแห่งชรา^๑

เพราะฉะนั้น เธอทั้งหลายจงเป็นผู้ยินดีในฌาน
เป็นผู้มีจิตตั้งมั่นทุกเมื่อ มีความเพียร
มีปกติเห็นที่สดคือภาวะที่สิ้นสุดแห่งชาติ
ครอบงำมารพร้อมทั้งเสนามารได้
เป็นผู้ถึงฝั่งแห่งชาติและมรณะได้
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ลิกขานิสังสสูตรที่ ๙ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อิติวุตตกะข้อ ๓๙ หน้า ๓๘๖

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๓๙๖ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๒. ทุกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค ๑๐. ชาครियสูตร

๑๐. ชาครियสูตร

ว่าด้วยภิกษุผู้ตื่นอยู่

[๔๗] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเป็นผู้ตื่น^๑ อยู่อย่างมีสติ มีสัมปชัญญะ มีจิตตั้งมั่น เบิกบาน ผ่องใส และควรเป็นผู้เห็นแจ้งสมควรแก่กาลในกุศลธรรมทั้งหลาย ในการ ประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งกัมมัฏฐานนั้น

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเป็นผู้ตื่น อยู่อย่างมีสติ มีสัมปชัญญะ มีจิตตั้งมั่น เบิกบาน ผ่องใส และเป็นผู้เห็นแจ้งสมควรแก่กาลในกุศลธรรมทั้งหลาย ในการ ประกอบกัมมัฏฐานนั้นอยู่ พึงหวังได้ผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผล ในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ก็จักเป็นอนาคามี”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

เธอทั้งหลายที่หลับอยู่ จงรีบตื่น

ที่ตื่นอยู่ จงฟังคำของเรา

ความเป็นผู้ตื่นจากความหลับเป็นคุณประเสริฐ

เพราะภัย^๒ย่อมไม่มีแก่ผู้ตื่นอยู่

เชิงอรรถ :

^๑ เป็นผู้ตื่น หมายถึงเป็นผู้มีความเพียรเป็นเครื่องตื่น (ขุ.อิติ.อ. ๔๗/๑๙๖)

^๒ ภัย ในที่นี้หมายถึง (๑) อัถตนาว่าทภัย (ภัยเกิดจากการดิ้นรนตนเอง) (๒) ปราณวาทภัย (ภัยเกิดจากการถูกผู้อื่นดิ้นรน) (๓) ทัดนทภัย (ภัยเกิดจากการถูกลงอาชญา) (๔) ทุกคตภัย (ภัยเกิดจากทุกคิด) และ (๕) วัฏฏภัยมีชาติ เป็นต้น (ขุ.อิติ.อ. ๔๗/๑๙๙)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๓๙๗ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๒. ทุกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค ๑๑. อาปายิกสูตร

ผู้ที่ตื่นอยู่ มีสติสัมปชัญญะ มีจิตตั้งมั่น
 เบิกบาน ผ่องใส พิจารณาธรรมโดยชอบตามกาลที่เหมาะสม
 มีสมาธิเป็นธรรมผุดขึ้น^๑ ฟังคำสั่งความมืดได้
 เพราะฉะนั้นแล ภิกษุควรประพฤติธรรมเป็นเหตุให้ตื่น
 มีความเพียร มีปัญญารักษาดน มีปกติได้ฉาน
 ตัดสังโยชน์ในชาติและชราได้แล้ว
 ก็จะมีบรรลूसัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยมในอัตภาพนี้แน่นอน
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ชาครियสูตรที่ ๑๐ จบ

๑๑. อาปายิกสูตร

ว่าด้วยคนผู้จะเกิดในอบาย

[๔๘] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
 กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย คน ๒ จำพวกนี้ จะเกิดในอบาย จะเกิดในนรก เพราะไม่ละ
 ความประพฤติชั่วนี้

คน ๒ จำพวกไหนบ้าง คือ

๑. คนที่ไม่ประพฤติพรหมจรรย์ แต่ปฏิบัติว่า ประพฤติพรหมจรรย์
๒. คนที่ชอบใจทศูประพฤติพรหมจรรย์อย่างบริสุทธิ์ บริบูรณ์ ด้วย
 อพรหมจรรย์อันไม่มีมูล

เชิงอรรถ :

^๑ สมาธิเป็นธรรมผุดขึ้น หมายถึงสัมปชัญญะที่ให้สำเร็จกิจ ๔ (ขุ.อิตติ.อ. ๔๗/๑๙๙)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๓๙๘ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๒. ทุกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค ๑๑. อาปายิกสูตร

ภิกษุทั้งหลาย คน ๒ จำพวกนี้แล จะเกิดในอบาย จะเกิดในนรก เพราะไม่ละ
ความประพฤติชั่วนี้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

คนที่ชอบกล่าวคำไม่จริง
หรือคนที่ทำความชั่วแล้วกล่าวว่า
“ฉันไม่ได้ทำ” ต่างก็ตกนรก
คน ๒ จำพวกนั้น ต่างก็มีกรรมชั่ว
ตายไปแล้ว มีคติเท่าเทียมกันในโลกหน้า^๑
ภิกษุชั่วจำนวนมากมีผ้ากาสาอะพินทีค
มีธรรมเลวทราม ไม่สำรวม
ย่อมนรกเพราะบาปกรรมทั้งหลาย
การกลืนกินก้อนเหล็กแดงที่ร้อนดุจเปลวเพลิง
ยังดีกว่าการที่ภิกษุผู้ทุศีลไม่สำรวม
บริโภคอาหารที่ชาวบ้านเขาถวาย^๒
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

อาปายิกสูตรที่ ๑๑ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ดู ธรรมบท ข้อ ๓๐๖ หน้า ๑๒๘, อุทาน ข้อ ๓๘ หน้า ๒๔๘, สุตตนิบาต ข้อ ๖๖๗ หน้า ๖๕๙ ในเล่มนี้

^๒ ดู ธรรมบท ข้อ ๓๐๗-๓๐๘ หน้า ๑๒๙, อิติวุตตกะ ข้อ ๙๑ หน้า ๔๖๔ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๒. ทุกนิบาต]

๒. ทุตติยวรรค ๑๒. ทิฏฐิคตสูตร

๑๒. ทิฏฐิคตสูตร

ว่าด้วยทิฏฐิ

[๔๙] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์ต่างก็ถูกทิฏฐิ ๒ อย่างครอบงำ คือ เทวดา และมนุษย์พวกหนึ่งยึดติดอยู่^๑ เทวดาและมนุษย์พวกหนึ่งแล่นเลยไป^๒ ส่วนเทวดา และมนุษย์ผู้มีปัญญาจักชย ย่อมเห็นตามความเป็นจริง

เทวดาและมนุษย์พวกหนึ่งยึดติดอยู่ เป็นอย่างไร

คือ เทวดาและมนุษย์พอใจ ยินดี เพลิดเพลินอยู่ในภพ เมื่อตถาคตแสดงธรรม เพื่อความดับแห่งภพ จิตของเทวดาและมนุษย์นั้นย่อมไม่ยอมรับ ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งมั่น ไม่น้อมใจเชื่อ เทวดาและมนุษย์พวกหนึ่งยึดติดอยู่ เป็นอย่างนี้แล

เทวดาและมนุษย์พวกหนึ่งแล่นเลยไป เป็นอย่างไร

คือ เทวดาและมนุษย์อึดอัด ระอา รังเกียจ ไม่ยินดีภพนั้นแล จึงหลงเพลิดเพลิน ความขาดสูญโดยทำนองว่า ท่านทั้งหลาย ทราบว่า อัตตาของเรา นี้ เมื่อตายไป ย่อมขาดสูญพินาศไป หลังจากตายแล้วจะไม่ต้องกลับมาเกิดอีก ชื่อว่าเป็นธรรมชาติ สงบ ประณีต ถ่องแท้ เทวดาและมนุษย์พวกหนึ่งแล่นเลยไป เป็นอย่างนี้แล

เชิงอรรถ :

^๑ พวกหนึ่งยึดติดอยู่ หมายถึงพวกสัสสตทิฏฐิ (ขุ.อิตติ.อ. ๔๙/๒๐๒)

^๒ พวกหนึ่งแล่นเลยไป หมายถึงพวกอุจเฉททิฏฐิ (ขุ.อิตติ.อ. ๔๙/๒๐๒)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๒. ทุกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค ๑๒. ทิฏฐิคตสูตร

เทวดาและมนุษย์ผู้มีปัญญาจักชวย่อมเห็นตามความเป็นจริง เป็นอย่างไร
คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ชวย่อมพิจารณาเห็นสิ่งที่มีอยู่ เป็นอยู่ โดยสภาวะแท้จริง ครั้นเห็นเช่นนั้นแล้วก็ปฏิบัติเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อความดับสิ่ง ที่เป็นจริง โดยความเป็นจริงนั้น เทวดาและมนุษย์ผู้มีปัญญาจักชวย่อมเห็นตาม ความเป็นจริง เป็นอย่างนี้แล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

อริยสาวกพิจารณาเห็นชั้น ๕ ที่เกิดแล้วตามความเป็นจริง
และธรรมเป็นเครื่องก้าวล่วงชั้น ๕ ที่เกิดแล้ว
ย่อมโน้มจิตไปในนิพพานตามความเป็นจริง
เพราะความสิ้นไปแห่งภวตัณหา

ถ้าอริยสาวกผู้กำหนดรู้ชั้น ๕ ที่เกิดแล้ว
ปราศจากตัณหาในภพน้อยและใหญ่ไซ้
ชื่อว่าภิกษุ ย่อมไม่กลับมาสู่ภพอีก
เพราะชั้น ๕ เกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ทิฏฐิคตสูตรที่ ๑๒ จบ

ทุติยวรรค จบ

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๒. ทุกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค รวมพระสูตรที่มีในวรรค

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. วิตักกสูตร	๒. เทสนาสูตร
๓. วิชชาสูตร	๔. ปัญญาปริหีนสูตร
๕. สุกกัมมสูตร	๖. อชาตสูตร
๗. นิพพานธาตุสูตร	๘. ปฏิสัลลานสูตร
๙. ลิกขานิสังสสูตร	๑๐. ชาศริยสูตร
๑๑. อาปายกสูตร	๑๒. ทิฏฐิคิดสูตร

(ในทุกนิบาตแห่งอิติวุตตกะนี้ ท่านพระเถระผู้ทำปฐมสังคายนา ประกาศพระสูตรไว้ ๒๒ สูตร คือ ในปฐมวรรค ๑๐ สูตร และในทุติยวรรคนี้ ๑๒ สูตร ดังกล่าวมาจะนี้แล)

ทุกนิบาต จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค ๑. มุลสูตร

๓. ดิกนิบาต

๑. ปฐมวรรค

หมวดที่ ๑

๑. มุลสูตร

ว่าด้วยอกุศลมูล^๑

[๕๐] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย อกุศลมูล ๓ ประการนี้

อกุศลมูล ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. อกุศลมูลคือโลภะ (ความอยากได้)

๒. อกุศลมูลคือโทสะ (ความคิดประทุษร้าย)

๓. อกุศลมูลคือโมหะ (ความหลง)

ภิกษุทั้งหลาย อกุศลมูล ๓ ประการนี้แล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

โลภะ โทสะ และโมหะที่เกิดภายในตน

ย่อมทำร้ายบุรุษผู้มีจิตเลวทราม

เหมือนขุยไฟกำจัดต้นไฟ ฉะนั้น^๒

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

มุลสูตรที่ ๑ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ อกุศลมูล หมายถึงรากเหง้าของอกุศล หรือต้นตอของความชั่ว (ขุ.อิตติ.อ. ๕๐/๒๐๖)

^๒ ส.ส. (แปล) ๑๕/๑๑๓/๑๓๐, ข.ม. (แปล) ๒๙/๕/๒๑, ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๒๘/๔๒๙

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๔๐๓ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค ๒. ชาติสูตร

๒. ชาติสูตร

ว่าด้วยชาติ

[๕๑] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ชาติ ๓ ประการนี้

ชาติ ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. รูปชาติ^๑

๒. อรูปชาติ^๒

๓. นิโรธชาติ^๓

ภิกษุทั้งหลาย ชาติ ๓ ประการนี้แล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สัตว์เหล่าใดกำหนดรูปรูปชาติได้แล้ว

ไม่ติดอยู่ในอรูปชาติ น้อมจิตไปในนิโรธชาติ

สัตว์เหล่านั้นย่อมล่วงพ้นมัจจุราชไปได้

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสัมผัสสมตชาติที่ไร้อุปธิด้วยนามกาย

ทรงรู้แจ้งประจักษ์ถึงเหตุแห่งความสลัดคืนอุปธิ

ผู้หาอาสวะมิได้ ทรงแสดงบท^๔ที่ไม่มีความโศก ปราศจากธุลีไว้

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ชาติสูตรที่ ๒ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ รูปชาติ ในที่นี้หมายถึงรูปภพ (ขุ.อิติ.อ. ๕๑/๒๐๘)

^๒ อรูปชาติ ในที่นี้หมายถึงอรูปภพ (ขุ.อิติ.อ. ๕๑/๒๐๘)

^๓ นิโรธชาติ ในที่นี้หมายถึงนิพพาน (ขุ.อิติ.อ. ๕๑/๒๐๘, ๗๒/๒๕๑)

^๔ บท ในที่นี้หมายถึงนิพพาน (ขุ.อิติ.อ. ๕๑/๒๐๙)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค ๓. ปฐมเวทนาสูตร

๓. ปฐมเวทนาสูตร^๑

ว่าด้วยเวทนา สูตรที่ ๑

[๕๒] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เวทนา ๓ ประการนี้

เวทนา ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สุขเวทนา (ความรู้สึกสุข)

๒. ทุกขเวทนา (ความรู้สึกทุกข์)

๓. อทุกขมสุขเวทนา (ความรู้สึกเฉย ๆ จะสุขก็ไม่ใช่ จะทุกข์ก็ไม่ใช่)

ภิกษุทั้งหลาย เวทนา ๓ ประการนี้แล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สาวกของพระพุทธเจ้าผู้มีจิตตั้งมั่น

มีสติสัมปชัญญะอยู่เสมอ

ย่อมรู้ชัดเวทนา เหตุเกิดเวทนา นิพพานอันเป็นที่ดับเวทนา

และขอปฏิบัติที่ให้ถึงความดับเวทนา

เพราะสิ้นเวทนาทั้งหลาย

ภิกษุจึงเป็นผู้หมดความทิว ปรีนิพพานแล้ว

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ปฐมเวทนาสูตรที่ ๓ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ส.สพ. (แปล) ๑๘/๒๔๙/๒๗๐

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๔๐๕ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค ๔. ทุตติยเวทนาสูตร

๔. ทุตติยเวทนาสูตร^๑

ว่าด้วยเวทนา สูตรที่ ๒

[๕๓] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เวทนา ๓ ประการนี้

เวทนา ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สุขเวทนา   ๒. ทุกขเวทนา   ๓. อทุกขมสุขเวทนา

ภิกษุพึงเห็นสุขเวทนาโดยความเป็นทุกข^๒ พึงเห็นทุกขเวทนาโดยความเป็นदจลูกศร พึงเห็นอทุกขมสุขเวทนาโดยความไม่เที่ยง

ภิกษุทั้งหลาย เพราะภิกษุเห็นสุขเวทนาโดยความเป็นทุกข เห็นทุกขเวทนาโดยความเป็นदจลูกศร เห็นอทุกขมสุขเวทนาโดยความไม่เที่ยงได้ ภิกษุนี้เราเรียกว่า ‘เป็นอริยะ มีความเห็นชอบ ตัดตัณหาได้ เพิกถอนสังโยชน์ได้แล้ว ได้ทำที่สุดแห่งทุกข เพราะรู้แจ้งมานะได้โดยชอบ”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุใดเห็นสุขเวทนาโดยความเป็นทุกข

เห็นทุกขเวทนาโดยความเป็นदจลูกศร

เห็นอทุกขมสุขเวทนาที่มีอยู่โดยความไม่เที่ยง

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ส.สพ. (แปล) ๑๘/๒๕๓/๒๗๓

^๒ **ทุกข** หมายถึงวิปริณามทุกข (ทุกขคือ ความผันแปรเปลี่ยนแปลงเรื่อยไป) (ข.อิตติ.อ.๕๓/๒๒๐)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค ๕. ปฐมเอสนาสูตร

ภิกษุ นั้นแล เป็นผู้มีความเห็นชอบ
 เพราะเหตุที่หลุดพ้นได้เด็ดขาดในเวทนานั้น
 จึงชื่อว่าสำเร็จอภิญญา ๖ ประการ
 เป็นผู้สงบ ล่วงพ้นโยคะได้แล้ว เป็นมุนีแท้จริง
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

หุติยเวทนาสูตรที่ ๔ จบ

๕. ปฐมเอสนาสูตร

ว่าด้วยการแสวงหา สูตรที่ ๑

[๕๔] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
 กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ ประการนี้
 การแสวงหา ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. การแสวงหากาม
๒. การแสวงหากภพ
๓. การแสวงหาพรหมจรรย์^๑

ภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ ประการนี้แล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
 คาถาประพันธ์ตั้งนี้ว่า

เชิงอรรถ :

^๑ พรหมจรรย์ ในที่นี้หมายถึงทฤษฎีพรหมจรรย์ กล่าวคือ ลัทธิที่มีความเชื่อว่า ‘โลกเที่ยง’ ‘โลกไม่เที่ยง’
 เป็นต้น (ขุ.อิตติ.อ. ๕๔/๒๒๔) และดู อภิ.วิ. (แปล) ๓๕/๙๑๙/๕๗๕ ประกอบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค ๖. ทุติยเอสนาสูตร

สาวกของพระพุทธเจ้าผู้มีจิตตั้งมั่น
มีสติสัมปชัญญะ
ย่อมรู้ชัดการแสวงหา เหตุเกิดการแสวงหา
ธรรมเป็นที่ดับการแสวงหา^๑
และขอปฏิบัติที่ให้ถึงความสิ้นสุดการแสวงหา
เพราะสิ้นการแสวงหาทั้งหลาย
ภิกษุจึงเป็นผู้หมดความทิว ปรินิพพานแล้ว^๒
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ปฐมเอสนาสูตรที่ ๕ จบ

๖. ทุติยเอสนาสูตร

ว่าด้วยการแสวงหา สูตรที่ ๒

[๕๕] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ ประการนี้

การแสวงหา ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. การแสวงหากาม ๒. การแสวงหาภพ
๓. การแสวงหาพรหมจรรย์

ภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ ประการนี้แล

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรมเป็นที่ดับการแสวงหา แยกเป็น ๓ ระดับ คือ (๑) ปฐมวรรค(โสดาปัตติมรรค) เป็นที่ดับการแสวงหา
พรหมจรรย์ (๒) อนาคามิมรรค เป็นที่ดับการแสวงหากาม (๓) อรหัตตมรรค เป็นที่ดับการแสวงหาภพ
(ข.อิตติ.อ. ๕๔/๒๒๔) และดู อภิ.วิ. (แปล) ๓๕/๙๑๙/๕๗๕ ประกอบ

^๒ ดูเทียบ ที.ปา. ๑๑/๓๐๔/๑๙๔, อภิ.วิ. (แปล) ๓๕/๙๑๙/๕๗๕

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค ๖. ทุตติยเอสนาสูตร

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

การแสวงหากาม การแสวงหาภพ
และการแสวงหาพรหมจรรย์
คือการยึดถือว่าอย่างนี้จริง
อันเป็นทิวฏฐิฐาน^๑

ภิกษุผู้คลายกำหนดได้ทั้งหมด
หลุดพ้นเพราะสิ้นตัณหา
ชื่อว่าสละคืนการแสวงหา(กามและภพ)
พร้อมทั้งถอนทิวฏฐิฐาน^๒

เพราะสิ้นการแสวงหาทั้งหลาย
ภิกษุจึงเป็นผู้ไม่หวัง
และหมดความสงสัยโดยสิ้นเชิง
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ทุตติยเอสนาสูตรที่ ๖ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ คำว่า “ทิวฏฐิฐาน” เป็นชื่อของทิวฏฐิฐานเอง ทิวฏฐิทั้งหลายที่ชื่อว่า ทิวฏฐิฐาน เพราะเป็นเหตุแห่งความ
พินาศทั้งหลายทั้งปวง (ขุ.อิตติ.อ. ๕๕/๒๒๕)

^๒ ดูเทียบ อง.จตก. (แปล) ๒๑/๓๘/๖๕

พระสูตรต้นตอปัญหา ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค ๗. ปฐมอสาवสูตร

๗. ปฐมอสาवสูตร

ว่าด้วยอสาवะ สูตรที่ ๑

[๕๖] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย อสาवะ^๑ ๓ ประการนี้

อสาवะ ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. กามาสาवะ (อสาवะคือกาม)   ๒. ภวาสาवะ (อสาवะคือภพ)

๓. อวิชชาสาवะ (อสาवะคืออวิชชา)

ภิกษุทั้งหลาย อสาवะ ๓ ประการนี้แล

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สาวกของพระพุทธเจ้าผู้มีจิตตั้งมั่น

มีสติสัมปชัญญะ

ย่อมรู้ชัดอสาवะ เหตุเกิดอสาवะ ธรรมเป็นที่ดับอสาवะ

และขอปฏิบัติที่ให้ถึงความดับอสาवะ

เพราะสิ้นอสาवะทั้งหลาย

ภิกษุจึงเป็นผู้หมดความหิว ปรีติพพานแล้ว

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ปฐมอสาवสูตรที่ ๗ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ อสาवะ หมายถึงกิเลสที่หมักหมมหรือดองอยู่ในสันดาน (ที.ปา.อ.๓๐๕/๑๘๗)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๔๑๐ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค ๘. ทุติยอาสาสูตร

๘. ทุติยอาสาสูตร

ว่าด้วยอาสาสูะ สูตรที่ ๒

[๕๗] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย อาสวะ ๓ ประการนี้

อาสวะ ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. กามาสวะ

๒. ภวาสวะ

๓. อวิชชาสวะ

ภิกษุทั้งหลาย อาสวะ ๓ ประการนี้แล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุผู้สิ้นกามาสวะ และภวาสวะ

สาร์อกอวิชาได้แล้ว มีจิตหลุดพ้น

เป็นผู้หาอุปธิมิได้ พิชิตมารพร้อมทั้งเสนามารได้แล้ว

ยอมทรงไว้ซึ่งร่างกายสุดท้าย

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ทุติยอาสาสูตรที่ ๘ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค ๙. ตัณหาสูตร

๙. ตัณหาสูตร^๑

ว่าด้วยตัณหา

[๕๘] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ตัณหา ๓ ประการนี้

ตัณหา ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. กามตัณหา^๒

๒. ภวตัณหา^๓

๓. วิภวตัณหา^๔

ภิกษุทั้งหลาย ตัณหา ๓ ประการนี้แล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ชนทั้งหลายผู้เกี่ยวข้องกับด้วยโยคะคือตัณหา

มีจิตยินดีในภพน้อยและภพใหญ่^๕

เป็นผู้ติดข้องด้วยโยคะคือบ่วงมาร

ไม่มีความเกษมจากโยคะ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ที.ปา. ๑๑/๓๐๕/๑๙๔, ส.สพ. (แปล) ๑๘/๓๒๓/๓๔๒, อง.จก. (แปล) ๒๒/๑๐๖/๖๒๗, อภิ.วิ. (แปล) ๓๕/๙๑๖-๙๑๗, ๙๑๘/๕๗๓-๕๗๔

^๒ กามตัณหา หมายถึงความมีจิตกำหนดนึกในกาม (ข.อิตติ.อ.๕๘/๒๒๗)

^๓ ภวตัณหา หมายถึงความมีจิตกำหนดนึกในภวทฤษฎี (ข.อิตติ.อ.๕๘/๒๒๗)

^๔ วิภวตัณหา หมายถึงความมีจิตกำหนดนึกในอุจเฉททฤษฎี (ข.อิตติ.อ.๕๘/๒๒๗)

^๕ ในที่นี้ ภพน้อย หมายถึงสังขสททฤษฎี หรือภวตัณหา ภพใหญ่ หมายถึงอุจเฉททฤษฎี หรือวิภวตัณหา (ข.อิตติ.อ. ๕๘/๒๒๗)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค ๑๐. มารเขยยสูตร

สัตว์เหล่านั้นย่อมท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ

เข้าถึงชาติและมรณะ

ส่วนชนเหล่าใดละตัณหาได้

ปราศจากตัณหาในภพน้อยและภพใหญ่

บรรลุธรรมเป็นที่สิ้นอาสวะแล้ว

ชนเหล่านั้นชื่อว่า ไปถึงฝั่งในโลก

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ตัณหาสูตรที่ ๘ จบ

๑๐. มารเขยยสูตร

ว่าด้วยธรรมที่เป็นเหตุให้ล่วงพ้นบ่วงมาร

[๕๙] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ ย่อมล่วงพ้นบ่วงมาร รุ่งเรืองดุจ
ดวงอาทิตย์

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้ประกอบด้วยศีลชั้นธัมมัตถิเป็นนอเสขะ

๒. เป็นผู้ประกอบด้วยสมาธิชั้นธัมมัตถิเป็นนอเสขะ

๓. เป็นผู้ประกอบด้วยปัญญาชั้นธัมมัตถิเป็นนอเสขะ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการนี้แล ย่อมล่วงพ้นบ่วงมาร
รุ่งเรืองดุจดวงอาทิตย์”

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๑. ปฐมวรรค รวมพระสูตรที่มีในวรรค

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุผู้เจริญศีล สมาธิ และปัญญาเหล่านี้ไว้ดีแล้ว

จึงล่วงพ้นบ่วงมาร รุ่งเรืองดวงดวงอาทิตย์ ฉะนั้น

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

มารเขยยสูตรที่ ๑๐ จบ

ปฐมวรรค จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. มุลสูตร	๒. ธาตุสูตร
๓. ปฐมเวทนาสูตร	๔. ทุตติยเวทนาสูตร
๕. ปฐมเอสนาสูตร	๖. ทุตติยเอสนาสูตร
๗. ปฐมอาสวสูตร	๘. ทุตติยอาสวสูตร
๙. ตัณฑหาสูตร	๑๐. มารเขยยสูตร

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค ๑. บุญญกิริยาวัตตสูตร

๒. ทุติยวรรค

หมวดที่ ๒

๑. บุญญกิริยาวัตตสูตร^๑

ว่าด้วยบุญญกิริยาวัตต

[๖๐] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย บุญญกิริยาวัตต^๒ ๓ ประการนี้

บุญญกิริยาวัตต ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. บุญญกิริยาวัตตที่สำเร็จด้วยทาน

๒. บุญญกิริยาวัตตที่สำเร็จด้วยศีล

๓. บุญญกิริยาวัตตที่สำเร็จด้วยภาวนา

ภิกษุทั้งหลาย บุญญกิริยาวัตต ๓ ประการนี้แล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ผู้หวังประโยชน์สุข ควรฝึกฝนบำเพ็ญบุญนี้เท่านั้น

ที่ให้ผลเลิศติดต่อกันไป มีสุขเป็นกำไร

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ที.ปา. ๑๑/๓๐๕/๑๙๓-๑๙๖, อัง.อรรถก. (แปล) ๒๓/๓๖/๒๙๔-๒๙๕

^๒ บุญญกิริยาวัตต มาจากบุญญกิริยา + วัตต แยกอธิบายความหมายได้ดังนี้ (๑) บุญญกิริยา หมายถึงการตั้งใจบำเพ็ญบุญ (๒) วัตต หมายถึงที่ตั้งหรือเหตุให้เกิดอานิสงส์ต่าง ๆ ดังนั้น บุญญกิริยาวัตต จึงหมายถึงการบำเพ็ญบุญอันเป็นที่ตั้งหรือเป็นเหตุให้เกิดอานิสงส์ (อัง.อรรถก.อ. ๓/๓๖/๒๕๖-๒๕๗, ขุ.อิติ.อ. ๖๐/๒๓๒, อัง.อรรถก.ฎีกา ๓/๓๖/๒๙๒-๒๙๓)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค ๒. จักขุสูตร

คือควรบำเพ็ญทาน ควรประพฤติธรรมสม่ำเสมอ
และควรเจริญเมตตาภาวนา
บ้นทิต ครั้นเจริญธรรม ๓ ประการ
ที่เป็นเหตุให้เกิดสุขดังกล่าวมานี้แล้ว
ย่อมเข้าถึงโลกที่มีสุข ปราศจากการเบียดเบียนกัน
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ปญญกิริยาวัตถุสูตรที่ ๑ จบ

๒. จักขุสูตร

ว่าด้วยจักขุ

[๖๑] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย จักขุ ๓ ประการนี้

จักขุ ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. มังสจักขุ (ตาเนื้อ)

๒. ทิพพจักขุ (ตาทิพย์)

๓. ปัญญาจักขุ (ตาคือปัญญา)

ภิกษุทั้งหลาย จักขุ ๓ ประการนี้แล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นอุดมบุรุษ

ได้ตรัสจักขุ ๓ ประการนี้ คือ มังสจักขุ

ทิพพจักขุ และปัญญาจักขุอันยอดเยี่ยม

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค ๓. อินทริยสูตร

ความเกิดขึ้นแห่งมังสัจกษ เป็นทางแห่งทิพพจักษ

เมื่อใด ญาณคือปัญญาจักษอันยอดเยี่ยมเกิดขึ้น

เมื่อนั้น บุคคลย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

เพราะได้ปัญญาจักษ^๑

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

จักขุสูตรที่ ๒ จบ

๓. อินทริยสูตร

ว่าด้วยอินทริย์

[๖๒] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย อินทริย์ ๓ ประการนี้

อินทริย์ ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. อนัญญาตัญญูสสามิตินทริย์^๒

๒. อัญญินทริย์^๓

๓. อัญญาตาวินทริย์^๔

ภิกษุทั้งหลาย อินทริย์ ๓ ประการนี้แล”

เชิงอรรถ :

^๑ ที.ปา. ๑๑/๓๐๕/๑๙๖, อภิ.ก. ๓๗/๓๗๔/๒๑๔

^๒ **อนัญญาตัญญูสสามิตินทริย์** หมายถึงอินทริย์ของผู้ปฏิบัติด้วยมุ่งว่า ‘เราจักรู้อมตบพ (นิพพาน) หรือ
อริยสังขธรรม ๔ ที่ยังมีได้รู้ ยังมีได้บรรลุ’ คำนี้เป็นชื่อของโสดาปัตติมคคญาณ (ขุ.อิติ.อ. ๖๒/๒๓๗)

^๓ **อัญญินทริย์** หมายถึงอินทริย์ หรือปัญญาที่รู้โดยข้ามพ้นแดนมิจฉาทิฏฐิแล้วกำหนดรู้อริยสัง ๔ มีทุกข
เป็นต้น เช่นเดียวกับโสดาปัตติมคคญาณ แต่มีลักษณะรู้ชัดกว่ากันตามลำดับ คำนี้เป็นชื่อของญาณ ๖
คือตั้งแต่โสดาปัตติมคคญาณ ถึงอรหัตตมคคญาณ (ขุ.อิติ.อ. ๖๒/๒๓๗-๒๓๘)

^๔ **อัญญาตาวินทริย์** หมายถึงอินทริย์ของท่านผู้รู้ทั่วถึงแล้ว กล่าวคือปัญญาของพระอรหันตชินาสพ คำนี้
เป็นชื่อของอรหัตตผลญาณ (ขุ.อิติ.อ. ๖๒/๒๓๗-๒๓๘)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค ๔. อัทธาสูต

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ญาณในความสิ้นกิเลสย่อมเกิดขึ้นแก่พระเสขะ
ผู้กำลังศึกษาและปฏิบัติตามทางสายตรงก่อน
ลำดับต่อจากนั้นอัญญินทรีย์จึงเกิดขึ้น
ต่อจากอัญญินทรีย์นั้น
ญาณว่า 'วิมุตติของเราไม่กำเริบ' เพราะภวสังโยชน์สิ้นไป
ย่อมเกิดขึ้นแก่ท่านผู้หลุดพ้นด้วยอรหัตตผล ผู้คงที่^๑
พระอริยะผู้สมบูรณ์ด้วยอินทรีย์
ผู้สงบ ยินดีในสันติบาท
พิชิตมารพร้อมทั้งเสนามารได้แล้ว
ย่อมทรงไว้ซึ่งร่างกายสุดท้าย
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

อินทริยสูตรที่ ๓ จบ

๔. อัทธาสูต^๒

ว่าด้วยกาลเวลา

[๖๓] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

"ภิกษุทั้งหลาย กาล ๓ กาลนี้

กาล ๓ กาล อะไรบ้าง คือ

๑. อดีตกาล   ๒. อนาคตกาล   ๓. ปัจจุบันกาล

ภิกษุทั้งหลาย กาล ๓ กาลนี้แล"

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อง.ต.ก. (แปล) ๒๐/๘๖/๓๑๒ และดู อง.ต.ก.อ. ๒/๘๖/๒๔๐-๒๔๑, ข.อ.ติ.อ. ๖๒/๒๓๗ ประกอบ

^๒ ดูเทียบ ที.ปา. ๑๑/๓๐๕/๑๙๔

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค ๔. อัถฐาสูต

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สัตว์ทั้งหลายผู้สำคัญชั้น ๕ ว่าเป็นเรื่องที่พูดกัน
ยึดมั่นอยู่ในเรื่องที่พูดกัน
ย่อมตั้งเข้าหากิเลสเครื่องประกอบของมัจจุราช
เพราะไม่กำหนดรู้เรื่องที่พูดกันให้ถ่องแท้
ส่วนพระขีณาสพกำหนดรู้เรื่องที่พูดกันได้อย่างถ่องแท้
จึงไม่สำคัญผู้พูด ท่านมีใจสัมผัสนิโมกข์
และสันติบทอันยอดเยี่ยมแล้วนั้นแล
พระขีณาสพนั้น ชื่อว่าสมบุรณด้วยคุณสมบัติ
ที่เกิดจากความกำหนดรู้เรื่องที่พูดกัน สงบแล้ว
ยินดีในสันติบท เป็นผู้พิจารณาแล้วจึงใช้สอยปัจจัย ๔ เสมอ
ดำรงอยู่ในธรรม เป็นผู้จบเวท
จึงไม่เข้าถึงการนับ^๑อีกต่อไป

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

อัถฐาสูตที่ ๔ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ไม่เข้าถึงการนับ หมายถึงไม่นับว่าเป็นมนุษย์และเทวดา เพราะไม่มีภพที่จะเกิดอีก (ขุ.อิตติ.อ. ๖๓/๒๔๒)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๔๑๙ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค ๕. ทุจจริตสูตร

๕. ทุจจริตสูตร

ว่าด้วยทุจริต

[๖๔] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ทุจจริต ๓ ประการนี้

ทุจริต ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. กายทุจริต (ความประพฤติชั่วด้วยกาย)

๒. วจีทุจริต (ความประพฤติชั่วด้วยวาจา)

๓. มโนทุจริต (ความประพฤติชั่วด้วยใจ)

ภิกษุทั้งหลาย ทุจจริต ๓ ประการนี้แล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลมีปัญญาทราม ทำกายทุจริต วจีทุจริต

มโนทุจริต และอกุศลกรรมอื่น ๆ ซึ่งประกอบด้วยโทษไว้ตลอด

ไม่ทำกุศลกรรมไว้เลย ทำแต่อกุศลกรรมไว้มากมาย

หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในนรก

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ทุจจริตสูตรที่ ๕ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๒. พุติยวรรค ๖. สจฺจริตสุตฺร

๖. สจฺจริตสุตฺร

ว่าด้วยสจฺจริต

[๖๕] แท้จริง พระสุตฺรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสุตฺรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย สจฺจริต ๓ ประการนี้

สจฺจริต ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. กายสจฺจริต (ความประพฤติชอบด้วยกาย)

๒. วจีสจฺจริต (ความประพฤติชอบด้วยวาจา)

๓. มโนสจฺจริต (ความประพฤติชอบด้วยใจ)

ภิกษุทั้งหลาย สจฺจริต ๓ ประการนี้แล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสุตฺรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลผู้มีปัญญา ละกายทุจริต วจฺจทุจริต

มโนทุจริตและอกุศลกรรมอื่น ๆ ซึ่งประกอบด้วยโทษได้แล้ว

ไม่ทำอกุศลกรรมไว้ ทำแต่กุศลกรรมไว้มากมาย

หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในสวรรค์

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

สจฺจริตสุตฺรที่ ๖ จบ

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค ๗. โสเจยยสูตร

๗. โสเจยยสูตร

ว่าด้วยความสะอาด

[๖๖] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ความสะอาด ๓ ประการนี้

ความสะอาด ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ความสะอาดกาย

๒. ความสะอาดวาจา

๓. ความสะอาดใจ

ภิกษุทั้งหลาย ความสะอาด ๓ ประการนี้แล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ผู้มีกายสะอาด มีวาจาสะอาด

มีใจสะอาด ไม่มีอาสวะ

เป็นผู้สะอาด ถึงพร้อมด้วยความสะอาด

บัณฑิตทั้งหลายเรียกว่า เป็นผู้ล้างบาปได้^๑

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

โสเจยยสูตรที่ ๗ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ อง.ติก. (แปล) ๒๐/๑๒๒/๓๖๘

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๔๒๒ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค ๘. โมนะยสุต

๘. โมนะยสุต

ว่าด้วยความเป็นมุนี

[๖๗] แท้จริง พระสุตตันตปิฎก พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสุตตันตปิฎก พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ความเป็นมุนี ๓ ประการนี้

ความเป็นมุนี ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ความเป็นมุนีทางกาย

๒. ความเป็นมุนีทางวาจา

๓. ความเป็นมุนีทางใจ

ภิกษุทั้งหลาย ความเป็นมุนี ๓ ประการนี้แล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสุตตันตปิฎก จิงตฺรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ผู้ที่เป็นมุนีทางกาย เป็นมุนีทางวาจา

เป็นมุนีทางใจ ไม่มีอาสวะ

เป็นมุนี ถึงพร้อมด้วยความเป็นมุนี

บัณฑิตทั้งหลายเรียกว่า เป็นผู้ละได้ทุกอย่าง^๑

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

โมนะยสุตที่ ๘ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ที.ปา ๑๑/๓๐๕/๑๙๖, อจ.ต.ก. (แปล) ๒๐/๑๒๓/๓๖๙, ข.ม. (แปล) ๒๙/๑๔/๖๙, ๑๔๙/๔๐๐, ข.จ. (แปล) ๓๐/๒๑/๑๒๘

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค ๙. ปฐมราคสูตร

๙. ปฐมราคสูตร

ว่าด้วยการละราคะ สูตรที่ ๑

[๖๘] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย บุคคลใดยังละราคะ โทสะ โมหะไม่ได้ บุคคลนี้เราเรียกว่า
ถูกมาร^๑ผูกไว้ สวมบ่วงมารไว้ และถูกมารผู้มีบาปทำได้ตามความปรารถนา

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลใดละราคะ โทสะ โมหะได้แล้ว บุคคลนี้เราเรียกว่า
“ไม่ถูกมารผูกไว้ ไม่สวมบ่วงมารไว้ และไม่ถูกมารผู้มีบาปทำได้ตามความปรารถนา”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระอริยะทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น

เรียกบุคคลผู้ละราคะ โทสะ และอวิชชาได้แล้วว่า

เป็นคนหนึ่งในบรรดาท่านผู้อบรมตนแล้ว

เป็นผู้ประเสริฐ เป็นผู้ไปแล้วอย่างนั้น เป็นผู้ตรัสรู้

เป็นผู้ล่วงเวรและภัย เป็นผู้ละกิเลสทั้งปวงได้

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ปฐมราคสูตรที่ ๙ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ มาร ในที่นี้หมายถึงกิเลสมาร (ขุ.อิตติ.อ. ๖๘/๒๔๖)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค ๑๐. ทุติยราคะสูตร

๑๐. ทุติยราคะสูตร

ว่าด้วยการละราคะ สูตรที่ ๒

[๖๙] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย บุคคลใดเป็นภิกษุหรือภิกษุณี ยังละราคะ โทสะ โมหะไม่ได้ บุคคลนี้เราเรียกว่า ยังข้ามทะเล^๑ที่มีคลื่น มีระลอก^๒ มีน้ำวน^๓ มีสัตว์ร้าย^๔ มี ฝี่เสื่อน้ำไม่ได้

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลใดเป็นภิกษุหรือภิกษุณี ละราคะ โทสะ โมหะได้แล้ว บุคคลนี้เราเรียกว่า ข้ามทะเลที่มีคลื่น มีระลอก มีน้ำวน มีสัตว์ร้าย มีฝี่เสื่อน้ำ ได้แล้ว ข้ามไปถึงฝั่งเป็นผู้ลอยบาปอยู่บนบก^๕”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลใดคลายราคะ โทสะ และอวิชชาได้แล้ว
บุคคลนั้นชื่อว่าข้ามสมุทรนี้ซึ่งมีทั้งคลื่น สัตว์ร้าย
(และ)ฝี่เสื่อน้ำ ที่น่ากลัว ข้ามได้ยาก

เชิงอรรถ :

^๑ ทะเล หมายถึงสังสารวัฏ หรืออายตนะ ๖ (ข.อิติ.อ.๖๙/๒๔๗)

^๒ ระลอก หมายถึงความโกรธ และความคับแค้นใจ (ข.อิติ.อ.๖๙/๒๔๗)

^๓ น้ำวน หมายถึงกามคุณ ๕ (ข.อิติ.อ.๖๙/๒๔๗)

^๔ สัตว์ร้าย ฝี่เสื่อน้ำ หมายถึงมาดคาม (ข.อิติ.อ.๖๙/๒๔๗)

^๕ หมายถึงข้ามโอฆะใหญ่คือสังสารวัฏและกามทั้งหลายเป็นต้น แล้วดำรงอยู่บนบกคือนิพพาน (ข.อิติ.อ. ๖๙/๒๔๗) และดู อัง.สตตก. (แปล) ๒๓/๑๕/๒๔ ประกอบ

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๒. ทุติยวรรค รวมพระสูตรที่มีในวรรค

เรากล่าวว่า 'บุคคลนั้นล่วงพ้นกิเลสเครื่องข้อง ละมัจจุได้
ไม่มีอุปธิ ละทุกข์เพื่อไม่เกิดอีกต่อไป
ถึงความดับ ไม่ถึงการนับ
ลงมัจจุราชให้หลงได้'^๑
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ทุติยภาคสูตรที่ ๑๐ จบ

ทุติยวรรค จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปุณฺณกิริยาวัตถุสูตร	๒. จักขุสูตร
๓. อินทริยสูตร	๔. อัทธาสูตร
๕. ทุจจริตสูตร	๖. สุจจริตสูตร
๗. โสเจยยสูตร	๘. โมนยยสูตร
๙. ปฐมภาคสูตร	๑๐. ทุติยภาคสูตร

เชิงอรรถ :

^๑ ส.สพ. (แปล) ๑๘/๒๒๙/๒๑๙

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๔๒๖ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๓. ตติยวรรค ๑. มิจฉาทิฏฐิกสูตร

๓. ตติยวรรค

หมวดที่ ๓

๑. มิจฉาทิฏฐิกสูตร

ว่าด้วยผู้มีความเห็นผิด

[๗๐] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เราได้เห็นเหล่าสัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วสิจทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก

คำที่ว่า ‘เราได้เห็นเหล่าสัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วสิจทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก’ นั้น เราหาได้กล่าวเพราะรับฟังมาจากสมณะหรือพราหมณ์อื่น ๆ ไม่

ภิกษุทั้งหลาย ที่แท้แล้ว เรารู้อเอง เห็นเอง ทราบเองทั้งนั้น จึงกล่าว คำนี้ว่า ‘เราได้เห็นเหล่าสัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วสิจทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก’”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๓. ตติยวรรค ๒. สัมมาทิฏฐิโกสูตร

บุคคลในโลกนี้ตั้งจิตไว้ผิด กล่าววาจาผิด
 ทำการงานทางกายที่ผิด มีความขวนขวายน้อย^๑
 ทำกรรมอันไม่เป็นบุญไว้ในชีวิตอันน้อยในโลกนี้
 เขามีปัญญาทราม หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในนรก
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

มิจฉาทิฏฐิโกสูตรที่ ๑ จบ

๒. สัมมาทิฏฐิโกสูตร

ว่าด้วยผู้มีความเห็นชอบ

[๗๑] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
 กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เราได้เห็นเหล่าสัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต
 ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ
 หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

คำที่ว่า ‘เราได้เห็นเหล่าสัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต
 ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความ
 เห็นชอบ หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์’ นั้น เราหาได้กล่าวเพราะ
 รับฟังมาจากสมณะหรือพรหมณ์อื่น ๆ ไม่

ภิกษุทั้งหลาย ที่แท้แล้ว เรารู้เอง เห็นเอง ทราบเองทั้งนั้น จึงกล่าว
 คำนี้ว่า ‘เราได้เห็นเหล่าสัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าว

เชิงอรรถ :

^๑ มีความขวนขวายน้อย หมายถึงไม่ทำประโยชน์สุขแก่ตนและผู้อื่น (ข.อิตติ.อ. ๗๐/๒๕๑)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๓. ดติยวรรค ๓. นิสสรณียสูตร

ร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ
หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลในโลกนี้ ตั้งจิตไว้ชอบ กล่าววาจาชอบ
ทำการทำงานทางกายที่ชอบ มีความชวนชวยมาก
ได้ทำกรรมอันเป็นบุญไว้ในชีวิตอันน้อยในโลกนี้
เขามีปัญญา หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในสวรรค์
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

สัมมาทิฏฐิโกสูตรที่ ๒ จบ

๓. นิสสรณียสูตร

ว่าด้วยธาตุที่มีคุณสมบัติสลัดออก

[๗๒] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ธาตุเป็นที่สลัดออก ๓ ประการนี้

ธาตุเป็นที่สลัดออก ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เนกขัมมธาตุ^๑เป็นที่สลัดละกามทั้งหลาย

๒. อรูปธาตุ^๒เป็นที่สลัดละรูปธรรมทั้งหลาย

เชิงอรรถ :

^๑ เนกขัมมธาตุ หมายถึงรูปฌาน (ขุ.อิตติ.อ. ๗๒/๒๕๑)

^๒ อรูปธาตุ หมายถึงอรูปฌาน (ขุ.อิตติ.อ.๗๒/๒๕๑) และดูเทียบเชิงอรรถที่ ๒ หน้า ๓๘๘

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๓. ตติยวรรค ๔. สันตตรสูตร

๓. นิโรธชาติ^๑ เป็นที่สลัดละธรรมชาติที่เกิดแล้ว ถูกปัจจัยปรุงแต่ง อาศัย
กันและกันเกิดขึ้น

ภิกษุทั้งหลาย ชาติเป็นที่สลัดออก ๓ ประการนี้แล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุผู้มีความเพียรรู้ชัดชาติเป็นที่สลัดกามออก
และชาติเป็นเหตุล่วงพ้นรูปธรรมแล้ว
สัมผัสภาวะที่สงบระงับสังขารทั้งปวงตลอดกาล
ภิกษุนั้นแล เป็นผู้มีความเห็นชอบ
เพราะเหตุที่น้อมจิตไปในนิพพานชาตินั้น
จึงชื่อว่าสำเร็จจอกุญญา ๖ ประการ
เป็นผู้สงบ ล่วงพ้นโยคะได้แล้ว เป็นมุนีแท้จริง
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

นิสสรณียสูตรที่ ๓ จบ

๔. สันตตรสูตร

ว่าด้วยนิโรธสงบยิ่งกว่าอรุปรธรรม

[๗๓] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย อรุปรธรรม^๒สงบยิ่งกว่าอรุปรธรรม^๓ นิโรธ^๔สงบยิ่งกว่าอรุปรธรรม”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๓ หน้า ๓๘๘ ในเล่มนี้

^๒ อรุปรธรรม ในที่นี้หมายถึงอรุปรภพ (ขุ.อิตติ.อ.๗๓/๒๕๒)

^๓ ปรุปรธรรม ในที่นี้หมายถึงรูปภพ (ขุ.อิตติ.อ.๗๓/๒๕๒)

^๔ นิโรธ ในที่นี้หมายถึงนิพพาน (ขุ.อิตติ.อ. ๗๓/๒๕๒)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๓. ตติยวรรค ๕. ปุตตสูตร

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สัตว์เหล่าใดเข้าถึงรูปภพ
และสัตว์เหล่าใดดำรงอยู่ในรูปภพ
สัตว์เหล่านั้นเมื่อยังไม่รู้แจ้งนิโรธ จะต้องกลับมาเกิดอีก
ส่วนสัตว์เหล่าใดกำหนดรู้รูปธาตุได้แล้ว
ไม่ติดอยู่ในรูปธาตุ น้อมจิตอยู่ในนิโรธ
สัตว์เหล่านั้นย่อมล่วงพ้นมัจจุราชไปได้
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสัมผัสสมมตธาตุที่ไร้อุปธิด้วยนามกาย
ทรงรู้แจ้งประจักษ์ถึงเหตุแห่งความสลัดคืนอุปธิ
ผู้หาอาสวะมิได้ ทรงแสดงบทที่ไม่มี ความเศร้าโศก ปราศจากธุลีไว้
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

สันตตรสูตรที่ ๔ จบ

๕. ปุตตสูตร

ว่าด้วยบุตร

[๗๔] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย บุตร ๓ จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก

บุตร ๓ จำพวกไหนบ้าง คือ

๑. อติชาตบุตร (บุตรที่มีคุณสมบัติสูงกว่ามารดาบิดา)
๒. อนุชาตบุตร (บุตรที่มีคุณสมบัติเสมอกับมารดาบิดา)
๓. อวชาตบุตร (บุตรที่มีคุณสมบัติต่ำกว่ามารดาบิดา)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๓. ดติยวรรค ๕. ปุตตสูตร

อติชาตบุตร เป็นอย่างไร

คือ มารดาบิดาของบุตรในโลกนี้ไม่ถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ไม่ถึงพระธรรมเป็นสรณะ ไม่ถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ ไม่งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ไม่งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ ไม่งดเว้นจากการประพฤตินิดในกาม ไม่งดเว้นจากการพูดเท็จ ไม่งดเว้นจากการตีมน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นผู้มึศีล มีกรรมเลวทราม ส่วนบุตรของมารดาบิดาเหล่านั้น ถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ถึงพระธรรมเป็นสรณะ ถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ งดเว้นจากการประพฤตินิดในกาม งดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการตีมน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นผู้มึศีล มีกัลยาณธรรม อติชาตบุตรเป็นอย่างไร

อนุชาตบุตร เป็นอย่างไร

คือ มารดาบิดาของบุตรในโลกนี้ถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ถึงพระธรรมเป็นสรณะ ถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ งดเว้นจากการประพฤตินิดในกาม งดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการตีมน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นผู้มึศีล มีกัลยาณธรรม แม้บุตรของมารดาบิดาเหล่านั้น ก็ถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ถึงพระธรรมเป็นสรณะ ถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ งดเว้นจากการประพฤตินิดในกาม งดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการตีมน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นผู้มึศีล มีกัลยาณธรรม อนุชาตบุตรเป็นอย่างไร

อวชาตบุตร เป็นอย่างไร

คือ มารดาบิดาของบุตรในโลกนี้ถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ถึงพระธรรมเป็นสรณะ ถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ งดเว้นจากการประพฤตินิดในกาม งดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจาก

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๓. ดติยวรรค ๕. ปุตตสูตร

การตีมน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม
 ส่วนบุตรของมารดาบิดาเหล่านั้น ไม่ถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ไม่ถึงพระธรรม
 เป็นสรณะ ไม่ถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ ไม่งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ไม่งดเว้นจากการ
 ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ ไม่งดเว้นจากการประพฤติดิฉิดในกาม ไม่งดเว้นจาก
 การพูดเท็จ ไม่งดเว้นจากการตีมน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท
 เป็นผู้ทุศีล มีธรรมเลวทราม อวชาตบุตรเป็นอย่างนี้

ภิกษุทั้งหลาย บุตร ๓ จำพวกนี้แล มีปรากฏอยู่ในโลก”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
 คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บัณฑิตย่อมปรารถนาอติชาตบุตรและอนุชาตบุตร

ไม่ปรารถนาอวชาตบุตร ซึ่งมีแต่ทำลายวงศ์ตระกูล

บุตร ๓ จำพวกนี้เท่านั้น มีอยู่ในโลกนี้

ส่วนบุตรผู้เป็นอุบาสก ถึงพร้อมด้วยศรัทธาและศีล

รู้ความประสงค์ของผู้ขอ^๑ ปราศจากความตระหนี่

ย่อมรุ่งเรืองในหมู่บริษัท เหมือนดวงจันทร์พ้นจากเมฆ ฉะนั้น

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ปุตตสูตรที่ ๕ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ **รู้ความประสงค์ของผู้ขอ** หมายถึงคลุ่ห้ส่ถเมื่อเห็นภิกษุเที่ยววิณฑพบาศยึนที่ประดูเรื้อนของคณ เป็นผู้นึ่่ง
 ไม่ออกปากขอ แต่ก็รู้ความหมายได้ว่า ท่านกำลังขอ (อง.ปญจก.ฐึกา ๓/๓๖-๓๗/๒๑)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๔๓๓ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๓. ดติยวรรค ๖. อวภูลิกสูตร

๖. อวภูลิกสูตร

ว่าด้วยบุคคลเปรียบด้วยฝน

[๗๕] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก

บุคคล ๓ จำพวกไหนบ้าง คือ

๑. บุคคลผู้เปรียบด้วยฝนไม่ตก
๒. บุคคลผู้เปรียบด้วยฝนตกในพื้นที่บางส่วน
๓. บุคคลผู้เปรียบด้วยฝนตกในพื้นที่ทั่วไป

บุคคลผู้เปรียบด้วยฝนไม่ตก เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ไม่ให้ข้าว น้ำ ผำ ยานพาหนะ ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีปแก่สมณะ พราหมณ์ คนยากเข็ญ คนหมดเสียบียงทาง คนเร่ร่อน และคนขอทานทุกหมู่เหล่า บุคคลผู้เปรียบด้วยฝนไม่ตกเป็นอย่างนี้

บุคคลผู้เปรียบด้วยฝนตกในพื้นที่บางส่วน เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ผำ ยานพาหนะ ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีปแก่สมณะ พราหมณ์ คนยากเข็ญ คนหมดเสียบียงทาง คนเร่ร่อน และคนขอทานบางพวก แต่ไม่ให้แก่คนบางพวก บุคคลผู้เปรียบด้วยฝนตกในพื้นที่บางส่วนเป็นอย่างนี้

บุคคลผู้เปรียบด้วยฝนตกในพื้นที่ทั่วไป เป็นอย่างไร

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ผำ ยานพาหนะ ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีปแก่สมณะ พราหมณ์ คนยากเข็ญ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๓. ตติยวรรค ๖. อฎฐสิกสูตร

คนหมดเสียบียงทาง คนเร่ร่อน และคนขอทานทั่วทุกหมู่ทุกเหล่า บุคคลผู้เปรียบด้วย
ฝนตกในพื้นที่ทั่วไปเป็นอย่างไร

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวกนี้แล มีปรากฏอยู่ในโลก”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลได้พบสมณะ พราหมณ์ คนยากเข็ญ
คนหมดเสียบียงทาง คนเร่ร่อน และคนขอทานแล้ว
‘ไมยอมแบ่งข้าว น้ำ และเครื่องใช้สอยอื่น ๆ ให้
ปัญญาชนเรียกคนต่ำทราม ใจแคบเข่นนั้นว่า
‘เป็นผู้เปรียบด้วยฝนไม่ตก’

บุคคลไม่ให้ข้าวน้ำเป็นต้นแก่สมณะ พราหมณ์เป็นต้นบางพวก
แต่ให้แก่บางพวก

ปัญญาชนเรียกผู้นั้นว่า ‘เป็นผู้เปรียบด้วยฝนตกในพื้นที่บางส่วน’

คนที่เขาออกปากขอได้ง่าย ชอบช่วยเหลือคนโดยทั่วหน้า
มีใจเบิกบาน แจกจ่ายสิ่งของ
ปากก็พูดแต่คำว่า ‘จงให้ จงให้’

บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นคนอย่างนั้น
รวบรวมทรัพย์ที่ตนหามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม
นำมาเลี้ยงวณิพกผู้มาถึง ให้อิ่มหนำด้วยข้าวและน้ำ
เหมือนเมฆฝนส่งเสียงร้องคำรามทำให้ฝนตก
จนน้ำไหลนองเต็มทั้งที่ดอนและที่ลุ่ม ฉะนั้น
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

อฎฐสิกสูตรที่ ๖ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๓. ตติยวรรค ๗. สุขปัตถนาสูตร

๗. สุขปัตถนาสูตร

ว่าด้วยผู้ปรารถนาความสุข

[๗๖] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย บัณฑิตเมื่อปรารถนาความสุข ๓ ประการนี้ พึงรักษาศีล

ความสุข ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เมื่อปรารถนาความสุขว่า “ขอความสรรเสริญ จงมาถึงเรา” พึงรักษาศีล

๒. เมื่อปรารถนาความสุขว่า “ขอโรคสมบัติทั้งหลาย จงเกิดขึ้นแก่เรา”

พึงรักษาศีล

๓. เมื่อปรารถนาความสุขว่า “หลังจากตายแล้ว เราจักไปเกิดในสุคติ

โลกสวรรค์” พึงรักษาศีล

ภิกษุทั้งหลาย บัณฑิตเมื่อปรารถนาความสุข ๓ ประการนี้แล พึงรักษาศีล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

นักปราชญ์ เมื่อปรารถนาความสุข ๓ ประการ คือ

ความสรรเสริญ การได้ความปลื้มใจ^๑

และการตายไปเกิดในสวรรค์ พึงรักษาศีล^๒

บุคคลแม้ไม่ทำบาป แต่ยังคงคบคนทำบาป

ก็ต้องถูกระวางสงสัยในบาปเรื่อยไป

และได้รับคำตำหนิติเตียนมากมาย

เชิงอรรถ :

^๑ ความปลื้มใจ ในที่นี้หมายถึงทรัพย์สินสมบัติ (ข.อิตติ.อ. ๗๖/๒๙๑)

^๒ ดูเทียบ ข.เถร. (แปล) ๒๖/๖๐๙/๔๔๕

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๓. ตติยวรรค ๗. สุขปัตถนาสูตร

บุคคลทำคนเช่นใดให้เป็นมิตร
และคบสนิทคนเช่นใด เขาก็เป็นเช่นคนนั้น
เพราะการอยู่ด้วยกันเป็นเช่นนั้น
คนชั่วเมื่อมาคบมาเกี่ยวข้องกับคนดีทั่วไป
หรือคนดีหลงไปคบไปเกี่ยวข้องกับเขา
ย่อมพลอยทำให้คนดีแปดเปื้อนบาปไปด้วย
เหมือนลูกศรอาบยาพิษ ถูกยาพิษแปดเปื้อนแล้ว
ย่อมทำลายแสงลูกศรที่สะอาดให้แปดเปื้อนไปด้วย ฉะนั้น
เพราะกลัวการแปดเปื้อนบาป
ผู้มีปัญญา จึงไม่คบคนชั่วเป็นมิตรเลย
ใบหญ้าคาที่คนนำมาใช้ห่อปลาเนา
ก็พลอยเหม็นเนาส่งกลิ่นคลุ้งตามไปด้วย ฉันทิ
การคบคนพาล ก็ฉันทัน
ใบไม้ทั้งหลายที่คนนำมาห่อกฤษณา
ก็พลอยมีกลิ่นหอมฟุ้งตามไปด้วย ฉันทิ
การคบบัณฑิต ก็ฉันทัน
เพราะฉะนั้น บัณฑิตรู้ผลดีผลเสียที่จะเกิดแก่ตน
ดูจใบไม้ที่ใช้ห่อแล้ว ไม่ควรคบอสัตบุรุษ
ควรคบแต่สัตบุรุษเท่านั้น
เพราะว่า อสัตบุรุษย่อมชักนำให้ตกนรก
ส่วนสัตบุรุษย่อมชักนำให้เข้าถึงสุคติ
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

สุขปัตถนาสูตรที่ ๗ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๓. ดติยวรรค ๘. ภัทฺรสูตร

๘. ภัทฺรสูตร

ว่าด้วยสิ่งที่ต้องแตกสลายไปเป็นธรรมดา

[๗๗] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ร่างกายนี้ต้องแตกสลายไป วิญญาณ^๑ มีความเสื่อมไปเป็น ธรรมดา อุปธิทั้งหมด^๒ ล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลรู้ว่าร่างกายนี้ต้องแตกสลายไป

และวิญญาณก็ต้องเสื่อมไป

เห็นภัยในอุปธิทั้งหลายแล้ว

ย่อมล่วงพ้นความเกิด และความตายได้

บรรลุถึงธรรมเป็นที่สงบอย่างยิ่งแล้ว

ชื่อว่าอบรมตนได้แล้ว รอคอยอยู่แต่เวลาเท่านั้น^๓

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ภัทฺรสูตรที่ ๘ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ วิญญาณ หมายถึงจิต ๓ ระดับ (จิตระดับกามาวจรภูมิ จิตระดับรูปาวจรภูมิ จิตระดับอรูปราวจรภูมิ (ข.อติ.อ.๗๗/๒๗๗)

^๒ อุปธิทั้งหมด หมายถึงชั้น ๕ กิเลส อภิสังขาร (กรรม) และกามคุณ ๕ (ข.อติ.อ.๗๗/๒๗๗)

^๓ รอคอยอยู่แต่เวลาเท่านั้น หมายถึงรอคอยเวลาดับขันธปรินิพพาน (ข.อติ.อ.๗๗/๒๗๘)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๓. ตติยวรรค ๙. ธาตุโสสังสันทนสูตร

๙. ธาตุโสสังสันทนสูตร

ว่าด้วยสัตว์ทั้งหลายเสมอกันโดยธาตุ

[๗๘] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อว่าโดยธาตุ^๑ สัตว์ทั้งหลายเข้ากันได้ คบกันได้กับสัตว์ คือ สัตว์ที่มีนิสัยเลวเข้ากันได้ คบกันได้กับสัตว์ที่มีนิสัยเลว สัตว์ที่มีนิสัยดีงามเข้ากันได้ คบกันได้กับสัตว์ที่มีนิสัยดีงาม

ภิกษุทั้งหลาย แม้ในอดีตกาล เมื่อว่าโดยธาตุ สัตว์ทั้งหลายก็เข้ากันได้ คบกันได้กับสัตว์ คือ สัตว์ที่มีนิสัยเลวเข้ากันได้ คบกันได้กับสัตว์ที่มีนิสัยเลว สัตว์ที่มีนิสัยดีงามเข้ากันได้ คบกันได้กับสัตว์ที่มีนิสัยดีงาม”

ภิกษุทั้งหลาย แม้ในอนาคตกาล เมื่อว่าโดยธาตุ สัตว์ทั้งหลายก็จะเข้ากันได้ คบกันได้กับสัตว์ คือ สัตว์ที่มีนิสัยเลวเข้ากันได้ คบกันได้กับสัตว์ที่มีนิสัยเลว สัตว์ที่มีนิสัยดีงามเข้ากันได้ คบกันได้กับสัตว์ที่มีนิสัยดีงาม

ภิกษุทั้งหลาย แม้ในปัจจุบันกาลนี้ เมื่อว่าโดยธาตุ สัตว์ทั้งหลายก็เข้ากันได้ คบกันได้กับสัตว์ คือ สัตว์ที่มีนิสัยเลวเข้ากันได้ คบกันได้กับสัตว์ที่มีนิสัยเลว สัตว์ที่มีนิสัยดีงามเข้ากันได้ คบกันได้กับสัตว์ที่มีนิสัยดีงาม

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

เชิงอรรถ :

^๑ ธาตุ ในที่นี้หมายถึงอวัยวะ (ข.อิต.อ.๗๘/๒๗๘)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๓. ตติยวรรค ๑๐. ปริหานสูตร

เพราะการคลุกคลีกัน^๑ ก็เลสจึงเกิดขึ้น
 เพราะการไม่คลุกคลีกัน ก็เลสจึงขาดไป
 บุคคลลงเรือเล็ก หวังจะข้ามมหาสมุทร
 ยังไม่ทันถึงฝั่งก็จมลงในมหาสมุทร ฉันใด
 บุคคลแม้มีความเป็นอยู่ดี อาศัยคนเกียจคร้าน
 ก็จมลงในสังสารวัฏได้ ฉะนั้น
 เพราะฉะนั้น บุคคลควรเว้นคนเกียจคร้าน
 ผู้มีความเพียรย่อหย่อนนั้น
 ควรคบพระอริยะทั้งหลาย ผู้สงัด มีใจมั่นคง
 เพ่งพินิจอยู่ ปรารภความเพียรเป็นนิตย์ เป็นบัณฑิต
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ธาตุโสสังสันทนสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. ปริหานสูตร

ว่าด้วยธรรมเป็นเหตุแห่งความเสื่อม

[๗๙] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
 กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมแก่ภิกษุผู้
 เป็นเสชชะ

เชิงอรรถ :

- ^๑ การคลุกคลี มี ๕ ประการ คือ (๑) ทสสนสังสัคคะ(การคลุกคลีด้วยการเห็น) (๒) สวณสังสัคคะ(การ
 คลุกคลีด้วยการฟัง) (๓) สมุลลาปนสังสัคคะ(การคลุกคลีด้วยการเจรจา) (๔) สัมโภคสังสัคคะ(การ
 คลุกคลีด้วยการใช้สอยร่วมกัน) (๕) กายสังสัคคะ(การคลุกคลีด้วยกาย) (ขุ.อิติ.อ.๗๘/๒๗๙)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๔๔๐ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๓. ตติยวรรค ๑๐. ปริหานสูตร

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

ภิกษุผู้เป็นเสขะในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้ชอบการทำงาน^๑ ยินดีในการทำงาน หมั่นประกอบความเป็นผู้ชอบการทำงาน
๒. เป็นผู้ชอบการพุดคุย ยินดีในการพุดคุย หมั่นประกอบความเป็นผู้ชอบการพุดคุย
๓. เป็นผู้ชอบการนอนหลับ ยินดีในการนอนหลับ หมั่นประกอบความเป็นผู้ชอบการนอนหลับ

ธรรม ๓ ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมแก่ภิกษุผู้เป็นเสขะ”

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ภิกษุผู้เป็นเสขะ

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

ภิกษุผู้เป็นเสขะในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้ไม่ชอบการทำงาน ไม่ยินดีในการทำงาน ไม่หมั่นประกอบความเป็นผู้ชอบการทำงาน
๒. เป็นผู้ไม่ชอบการพุดคุย ไม่ยินดีในการพุดคุย ไม่หมั่นประกอบความเป็นผู้ชอบการพุดคุย
๓. เป็นผู้ไม่ชอบการนอนหลับ ไม่ยินดีในการนอนหลับ ไม่หมั่นประกอบความเป็นผู้ชอบการนอนหลับ

ธรรม ๓ ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ภิกษุผู้เป็นเสขะ”

เชิงอรรถ :

^๑ การงาน ในที่นี้หมายถึงงานนวักรรม คือ การก่อสร้างต่าง ๆ เช่น การก่อสร้างวิหาร เป็นต้น ความเป็นผู้ยินดีแต่การก่อสร้างจึงถือว่าเป็นความเสื่อมในพระธรรมวินัยนี้ เพราะทำให้ละเลยต่อการบำเพ็ญคันถธุระ และวิปัสสนาธุระ (อง.ฉก. ๓/๑๔/๑๐๕, อง.ฉก.ฎีกา. ๓/๑๔-๑๕/๑๑๘)

พระสดตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๓. ตติยวรรค รวมพระสูตรที่มีในวรรค

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุขอภารงาน ยินดีในการพุดคุย
ขอภารนอนหลับ มีจิตฟังชาน เช่นนี้
จึงไม่ควรเพื่อจะบรรลอรหัตตผลอันยอดเยี่ยมได้
เพราะฉะนั้น ภิกษุจึงควรเป็นผู้ทำกิจแต่น้อย
นอนหลับแต่พอสมควร มีจิตไม่ฟังชาน เช่นนี้
จึงควรเพื่อจะบรรลอรหัตตผลอันยอดเยี่ยมได้
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ปริหานสูตรที่ ๑๐ จบ

ตติยวรรค จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. มิจฉาทิฎฐิกสูตร	๒. สัมมาทิฎฐิกสูตร
๓. นิสสรณียสูตร	๔. สันตตรสูตร
๕. ปุตตสูตร	๖. อวฎฐิกสูตร
๗. สุขปัตถนาสูตร	๘. ภีหุรสูตร
๙. ธาตุโสสังสันทนสูตร	๑๐. ปริหานสูตร

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๔. จตุตถวรรค ๑. วิตักกสูตร

๔. จตุตถวรรค

หมวดที่ ๔

๑. วิตักกสูตร

ว่าด้วยอกุศลวิตก

[๘๐] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย อกุศลวิตก ๓ ประการนี้

อกุศลวิตก ๓ ประการ ะไรบ้าง คือ

๑. วิตกที่เกี่ยวกับความไม่ต้องการให้ผู้อื่นดูหมิ่นตน

๒. วิตกที่เกี่ยวกับลาภสักการะและการสรรเสริญ

๓. วิตกที่เกี่ยวกับความเอ็นดูในคนอื่น

ภิกษุทั้งหลาย อกุศลวิตก ๓ ประการนี้แล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลผู้ประกอบด้วยวิตกที่ไม่ต้องการให้ผู้อื่นดูหมิ่นตน

เป็นผู้หนักในลาภสักการะและการสรรเสริญ

มีปกติยินดีกับพวกอำมาตย์

ย่อมอยู่ห่างไกลจากธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งสังโยชน์

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ละทิ้งบุตร สัตว์เลี้ยง

การแต่งงาน และความห่วงใยได้ เช่นนี้

จึงควรเพื่อจะบรรลุอรหัตตผลอันยอดเยี่ยมได้

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

วิตักกสูตรที่ ๑ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๔. จตุตถวรรค ๒. สักการสูตร

๒. สักการสูตร

ว่าด้วยผู้ถูกสักการะครอบงำจิต

[๘๑] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เราได้เห็นเหล่าสัตว์ที่ถูกสักการะครอบงำงาย้ำยี้จิต หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก

เราได้เห็นเหล่าสัตว์ที่ถูกความเสื่อมสักการะครอบงำงาย้ำยี้จิต หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก

เราได้เห็นเหล่าสัตว์ที่ถูกสักการะและความเสื่อมสักการะทั้งสองครอบงำงาย้ำยี้จิต หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก

คำที่ว่า ‘เราได้เห็นเหล่าสัตว์ที่ถูกสักการะครอบงำงาย้ำยี้จิต หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เราได้เห็นเหล่าสัตว์ที่ถูกความเสื่อมสักการะ ครอบงำงาย้ำยี้จิต หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เราได้ เห็นเหล่าสัตว์ที่ถูกสักการะและความเสื่อมสักการะทั้งสองครอบงำงาย้ำยี้จิต หลังจาก ตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก’ นั้น เราหาได้กล่าวเพราะรับ ฟังมาจากสมณะหรือพรหมณ์อื่น ๆ ไม่

ภิกษุทั้งหลาย แท้จริงแล้ว เรายุเอง เห็นเอง ทราบเองทั้งนั้น จึงกล่าวคำนี้ว่า ‘เราได้เห็นเหล่าสัตว์ที่ถูกสักการะครอบงำงาย้ำยี้จิต หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เราได้เห็นเหล่าสัตว์ที่ถูกความเสื่อมสักการะครอบงำงาย้ำยี้จิต หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เราได้เห็นเหล่าสัตว์ที่ถูก สักการะและความเสื่อมสักการะทั้งสองครอบงำงาย้ำยี้จิต หลังจากตายแล้ว จะไปเกิด ในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส คาถาประพันธ์ดังนี้

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๔. จดตถวรรค ๓. เทวสีททสูตร

สมาธิของภิกษุใด ผู้มีปกติดอยู่ด้วยความไม่ประมาท
 ย่อมหวังไหวด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ
 (๑) ด้วยมีผู้สักการะ (๒) ด้วยไม่มีผู้สักการะ
 ภิกษุนั้นผู้เข้าฌาน มีความเพียรต่อเนื่อง
 พิจารณาเห็นด้วยปัญญาที่สุขุม
 ยินดีในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปาทาน^๑
 นักปราชญ์ทั้งหลายเรียกว่า สัตบุรุษ^๒
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

สักการสูตรที่ ๒ จบ

๓. เทวสีททสูตร

ว่าด้วยการเปล่งเสียงของเทวดา

[๘๒] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
 กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เทวดาอาศัยโอกาส ๓ โอกาส จึงเปล่งเสียงออกไปในหมู่เทวดา
 โอกาส ๓ โอกาส อะไรบ้าง คือ

๑. โอกาสที่อริยสาวกปลงผม โกนหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออก
 จากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เทวดาย่อมเปล่งเสียงออกไปในหมู่
 เทวดาว่า ‘อริยสาวกนี้ตั้งใจจะทำสงครามกับกิเลสมาร’ นี้เป็นเสียง
 ของเทวดาข้อที่ ๑ ที่เปล่งออกไปเพราะอาศัยโอกาส

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปาทาน หมายถึงอรรถผลอันเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปาทาน ๔ ประการ คือ
 (๑) กามอุปาทาน (ความยึดมั่นในกาม) (๒) ทิฏฐอุปาทาน (ความยึดมั่นในทิฏฐิ) (๓) สิลัพพตอุปาทาน (ความ
 ยึดมั่นในศีลและวัตร) (๔) อัถตตวาทุอุปาทาน (ความยึดมั่นในอัถตตวาทุ) (ข.อิติ.อ. ๘๑/๒๘๖) และดู ที่.ปา.
 ๑๑/๓๑๒/๒๐๕ ประกอบ

^๒ ข.เถร. (แปล) ๒๖/๑๐๑๐-๑๐๑๑/๕๐๕

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๔. จตุตถวรรค ๓. เทวสีทหสูตร

๒. โอกาสที่อริยสาวกบำเพ็ญเพียรด้วยการเจริญโพธิปักขิยธรรม ๗ หมวด เทวดาย่อมเปล่งเสียงออกไปในหมู่เทวดาว่า 'อริยสาวกนี้ กำลังผจญกับกิเลสमार' นี้เป็นเสียงของเทวดาข้อที่ ๒ ที่เปล่งออกไปเพราะอาศัยโอกาส
๓. โอกาสที่อริยสาวกทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน เทวดาย่อมเปล่งเสียงออกไปในหมู่เทวดาว่า 'อริยสาวกนี้ชนะสงครามแล้ว เอาชนะได้ขาด จึงครอบครองตำแหน่งความเป็นใหญ่ในสงครามนั้นนั้นแล' นี้เป็นเสียงของเทวดาข้อที่ ๓ ที่เปล่งออกไปเพราะอาศัยโอกาส

ภิกษุทั้งหลาย เทวดาอาศัยโอกาส ๓ โอกาสนี้แล จึงเปล่งเสียงออกไปในหมู่เทวดา"

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

แม่เทวดาเห็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
 ผู้ชนะสงครามกิเลส ทรงคุณธรรมยิ่งใหญ่
 ปราศจากความสะทกสะท้าน
 ย่อมนอบน้อมพร้อมทั้งกล่าวว่า
 ท่านบุรุษอาชาไนย ขอนอบน้อมต่อท่าน
 ผู้ครอบงำกิเลสที่ชนะได้ยาก
 เอาชนะเสนาของมัจจุราชอันไม่มีใครกันไว้ได้ ด้วยวิโมกข์
 เทวดาย่อมนอบน้อมท่านผู้มีจิตบรรลอรหัตตผลแล้ว
 ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้แล
 เพราะท่านไม่ตกอยู่ในอำนาจแห่งมัจจุราช
 เทวดาจึงนอบน้อมต่อท่าน
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

เทวสีทหสูตรที่ ๓ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๔. จดตถาวรรค ๔. ปัญจบุพพนิมิตตสูตร

๔. ปัญจบุพพนิมิตตสูตร

ว่าด้วยบุพพนิมิต ๕ ประการ

[๔๓] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ในเวลาที่เทพบุตรจะจุติจากหมู่เทพ ย่อมปรากฏบุพพนิมิต ๕ ประการ คือ

๑. ดอกไม้ที่ประดับเหี่ยวแห้ง
๒. พัสตราภรณ์ที่สวมใส่มองจางลง
๓. เหนือไหล่ออกจากรักแร้
๔. ผิวพรรณเศร้าหมองปรากฏที่กาย
๕. เทพบุตรนั้นจะหมดความยินดีในทิพยสมบัติของตน

เทวดาทราบว่า เทพบุตรนี้จะจุติ ก็พลอยยินดีอวยพรให้ ๓ ประการ คือ

๑. ท่านจากเทวโลกนี้ไปแล้ว ขอให้ได้ไปเกิดในภูมิที่ดี
๒. ท่านได้ไปเกิดในภูมิที่ดีแล้ว ขอให้ได้ลาภอันดี
๓. ท่านครั้งได้ลาภอันดีแล้ว ขอให้ดำรงตนอยู่ด้วยดี

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้ทูลถามพระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ การไปเกิดในภูมิที่ดีของเทวดาเป็นอย่างไร การได้ลาภอันดีของเทวดาเป็นอย่างไร การดำรงตนอยู่ด้วยดีของเทวดาเป็นอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ภิกษุทั้งหลาย การเกิดเป็นมนุษย์ ชื่อว่าเป็นการไปเกิดในภูมิที่ดีของเทวดา การที่เทพบุตรลงมาเกิดเป็นมนุษย์แล้วได้ความศรัทธา ในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศไว้ นี้ชื่อว่าเป็นการได้ลาภอันดีของเทวดา ก็ความ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๔. จดตถวรรค ๔. ปัญญาพพนิมิตตสูตร

ศรัทธาของเทพบุตรนั้นแล ตั้งมั่น มีเหตุเกิด หยั่งลง มั่นคง อันสมณพราหมณ์
เทวดา มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลกไม่สามารถทำให้คลอนแคลนไปได้ นี้ชื่อว่า
เป็นการดำรงตนอยู่ด้วยดีของเทวดา”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้

เมื่อเทพบุตรจะจติจากเทวโลก เพราะสิ้นอายุ
เทวดาผู้พลอยยินดี ย่อมเปล่งเสียงอวยพร ๓ ประการ คือ
ท่านผู้เจริญ ท่านจากเทวโลกนี้ไปแล้ว
ขอให้ไปเกิดในภูมิที่ดี คืออยู่ร่วมกับมนุษย์เกิด
ท่านเกิดเป็นมนุษย์แล้ว ขอให้ได้มีศรัทธาอย่างสูงยิ่ง
ในพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ศรัทธาของท่านนั้นขอให้ตั้งมั่น มีเหตุเกิด
หยั่งลง มั่นคงในสัมมาสัมพุทธเจ้า
ที่ตถาคตประกาศไว้ดีแล้ว
ใคร ๆ ทำให้คลอนแคลนไม่ได้ตลอดชีวิตเกิด

ท่านจงละกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริตได้ทั้งหมด
รวมทั้งละกรรมชั่วที่ประกอบด้วยโทษอื่น ๆ
จงทำความดีทางกาย วาจาให้มาก
และทำความดีทางใจที่ประมาณมิได้ ปราศจากอุปธิ

นอกจากนั้น ท่านจงทำบุญ
ที่ทำให้เกิดสมบัตินั้นให้มาก ด้วยการให้ทาน
ชักชวนผู้อื่นให้ดำรงอยู่ในสัมมาสัมพุทธเจ้า
ในพุทธศาสนาเกิด

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๔. จตตถรรค ๕. พหุชนहितสูตร

เมื่อเทวดารู้เห็นว่า เทพบุตรกำลังจะจุติ
ย่อมพลอยยินดีด้วยการอนุเคราะห์กล่าวชวนดังนี้ว่า
ท่านเทพบุตร ท่านจงหวนกลับมาเกิด
ในเทวโลกนี้บ่อย ๆ เกิด
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ปัญญาพพนิมิตตสูตรที่ ๔ จบ

๕. พหุชนहितสูตร

ว่าด้วยบุคคลเกื้อกูลชาวโลก

[๘๔] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวกนี้ เมื่อเกิดขึ้นในโลก^๑ ย่อมเกิดขึ้นเพื่อ
เกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อ
ประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

บุคคล ๓ จำพวก คือ

๑. พระตถาคตเสด็จอุบัติขึ้นในโลกนี้ เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วย
พระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปได้
รู้แจ้งโลก เป็นสารถิฝักผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดา
ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค
ตถาคตพระองค์นั้น ทรงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความ
งามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์

เชิงอรรถ :

- ^๑ โลก มี ๓ คือ (๑) สัตวโลก โลกคือหมู่มสัตว์ (๒) สังขารโลก โลกคือสังขาร (ชั้น ๕) (๓) โอภาสโลก
โลกคือแผ่นดิน ในที่นี้หมายถึงสัตวโลก (ขุ.อิตติ.อ. ๘๔/๒๙๖)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๔๔๙ }

พระสดตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๔. จตตถวรรค ๕. พหุชนहितสูตร

พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธี บริบูรณ์ ครบถ้วน นี่คือนบุคคล
จำพวกที่ ๑ ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก
เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์
เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

๒. สาวกของพระตถาคตศาสดาพระองค์นั้นนั่นเอง เป็นพระอรหันต-
ชีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระ
ได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว
หลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ สาวกนั้นแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น
มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์
พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธี บริบูรณ์ ครบถ้วน นี่คือนบุคคล
จำพวกที่ ๒ ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่คน
หมู่มาก เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อ
ประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
๓. สาวกของพระตถาคตศาสดาพระองค์นั้นนั่นเอง ยังเป็นพระเสขะ
กำลังปฏิบัติอยู่ เป็นพหุสูต ถึงพร้อมด้วยศีลและวัตร แม้สาวกนั้น
ก็แสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และ
มีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ
บริสุทธี บริบูรณ์ ครบถ้วน นี่คือนบุคคลจำพวกที่ ๓ ซึ่งเมื่อเกิดขึ้น
ในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่คน
หมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อ
ความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวกนี้แล เมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อ
เกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อ
ประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๔. จตุตถวรรค ๕. พุทฺชนหิตสูตร

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระศาสดาผู้ทรงแสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่
จัดเป็นบุคคลจำพวกที่ ๑ ในโลก
พระสาวกผู้ตรัสรู้ตามพระศาสดาพระองค์นั้น
ผู้อบรมตนแล้ว จัดเป็นบุคคลจำพวกที่ ๒
พระสาวกอื่น ๆ นอกจากนั้น ผู้ยังเป็นพระเสขะ
กำลังปฏิบัติอยู่ เป็นพหูสูต ถึงพร้อมด้วยศีลและวัตร
จัดเป็นบุคคลจำพวกที่ ๓

บุคคล ๓ จำพวกนี้เป็นผู้ประเสริฐที่สุดในเทวดาและมนุษย์
เป็นผู้ส่องแสงสว่าง เผยแผ่สังฆธรรมอยู่
ย่อมเปิดประตูเข้าสู่นิพพาน
ท่านเหล่านั้นช่วยปลดเปลื้องชนจำนวนมากออกจากโยคะ
ชนทั้งหลายผู้ปฏิบัติตามอริยมรรค
ที่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงนำหมู่เวไนยชนออกจากภพ
ผู้ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า ทรงแสดงไว้ดีแล้ว
เป็นผู้ไม่ประมาทในศาสนธรรมของพระสุคต
ย่อมทำที่สุดแห่งทุกข์ในอัฐภาพนี้ได้

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

พุทฺชนหิตสูตรที่ ๕ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๔. จดตถาวรรค ๖. อสภานุปัสสีสูตร

๖. อสภานุปัสสีสูตร

ว่าด้วยการพิจารณาภายในเห็นเป็นของไม่งาม

[๘๕] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงพิจารณาเห็นความไม่งามในกายอยู่เสมอเกิด จงหมั่นเจริญอานาปานสติ มุ่งเฉพาะอารมณ์ที่เป็นภายในของพวกเธอ จงพิจารณา เห็นสภาวะไม่เที่ยงในสังขารทั้งปวงอยู่เสมอเกิด เมื่อเธอทั้งหลายพิจารณาเห็นความ ไม่งามในกายอยู่เสมอ ย่อมละราคานุสัยในธาตุที่สวयงามได้ เมื่อเธอทั้งหลาย หมั่นเจริญอานาปานสติ มุ่งเฉพาะอารมณ์ที่เป็นภายในของพวกเธอ มีจจาวิดกายนอก ที่เป็นฝ่ายแห่งความทุกข์ก็จะมี เมื่อเธอทั้งหลายพิจารณาเห็นสภาวะไม่เที่ยงในสังขาร ทั้งปวงอยู่เสมอ ย่อมละอวิชชาได้ วิชชาย่อมเกิดขึ้น”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุผู้มีความเพียรพิจารณาเห็นความไม่งามในกาย

ตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้าออก

พิจารณาเห็นภาวะที่สงบระงับสังขารทั้งปวงตลอดกาล

ภิกษุนั้นแล เป็นผู้เห็นโดยชอบ

เพราะเหตุที่น้อมจิตไปในนิพพานชาตุนั้น

จึงชื่อว่าสำเร็จอภิญญา ๖ ประการ

เป็นผู้สงบ ล่วงพ้นโยคะได้แล้ว เป็นมุนีแท้จริง

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

อสภานุปัสสีสูตรที่ ๖ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๔. จตตถวรรค ๗. ธัมมานุธัมมปฏิป็นนสูตร

๗. ธัมมานุธัมมปฏิป็นนสูตร

ว่าด้วยผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

[๘๖] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อกล่าวว่า ‘สภาวะที่สมควรใดเป็นเหตุให้บุคคลเป็นผู้ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมด้วยการพยากรณ์ สภาวะที่สมควรนี้ชื่อว่าเป็นธรรมที่ สมควรแก่ภิกษุผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม’ ชื่อว่ากล่าวแต่เรื่องที่เป็นธรรมเท่านั้น ไม่กล่าวเรื่องที่ไม่เป็นธรรม เมื่อตริก ชื่อว่าตริกถึงแต่วิตกที่เป็นธรรมเท่านั้น ไม่ตริก ถึงวิตกที่ไม่เป็นธรรม หรือเว้นกิริยาทั้งสองนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะอยู่”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุมีธรรมเป็นที่มา ยินดี ยินดีแล้วในธรรม

พิจารณาใคร่ครวญถึงธรรม ระลึกถึงธรรมอยู่

ย่อมไม่เสื่อมจากสัทธรรม^๑

ภิกษุเมื่อยืน เดิน นั่ง หรือนอนก็ตาม

ควบคุมจิตให้สงบอยู่ภายในได้

ย่อมบรรลุความสงบแท้จริง

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ธัมมานุธัมมปฏิป็นนสูตรที่ ๗ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูธรรมบทข้อ ๓๖๔ หน้า ๑๔๗ ในเล่มนี้ และดู ข.เถร. (แปล) ๒๖/๑๐๓๕/๒๐๙

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๔. จตุตถวรรค ๘. อังถกรณสูตร

๘. อังถกรณสูตร

ว่าด้วยวิตกทั้งที่ทำให้มีมถมนและไม่มีมถมน

[๘๗] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย อกุศลวิตก ๓ ประการนี้ทำความมีมถมน ไม่ทำให้เกิด ปัญญาจักขุ ทำแต่ความไม่รู้ ดับปัญญา^๑ เป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน อกุศลวิตก ๓ ประการ ะไรบ้าง คือ

๑. กามวิตก ทำความมีมถมน ไม่ทำให้เกิดปัญญาจักขุ ทำแต่ความไม่รู้ ดับปัญญา เป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน
๒. พยาบาทวิตก ทำความมีมถมน ไม่ทำให้เกิดปัญญาจักขุ ทำแต่ความไม่รู้ ดับปัญญา เป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน
๓. วิหิงสาวิตก ทำความมีมถมน ไม่ทำให้เกิดปัญญาจักขุ ทำแต่ความไม่รู้ ดับปัญญา เป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน

อกุศลวิตก ๓ ประการนี้แล ทำความมีมถมน ไม่ทำให้เกิดปัญญาจักขุ ทำแต่ความไม่รู้ ดับปัญญา เป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน

ภิกษุทั้งหลาย กุศลวิตก ๓ ประการนี้ไม่ทำความมีมถมน ทำให้เกิดปัญญาจักขุ ทำให้เกิดความรู้ ทำให้ปัญญาให้เจริญ ไม่เป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ เป็นไปเพื่อนิพพาน กุศลวิตก ๓ ประการ ะไรบ้าง คือ

๑. เนกขัมมวิตก ไม่ทำความมีมถมน ทำให้เกิดปัญญาจักขุ ทำให้เกิดความรู้ ทำให้ปัญญาให้เจริญ ไม่เป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ เป็นไปเพื่อนิพพาน

เชิงอรรถ :

^๑ ปัญญา หมายถึงปัญญา ๓ ประการ คือ (๑) กัมมัสสกตปัญญา (๒) ฉานปัญญา (๓) วิปัสสนาปัญญา (ข.อิตติ.อ. ๘๗/๓๐๘)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๔. จตุตถวรรค ๘. อังถกรณสูตร

๒. อัพยาบาทวิตก ไม่ทำความมีดมน ทำให้เกิดปัญญาจักขุ ทำให้เกิด
ความรู้ ทำปัญญาให้เจริญ ไม่เป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ เป็นไปเพื่อ
นิพพาน

๓. อวิหิงสาวิตก ไม่ทำความมีดมน ทำให้เกิดปัญญาจักขุ ทำให้เกิด
ความรู้ ทำปัญญาให้เจริญ ไม่เป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ เป็นไปเพื่อ
นิพพาน

กุศลวิตก ๓ ประการนี้แล ไม่ทำความมีดมน ทำให้เกิดปัญญาจักขุ ทำให้เกิด
ความรู้ ทำปัญญาให้เจริญ ไม่เป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ เป็นไปเพื่อนิพพาน”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุผู้บำเพ็ญเพียร ควรตรีกถึงกุศลวิตก ๓ ประการ
และควรขจัดอกกุศลวิตก ๓ ประการออก
ภิกษุนั้นย่อมทำมิจฉาวิตกและมิจฉาวิจารณ์ให้สงบลงได้พลัน
เหมือนฝนตกทำฝุ่นธุลีที่ฟุ้งขึ้นให้สงบหายได้ ฉะนั้น
ภิกษุผู้บำเพ็ญเพียรนั้น มีใจสงบจากอกกุศลวิตกทั้งหมด
ย่อมบรรลุสันติบท^๑ได้ในอัฐภาพนี้แน่นอน
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

อังถกรณสูตรที่ ๘ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๒ หน้า ๒๐ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๔๕๕ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๔. จตุตถวรรค ๙. อันตรามลสูตร

๙. อันตรามลสูตร

ว่าด้วยธรรมเป็นมลทินภายใน

[๘๘] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้ เป็นมลทินภายใน เป็นอมิตรภายใน เป็นศัตรูภายใน เป็นเพชฌฆาตภายใน เป็นขาศิกภายใน

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. โลภะเป็นมลทินภายใน เป็นอมิตรภายใน เป็นศัตรูภายใน เป็นเพชฌฆาตภายใน เป็นขาศิกภายใน
๒. โทสะเป็นมลทินภายใน เป็นอมิตรภายใน เป็นศัตรูภายใน เป็นเพชฌฆาตภายใน เป็นขาศิกภายใน
๓. โมหะเป็นมลทินภายใน เป็นอมิตรภายใน เป็นศัตรูภายใน เป็นเพชฌฆาตภายใน เป็นขาศิกภายใน

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้แล เป็นมลทินภายใน เป็นอมิตรภายใน เป็นศัตรูภายใน เป็นเพชฌฆาตภายใน เป็นขาศิกภายใน”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

โลภะก่อให้เกิดสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์
 โลภะทำให้จิตกำเริบ โลภะเป็นภัยที่เกิดภายใน
 คน(ส่วนมาก)ไม่รู้จักภัยนั้น

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๔. จตุตถวรรค ๙. อันตรามลสูตร

คนโลภไม่รู้จักผล คนโลภไม่รู้จักเหตุ
 ความโลภครอบงำนรชนเมื่อใด
 ความมีดบอดยอมมีเมื่อนั้น
 ส่วนผู้ใดละโลภะได้
 ไม่ทะยานอยากในอารมณ์ที่เป็นเหตุแห่งความโลภ
 โลภะจะถูกอริยมรรคละได้เด็ดขาดไปจากผู้นั้น
 เหมือนหยาดน้ำกลิ้งตกจากใบบัว ฉะนั้น
 โทสะก่อให้เกิดสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์
 โทสะทำให้จิตกำเริบ โทสะเป็นภัยที่เกิดภายใน
 คน(ส่วนมาก)ไม่รู้จักภัยนั้น
 คนโกรธไม่รู้จักผล คนโกรธไม่รู้จักเหตุ
 ความโกรธครอบงำนรชนเมื่อใด
 ความมีดบอดยอมมีเมื่อนั้น
 ส่วนผู้ใดละโทสะได้
 ไม่ขัดเคืองในอารมณ์ที่เป็นเหตุแห่งความขัดเคือง
 โทสะจะถูกอริยมรรคละได้เด็ดขาดไปจากผู้นั้น
 เหมือนผลตาลสุกหลุดจากขั้ว ฉะนั้น
 โมหะก่อให้เกิดสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์
 โมหะทำจิตให้กำเริบ โมหะเป็นภัยที่เกิดภายใน
 คน(ส่วนมาก)ไม่รู้จักภัยนั้น
 คนหลงไม่รู้จักผล คนหลงไม่รู้จักเหตุ
 ความหลงครอบงำนรชนเมื่อใด
 ความมีดบอดยอมมีเมื่อนั้น

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๔. จดตถาวรรค ๑๐. เทวทัตตสูตร

ส่วนผู้ใดละโมหะได้

ไม่ลุ่มหลงในอารมณ์ที่เป็นเหตุแห่งความหลง

ผู้นั้นย่อมกำจัดโมหะทั้งหมดได้เด็ดขาด

เหมือนดวงอาทิตย์กำจัดความมืด ฉะนั้น^๑

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

อันตรามลสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. เทวทัตตสูตร

ว่าด้วยพระเทวทัตถูกอสังฆกรรมครอบงำ

[๘๙] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย พระเทวทัตถูกอสังฆกรรม ๓ ประการครอบงำย่ำยีจิต ต้องไป
เกิดในอบาย ต้องไปเกิดในนรก ดำรงอยู่ชั่วกัป แก้ไขไม่ได้

อสังฆกรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เทวทัตถูกความปรารถนาชั่วครอบงำย่ำยีจิต ต้องไปเกิดในอบาย
ต้องไปเกิดในนรก ดำรงอยู่ชั่วกัป แก้ไขไม่ได้

๒. เทวทัตถูกความมีมิตรชั่วครอบงำย่ำยีจิต ต้องไปเกิดในอบาย ต้องไป
เกิดในนรก ดำรงอยู่ชั่วกัป แก้ไขไม่ได้

๓. เมื่อยังมีมรรคผลที่ควรทำให้สูงขึ้นไป เทวทัตกลับมาถึงความเสื่อม
เสียกลางคัน เพราะบรรลुकุณวิเศษขั้นต่ำ

ภิกษุทั้งหลาย เทวทัตถูกอสังฆกรรม ๓ ประการนี้แล ครอบงำย่ำยีจิต ต้อง
ไปเกิดในอบาย ต้องไปเกิดในนรก ดำรงอยู่ชั่วกัป แก้ไขไม่ได้”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.ม. (แปล) ๒๙/๕/๒๐, ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๒๘/๔๒๗-๔๒๘

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๔. จตุตถวรรค ๑๐. เทวทัตตสูตร

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ใคร ๆ อยาได้เกิดเป็นคนปรารถนาชั่ว
ไม่ว่าในกาลไหน ๆ ในโลก
เธอทั้งหลายจงรู้จักเทวทัตว่า
มีคติเหมือนกับคนปรารถนาชั่ว
เทวทัตเป็นที่ยกย่องกันว่า เป็นบัณฑิต
เป็นที่รู้กันว่า ได้อบรมตนแล้ว
เราได้ฟังมาว่า เทวทัตดุจรุ่งเรืองอยู่ด้วยยศ
เทวทัตนั้นสั่งสมความประมาท
เบียดเบียนตถาคตนั้น
จึงต้องไปเกิดในนรกอเวจี มีประตุ ๔ ด้าน
น่าสะพรึงกลัวยิ่งนัก
ผู้ใดประทุษร้ายต่อคนที่ไม่ประทุษร้าย
ผู้ไม่ทำกรรมชั่ว
บาปยอมถูกต้องเฉพาะผู้นั้นเท่านั้น
ผู้มีจิตคิดประทุษร้าย ไม่มีความเอื้อเฟื้อ
ผู้ใดเบียดเบียนตถาคต ผู้เสด็จไปได้
มีพระหทัยสงบ ด้วยการกล่าวตำหนิ
การตำหนิพระองค์ ย่อมฟังไม่ขึ้น
เปรียบเหมือนผู้ที่ตั้งใจประทุษร้ายมหาสมุทร
ด้วยยาพิษจำนวนเป็นหม้อ
เขาไม่อาจประทุษร้ายได้ เพราะมหาสมุทรน้ำกล้ว^๑

เชิงอรรถ :

^๑ น้ำกล้ว หมายถึง ทั้งกว้างและลึก (ขุ.อิตติ.อ. ๘๙/๓๑๙)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๔๕๙ }

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๔. จตุตถวรรค รวมพระสูตรที่มีในวรรค

ภิกษุผู้ดำเนินตามมรรคาของพระพุทธเจ้าหรือพระสาวก
พึงถึงความสิ้นทุกข์ได้
บ้นทิตทำพระพุทธเจ้าหรือพระสาวกให้เป็นกัลยาณมิตร
และคบหาท่านเหล่านั้น^๑
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

เทวทัตตสูตรที่ ๑๐ จบ

จตุตถวรรค จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. วิตักกสูตร	๒. สักการสูตร
๓. เทวสัททสูตร	๔. ปัญจบุพพนิมิตตสูตร
๕. พุทฺชนทิตสูตร	๖. อสุภานุปัสสีสูตร
๗. รัมมานุรัมมปฏิปนนสูตร	๘. อ้นธกรณสูตร
๙. อ้นตรามลสูตร	๑๐. เทวทัตตสูตร

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ วิ.จ. (แปล) ๗/๓๕๐/๒๑๑

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๔๖๐ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๕. ปัญจมวรรค ๑. อัคคัปปสาทสูตร

๕. ปัญจมวรรค

หมวดที่ ๕

๑. อัคคัปปสาทสูตร^๑

ว่าด้วยความเลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ

[๙๐] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ความเลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ ๓ ประการนี้

ความเลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ ๓ ประการ คือ

๑. สัตว์ทั้งหลายที่ไม่มีเท้า มีสองเท้า มีสี่เท้า และมีเท้ามากก็ตาม มีรูป หรือไม่มีรูปก็ตาม มีสัญญา ไม่มีสัญญา หรือมีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ก็ตาม มีประมาณเท่าใด ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่าสัตว์มีประมาณเท่า นั้น บุคคลผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ชื่อว่าเลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ และวิบากที่เลิศ ย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ
๒. ธรรมที่ปัจจัยปรุงแต่งหรือธรรมที่ปัจจัยไม่ปรุงแต่งมีประมาณเท่าใด วิราคะ(ความคลายกำหนัด) คือความสร้าง ความเมา ความดับ ความกระหาย ความถอนอาลัย ความตัดวิญญะ ความสันต์ค้นหา ความคลายกำหนัด ความดับทุกข์ นิพพาน บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่า ธรรมเหล่านั้น บุคคลผู้เลื่อมใสในวิราคธรรม ชื่อว่าเลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ และวิบากที่เลิศย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อง.จตุกก. (แปล) ๒๑/๓๔/๕๓-๕๕, อง.ปญจก. (แปล) ๒๒/๓๒/๔๙-๕๑

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๕. ปัญจมวรรค ๑. อัคคัปปสาทสูตร

[ธรรมทั้งหลายที่ปัจจัยปรุงแต่งมีประมาณเท่าใด อริยมรรคมีองค์ ๘ คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ)	๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)	๔. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)	๖. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)
๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ)	๘. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)

เรากล่าวว่ เลิศกว่าธรรมเหล่านั้น บุคคลผู้เลื่อมใสในอริยมรรคมีองค์ ๘ ชื่อว่า
เลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ และวิบากที่เลิศย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ]^๑

๓. หมู่ก็ดี คณะก็ดี มีประมาณเท่าใด พระสงฆ์สาวกของตถาคต ได้แก่
อริยบุคคล ๔ คู่ คือ ๘ บุคคล^๒ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคนี้
เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่
ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก
บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่าหมู่หรือคณะเหล่านั้น บุคคลผู้เลื่อมใส
ในสงฆ์ ชื่อว่าเลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ และวิบากที่เลิศย่อมมีแก่บุคคลผู้
เลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ

ภิกษุทั้งหลาย ความเลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ ๓ ประการนี้แล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุญที่เลิศ คือ อายุ วรรณะ ยศ เกียรติ สุข และพละ
ย่อมเจริญแก่บุคคลผู้เลื่อมใส
ผู้รู้ธรรมที่เลิศโดยความเป็นธรรมที่เลิศ

เชิงอรรถ :

^๑ ข้อความนี้ ดู ข.อิตติ.อ. ๙๐/๓๒๕ ประกอบ

^๒ ดู อภิ.ป. (แปล) ๓๖/๒๐๗/๒๒๙

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๕. ปัญจวรรค ๒. ชิวกสูตร

ผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้เลิศ ซึ่งเป็นทักษิโณยบุคคลชั้นเยี่ยม
ผู้เลื่อมใสในพระธรรมที่เลิศ อันเป็นที่คลายความกำหนัด
และเป็นที่สงบระงับ นำสุขมาให้
ผู้เลื่อมใสในพระสงฆ์ผู้เลิศ ซึ่งเป็นนาบุญอันยอดเยี่ยม
ให้ทานแก่ท่านผู้เลิศ

นักปราชญ์ตั้งมั่นในธรรมที่เลิศ ให้ทานแก่ท่านผู้เลิศ
เกิดเป็นเทวดาหรือมนุษย์ก็ตาม
ย่อมถึงความเป็นผู้เลิศ บันเทิงอยู่
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

อัครัปปสาทสูตรที่ ๑ จบ

๒. ชิวกสูตร

ว่าด้วยชีวิตของผู้กุศล

[๙๑] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย การที่ภิกษุกุศลเที่ยวบิณฑบาตเลี้ยงชีพนี้ เป็นการกระทำ
ที่ต่ำทราม การที่ภิกษุกุศลประพฤดิเช่นนี้ย่อมถูกชาวโลกด่าว่า “เจ้าคนนี้อุ้มบาตร
เที่ยวขอชาวโลกเลี้ยงชีพ”

กัลบุตรต่างเป็นผู้ตระหนักในเหตุ อาศัยความตระหนักในเหตุ จึงเข้ามาใช้ชีวิต
เที่ยวขอก่อนชาวนี มิใช่ถูกพระราชารับสั่งให้นำไปจองจำ มิใช่ถูกพวกโจรนำไปกักขัง
มิใช่เป็นลูกหนี มิใช่ตกอยู่ในห้วงอันตราย มิใช่มุ่งจะยึดเป็นอาชีพ แท้จริง กัลบุตร
เหล่านั้นเข้ามาบวชด้วยเหตุผลว่า “พวกเราต่างถูกความเกิด ความแก่ ความตาย
ความโศก ความร่ำไร ความทุกข์ ความเสียใจ ความตรอมใจ ทับถมครอบงำ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๕. ปัญจวรรค ๒. ชิวกสูตร

จมอยู่ในทุกข์ สาละวนอยู่กับทุกข์ ทำอย่างไรเล่า การทำที่สุดกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ จะพึงปรากฏได้”

กุลบุตรนี้เป็นผู้บวชแล้วด้วยเหตุผลตามที่กล่าวแล้วนี้ แต่แล้วกุลบุตรนั้นก็กลับมีความละโมภ กำหนดยึดถืออย่างแรงกล้าในกาม มีจิตพยายาม คิดประทุษร้าย หลงลืมสติ ไม่รู้สึกตัว มีจิตไม่ตั้งมั่น กระสับกระส่าย ไม่สำรวมอินทรีย์

ภิกษุทั้งหลาย ท่อนพินในที่เผาศพ ถูกไฟไหม้ทั้งด้านหัวและท้าย และตรงกลางยังเป็นก้อน จะใช้เป็นพินในบ้านหรือในป่าก็ไม่ได้ทั้งนั้น ฉะนั้นใด บุคคลผู้นี้ก็เปรียบเช่นนั้น เราเรียกว่า “เป็นคนเสื่อมจากโภคะของคฤหัสถ์ และไม่สามารถบำเพ็ญประโยชน์สำหรับความเป็นสมณะให้บริบูรณ์ได้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

คนผู้มีส่วนชั่ว เสื่อมจากโภคะของคฤหัสถ์
 ทั้งยังทำลายประโยชน์ของความเป็นสมณะให้เสื่อมสูญสิ้นไป
 เหมือนท่อนพินในที่เผาศพมอดไหม้ไป ฉะนั้น
 ภิกษุชิวจำนวนมากมีผ้ากาสาวะพันที่คอ
 มีธรรมเลวทราม ไม่สำรวม
 ย่อมตกนรกเพราะบาปกรรมทั้งหลาย
 การกลืนกินก้อนเหล็กแดงที่ร้อนดจเปลวเพลิง
 ยิ่งดีกว่าการที่ภิกษุผู้ทุศีล ไม่สำรวม
 บริโภคอาหารที่ชาวบ้านเขาถวาย^๑
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ชิวกสูตรที่ ๒ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูธรรมบท ข้อ ๓๐๗-๓๐๘ หน้า ๑๒๙, อิติวุตตกะ ข้อ ๔๘ หน้า ๓๙๙ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๕. ปัญจวรรค ๓. สังฆาฎิกัณณสูตร

๓. สังฆาฎิกัณณสูตร

ว่าด้วยผู้เกาะชายผ้าสังฆาฎิ

[๙๒] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย แม้ถ้าภิกษุจับชายผ้าสังฆาฎิแล้วเดินตามรอยเท้าเรา ติดตาม ไปข้างหลัง แต่ภิกษุนั้นมีความละโมภ กำหนดยินดีอย่างแรงกล้าในกาม มีจิต พยาบาท คิดประทุษร้าย หลงลืมสติ ไม่รู้สึกตัว มีจิตไม่ตั้งมั่น กระสับกระส่าย ไม่สำรวมอินทรีย์ แท้จริงแล้ว ภิกษุนั้นก็ยังชื่อว่าอยู่ห่างไกลเรา เราก็ห่างไกล ภิกษุนั้น นั้นเป็นเพราะเหตุไร เพราะภิกษุนั้นยังไม่เห็นธรรม เมื่อไม่เห็นธรรม ชื่อว่าไม่เห็นเรา

ภิกษุทั้งหลาย แม้ถ้าภิกษุอยู่ไกลเราถึง ๑๐๐ โยชน์ แต่ภิกษุนั้นไม่มีความ ละโมภ ไม่กำหนดยินดีอย่างแรงกล้าในกาม มีจิตไม่พยาบาท ไม่คิดประทุษร้าย มีสติตั้งมั่น มีความรู้สึกตัว มีจิตตั้งมั่น แน่วแน่ สำรวมอินทรีย์ แท้จริงแล้ว ภิกษุนั้นก็ชื่อว่าอยู่ใกล้เรา เราก็อยู่ใกล้ภิกษุนั้น นั้นเป็นเพราะเหตุไร เพราะภิกษุ นั้นเห็นธรรม เมื่อเห็นธรรม ชื่อว่าเห็นเรา”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลผู้มักมาก มีความคับแค้น

ตกอยู่ในอำนาจตัณหา ยังดับความเร่าร้อนไม่ได้

ถึงจะติดตามพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ผู้หมดตัณหาที่ทำให้หวั่นไหว ผู้ทรงดับความเร่าร้อนได้

ผู้นั้นชื่อว่ามีศรัทธากำหนดยินดี

เห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ปราศจากความกำหนดยินดี

เป็นผู้อยู่ห่างไกล^๑

เชิงอรรถ :

^๑ เป็นผู้อยู่ห่างไกล หมายถึงอยู่ห่างไกลจากสภาวะธรรม (ข.อิต.อ. ๙๒/๓๓๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๕. ปัญจวรรค ๔. อัคคิสุตระ

ส่วนบุคคลผู้เป็นบัณฑิต

พิจารณาธรรม^๑ ด้วยปัญญาอันยิ่งแล้ว

ต่อมาจึงกำหนดธรรมนั้น

เป็นผู้หมดกิเลสที่ทำให้หวั่นไหว สงบระงับกิเลสได้เด็ดขาด

ดุจหวังน้ำสงบเรียบยามสงบดลมน ฉะนั้น

ผู้นั้นไม่หวั่นไหว ดับความเร่าร้อนได้แล้ว

ชื่อว่าหมดความกำหนดยินดี

เห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ไม่ทรงมีความหวั่นไหว

ทรงดับความเร่าร้อนได้

ทรงปราศจากความกำหนดยินดี เป็นผู้อยู่ใกล้ทีเดียว

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

สังฆาฎีกัณณสูตรที่ ๓ จบ

๔. อัคคิสุตระ

ว่าด้วยไฟกิเลส

[๙๓] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ไฟ ๓ กองนี้

ไฟ ๓ กอง คือ

๑. ไฟคือราคะ   ๒. ไฟคือโทสะ   ๓. ไฟคือโมหะ

ภิกษุทั้งหลาย ไฟ ๓ กองนี้แล”

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรม ในที่นี้หมายถึงอริยสัจ ๔ ประการ (ขุ.อิตติ.อ. ๙๒/๓๓๕)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๔๖๖ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๕. ปัญจวรรค ๔. อัคคิสุตระ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ไฟคือราคะ ย่อมเผาผลาญนรชนผู้กำหนด
หมกมุ่นอยู่ในกามทั้งหลาย
ไฟคือโทสะ ย่อมเผาผลาญนรชนผู้มีจิตพยาบาท ชอบฆ่าสัตว์
ไฟคือโมหะ ย่อมเผาผลาญนรชนผู้ลุ่มหลง
ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยะ
หมู่สัตว์ เมื่อไม่รู้จักไฟทั้ง ๓ กองนี้
จึงยินดียิ่งในสักกายะ^๑
ไม่พ้นจากบ่วงแห่งมาร สังสมเพื่อเกิดในนรก
กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อสุรกาย และแดนเปรต
ส่วนชนทั้งหลายผู้หมั่นอบรมตนในศาสนธรรม
ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งกลางวันและกลางคืน
หมั่นเจริญอุสภัสัญญาเป็นนิตย์
ย่อมทำไฟคือราคะให้ดับลงได้
ชนทั้งหลายที่มีคุณธรรมสูง
ย่อมดับไฟคือโทสะลงได้ด้วยเมตตา
และย่อมดับไฟคือโมหะด้วยปัญญา
อันเป็นเครื่องทำลายกิเลสได้เด็ดขาด
ชนผู้มีปัญญารักษาดนเหล่านั้น
ไม่เกียจคร้านทั้งกลางวันและกลางคืน
ดับไฟทั้ง ๓ กองนั้นได้แล้ว
ชื่อว่าดับกิเลสได้สิ้นเชิง ล่วงพ้นทุกข์ได้ทั้งสิ้น

เชิงอรรถ :

^๑ ยินดียิ่งในสักกายะ หมายถึงเพลิดเพลินยินดีในอุปาทานชั้น ๕ ด้วยอำนาจตัณหา ทิฏฐิ และมานะ (ขุ.อิตติ.อ.
๙๓/๓๓๗)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๔๖๗ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๕. ปัญจวรรค ๕. อุปปริกขสูตร

บัณฑิตทั้งหลายผู้เห็นแจ้งอริยสัจ
 จบเวท รู้สิ่งทั้งปวงโดยชอบ
 ย่อมไม่กลับมาเวียนวายตายเกิดอีก
 เพราะรู้ถึงภาวะที่สิ้นสุดการเกิด
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

อัคริสูตรที่ ๕ จบ

๕. อุปปริกขสูตร

ว่าด้วยการพิจารณาโดยวิธีที่จิตไม่ฟุ้งซ่าน

[๙๔] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
 กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรพิจารณาโดยประการที่วิญญาน(จิต)ของตนไม่ฟุ้งซ่าน
 ไม่ซัดส่ายไปในอารมณ์ภายนอก ไม่ติดอยู่ภายใน จึงไม่หวาดสะดุ้งเพราะไม่ยึดติดใน
 อารมณ์ต่าง ๆ

ภิกษุทั้งหลาย ครั้นวิญญานไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ซัดส่ายไปในอารมณ์ภายนอก ไม่ติด
 อยู่ภายใน เมื่อภิกษุไม่หวาดสะดุ้ง เพราะไม่ยึดมั่นอารมณ์ต่าง ๆ เหตุแห่งทุกข์คือชาติ
 และความเกิดทุกข์คือชราและมรณะ ก็จะมีไม่ได้อีกต่อไป”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
 คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุละกิเลสเครื่องข้อง ๗ ประการ^๑ ได้
 ตัดต้นเหตุที่นำไปสู่ภพได้เด็ดขาด
 มีสังสารคือชาติหมดสิ้นแล้ว
 ย่อมไม่มีภพใหม่
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

อุปปริกขสูตรที่ ๕ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ กิเลสเครื่องข้อง ๗ ประการ คือ (๑) ตัณหา (๒) ทิฏฐิ (๓) มานะ (๔) โภคะ (๕) อวิชชา (๖) กิเลส
 (๗) ทุจริต (ข.อิตติ.อ. ๙๔/๓๔๐)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๔๖๘ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๕. ปัญจวรรค ๖. กามุปปัตติสูตร

๖. กามุปปัตติสูตร

ว่าด้วยผู้ยังเสพกามไม่สามารถล่วงสังสารทุกข์ได้

[๙๕] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย การเสพกาม ๓ ประการนี้

การเสพกาม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. การเสพกามของสัตว์ผู้มีความใคร่ปรากฏอยู่เป็นนิตย์^๑
๒. การเสพกามของเทวดาผู้ยินดีในกามสมบัติที่ตนเนรมิต^๒
๓. การเสพกามของเทวดาผู้ยินดีในกามสมบัติที่เทวดาอื่นเนรมิตให้^๓

ภิกษุทั้งหลาย การเสพกาม ๓ ประการนี้แล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สัตว์ผู้มีความใคร่ปรากฏอยู่เป็นนิตย์

เทวดาผู้ยินดีในกามสมบัติที่ตนเนรมิต

เทวดาผู้ยินดีในกามสมบัติที่เทวดาอื่นเนรมิตให้

และสัตว์เหล่าอื่นที่เสพกามอยู่เป็นนิตย์

ย่อมไม่ล่วงพ้นสังสารวัฏที่มีสภาวะอย่างนี้และสภาวะอย่างอื่น

บัณฑิตรู้โทษในการเสพกามทั้งหลายนี้แล้ว

ควรละเว้นกามทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์ทั้งหมด

เชิงอรรถ :

^๑ หมายถึงมนุษย์ และเทวดาตั้งแต่ชั้นจาตุมหาราชิกา จนถึงชั้นดุสิต (ข.อิตติ.อ. ๙๕/๓๔๐)

^๒ หมายถึงเทวดาชั้นนิมมานรดี (ข.อิตติ.อ. ๙๕/๓๔๐)

^๓ หมายถึงเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี (ข.อิตติ.อ. ๙๕/๓๔๑)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๕. ปัญจวรรค ๗. กามโยคสูตร

บัณฑิตทั้งหลาย ตัดกระแสตัณหาที่กำหนดยินดี
ในปียรูปสาตรูป^๑ที่คนทั่วไปล่วงพ้นได้ยากขาดสิ้นแล้ว
ชื่อว่าดับกิเลสได้สิ้นเชิง ล่วงพ้นทุกขได้ทั้งสิ้น
บัณฑิตทั้งหลายผู้เห็นแจ้งอริยสัจ
จบเวท รู้สิ่งทั้งปวงโดยชอบ
ย่อมไม่กลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีก
เพราะรู้ถึงภาวะสิ้นสุดการเกิด
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

กามุปัตติสูตรที่ ๖ จบ

๗. กามโยคสูตร

ว่าด้วยผู้ประกอบด้วยกามไปสู่วัฏฏสงสาร

[๙๖] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยกามโยคะ^๒ ประกอบด้วยภวโยคะ^๓
ชื่อว่าเป็นอนาคามี^๔ คือยังต้องกลับมาเกิดในกามภูมิอีก

บุคคลผู้ปราศตนออกจากกามโยคะ แต่ยังประกอบด้วยภวโยคะ ชื่อว่าเป็น
อนาคามี^๕ คือเป็นผู้ไม่กลับมาเกิดในกามภูมิอีก

เชิงอรรถ :

^๑ ปียรูปสาตรูป หมายถึงรูปเป็นต้นที่นารักและนาพอใจด้วยอำนาจสุขเวทนา (ขุ.อิตติ.อ.๙๕/๓๔๑)

^๒ กามโยคะ หมายถึงราคะที่ประกอบด้วยกามคุณ ๕ (กามราคะ) (ขุ.อิตติ.อ.๙๖/๓๔๒)

^๓ ภวโยคะ หมายถึงความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในรูปภพและอรุภพ อีกอย่างหนึ่ง หมายถึงราคะ
ที่ประกอบด้วยสัสสตทิฏฐิ (ขุ.อิตติ.อ.๙๖/๓๔๒)

^๔ อนาคามี หมายถึงผู้อยู่ในพรหมโลก สามารถมาเกิดยังมนุษย์โลกได้ (ขุ.อิตติ.อ.๙๖/๓๔๒)

^๕ อนาคามี หมายถึงผู้ไม่กลับมาเกิดในกามโลกอีก (ขุ.อิตติ.อ.๙๖/๓๔๒)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๕. ปัญจวรรค ๘. กัลยาณสีลสูตร

บุคคลผู้พรากตนออกจากกามโยคะและภวโยคะได้ขาดแล้ว ชื่อว่าเป็นอรหันต์
คือเป็นผู้สิ้นอาสวกิเลสแล้ว”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สัตว์ทั้งหลายผู้ประกอบตน
ด้วยกามโยคะและภวโยคะทั้งสอง
ชื่อว่ายังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ
ส่วนผู้ที่ละกามทั้งหลายได้เด็ดขาด
แต่ยังไม่ถึงความสิ้นอาสวะ
ยังประกอบตนด้วยภวโยคะ
บัณฑิตทั้งหลาย เรียกว่า เป็นอนาคามี
แต่ผู้ที่ตัดความสงสัยได้
สิ้นทั้งมานะและภพที่จะเกิดใหม่
ถึงความสิ้นอาสวะแล้ว
เป็นผู้ชื่อว่า ถึงฝั่งแล้วในโลก
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

กามโยคสูตรที่ ๗ จบ

๘. กัลยาณสีลสูตร

ว่าด้วยผู้มีศีलगาม ธรรมงาม และปัญญางาม

[๙๗] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีศีलगาม มีธรรมงาม และมีปัญญางาม เราจึงเรียกว่า
‘เป็นพระอรหันต์แท้จริง อยู่จบพรหมจรรย์ เป็นบุรุษผู้สูงสุด’ ในธรรมวินัยนี้

ผู้มีศีलगาม เป็นอย่างไร

ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีศีล สारรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อม
ด้วยอาจารย์และโคจรอยู่ มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบท
ทั้งหลาย ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้มีศีलगามอย่างนี้แล เป็นผู้มีศีलगาม ด้วยอาการดังกล่าวนี้

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๕. ปัญจวรรค ๘. กัลยาณสีลสูตร

ผู้มีธรรมงาม เป็นอย่างไร

ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้หมั่นประกอบความเพียรติดต่อกันด้วยการเจริญโพธิ-
ปักชียธรรม ๓๗ ประการอยู่เสมอ ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้มีธรรมงามอย่างนี้แล เป็นผู้
มีศีลงาม มีธรรมงาม ด้วยอาการดังกล่าวนี้

ผู้มีปัญญางาม เป็นอย่างไร

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะ
อาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้มีปัญญางาม
อย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีศีลงาม มีธรรมงาม และมีปัญญางาม ด้วยอาการดังกล่าวนี้ เราจึง
เรียกว่า ‘เป็นพระอรหันต์แท้จริง อยู่จบพรหมจรรย์ เป็นนรุษผู้สูงสุด’ ในธรรมวินัยนี้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์

ตรัสเรียกภิกษุผู้ไม่มีความชั่วทางกาย วาจา ใจ

มีหิริครองใจนั้นว่า เป็นผู้มีศีลงาม

ตรัสเรียกภิกษุผู้บำเพ็ญโพธิปักชียธรรม ๓๗ ประการ
มาแล้วเป็นอย่างดี

ไม่มีกิเลสเป็นเครื่องฟูใจนั้นว่า เป็นผู้มีธรรมงาม

ตรัสเรียกภิกษุผู้รู้แจ้งความสิ้นทุกข์ของตนในอัฐภาพนี้เท่านั้น
ผู้หาอาสวะมิได้นั้นว่า เป็นผู้มีปัญญางาม

ตรัสเรียกภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยธรรมมีศีลเป็นต้นนั้น
ผู้ไม่มีทุกข์ ตัดความสงสัยได้แล้ว

ไม่อาศัยโลกทั้งปวง ละกิเลสทุกอย่างในโลกได้หมดสิ้น
(ว่าเป็นผู้มีปัญญางาม)

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

กัลยาณสีลสูตรที่ ๘ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๕. ปัญจวรรค ๙. ทานสูตร

๙. ทานสูตร

ว่าด้วยการให้ทาน

[๙๘] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ทาน ๒ อย่าง คือ อามิสทาน(การให้สิ่งของ)และธรรม-
ทาน(การให้ธรรม) บรรดาทาน ๒ อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ

การจำแนก ๒ อย่าง คือ การจำแนกด้วยอามิส และการจำแนกด้วยธรรม
บรรดาการจำแนก ๒ อย่างนี้ การจำแนกด้วยธรรมเป็นเลิศ

การอนุเคราะห์ ๒ อย่าง คือ การอนุเคราะห์ด้วยอามิส และการอนุเคราะห์
ด้วยธรรม บรรดาการอนุเคราะห์ ๒ อย่างนี้ การอนุเคราะห์ด้วยธรรมเป็นเลิศ”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

วิญญูชนผู้มีจิตเลื่อมใสในพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
และพระอริยสงฆ์ผู้ประเสริฐ เป็นนानุญอันเลิศของโลก
เมื่อทราบชัดทานและการจำแนก
ที่พระผู้มีพระภาคตรัสสรรเสริญว่า ยอดเยี่ยมอย่างยิ่ง
ใครเล่าจะไม่ถวายทานในกาลอันสมควร

ประโยชน์อย่างยอดเยี่ยมนั้นย่อมสำเร็จแก่คน ๒ ฝ่าย คือ
ฝ่ายแสดงธรรมและฝ่ายฟังธรรม
ผู้มีจิตเลื่อมใสในคำสอนของพระสุคต
และผู้ไม่ประมาทในคำสอนของพระสุคต
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ทานสูตรที่ ๙ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๕. ปัญจวรรค ๑๐. เติวีชชสูตร

๑๐. เติวีชชสูตร^๑

ว่าด้วยวิชา ๓

[๙๙] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เราบัญญัติเรียกผู้บรรลุวิชา ๓ ว่าเป็นพราหมณ์ โดยธรรม เราหาบัญญัติเรียกบุคคลอื่นว่า เป็นพราหมณ์ โดยเหตุเพียงการกล่าวอ้างตามผู้อื่นเรียกกันไม่

ก็เราบัญญัติเรียกผู้บรรลุวิชา ๓ ว่าเป็นพราหมณ์ โดยธรรม เราหาบัญญัติ เรียกบุคคลอื่นว่า เป็นพราหมณ์ โดยเหตุเพียงการกล่าวอ้างตามผู้อื่นเรียกกันไม่ มีอธิบายอย่างไร คือ

๑. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง
- ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติบ้าง
- ๒๐ ชาติบ้าง ๓๐ ชาติบ้าง ๔๐ ชาติบ้าง ๕๐ ชาติบ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง
- ๑,๐๐๐ ชาติบ้าง ๑๐๐,๐๐๐ ชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปเป็นอัน
- มากบ้าง ตลอดวิวัฏฏกัป^๒ เป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏะและวิวัฏฏกัป
- เป็นอันมากบ้างว่า ‘ในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ
- มีอาหาร เสวยสุขทุกข์และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตจากภพนั้นก็ไปเกิด
- ในภพโน้น แม้ในภพนั้น เราก็มียชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ
- มีอาหาร เสวยสุขทุกข์และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตจากภพนั้นจึงมาเกิด
- ในภพนี้’ ภิกษุนั้นระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไป
- และชีวประวัติอย่างนี้ เธอชื่อว่าได้บรรลุวิชาที่ ๑ นี้แล้ว ความ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อง.ติก. (แปล) ๒๐/๕๙/๒๒๕-๒๒๙

^๒ สังวัฏฏกัป คือกัปฝ่ายเสื่อม ได้แก่ ช่วงระยะเวลาที่โลกกำลังพินาศ วิวัฏฏกัป คือกัปฝ่ายเจริญ ได้แก่ ช่วงระยะเวลาเวลาที่โลกกลับฟื้นขึ้นมาใหม่ (ตามนัย วิ.อ. ๑/๑๒/๑๕๘)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๕. ปัญจวรรค ๑๐. เดวิขขสูตร

มิดมิดคืออวิชา เธอกำจัดได้แล้ว แสงสว่าง^๑คืออวิชาได้เกิดขึ้น
แก่เธอ เปรียบเหมือนแสงสว่างเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ไม่ประมาท มีความ
เพียรอุทิศกายและใจ

๒. ภิกษุในธรรมวินัยนี้เห็นหมู่มืดผู้กำลังจืด กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและ
ชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยดาตัพยอันบริสุทธิ
เหนือมนุษย์ รู้ชัดหมู่มืดผู้เป็นไปตามกรรมว่า ‘หมู่มืดที่ประกอบ
กายทุจริต วลีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความ
เห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด หลังจากตาย
แล้วจะไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก แต่หมู่มืดที่ประกอบ
กายสุจริต วลีสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความ
เห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ หลังจาก
ตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์’ เธอเห็นหมู่มืดผู้กำลังจืด
กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี
ด้วยดาตัพยอันบริสุทธิเหนือมนุษย์ รู้ชัดหมู่มืดผู้เป็นไปตามกรรม
อย่างนี้ เธอชื่อว่าได้บรรลุวิชาที่ ๒ นี้แล้ว^๒ ความมิดมิดคืออวิชา
เธอกำจัดได้แล้ว แสงสว่างคืออวิชาได้เกิดขึ้นแก่เธอ เปรียบเหมือน
แสงสว่างเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ไม่ประมาท มีความเพียรอุทิศกายและใจ
๓. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ และปัญญาวิมุตติ อันไม่
มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ใน
ปัจจุบัน เธอชื่อว่าได้บรรลุวิชาที่ ๓ นี้แล้ว^๓ ความมิดมิดคืออวิชา

เชิงอรรถ :

- ^๑ ความมิดมิด (ตมะ) ในที่นี้หมายถึงโมหะ ที่เรียกว่า มิดมิด เพราะปิดบังมิให้ระลึกชาติได้ แสงสว่าง
(อาโลกะ) ในที่นี้หมายถึงวิชา ที่เรียกว่า แสงสว่าง เพราะทำให้เกิดแสงสว่างทำลายความมิดมิดได้
วิชาชั้นที่ ๑ นี้ได้แก่ ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือความรู้เป็นเครื่องระลึกถึงขั้นที่ที่เคยอาศัยอยู่ใน
กาลก่อน (อง.ติก.อ. ๒/๕๙/๑๖๔, ข.อิตติ.อ. ๙๙/๓๕๗)
- ^๒ วิชาที่ ๒ นี้ได้แก่กตัพยจักขุญาณ คือ ความรู้ที่สามารถแลเห็นหมู่มืดที่เป็นไปต่าง ๆ กัน เพราะอำนาจ
กรรม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าจตุปปตญาณ เป็นญาณคือแสงสว่างที่ทำลายความมิดมิดคืออวิชาที่ปิดบังการ
จืดและปฏิสนธิของสัตว์ทั้งหลาย (อง.ติก.อ. ๒/๕๙/๑๖๔, ข.อิตติ.อ. ๙๙/๓๕๙)
- ^๓ วิชาที่ ๓ นี้ได้แก่ อรหัตตมัคคญาณ เป็นญาณคือความรู้เป็นเหตุละสังโยชนได้ทั้ง ๑๐ ประการ หรือ
เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อาสวักขยญาณ เป็นญาณคือแสงสว่างที่ทำลายความมิดมิดคืออวิชาที่ปิดบัง
อริยสัง ๔ ประการ (อง.ติก.อ. ๒/๕๙/๑๖๖, ข.อิตติ.อ. ๙๙/๓๖๐)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๔๗๕ }

พระสดตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๓. ดิกนิบาต]

๕. ปัญจมวรรค รวมพระสูตรที่มีในวรรค

เธอกำจัดได้แล้ว แสงสว่างคือวิชาได้เกิดขึ้นแก่เธอ เปรียบเหมือน
แสงสว่างเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ไม่ประมาท มีความเพียรอุทิศกายและใจ
ภิกษุทั้งหลาย เราบัญญัติเรียกผู้บรรลุวิชา ๓ ว่าเป็นพราหมณ์ โดยธรรม
เราหาบัญญัติเรียกบุคคลอื่นว่า เป็นพราหมณ์ โดยเหตุเพียงการกล่าวอ้างตามที่
ผู้อื่นเรียกกันไม่ อย่างนี้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลใดรู้บุพเพนิวาสญาณ เห็นทั้งสวรรค์และอบาย
บรรลุธรรมที่สิ้นความเกิด
เป็นมุนี อยู่จบพรหมจรรย์เพราะรู้ยิ่ง
เป็นพราหมณ์ผู้ได้วิชา ๓ โดยวิชา ๓ นี้
เราเรียกบุคคลนั้นว่า ได้วิชา ๓
หาเรียกบุคคลอื่นว่า ได้วิชา ๓ ตามที่ผู้อื่นเรียกกันไม่
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

เทวิขชสูตรที่ ๑๐ จบ

ปัญจมวรรค จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อัคคัปปสาทสูตร	๒. ชีวกสูตร
๓. สังฆาฎิกัณณสูตร	๔. อัคคิสูตร
๕. อุปปริกขสูตร	๖. กามุปปัตติสูตร
๗. กามโยคสูตร	๘. กัลยาณสีลสูตร
๙. ทานสูตร	๑๐. เทวิขชสูตร

ดิกนิบาต จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๔. จตุกกนิบาต]

๑. พราหมณธัมมยาคสูตร

๔. จตุกกนิบาต

๑. พราหมณธัมมยาคสูตร

ว่าด้วยการบูชาด้วยธรรมของผู้เป็นพราหมณ์

[๑๐๐] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เราทั้งหลายเป็นพราหมณ์ผู้ควรแก่การขอ ขวนขวายในธรรมทาน ตลอดเวลา ทรงไว้ซึ่งอัฐภาพสุดท้าย เป็นศัลยแพทย์ ผ่าตัดกิเลสผู้เชี่ยวชาญ เรอทั้งหลายเป็นบุตร ผู้เนื่องในอกของเรา คือ เกิดแต่ปาก เกิดแต่ธรรม ธรรม สร้างสรรค์ไว้ จงเป็นธรรมทายาทเกิด อย่าเป็นอามิสทายาทเลย

ภิกษุทั้งหลาย ทาน ๒ อย่างนี้ คือ (๑) อามิสทาน (๒) ธรรมทาน บรรดา ทาน ๒ อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ

การจำแนก ๒ อย่างนี้ คือ (๑) การจำแนกอามิส (๒) การจำแนกธรรม บรรดาการจำแนก ๒ อย่างนี้ การจำแนกธรรมเป็นเลิศ

การอนุเคราะห์ ๒ อย่างนี้ คือ (๑) การอนุเคราะห์ด้วยอามิส (๒) การอนุเคราะห์ ด้วยธรรม บรรดาการอนุเคราะห์ ๒ อย่างนี้ การอนุเคราะห์ด้วยธรรมเป็นเลิศ

การบูชาด้วย ๒ อย่างนี้ คือ (๑) การบูชาด้วยอามิส (๒) การบูชาด้วย ด้วยธรรม บรรดาการบูชาด้วย ๒ อย่างนี้ การบูชาด้วยธรรมเป็นเลิศ”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๔. จดกกนิบาต]

๒. สุลภสูตร

สัตว์ทั้งหลายย่อมมอบนอมตภาคต
 ผู้บูชาด้วยธรรม ไม่มีความตระหนี่
 อานุเคราะห์สรรพสัตว์เสมอ
 เป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่เทวดาและมนุษย์
 ผู้ถึงฝั่งแห่งภพ เช่นนั้น
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

พราหมณ์ธัมมยาคสูตรที่ ๑ จบ

๒. สุลภสูตร^๑

ว่าด้วยปัจจัยที่หาได้ง่าย

[๑๐๑] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
 กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ปัจจัย ๔ อย่างนี้ มีค่าน้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษ

ปัจจัย ๔ อย่าง อะไรบ้าง คือ

๑. บรรดาจีวร บังสุกุลจีวร(ผ้าที่ได้มาจากกองฝุ่น) มีค่าน้อย หาได้ง่าย
 และไม่มีโทษ
๒. บรรดาโภชนะ ปิณฑิยาโลปโภชนะ(โภชนะคือข้าวที่ได้มาด้วยกำลัง
 ปลีแข้ง) มีค่าน้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษ
๓. บรรดาเสนาสนะ รุกขมูลเสนาสนะ(เสนาสนะคือโคนไม้) มีค่าน้อย
 หาได้ง่าย และไม่มีโทษ
๔. บรรดาการรักษาโรค ปุติมุตตเภสัช(ยาดองน้ำมูตรเน่า) มีค่าน้อย
 หาได้ง่าย และไม่มีโทษ

ปัจจัย ๔ อย่างนี้แล มีค่าน้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษ

เชิงอรรถ :

^๑ อัง.จดกก. (แปล) ๒๑/๒๗/๔๒-๔๓

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๔๗๘ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๔. จตุกกนิบาต]

๓. อาสวัชยสูตร

ภิกษุทั้งหลาย เพราะภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยปัจจัย ๔ ที่มีค่าน้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษนี้ เราจึงกล่าวว่า “เป็นองค์ประกอบแห่งคุณเครื่องความเป็นสมณะ^๑ อย่างหนึ่งของภิกษุนี้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

จิตของภิกษุผู้สันโดษด้วยปัจจัย
ที่มีค่าน้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษ
ย่อมไม่มีความคับแค้น ไม่ติดขัดทั่วทิศ
เพราะปรารถนาลิขิต โภชนะ เสนาสนะ (และยารักษาโรค)
และธรรมที่เหมาะสมแก่ความเป็นสมณะที่ภิกษุนั้นกล่าวแล้ว
อันภิกษุผู้สันโดษ ไม่ประมาท บรรลุแล้ว
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

สุลลสูตรที่ ๒ จบ

๓. อาสวัชยสูตร

ว่าด้วยความสิ้นอาสวะ

[๑๐๒] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวถึงความสิ้นอาสวะทั้งหลายสำหรับภิกษุผู้รู้ อยู่ ผู้เห็น อยู่ หากกล่าวถึงความสิ้นอาสวะทั้งหลายสำหรับภิกษุผู้ไม่รู้ อยู่ ไม่เห็นอยู่ไม่

เชิงอรรถ :

^๑ **คุณเครื่องความเป็นสมณะ** หมายถึงปาริสุทธศีล ๔ ประการ สมณะ วิปัสสนา หรืออริยมรรค เมื่อว่าโดยย่อมี ๒ ประการ คือ (๑) คุณเครื่องภายนอก ได้แก่ ธรรมเครื่องอาศัยของสัตบุรุษและการฟัง สัทธรรม (๒) คุณเครื่องภายใน ได้แก่ โยนิโสมนสิการ(การมนสิการโดยแยบคาย) และธัมมานุฉิมปฏิบัติ (การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม) คุณเครื่องความเป็นสมณะนั้น มีธรรมที่เป็นองค์ประกอบเหล่านี้ คือ ความมักน้อย ความสันโดษ ความสงบ ความไม่คลุกคลีด้วยหมู่ ความปรารถนาความเพียร เป็นต้น (ขุ.อิตติ.อ. ๑๐๑/๓๖๘)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๔. จดกกนิบาต]

๓. อาสวัคขยสูตร

ภิกษุรู้อะไร เห็นอะไร จึงชื่อว่ามีกลิ่นอาสวะทั้งหลาย
คือ ภิกษุรู้ อยู่ เห็นอยู่ว่า 'นี้ทุกข' จึงชื่อว่ามีกลิ่นอาสวะทั้งหลาย
ภิกษุรู้ อยู่ เห็นอยู่ว่า 'นี้ทุกขสมุทัย(เหตุเกิดทุกข)' จึงชื่อว่ามีกลิ่นอาสวะทั้งหลาย
ภิกษุรู้ อยู่ เห็นอยู่ว่า 'นี้ทุกขนิโรธ(ความดับทุกข)' จึงชื่อว่ามีกลิ่นอาสวะทั้งหลาย
ภิกษุรู้ อยู่ เห็นอยู่ว่า 'นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา(ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข)' จึง
ชื่อว่ามีกลิ่นอาสวะทั้งหลาย
ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรู้ อยู่ อย่างนี้ เห็น อยู่ อย่างนี้ แล จึงชื่อว่ามีกลิ่นอาสวะ
ทั้งหลาย”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ญาณในความสิ้นกิเลสย่อมเกิดขึ้นแก่พระเสขะ
ผู้กำลังศึกษาและปฏิบัติตามทางสายตรงก่อน
ลำดับต่อจากนั้นอัญญนทรีย์จึงเกิดขึ้น^๑
ต่อจากอัญญนทรีย์นั้น วิมุตติญาณอันสูงสุด
และญาณในความสิ้นกิเลส
ย่อมเกิดขึ้นแก่ท่านผู้หลุดพ้นด้วยอรหัตตผลว่า
“สังโยชนทั้งหลายสิ้นไปแล้ว”
คนพาลผู้เกียจคร้าน ไม่รู้แจ้ง ไม่ควรบรรลุนิพพาน
เป็นที่ปลดเปลื้องกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งปวงนี้เลย
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

อาสวัคขยสูตรที่ ๓ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูอิติวุตตกะ ข้อ ๖๒ หน้า ๔๑๘ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๔. จดกกนิบาต]

๔. สมณพราหมณสูตร

๔. สมณพราหมณสูตร

ว่าด้วยสมณะหรือพราหมณ์

[๑๐๓] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดไม่รู้แจ้งตามความเป็นจริงว่า ‘นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา’ สมณะหรือพราหมณ์ เหล่านั้น เราหายกย่องว่า เป็นสมณะในหมู่สมณะไม่ หายกย่องว่าเป็นพราหมณ์ใน หมู่พราหมณ์ไม่ เพราะว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ไม่ได้ทำให้แจ้งผลคือ ความเป็นสมณะ และผลคือความเป็นพราหมณ์ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ใน ปัจจุบัน

ภิกษุทั้งหลาย ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดรู้แจ้งตามความเป็นจริงว่า ‘นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา’ สมณะหรือพราหมณ์ เหล่านั้นแล เรายกย่องว่า เป็นสมณะในหมู่สมณะ ยกย่องว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่ พราหมณ์ เพราะว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นได้ทำให้แจ้งผลคือความเป็นสมณะ และผลคือความเป็นพราหมณ์ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันนั้นแล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดไม่รู้จักทุกข์
เหตุเกิดทุกข์ ธรรมชาติเป็นที่ดับทุกข์ลงได้สิ้นเชิง
และไม่รู้จักทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์
สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น
เป็นผู้เสื่อมจากเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๔. จดกกนิบาต]

๕. สีสัมปันนสูตร

เป็นผู้ไม่ควรเพื่อจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้

เป็นผู้เข้าถึงชาติและชราแท้

ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดรู้จักทุกข์

เหตุเกิดทุกข์ ธรรมชาติเป็นที่ดับทุกข์ลงได้สิ้นเชิง

และรู้จักทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น

เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ

เป็นผู้ควรเพื่อจะทำที่สุดทุกข์ได้

และเป็นผู้ไม่เข้าถึงชาติและชรา^๑

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

สมณพราหมณสูตรที่ ๔ จบ

๕. สีสัมปันนสูตร

ว่าด้วยภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยศีล

[๑๐๔] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่าใดสมบูรณ์ด้วยศีล สมบูรณ์ด้วยสมาธิ สมบูรณ์ด้วยปัญญา สมบูรณ์ด้วยวิมุตติ สมบูรณ์ด้วยวิมุตติญาณทัสสนะ เป็นผู้กล่าวสอนให้รู้แจ้ง ชี้แจงให้เห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแกลวก้าปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริง เป็นผู้สามารถกล่าวบรรยายสัทธรรมให้เข้าใจง่าย

การได้เห็นภิกษุเหล่านั้น เรากล่าวว่ามีอุปการะมาก การได้ฟัง(ธรรม)ภิกษุเหล่านั้น เรากล่าวว่ามีอุปการะมาก การได้เข้าไปหาภิกษุเหล่านั้น เรากล่าวว่า

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบสุตตันนิบาต ข้อ ๗๓๐-๗๓๓ หน้า ๖๗๓ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๔. จดกกนิบาต]

๕. สีสัมปันนสูตร

มีอุปการะมาก การได้เข้าไปนั่งใกล้ภิกษุเหล่านั้น เรากล่าวว่ามีอุปการะมาก การได้ระลึกถึงภิกษุเหล่านั้น เรากล่าวว่ามีอุปการะมาก และการได้ออกบวชตามภิกษุเหล่านั้น เรากล่าวว่ามีอุปการะมาก นั้นเป็นเพราะเหตุไร ภิกษุทั้งหลาย เพราะเมื่อภิกษุเสพ คบ เข้าไปนั่งใกล้^๑ภิกษุผู้ทรงคุณดังกล่าวมานั้น สีสันต์ สมาธิสันต์ ปัญญาสันต์ วิมุตติสันต์ วิมุตติญาณทัสสนสันต์ แม้ที่ยังไม่บริบูรณ์ก็จะถึงความบริบูรณ์ด้วยภavana

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ทรงคุณเห็นปานนี้นั้น เราเรียกว่า 'ศาสดา' บ้าง 'สัตถวาหะ(ผู้นำหมู่คณะ)' บ้าง 'รณัญชหะ(ผู้ละเข้าศึกคือกิเลส)' บ้าง 'ตโมนุหะ(ผู้บรรเทาความมืด)' บ้าง 'อาโลกกร(ผู้ทำแสงสว่าง)' บ้าง 'โธภาสกร(ผู้ทำโอภาส)' บ้าง 'ปีชโชตกร(ผู้ทำความรุ่งเรือง)' บ้าง 'ปภังกร(ผู้ทำรัศมี)' บ้าง 'อุกการธาร(ผู้ทรงประทีปคือปัญญา)' บ้าง 'อริยะ(พระอริยะ)' บ้าง 'จักขุมันตะ(ผู้มีปัญญาจักษุ)' บ้าง”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

การได้เห็นพระอริยะทั้งหลายผู้อบรมตนดีแล้ว

ดำรงชีวิตโดยธรรมเสมอ

ย่อมเป็นเหตุให้เกิดปราโมทย์แก่บัณฑิตผู้รู้แจ้ง

พระอริยะทั้งหลายผู้ทำรัศมี ทำแสงสว่าง

เป็นนักปราชญ์ มีปัญญาจักษุ ละเข้าศึกคือกิเลส

ประกาศสัทธรรม ทำสัตว์โลกให้เกิดปัญญาสว่างไสว

ซึ่งหากบัณฑิตได้ฟังคำสอนแล้ว รู้สิ่งทั้งปวงโดยชอบ

ย่อมไม่กลับมาเกิดอีกแน่นอน

เพราะรู้ถึงภาวะที่สิ้นสุดการเกิด

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

สีสสัมปันนสูตรที่ ๕ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ เข้าไปนั่งใกล้ หมายถึงถามปัญหาและปฏิบัติตาม (ข.อิตติ.อ. ๑๐๔/๓๗๖)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๔. จตุกกนิบาต]

๖. ตัณहुปปาทสูตร

๖. ตัณहुปปาทสูตร^๑

ว่าด้วยที่เกิดตัณหา

[๑๐๕] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ตัณหาเมื่อเกิดขึ้นแก่ภิกษุ ย่อมเกิดขึ้นในที่ที่เกิดตัณหา ๔ อย่างนี้ ที่เกิดตัณหา ๔ อย่าง อะไรบ้าง คือ

๑. ตัณหาเมื่อเกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะจิวรเป็นเหตุ
๒. ตัณหาเมื่อเกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะบิณฑบาตเป็นเหตุ
๓. ตัณหาเมื่อเกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะเสนาสนะเป็นเหตุ
๔. ตัณหาเมื่อเกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะสมบัติและวิบัติเป็นเหตุ

ภิกษุทั้งหลาย ตัณหาเมื่อเกิดขึ้นแก่ภิกษุ ย่อมเกิดขึ้นในที่ที่เกิดตัณหา ๔ อย่างนี้แล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลผู้มีตัณหาเป็นเพื่อน ท่องเที่ยวไปตลอดกาลยาวนาน
 ย่อมไม่ล่วงพ้นสังสารวัฏที่มีสภาวะอย่างนี้และสภาวะอย่างอื่น
 ภิกษุรู้โทษนี้ รู้ตัณหาอันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์
 พึงเป็นผู้ไม่มีตัณหา ไม่มีความถือมั่น มีสติสัมปชัญญะอยู่
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ตัณहुปปาทสูตรที่ ๖ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อง.จตุกก. (แปล) ๒๑/๙/๑๕, ที.ปา. ๑๑/๓๑๑/๒๐๔, ขุ.ม. (แปล) ๒๙/๑๙๑/๕๔๐, ขุ.จ. (แปล) ๓๐/๑๐๗/๓๖๔, อภิ.วิ. (แปล) ๓๕/๙๓๙/๔๕๘/๕๘๙ และดูอิติวุตตกะ ข้อ ๑๕ หน้า ๓๕๙ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๔. จดกกนิบาต]

๗. สพรหมกสูตร

๗. สพรหมกสูตร^๑

ว่าด้วยมารดาบิดาเป็นพรหมของบุตร

[๑๐๖] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย บุตรของสกุลใดบุชามารดาบิดาภายในเรือนตน สกุลนั้นชื่อว่า มีพรหม บุตรของสกุลใดบุชามารดาบิดาภายในเรือนตน สกุลนั้นชื่อว่า มีบูรพเทพ บุตรของสกุลใดบุชามารดาบิดาภายในเรือนตน สกุลนั้นชื่อว่า มีบูรพาจารย์ บุตรของสกุลใดบุชามารดาบิดาภายในเรือนตน สกุลนั้นชื่อว่า มีอาหุไนยบุคคล

ภิกษุทั้งหลาย คำว่า **พรหม** นี้เป็นชื่อของมารดาบิดา คำว่า **บูรพเทพ** นี้เป็นชื่อของมารดาบิดา คำว่า **บูรพาจารย์** นี้เป็นชื่อของมารดาบิดา คำว่า **อาหุไนยบุคคล** นี้เป็นชื่อของมารดาบิดา^๒ ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะมารดาบิดาเป็นผู้มีอุปการะมาก บำรุงเลี้ยง แสดงโลกนี้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

มารดาบิดาผู้อนุเคราะห์ประชา
ท่านเรียกว่าพรหม บูรพเทพ บูรพาจารย์
และอาหุไนยบุคคลของบุตรทั้งหลาย

เชิงอรรถ :

^๑ อัง.ติก. (แปล) ๒๐/๓๑/๑๘๓, อัง.จตุกก. (แปล) ๒๑/๖๓/๑๐๗, ข.ชา. (แปล) ๒๘/๑๘๑-๑๘๓/๘๔

^๒ **มารดาบิดา** ชื่อว่า **พรหม** เพราะมีพรหมวิหารธรรม ๔ ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ชื่อว่า **บูรพเทพ** เพราะเป็นคุณเทพผู้มีพรหมวิหารธรรม ไม่คำนึงความผิดที่บุตรทำไป พร้อมที่จะให้อภัย มุ่งหวังแต่ความเจริญแก่บุตร นำประโยชน์เกื้อกูลและความสุขมาแก่บุตร ชื่อว่า **บูรพาจารย์** เพราะเป็นอาจารย์คนแรกที่สอนลูกให้เรียนรู้การนั่ง การยืน การเดิน การนอน การเคี้ยว การกิน รวมทั้งสอนให้รู้จักพูดและรู้จักอะไรควร อะไรไม่ควร ชื่อว่า **อาหุไนยบุคคล** เพราะเป็นผู้ควรแก่ปฏิการคุณที่บุตรพึงทำตอบแทน เช่น การปรนนิบัติท่านด้วยอาหารเครื่องนุ่งห่ม (อัง.ติก.อ. ๒/๑๑๑/๑๑๑-๑๑๒, ข.อิตติ.อ. ๑๐๖/๓๗๙-๓๘๔)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๔. จดกกนิบาต]

๘. พหุการสูตร

เพราะเหตุนั้นแล บัณฑิตพึงนมนัสการ
และสักการะมารดาบิดานั้นด้วยข้าว น้ำ ผ้า ที่นอน
การอบกลิ่น การอาบน้ำ และการล้างเท้า
เพราะการปรนนิบัติมารดาบิดานั้น
บัณฑิตจึงสรรเสริญเขาในโลกนี้เอง
เขาตายไปแล้วย่อมบันเทิงในสวรรค์
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

สพรหมกสูตรที่ ๗ จบ

๘. พหุการสูตร

ว่าด้วยผู้มีอุปการะมาก

[๑๐๗] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย พรหมณ์และคหบดีทั้งหลายผู้บำรุงอุปถัมภ์เธอทั้งหลายด้วย
จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ชื่อว่าเป็นผู้มีอุปการะมาก
แก่เธอทั้งหลาย

ข้อที่เธอทั้งหลายแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง
และมีความงามในที่สุด พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์ บริสุทธิ
บริบูรณ์ ครบถ้วนแก่พรหมณ์และคหบดีเหล่านั้น ชื่อว่าเธอทั้งหลายก็มีอุปการะ
มากแก่พรหมณ์และคหบดีทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตต่างพึงพาอาศัยกันและกันอยู่ ประพฤติ
พรหมจรรย์เพื่อต้องการสลัดโอฆะออกให้ได้ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ด้วยประการ
ดังกล่าวนี้”

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๔. จดกกนิบาต]

๘. พหุการสูตร

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

คฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือนและบรรพชิตผู้ไม่อยู่ครองเรือน
ทั้ง ๒ ฝ่าย ต่างอาศัยกันและกัน
จึงบรรลุสัมฤทธิ์ธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมได้
ฝ่ายบรรพชิตผู้ไม่อยู่ครองเรือนย่อมต้องการปัจจัย ๔ คือ
จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัช
อันเป็นเครื่องบรรเทาอันตรายจากฝ่ายคฤหัสถ์
ฝ่ายคฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือน
อาศัยพระอริยะผู้ปฏิบัติดีแล้ว
เชื่อมั่นคำสั่งสอนและการปฏิบัติดีของพระอรหันต์
เป็นผู้เพ่งพินิจอยู่ด้วยอริยปัญญา
ประพฤติธรรมอันเป็นทางนำไปสู่สุคติโลกสวรรค์ในอัตภาพนี้
มีความเพลิดเพลिन เสวยกามสุข รื่นเริงบันเทิงใจอยู่ในเทวโลก
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

พหุการสูตรที่ ๘ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๔. จตุกกนิบาต]

๙. กุหสูตร

๙. กุหสูตร^๑

ว่าด้วยภิกษุผู้หลอกลวง

[๑๐๘] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่าใดหลอกลวง กระจ่าง เป็นคนประจบ ขอบวางทำอวดดี และมีจิตไม่ตั้งมั่น ภิกษุเหล่านั้นชื่อว่าไม่ใช่ผู้นับถือเรา อยู่ห่างไกลจากธรรมวินัยนี้ และย่อมไม่ถึงความเจริญออกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้

ส่วนภิกษุเหล่าใดไม่หลอกลวง ไม่เป็นคนประจบ เป็นนักปราชญ์ ไม่กระจ่าง และมีจิตตั้งมั่นดี ภิกษุเหล่านั้นชื่อว่าผู้นับถือเรา ไม่ห่างไกลจากธรรมวินัยนี้ และย่อมถึงความเจริญออกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พวกภิกษุผู้หลอกลวง กระจ่าง เป็นคนประจบ
 ขอบวางทำ อวดดี และมีจิตไม่ตั้งมั่น
 ย่อมไม่องอกงามในธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้
 ส่วนพวกภิกษุผู้ไม่หลอกลวง ไม่ประจบ
 เป็นนักปราชญ์ ไม่กระจ่าง และมีจิตตั้งมั่นดี
 ย่อมองอกงามในธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

กุหสูตรที่ ๙ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อง.จตุกก. (แปล) ๒๑/๒๖/๔๑-๔๒, ข.ม. (แปล) ๒๙/๔๑/๑๕๒

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๔. จดกกนิบาต]

๑๐. นทีโสตสูตร

๑๐. นทีโสตสูตร

ว่าด้วยกิเลสเปรียบด้วยกระแสน้ำ

[๑๐๙] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย อุปมาว่า ชายคนหนึ่งถูกกระแสน้ำคือปียรูปสาตรูปพัดพาไปอยู่ คนมีตาดียืนอยู่บนฝั่ง เห็นชายคนนั้นแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ‘พอหนุ่ม ท่านถูกกระแสน้ำคือปียรูปสาตรูปพัดไปอยู่แล้วจริง ๆ แต่ในกระแสน้ำนี้มีห้วงน้ำลึกภายใต้ที่มีคลื่น มีน้ำวน มีสัตว์ร้าย มีผีเสื้อน้ำ ซึ่งท่านจมไปถึงแล้วต้องถึงความตาย หรือไม่ก็ได้รับ ความทุกข์ปางตายแน่นอน’ ครั้นชายคนนั้นได้ยินเสียงของชายที่อยู่บนฝั่งนั้นแล้ว ก็พยายามใช้ทั้งมือและเท้าแหวกว่ายทวนกระแสน้ำขึ้นมา

ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตทำข้ออุปมานี้ไว้เพื่อให้เข้าใจความแจ่มแจ้ง ก็ในอุปมานี้ มีความหมายดังนี้

คำว่า ‘กระแสน้ำ’ เป็นชื่อของตัณหา

คำว่า ‘ปียรูปสาตรูป’ เป็นชื่อของอายตนะภายใน ๖

คำว่า ‘ห้วงน้ำลึกภายใต้’ เป็นชื่อของโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕

คำว่า ‘มีคลื่น’ เป็นชื่อของความโกรธและความคับแค้นใจ

คำว่า ‘มีน้ำวน’ เป็นชื่อของกามคุณ ๕

คำว่า ‘มีสัตว์ร้าย มีผีเสื้อน้ำ’ เป็นชื่อของมาตุคาม

คำว่า ‘ทวนกระแสน้ำ’ เป็นชื่อของเนกขัมมะ

คำว่า ‘พยายามใช้ทั้งมือและเท้าแหวกว่าย’ เป็นชื่อการเริ่มทำความเพียร

คำว่า ‘คนมีตาดียืนอยู่บนฝั่ง’ หมายถึงตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า”

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๔. จดกกนิบาต]

๑๑. จรสสูตร

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุพึงละกามทั้งหลายให้ได้

แม้จะด้วยความยากลำบาก

เมื่อปรารถนาความเกษมจากโยคะต่อไป

ควรเป็นผู้มีสัมปชัญญะ มีจิตหลุดพ้นจากกิเลสได้

ในเวลาที่บรรลุมรรคผลนั้น ๆ ก็จะมีสัมพัสมิตติได้

ภิกษุนั้นเป็นผู้จบเวท อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว

ถึงที่สุดของโลก^๑ เราเรียกว่า เป็นผู้ถึงฝั่งแห่งภพ

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

นทีโสตสูตรที่ ๑๐ จบ

๑๑. จรสสูตร^๒

ว่าด้วยอิริยาบถเดิน

[๑๑๐] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์
กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ถ้ากามวิตก(ความตรึกในทางกาม) พยาบาทวิตก(ความตรึก
ในทางพยาบาท) หรือวิหิงสาวิตก(ความตรึกในทางเบียดเบียน) เกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้
กำลังเดิน และภิกษุรับวิตกนั้น ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่ทำให้สิ้นสุด ไม่ให้ถึงความ
ไม่มี ภิกษุแม้กำลังเดิน ผู้เป็นอย่างนี้ ไม่มีความเพียร ไม่มีโอตตปปะ เราเรียกว่า
‘ผู้เกียจคร้าน มีความเพียรย่อหย่อนต่อเนื่องตลอดไป’

เชิงอรรถ :

^๑ โลก ในที่นี้หมายถึงชั้น ๕ (ขุ.อิตติ.๑.๑๐๙/๓๙๖)

^๒ ดูเทียบ อจ.จดกก. (แปล) ๒๑/๑๑/๒๐-๒๑

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๔๙๐ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๔. จดกกนิบาต]

๑๑. จรสสูตร

ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังยืน และภิกษุรับวิตกนั้น ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่ทำให้สิ้นสุด ไม่ให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้กำลังยืน ผู้เป็นอย่างนี้ ไม่มีความเพียร ไม่มีโอดตปปะ เราเรียกว่า 'ผู้เกียจคร้าน มีความเพียรย่อหย่อนต่อเนื่องตลอดไป'

ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังนั่ง และภิกษุรับวิตกนั้น ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่ทำให้สิ้นสุด ไม่ให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้กำลังนั่ง ผู้เป็นอย่างนี้ ไม่มีความเพียร ไม่มีโอดตปปะ เราเรียกว่า 'ผู้เกียจคร้าน มีความเพียรย่อหย่อนต่อเนื่องตลอดไป'

ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังนอน ตื่นอยู่ และภิกษุรับวิตกนั้น ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่ทำให้สิ้นสุด ไม่ให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้กำลังนอน ตื่นอยู่ ผู้เป็นอย่างนี้ ไม่มีความเพียร ไม่มีโอดตปปะ เราเรียกว่า 'ผู้เกียจคร้าน มีความเพียรย่อหย่อนต่อเนื่องตลอดไป'

ภิกษุทั้งหลาย ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังเดิน และภิกษุไม่รับวิตกนั้น ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้กำลังเดิน ผู้เป็นอย่างนี้ มีความเพียร มีโอดตปปะ เราเรียกว่า 'ผู้ปรารถนาความเพียร อุทิศกายและใจต่อเนื่องตลอดไป'

ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังยืน และภิกษุไม่รับวิตกนั้น ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้กำลังยืน ผู้เป็นอย่างนี้ มีความเพียร มีโอดตปปะ เราเรียกว่า 'ผู้ปรารถนาความเพียร อุทิศกายและใจต่อเนื่องตลอดไป'

ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังนั่ง และภิกษุไม่รับวิตกนั้น ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้นั่งแล้ว ผู้เป็นอย่างนี้ มีความเพียร มีโอดตปปะ เราเรียกว่า 'ผู้ปรารถนาความเพียร อุทิศกายและใจต่อเนื่องตลอดไป'

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๔. จตุกกนิบาต]

๑๑. จรสสูตร

ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังนอน ตื่นอยู่ และภิกษุไม่รับวิตกนั้น ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้กำลังนอน ตื่นอยู่ ผู้เป็นอย่างนี้ มีความเพียร มีโอตตปปะ เราเรียกว่า ‘ผู้ปรารถนาความเพียร อุทิศกายและใจต่อเนื่องตลอดไป’”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ถ้าภิกษุใดผู้กำลังเดิน ยืน นั่ง หรือนอน
นึกคิดถึงอกุศลวิตกที่เกี่ยวข้องกับการครองเรือน
ภิกษุนั้นชื่อว่าเดินทางผิด
หมกมุ่นอยู่ในอารมณ์เป็นเหตุแห่งความหลง
ภิกษุเช่นนั้นไม่สามารถบรรลุสัมโพธิญาณอันสูงสุดได้
ส่วนภิกษุใดผู้กำลังเดิน ยืน นั่ง หรือนอนให้วิตกสงบ
ยินดีในธรรมเป็นที่ระงับวิตก
ภิกษุนั้นสามารถบรรลุสัมโพธิญาณอันสูงสุดได้
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

จรสสูตรที่ ๑๑ จบ

เชิงอรรถ :

- ๑ สัมโพธิญาณ หมายถึงญาณอันสูงสุด คืออรหัตตผล (อภ.จตุกก.อ. ๒/๑๑/๒๙๐) หรือหมายถึงอริยมัคค-
ญาณ (ขุ.อิตติ.อ. ๑๑๐/๓๙๘)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๔๙๒ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๔. จดกกนิบาต]

๑๒. สัมปันนสีลสูตร

๑๒. สัมปันนสีลสูตร^๑

ว่าด้วยผู้มีศีลสมบูรณ์

[๑๑๑] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้ พระอรหันต์ กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีศีลสมบูรณ์ มีปาติโมกข์สมบูรณ์ สारรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปกติเห็นภัย ในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายเถิด

เมื่อเธอทั้งหลายเป็นผู้มีศีลสมบูรณ์ มีปาติโมกข์สมบูรณ์ สारรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย จะมีกิจอะไรที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปอีกเล่า

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษูกำลังเดินอยู่ ปราศจากอภิขณา(เพ่งเล็งอยากได้ของเขา) พยาบาท(ความคิดร้าย) ถีนมิทธะ(ความหดหู่และเซื่องซึม) อุทธัจจกุกกุจจะ (ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ) ละวิจิกจฉา(ความลังเลสงสัย)ได้ ปรารภความเพียร ไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่หลงลืม มีกายสงบ ไม่กระสับกระส่าย มีจิตแน่วแน่ เป็นสมาธิ ภิกษุแม้กำลังเดินอยู่ ผู้เป็นอย่างนี้ มีความเพียร มีโสดดับปะ เราเรียกว่า ‘ผู้ปรารภความเพียร อุทิศกายและใจต่อเนื่องตลอดไป’

ถ้าภิกษูกำลังยืนปราศจากอภิขณา พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ ละวิจิกจฉาได้ ปรารภความเพียร ไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่หลงลืม มีกายสงบ ไม่กระสับกระส่าย มีจิตแน่วแน่เป็นสมาธิ ภิกษุแม้กำลังยืน ผู้เป็นอย่างนี้

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อง.จดกก. (แปล) ๒๑/๑๒/๒๒-๒๓

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๔๙๓ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๔. จดกกนิบาต]

๑๒. สัมปັນนสีลสูตร

มีความเพียร มีโอตตปปะ เราเรียกว่า 'ผู้ปรารถนาความเพียร อุทิศกายและใจต่อเนื้อ
ตลอดไป'

ถ้าภิกษุผู้กำลังนั่ง ปราศจากอภิชฌา พยาบาท ถีนมิทระ อุทัจจกุกกุจจะ
ละวิจิกิจฉาได้ ปรารถนาความเพียร ไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่หลงลืม มีกายสงบ
ไม่กระสับกระส่าย มีจิตแน่วแน่เป็นสมาธิ ภิกษุแม้กำลังนั่ง ผู้เป็นอย่างนี้
มีความเพียร มีโอตตปปะ เราเรียกว่า 'ผู้ปรารถนาความเพียร อุทิศกายและใจ
ต่อเนื้อตลอดไป'

ถ้าภิกษุผู้กำลังนอน ตื่นอยู่ ปราศจากอภิชฌา พยาบาท ถีนมิทระ อุทัจจ-
กุกกุจจะ ละวิจิกิจฉาได้ ปรารถนาความเพียร ไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่หลงลืม
มีกายสงบ ไม่กระสับกระส่าย มีจิตแน่วแน่เป็นสมาธิ ภิกษุแม้กำลังนอน ตื่นอยู่
ผู้เป็นอย่างนี้ มีความเพียร มีโอตตปปะ เราเรียกว่า 'ผู้ปรารถนาความเพียร อุทิศกาย
และใจต่อเนื้อตลอดไป'

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุควรเดินสำรวม ยืนสำรวม นั่งสำรวม นอนสำรวม
คู่เข้าสำรวม เหยียดออกสำรวม
พิจารณาความเกิด และความดับแห่งธรรมชั้น^๑
ทั่วภูมิอันเป็นที่อยู่ของสัตว์ทั้งชั้นบน ชั้นกลาง ชั้นล่าง

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรมชั้น หมายถึงเบญจชั้น (ชั้น ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) (ข.อิตติ.อ. ๑๑๑/๔๑๐,
อง.จดก.อ. ๒/๑๒/๒๙๑)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๔. จดกกนิบาต]

๑๓. โลกสูตร

นักปราชญ์ทั้งหลายเรียกภิกษุเช่นนั้น ผู้มีความเพียร
 ละกิเลสอยู่อย่างนี้ ประพฤติตนสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน
 ผู้ศึกษาข้อปฏิบัติที่สมควรแก่ความสงบใจ^๑
 มีสติทุกเมื่อว่า 'ผู้อุทิศกายและใจต่อเนื่อง'
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

สัมปन्नสีลสูตรที่ ๑๒ จบ

๑๓. โลกสูตร^๒

ว่าด้วยโลก

[๑๑๒] แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้
 พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ว่า

"ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตตรัสรู้โลก^๓แล้ว ตถาคตปราศจากโลก ตถาคตตรัสรู้
 เหตุเกิดแห่งโลก ตถาคตละเหตุเกิดแห่งโลกแล้ว ตถาคตตรัสรู้ความดับแห่งโลก
 ตถาคตทำให้แจ้งความดับแห่งโลก ตถาคตตรัสรู้ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งโลก
 ตถาคตบำเพ็ญข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งโลกแล้ว

เชิงอรรถ :

^๑ ผู้ศึกษาข้อปฏิบัติที่สมควรแก่ความสงบใจ หมายถึงผู้ปฏิบัติบำเพ็ญให้เกิดญาณทัสสนวิสุทธิอันเป็นข้อ
 ปฏิบัติสมควรแก่อริยมรรค กล่าวคือ เจโตสมถะ เพราะสงบระงับกิเลสได้สิ้นเชิง (ขุ.อิตติ.อ. ๑๑๑/๔๑๐)

^๒ ดูเทียบ ที.ปา. ๑๑/๑๘๘/๑๑๗, อัง.จดก. (แปล) ๒๑/๒๓/๓๗-๓๘

^๓ โลก มีความหมายหลายนัย แต่ในที่นี้หมายถึงทุกขอริยสังข (อัง.จดก.อ. ๒/๒๓/๓๐๑, ขุ.อิตติ.อ. ๑๑๒/๔๑๐)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๔. จดกกนิบาต]

๑๓. โลกสูตร

เพราะตถาคตตรัสรูปร่างที่ได้เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ^๑ ธรรมารมณ์
ที่ได้รู้แจ้ง ที่ชาวโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้ง
สมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ถึง แสงหา ครอบตามด้วยใจทั้งหมด ฉะนั้น
ชาวโลกจึงเรียกว่า 'ตถาคต'

เพราะตถาคตตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณในราตรีใด และปรินิพพานด้วย
อนุภาติเสสนิพพานธาตุในราตรีใด ในระหว่างนี้ ย่อมภาสิต กล่าว แสดงออก
ซึ่งคำใด คำนั้นทั้งหมดเป็นจริงอย่างนั้นแล ไม่เป็นอย่างอื่น ฉะนั้น ชาวโลกจึง
เรียกว่า 'ตถาคต'

เพราะตถาคตกล่าวอย่างใด (ยถาวาที) ก็ทำอย่างนั้น (ตถาการี) ทำอย่างใด
(ยถาการี) ก็กล่าวอย่างนั้น (ตถาวาที) ฉะนั้น ชาวโลกจึงเรียกว่า 'ตถาคต'

ภิกษุทั้งหลาย เพราะตถาคตเป็นผู้ยิ่งใหญ่ เห็นถ่องแท้ แผ่อำนาจไปในโลก
พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดา
และมนุษย์ ฉะนั้น ชาวโลกจึงเรียกว่า 'ตถาคต'

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัส
คาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลใดรู้แจ้งโลกทั้งปวงตามความเป็นจริงทั้งหมด
ปราศจากโลกทั้งปวง ไม่มีกิเลสสั่งสมอยู่ในโลกทั้งปวง
บุคคลนั้นแลครอบงำอารมณ์ได้ทั้งหมด

เชิงอรรถ :

^๑ รูปที่ได้เห็น หมายถึงรูปายตนะ (อายตนะคือรูป) เสียงที่ได้ฟัง หมายถึงสัททายตนะ (อายตนะคือเสียง)
อารมณ์ที่ได้ทราบ หมายถึงคันธายตนะ (อายตนะคือกลิ่น) รสอายตนะ (อายตนะคือรส) โผฏฐัพพายตนะ
(อายตนะคือโผฏฐัพพะ)

อารมณ์ทั้ง ๓ นี้ ชื่อว่าอารมณ์ที่ได้ทราบ เพราะเป็นสภาวะที่เข้ามากระทบจุมก ลิ่นหรือกายแล้วเท่านั้น
จึงกำหนดได้ (อง.จดก.อ. ๒/๒๓/๓๐๑, ข.อิตติ.อ. ๑๑๒/๔๑๓)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๔. จดกกนิบาต]

๑๓. โลกสูตร

เป็นนักปราชญ์ ปลดเปลื้องกิเลสที่ร้อยรัดได้ทั้งหมด
 บรรลุนิพพานที่มีความสงบอย่างยิ่ง ไม่มีภัยแต่ที่ไหน
 บุคคลนี้สิ้นอาสวะ เป็นพุทธะ
 ไม่มีทุกข์ ตัดความสงสัยได้
 บรรลุความสิ้นกรรมทั้งปวง
 หลุดพ้นเพราะสิ้นอุปธิ
 บุคคลนั้นเป็นผู้มีโชค ตรัสรู้
 เปรียบเหมือนราชสีห์ที่ยอดเยี่ยม
 ประกาศพรหมจักรแก่โลกพร้อมทั้งเทวโลก
 เพราะเหตุนั้น เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
 ที่ถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นสรณะ
 จึงมาประชุมกันนมัสการพระองค์ผู้ยิ่งใหญ่ ทรงแก้วกล้า
 เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายนมัสการพระพุทธเจ้านั้น
 ผู้ยิ่งใหญ่ ทรงแก้วกล้า ด้วยการสรรเสริญว่า
 'เป็นผู้ฝึกฝนที่ประเสริฐสุดในหมู่ผู้ฝึกตนทั้งหลาย
 เป็นฤๅษีผู้สงบกว่าผู้สงบทั้งหลาย
 เป็นผู้หลุดพ้นที่ยอดเยี่ยมกว่าผู้หลุดพ้นทั้งหลาย
 เป็นผู้ข้ามพ้นที่ประเสริฐกว่าผู้ข้ามพ้นทั้งหลาย
 ในโลกพร้อมทั้งเทวโลก ไม่มีบุคคลที่เปรียบเทียบกับพระองค์ได้
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

โลกสูตรที่ ๑๓ จบ

จดกกนิบาต จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๔. จตุกกนิบาต]

รวมพระสูตรที่มีในนิบาต

รวมพระสูตรที่มีในนิบาตนี้ คือ

๑. พราหมณธัมมยาคสูตร	๒. สุลภสูตร
๓. อาสวัภขยสูตร	๔. สมณพราหมณสูตร
๕. สีสัมปันนสูตร	๖. ตัณฑุปปาทสูตร
๗. สพรหมกสูตร	๘. พหุการสูตร
๙. กุหสูตร	๑๐. นทีโสตสูตร
๑๑. จรสูตร	๑๒. สัมปันนสีลสูตร
๑๓. โลกสูตร	

ในคัมภีร์อิติวุตตกะ มีจำนวนพระสูตรทั้งหมด ๑๑๒ สูตร

อิติวุตตกะ จบ

รวมพระสูตรที่มีในอิติวุตตกะ

เอกกนิบาต มี ๒๗ สูตร ทุกนิบาต มี ๒๒ สูตร

ติกนิบาต มี ๕๐ สูตร จตุกกนิบาต มี ๑๓ สูตร

รวมพระสูตรที่พระอรหันต์ทั้งหลายรวบรวมร้อยกรองไว้ ตั้งชื่อว่าอิติวุตตกะ
เพื่อให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ชั่วกาลนาน จำนวน ๑๑๒ สูตร

อิติวุตตกะ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๑. อรรถสูตร

พระสุตตันตปิฎก

ขุททกนิกาย สุตตนิบาต

ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

๑. อรรถวรรค

หมวดว่าด้วยการกำจัดกิเลสดวงลอกคราบ

๑. อรรถสูตร

ว่าด้วยการกำจัดกิเลสดวงลอกคราบ

- [๑] ภิกษุผู้กำจัดความโกรธที่เกิดขึ้นได้
เหมือนหมองูกำจัดพิษงูที่แผ่ซ่านไปด้วยยากำจัดพิษ
ชื่อว่าละฝั่งในได้^๑ ดุจลอกคราบทิ้งไป ฉะนั้น
- [๒] ภิกษุผู้ตัดราคะ^๒พร้อมทั้งอนุสัยกิเลสได้ทั้งหมด
เหมือนคนลงไปตัดดอกปทุมที่ออกขึ้นในสระจนหมดสิ้น
ชื่อว่าละฝั่งในได้ ดุจลอกคราบทิ้งไป ฉะนั้น

เชิงอรรถ :

- ^๑ ฝั่งใน หมายถึงสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการ คือ (๑) สักกายทิฏฐิ (ความเห็นว่าเป็นอัตตาของตน)
(๒) วิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย) (๓) สีลัพพตปรามาส (ความถือมั่นศีลและวัตร) (๔) กามราคะ (ความ
กำหนัดในกาม) (๕) ปฏิฆะ (ความกระทบกระทั่งในใจ) (ข.ส.อ. ๑/๑/๑๒)
- ^๒ ราคะ ในที่นี้หมายถึงกามคุณ ๕ (ข.ส.อ.๑/๑/๑๖)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๑. อรรถสูตร

- [๓] ภิกษุตัดตัณหาที่ท่วมทับสัตว์โลก เป็นไปรวดเร็ว
ให้เหือดแห้งไปที่ละน้อย ๆ จนหมดสิ้น
ชื่อว่าละฝั่งในได้ ดจงลอคกราบทั้งไป ฉะนั้น
- [๔] ภิกษุผู้กำจัดมานะได้หมดสิ้น
เหมือนห้วงน้ำใหญ่พัดสะพานไม้้อที่อ่อนกำลังให้ทะเลาะไปหมดสิ้น
ชื่อว่าละฝั่งในได้ ดจงลอคกราบทั้งไป ฉะนั้น
- [๕] ภิกษุผู้ใช้ปัญญาค้นคว้าอยู่
ไม่พบแก่นสารในภพทั้งหลาย^๑
เหมือนพราหมณ์ค้นหาดอกมะเดื่อบนต้นไม้พบ ฉะนั้น
ชื่อว่าละฝั่งในได้ ดจงลอคกราบทั้งไป ฉะนั้น
- [๖] ภิกษุผู้ไม่มีกิเลสกำเรบภายในจิต
และล่วงพ้นความเจริญและความเสื่อมมีประการต่าง ๆ ได้
ชื่อว่าละฝั่งในได้ ดจงลอคกราบทั้งไป ฉะนั้น
- [๗] ภิกษุผู้ระงับวิตกทั้งหลายได้
กำหนดวิตกทุกอย่างที่เกิดขึ้นภายในตนได้ด้วยดี
ชื่อว่าละฝั่งในได้ ดจงลอคกราบทั้งไป ฉะนั้น
- [๘] ภิกษุผู้ไม่ทำความเพียรตั้งเกินไป ไม่หย่อนเกินไป
ล่วงพ้นปัญจธรรม^๒ได้ทั้งหมด
ชื่อว่าละฝั่งในได้ ดจงลอคกราบทั้งไป ฉะนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ ไม่พบแก่นสารในภพทั้งหลาย หมายถึงไม่พบนิจจภาวะ(ภาวะเที่ยง) หรืออัตตภาวะ(ภาวะที่เป็นอัตตา) ในกามภพ รูปภพ อรูปภพ สัญญีภพ อสัญญีภพ เนวสัญญีนาสัญญีภพ เอกโวการภพ จตโวการภพ และ ปัญจโวการภพ (ข.ส.อ. ๑/๕/๑๘)

^๒ ปัญจธรรม หมายถึงกิเลสเครื่องเนิ่นช้า มี ๓ อย่าง คือ ตัณหา มานะ และทิฏฐิ (ข.ส.อ.๑/๘/๒๐)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๑. อรรถสูตร

- [๙] ภิกษุผู้ไม่ทำความเพียรตั้งเกินไป ไม่หย่อนเกินไป
รู้สิ่งทั้งหมด^๑ในโลกว่า มีภาวะผันแปร
ชื่อว่าละฝั่งในได้ ดุจลอคคราบทิ้งไป ฉะนั้น
- [๑๐] ภิกษุผู้ไม่ทำความเพียรตั้งเกินไป ไม่หย่อนเกินไป
รู้สิ่งทั้งหมดในโลกว่า มีภาวะผันแปร เป็นผู้ปราศจากโลภะ
ชื่อว่าละฝั่งในได้ ดุจลอคคราบทิ้งไป ฉะนั้น
- [๑๑] ภิกษุผู้ไม่ทำความเพียรตั้งเกินไป ไม่หย่อนเกินไป
รู้สิ่งทั้งหมดในโลกว่า มีภาวะผันแปร เป็นผู้ปราศจากราคะ
ชื่อว่าละฝั่งในได้ ดุจลอคคราบทิ้งไป ฉะนั้น
- [๑๒] ภิกษุผู้ไม่ทำความเพียรตั้งเกินไป ไม่หย่อนเกินไป
รู้สิ่งทั้งหมดในโลกว่า มีภาวะผันแปร เป็นผู้ปราศจากโทสะ
ชื่อว่าละฝั่งในได้ ดุจลอคคราบทิ้งไป ฉะนั้น
- [๑๓] ภิกษุผู้ไม่ทำความเพียรตั้งเกินไป ไม่หย่อนเกินไป
รู้สิ่งทั้งหมดในโลกว่า มีภาวะผันแปร เป็นผู้ปราศจากโมหะ
ชื่อว่าละฝั่งในได้ ดุจลอคคราบทิ้งไป ฉะนั้น
- [๑๔] ภิกษุผู้ไม่มีอนุสัยกิเลส^๒ใด ๆ
และถอนรากอกุศลธรรม^๓ได้หมดสิ้น
ชื่อว่าละฝั่งในได้ ดุจลอคคราบทิ้งไป ฉะนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ สิ่งทั้งหมด ในที่นี้หมายถึงขันธ ๓๓ และอายตนะ (ข.สุ.อ. ๑/๙/๒๐)

^๒ อนุสัยกิเลส หมายถึงกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน มี ๗ ประการ คือ (๑) กามราคะ (ความกำหนัดในกาม) (๒) ปฏิฆะ (ความกระทบกระทั่งในใจ) (๓) ทิฏฐิ (ความเห็นผิด) (๔) วิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย) (๕) มานะ (ความถือตัว) (๖) ภวราคะ (ความกำหนัดในภพ) (๗) อวิชชา (ความไม่รู้) (ข.สุ.อ.๑/๑๔/๒๑)

^๓ รากอกุศลธรรม หมายถึงราคะ โทสะ และโมหะ (ข.สุ.อ.๑/๑๔/๒๒)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรควรรค]

๒. ธนียสูตร

- [๑๕] ภิกษุผู้ไม่มีกิเลสที่เกิดจากความกระวนกระวายใด ๆ
อันเป็นปัจจัยเพื่อมาสู่ฝั่งใน
ชื่อว่าละฝั่งในได้ ดุจลอคคราบทิ้งไป ฉะนั้น
- [๑๖] ภิกษุผู้ไม่มีกิเลสที่เกิดจากตัณหาสนสัยดุจป่าใด ๆ
ซึ่งเป็นเหตุกำหนดความผูกพันไว้ในภพ
ชื่อว่าละฝั่งในได้ ดุจลอคคราบทิ้งไป ฉะนั้น
- [๑๗] ภิกษุผู้ละนิวรณ์^๑ ๕ ได้
ข้ามพ้นความสงสัยได้แล้ว ปราศจากกิเลสเพียงดังลูกศร
ชื่อว่าละฝั่งในได้ ดุจลอคคราบทิ้งไป ฉะนั้น

อรคสูตรที่ ๑ จบ

๒. ธนียสูตร

ว่าด้วยการตัดจบระหว่างนายธนิยะกับพระพุทธเจ้า

- [๑๘] (นายธนิยะเจ้าของโคกล่าวดังนี้)
ข้าพเจ้าปรุงอาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว รีดน้ำนมโคไว้แล้ว
อยู่ร่วมกับบริวารช่วยเหลือกัน ไกลฝั่งแม่น้ำมเหสี
มุ่งหลังคากันฝาเรือน นำไฟมาติดไว้เรียบร้อยแล้ว
ฝนเอ๋ย หากท่านอยากตกก็เชิญตกลงมาเถิด
- [๑๙] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)
เราเป็นผู้ไม่โกรธ ปราศจากกิเลสดุจตะปุดตั้งใจ
พักแรม ๑ ราตรี ไกลฝั่งแม่น้ำมเหสี
เพิงที่พักคืออัฐภาพ ก็ปราศจากหลังคาเครื่องมุงบัง
กองไฟคือราคะเป็นต้นก็ดับหมดแล้ว
ฝนเอ๋ย หากท่านอยากตกก็เชิญตกลงมาเถิด

เชิงอรรถ :

- ^๑ นิวรณ์ หมายถึงธรรมเป็นเครื่องกั้นความดี มี ๕ ประการ คือ (๑) กามฉันทะ (ความพอใจในกาม)
(๒) พยาบาท (ความคิดร้าย) (๓) ถีนมิตตะ (ความหดหู่และเซื่องซึม) (๔) อุทธัจจกุกกุจจะ (ความฟุ้งซ่าน
และร้อนใจ) (๕) วิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย) (ข.ส.อ.๑/๑๗/๒๓)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๕๐๒ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๒. ธนียสูตร

[๒๐] (นายธนิยะเจ้าของโคกล่าวดังนี้)

ฝูงโคของข้าพเจ้าไม่มีเหลือบและยุงมารบกวน
 เทียวหากิน ณ ริมฝั่งแม่น้ำที่มีหญ้างอกงาม
 จึงสามารถทนฝนที่ตกลงมาได้ดี
 ฝนเอ๋ย หากท่านอยากตกก็เชิญตกลงมาเถิด

[๒๑] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

เราผูกแพคืออริยมรรค ตกแต่งคือบำเพ็ญดีแล้ว
 กำจัดห้วงน้ำคือกิเลสได้แล้ว ข้ามไปจนถึงฝั่งแล้ว^๑
 จึงไม่มีความต้องการแพนั้นอีกต่อไป
 ฝนเอ๋ย หากท่านอยากตกก็เชิญตกลงมาเถิด

[๒๒] (นายธนิยะเจ้าของโคกล่าวดังนี้)

ภรรยาของข้าพเจ้าเป็นหญิงเชื่อฟัง ไม่โลเล^๒
 ครองรักร่วมกันมานานหลายปี เป็นที่ไว้วางใจของข้าพเจ้า
 ความชั่ว^๓ใด ๆ ของนาง ข้าพเจ้าไม่เคยได้ยินเลย
 ฝนเอ๋ย หากท่านอยากตกก็เชิญตกลงมาเถิด

[๒๓] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

จิตของเราเชื่อฟังเรา หลุดพ้นกิเลสแล้ว
 เราฝึกอบรมมานานจนเป็นจิตที่ฝึกหัดดีแล้ว
 ดังนั้น เราจึงไม่มีความชั่ว^๔ใด ๆ ต่อไป
 ฝนเอ๋ย หากท่านอยากตกก็เชิญตกลงมาเถิด

เชิงอรรถ :

^๑ ข้ามไปจนถึงฝั่ง หมายถึงบรรลุพระสัพพัญญุตญาณ (ขุ.สุ.อ. ๑/๒๑/๓๓)

^๒ โลเล หมายถึงความลุ่มหลง ความอยากของสตรี มี ๕ อย่าง (๑) โลเลในอาหาร (๒) โลเลในเครื่องประดับ (๓) โลเลในบุรุษอื่น (๔) โลเลในทรัพย์ (๕) โลเลในการเที่ยวเตร่ (ขุ.สุ.อ. ๑/๒๒/๓๓)

^๓ ความชั่ว (บาป) ที่นายธนิยะกล่าวนั้นหมายถึงความประพฤติผิดใจ (ขุ.สุ.อ. ๑/๒๒/๓๓)

^๔ ความชั่ว ที่พระผู้มีพระภาคตรัสนั้นหมายถึงกายสมาจาร วจีสมาจาร มโนสมาจาร และอาชีวะที่ไม่บริสุทธิ์ (ขุ.สุ.อ. ๑/๒๓/๓๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๒. ธนียสูตร

[๒๔] (นายธนิยะเจ้าของโคกล่าวดังนี้)

ข้าพเจ้าเป็นผู้ทำกรงานของตนเองเลี้ยงชีวิต
ทั้งบุตรธิดาของข้าพเจ้าก็พร้อมหน้า ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ
ความชั่ว^๑ใด ๆ ของบุตรธิดาเหล่านั้น ข้าพเจ้าไม่เคยได้ยินเลย
ฝนเอ๋ย หากท่านอยากตกก็เชิญตกลงมาเถิด

[๒๕] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

เราไม่เป็ลลูกจ้างใคร^๒
เที่ยวไปด้วยความเป็นสัพพัญญู
ผู้ไม่มีความต้องการในโลกทั้งปวง
เราจึงไม่มีความต้องการด้วยค่าจ้างอีกต่อไป
ฝนเอ๋ย หากท่านอยากตกก็เชิญตกลงมาเถิด

[๒๖] (นายธนิยะเจ้าของโคกล่าวดังนี้)

ในจำนวนฝูงโคของข้าพเจ้านี้
มีทั้งโครุ่นที่ยังไม่ได้ฝึก
ลูกโคที่ยังดีมนม แม่โคที่กำลังตั้งครรภ์
แม่โควัยเจริญพันธุ์ และโคสำคัญที่เป็นจำฝูง
ฝนเอ๋ย หากท่านอยากตกก็เชิญตกลงมาเถิด

[๒๗] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

ในจำนวนฝูงโคคือศาสนธรรมของเรานี้
ไม่มีทั้งโครุ่นที่ยังไม่ได้ฝึก^๓

เชิงอรรถ :

^๑ ความชั่ว ของบุตรธิดาที่นายธนิยะกล่าวนั้น หมายถึงความเป็นโจร เป็นภรรยาของคนอื่น หรือเป็นผู้ทุศีล
(ข.ส.อ. ๑/๒๔/๓๖)

^๒ ไม่เป็ลลูกจ้างใคร หมายถึงไม่เป็ลทาสแห่งคัณหหา (ข.ส.อ. ๑/๒๕/๓๖)

^๓ โครุ่นที่ยังไม่ได้ฝึก ในที่นี้หมายถึงปริญญฐานกิเลส (ข.ส.อ. ๑/๒๗/๓๗)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๒. ฌนียสูตร

ลูกโคที่ยังตีมนม^๑ แม่โคที่กำลังตั้งครรภ์^๒
แม่โควัยเจริญพันธุ์^๓ และโคสำคัญที่เป็นจำฝูง^๔
ฝนเอ๋ย หากท่านอยากตกก็เชิญตกลงมาเถิด

[๒๘] (นายฌนียะเจ้าของโคกล่าวดังนี้)

ข้าพเจ้าปึกเสาะสำหรับสามโคไว้แน่นอนหา ไม่โยกคลอน
เชือกพิเศษสำหรับสามโคทั้งหลาย
ก็ฝืนด้วยหญ้าปล้องใหม่ ๆ มีรูปทรงกะทัดรัดดี
ถึงแม้โคหนุ่ม ๆ จะตื่นตึง ก็ไม่สามารถทำให้ขาดได้เลย
ฝนเอ๋ย หากท่านอยากตกก็เชิญตกลงมาเถิด

[๒๙] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

เราได้ตัดเครื่องผูกทั้งหลาย
เหมือนโคอุสภะสลัดเชือกที่ล่ามไว้จนขาดสะบั้น
ทำลายเถาหัวด้วนเหมือนช้างทำลายเถาหัวด้วนจนแหลกละเอียด^๕
จึงไม่ต้องกลับมาเกิดอีก
ฝนเอ๋ย หากท่านอยากตกก็เชิญตกลงมาเถิด

[๓๐] (พระสังคีติกาจารย์กล่าวดังนี้)

ทันใดนั่นเอง ฝนทำให้ใหญ่ได้ตกลงมา
จนน้ำท่วมเต็มทั้งที่ลุ่มและที่ดอน
นายฌนียะเจ้าของโคได้ยินเสียงฝนที่กำลังตกอยู่
ได้กราบทูลเนื้อความดังนี้ว่า

เชิงอรรถ :

^๑ ลูกโคที่ยังตีมนม ในที่นี้หมายถึงอนุสัยกิเลส (ข.สุ.อ. ๑/๒๗/๓๗)

^๒ แม่โคที่กำลังตั้งครรภ์ ในที่นี้หมายถึงปุญญาภิสังขาร อปุญญาภิสังขาร และอาเนญชาภิสังขาร (ข.สุ.อ. ๑/๒๗/๓๗)

^๓ แม่โควัยเจริญพันธุ์ ในที่นี้หมายถึงตัณหา (ข.สุ.อ.๑/๒๗/๓๗)

^๔ โคจำฝูง ในที่นี้หมายถึงอภิสังขารวิญญาณ (ข.สุ.อ.๑/๒๗/๓๗)

^๕ พระองค์ทรงทำลายเถาหัวด้วน คือ โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ ด้วยโสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค และอนาคามิมรรค เหมือนช้างทำลายเถาหัวด้วน ทรงตัดเครื่องผูกคืออุทัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ ด้วยอรรหัตตมรรคเหมือนโคอุสภะสลัดเชือก (ข.สุ.อ. ๑/๒๙/๓๘)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรควรรค]

๒. ธนียสูตร

- [๓๑] เป็นลาภของพวกข้าพระองค์ไม่น้อยเลย
 ที่พวกข้าพระองค์ได้เห็นพระผู้มีพระภาค
 ข้าแต่พระองค์ผู้มีพระจักขุ
 พวกข้าพระองค์ขอถึงพระองค์เป็นสรณะ
 ข้าแต่พระมหามณี ขอพระองค์ทรงเป็นพระศาสดา
 ของพวกข้าพระองค์เถิด
- [๓๒] ข้าพระองค์และภรรยา มีศรัทธาเชื่อฟังพระองค์
 ขอประพาศพรหมจรรย์ในสำนักของพระสุต
 ข้าพระองค์ทั้งสองขอเป็นผู้ไปถึงฝั่งแห่งชาติและมรณะ
 จะเป็นผู้ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้
- [๓๓] (มารผู้มีบาปกล่าวดังนี้)
 คนมีบุตรก็เพิลิตเพลินบุตร
 เช่นเดียวกับคนมีโคก็เพิลิตเพลินโค
 เพราะคนมีอุปธิ^๑ เป็นเหตุเพิลิตเพลิน
 คนที่ไม่มีอุปธิย่อมไม่เพิลิตเพลินเลย
- [๓๔] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)
 คนมีบุตรก็เศร้าโศกเพราะบุตร
 เช่นเดียวกับคนมีโคก็เศร้าโศกเพราะโค
 เพราะคนมีอุปธิเป็นเหตุเศร้าโศก
 คนที่ไม่มีอุปธิ ย่อมไม่เศร้าโศกเลย

ธนียสูตรที่ ๒ จบ

เชิงอรรถ :

- ^๑ **อุปธิ** หมายถึงกิเลสที่ทำให้ติดอยู่ในวัฏฏสงสารมี ๔ อย่าง คือ (๑) กามุปธิ (อุปธิคือกาม) (๒) ชันฐุปธิ (อุปธิคือชันธ์) (๓) กิเลสอุปธิ (อุปธิคือกิเลส) (๔) อภิสังขารุปธิ (อุปธิคืออภิสังขาร) (ข.สุ.อ. ๑/๓๓/๔๑)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๕๐๖ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๓. ชัคควิสาณสูตร

๓. ชัคควิสาณสูตร^๑

ว่าด้วยพระปัจเจกสัมพุทธเจ้าผู้ประพฤติดุณฺเฑียวเหมือนนอแรด

[๓๕] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

บุคคลยกโทษในสัตว์ทุกจำพวก

ไม่เบียดเบียนสัตว์หนึ่งสัตว์ใดในบรรดาสัตว์เหล่านั้น

ไม่ต้องการบุตร(แล้ว) จะพึงต้องการสหายจากไหนเล่า

จึงประพฤติดุณฺเฑียวเหมือนนอแรด^๒

[๓๖] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

ความรักย่อมมีแก่ผู้มีความเกี่ยวข้อง

ทุกขนี้ย่อมเป็นไปตามความรัก

บุคคลเมื่อพึงเห็นโทษอันเกิดจากรัก

จึงประพฤติดุณฺเฑียวเหมือนนอแรด

[๓๗] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

บุคคลเมื่ออนุเคราะห์มิตร สหายผู้ใจดี

มีใจผูกพัน ย่อมทำประโยชน์^๓ให้เสื่อมไปได้

เชิงอรรถ :

^๑ คำว่าที่ ๓๕-๓๗ เป็นคำที่พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าแต่ละองค์กล่าวไว้ คือ พระผู้มีพระภาคตรัสเล่าประวัติ

ในอดีตชาติของพระปัจเจกสัมพุทธเจ้าว่า พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์นั้น ๆ ได้กล่าวคำกล่าวอย่างนั้น ๆ

ให้พระอานนท์ฟัง (ข.ส.อ. ๑/๔๘) และดูเทียบ ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๒๑-๑๖๑/๓๙๓-๔๙๙

^๒ ประพฤติดุณฺเฑียวเหมือนนอแรด หมายถึงประพฤติดุณฺเฑียว ๘ อย่าง คือ (๑) ความประพฤดิ

ในอิริยาบถ ๔ (๒) ความประพฤดิในอายตนะภายในและภายนอก (๓) ความประพฤดิในสติปัญญา ๔

(๔) ความประพฤดิในสมาคืออามาน ๔ (๕) ความประพฤดิในอริยสัง ๔ (๖) ความประพฤดิในอริยมรรค ๔

(๗) ความประพฤดิในสามัญญผล ๔ (๘) ความประพฤดิเพื่อประโยชน์แก่โลก

และสามารถละได้ ปราศจากราคะ โทสะ โมหะ ละกิเลสได้สิ้นเชิง ดำเนินทางสายเอกกล่าวคือ

สติปัญญา ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ มรรคมีองค์ ๘ และตรัสรู้

อนุดรสัมมาสัมโพธิญาณ เหมือนนอแรดมีนอเดียว ไม่มีนอที่สอง (ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๒๑/๓๙๕-๔๐๑, ข.ส.อ.

๑/๓๕/๖๐-๖๑)

^๓ ประโยชน์ มี ๓ อย่าง คือ (๑) ทัฏฐธัมมิกัตถะ (ประโยชน์ในโลกนี้) (๒) สัมปรายิกัตถะ (ประโยชน์ใน

โลกหน้า) (๓) ปรมัตถะ (ประโยชน์ยอดเยี่ยม) (ข.ส.อ.๑/๓๗/๖๙)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๓. ชัคควิสาณสูตร

บุคคลเมื่อพึงเห็นภัยในความเขยชิต

จึงประพุดติอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

[๓๘] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

กอไฟกว้างใหญ่เกาะเกี่ยวกันไว้ ฉันท

ความหวังใยในบุตรและทาระ

ก็กว้างใหญ่เกาะเกี่ยวไว้ ฉันทัน

บุคคลเมื่อไม่เกี่ยวข้องเหมือนหน่อไฟ

จึงประพุดติอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

[๓๙] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

เนื้อในป่า มิได้ถูกผูกมัดไว้

ย่อมเที่ยวหาอาหารได้ตามความพอใจ ฉันท

วิญญูชนเมื่อพึงเห็นธรรมที่ให้ถึงความเสรี^๑

จึงประพุดติอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

[๔๐] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งเปล่งอุทานดังนี้)

ในท่ามกลางสหาย ย่อมมีการปรึกษากัน

ในเรื่องที่อยู่ เรื่องการดำรงตน เรื่องการไป เรื่องการเที่ยวจาริก

บุคคลเมื่อพึงเห็นการบวชที่ให้ถึงความเสรี

ที่พวกคนพาลไม่มุ่งหวัง

จึงประพุดติอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

[๔๑] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

ในท่ามกลางสหาย ย่อมมีการเล่น มีความยินดี

และในบุตรก็ย่อมมีความรักอันไพบุลย์

เชิงอรรถ :

^๑ ความเสรี มี ๒ อย่าง (๑) ธรรมเสรี ได้แก่ สติปัญญา ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โภชณงค์ ๗ และอริยมรรคมีองค์ ๘ (๒) บุคคลเสรี คือ ผู้ที่มีธรรมเสรี (ขุ.จ. (แปล) ๓๐/๑๒๕/๔๑๗)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๕๐๘ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๓. ชัคควิสาณสูตร

บุคคลเมื่อรังเกียจความพลัดพรากจากสิ่งเป็นที่รัก

จึงประพฤติดูอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

[๔๒] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งเปล่งอุทานดังนี้)

พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าแผ่เมตตาไปทั้ง ๔ ทิศ ไม่ขัดเคือง

ยินดีด้วยปัจฉัยตามมีตามได้^๑

ครอบงำอันตรายทั้งหลาย และไม่หวาดเสียว

จึงประพฤติดูอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

[๔๓] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

แม้บรรพชิตพวกหนึ่ง และคฤหัสถ์ที่กำลังครองเรือน

สงเคราะห์ได้ยาก^๒

บุคคลพึงเป็นผู้ชวนชวายน้อยทั้งในผู้อื่นและในบุตร

จึงประพฤติดูอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

[๔๔] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าผู้กล้าหาญ

ปลงเครื่องหมายคฤหัสถ์แล้ว^๓

ตัดเครื่องผูกพันของคฤหัสถ์แล้ว

เหมือนต้นทองหลางที่ใบร่วงหล่นแล้ว

จึงประพฤติดูอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

เชิงอรรถ :

^๑ ยินดีด้วยปัจฉัยตามมีตามได้ หมายถึงยินดีปัจฉัยตามที่ได้(ยถาลาภสันโดษ) ยินดีตามกำลัง(ยถาพละสันโดษ)

ยินดีตามสมควร(ยถาสารูปสันโดษ) เช่นได้จิวรไม่ว่าจะหยาบ ละเอียด เศร้าหมอง ประณีต คงทน หรือ
เก๋าก็ตาม ก็ยินดีด้วยสันโดษทั้ง ๓ นั้น (ข.สุ.อ. ๑/๔๒/๘๒, ข.จ.อ. ๑๒๘/๑๑๗)

^๒ สงเคราะห์ได้ยาก หมายถึงเป็นผู้ถูกความไม่สันโดษครอบงำ (ข.สุ.อ. ๑/๔๓/๘๔)

^๓ เครื่องหมายคฤหัสถ์ คือ ผม หนวด ผ้าขาว เครื่องประดับ ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ สตรี บุตร ทาส
เป็นต้น (ข.สุ.อ. ๑/๔๔/๘๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๓. ชัคควิสาณสูตร

[๔๕] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

ถ้าบุคคลพึงได้สหายผู้มีปัญญารักษาดน
 เทียวไปด้วยกันได้ เป็นสาธุวิหารี^๑ เป็นนักปราชญ์
 ครอบงำอันตรายทั้งปวงได้แล้ว
 พึงมีใจแช่มชื่น มีสติ เทียวไปกับสหายนั้นเกิด

[๔๖] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

ถ้าบุคคลไม่พึงได้สหายผู้มีปัญญารักษาดน
 เทียวไปด้วยกันได้ เป็นสาธุวิหารี เป็นนักปราชญ์
 ก็พึงประพุดติอยู่ผู้เดียวเกิด
 เหมือนพระราชาทรงละทิ้งแคว้นที่ทรงชนะแล้ว
 ทรงประพุดติอยู่พระองค์เดียว
 และเหมือนช้างมาตั้งคะละทิ้งโขลงอยู่ตัวเดียวในป่า ฉะนั้น^๒

[๔๗] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

เราสรรเสริญสหายสัมปทาโดยแท้
 บุคคลควรคบสหายผู้ประเสริฐสุด (หรือ) ผู้เสมอกัน
 ถ้าบุคคลไม่ได้สหายเหล่านี้ พึงเป็นผู้บริโภคน้ำจืดอันไม่มีโทษ
 จึงประพุดติอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

[๔๘] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

บุคคลเห็นกำไลทอง ๒ วง อันสุกปลั่ง
 ที่ข้างทองทำสำเร็จอย่างดี กระทบกันอยู่ที่ข้อมือแล้ว^๓
 จึงประพุดติอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๔ หน้า ๑๓๕ ในเล่มนี้

^๒ ดูเทียบ วิ.ม. (แปล) ๕/๔๖๔/๓๕๕, ขุ.ชา. (แปล) ๒๗/๑๗-๑๙/๓๐๓ และคุณธรรมบทข้อ ๓๒๘-๓๒๙ หน้า ๑๓๕-๑๓๖ ในเล่มนี้

^๓ หมายถึงเกิดความเบื่อหน่ายด้วยพิจารณาเห็นว่าคนอยู่ด้วยกันเป็นจำนวนมาก ย่อมกระทบกระทั่งกันได้ ด้วยอำนาจตัณหาและทิฐิ คุกคามมือกระทบกัน (ขุ.ส.อ. ๑/๔๘/๙๑) และดู ขุ.จ. (แปล) ๓๐/๑๓๔/๔๓๘

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๓. ชัคควิสาณสูตร

[๔๙] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งเปล่งอุทานดังนี้)

ด้วยอาการอย่างนี้ การกล่าววาจา^๑
หรือความเกี่ยวข้องกับเพื่อน พึงมีแก่เรา
บุคคลเมื่อพึงเห็นภักย์^๒นี้ต่อไป
จึงประพุดติอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

[๕๐] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

เพราะกามทั้งหลายสวยงาม
มีรสอร่อย นารื่นเริงใจ
ยั่ววนจิตด้วยอารมณ์หลายรูปแบบ
บุคคลเห็นโทษในกามคุณแล้ว
จึงประพุดติอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

[๕๑] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

คำว่า 'กาม' นี้ เป็นอันตราย เป็นดุจผี เป็นอุปีทวะ
เป็นโรค เป็นดุจลูกศร และเป็นภักย์
บุคคลเห็นภักย์นี้ในกามคุณแล้ว
จึงประพุดติอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

[๕๒] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

บุคคลครอบงำภักย์ทั้งปวงเหล่านี้ คือ
ความหนาว ความร้อน ความหิว ความกระหาย
ลม แดด เหลือบ และสัตว์เลื้อยคลานแล้ว
จึงประพุดติอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

เชิงอรรถ :

^๑ การกล่าววาจา ในที่นี้หมายถึงติรัจฉานถา ๓๒ ประการ มีเรื่องพระราชา เรื่องโจร เป็นต้น (ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๓๕/๔๓๙)

^๒ ภักย์ หมายถึงชาติภักย์ ชราภักย์ พยาธิภักย์ มรณภักย์ ราชภักย์ โจรภักย์ เป็นต้น (ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๓๕/๔๔๐)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๓. ชัคควิสาณสูตร

[๕๓] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าละทิ้งหมู่ มีขันธ^๑เกิดดีแล้ว
มีดอกบัว (คือธรรม) เป็นผู้ยิ่งใหญ่
อยู่ในป่าตามความชอบใจได้
เหมือนนาค^๒ ละทิ้งโขลงแล้วอยู่ในป่าได้ตามชอบใจ
จึงประพุดติอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

[๕๔] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

บุคคลสัมผัสวิมุตติใจ ซึ่งเกิดขึ้นตามสมัย
วิมุตตินั้น เป็นไปไม่ได้สำหรับบุคคล
ผู้ยินดีการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ
บุคคลใครครวญถ้อยคำของพระปัจเจกสัมพุทธเจ้า
ผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์แล้ว
จึงประพุดติอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

[๕๕] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

(พระปัจเจกสัมพุทธเจ้า)ประพุดติล่วงทิฏฐิอันเป็นเลี่ยนหนาม^๓
ถึงนิยาม^๔ ได้เฉพาะมรรค^๕ แล้ว
เป็นผู้มีญาณเกิดขึ้นแล้ว ไม่ต้องให้ผู้อื่นแนะนำ
จึงประพุดติอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

เชิงอรรถ :

^๑ ขันธ ในที่นี้หมายถึงอเสขศีลขันธ (กองแห่งศีลของพระอเสขะ) (ข.ส.อ.๑/๕๓/๙๙)

^๒ นาค ที่เป็นชื่อของช้าง เพราะช้างได้รับการฝึกให้อยู่ในระเบียบที่มนุษย์ต้องการได้ เพราะช้างไม่กลับมาสู่ระดับเดิมที่ยังไม่ได้ฝึก หรือเพราะช้างมีสระใหญ่ ที่เป็นชื่อของพระปัจเจกพุทธเจ้า เพราะท่านฝึกตนในศีลที่พระอริยะใคร เพราะท่านไม่กลับมาสู่ภูมิที่ไม่ได้ฝึก เพราะท่านไม่ทำความชั่ว หรือเพราะท่านมีคุณอันยิ่งใหญ่ (ข.ส.อ.๑/๕๓/๙๘)

^๓ ทิฏฐิอันเป็นเลี่ยนหนาม ในที่นี้หมายถึงทิฏฐิ ๖๒ เป็นเลี่ยนหนามต่อสัมมาทิฏฐิ (ข.ส.อ.๑/๕๕/๑๐๒)

^๔ ถึงนิยาม ในที่นี้หมายถึงบรรลุมรรค ๔ (ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๔๑/๕๕๓)

^๕ มรรค ในที่นี้หมายถึงอริยมรรคมีองค์ ๘ (ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๔๑/๕๕๓)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๓. ข้อควิสาณสูตร

[๕๖] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

(พระปัจเจกสัมพุทธเจ้า) เป็นผู้ไม่โลภ
ไม่หลอกลวง ไม่กระหาย ไม่มีความลบลู่
กำจัดกสภาวะ(กิเลสจุนเจือ) และโมหะได้แล้ว
ไม่มีความหวัง^๑ในโลกทั้งปวง
จึงประพฤติดูอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

[๕๗] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

บุคคลพึงละเว้นสหายชั่วผู้ไม่เห็นประโยชน์
ผู้ตั้งอยู่ในธรรมที่ผิด
ไม่พึงคบคนผู้ชวนชวายเป็น^๒ และผู้ประมาทด้วยตนเอง
จึงประพฤติดูอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

[๕๘] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

บุคคลพึงคบมิตรผู้เป็นพหูสูต ทรงธรรม
ผู้ยิ่งใหญ่ มีปฏิภาณ รู้จักประโยชน์แล้ว
พึงกำจัดความสงสัยได้
จึงประพฤติดูอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

[๕๙] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

(พระปัจเจกสัมพุทธเจ้า) ไม่ขึ้นชมการเล่น
ความยินดี และความสุขในโลก ไม่ใส่ใจ
งดเว้นจากฐานะแห่งการประดับตกแต่ง พูดคำจริง
จึงประพฤติดูอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

[๖๐] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

(พระปัจเจกสัมพุทธเจ้า) ละทิ้งบุตร ภรรยา บิดา มารดา
ทรัพย์ ฐานะชาติ พวกพ้อง และกาม ตามส่วนแล้ว
จึงประพฤติดูอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

เชิงอรรถ :

^๑ ไม่มีความหวัง หมายถึงไม่มีตัณหา (ขุ.ส.อ.๑/๕๖/๑๐๕)

^๒ ชวนชวายเป็น หมายถึงเกี่ยวข้องกับในธรรมผิดด้วยอำนาจมิจฉาทิฏฐิ ๑๐ ประการ (ขุ.ส.อ.๑/๕๗/๑๐๖)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๓. ชัคควิสาณสูตร

[๖๑] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

กามนี้เป็นเครื่องข้อง มีความสุขน้อย
 ในกามนี้มีความยินดีน้อย มีทุกข์มาก
 ผู้มีปัญญาเห็นว่า กามนี้เป็นดจขอเหล็กแล้ว
 จึงประพุดติอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

[๖๒] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

(พระปัจเจกสัมพุทธเจ้า) ทำลายสังโยชน์แล้ว
 เหมือนสัตว์น้ำทำลายชาย
 และเหมือนไฟไหม้เชื่อมอดหมดไปไม่กลับมา
 จึงประพุดติอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

[๖๓] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

ภิกษุเป็นผู้ไม่สอดสายจักษุ
 และไม่เป็นผู้มีเท้าอยู่ไม่สุข
 ค้มครองอินทรีย์ รักษาใจได้แล้ว
 ไม่ชุ่มด้วยกิเลส ไฟกิเลสมิได้เผา
 จึงประพุดติอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

[๖๔] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

(พระปัจเจกสัมพุทธเจ้า) ปลงเครื่องหมายคฤหัสถ์แล้ว
 ครองผ้ากาสาวะ ออกบวช
 เหมือนต้นทองหลางที่ใบร่วงหล่นแล้ว
 จึงประพุดติอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด^๑

[๖๕] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

(พระปัจเจกสัมพุทธเจ้า) ไม่ทำความยินดีในรส ไม่โลเล
 ผู้ที่ไม่ต้องเลี้ยงคนอื่น เทียวบิณฑบาตตามลำดับตรอก
 มีใจไม่ผูกพันในตระกูลต่าง ๆ
 จึงประพุดติอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

เชิงอรรถ :

^๑ ข้อความคล้ายกันกับสุตตนิบาตข้อ ๔๔ หน้า ๕๐๙ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๓. ชัคควิสาณสูตร

[๖๖] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

(พระปัจเจกสัมพุทธเจ้า) ละนิวรณ์ ๕ อย่าง
ขจัดอุปกิเลส^๑แห่งจิตทั้งปวงได้แล้ว
ไม่อิงอาศัย ตัดความรัก และความชังได้แล้ว
จึงประพฤติดูอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

[๖๗] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

(พระปัจเจกสัมพุทธเจ้า) ละทั้งสุขและทุกข์
โสมนัส โทมนัสก่อน ๆ ได้แล้ว
ได้อุเบกขาและสมณะอันสะอาดแล้ว
จึงประพฤติดูอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

[๖๘] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

(พระปัจเจกสัมพุทธเจ้า) ตั้งความเพียร
เพื่อบรรลุประโยชน์อย่างยิ่ง^๒
มีจิตไม่ย่อหย่อน ไม่ประพฤติกิจจคร้าน
มีความบากบั่นมั่นคง เข้าถึงเร็วแรงและกำลังแล้ว
จึงประพฤติดูอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

[๖๙] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

(พระปัจเจกสัมพุทธเจ้า) ไม่ละการหลีกเร้น^๓และฉาน
ประพฤดิธรรมสมควรแก่ธรรมเป็นนิตย์

เชิงอรรถ :

^๑ **อุปกิเลส** หมายถึงอกุศลธรรมที่เข้าไปเบียดเบียนจิต มี ๑๖ คือ (๑) อภิชฌาวิสามโลภะ คิดเพ่งเล็งอยากได้ (๒) พยาบาท คิดร้ายเขา (๓) โภธะ ความโกรธ (๔) อุปนาหะ ความผูกโกรธ (๕) มกขะ ความลบหลู่ คุณท่าน (๖) ปลาสะ ความดีเสมอ (๗) อีสสา ความริษยา (๘) มัจฉริยะ ความตระหนี่ (๙) มายา มารยา (๑๐) สาถยยะ ความโล้อวดหลอกลวงเขา (๑๑) ถัมภะ ความหัวดี (๑๒) สารัมภะ ความแข่งดี (๑๓) มานะ ความถือตัว (๑๔) อติมานะ ความถือตัวว่ายิ่งกว่าเขา (๑๕) มทะ ความมัวเมา (๑๖) ปมาทะ ความประมาท (ข.ส.อ.๑/๖๖/๑๑๗)

^๒ **ประโยชน์อย่างยิ่ง** หมายถึงนิพพาน (ข.ส.อ.๑/๖๘/๑๒๑)

^๓ **การหลีกเร้น** ในที่นี้หมายถึงกายวิเวก (สังต์กาย) (ข.ส.อ.๑/๖๙/๑๒๒)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๓. ชัคควิสาณสูตร

พิจารณาเห็นโทษในภพแล้ว

จึงประพฤติดูอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

[๗๐] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

(พระปัจเจกสัมพุทธเจ้า) ปรารถนาความสันต์ถหา

ไม่ประมาท ไม่โง่เขลา คงแก่เรียน มีสติ

ผู้มีสังฆาตธรรม ผู้แน่นอน มีความมุ่งมั่น

จึงประพฤติดูอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

[๗๑] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

(พระปัจเจกสัมพุทธเจ้า) ไม่สะดุ้งในเพราะเสียง เหมือนราชสีห์

ไม่ติดข้าย^๑ เหมือนลม

ไม่เปียกน้ำ^๒ เหมือนบัว

จึงประพฤติดูอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

[๗๒] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

พญาสีหราชมีเขี้ยวเป็นกำลัง

ข่มขี่ ครอบงำเนื้อทั้งหลายเที่ยวไป จันใด

พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าก็มีปัญญาเป็นกำลัง

ครอบงำบุคคลทั้งหลายด้วยปัญญา

ใช้เสนาสนะอันสงัด

จึงประพฤติดูอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

[๗๓] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

(พระปัจเจกสัมพุทธเจ้า) เสพอาศัยเมตตา กรุณา

มฤตดา และอุเบกขา อันเป็นวิมุตติตามกาล

เชิงอรรถ :

^๑ ข้าย หมายถึง ตัณหาและทิฏฐิ (ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๕๗/๔๙๓)

^๒ ไม่เปียกน้ำ ในที่นี้หมายถึงไม่ติดด้วยอำนาจตัณหาและทิฏฐิ (ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๕๗/๔๙๕)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๕๑๖ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๔. กสิการทวาชสูตร

สัตว์โลกทั้งปวงมิได้เกลียดชัง

จึงประพุดติอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

[๗๔] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

(พระปัจเจกสัมพุทธเจ้า) ละระคะ โทสะ และโมหะ

ทำลายสังโยชน์ได้แล้ว

ไม่สะดุ้งในเวลาสิ้นชีวิต

จึงประพุดติอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

[๗๕] (พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งกล่าวดังนี้)

ทุกวันนี้ มิตรทั้งหลายมีประโยชน์เป็นเหตุ

จึงคบและเสพด้วย

มิตรที่ไม่มุ่งประโยชน์หาได้ยาก

มนุษย์ทั้งหลายมีปัญญามุ่งประโยชน์ตน ไม่สะอาด^๑

พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าจึงประพุดติอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด

ชัคควิสาณสูตรที่ ๓ จบ

๔. กสิการทวาชสูตร^๒

ว่าด้วยการทวาชพราหมณ์ผู้เป็นชวานา

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ทักขิณาศิริมหารวิหาร^๓ ใกล้หมู่บ้าน

พราหมณ์ ชื่อเอกนาฟ้า แคว้นมคธ สมัยนั้น ในฤดูหว่านข้าว กสิการทวาช-

พราหมณ์ได้ประกอบไถจำนวน ๕๐๐ เล่ม เตรียมไถนา

เชิงอรรถ :

^๑ ไม่สะอาด หมายถึงกายกรรม วาจกรรม และมโนกรรมไม่สะอาด (ขุ.สุ.อ.๑/๗๕/๑๓๑)

^๒ ส.ส. (แปล) ๑๕/๑๙๗/๒๘๓

^๓ ทักขิณาศิริมหารวิหาร นี้ตั้งอยู่ทางทิศใต้ติดเชิงภูเขาที่ล้อมรอบกรุงราชคฤห์ ใกล้หมู่บ้านพราหมณ์ (ขุ.สุ.อ.๑/๔/๑๓๗)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๔. กิสิการทวาชสูตร

ครั้งนั้น ในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปยังที่ทำการงานของกิสิการทวาชพราหมณ์ ขณะนั้น กิสิการทวาชพราหมณ์ กำลังเลี้ยงอาหารกันอยู่ พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปยังสถานที่เลี้ยงอาหารของเขาแล้ว ประทับยืนอยู่ ณ ที่สมควร

กิสิการทวาชพราหมณ์ได้เห็นพระผู้มีพระภาคประทับยืนนิณฑบาตอยู่ จึงกราบทูล ดังนี้ว่า “ท่านพระสมณะ ข้าพเจ้าไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้ว จึงบริโภคน้ำ ท่านพระสมณะ แม้ท่านก็จงไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้ว จงบริโภคน้ำ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “พราหมณ์ แม้เราก็กไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้ว จึงบริโภคน้ำ”

กิสิการทวาชพราหมณ์ทูลถามว่า “ท่านพระสมณะ ข้าพเจ้าไม่เห็นแอก ไถ ผาล ประดัก หรือโคทั้งหลายของท่านพระโคดมเลย ถึงกระนั้น ท่านพระโคดม ยังพูดอย่างนี้ว่า ‘พราหมณ์ แม้เราก็กไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้ว จึงบริโภคน้ำ’

ลำดับนั้น กิสิการทวาชพราหมณ์ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๗๖]   ท่านปฏิญญาว่าเป็นชาวนา

แต่ข้าพเจ้าไม่เห็นสัมภาระแห่งการไถของท่านเลย

ท่านผู้เป็นชาวนา ข้าพเจ้าถามแล้ว

ของงบอก ข้าพเจ้าจะรู้สัมภาระแห่งการไถของท่านได้อย่างไร

[๗๗] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

ศรัทธาเป็นพีช ความเพียรเป็นฝ่น

ปัญญาของเราเป็นแอกและไถ หิริเป็นงอนไถ

ใจเป็นเชือก สติของเราเป็นผาลและประดัก

[๗๘]   เราค้มครองกาย ค้มครองวาจาได้แล้ว

สำรวมในการบริโภคอาหาร

เราตายหญา (คือวาจาสับปลับ) ด้วยคำสัตย์

โสรจจะของเราช่วยทำงานให้สำเร็จ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๔. กสิการทวาชสูตร

[๗๙] ความเพียรของเราช่วยนำฐานะไป
ให้ถึงความเกษมจากโยคะ นำไปไม่ถอยหลัง
นำไปถึงที่ซึ่งบุคคลไปแล้วไม่เศร้าโศก

[๘๐] เราไถนาอย่างนี้
นาที่เราไถนั้นมีผลเป็นอมตะ^๑
บุคคลครั้งไถนาอย่างนี้แล้ว
ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้

ลำดับนั้น กสิการทวาชพราหมณ์เท้าวายาสใส่ถาดสำริดใบใหญ่แล้วน้อมถวาย
พระผู้มีพระภาค พร้อมกับกราบทูลว่า “ขอท่านพระโคตมจงบริโภคน้ำข้าวปายาสเถิด
เพราะท่านผู้เจริญทรงเป็นชวานา ทรงไถนาอันมีผลเป็นอมตะ”

[๘๑] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)
เราไม่บริโภคโภชนะ
ที่ได้มาเพราะการขับกล่อม
พราหมณ์ ธรรมนั้นไม่ใช่ธรรมของผู้พิจารณา
พระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ไม่รับโภชนะที่ได้มาเพราะการขับกล่อม
พราหมณ์ เมื่อธรรมมีอยู่
การเลี้ยงชีพแบบนี้ก็ยังมีอยู่

[๘๒] อนึ่ง ท่านจงบำรุงพระขีณาสพ
ผู้บริสุทธิ์บริบูรณ์ ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่
มีความคะนองสงบแล้ว ด้วยข้าวและน้ำ
เพราะว่าการบำรุงนั้น
เป็นเขตบุญของผู้แสวงบุญ

กสิการทวาชพราหมณ์ทูลถามว่า “ท่านพระโคตม เมื่อเป็นเช่นนั้น ข้าพเจ้า
จะนำข้าวปายาสนี้ไปถวายใครเล่า”

เชิงอรรถ :

^๑ ผลเป็นอมตะ คือ มินิพพานเป็นอนิสงส์ (ขุ.ส.อ. ๑/๘๐/๑๕๒)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๔. กสิการทวาชสูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “พราหมณ์ เราไม่เห็นใครในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ที่บริโภค ข้าวปายาสนั้นแล้ว จะให้ย่อยได้ตามปกติ นอกเสียจากตถาคตหรือสาวกของตถาคต เท่านั้น พราหมณ์ ถ้าอย่างนั้น ท่านจงนำข้าวปายาสนี้ไปเททิ้งบนพื้นดินที่ปราศจาก ดินไม้ใบหญ้า หรือแหล่งในน้ำที่ไม่มีสัตว์อาศัยอยู่เถิด”

ลำดับนั้น กสิการทวาชพราหมณ์จึงนำข้าวปายาสนั้นไปเททิ้งลงในน้ำที่ไม่มี สัตว์อาศัยอยู่ พอข้าวปายาสนั้นถูกเทจมลงในน้ำ ก็เกิดเสียงดังแจ๋ ๆ ปรากฏ ครันโขมงคลั่งขึ้นรอบด้าน เหมือนก้อนเหล็กที่ถูกเผาไฟให้ร้อนอยู่ตลอดวันแล้ว ถูกนำไปหย่อนลงในน้ำ ก็เกิดเสียงดังแจ๋ ๆ ปรากฏครันโขมงคลั่งขึ้นรอบด้าน ฉะนั้น

เมื่อเห็นดังนั้น กสิการทวาชพราหมณ์จึงสลดใจ เกิดอาการขนพองสยองเกล้า ตรงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ หมอบลงแทบพระยุคลบาทของพระผู้มี พระภาค พร้อมกับกราบทูลดังนี้ว่า “ข้าแต่ท่านพระโคตม ภาสิตของท่านพระโคตม ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่ท่านพระโคตม ภาสิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะ ยิ่งนัก ท่านพระโคตมทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือน บุคคลหงายของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีป ในที่มืด โดยตั้งใจว่า ‘คนมีตาดีจักเห็นรูปได้’ ข้าพระองค์นี้ขอถึงท่านพระโคตม พร้อมทั้งพระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอท่านพระโคตมจงทรงจำข้าพระองค์ ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต ข้าแต่ท่านพระโคตม ข้าพระองค์พึงได้บรรพชา พึงได้อุปสมบทในสำนักของท่านพระโคตมด้วยเถิด พระพุทธเจ้าข้า”

กสิการทวาชพราหมณ์ได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค หลังจาก อุปสมบทแล้วไม่นาน ท่านพระภราทวาชะจากไปอยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจ ไม่นานนักก็ทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่กุลบุตรออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึง อยู่ในปัจจุบัน ใต้รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป

จึงเป็นอันว่า ท่านพระภราทวาชะได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งในบรรดา พระอรหันต์ทั้งหลาย

กสิการทวาชสูตรที่ ๔ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๕. จันทสูตร

๕. จันทสูตร

ว่าด้วยปัญหาของนายจันทกัมมารบุตร

[๘๓] (นายจันทกัมมารบุตรทูลถามปัญหาดังนี้)

ข้าพระองค์ขอทูลถามพระพุทธเจ้าผู้เป็นมุนี
มีพระปัญญามาก ทรงเป็นเจ้าของพระธรรม ปราศจากตัณหา
ทรงเป็นผู้ประเสริฐสุดในบรรดาสรรพสัตว์มีสัตว์ ๒ เท้าเป็นต้น
ทรงเป็นผู้เลิศกว่านายสารถิผู้ฝึกทั้งหลายว่า
ในโลกนี้มีสมณะอยู่ที่จำพวก
ขอพระองค์โปรดตรัสบอกให้ข้าพระองค์ทราบด้วยเถิด

[๘๔] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

จันทะ สมณะมีอยู่ ๔ จำพวก ไม่มีสมณะจำพวกที่ ๕
เราถูกท่านถามต่อหน้าอย่างนี้ ก็จะชี้แจงให้ท่านทราบ
สมณะ ๔ จำพวกนั้น คือ
๑. สมณะผู้ชนะกิเลสทั้งปวงด้วยมรรค
๒. สมณะผู้แสดงมรรคแก่ชนเหล่าอื่น
๓. สมณะผู้ดำรงอยู่ในมรรค
๔. สมณะผู้ประทุษร้ายมรรค

[๘๕] (นายจันทกัมมารบุตรทูลถามปัญหาดังนี้)

พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงบัญญัติเรียก
สมณะผู้ชนะกิเลสทั้งปวงด้วยมรรคว่าอย่างไร
ทรงบัญญัติเรียกสมณะผู้มีปกติเพ่งมรรค ไม่มีผู้เปรียบเทียบนั้นว่าอย่างไร
ทรงบัญญัติเรียกสมณะผู้ดำรงอยู่ในมรรคนั้นว่าอย่างไร
ทรงบัญญัติเรียกสมณะผู้ประทุษร้ายมรรคนั้นว่าอย่างไร
ข้าพระองค์ทูลถามแล้วขอพระองค์ตรัสบอกแก่ข้าพระองค์
ขอพระองค์ทรงชี้แจงแก่ข้าพระองค์เถิด

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๕. จันทสูตร

[๘๖] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงบัญญัติเรียก

สมณะผู้ข้ามพ้นความสงสัยได้เด็ดขาด

ปราศจากกิเลสจลลกุศร ยินดียิ่งในนิพพาน

ไม่ติดอยู่ในตัณหา ผู้แนะนำสั่งสอนชาวโลกพร้อมทั้งเทวโลกว่า

เป็นสมณะผู้ชนะกิเลสทั้งปวงด้วยมรรค

[๘๗] ภิกษุใดในธรรมวินัยนี้ รู้ว่า นิพพานเป็นบรมธรรม

แล้วบอก เปิดเผยนิพพานธรรมในธรรมวินัยนี้

พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงบัญญัติเรียกภิกษุ

ผู้ตัดความสงสัยได้แล้ว เป็นมุนี

ไม่มีตัณหาทำให้หวั่นไหวนั้นว่า

เป็นสมณะจำพวกที่ ๒ ผู้แสดงมรรค

[๘๘] ภิกษุใดเป็นผู้สำรวมแล้ว มีสติ เสพบทอันไม่มีโทษ^๑

ดำรงอยู่ในมรรคคือบทแห่งธรรมที่แสดงไว้ดีแล้ว

พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงบัญญัติเรียกภิกษุนั้นว่า

เป็นสมณะจำพวกที่ ๓ ผู้ดำรงอยู่ในมรรค

[๘๙] ภิกษุใดทำตนเลียนแบบพระอริยะ ผู้มีวัตรดีงาม

ชอบเอาหน้า ประทุษร้ายตระกูล

คณองกาย วาจา ใจ มีมายา ไม่สำรวม พุดเพื่อเจ้า

ภิกษุผู้เที่ยวเลียนแบบ จัดเป็นสมณะจำพวกที่ ๔ ผู้ประทุษร้ายมรรค

[๙๐] อนึ่ง คฤหัสถ์ผู้ได้สดับแล้ว เป็นอริยสาวก มีปัญญา

รู้ซึ่งถึงลักษณะสมณะทั้ง ๔ จำพวกนั้น

แล้วรู้ว่า สมณะทั้งหมดไม่เป็นเช่นนั้น

เพราะเห็นเช่นนั้น ศรัทธาของเขาจึงไม่เสื่อมไป

เชิงอรรถ :

^๑ เสพบทอันไม่มีโทษ หมายถึงปฏิบัติตามโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ (ข.ส.อ.๑/๘๘/๑๖๗)

พระสดตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๖. ปราภวสูตร

เพราะเห็นว่า บุคคลจะทำสมณะผู้สมบูรณ์ด้วยศีล
ให้เสมอกับสมณะผู้ทุศีล
และสมณะผู้บริสุทธิ์ให้เสมอกับสมณะผู้ไม่บริสุทธิ์
ได้อย่างไรเล่า

จนทสูตรที่ ๕ จบ

๖. ปราภวสูตร

ว่าด้วยทางแห่งความเสื่อม

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น เมื่อราตรีผ่านไป^๑ เทวดาองค์หนึ่ง
มีวรรณงดงามยิ่งนัก เปล่งรัศมีให้สว่างไปทั่วพระเชตวัน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
ถึงที่ประทับ ถวายอภิवाทแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วย
คาถาว่า

[๙๑] ข้าพระองค์มาทูลถามถึงคนผู้มีแต่ความเสื่อม
กับพระผู้มีพระภาคผู้โคดมว่า
อะไรเป็นทางแห่งความเสื่อม

[๙๒] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

ผู้เจริญก็รู้ได้ง่าย^๒ ผู้เสื่อมก็รู้ได้ง่าย
ผู้เจริญใคร่ธรรม^๓ ผู้เสื่อมชังธรรม

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๔ ข้อ ๑ หน้า ๖ ในเล่มนี้

^๒ ผู้เจริญก็รู้ได้ง่าย ในที่นี้หมายถึงผู้พัฒนาแล้ว ใคร ๆ ก็รู้ได้ง่ายเพราะได้เห็นหรือได้ยินเกี่ยวกับการ
ประพฤติปฏิบัติของเขา (ข.ส.อ. ๑/๙๒/๑๗๑)

^๓ ใคร่ธรรม หมายถึงปรารถนาที่จะฟังและปฏิบัติตามกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ (ข.ส.อ. ๑/๙๒/๑๗๑)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๖. ปราภาวสูตร

[๙๓] (เทวดาทูลถามดังนี้)

ด้วยพระดำรัสที่ตรัสบอกนี้ ข้าพระองค์จึงทราบชัดว่า
ข้อนี้มันเป็นทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๑
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์โปรดตรัสบอก
ทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๒ ว่าเป็นอย่างไร

[๙๔] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

คนที่มีอสังขารเป็นที่รัก ไม่ทำสังขารให้เป็นที่รัก
ชอบใจธรรมของอสังขาร
นั่นเป็นทางแห่งความเสื่อม

[๙๕] (เทวดาทูลถามดังนี้)

ด้วยพระดำรัสที่ตรัสบอกนี้ ข้าพระองค์จึงทราบชัดว่า
ข้อนี้มันเป็นทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๒
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์โปรดตรัสบอก
ทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๓ ว่าเป็นอย่างไร

[๙๖] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

คนผู้ชอบหลับอยู่เสมอ ชอบสมาคม^๑
ไม่ขยันหมั่นเพียร เกียจคร้าน โกรธง่าย
นั่นเป็นทางแห่งความเสื่อม

[๙๗] (เทวดาทูลถามดังนี้)

ด้วยพระดำรัสที่ตรัสบอกนี้ ข้าพระองค์จึงทราบชัดว่า
ข้อนี้มันเป็นทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๓
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์โปรดตรัสบอก
ทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๔ ว่าเป็นอย่างไร

เชิงอรรถ :

^๑ **ชอบสมาคม** หมายถึงชอบคลุกคลีและพูดคุยในเรื่องไร้สาระ (ข.สุ.อ. ๑/๙๖/๑๗๓)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๖. ปราภาวสูตร

[๙๘] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

คนผู้มีความสามารถเลี้ยงตนและผู้อื่นได้
แต่ไม่เลี้ยงดูมารดาบิดาผู้แก่ชรา ผู้ผ่านวัยหนุ่มวัยสาวแล้ว
นั่นเป็นทางแห่งความเสื่อม

[๙๙] (เทวดาทูลถามดังนี้)

ด้วยพระดำรัสที่ตรัสบอกนี้ ข้าพระองค์จึงทราบชัดว่า
ข้อนี้นั้นเป็นทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๔
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์โปรดตรัสบอก
ทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๕ ว่าเป็นอย่างไร

[๑๐๐] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

คนผู้กล่าวมุสาวาท หลอกหลวงสมณะหรือพราหมณ์
หรือแม้กระทั่งวณิกยจากอื่น ๆ
นั่นเป็นทางแห่งความเสื่อม

[๑๐๑] (เทวดาทูลถามดังนี้)

ด้วยพระดำรัสที่ตรัสบอกนี้ ข้าพระองค์จึงทราบชัดว่า
ข้อนี้นั้นเป็นทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๕
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์โปรดตรัสบอก
ทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๖ ว่าเป็นอย่างไร

[๑๐๒] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

คนผู้มีทรัพย์มาก มีเงินทองของกินเหลือเพื่อ
กินของอร่อยเพียงคนเดียว^๑
นั่นเป็นทางแห่งความเสื่อม

เชิงอรรถ :

^๑ กินของอร่อยเพียงคนเดียว ในที่นี้หมายถึงเป็นผู้ตระหนี่ลวกกินโดยไม่แบ่งให้แม้กระทั่งบุตรและภรรยา (ข.สุ.อ.
๑/๑๐๒/๑๗๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๖. ปราภาวสูตร

[๑๐๓] (เทวดาทูลถามดังนี้)

ด้วยพระดำรัสที่ตรัสบอกนี้ ข้าพระองค์จึงทราบชัดว่า
 ข้อนั้นเป็นทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๖
 ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์โปรดตรัสบอก
 ทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๗ ว่าเป็นอย่างไร

[๑๐๔] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

คนกระด้างเพราะชาติ กระด้างเพราะทรัพย์
 และกระด้างเพราะโคตร
 ขอบดูหมิ่นญาติของตน
 นั้นเป็นทางแห่งความเสื่อม

[๑๐๕] (เทวดาทูลถามดังนี้)

ด้วยพระดำรัสที่ตรัสบอกนี้ ข้าพระองค์จึงทราบชัดว่า
 ข้อนั้นเป็นทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๗
 ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์โปรดตรัสบอก
 ทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๘ ว่าเป็นอย่างไร

[๑๐๖] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

คนผู้เป็นนักเลงหญิง นักเลงสุรา และนักเลงการพนัน
 ขอบล้างผลาญทรัพย์สมบัติที่ตนหามาได้
 นั้นเป็นทางแห่งความเสื่อม

[๑๐๗] (เทวดาทูลถามดังนี้)

ด้วยพระดำรัสที่ตรัสบอกนี้ ข้าพระองค์จึงทราบชัดว่า
 ข้อนั้นเป็นทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๘
 ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์โปรดตรัสบอก
 ทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๙ ว่าเป็นอย่างไร

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๖. ปราภวาสุต

[๑๐๘] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

คนผู้ไม่ยินดีภรรยาของตน ชอบบเทียวนหญิงแพศยา
ชอบคบขู้สุสาวภรรยาคนอื่น
นั่นเป็นทางแห่งความเสื่อม

[๑๐๙] (เทวดาทูลถามดังนี้)

ด้วยพระดำรัสที่ตรัสบอกนี้ ข้าพระองค์จึงทราบชัดว่า
ข้อนี้นั่นเป็นทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๙
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์โปรดตรัสบอก
ทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๑๐ ว่าเป็นอย่างไร

[๑๑๐] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

ชายแก่ได้หญิงสาววัยรุ่น มีถันเท่าผลมะพลับมาเป็นภรรยา
มักจะนอนไม่ค่อยหลับ เพราะความหึงหญิงสาวรุ่นนั้น
นั่นเป็นทางแห่งความเสื่อม

[๑๑๑] (เทวดาทูลถามดังนี้)

ด้วยพระดำรัสที่ตรัสบอกนี้ ข้าพระองค์จึงทราบชัดว่า
ข้อนี้นั่นเป็นทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๑๐
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์โปรดตรัสบอก
ทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๑๑ ว่าเป็นอย่างไร

[๑๑๒] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

คนแต่งตั้งหญิงหรือชายผู้เป็นนักเลง
ใช้จ่ายเงินทองฟุ่มเฟือย ไว้ในความเป็นใหญ่
นั่นเป็นทางแห่งความเสื่อม

[๑๑๓] (เทวดาทูลถามดังนี้)

ด้วยพระดำรัสที่ตรัสบอกนี้ ข้าพระองค์จึงทราบชัดว่า
ข้อนี้นั่นเป็นทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๑๑
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์โปรดตรัสบอก
ทางแห่งความเสื่อมข้อที่ ๑๒ ว่าเป็นอย่างไร

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรควรรค]

๗. วสลสูตร

[๑๑๔] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

คนผู้เกิดในชาติตติยตระกูล มีโภคะน้อย
แต่มีความมั่งใหญ่ใฝ่สูง ปรารถนาจะครองราชย์
นั้นเป็นทางแห่งความเสื่อม

[๑๑๕] บัณฑิตผู้สมบูรณ์ด้วยทัสสนะอันประเสริฐ
พิจารณาเห็นทางแห่งความเสื่อมในโลก ดังกล่าวมานี้แล้ว
ท่านย่อมคบโลกที่เจริญแน่นอน

ปราคาสสูตรที่ ๖ จบ

๗. วสลสูตร

ว่าด้วยลักษณะคนเลว

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น ในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครอง
อันตรวาสก ถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ที่บ้าน
อัคคิกถาวชพราหมณ์ มีการจุดไฟเตรียมทำพิธีบูชาไฟ พระผู้มีพระภาคเสด็จ
เที่ยวบิณฑบาตตามลำดับตรอก ในกรุงสาวัตถี จนเสด็จเข้าไปถึงนิเวศน์ของ
อัคคิกถาวชพราหมณ์

อัคคิกถาวชพราหมณ์ได้เห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จมาแต่ไกลทีเดียว จึงได้กล่าว
ดังนี้ว่า “หยุดอยู่แค่นั้นแหละ คนหัวโล้น หยุดอยู่แค่นั้นแหละ สมณะ หยุดอยู่แค่นั้นแหละ
คนเลว”^๑

เมื่อพราหมณ์กล่าวอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “พราหมณ์ ท่านรู้จัก
คนเลว หรือธรรมที่ทำให้เป็นคนเลวหรือไม่”

เชิงอรรถ :

^๑ เหตุที่อัคคิกถาวชพราหมณ์พูดคำหยาบเช่นนี้ เพราะมีความเชื่อว่าการเห็นสมณะในเวลาที่มีงานมงคล
ถือว่าเป็นอวมงคล และมีความเชื่อว่าเป็นคนที่มีศีรษะโล้น เป็นคนไม่บริสุทธิ์ (ข.สุ.อ. ๑/๑๑๖/๑๘๐)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๗. วสลสูตร

อัคคิกถาพราหมณ์ตอบว่า “ท่านพระโคตม ข้าพเจ้าไม่รู้จักคนเลวหรือ
ธรรมที่ทำให้เป็นคนเลว ดีละ ถ้าท่านพระโคตมรู้ ก็จงแสดงธรรมให้ข้าพเจ้ารู้จัก
คนเลวหรือธรรมที่ทำให้เป็นคนเลวบ้าง”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “พราหมณ์ ถ้าเช่นนั้น ท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี
เราจะกล่าว”

อัคคิกถาพราหมณ์ ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสพระดำรัสนี้ว่า

[๑๑๖] คนมักโกรธ ชอบผูกอาฆาต ชอบลบหลู่ดูหมิ่น
เห็นผิดเป็นชอบ มีมายา
พึงทราบว่าเป็นคนเลว^๑

[๑๑๗] คนผู้ชอบเบียดเบียนสัตว์ทุกจำพวกในโลกนี้
ไม่มีความเอ็นดูในเพื่อนมนุษย์และสัตว์อื่น
พึงทราบว่าเป็นคนเลว

[๑๑๘] คนผู้ชอบทำลายชีวิตผู้อื่น เทียบปล้นสะดม
ถูกประณามว่าเป็นโจรปล้นฆ่าชาวบ้านร้านค้าตลาด
พึงทราบว่าเป็นคนเลว

[๑๑๙] คนเที่ยวลักขโมยทรัพย์สินเงินทอง
ที่เจ้าของหวงแหนไม่ได้ให้ ในบ้านหรือในป่าก็ตาม
พึงทราบว่าเป็นคนเลว

[๑๒๐] คนกุ่มนี้ยมสินเขามาแล้ว
ถูกทวงกลับกล่าวว่า ไม่ได้ยม หลบหนีไปเสีย
พึงทราบว่าเป็นคนเลว

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.ป. (แปล) ๓๑/๑๕๐/๒๒๙

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๕๒๙ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๗. วสลสูตร

- [๑๒๑]   คนดักฆ่าหรือทำร้ายคนเดินทาง ชิงเอาทรัพย์สมบัติ
เพราะความอยากได้ทรัพย์สมบัติเพียงเล็กน้อยของเขา
พึงทราบว่าเป็นคนเลว
- [๑๒๒]   คนถูกเขาอ้างเป็นพยาน แล้วกล่าวคำเท็จ
เพราะตนเป็นเหตุ เพราะผู้อื่นเป็นเหตุ หรือเพราะทรัพย์เป็นเหตุ
พึงทราบว่าเป็นคนเลว
- [๑๒๓]   คนที่ประพฤติล่วงเกินภรรยาของญาติ หรือของเพื่อน
จะด้วยการข่มขืนหรือด้วยความยินยอมกันก็ตาม
พึงทราบว่าเป็นคนเลว
- [๑๒๔]   คนผู้สามารถเลี้ยงตนเองและผู้อื่นได้
แต่ไม่เลี้ยงดูมารดาบิดาของตน ผู้แก่ชรา
ผ่านวัยหนุ่มวัยสาวแล้ว พึงทราบว่าเป็นคนเลว
- [๑๒๕]   คนผู้ทုตี่ ดุด่ามารดาบิดา พี่น้อง
พ่อตา แม่ยาย หรือพ่อพี่ แม่พี่
พึงทราบว่าเป็นคนเลว
- [๑๒๖]   คนที่ถูกถามถึงสิ่งที่เป็นประโยชน์
กลับบอกสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์
หรือพูดกลบเกลื่อนบอกไม่ชัดเจน
พึงทราบว่าเป็นคนเลว
- [๑๒๗]   คนทำบาปกรรมไว้แล้ว ประารถนาว่า
คนอื่นอย่าพึงรู้ว่าเราทำ
ปกปิดการกระทำไว้
พึงทราบว่าเป็นคนเลว
- [๑๒๘]   คนไปบ้านผู้อื่น ถูกต้อนรับด้วยโภชนาหารอย่างดี
แต่พอเขามาบ้านตนบ้าง กลับไม่ต้อนรับเขาเช่นนั้น
พึงทราบว่าเป็นคนเลว

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๗. วสลสูตร

- [๑๒๙]   คนผู้กล่าวมุสาวาท หลอกหลวงสมณะหรือพราหมณ์
หรือแม้กระทั่งวณิกพยาจกอื่น ๆ
พึงทราบว่าเป็นคนเลว
- [๑๓๐]   คนที่เมื่อสมณะหรือพราหมณ์มาบิณฑบาตแต่เข้า
ไม่ถวายอาหารบิณฑบาต กลับด่าว่าขี้ขี้
พึงทราบว่าเป็นคนเลว
- [๑๓๑]   ในโลกนี้คนถูกโมหะครอบงำ
อยากได้สิ่งของเล็กน้อยของผู้อื่น
ก็พุดจาหลอกหลวงเขาเพื่อให้ได้สิ่งนั้นมา
พึงทราบว่าเป็นคนเลว
- [๑๓๒]   คนผู้ชอบยกตน และดูหมิ่นคนอื่น
ประพฤติเลวทราม เพราะความถือตัวจัดของตน
พึงทราบว่าเป็นคนเลว
- [๑๓๓]   คนโหดร้าย มีจิตใจคับแคบ ปรารถนาชั่ว
มีความตระหนี่ โอ้อวด ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตปปะ
พึงทราบว่าเป็นคนเลว
- [๑๓๔]   คนกล่าวร้ายพระพุทธเจ้าหรือพระสาวก
ของพระพุทธเจ้าที่เป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์
พึงทราบว่าเป็นคนเลว
- [๑๓๕]   คนไม่เป็นพระอรหันต์ แต่ปฏิญญาว่าเป็นพระอรหันต์
ชื่อว่าเป็นดูจโจรในมนุษย์โลก เทวโลก และพรหมโลก
พึงทราบว่าเป็นคนเลวทรามต่ำช้าที่สุด
- [๑๓๖]   คนที่เรากล่าวมาทั้งหมดนี้ เราเรียกว่าเป็นคนเลว
คนจะชื่อว่าเป็นคนเลวเพราะชาติกำเนิดก็หาไม่ได้
จะชื่อว่าเป็นพราหมณ์เพราะชาติกำเนิดก็หาไม่ได้

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๗. วสลสูตร

แต่ชื่อว่าเป็นคนเลวเพราะกรรม

ชื่อว่าเป็นพราหมณ์เพราะกรรม

[๑๓๗] ท่านจงรู้ชื่อนั้นตามที่เราแสดงนี้ คือ

บุตรคนจันทาลผู้ปรากฏชื่อวามาดังคะ

ผู้บึงสุนัชรับประทาน

[๑๓๘] ต่อมา นายมอดังคะได้รับยศศักดิ์ใหญ่ซึ่งได้แสนยาก

ทั้งกษัตริย์และพราหมณ์จำนวนมาก ต่างมาสู่ที่บารุงของเขา

[๑๓๙] เขาขึ้นยานอันประเสริฐ^๑ไปตามทางใหญ่^๒ที่ไม่มีฝุ่นละออง^๓

ละกามราคะได้แล้ว ไปเกิดในพรหมโลก

ชาติกำเนิดห้ามเขาไม่ให้ไปเกิดในพรหมโลกไม่ได้

[๑๔๐] พวกพราหมณ์ที่เกิดในตระกูลสาธยายมนตร์ มีหน้าที่ร้ายมนตร์

แต่ปรากฏว่าพวกเขาทำบาปกรรมอยู่เป็นประจำ

[๑๔๑] พราหมณ์พวกนั้นถูกตำหนิในชาติปัจจุบันตายแล้วก็ต้องไปทุกติ

ชาติกำเนิดห้ามพวกเขาจากทุกติหรือจากการดิเตียนไม่ได้

[๑๔๒] คนจะชื่อว่าเป็นคนเลวเพราะชาติกำเนิดก็ห้ามมิได้

จะชื่อว่าเป็นพราหมณ์เพราะชาติกำเนิดก็ห้ามมิได้

แต่ชื่อว่าเป็นคนเลวเพราะกรรม

ชื่อว่าเป็นพราหมณ์เพราะกรรม

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว อัคคิกภรทวาชพราหมณ์ได้กราบทูลว่า

“ข้าแต่ท่านพระโคตม ภาษิตของท่านพระโคตมชัดเจนไฟเรายังนึก ข้าแต่ท่าน

เชิงอรรถ :

^๑ ยานอันประเสริฐ ในที่นี้หมายถึงสมบัติ ๘ (ข.ส.อ.๑/๑๓๙/๑๙๒)

^๒ ไปตามทางใหญ่ หมายถึงเป็นผู้ปฏิบัติตามทางที่พระพุทธเจ้าเป็นต้นดำเนินไปแล้ว (ข.ส.อ.๑/๑๓๙/๑๙๒)

^๓ ฝุ่นละออง หมายถึงกิเลส (ข.ส.อ.๑/๑๓๙/๑๙๒)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๕๓๒ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรควรรค]

๘. เมตตสูตร

พระโคตม ภาสิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ท่านพระโคตมทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของทีคว่า เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืด โดยตั้งใจว่า 'คนมีตาดีจักเห็นรูปได้' ข้าพระองค์นี้ขอถึงท่านพระโคตมพร้อมทั้งพระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอท่านพระโคตมจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต"

วสลสูตรที่ ๗ จบ

๘. เมตตสูตร^๑

ว่าด้วยการแผ่เมตตา

(พระผู้มีพระภาคตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ป่าดังนี้)

[๑๔๓] ผู้ฉลาดในประโยชน์ มุ่งหวังบรรลุสันตบพ
ควรบำเพ็ญกรณียกิจ ควรเป็นผู้อาจหาญ ซื่อตรง
เคร่งครัด วาง่าย อ่อนโยน และไม่เย่อหยิ่ง

[๑๔๔] ควรเป็นผู้สันโดษ เลี้ยงง่าย มีกิจน้อย
มีความประพฤติเบา มีอินทรีย์สงบ มีปัญญารักษาดน
ไม่คะนอง ไม่ยึดติดในตระกูลทั้งหลาย

[๑๔๕] อนึ่ง ไม่ควรประพฤติกว้างหายใด ๆ
ที่จะเป็นเหตุให้วิญญูชนเหล่าอื่นตำหนิเอาได้
(ควรแผ่เมตตาไปในสรรพสัตว์อย่างนี้ว่า)

ขอสัตว์ทั้งปวงจงมีความสุข

มีความเกษม มีตนเป็นสุขเถิด

[๑๔๖] คือเหล่าสัตว์ที่ยังเป็นผู้หวาดสะดุ้งหรือเป็นผู้มั่นคง
ขอสัตว์เหล่านั้นทั้งหมดจงมีตนเป็นสุขเถิด

เชิงอรรถ :

^๑ ข้อ ๑๔๓-๑๕๒ ดู ขุททกปาฐะ (เมตตสูตร ข้อ ๑-๑๐ หน้า ๒๐-๒๒ ในเล่มนี้)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๕๓๓ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรควรรค]

๘. เมตตสูตร

เหล่าสัตว์ที่มีขนาดกายยาว ขนาดกายใหญ่ ขนาดกายปานกลาง
ขนาดกายเตี้ย ขนาดกายพอม หรือขนาดกายอ้วน
ขอสัตว์เหล่านั้นทั้งหมดจงมีตนเป็นสุขเถิด

[๑๔๗] เหล่าสัตว์ที่เคยเห็นก็ดี เหล่าสัตว์ที่ไม่เคยเห็นก็ดี
เหล่าสัตว์ที่อยู่ใกล้และอยู่ไกลก็ดี ภูตหรือสัมภเวสีก็ดี
ขอสัตว์เหล่านั้นทั้งหมดจงมีตนเป็นสุขเถิด

[๑๔๘] ไม่ควรข่มเหง ไม่ควรดูหมิ่นกันและกันในทุกโอกาส
ไม่ควรปรารถนาทุกข์แก่กันและกัน
เพราะความโกรธและเพราะความแค้น

[๑๔๙] ควรแผ่เมตตาจิตอย่างไม่มีประมาณไปยังสรรพสัตว์
ตุจมารดาเฝ้าถนอมบุตรคนเดียวด้วยชีวิต ฉะนั้น

[๑๕๐] อนึ่ง ควรแผ่เมตตาจิตชนิดไม่มีประมาณ
กว้างขวาง ไม่มีเวร ไม่มีศัตรูไปยังสัตว์โลกทั่วทั้งหมด
ทั้งชั้นบน ชั้นล่าง และชั้นกลาง

[๑๕๑] ผู้แผ่เมตตาจะยืน เดิน นั่ง หรือนอน
ควรตั้งสติไว้ตลอดเวลาที่ยังไม่ง่วง
นักปราชญ์เรียกการอยู่ด้วยเมตตานี้ว่า พรหมวิหาร

[๑๕๒] อนึ่ง ผู้แผ่เมตตาที่ไม่ยึดถือทิฏฐิ
มีศีล ถึงพร้อมด้วยทัสสนะ
กำจัดความยินดีในกามคุณได้แล้ว
ก็จะไม่เกิดในภพอีกต่อไป

เมตตสูตรที่ ๘ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๙. เหมวัตสูตร

๙. เหมวัตสูตร

ว่าด้วยเหมวัตยักษ์กุลคามปัญหา

[๑๕๓] (สาตาศิรยักษ์กล่าวดังนี้)

วันนี้เป็นวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ
ราตรีที่เป็นทิพย์ปรากฏแล้ว
เราทั้งสองไปเฝ้าพระโคตมผู้เป็นศาสดา
ทรงพระนามสูงส่งกันดีกว่า

[๑๕๔] (เหมวัตยักษ์ถามดังนี้)

พระโคตมเป็นผู้คงที่^๑ มีพระทัยสมาเสมอ
ในสัตว์โลกทุกจำพวกจริงหรือ
ทรงทำความดำริในอิฏฐารมณและอนิฏฐารมณ
ให้อยู่ในอำนาจได้จริงหรือ

[๑๕๕] (สาตาศิรยักษ์ตอบดังนี้)

พระโคตมเป็นผู้คงที่ มีพระทัยสมาเสมอ
ในสัตว์โลกทุกจำพวกจริง
และทรงทำความดำริในอิฏฐารมณและอนิฏฐารมณ
ให้อยู่ในอำนาจได้จริง

[๑๕๖] (เหมวัตยักษ์ถามดังนี้)

พระโคตมไม่ทรงถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้จริงหรือ
ทรงสำรวจในสัตว์ทั้งหลายจริงหรือ
ทรงประพฤติดีห่างไกลจากกามคุณจริงหรือ
พระองค์ไม่ทรงละทิ้งฌานจริงหรือ

เชิงอรรถ :

- ^๑ พระผู้มีพระภาคเป็นผู้มีพระทัยคงที่โดยอาการ ๕ อย่าง คือ (๑) เป็นผู้คงที่ในอิฏฐารมณและอนิฏฐารมณ (๒) เป็นผู้คงที่เพราะสลละแล้ว (๓) เป็นผู้คงที่เพราะพ้นแล้ว (๔) เป็นผู้คงที่เพราะข้ามได้แล้ว (๕) เป็นผู้คงที่เพราะแสดงออกซึ่งธรรมนั้น ๆ ได้ (ข.ส.อ.๑/๑๕๕/๒๓) และดู ข.ม. (แปล) ๒๙/๓๘/๑๓๙

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๕๓๕ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๙. เหมวัตสูตร

[๑๕๗] (สาตาศิรยัภษตอบดังนี้)

พระโคดมไม่ทรงถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้จริง
ทรงสำรวมในสัตว์ทั้งหลายจริง
ทรงประพฤติห่างไกลจากกามคุณจริง
พระองค์ตรัสรู้แล้ว ไม่ทรงละทิ้งฌานจริง

[๑๕๘] (เหมวัตยัภษถามดังนี้)

พระโคดมไม่ตรัสคำเท็จจริงหรือ
มีพระวาจาไม่หยาบคายจริงหรือ
ไม่ตรัสคำส่อเสียดจริงหรือ ไม่ตรัสคำเพ้อเจ้อจริงหรือ

[๑๕๙] (สาตาศิรยัภษตอบดังนี้)

พระโคดมไม่ตรัสคำเท็จจริง
มีพระวาจาไม่หยาบคายจริง
ไม่ตรัสคำส่อเสียดจริง ไม่ตรัสคำเพ้อเจ้อจริง
ตรัสคำที่เป็นประโยชน์อย่างเดียว
เพราะทรงกำหนดด้วยพระปัญญา

[๑๖๐] (เหมวัตยัภษถามดังนี้)

พระโคดมไม่ทรงยินดีในกามทั้งหลายจริงหรือ
พระทัยของพระองค์ไม่ขุ่นมัวจริงหรือ
พระองค์ทรงล่วงพ้นโมหะได้จริงหรือ
พระองค์ทรงมีปัญญาจักขุในธรรมทั้งหลายจริงหรือ

[๑๖๑] (สาตาศิรยัภษตอบดังนี้)

พระโคดมไม่ทรงยินดีในกามทั้งหลายจริง
พระทัยของพระองค์ไม่ขุ่นมัวจริง

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรควรรค]

๙. เหมวัตสูตร

พระองค์ทรงล่วงพ้นโมหะทั้งปวงได้จริง

พระองค์ตรัสรู้แล้ว ทรงมีปัญญาจักขุในธรรมทั้งหลายจริง

[๑๖๒] (เหมวัตยัภษณาดังนี้)

พระโคตมทรงสมบูรณ์ด้วยวิชาจริงหรือ

พระองค์ทรงมีจรรยาบริสุทธฺิ์จริงหรือ

พระองค์ทรงสิ้นอาสวะทั้งหลายจริงหรือ

พระองค์ไม่ทรงเกิดอีกจริงหรือ

[๑๖๓] (สาตาคิรยัภษณาดังนี้)

พระโคตมทรงสมบูรณ์ด้วยวิชาจริง

พระองค์ทรงมีจรรยาบริสุทธฺิ์จริง

พระองค์ทรงสิ้นอาสวะทั้งหลายจริง

พระองค์ไม่ทรงเกิดอีกจริง

[๑๖๔] (เหมวัตยัภษณากล่าวขึ้นชมสาตาคิรยัภษณาดังนี้)

ท่านได้สรรเสริญพระทัยของพระมุนีโคตม

ที่ถึงพร้อมด้วยกายกรรม วาจกรรม และมโนกรรม

และสรรเสริญพระมุนีโคตมนั้น

ผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรรยา โดยธรรม

[๑๖๕] (สาตาคิรยัภษณากล่าวขึ้นชมเหมวัตยัภษณาดังนี้)

ท่านก็ชื่นชมพระทัยของพระมุนีโคตม

ที่ถึงพร้อมด้วยกายกรรม วาจกรรม และมโนกรรม

และชื่นชมพระมุนีโคตมนั้น

ผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรรยา โดยธรรม

[๑๖๖] พระทัยของพระมุนีโคตม

ถึงพร้อมด้วยกายกรรม วาจกรรม และมโนกรรม

เราไปเฝ้าพระโคตมผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรรยาก็เกิด

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๙. เหมวัตสูตร

[๑๖๗] (เหมวัตยักร์กล่าวดังนี้)

มาเกิด เราทั้งสองจะไปเฝ้าพระโคตม
 ผู้มีพระขงฆ์ดังปลีแข่งเนื้อทราย
 มีพระวรกายงามระหง มีลักษณะองอาจ
 เสวยพระกระยาหารแต่พอประมาณ
 ทรงปราศจากความติดพระทัยในรสพระกระยาหาร
 ทรงเป็นมุนีผู้เพ่งพินิจอยู่ในป่า

[๑๖๘] เราทั้งสองไปเฝ้าพระโคตม ผู้ส่งาดุจราชสีห์

เสด็จจาริกโดดเด่นพระองค์เดียว^๑
 ทรงเป็นพระนาคะ^๒
 ไม่ทรงยินดีในกามทั้งหลาย
 จะทูลถามถึงธรรมเครื่องพ้นจากบ่วงมัจจุราช^๓

[๑๖๙] เราทั้งสองจงทูลถามพระโคตมผู้ทรงแนะนำพร้าสอน

ทรงถึงฝั่งแห่งธรรมทั้งปวง^๔
 ทรงเป็นผู้ตรัสรู้ ล่วงพ้นเวรภัยได้ทุกอย่าง

เชิงอรรถ :

- ^๑ เสด็จจาริกโดดเด่นพระองค์เดียว หมายถึงไม่มีดัดเหา อีกนัยหนึ่ง หมายถึงในโลกธาตุเดียวกันนี้ มีเพียงพระพุทธเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้น ไม่มีพระพุทธเจ้า ๒ พระองค์ (ข.ส.อ. ๑/๑๖๘/๒๓๗)
- ^๒ ทรงเป็นพระนาคะ หมายถึงเป็นผู้ไม่เกิดอีกบ้าง เป็นผู้ไม่ทำความชั่วบ้าง หรือหมายถึงทรงมีพลธรรมบ้าง (ข.ส.อ. ๑/๑๖๘/๒๓๗)
- ^๓ ธรรมเครื่องพ้นจากบ่วงมัจจุราช ในที่นี้หมายถึงนิพพาน (ข.ส.อ.๑/๑๖๘/๒๓๘)
- ^๔ ธรรมทั้งปวง ในที่นี้หมายถึงธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๔ (ข.ส.อ.๑/๑๖๙/๒๓๙)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๙. เหมวตสูตร

[๑๗๐] (เหมวตยักษ์ทูลถามดังนี้)

เมื่ออะไรเกิด สัตว์โลกจึงเกิด

สัตว์โลกยินดีในอะไร

สัตว์โลกยึดถืออะไร

เพราะอะไรสัตว์โลกจึงเดือดร้อน

[๑๗๑] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

เมื่ออายตนะ ๖^๑ เกิด สัตว์โลกจึงเกิด

สัตว์โลกย่อมยินดีในอายตนะ ๖

สัตว์โลกยึดถืออายตนะ ๖ นั้นแล

เพราะอายตนะ ๖ สัตว์โลกจึงเดือดร้อน

[๑๗๒] (เหมวตยักษ์ทูลถามดังนี้)

ความยึดถือที่ทำให้สัตว์โลกเดือดร้อนนั่นคืออะไร

ข้าพระองค์ทูลถามแล้ว

ขอพระองค์โปรดตรัสบอกธรรมเครื่องนำออกจากโลก

สัตว์โลกจะพ้นจากทุกข์ได้อย่างไร

[๑๗๓] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

กามคุณ ๕ อันมีใจเป็นที่ ๖ ซึ่งมีอยู่ในโลก

เราประกาศไว้ชัดเจนแล้ว

สัตว์โลกคลายความพอใจในกามคุณ ๕ นี้ได้

ย่อมพ้นจากทุกข์ได้ ด้วยวิธีดังกล่าวนี้^๒

เชิงอรรถ :

^๑ อายตนะ ๖ หมายถึงอายตนะภายใน ๖ และอายตนะภายนอก ๖ (ข.ส.อ.๑/๑๗๑/๒๔๐)

^๒ ดูเทียบ อภ.ก. ๓๗/๕๑๐/๓๐๙

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๙. เหมวัตสูตร

- [๑๗๔]   นี่คือกรรมเครื่องนำออกจากโลก
 เราบอกแก่พวกท่านตามความเป็นจริง
 เราก็บอกพวกท่านเช่นนี้แล
 เพราะว่าสัตว์โลกย่อมพ้นจากทุกข์ได้ก็ด้วยวิธีดังนี้
- [๑๗๕] (เหมวัตยักษ์ทูลถามดังนี้)
 ในโลกนี้ใครเล่าข้ามโอชะ^๑ได้
 ใครเล่าข้ามห้วงมรรณพ^๒ได้
 ใครเล่าไม่จมลงในห้วงมรรณพที่ลุ่มลึก
 ปราศจากเกาะแก่ง และเครื่องยึดเหนี่ยว
- [๑๗๖] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)
 ผู้สมบูรณ์ด้วยศีล มีปัญญา มีจิตตั้งมั่นดีแล้ว
 เฟื่องพินิจธรรมภายใน มีสติทุกเมื่อ
 ย่อมข้ามพ้นโอชะที่ข้าม^๑ได้ยาก
- [๑๗๗]   ผู้นั้นเว้นขาดจากกามสัญญา^๓ได้แล้ว
 เป็นผู้ละสังโยชน^๓ได้ทุกอย่าง
 หมดสิ้นความเพลิดเพลिनและภพแล้ว
 ย่อมไม่จมลงในห้วงมรรณพที่ลุ่มลึก

เชิงอรรถ :

^๑ โอชะ หมายถึงกิเลส ๔ ประการ คือ กาม ภพ ทิฏฐิ และอวิชชา (ขุ.สุ.อ. ๑/๑๗๕/๒๔๓)

^๒ ห้วงมรรณพ ในที่นี้หมายถึงสังสารวัฏ คือการเวียนว่ายตายเกิด (ขุ.สุ.อ. ๑/๑๗๕/๒๔๓)

^๓ กามสัญญา หมายถึงสัญญาที่เกิดขึ้นปรารภกาม หรือสัญญาที่สหระคตด้วยโลกจิต ๘ ดวง (อง.ติก.อ. ๒/๓๓/๑๑๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๙. เหมวัตสูตร

[๑๗๘] (เหมวตยักษกล่าวดังนี้)

ท่านทั้งหลายโปรดมาดูพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
มีพระปัญญาลึกซึ้ง ทรงแสดงเนื้อความอย่างละเอียด
ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล ไม่ทรงข้องในกามภพ
ทรงหลุดพ้นได้เด็ดขาดในอารมณ์ทั้งปวง
แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ เสด็จดำเนินอยู่ในปฏิบัติอันเป็นทิพย์

[๑๗๙] ท่านทั้งหลายโปรดมาดูพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
มีพระนามเลื่องลือไกล ทรงแสดงเนื้อความอย่างละเอียด
ทรงประทานแสงสว่างคือปัญญา ไม่ทรงติดข้องอาลัย^๑ในกาม
ทรงเป็นพระสัมพันธุ์ธรรมทั้งปวง
มีพระปัญญาบารมี แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่
เสด็จดำเนินอยู่ในปฏิบัติของพระอริยะ

[๑๘๐] วันนี้เราทั้งหลายเห็นดีแล้ว
สว่างไสวแล้ว ตั้งมั่นดีแล้ว
เพราะเราทั้งหลายได้เห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ผู้ข้ามพ้นโอฆะ ผู้ปราศจากอาสวะ

[๑๘๑] ยักษ์ ๑,๐๐๐ คนที่อยู่ ณ ที่นั้นทั้งหมด มีฤทธิ์ มียศ
ย่อมถึงพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นสรณะ
โดยเปล่งวาจาว่าพระองค์ทรงเป็นพระศาสดาผู้ยอดเยี่ยม
ไม่มีใครยิ่งกว่าของข้าพระองค์ทั้งหลาย

เชิงอรรถ :

^๑ อาลัย หมายถึง ตัณหา และทิฏฐิ (ขุ.ส.อ.๑/๑๗๙/๒๔๕)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๕๔๑ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. อรรถวรรค]

๑๐. อาฬวกสูตร

[๑๘๒] ข้าพระองค์ทั้งหลาย จะขออนอบน้อมพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
พระธรรมที่พระองค์ตรัสไว้ดีแล้ว
และพระสงฆ์ปฏิบัติดีแล้ว
เที่ยวประกาศธรรมไปทุกหนทุกแห่ง
ตามหมู่บ้านหรือตามชนเขาลำเนาไพร

เหมาตสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. อาฬวกสูตร

ว่าด้วยอาฬวกยักษ์ทูลถามปัญหา

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ที่อยู่ของอาฬวกยักษ์ เขตเมืองอาฬวี
ครั้งนั้น อาฬวกยักษ์ได้เข้าไปหาพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับกล่าวดังนี้ว่า “จงออกไป
สมณะ” พระผู้มีพระภาคทรงรับคำว่า “ได้ท่าน” แล้วเสด็จออกไป อาฬวกยักษ์
กล่าวยีกว่า “จงเข้ามา สมณะ” พระผู้มีพระภาคทรงรับคำอีกว่า “ได้ท่าน”
แล้วเสด็จเข้าไป

แม้ครั้งที่ ๒ อาฬวกยักษ์ได้กล่าวกับพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “จงออกไป
สมณะ” พระผู้มีพระภาคทรงรับคำว่า “ได้ท่าน” แล้วเสด็จออกไป อาฬวกยักษ์
กล่าวยีกว่า “จงเข้ามา สมณะ” พระผู้มีพระภาคทรงรับคำอีกว่า “ได้ท่าน”
แล้วเสด็จเข้าไป

แม้ครั้งที่ ๓ อาฬวกยักษ์ได้กล่าวกับพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “จงออกไป
สมณะ” พระผู้มีพระภาคทรงรับคำว่า “ได้ท่าน” แล้วเสด็จออกไป อาฬวกยักษ์
กล่าวยีกว่า “จงเข้ามา สมณะ” พระผู้มีพระภาคทรงรับคำอีกว่า “ได้ท่าน”
แล้วเสด็จเข้าไป

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. อุมวรรค]

๑๐. อาฬวกสูตร

แม้ครั้งที่ ๔ อาฬวกยักษ์ได้กล่าวกับพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “จงออกไป
สมณะ” พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “เราจะไม่ออกไปอีกแล้ว ท่านจะทำอะไรก็เชิญเถิด”

อาฬวกยักษ์กล่าวว่า “สมณะ ข้าพเจ้าจะขอตั้งปัญหาถามท่าน ถ้าท่านตอบ
ข้าพเจ้าไม่ได้ ข้าพเจ้าจะควักดวงจิตของท่านออกโยนทิ้งเสีย จะขยี้หัวใจท่านให้แหลก
สลาย หรือไม่ก็จะจับเท้าทั้งสองของท่านเหวี่ยงไปตกที่ฝั่งแม่น้ำคงคาฟากโนน”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ยักษ์เอ๋ย เรายังไม่เห็นใครสักคนเลยในโลก พร้อมทั้ง
เทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและ
มนุษย์ ผู้จะสามารถควักดวงจิตของเราออกโยนทิ้งเสีย จะขยี้หัวใจเราให้แหลกสลาย
หรือไม่ก็จะจับเท้าทั้งสองของเราเหวี่ยงไปตกที่ฝั่งแม่น้ำคงคาฟากโนนได้ เอาเถอะ
เชิญท่านถามปัญหาตามที่ท่านสงสัยเถิด”

ลำดับนั้น อาฬวกยักษ์ได้ทูลถามปัญหากับพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๑๘๓] อะไรเล่าเป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจที่ประเสริฐสุดของคนในโลกนี้

อะไรเล่าที่บุคคลประพฤติดีแล้วนำความสุขมาให้

อะไรเล่าเป็นรสที่ดีกว่ารสทั้งหลาย

บุคคลมีความเป็นอยู่อย่างไร นักปราชญ์จึงกล่าวว่ามีชีวิตประเสริฐ

[๑๘๔] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

ศรัทธาเป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจที่ประเสริฐสุดของคนในโลกนี้

ธรรม^๑ที่บุคคลประพฤติดีแล้วนำความสุขมาให้

สัจจะเท่านั้น เป็นรสที่ดีกว่ารสทั้งหลาย

บุคคลมีความเป็นอยู่ด้วยปัญญา^๒

นักปราชญ์จึงกล่าวว่ามีชีวิตประเสริฐ^๓

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรม ในที่นี้หมายถึงกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ (ส.ส.อ. ๑/๗๓/๙๔, ข.ส.อ. ๑/๑๘๔/๒๖๒)

^๒ มีความเป็นอยู่ด้วยปัญญา หมายถึงที่เป็นคุณห้าสัจ ก็ยินดีข้อปฏิบัติสำหรับคุณห้าสัจ คือ ขยันทำการทำงาน
นับถือพระรัตนตรัย ให้ทาน รักษาศีล ๕ และศีล ๘ และที่เป็นบรรพชิตก็ยินดีข้อปฏิบัติสำหรับบรรพชิต
คือ รักษาศีลไม่ให้ขาด และเจริญภาวนา (ข.ส.อ. ๑/๑๘๔/๒๖๔)

^๓ ส.ส. (แปล) ๑๕/๗๓/๘๐

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. อุมวรรค]

๑๐. อาฬวกสูตร

[๑๘๕] (อาฬวกยักษ์ถามดังนี้)

คนจะข้ามโอชะได้อย่างไร
จะข้ามห้วงมหรณพได้อย่างไร
จะล่วงพ้นทุกข์ได้อย่างไร
และจะบริสุทธิได้อย่างไร

[๑๘๖] (พระพุทธเจ้าตอบดังนี้)

คนจะข้ามโอชะได้ด้วยศรัทธา
จะข้ามห้วงมหรณพได้ด้วยความไม่ประมาท
จะล่วงพ้นทุกข์ด้วยความเพียร
และจะบริสุทธิได้ด้วยปัญญา

[๑๘๗] (อาฬวกยักษ์ถามดังนี้)

คนทำอะไรจึงจะได้ปัญญา
ทำอะไรจึงจะได้ทรัพย์
ทำอะไรจึงจะได้เกียรติ
ทำอะไรจึงจะผูกใจหมุมิตรไว้ได้
และทำอะไรเมื่อตายแล้วจะไม่เศร้าโศก

[๑๘๘] (พระพุทธเจ้าตอบดังนี้)

คนต้องการบรรลุนิพพาน
เชื่อฟังคำสั่งสอนของพระอรหันต์
ไม่ประมาท รู้จักพิจารณา
ตั้งใจฟังด้วยดี ย่อมได้ปัญญา

[๑๘๙] คนปฏิบัติตนตรงต่อเวลา เอาธุระ

มีความขยันยอมมหาทรัพย์ได้
ยอมได้เกียรติด้วยความสัตย์จริง
ผู้ให้ยอมผูกใจหมุมิตรไว้ได้

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. อรูปวรรค]

๑๐. อาฬวกสูตร

- [๑๙๐]   คนผู้ครองเรือน มีศรัทธา
ประพฤตินิยม ๔ ประการนี้คือ
สัจจะ ธรรมะ ธิธิ และจาคะ
ตายแล้วยอมไม่เศร้าโศก
- [๑๙๑]   เชิญท่านถามสมณพราหมณ์เหล่าอื่นดูเถิดว่า
ในโลกนี้ เหตุให้ได้เกียรติที่ยิ่งไปกว่าสัจจะก็ดี
เหตุให้มีปัญญาที่ยิ่งไปกว่ามธุ^๑ก็ดี
เหตุให้ผูกมิตรสหายไว้ได้ที่ยิ่งไปกว่าจาคะก็ดี
เหตุให้หาทรัพย์ได้ที่ยิ่งไปกว่าขันติ^๒ก็ดี มีอยู่หรือไม่
- [๑๙๒] (อาฬวกยักษ์กราบทูลดังนี้)
                  วันนี้ ข้าพระองค์ได้ทราบชัดถึงประโยชน์ที่จะพึงได้ในโลกหน้าแล้ว
                  ยังต้องถามสมณพราหมณ์เหล่าอื่นอีกทำไม
- [๑๙๓]   พระพุทธเจ้าเสด็จมาประทับที่เมืองอาฬวี
เพื่อประโยชน์แก่ข้าพระองค์โดยแท้
ในวันนี้ข้าพระองค์ได้ทราบชัดถึงบุคคล
ที่ใคร ๆ ถวายทานแล้วมีผลมาก
- [๑๙๔]   ข้าพระองค์นั้นขอนอบน้อมพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
พระธรรมที่พระองค์ตรัสไว้ดีแล้ว
และพระสงฆ์ปฏิบัติดีแล้ว
เที่ยวประกาศธรรมไปทุกหนทุกแห่ง
ตามหมู่บ้านหรือตามหัวเมืองน้อยใหญ่

อาฬวกสูตรที่ ๑๐ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ คำว่า "มธุ" ในข้อ ๑๙๐ กับคำว่า "มธุ" ในข้อ ๑๙๑ มีความหมายเดียวกัน คือ หมายถึงปัญญา
ที่ได้จากการฟัง และปัญญานี้เองเป็นเหตุให้ได้ปัญญาที่เป็นทั้งโลกียะและโลกุตตระ (ข.ส.อ. ๑/๑๙๐-๑๙๑/
๒๖๗-๒๖๘)

^๒ คำว่า "ขันติ" ในข้อ ๑๙๐ กับคำว่า "ขันติ" ในข้อ ๑๙๑ มีความหมายเดียวกัน คือ หมายถึงวิริยะ
(ความเพียร) (ข.ส.อ. ๑/๑๙๑/๒๖๘)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. อรรถวรรค]

๑๑. วิชยสูตร

๑๑. วิชยสูตร

ว่าด้วยการพิจารณาเอาชนะความสวยงามของร่างกาย

(พระผู้มีพระภาคตรัสดังนี้)

- [๑๙๕] การที่คนเรายืน เดิน นั่ง หรือนอน
คู่เข้าหรือเหยียดออก
นี้จัดเป็นความเคลื่อนไหวของร่างกาย
- [๑๙๖] ร่างกายนี้ประกอบด้วยกระดูกและเส้นเอ็น^๑
มีหนังและเนื้อฉาบทา ห่อหุ้มด้วยผิวหนัง
ปฤชณยอมไม่พิจารณาเห็นตามความเป็นจริง
- [๑๙๗] ร่างกายนี้เต็มไปด้วยลำไส้ใหญ่ ลำไส้เล็ก
อาหารใหม่ อาหารเก่า
ตับ มูตร หัวใจ ปอด ไต ม้าม
- [๑๙๘] น้ำมูก น้ำลาย เหงื่อ มันทัน เลือด ไขข้อ ดี เปลมัน
- [๑๙๙] อนึ่ง ร่างกายนี้มีของไม่สะอาด
ไหลออกทางทวารทั้ง ๙ เสมอ คือ
มีขี้ตาไหลออกทางเบ้าตา มีขี้หูไหลออกทางรูหู
- [๒๐๐] มีน้ำมูกไหลออกจากทางช่องจมูก
บางคราวก็อาเจียน สารอกน้ำดี ขากเสลดออกทางปาก
มีหยาดเหงื่อออกตามขมขน มีหนองฝีไหลออกตรงที่เป็นแผล

เชิงอรรถ :

^๑ ร่างกายนี้ประกอบด้วยกระดูก ๓๐๐ ท่อน และเอ็น ๙๐๐ เส้น (ขุ.สุ.อ. ๑/๑๙๖/๒๗๘)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๕๔๖ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ [๑. อรรถวรรค]

๑๑. วิชยสูตร

- [๒๐๑] อนึ่ง ร่างกายนี้มีศีระะเป็นโพรง เต็มด้วยมันสมอง
ซึ่งคนพาลถูกอวิชาครอบงำ หลงเข้าใจว่าเป็นของสวยงาม
- [๒๐๒] และเมื่อร่างกายนั้นตาย ชันอืด มีสีเขียวคล้ำ
ถูกทิ้งให้อนอนอยู่ในป่าช้า หมูญาติต่างหมดความอาลัยไยดี
- [๒๐๓] ร่างกายที่เปื่อยเน่านั้น สุนัขบ้าน สุนัขจิ้งจอก สุนัขป่า
หมูหนอน ฟุงกา ฟุงร้างและสัตว์ที่กินซากศพอื่น ๆ
ย่อมรุมยื้อแย่งกันกิน
- [๒๐๔] ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ฟังพุทธพจน์แล้วเกิดปัญญา
ย่อมกำหนดรู้และพิจารณาเห็นร่างกายนั้น
ตามความเป็นจริงที่เดียว
- [๒๐๕] ร่างกายที่ตายแล้วนั้นได้เคยเป็นเหมือนร่างกายที่มีชีวิตนี้
และร่างกายที่มีชีวิตนี้ก็จะเป็นเหมือนร่างกายที่ตายแล้วนั้น
ภิกษุจึงควรคลายความยินดีพอใจในร่างกาย
ทั้งภายในและภายนอก
- [๒๐๖] ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีปัญญา ไม่ยินดีด้วยฉันทราคะ
ได้บรรลุนิพพานที่เป็นอมตะอันสงบ ดับ และไม่จุติ
- [๒๐๗] ร่างกายนี้ มี ๒ เท้า ไม่สะอาด มีกลิ่นเหม็น
เต็มไปด้วยซากศพต่าง ๆ ขี้ถ่ายของไม่สะอาด
มีน้ำลายน้ำมูกเป็นตันออกทางทวารทั้ง ๙
ขี้บเหงื่อไหลให้ไหลออกทางรูขุมขนนั้น ๆ
ต้องบำรุงรักษาอยู่เสมอ

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๑๒. มุนิสุตระ

[๒๐๘] ด้วยร่างกายที่มีสภาพเช่นนี้
การที่บุคคลหลงเข้าใจผิดคิดเข้าข้างตนเอง
และดูหมิ่นผู้อื่นนั้น จะมีประโยชน์อะไร
นอกจากการไม่เห็นอริยสัจ

วิษยสูตรที่ ๑๑ จบ

๑๒. มุนิสุตระ

ว่าด้วยลักษณะของมุนี

(พระผู้มีพระภาคตรัสดังนี้)

[๒๐๙] ภัยเกิดจากความเขยชิด^๑

ฐลีคือราคะ โทสะ และโมหะ
เกิดจากอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งกิเลส
ความไม่มีกิเลส ไม่มี ความเขยชิด
นั้นแล เป็นลักษณะของมุนี

[๒๑๐] บัณฑิตทั้งหลายเรียกผู้ที่ตัดกิเลสที่เกิดขึ้นได้

ไม่ปลุกกิเลสให้เกิดขึ้นอีก
เมื่อกิเลสเกิดขึ้นก็ไม่พึงให้ไหลเข้าอีก
ว่า เป็นมุนีผู้เที่ยวไปอยู่
พระมุนีนั้นผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่
ได้ทรงเห็นสันติบทแจ้งชัดแล้ว

เชิงอรรถ :

^๑ ความเขยชิด หมายถึง ตัณหาและทิฎฐิ (ขุ.ส.อ. ๑/๒๐๙/๒๘๗)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๕๔๘ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรควรรค]

๑๒. มนีสุต

- [๒๑๑] ผู้กำหนดรู้ที่ตั้งแห่งกิเลส^๑ กำจัดพิษ^๒ได้เด็ดขาด
ไม่ให้ยางพิษไหลเข้าไปได้อีก
ชื่อว่า เป็นมณีผู้มีปกติเห็นภาวะที่สิ้นสุดการเกิด
ละอกุศลวิตกได้ จึงไม่ถึงการนับอีกต่อไป
- [๒๑๒] ผู้รู้แจ้งภพเป็นที่อาศัยอยู่ทั้งหมด
ไม่ปรารถนาภพเหล่านั้นแม้สักภพเดียว
ชื่อว่า เป็นมณีผู้ปราศจากความยึดติด^๓ ไม่มีความยึดมั่น
ยอมไม่ก่อกรรมใด ๆ อีก เพราะเป็นผู้ถึงฝั่งแล้ว
- [๒๑๓] ผู้ครอบงำธรรมทั้งปวง รู้ธรรมทั้งปวง มีปัญญา
มิได้แปดเปื้อนในธรรมทั้งปวง ละธรรมทั้งปวงได้
หลุดพ้นเพราะสันตันทา
นักปราชญ์ทั้งหลายประกาศว่า เป็นมณี
- [๒๑๔] ผู้มีกำลังคือปัญญา ถึงพร้อมด้วยศีลและวัตร^๔
มีจิตตั้งมั่น ยินดีในฌาน มีสติ
หลุดพ้นจากกิเลสเครื่องข้องแล้ว
ไม่มีกิเลสดุดะปุตรังใจ ปราศจากอาสวะ
นักปราชญ์ทั้งหลายประกาศว่า เป็นมณี

เชิงอรรถ :

^๑ ที่ตั้งแห่งกิเลส ในที่นี้หมายถึงขันธ์ อายตนะ และธาตุ (ขุ.ส.อ. ๑/๒๑๑/๒๔๙)

^๒ พิษ ในที่นี้หมายถึงอกิสังขารวิญญาน (ขุ.ส.อ. ๑/๒๑๑/๒๔๙)

^๓ ความยึดติด หมายถึงตันทา (ขุ.ส.อ. ๑/๒๑๒/๒๙๐)

^๔ ในที่นี้ ศีล หมายถึงปาริสุทธิศีล ๔ ประการ วัตร หมายถึงตถุงควัตร ๑๓ ประการ (ขุ.ส.อ. ๑/๒๑๔/๒๙๔)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๑๒. มนีสุต

- [๒๑๕] ผู้เที่ยวไปผู้เดียว มีปัญญา ไม่ประมาท
ไม่หวั่นไหวเพราะนินทาและสรรเสริญ
ไม่สะดุ้งเพราะเสียง เหมือนราชสีห์
ไม่ติดข้าย^๑ เหมือนลม
ไม่เปียกน้ำ เหมือนบัว
เป็นผู้แนะนำผู้อื่น ไม่ใช่ผู้อื่นแนะนำ
นักปราชญ์ทั้งหลายประกาศว่า เป็นมุนี
- [๒๑๖] ผู้ไม่ยินดียินร้ายคำสรรเสริญหรือนินทาของคนอื่น
ดจเสาทีเขาฝังปักไว้ที่ท่อน้ำ
ปราศจากราคะ มีอินทรีย์ตั้งมั่นดีแล้ว
นักปราชญ์ทั้งหลายประกาศว่า เป็นมุนี
- [๒๑๗] ผู้ตั้งตนไว้ชอบ ซื่อตรงดจกระสวย^๒
รังเกียจบาปกรรมทั้งหลาย
พิจารณาเห็นกรรมที่เสมอและไม่เสมอ
นักปราชญ์ทั้งหลายประกาศว่า เป็นมุนี
- [๒๑๘] ผู้ยังอยู่ในวัยหนุ่ม วัยสาว หรือวัยกลางคน
สำรวมตนแล้ว ไม่ทำบาป
เป็นมุนี มีจิตห่างจากบาป
ไม่โกรธง่าย ไม่ว่าร้ายใคร ๆ
นักปราชญ์ทั้งหลายประกาศว่า เป็นมุนี

เชิงอรรถ :

^๑ ข้าย ในที่นี้หมายถึงต้นหาและทิวลิป (ข.ส.อ. ๑/๒๑๕/๒๙๕)

^๒ กระสวย หมายถึงเครื่องบรรจจ่ายสำหรับทอผ้าหรือเย็บผ้า (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]

๑๒. มนีสุต

- [๒๑๙] ผู้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยอาหารที่ผู้อื่นให้
ได้อาหารดีเลิศ ก็ไม่กล่าวประจบยกย่องผู้ให้
ได้อาหารปานกลางหรือเลวก็ไม่ติเตียนเขาให้เสียน้ำใจ
นักปราชญ์ทั้งหลายประกาศว่า เป็นมุนี
- [๒๒๐] ผู้มีปัญญา เทียวไปอยู่ผู้เดียว
มีจิตเว้นขาดจากเมถุนธรรมคือ
ไม่ผูกจิตรักใคร่ในหญิงสาวเลยแม้สักคนเดียว
เว้นขาดจากความมัวเมา ประมาท เป็นผู้หลุดพ้นแล้ว
นักปราชญ์ทั้งหลายประกาศว่า เป็นมุนี
- [๒๒๑] ผู้รู้แจ้งโลก^๑ เห็นปรมัตถธรรม^๒
ข้ามโอฆะ และสมุท^๓ได้
เป็นผู้คงที่ ดัดกิเลสเครื่องร้อยรัดได้เด็ดขาด
ไม่มีตัณหาและทิฏฐิอาศัย ปราศจากอาสวะ
นักปราชญ์ทั้งหลายประกาศว่า เป็นมุนี
- [๒๒๒] คฤหัสถ์และบรรพชิต ๒ จำพวกนี้
มีที่อยู่และการดำรงชีวิตห่างไกลกัน คือ
คฤหัสถ์ทำงานเลี้ยงบุตรภรรยา
ส่วนบรรพชิตไม่ยึดถือสิ่งต่าง ๆ ว่าเป็นของตน มีวัตรงาม
คฤหัสถ์ไม่สำรวจ เพราะเบียดเบียนสัตว์อื่น

เชิงอรรถ :

^๑ **โลก** ในที่นี้หมายถึงชั้น ๕ (ข.ส.อ. ๑/๒๒๑/๓๐๗)

^๒ **เห็นปรมัตถธรรม** หมายถึงทำให้แจ้งนิโรธสัง (ข.ส.อ. ๑/๒๒๑/๓๐๗)

^๓ **สมุท** ในที่นี้หมายถึงอายตนะ ๑๒ (ข.ส.อ. ๑/๒๒๑/๓๐๗)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๕๕๑ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๑. อรรถวรรค]
รวมพระสูตรที่มีในวรรค

ส่วนบรรพชิตที่ชื่อว่าเป็นมุนี สาธรวมเป็นนิตย
รักษาสัตว์มีชีวิตไว้

[๒๒๓] ภิกษุเป็นมุนี เป็นผู้สงบ เฟงพินิจอยู่ในป่า
คฤหัสถ์จะทำตามอย่างท่านไม่ได้
เหมือนนกยูงมีสร้อยคอสีเขี้ยว ถึงจะบินไปในอากาศได้
ก็ยังสู้ความเร็วของหงส์ไม่ได้ตลอดกาล ฉะนั้น

มุนิสสูตรที่ ๑๒ จบ

อรรถวรรคที่ ๑ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อรรถสูตร	๒. ฌนีสสูตร
๓. ชัคควิสานสูตร	๔. กสิการทวาชสูตร
๕. จุนทสูตร	๖. ปราภวสูตร
๗. วสลสูตร	๘. เมตตสูตร
๙. เหมवादสูตร	๑๐. อาฬวกสูตร
๑๑. วิชยสูตร	๑๒. มุนิสสูตร

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๑. รตนสูตร

๒. จุฬวรรค

หมวดว่าด้วยเรื่องเล็กน้อย

๑. รตนสูตร^๑

ว่าด้วยรัตนะ

(พระผู้มีพระภาคตรัสรัตนสูตรดังนี้)

[๒๒๔] ภูตทั้งหลายผู้สิงสถิตอยู่บนภาคพื้น
หรือผู้สิงสถิตอยู่ในอากาศ ที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้
ขอให้ภูตทั้งปวงจงเป็นผู้มีใจดี และจงฟังภษาษิตโดยเคารพเถิด

[๒๒๕] เพราะฉะนั้นแล ภูตทั้งปวง ท่านจงใคร่ครวญ
จงแผเมตตาต่อหมู่มนุษย์ด้วยเถิด
มนุษย์เหล่าใดนำเครื่องเช่นสรวงมาให้
ทั้งกลางวันและกลางคืน
เพราะเหตุนั้น ขอท่านทั้งหลายอย่าประมาท
จงรักษามนุษย์เหล่านั้น

[๒๒๖] ทรัพย์เครื่องปล้ำใจ หรือรัตนชาติที่ประณีตใด ๆ
ที่มีในโลกนี้ ในโลกอื่น หรือในสวรรค์
ทรัพย์หรือรัตนชาตินั้น ๆ ที่เสมอด้วยตถาคต ไม่มี
นี่เป็นรัตนะอันประณีตในพระพุทธเจ้า
ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดี

เชิงอรรถ :

^๑ ดู ขุททกปาฐะ (รตนสูตร ข้อ ๑-๑๘ หน้า ๙-๑๔ ในเล่มนี้)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๑. รตนสูตร

- [๒๒๗] พระศากยมุนีผู้มีพระทัยตั้งมั่น
ทรงบรรลุลหรรณใดอันเป็นที่สิ้นกิเลส
ปราศจากราคะ เป็นอมตธรรมอันประณีต
ไม่มีธรรมใด ๆ ที่เสมอด้วยธรรมนั้น
นี่เป็นรัตนอันประณีตในพระธรรม
ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสุขสวัสดิ์
- [๒๒๘] พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ
ตรัสสรรเสริญสมาธิใดว่าเป็นธรรมสะอาด
ตรัสถึงสมาธิใดว่าให้ผลโดยลำดับ
สมาธิอื่นที่เสมอด้วยสมาธินั้น ไม่มี
นี่เป็นรัตนอันประณีตในพระธรรม
ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสุขสวัสดิ์
- [๒๒๙] บุคคล ๑๐๘ จำพวกที่สັตนุสรสรรเสริญ
ซึ่งจัดเป็นบุคคล ๔ คู่ เป็นสาวกของพระสุคต
เป็นผู้ควรแก่ทักษิณา
ทานที่เขาถวายในบุคคลเหล่านั้น มีผลมาก
นี่เป็นรัตนอันประณีตในพระสงฆ์
ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสุขสวัสดิ์
- [๒๓๐] บุคคลเหล่าใดในศาสนาของพระโคตมพุทธเจ้า
เป็นผู้ประกอบตนไว้ดี มีใจมั่นคง หมดความห่วงใย
บุคคลเหล่านั้นชื่อว่าบรรลอรหัตตผล
หยั่งถึงอมตนิพพาน รับรสความดับสนิทแบบได้เปล่า
นี่เป็นรัตนอันประณีตในพระสงฆ์
ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสุขสวัสดิ์

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๑. รตนสูตร

- [๒๓๑] สัตบุรุษใดพิจารณาเห็นแจ้งอริยสัจ
เราเรียกสัตบุรุษนั้นว่ามีอุปมาเหมือนเสาเขื่อนที่ฝังลงดิน
อันไม่หวั่นไหวเพราะลมที่พัดมาจากทิศทั้งสี่
นี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์
ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสุขสวัสดิ์
- [๒๓๒] พระโสดาบันเหล่าใดรู้แจ้งอริยสัจ
ที่พระศาสดาผู้มีปัญญาลึกซึ้งแสดงแล้ว
ถึงแม้ว่าพระโสดาบันเหล่านั้นจะประมาทไปบ้าง
ท่านเหล่านั้นก็จะไม่ถือกำเนิดในภพที่ ๘
นี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์
ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสุขสวัสดิ์
- [๒๓๓] พระโสดาบันนั้นละกรรม ๓ ประการ คือ
สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาสได้อย่างสิ้นเชิง
พร้อมกับการบรรลุโสดาปัตติมรรค
- [๒๓๔] พระโสดาบันนั้นพ้นจากอบายทั้งสี่
และจะไม่ทำอภิฐาน ๖^๑
นี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์
ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสุขสวัสดิ์
- [๒๓๕] ถึงแม้ว่า พระโสดาบันนั้นจะทำบาปกรรม
ทางกาย ทางวาจา หรือทางใจไปบ้าง
ท่านก็ไม่ปกปิดบาปกรรมนั้นไว้

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๔ ขุททกปาฐะ (รตนสูตร ข้อ ๑๑ หน้า ๑๒ ในเล่มนี้)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๑. รตนสูตร

เรากล่าวว่าผู้เห็นบทแล้ว ไม่อาจทำอย่างนั้นได้
นี่เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์
ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดี

[๒๓๖] พุ่มไม้งามในป่าซึ่งมียอดดอกดอกบานสะพรั่ง
ในต้นเดือนห้าแห่งคิมหันตฤดู งามอย่างยิ่ง ฉันทิ
พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมอันประเสริฐ
ที่ให้ถึงนิพพาน เพื่อประโยชน์อย่างยิ่ง ฉันทิ
นี่เป็นรัตนะอันประณีตในพระพุทธรเจ้า
ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดี

[๒๓๗] พระพุทธรเจ้าผู้ประเสริฐ ทรงรู้ธรรมอันประเสริฐ
ทรงประทานธรรมอันประเสริฐ ทรงนำทางอันประเสริฐมาให้
ทรงเป็นผู้ยอดเยี่ยมกว่าใคร ๆ ได้ทรงแสดงธรรมอันประเสริฐไว้
นี่เป็นรัตนะอันประณีตในพระพุทธรเจ้า
ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดี

[๒๓๘] พระชินาสพเหล่าใดสิ้นภพเก่าแล้ว ไม่มีการเกิดใหม่
ทั้งมีจิตเบือนหายในภพที่จะเกิดต่อไป
ท่านเหล่านั้นชื่อว่า มีพิชลินแล้ว ไม่มีฉันทะงอกขึ้น เป็นนักปราชญ์
ยอมดับสนิทเหมือนประทีปดวงนี้ดับไป
นี่เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์
ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดี

(ท้าวสักกะจอมเทพกราบทูลดังนี้)

[๒๓๙] ภูตทั้งหลายผู้สิงสถิตอยู่บนภาคพื้น
หรือผู้สิงสถิตอยู่ในอากาศ ที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้
ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายขอนอบน้อมพระตถาคตพุทธรเจ้า
ที่เทวดาและมนุษย์บูชาแล้ว ขอให้มีความสวัสดี

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๒. อามคันธสูตร

- [๒๔๐] ฤตทั้งหลายผู้สิงสถิตอยู่บนภาคพื้น
หรือผู้สิงสถิตอยู่ในอากาศ ที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้
ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายขอนอบน้อมพระธรรมของพระตถาคต
ที่เทวดาและมนุษย์บูชาแล้ว ขอให้มีความสุข
- [๒๔๑] ฤตทั้งหลายผู้สิงสถิตอยู่บนภาคพื้น
หรือผู้สิงสถิตอยู่ในอากาศ ที่มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้
ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายขอนอบน้อมพระสงฆ์ของพระตถาคต
ที่เทวดาและมนุษย์บูชาแล้ว ขอให้มีความสุข

รัตนสูตรที่ ๑ จบ

๒. อามคันธสูตร

ว่าด้วยสิ่งที่มีกลิ่นดี

- [๒๔๒] (ติสสดาบสทูลถามพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าดังนี้)
สัตว์บุรุษทั้งหลายบริโภคข้าวฟ่าง ลูกเดือย ถั่วเขียว
ใบไม้ เผือกมัน และผลไม้ที่ได้มาโดยชอบธรรม
ถึงใคร่ในกาม ก็ไม่กล่าวคำทะเลาะแหยะ
- [๒๔๓] ข้าแต่พระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า
พระองค์เมื่อเสวยเนื้อชนิดใด
ที่ผู้อื่นปรุงเป็นพิเศษเสร็จเรียบร้อยแล้ว
ตบแต่งอย่างประณีตถวาย
เมื่อเสวยข้าวสาลีที่เขาหุงสุกแล้วก็ชื่อว่า เสวยกลิ่นดี^๑
- [๒๔๔] ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระพรหม
พระองค์ตรัสอย่างนี้ว่า 'กลิ่นดีไม่สมควรแก่เรา'
แต่ยังเสวยข้าวสาลีที่เขาหุงสุกแล้วกับเนื้อมนุษย์ที่เขาปรุงเป็นพิเศษ

เชิงอรรถ :

^๑ กลิ่นดี ในที่นี้หมายถึงอาหารจำพวกปลาและเนื้อสัตว์ (ขุ.ส.อ. ๒/๒๔๓/๕๐)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๒. อามคันธสูตร

ข้าแต่พระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า
ข้าพระองค์ขอทูลถามความข้อนี้กับพระองค์
กลิ่นดีของพระองค์ มีความหมายอย่างไร

[๒๔๕] (พระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสตอบดังนี้)

การฆ่าสัตว์ การทุบตี การตัด การจองจำ
การลักขโมย การพูดเท็จ การเห็นแก่ได้ การหลอกลวง
การศึกษาตำราที่ไร้ประโยชน์ และการเป็นชู้กับภรรยาผู้อื่น
นี้ต่างหาก ชื่อว่า กลิ่นดี หาชะอาหารที่ปรุงด้วยเนื้อไม่

[๒๔๖] ในโลกนี้ คนผู้ไม่ควบคุมตนในกามทั้งหลาย

ติดอยู่ในรสต่าง ๆ เจือปนด้วยของไม่สะอาด
มีความเห็นว่า ทานที่ให้แล้วไม่มีผล
มีการงานไม่เสมอ วายากสอนยาก

นี้ต่างหาก ชื่อว่า กลิ่นดี หาชะอาหารที่ปรุงด้วยเนื้อไม่

[๒๔๗] พวกคนผู้เศร้าหมอง มีใจหยาบช้า หน้าไหว้หลังหลอก

ประทุษร้ายมิตร ไร้ความกรุณาผู้อื่น ถือตัวจัด
ไม่ชอบให้ทาน และไม่เคยให้อะไรแก่ใคร ๆ
นี้ต่างหาก ชื่อว่า กลิ่นดี หาชะอาหารที่ปรุงด้วยเนื้อไม่

[๒๔๘] ความโกรธ ความมัวเมา ความดี้อริ้น การตั้งตนไว้ผิด

ความมีมายา ความริษยา การยกตนข่มผู้อื่น
การถือตัวเหยียดหยามผู้อื่น และการสมาคมกับอสังฆบุรุษ
นี้ต่างหาก ชื่อว่า กลิ่นดี หาชะอาหารที่ปรุงด้วยเนื้อไม่

[๒๔๙] ในโลกนี้ คนผู้ประพฤติชั่วเป็นปกติ

กู้หนี้แล้วไม่ชดใช้ ชอบพูดเสียดสี
เป็นพยานให้การเท็จ ปลอมเป็นนักบวชในศาสนา
เป็นคนต่ำทราม ทำความชั่วร้ายแรงไว้
นี้ต่างหาก ชื่อว่า กลิ่นดี หาชะอาหารที่ปรุงด้วยเนื้อไม่

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๒. อามคันธสูตร

- [๒๕๐]   ในโลกนี้ คนผู้ฆ่าสัตว์ทั้งหลาย
 ถือเอาทรัพย์ของผู้อื่น เบียดเบียนชีวิตผู้อื่น
 ประพฤติชั่ว ร้ายกาจ พุดคำหยาบ ไม่มีความเอื้อเฟื้อ
 นี้ต่างหาก ชื่อว่า กลิ่นดิบ หาใช่อาหารที่ปรุงด้วยเนื้อไม่
- [๒๕๑]   คนผู้รักใคร่ เกลียดชัง ลุ่มหลง
 ประกอบอกุศลกรรมอยู่เสมอ
 ตายแล้วต้องตกไปสู่ที่มีด หรือไม่ก็ดึงหัวจมลงไปสู่นรก
 นี้ต่างหาก ชื่อว่า กลิ่นดิบ หาใช่อาหารที่ปรุงด้วยเนื้อไม่
- [๒๕๒]   มิใช่การบริโภคปลาและเนื้อ มิใช่การเป็นคนเปลือย
 มิใช่ความเป็นคนโกลน มิใช่การเกล้าชญา
 และการเป็นคนหมักหมมด้วยธุลี
 มิใช่การครองหนังเสือที่ยังมีเล็บ มิใช่การบำเรอไฟ
 หรือความเศร้าหมองในกาย
 ที่เป็นไปด้วยความปรารถนาความเป็นเทพ
 ความเป็นผู้ไม่ตาย การทำตนให้ลำบากหลากหลายวิธี
 เวทมนตร์ทั้งหลาย การบูชาไฟ การบูชายักษ์
 และการทรมานตนตามฤดูกาล
 ที่ทำคนผู้ยังไม่ล่วงพ้นความสงสัยให้หมดจดได้
- [๒๕๓]   ผู้ใดคุมครองอินทรียทั้ง ๖ นั้นได้
 เข้าใจชัดอินทรีย ๖ อยู่เสมอ ดำรงตนอยู่ในธรรม
 ยินดีในความซื่อตรงและความอ่อนโยน
 ล่วงพ้นกิเลสเครื่องข้องได้ ละทุกข์ทั้งหมดได้เด็ดขาด
 ผู้นั้นชื่อว่า เป็นปราชญ์ ไม่ยึดติดในอารมณ์ที่ได้เห็น ได้ฟัง และได้รับรู้
- [๒๕๔]   พระผู้มีพระภาคได้ตรัสบอกความที่กล่าวมานี้เนื่อง ๆ
 จนตีสสดาปสผู้เรียนจบมนตร์เข้าใจข้อความนั้นได้แล้ว
 พระผู้มีพระภาคผู้เป็นมุณี ได้ทรงประกาศด้วยพระคาถาอันไพเราะว่า

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๓. หิริสูตร

บุคคลผู้ไม่มีกิเลสคือกัลลิตบ

ไม่มีตัณหาและทิฏฐิอาศัย

ใคร ๆ ก็แนะนำได้ยาก

- [๒๕๕] ดิสสดาบสฟังบทสุภาษิตว่าด้วยเรื่องสิ่งที่ไม่มิกัลลิตบ
ที่เป็นเครื่องบรรเทาทุกข์ทั้งปวง
ของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว
มีใจอ่อนน้อม ถวายอภิวัตพระตถาคต
และกราบทูลขอบรรพชาอุปสมบท ณ ที่นั้นนั่นเอง

อามคันธสูตรที่ ๒ จบ

๓. หิริสูตร

ว่าด้วยความละเอียด

- [๒๕๖] (พระผู้มีพระภาคทรงตอบปัญหาของดาบสดังนี้)

คนผู้ไม่มีหิริ รังเกียจคนมีหิริ

ขอบพูดว่า 'เราเป็นเพื่อนท่าน'

แต่ไม่เคยช่วยเหลือการงานของเพื่อนเลย

พึงรู้เถิดว่า 'คนนั้นไม่ใช่เพื่อนเรา'

- [๒๕๗] คนพูดวาจาไพเราะอ่อนหวาน

แต่ไม่ทำประโยชน์แก่มิตร

บัณฑิตเรียกว่า ผู้ดีแต่พูด

- [๒๕๘] มิตรใดไม่พลั้งเผลอ มุ่งหวังความแตกแยกกัน

คอยหาแต่ความผิดเท่านั้นทุกเวลา

มิตรนั้นไม่ควรคบ

ส่วนมิตรที่วางใจได้ เหมือนบุตรในไส้

ถึงผู้อื่นกล่าวเหตุตั้งร้อยอย่างพันอย่าง

ก็ไม่แตกแยกจากกัน

มิตรเช่นนั้นควรคบอย่างยิ่ง

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๔. มงคลสูตร

- [๒๕๙] ความเพียรที่เป็นเหตุให้เกิดปราโมทย์
ย่อมนำทั้งความสรรเสริญและความสุขมาให้
ผู้หวังผล นำฐานะอันสมควรแก่บุรุษ
ย่อมนำความเพียรนั้นให้เจริญได้
- [๒๖๐] บุคคลที่มิประเวศ
ลี้มรสแห่งความสงบ
และได้ลี้มรสแห่งปิติในธรรมแล้ว
เป็นผู้ไม่มีความกระวนกระวาย ไม่มีบาป^๑

หิริสูตรที่ ๓ จบ

๔. มงคลสูตร

ว่าด้วยมงคล^๒

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น เมื่อราตรีผ่านไป^๓ เทวดาองค์หนึ่งมีวรรณะ
งดงามยิ่งนัก เปล่งรัศมีให้สว่างไปทั่วพระเชตวัน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่
ประทับ ถวายอภิवाทแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วย
คาถาว่า

- [๒๖๑] เทวดาและมนุษย์จำนวนมาก
ต่างมุ่งหวังความสุขดี ร่วมกันคิดถึงเรื่องมงคล
ขอพระองค์ตรัสบอกมงคลอันสูงสุดด้วยเถิด

เชิงอรรถ :

^๑ ดูธรรมบทข้อ ๒๐๕ หน้า ๙๖ ในเล่มนี้

^๒ ดูขุททกปาฐะ (มงคลสูตร ข้อ ๑-๑๓ หน้า ๖-๘ ในเล่มนี้)

^๓ ดูเชิงอรรถที่ ๔ หน้า ๖ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๔. มงคลสูตร

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

- [๒๖๒] (๑) การไม่คบคนพาล (๒) การคบแต่บัณฑิต
(๓) การบูชาคนที่ควรบูชา
นี้เป็นมงคลอันสูงสุด
- [๒๖๓] (๔) การอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม
(๕) การได้สร้างบุญไว้ในปางก่อน (๖) การตั้งตนไว้ชอบ
นี้เป็นมงคลอันสูงสุด
- [๒๖๔] (๗) ความเป็นพหูสูต (๘) ความเป็นผู้มีศิลปะ
(๙) วินัยที่ศึกษามาดี (๑๐) วาจาสุภาสิต
นี้เป็นมงคลอันสูงสุด
- [๒๖๕] (๑๑) การบำรุงมารดาบิดา (๑๒) การสงเคราะห์บุตร
(๑๓) การสงเคราะห์ภรรยา (๑๔) การทำงานไม่อาภูล
นี้เป็นมงคลอันสูงสุด
- [๒๖๖] (๑๕) การให้ทาน (๑๖) การประพฤติธรรม
(๑๗) การสงเคราะห์ญาติ (๑๘) การงานที่ไม่มีโทษ
นี้เป็นมงคลอันสูงสุด
- [๒๖๗] (๑๙) การงดเว้นจากบาป (๒๐) การงดเว้นจากการดื่มน้ำเมา
(๒๑) ความไม่ประมาทในธรรม
นี้เป็นมงคลอันสูงสุด
- [๒๖๘] (๒๒) ความเคารพ (๒๓) ความถ่อมตน (๒๔) ความสันโดษ
(๒๕) ความกตัญญู (๒๖) การพึงธรรมตามกาล
นี้เป็นมงคลอันสูงสุด
- [๒๖๙] (๒๗) ความอดทน (๒๘) ความเป็นคนว่าง่าย
(๒๙) การพบเห็นสมณะ (๓๐) การสนทนาธรรมตามกาล
นี้เป็นมงคลอันสูงสุด

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๕. สุจิโลมสูตร

- [๒๗๐] (๓๑) การเผาผลาญบาป (๓๒) การประพาศิพรหมจรรย์
(๓๓) การเห็นอริยสัจ (๓๔) การทำนิพพานให้แจ้ง
นี้เป็นมงคลอันสูงสุด
- [๒๗๑] (๓๕) จิตของผู้ที่ถูกโลกธรรมกระทบแล้วไม่หวั่นไหว
(๓๖) จิตไม่เศร้าโศก (๓๗) จิตปราศจากธุลี (๓๘) จิตเกษม
นี้เป็นมงคลอันสูงสุด
- [๒๗๒] เทวดาและมนุษย์ทำมงคลดังกล่าวมานี้แล้ว
ไม่พ่ายแพ้ในข้าศึกทั้งปวง ย่อมถึงความสวัสดิ์ในที่ทุกสถาน
ทั้ง ๓๘ ประการนั้น เป็นมงคลอันสูงสุด
ของเทวดาและมนุษย์เหล่านั้น

มงคลสูตรที่ ๔ จบ

๕. สุจิโลมสูตร^๑

ว่าด้วยสุจิโลมยักร์ทุกถามปัญหา

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่บนแท่นหิน ในที่อาศัยของสุจิโลมยักร์
ใกล้หมู่บ้านคยา สมัยนั้น ขรยักร์และสุจิโลมยักร์เดินผ่านเข้ามาใกล้ ๆ พระผู้มี
พระภาค ทันใดนั้น ขรยักร์ได้กล่าวกับสุจิโลมยักร์ว่า “นั่น สมณะ” สุจิโลมยักร์
กลับกล่าวว่า “นั่น ไม่ใช่สมณะจริง แต่เป็นสมณะปลอม เดียวก็รู้ว่าสมณะจริงหรือ
สมณะปลอมกันแน่”

ต่อจากนั้น สุจิโลมยักร์เข้าไปหาพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ น้อมกายเข้าไป
จนชิดพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคทรงขยับพระวรกายออกไป สุจิโลมยักร์
จึงกล่าวกับพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “สมณะ ท่านกลัวข้าพเจ้าหรือ”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ยักร์เอ๋ย เราไม่เคยกลัวท่านเลย แต่สัมผัสของท่าน
หยาบกร้านเหลือเกิน”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ส.ส. (แปล) ๑๕/๒๓๗/๓๓๙, ข.ม. (แปล) ๒๙/๕/๑๓

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๕. สุจิโถมสูตร

สุจิโถมยักษ์กล่าวว่า "สมณะ ข้าพเจ้าจะขอตั้งปัญหาถามท่าน ถ้าท่านตอบ ข้าพเจ้าไม่ได้ ข้าพเจ้าจะควักดวงจิตของท่านออกโยนทิ้งเสีย จะขยี้หัวใจท่านให้ แผลกสลาย หรือไม่ก็จะจับเท้าทั้งสองของท่านเหวี่ยงไปตกที่ฝั่งแม่น้ำคงคาฟากโนน"

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "ยักษ์เอ๋ย เรายังไม่เห็นใครสักคนเลยในโลก พร้อมทั้ง เทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและ มนุษย์ ผู้จะสามารถควักดวงจิตของเราออกโยนทิ้งเสีย จะขยี้หัวใจเราให้แผลกสลาย หรือไม่ก็จะจับเท้าทั้งสองของเราเหวี่ยงไปตกที่ฝั่งแม่น้ำคงคาฟากโนนได้ เอาเถอะ เขิญท่านถามปัญหาตามที่ท่านสงสัยเถิด"

ลำดับนั้น สุจิโถมยักษ์ได้ทูลถามปัญหากับพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๒๗๓] ราคะและโทสะ มีอะไรเป็นเหตุ

ความไม่ยินดี ความยินดี

และความขณพองสยองเกล้าเกิดจากอะไร

ความตริกในใจเกิดจากอะไร ย่อมผูกจิตไว้ได้

เหมือนพวกเด็กผูกตีนกาไว้ ฉะนั้น

[๒๗๔] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบด้วยพระคาถาดังนี้)

ราคะและโทสะมีอึดภพนี้เป็นเหตุ

ความไม่ยินดี ความยินดี

และความขณพองสยองเกล้าเกิดจากอึดภพนี้

ความตริกในใจเกิดจากอึดภพนี้ ย่อมผูกจิตไว้ได้

เหมือนพวกเด็กผูกตีนกาไว้ ฉะนั้น

[๒๗๕] อกุศลวิตกเป็นอันมากเกิดจากความเยื่อใย^๑

เกิดขึ้นในตนแล้วแผ่ซ่านไปในวัตถุกำทั้งหลาย

เหมือนยานไทรเกิดจากลำต้นไทรแล้วแผ่ขยายไปในป่า ฉะนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ ความเยื่อใย ในที่นี้หมายถึงตัณหา (ข.ส.อ. ๒/๒๗๕/๑๑๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๖. ธรรมจริยสูตร

[๒๗๖] สัตว์เหล่าใดรู้ชัดหมูกิเลสเห็นว่า มีกิเลสใดเป็นเหตุ
สัตว์เหล่านั้นย่อมบรรเทาหมูกิเลสเหล่านั้นเสียได้
ท่านจงฟังเถิดยักษ์ สัตว์เหล่าใดบรรเทาหมูกิเลสได้
สัตว์เหล่านั้นย่อมข้ามพ้นโอชะที่ข้ามได้ยาก
อันตนไม่เคยข้าม เพื่อความไม่มีภพใหม่ต่อไป

สุจิโถมสูตรที่ ๕ จบ

๖. ธรรมจริยสูตร

ว่าด้วยการประพฤตินิยาม

(พระผู้มีพระภาคตรัสแก่ภคิสุและบรรพชิตทั้งหลายดังนี้)

[๒๗๗] พระอริยะทั้งหลายกล่าวการประพฤตินิยาม^๑
และการประพฤติพรหมจรรย์^๒ทั้ง ๒ นี้ว่า เป็นรัตนอันสูงสุด
ถ้าบุคคลออกจากเรือนมาบวชเป็นบรรพชิต

[๒๗๘] หากผู้ที่บวชแล้วนั้นเป็นคนปากร้าย
ชอบเบียดเบียนผู้อื่นดุจสัตว์ป่า
ชีวิตของเขาชื่อว่าต่ำทรามที่สุด
เพราะมีแต่จะทำให้ฉุกละหุกใจอกพูนในใจของตน

[๒๗๙] ภิกษุผู้ชอบทะเลาะ ถูกโมหะปิดบัง
แม้เพื่อนพรหมจารีผู้มีศีลตักเตือนแล้ว
ก็ไม่ยอมรับรัฐธรรมนูญที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว

[๒๘๐] ภิกษุผู้ถูกอวิชาห่มห่อแล้ว
ชอบเบียดเบียนพระอริยะผู้อบรมตนแล้ว
ไม่รู้ว่า เป็นความเศร้าหมองและเป็นหนทางให้ตกนรก

เชิงอรรถ :

^๑ การประพฤตินิยาม หมายถึงการประพฤตีสัจริต มีกายสุจริต เป็นต้น (ขุ.สุ.อ. ๒/๒๗๗/๑๒๑)

^๒ พรหมจรรย์ หมายถึงมัคคพรหมจรรย์ (ขุ.สุ.อ. ๒/๒๗๗/๑๒๑)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๖. ธัมมจริยสูตร

- [๒๘๑] ภิกษุเมื่อไม่รู้เช่นนั้น ก็ต้องเกิดในอบาย
ออกจากครรรค์สุครรรค์ ออกจากที่มีดสูทที่มีด
ภิกษุผู้เช่นนั้นเมื่อตายไปย่อมได้รับทุกข์
- [๒๘๒] บุคคลใดมีความประพาสเสียหายเช่นนี้ตลอดกาลนาน
พึงเป็นผู้เต็มด้วยบาป เหมือนหลุมคูถที่เต็มอยู่นานปี
บุคคลนั้นเป็นผู้มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ชำระให้หมดจดได้ยาก
- [๒๘๓] ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงรู้จักบุคคลผู้อาศัยเรือน^๑
มีความปรารถนาชั่ว มีความด่าริชู้
มีอาจารย์และโคจรชู้ เช่นนี้
- [๒๘๔] เธอทั้งหลายพึงเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน เลิกคบบุคคลนั้น
จงกำจัดผู้ที่ไม่มีความดีในใจเหมือนแกลบออกเสีย
จงคร่ำผู้ทุศีลออกจากหมู่
เหมือนคนกำจัดหยากเยื่อออกจากบ้าน ฉะนั้น
- [๒๘๕] ต่อจากนั้น เธอทั้งหลายจงขับไล่ผู้ที่มีไข้สมณะ
แต่แต่งกายเลียนแบบสมณะออกไปจากสงฆ์
เหมือนคนตัดข้าวสาลีทิ้ง ฉะนั้น
ครั้งกำจัดพวกปรารถนาชั่ว
มีอาจารย์และโคจรชู้ออกได้แล้ว
- [๒๘๖] เธอทั้งหลายผู้มีศีลบริสุทธิ์
จงเคารพยำเกรงกันอยู่ร่วมกับท่านผู้บริสุทธิ์
หลังจากนั้น เธอทั้งหลายจงเป็นผู้สามัคคีกัน
มีปัญญารักษาดน จักทำที่สุดแห่งทุกข์ได้

ธัมมจริยสูตรที่ ๖ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ อาศัยเรือน ในที่นี้หมายถึงอาศัยกามคุณ ๕ ประการ (ข.สุ.อ. ๒/๒๘๓/๑๒๓)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๗. พราหมณ์ธัมมิกสูตร

๗. พราหมณ์ธัมมิกสูตร

ว่าด้วยธรรมของพราหมณ์ที่แท้จริง

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-
เศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น พราหมณ์มหาศาลชาวโกศลจำนวนมาก ซึ่งล้วนแต่
เป็นผู้แก่เฒ่า สูงอายุ เป็นผู้ใหญ่ ล่วงกาลผ่านวัยมาโดยลำดับแล้วทั้งนั้น พากัน
เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ แล้วได้สนทนาปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค
พอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั้น ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มี
พระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่ท่านพระโคตม ปัจจุบันนี้ พราหมณ์^๑ทั้งหลายยังนิยมปฏิบัติ
ธรรมเนียมของพราหมณ์สมัยโบราณอยู่หรือไม่”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ท่านพราหมณ์ทั้งหลาย ปัจจุบันนี้ พราหมณ์
ทั้งหลายไม่นิยมปฏิบัติธรรมเนียมของพราหมณ์สมัยโบราณเลย”

พราหมณ์ทั้งหลายทูลว่า “ข้าแต่ท่านพระโคตม ขอประทานวโรกาส หากไม่
ทรงหนักพระทัย ขอพระองค์โปรดตรัสบอกธรรมเนียมของพราหมณ์สมัยโบราณแก่
ข้าพระองค์ทั้งหลายด้วยเถิด พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ท่านพราหมณ์ทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น ท่านทั้งหลายจงฟัง
จงใส่ใจให้ดี เราจะกล่าว”

พราหมณ์มหาศาลเหล่านั้นทูลรับสนองพระพุทธดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาค
จึงได้ตรัสพระดำรัสนี้ว่า

[๒๘๗] ฤๅษีทั้งหลายสมัยก่อน มีความสำรวมตน

มีตบะ^๒ ละกามคุณ ๕ ได้แล้ว

บำเพ็ญประโยชน์ตนให้สำเร็จ

เชิงอรรถ :

^๑ พราหมณ์ มี ๕ จำพวก คือ (๑) พรหมสมพราหมณ์ (พราหมณ์ที่มีความประพฤติเสมอพรหม)

(๒) เทวสมพราหมณ์ (พราหมณ์ที่มีความประพฤติเสมอเทวดา) (๓) มรียาทพราหมณ์ (พราหมณ์ที่มีความ
ประพฤติดี) (๔) สัมภินนมรียาทพราหมณ์ (พราหมณ์ที่มีความประพฤติทั้งดีและชั่วปนกัน) (๕) พราหมณ์-
จันฑาลพราหมณ์ (พราหมณ์ที่เป็นพราหมณ์จันฑาล) (อง.ปญจก. (แปล) ๒๒/๑๙๒/๓๒๓)

^๒ มีตบะ ในที่นี้หมายถึงสำรวมอินทรีย์ ๖ ประการ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ) (ขุ.สุ.อ. ๒/๑๘๗/๑๒๖)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๗. พราหมณ์ธัมมิกสูตร

- [๒๘๘] พราหมณ์สมัยก่อน ไม่มีสัตว์เลี้ยง
 ไม่สะสมเงินทอง ไม่มีสิ่งของต่าง ๆ
 พวกเขามีทรัพย์และธัญชาติคือการสาธยายมนตร์
 รักษาขุมทรัพย์ที่ประเสริฐ^๑ไว้
- [๒๘๙] ทายกต่างเต็มใจถวายภัตตาหาร
 ที่ตนจัดเตรียมไว้ที่ประตูเรือน
 แก่พราหมณ์ที่แสวงหาภัตตาหาร
 ที่บุคคลให้ด้วยศรัทธาเป็นนิตย์
- [๒๙๐] ทั้งชาวชนบทและชาวเมืองต่างแต่งกาย
 ด้วยเสื้อผ้าแพรพรรณหลากสี
 มีที่อยู่หลังบนอนอาศัยเป็นหลักแหล่งมั่นคง
 ได้พากันเคารพนับถือพราหมณ์เหล่านั้น
- [๒๙๑] พราหมณ์ทั้งหลาย ชื่อว่ามีธรรมรักษา
 จึงไม่มีใคร ๆ คิดฆ่า คิดเอาชนะ
 และทุกครัวเรือนไม่มีใคร ๆ ปฏิเสธพราหมณ์เหล่านั้นเลย
- [๒๙๒] สมัยก่อน พราหมณ์ได้ประพฤติพรหมจรรย์ตั้งแต่เด็ก
 เทียวเสาะแสวงหาวิชาและจรรยา นับเป็นเวลานานถึง ๔๘ ปี
- [๒๙๓] พราหมณ์เหล่านั้นไม่สมสู่กับหญิงวรรณะอื่น
 ทั้งไม่ยอมใช้เงินซื้อหญิงมาเป็นภรรยา
 แต่จะอภิรมย์อยู่กับหญิงที่ผู้ปกครองยกให้
 ด้วยความสมัครใจเท่านั้น
- [๒๙๔] พราหมณ์ผู้เป็นสามียอมไม่ร่วมกับภรรยาผู้เว้นจากระดู^๒
 นอกจากสมัยที่ควรจะร่วม
 พราหมณ์ยอมไม่ร่วมเมถุนธรรมในระหว่างโดยแท้

เชิงอรรถ :

^๑ ขุมทรัพย์ที่ประเสริฐ ในที่นี้หมายถึงวิหารธรรม มีเมตตา เป็นต้น (ข.ส.อ. ๒/๒๘๘/๑๒๖-๑๒๗)

^๒ ภรรยาผู้เว้นจากระดู หมายถึงภรรยาที่อยู่ในวัยหมดประจำเดือน (ข.ส.อ. ๒/๒๙๔/๑๒๙)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๗. พราหมณ์ธัมมิกสูตร

- [๒๙๕] พราหมณ์สมัยนั้นพากันสรรเสริญการประพาศพรหมจรรย์^๑
 ศील ความซื่อตรง ความอ่อนโยน ดบะ
 ความสงบเสงี่ยม การไม่เบียดเบียนกัน และขันติ
- [๒๙๖] พราหมณ์ผู้เสมอด้วยพรหม ผู้มีความบากบั่นมั่นคง
 เป็นผู้สูงสุดกว่าพราหมณ์เหล่านั้น
 และพราหมณ์เหล่านั้นย่อมไม่เสพเมถุนธรรม
 แม้แต่จะฝันถึงก็ไม่มี
- [๒๙๗] พราหมณ์บางพวกผู้เป็นบัณฑิตในโลกนี้
 ศึกษาตามวัตรปฏิบัติของพราหมณ์ผู้เสมอด้วยพรหมนั้นอยู่
 จึงสรรเสริญการประพาศพรหมจรรย์ ศील และขันติ
- [๒๙๘] พราหมณ์ทั้งหลายผู้ขอข้าวสาร ที่นอน ผา เนยใส และน้ำมัน
 มาเก็บรวบรวมไว้โดยธรรมแล้วบูชาด้วยของเหล่านั้น
- [๒๙๙] ในยัญที่บูชานั้น พราหมณ์จะไม่ยอมฆ่าแม่โคเลย
 เหมือนมารดาบิดา พี่น้อง หรือแม่ญาติอื่น ๆ
 ไม่ยอมฆ่าแม่โค เพราะคิดว่าแม่โคเป็นสัตว์มีอุปการะยิ่งใหญ่
 ซึ่งผลิตปัญจโครส^๒ อันเป็นยา
- [๓๐๐] อนึ่ง แม่โคนั้นให้ข้าว ให้กำลัง ให้ผิวพรรณ และความสุข
 พราหมณ์ทราบถึงประโยชน์ยิ่งใหญ่เช่นนี้จึงไม่ยอมฆ่าแม่โค
- [๓๐๑] พราหมณ์เหล่านั้นมีผิวเนื้อละเอียดอ่อน
 มีรูปร่างใหญ่ มีผิวพรรณผุดผ่อง มีเกียรติยศ
 ปฏิบัติหน้าที่ใหญ่น้อยตามธรรมเนียมของตนอย่างเคร่งครัด

เชิงอรรถ :

^๑ พรหมจรรย์ ในที่นี้หมายถึงเมถุนวิริติ (ขุ.ส.อ. ๒/๒๙๔/๑๓๐)

^๒ ปัญจโครส หมายถึงผลผลิตเกิดจากโค มี ๕ อย่าง คือ นมสด นมเปรี้ยว เปรียง เนยใส และเนยข้น (วิ.ม. (แปล) ๕/๒๙๙/๑๒๗)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๕๖๙ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๗. พราหมณ์ธัมมิกสูตร

ได้บำเพ็ญจริยาวัตรต่าง ๆ ในโลก

มุ่งให้ประชาชนประสพสุขสวัสดิ์

- [๓๐๒] ต่อมา พราหมณ์เหล่านั้นเกิดความสำคัญผิด
เพราะเห็นความสุขเพียงเล็กน้อยที่เกิดจากกามคุณที่ต่ำทราม
สมบัติอันวิเศษของพระเจ้าแผ่นดิน และสตรีที่แต่งกายงดงาม
- [๓๐๓] รถเทียมม้าอาชาไนยที่ตกแต่งไว้ดี
สลักลวดลายอย่างวิจิตร
เรือนใหญ่เรือนน้อยที่แบ่งสัดส่วนไว้เป็นอย่างดี
- [๓๐๔] พราหมณ์ผู้สำคัญผิดนั้น
ปรารถนาอยากเป็นเจ้าของโภคทรัพย์
ซึ่งเป็นของมนุษย์อันโอฬาร เกื่อนกล่นไปด้วยฝูงโค
ประกอบไปด้วยหมู่นารีผู้ประเสริฐ
- [๓๐๕] พราหมณ์เหล่านั้นจึงผูกมนตร์มุ่งหวังโภคสมบัตินั้น ๆ
แล้วพากันเข้าไปเฝ้าพระเจ้าโศกกาละ กราบทูลว่า
'พระองค์ทรงมีทรัพย์และธัญชาติเป็นจำนวนมาก
ขอพระองค์ทรงบุญช้ายัญเกิด
พระองค์จะทรงมีแก้วแหวนเงินทอง
พืชพันธุ์ธัญญาหารเพิ่มมากขึ้น'
- [๓๐๖] และเมื่อพระเจ้าแผ่นดินผู้ทรงองอาจยิ่งใหญ่
ทรงยินยอมตามคำขอของพราหมณ์นั้นแล้ว
จึงทรงบุญช้ายัญ คือ อัสนมณะ ปุริสมณะ
สัมมาปาสะ วาชเปยยะ และนิรัคคพี^๑
ครั้นเสร็จแล้วก็พระราชทานทรัพย์แก่พราหมณ์เหล่านั้น

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ หน้า ๓๗๓ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๕๗๐ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๗. พราหมณ์ธัมมิกสูตร

- [๓๐๗]   อีกทั้งโค ที่นอน ผ้า สตรีที่แต่งกายงดงาม
รถเทียมม้าอาชาในยที่ตกแต่งไว้ดี
สลักลวดลายอย่างวิจิตร
- [๓๐๘]   ทั้งรับสั่งให้นำเอาธัญชาติต่างๆ
ไปบรรจไว้ให้เต็มเรือนที่นารีนรมย์ ซึ่งแบ่งสัดส่วนไว้เป็นอย่างดี
แล้วพระราชทานทรัพย์แก่พราหมณ์เหล่านั้น
- [๓๐๙]   พราหมณ์เหล่านั้นได้ทรัพย์ที่พระราชทานนั้น ๆ แล้ว
ขอบเก็บสะสมไว้ จึงถูกความอยากครอบงำ
เพิ่มพูนความอยากได้มากยิ่งขึ้นไปอีก
พวกเขาจึงผูกมนตร์มุ่งหวังโภคทรัพย์นั้น ๆ ขึ้น
พากันเข้าไปเฝ้าพระเจ้าโอกกาณะอีก
- [๓๑๐]   กราบทูลว่า โคทั้งหลายเกิดขึ้นเพื่อให้ใช้ทำประโยชน์
ในกิจการต่าง ๆ ของมนุษย์
เหมือนแม่น้ำ แผ่นดิน เงินทอง ทรัพย์สินและพืชพันธุ์ธัญญาหาร
เกิดขึ้นเพื่อให้มนุษย์ใช้ประโยชน์
ขอพระองค์ทรงทำพิธีบูชาัญเกิด
พระองค์จะทรงมีแก้ว แหวน เงิน ทอง
พืชพันธุ์ธัญญาหารเพิ่มมากขึ้น
- [๓๑๑]   และเมื่อพระเจ้าแผ่นดิน ผู้องอาจยิ่งใหญ่
ทรงยินยอมตามคำของพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว
จึงทรงทำพิธีบูชาัญ ในพิธีบูชาัญนั้น
รับสั่งให้ฆ่าแม่โคมากมายหลายแสนตัว
- [๓๑๒]   แม่โคนมทั้งหลายสงบเสงี่ยมเหมือนแม่แพะ
ถึงจะถูกคนเลี้ยงรดนมใส่หม้อ
ก็ไม่ใช้เท้าหรือเขาอย่างใดอย่างหนึ่งทำอันตรายเลย
กระนั้น พระราชาก็รับสั่งให้จับที่เขาแล้วฆ่าด้วยศัสตรา

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๗. พราหมณธัมมิกสูตร

- [๓๑๓] เพราะการฆ่าโคบุญชายัณฺเฐน เทวดา พระพรหม
พระอินทร์ อสูร และผีเสื้อสมุทร
ต่างเปล่งวาจาประณามมนุษย์ว่า
ไม่มีคุณธรรม เพราะมีดที่แทงแม่โค
- [๓๑๔] แต่ก่อนนั้นมีโรคภัยอยู่เพียง ๓ ชนิด คือ
โรคความอยาก โรคความหิว และโรคชรา
แต่เพราะการทำร้ายเบียดเบียนปศุสัตว์
จึงทำให้แพร่โรคภัยเพิ่มขึ้นถึง ๙๘ ชนิด
- [๓๑๕] การทำร้ายเบียดเบียนปศุสัตว์นี้
นับเป็นการลงทัณฑ์ชนิดหนึ่งที่เราคุณธรรม มีมาแต่เดิมแล้ว
แม่โคนมทั้งหลายที่ไม่ทำร้ายเบียดเบียนใคร ๆ ต่างก็ถูกฆ่า
พวกบุญชายัณฺเฐก็เสื่อมจากธรรม
- [๓๑๖] ดังกล่าวมานี้ การฆ่าสัตว์บุญชายัณฺเฐนี้
เป็นธรรมเนียมที่ต่ำทราม
มีมาแต่โบราณ ฤควินญฺชนติเตียน
คือวินญฺชนจะติเตียนคนที่ทำพิธีบุญชายัณฺเฐ
โดยวิธีนี้ในที่ทุกแห่งที่ตนเห็น
- [๓๑๗] เมื่อธรรมเนียมเก่าของพราหมณ์เสื่อมสูญไปอย่างนี้แล้ว
คนวรรณะศูทรและแพศย์ก็แตกแยกกัน
วรรณะกษัตริย์จำนวนมากก็แตกแยกกัน
ภรรยาที่ยังดูหมิ่นสามี
- [๓๑๘] กษัตริย์ พราหมณ์ พร้อมทั้งแพศย์และศูทร
ที่เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพรหม
ที่ได้รับความคุ้มครองจากวงศ์ตระกูลของตน
ต่างไม่คำนึงถึงชาติชั้นวรรณะต่อไป
ล้วนตกอยู่ในอำนาจกามคุณ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๘. นาวาสุต

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พราหมณมหาศาลเหล่านั้นได้กราบพูลพระผู้มีพระภาคตั้งนี้ว่า “ข้าแต่ท่านพระโคตม ภาสิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่ท่านพระโคตม ภาสิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ท่านพระโคตมทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืด โดยตั้งใจว่า ‘คนมีตาดีจักเห็นรูปได้’ พวกข้าพระองค์นี้ขอถึงท่านพระโคตม พร้อมทั้งพระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอท่านพระโคตมจงทรงจำพวกข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต”

พราหมณธัมมิกสูตรที่ ๗ จบ

๘. นาวาสุต

ว่าด้วยบุคคลผู้เป็นดจเรือข้ามฟาก

(พระผู้มีพระภาคตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายดังนี้)

[๓๑๙] บุรุษควรบูชาสักการะบุคคลที่ตนเรียนรู้อรรถมนเข้าใจ

เหมือนเทวดาบูชาพระอินทร์ ฉะนั้น

บุคคลผู้เป็นพหูสูต ได้รับการบูชาจากศิษย์แล้ว

มีใจเอื้ออาทรในศิษย์นั้น

ย่อมอธิบายธรรมให้เข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้ง

[๓๒๐] บุรุษผู้มีปัญญา ไม่ประมาท

คบบุคคลผู้เป็นพหูสูตเช่นนั้น

ทำธรรมนั้นให้มีประโยชน์ ใคร่ครวญแล้ว

ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ย่อมเป็นผู้รู้แจ้ง

แสดงธรรมแก่ผู้อื่นและเป็นผู้ละเอียด

[๓๒๑] ผู้ที่คบบุคคลผู้มีคุณธรรมน้อย เป็นคนพาล

ยังไม่บรรลุประโยชน์ตน ทั้งยังมีใจริษยา

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๘. นาวาสุต

- ไม่เข้าใจธรรมในศาสนานี้ได้อย่างแจ่มแจ้ง
 ยังไม่ทันหมดความสงสัยก็สิ้นชีวิตไปก่อน
- [๓๒๒]   เปรียบเหมือนคนข้ามแม่น้ำที่มีน้ำมาก
 กำลังหลากมา มีกระแสเชี่ยว
 ถูกพัดลอยไปตามกระแสน้ำเสียเอง
 จะสามารถช่วยพาผู้อื่นให้ข้ามไปได้ได้อย่างไร ฉันท
- [๓๒๓]   บุคคลผู้ยังไม่เข้าใจธรรมอย่างแจ่มแจ้ง ก็ฉันทนั้น
 ไม่พิจารณาความหมายแห่งธรรมให้ถ่องแท้
 ในสำนักอาจารย์ผู้เป็นพหูสูต
 ตนเองยังไม่รู้แจ้งจริง ทั้งยังไม่หมดความสงสัย
 จะสามารถสอนผู้อื่นให้เพ่งพินิจธรรมได้อย่างไร
- [๓๒๔]   คนลงเรือที่มั่นคงแข็งแรง มีพายและถ่ออยู่พร้อม
 เป็นผู้เฉลียวฉลาด รอบรู้ ชำนาญการเดินเรือนั้น
 ย่อมสามารถพาผู้โดยสารจำนวนมากในเรือนั้น
 ให้ข้ามไปถึงฝั่งได้โดยปลอดภัย แม้ฉันท
- [๓๒๕]   ผู้บรรลุถึงความรู้แจ้ง อบรมตนแล้ว
 เป็นพหูสูต มีสภาพจิตไม่หวั่นไหว ก็ฉันทนั้น
 สามารถสั่งสอนผู้อื่นที่ตั้งใจฟังและสมบุรณ์ด้วยอุปนิสัยให้เพ่งพินิจได้
- [๓๒๖]   เพราะฉะนั้น บุคคลจึงควรคบสัตบุรุษ
 ผู้มีปัญญา เป็นพหูสูต
 บุคคลผู้คบหาสัตบุรุษนั้น รู้แจ้งชัดเนื้อความนั้นแล้วปฏิบัติอยู่
 เป็นผู้เข้าใจธรรมได้อย่างแจ่มแจ้ง ฟังได้รับความสุข

นาวาสุตที่ ๘ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๙. กิ่งสีลสูตร

๙. กิ่งสีลสูตร

ว่าด้วยการจะบรรลुประโยชน์สูงสุดต้องประพฤติเช่นไร

[๓๒๗] (ท่านพระสารีบุตรทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้)

นรชนมีปกติอย่างไร มีความประพฤติอย่างไร

เพิ่มพูนการทำอะไรบ้าง

จึงชื่อว่า พึงดำรงตนอยู่อย่างถูกต้อง และบรรลุประโยชน์สูงสุดได้

[๓๒๘] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

นรชนควรเป็นผู้ประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่^๑ ไมริษยา

และควรรู้จักกาลที่จะเข้าไปหาครูทั้งหลาย

รู้จักขณะที่จะฟังธรรมีกถาที่ท่านกล่าว

และตั้งใจฟังสุภาสิตอื่น ๆ จากท่านโดยเคารพ

[๓๒๙] ควรลดมานะ นบนอบอ่อนน้อม

เข้าไปยังสำนักของครูตามเวลาเหมาะสม

ตั้งใจระลึกถึงอรรถ ธรรม สังขม^๒ พรหมจรรย์

พร้อมทั้งยึดถือปฏิบัติตามนั้น

[๓๓๐] ควรเป็นผู้พอใจธรรม ยินดีในธรรม

ดำรงอยู่ในธรรม รู้จักพิจารณาธรรม

ไม่ควรกล่าววาจาที่ประทุษร้ายธรรม

ควรให้เวลาสิ้นไปกับสุภาสิตที่แท้^๓

เชิงอรรถ :

^๑ ผู้ใหญ่ มี ๔ คือ (๑) ปัญญาคุณ ผู้ใหญ่โดยปัญญา (๒) คุณคุณ ผู้ใหญ่โดยคุณความดี (๓) ชาติคุณ ผู้ใหญ่โดยชาติ (เกิดในชาติกำเนิดฐานะอันสูง) (๔) วัยคุณ ผู้ใหญ่โดยวัยคือเกิดก่อน ในที่นี้หมายถึงปัญญาคุณ (ข.ส.อ. ๒/๓๒๘/๑๔๗)

^๒ สังขม หมายถึงศีล (ข.ส.อ. ๒/๓๒๙/๑๔๘)

^๓ สุภาสิตที่แท้ หมายถึงสุภาสิตที่ประกอบด้วยสมณะและวิปัสสนา (ข.ส.อ. ๒/๓๓๐/๑๔๙)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๙. กิ่งสีลสูตร

- [๓๓๑] การละความสนุกรื่นเริง การพูดกระซิบ
 ความร่ำไรร่ำพัน ความโกรธง่าย
 การหลอกลวงเสแสร้งทำความดี
 ความยินดีในปัจจุบัน ความถือตัว
 การชิงดีชิงเด่น ความหยาบคาย
 และความหมกมุ่นอยู่ในกิเลสดูน้ำฝนฝาดย้อมใจ
 ควรเป็นผู้ปราศจากความมัวเมา ดำรงสติมั่นคงอยู่
- [๓๓๒] นรชนใดเป็นผู้ประพฤติริบถ้วน^๑ เป็นผู้ประมาท
 เพียงแต่รู้สภาวะจิตอันเป็นสภาวะ
 และได้สติสมาธิอันเป็นสภาวะในธรรมที่รู้เท่านั้น
 ปัญญาและสุตะย่อมไม่เจริญแก่นรชนนั้นเลย^๒
- [๓๓๓] สวบนรชนผู้ยินดีในธรรม^๓ที่พระอริยะประกาศแล้ว
 เป็นผู้ประเสริฐกว่าคนนอกนี้
 ด้วยกาย วาจา และใจ
 ดำรงมั่นอยู่ในสันติ โสรัจจะ และสมาธิ^๔
 จึงได้บรรลุถึงธรรมอันเป็นสภาวะแห่งสุตะและปัญญา

กิ่งสีลสูตรที่ ๙ จบ

เชิงอรรถ :

- ^๑ **ประพฤติริบถ้วน** ในที่นี้หมายถึงไม่พิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบ ตกไปในอำนาจกิเลสมีราคะเป็นต้น (ข.ส.อ. ๒/๓๓๒/๑๕๐)
- ^๒ ความหมายในคานานี้ คือ นรชนผู้ถูกราคะเป็นต้นครอบงำ ไม่พิจารณาไตร่ตรอง ประมาท ไม่บำเพ็ญเพียรอย่างต่อเนื่อง แม้จะได้รับโอวาท ฟังสภาวะจิตมากมายก็ตาม แต่ปัญญาของเขาก็ไม่เจริญ เพราะไม่รู้ความหมาย และสุตะก็ไม่เจริญเพราะไม่มีการปฏิบัติตาม (ข.ส.อ. ๒/๓๓๒/๑๕๐)
- ^๓ **ธรรม** ในที่นี้หมายถึงสมถวิปัสสนา (ข.ส.อ. ๒/๓๓๓/๑๕๑)
- ^๔ **สันติ** หมายถึงนิพพาน **โสรัจจะ** หมายถึงมัคคปัญญาอันมีนิพพานเป็นอารมณ์ **สมาธิ** หมายถึงมัคคสมาธิ (ข.ส.อ. ๒/๓๓๓/๑๕๑)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๕๗๖ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๑๐. อุฎฐานสูตร

๑๐. อุฎฐานสูตร

ว่าด้วยการลุกขึ้นนั่งสมาธิ

(พระผู้มีพระภาคตรัสเตือนภิกษุทั้งหลายดังนี้)

[๓๓๔] เธอทั้งหลายจงลุกขึ้นเกิด^๑ จงนั่งเกิด^๒

ความหลับจะมีประโยชน์อะไรแก่เธอทั้งหลาย

ผู้เร่าร้อนด้วยโรคคือกิเลสมีประการต่าง ๆ

ถูกลูกศรคือราคะเป็นต้นทิ่มแทงจนย่อยยับอยู่

[๓๓๕] เธอทั้งหลายจงลุกขึ้นเกิด จงนั่งเกิด

จงบากบันขยันศึกษาปฏิบัติเพื่อบรรลุสันติธรรม^๓กันเกิด

อย่าให้มีจรรยาชั่วว่า เธอทั้งหลายมีแต่ประมาทลุ่มหลง

แล้วบังคับให้หลงใหลอยู่ในอำนาจเลย

[๓๓๖] เธอทั้งหลายจงข้ามต้นหาที่ชื่อว่า วิสัฏฐิกา

ซึ่งเป็นเหตุให้เทวดาและมนุษย์

ผู้ยังมีความต้องการยึดติดอยู่

ขณะอย่าได้ล่วงเลยเธอทั้งหลายไปเสีย^๔

เพราะเหล่าชนที่ปล่อยให้ขณะล่วงเลยไป

ย่อมแออัดกันในนรก เศร้าโศกอยู่

เชิงอรรถ :

^๑ จงลุกขึ้น หมายถึงลุกจากอาสนะ จงเพียรพยายามอย่าเกียจคร้าน (ข.ส.อ. ๒/๓๓๔/๑๕๓)

^๒ จงนั่ง หมายถึงนั่งคู้บัลลังก์ เพื่อปฏิบัติกัมมัฏฐาน (ข.ส.อ. ๒/๓๓๔/๑๕๓)

^๓ สันติธรรม มี ๓ ประการ คือ (๑) อัศจรรย์สันติ(ความสงบอย่างสิ้นเชิง) (๒) ดั้งคสันติ(ความสงบด้วยองค์นั้น ๆ) (๓) สัมมุติสันติ(ความสงบโดยสมมติ) แต่ในที่นี้หมายถึงอัศจรรย์สันติ กล่าวคือนิพพาน (ข.ส.อ. ๒/๓๓๕/๑๕๔)

^๔ ขณะอย่าได้ล่วงเลยเธอทั้งหลายไปเสีย ในที่นี้หมายถึงอย่าปล่อยให้โอกาสหรือเวลาแห่งการบำเพ็ญสมณธรรมผ่านไป (ข.ส.อ. ๒/๓๓๖/๑๕๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๑๑. ราชสุต

[๓๓๗] ความประมาทเป็นดจฐลี
ความประมาทที่เกิดซ้ำแล้วซ้ำเล่า ก็จัดเป็นดจฐลี
กุลบุตรผู้เป็นบัณฑิตควรถอนลูกศรคือกิเลสของตน
ด้วยความไม่ประมาทและด้วยวิชา

อุฎฐานสูตรที่ ๑๐ จบ

๑๑. ราชสุต

ว่าด้วยพระพุทธโฆษาที่ตรัสโปรดพระราหุล

[๓๓๘] (พระผู้มีพระภาคตรัสถามท่านพระราหุลดังนี้)

เพราะความสนิทสนมกันเกินไป
เธอนึกดูหมิ่นบัณฑิต^๑บ้างหรือไม่
การชุคบเพลิงแก้มวลมนุษย์^๒
เธอยังใส่ใจในอบน้อมอยู่หรือไม่

[๓๓๙] (ท่านพระราหุลทูลตอบดังนี้)

ถึงจะมีความสนิทสนมกันมากสักเพียงใด
ข้าพระองค์ก็ไม่เคยนึกดูหมิ่นบัณฑิตเลย
การชุคบเพลิงแก้มวลมนุษย์
ข้าพระองค์ก็ยังใส่ใจในอบน้อมอยู่เสมอ

[๓๔๐] (พระผู้มีพระภาคตรัสโอวาทดังนี้)

เธอละกามคุณ ๕ ซึ่งน่ารัก นารี้นรมย์ใจแล้ว
ออกจากเรือนบวชด้วยศรัทธา
จงทำที่สุดแห่งทุกข์เถิด^๓

เชิงอรรถ :

^๑ บัณฑิต ในที่นี้พระผู้มีพระภาคตรัสหมายถึงเอาพระสารีบุตร (ข.ส.อ. ๒/๓๓๘/๑๕๗)

^๒ การชุคบเพลิง ในที่นี้หมายถึงการแสดงธรรม (ข.ส.อ. ๒/๓๓๘/๑๕๗)

^๓ ดูเทียบ ข.เถร. (แปล) ๒๖/๑๙๕/๓๖๖

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๑๑. ราชลสูตร

- [๓๔๑] เธอจงคบกำไลณมิตร ยินดีเสนาสนะอันสงบ
ปราศจากเสียงอึกทึกครึกโครม
จงเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภค
- [๓๔๒] เธอจงอย่าทำความอยากในปีจจัย ๔ เหล่านี้ คือ
จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปีจจัยเกสัชที่เกิดขึ้น
เธออย่ากลับมาบังโลกนี้อีกเลย
- [๓๔๓] เธอจงเป็นผู้สรวมในปาติโมกข์ และอินทริย์ ๕
จงเจริญกายคตาสติกัมมัฏฐาน
จงเป็นผู้เบื่อหน่ายในสังสารวัฏให้มาก
- [๓๔๔] จงเว้นสุกนิมิตอันเป็นเหตุให้เกิดราคะเสีย
จงเจริญสมาธิจิตด้วยอสุภภาวนา
จนจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง และตั้งมั่นด้วยดี^๑
- [๓๔๕] จงเจริญกัมมัฏฐานที่ไม่มีนิมิต จงละมานานุสัยกิเลส
เพราะละมานะได้นั่นเอง เธอก็จะเป็นผู้สงบระงับ
ทราบว่ พระผู้มีพระภาคตรัสสอนท่านพระราหุลด้วยคาถาเหล่านี้อยู่เนื่อง ๆ
ด้วยประการฉะนี้

ราชลสูตรที่ ๑๑ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ มีอารมณ์เป็นหนึ่ง หมายถึงแน่วแน่ด้วยอุปปจารสมาธิ ตั้งมั่นด้วยดี หมายถึงตั้งมั่นแนบแน่นด้วยอัปปนาสมาธิ
(ข.ส.อ. ๒/๓๔๔/๑๖๐)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๕๗๙ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๑๒. วังคีสสูตร

๑๒. วังคีสสูตร^๑

ว่าด้วยพุทธพจน์ตรัสแก้ความสงสัยของพระวังคีสะ

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ อัครคาฬวเจดีย์ เขตเมืองอาฬวี สมัยนั้น พระนิโครธกัปปเถระซึ่งเป็นพระอุปัชฌาย์ของท่านพระวังคีสะเพ็งจะปรินิพพาน ที่อัครคาฬวเจดีย์ไม่นาน ครั้นนั้น ท่านพระวังคีสะหลีกเร้นอยู่ในที่ลับ^๒ได้เกิดความคิดคำนึงอย่างนี้ว่า “พระอุปัชฌาย์ของเราปรินิพพานแล้วหรือว่ายังไม่ปรินิพพาน” ครั้นถึงเวลาเย็น ท่านพระวังคีสะจึงออกจากที่หลีกเร้น เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ข้าพระองค์หลีกเร้นอยู่ในที่ลับได้เกิดความคิดคำนึง อย่างนี้ว่า ‘พระอุปัชฌาย์ของเราปรินิพพานแล้วหรือว่ายังไม่ปรินิพพาน’”

ครั้งนั้น ท่านพระวังคีสะก็ลุกจากอาสนะ ห่มจีวรเฉวียงบ่า ประคองอัญชลีไป ทางพระผู้มีพระภาคแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

[๓๔๖] ข้าพระองค์ขอทูลถามพระบรมศาสดา

ผู้มีพระปัญญามากกว่า

ภิกษุใดมีชื่อเสียง เรื่องยศ^๓

ตัดความสงสัย ดับกิเลสเสียได้ในปัจจุบันชาตินี้

ได้ปรินิพพานที่อัครคาฬวเจดีย์วิหาร

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.เถร. (แปล) ๒๖/๑๒๗๒-๑๒๘๗/๕๔๖-๕๔๙

^๒ หลีกเร้นอยู่ในที่ลับ หมายถึงหลีกออกจากหมู่คณะอยู่สงบกาย และอยู่สงบจิตจากอารมณ์นั้น ๆ (ข.ส.อ. ๒/๓๔๖/๑๖๔)

^๓ เรื่องยศ ในที่นี้หมายถึงเพียบพร้อมด้วยลาภและบริวาร (ข.ส.อ. ๒/๓๔๖/๑๖๔)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๑๒. วังคีสสูตร

- [๓๔๗] ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงเห็นธรรมอันมั่นคง
ภิกษุ นั้นเป็นพราหมณ์มาแต่กำเนิด
มีนามที่พระองค์ทรงประทานให้ว่า 'นิโครธกัปปะ'
ท่านเที่ยววนอบน้อม มุ่งหวังความหลุดพ้น ปรารถนาความเพียร
- [๓๔๘] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นเจ้าของศากยะ ผู้มีสมันตจักขุ
ข้าพระองค์ทุกรูปปรารถนาจะทราบถึงพระสาวกรูปนั้น
ข้าพระองค์ทั้งหลายพร้อมที่จะเจียไสตพึง
พระองค์เป็นศาสดาของข้าพระองค์ทั้งหลาย พระองค์เป็นผู้ยอดเยี่ยม
- [๓๔๙] ข้าแต่พระองค์ผู้มีพระปัญญาอันไพบุลย์
ขอพระองค์โปรดขจัดความเคลือบแคลงสงสัยของข้าพระองค์ทั้งหลาย
โปรดตรัสบอกพระนิโครธกัปปเถระ
ผู้ปรินิพพานแล้วนั้น ให้ข้าพระองค์ทราบด้วยเถิด
ข้าแต่พระองค์ผู้มีสมันตจักขุ
ขอพระองค์โปรดตรัสบอกท่ามกลางแห่งข้าพระองค์ทั้งหลายเถิด
เหมือนท้าวสักกะผู้มีพระเนตรตั้งพันตรัสบอกแก่เหล่าเทวดา
- [๓๕๐] กิเลสเครื่องร้อยรัดเหล่าใดเหล่าหนึ่งในโลกนี้
เป็นทางก่อให้เกิดความลุ่มหลง เป็นฝ่ายแห่งความไม่รู้
เป็นมูลฐานแห่งความเคลือบแคลงสงสัย
กิเลสเครื่องร้อยรัดเหล่านั้นพอมายังพระตถาคตผู้มีพระจักขุ
มีพระคุณยิ่งกว่านรชนทั้งหลายนี้แล ย่อมหมดไป
- [๓๕๑] ถ้าพระผู้มีพระภาคจะเป็นเพียงบุรุษธรรมดา
ก็จะไม่ทรงทำลายกิเลสได้
เหมือนลมพัดทำลายก้อนเมฆที่หนาทึบไม่ได้ ฉะนั้น
โลกทั้งมวลที่มีดอยู่แล้วยังจะมีดหนักลง
นรชนทั้งหลายมีพระสารีบุตรเป็นต้น
ที่รุ่งเรืองอยู่บ้าง ก็จะไม่รุ่งเรืองนัก

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๑๒. วังคีสสูตร

- [๓๕๒] ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงเพียบพร้อมด้วยความเพียร
 นักปราชญ์ทั้งหลายเป็นผู้ทำแสงสว่าง^๑ให้เกิด
 เพราะเหตุนั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายเข้าใจพระองค์ว่า
 ทรงทำแสงสว่างให้เกิดเป็นแมนมน
 ข้าพระองค์ทั้งหลายรู้ว่า พระองค์ทรงเห็นธรรมทั้งปวง
 ได้อย่างแจ่มแจ้ง จึงได้พากันมาเฝ้า
 ขอพระองค์โปรดประกาศพระนิโครธกัปปเถระ
 แก่ข้าพระองค์ทั้งหลายในที่ประชุมนี้ด้วยเถิด
- [๓๕๓] พระองค์ทรงเปล่งพระวาจาอย่างไพเราะจับใจ
 ทั้งทรงเปล่งด้วยพระสุรเสียงกังวาลที่เกิดแต่พระนาสิก
 ที่บุญญาธิการตกแดงมาดีแล้ว ได้อย่างคล่องแคล่วแผ่วเบา
 เหมือนพญาหงส์ทองโกงคอชั้นเบา ๆ อย่างไพเราะ
 ข้าพระองค์ทุกรูปตั้งใจแน่วแน่
 ขอฟังพระดำรัสที่ไพเราะของพระองค์
- [๓๕๔] ข้าพระองค์จะเปิดเผยความเกิดและความตาย
 ที่ละได้อย่างสิ้นเชิง
 จะแสดงบอกบาปกรรมซึ่งเป็นตัวกำจัด
 เพราะบรรดาปุถุชนทั้งหลาย
 บุคคลผู้ที่ได้ทำตามความพอใจตนไม่มี
 แต่คนที่ไตร่ตรองพิจารณาตามพระตถาคตเท่านั้น
 สามารถที่จะรู้หรือกล่าวธรรมอย่างที่ตนต้องการได้
- [๓๕๕] ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้มีพระปัญญามาก
 พระองค์ผู้ทรงมีพระปัญญารุ่งเรือง
 ได้ตรัสไวยากรณที่สมบูรณ์ไว้อย่างถูกต้องแล้ว
 ข้าพระองค์ขอถวายอัญชลีกรรมอย่างนอบน้อม

เชิงอรรถ :

^๑ แสงสว่าง ในที่นี้หมายถึงปัญญา (ข.ส.อ. ๒/๓๕๒/๑๖๗)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๕๘๒ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๑๒. วังคีสสูตร

พระองค์ทรงทราบคติของพระนิโครธกัปปเถระ

โปรดอย่าให้ข้าพระองค์หลงอยู่เลย

[๓๕๖] ข้าแต่พระองค์ผู้มีความเพียรมาก

พระองค์ทรงรู้แจ้งอริยธรรม^๑ทั้งที่เป็นโลกุตตระและโลกียะ

ทรงทราบญายธรรมทั้งหมด

โปรดอย่าให้ข้าพระองค์หลงอยู่เลย

ข้าพระองค์หวังพระดำรัสของพระองค์เป็นอย่างยิ่ง

เหมือนคนถูกความร้อนแผดเผาในฤดูร้อนต้องการน้ำเป็นอย่างยิ่ง ฉะนั้น

ขอพระองค์โปรดเปล่งสัททายนะคือสุตะเถิด

[๓๕๗] พระนิโครธกัปปเถระประพจน์พรหมจรรย์เพื่อประโยชน์ใด

ประโยชน์นั้นของท่าน ไม่สูญเปล่าหรือ

ท่านนิพพานด้วยสุปาติเสสนิพพานธาตุ

หรือนิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ

ข้าพระองค์ทั้งหลายขอฟังเรื่องนั้น

[๓๕๘] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

นิโครธกัปปเถระนั้นได้ตัดขาดตัณหาในนามรูปนี้

ทั้งตัดกระแสแห่งธรรมฝ่ายดำ

ซึ่งนอนเนื่องอยู่ในสันดานมาช้านาน

ข้ามพ้นชาติและมรณะได้อย่างสิ้นเชิง

พระผู้มีพระภาคผู้ประเสริฐด้วยพลธรรม ๕ ประการ^๒

ได้ตรัสไว้ดังนี้

เชิงอรรถ :

^๑ อริยธรรม หมายถึงอริยสัง ๔ (ขุ.ส.อ. ๒/๓๕๖/๑๖๘)

^๒ พลธรรม ๕ ประการ คือ (๑) สัทธา(ความเชื่อ) (๒) วิริยะ(ความเพียร) (๓) สติ(ความระลึกได้) (๔) สมาธิ(ความตั้งจิตมั่น) (๕) ปัญญา(ความรู้ทั่ว) อนึ่ง คำว่า "พระผู้มีพระภาค" ในคถานี้เป็นคำกล่าวของพระสังคีติกาจารย์ (ขุ.ส.อ. ๒/๓๕๘/๑๖๙)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๑๓. สัมมาปริพพาชนียสูตร

[๓๕๙] (ท่านพระวังคีสเถระกราบทูลดังนี้)

ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเป็นพุทธะ

ข้าพระองค์นี้ฟังพระดำรัสของพระองค์แล้ว ย่อมเลื่อมใส

ทราบว่าเป็นเรื่องที่ข้าพระองค์ทูลถามแล้วไม่ไร้ประโยชน์

พระองค์ทรงเป็นพุทธเจ้า ไม่ทรงลวงข้าพระองค์แน่นอน

[๓๖๐] สาวกของพระพุทธองค์พูดอย่างไร ก็ทำอย่างนั้น

ได้ตัดข้ายคือตัณหาที่แผ่กว้าง ทั้งมันคง

ของมารเจ้าเล่ห์ได้เด็ดขาด

[๓๖๑] พระผู้มีพระภาคสมควรที่จะตรัสว่า

ท่านพระนิโครธก็ปปเถระได้เห็นมูลเหตุแห่งอุปาทาน

ลวงพันบวงมัจจุราชที่ข้ามได้แสนยากแล้ว

วังคีสสูตรที่ ๑๒ จบ

๑๓. สัมมาปริพพาชนียสูตร

ว่าด้วยภิกษุควรละเว้นอยู่ในโลกโดยชอบ

[๓๖๒] (พระพุทธเนรมิตทูลถามดังนี้)

ข้าพระองค์ขอทูลถามพระผู้มีปัญญามาก

ทรงข้ามโอชะได้แล้วปรินิพพาน มีพระทัยมันคง

ภิกษุเหล่านั้นบรรเทาทุกขทั้งหลาย ออกจากเรือน (มาบวช) แล้ว

พึงละเว้นอยู่ในโลกโดยชอบได้อย่างไร

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๑๓. สัมมาปริพพาชนียสูตร

[๓๖๓] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

ภิกษุผู้ตัดขาดการเชื่อสิ่งที่เห็นเป็นต้นว่า เป็นมงคล
การยึดถืออกกาบาตตก ความฝัน และการทำนายลักษณะ
ละสิ่งที่ทำให้เกิดผลเสียต่อมงคลได้เด็ดขาด
ชื่อว่า ละเว้นอยู่ในโลกได้โดยชอบ

[๓๖๔] ภิกษุพึงกำจัดความกำหนัดในกามทั้งหลาย

ทั้งที่เป็นของมนุษย์ และที่เป็นทิพย์
ภิกษุนั้นตรัสรู้ธรรมแล้ว ก้าวพ้นภพได้แล้ว
ชื่อว่า ละเว้นอยู่ในโลกได้โดยชอบ

[๓๖๕] ภิกษุกำจัดความส่อเสียดแล้ว

พึงละความโกรธ ความตระหนี่
ภิกษุนั้นละความยินดีและความยินร้ายได้แล้ว
ชื่อว่า ละเว้นอยู่ในโลกได้โดยชอบ

[๓๖๖] ภิกษุละสิ่งอันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รักแล้ว

ไม่ถือมั่น ผู้ไม่มีตัณหาและทิฏฐิอาศัยในภพไหน ๆ
หลุดพ้นแล้วจากธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์
ชื่อว่า ละเว้นอยู่ในโลกได้โดยชอบ

[๓๖๗] ภิกษุกำจัดฉันทราคะในสิ่งที่พึงยึดถือทั้งหลาย

ไม่เห็นความเป็นสาระในอุปธิทั้งหลาย^๑
ภิกษุนั้นผู้ไม่มีตัณหาและทิฏฐิอาศัย
ใคร ๆ พึงชักนำไปไม่ได้
ชื่อว่า ละเว้นอยู่ในโลกได้โดยชอบ

เชิงอรรถ :

^๑ อุปธิ ในที่นี้หมายถึงขันธ ๕ (ขุ.ส.อ. ๒/๓๖๗/๑๘๓)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๕๘๕ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๑๓. สัมมาปริพพาชนียสูตร

- [๓๖๘]   ภิกษุผู้ไม่ผิดพลาดทางกาย วาจา และใจ
 รู้แจ้งซึ่งธรรมโดยชอบ ปรารถนาบวชคือนิพพานอยู่
 ชื่อว่า ละเว้นอยู่ในโลกได้โดยชอบ
- [๓๖๙]   ภิกษุรู้จักเคารพนบไหว้ ไม่ถือตัว ถึงถูกตำว่าก็ไม่โกรธ
 ใดกัดดาหารที่ผู้อื่นถวายประจำแล้วก็ไม่ประมาทมัวเมา
 ชื่อว่า ละเว้นอยู่ในโลกได้โดยชอบ
- [๓๗๐]   ภิกษุละความโลภและกามภพเป็นต้นได้แล้ว
 เว้นขาดจากการฆ่าฟัน และการจองจำผู้อื่น
 ตัดความสงสัยได้แล้ว ปราศจากกิเลสจลลुकศร
 ชื่อว่า ละเว้นอยู่ในโลกได้โดยชอบ
- [๓๗๑]   ภิกษุผู้ขอปฏิบัติที่สมควรแก่ตน
 รู้แจ้งสังขธรรมตามความเป็นจริง
 ไม่เบียดเบียนสัตว์โลกทุกชนิด
 ชื่อว่า ละเว้นอยู่ในโลกได้โดยชอบ
- [๓๗๒]   ภิกษุไม่มีอนุสัยกิเลสใด ๆ ถอนรากอกุศลธรรมได้หมดสิ้น
 ไม่มีความหวัง ปราศจากตัณหาโดยสิ้นเชิง
 ชื่อว่า ละเว้นอยู่ในโลกได้โดยชอบ
- [๓๗๓]   ภิกษุผู้สิ้นอาสวะแล้ว ละมานะได้เด็ดขาด
 ล่วงพ้นทางแห่งราคะ^๑ทั้งหมด
 ฝึกตนได้ ดับกิเลสลงได้อย่างสิ้นเชิง ดำรงตนมั่นคง
 ชื่อว่า ละเว้นอยู่ในโลกได้โดยชอบ

เชิงอรรถ :

^๑ ทางแห่งราคะ หมายถึงธรรมอันเป็นไปในภูมิ ๓ (กามภูมิ รูปภูมิ อรูปภูมิ) (ขุ.สุ.อ. ๒/๓๗๓/๑๘๔)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๕๘๖ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๑๓. สัมมาปริพพาชนียสูตร

- [๓๗๔] ภิกษุมีศรัทธามั่นคง เป็นผู้ได้สติเป็นอย่างดี
เห็นทางปฏิบัติอันถูกต้อง เป็นนักปราชญ์
ผู้ไม่คล้อยตามไปในฝักฝ่ายมิจฉาภิภูลี
ขจัดโลภะ โทสะคือความขุ่นเคืองใจได้
ชื่อว่า ละเว้นอยู่ในโลกได้โดยชอบ
- [๓๗๕] ภิกษุเอาชนะกิเลสได้ด้วยอรหัตตมรรคที่หมดจดดี
ไม่มีกิเลสเครื่องปิดบัง เชี่ยวชาญในธรรมทั้งหลาย^๑
เป็นผู้ถึงฝั่ง หมดค้นหาอันทำให้หวั่นไหว
มีความฉลาดในญาณเป็นที่ดับสังขาร
ชื่อว่า ละเว้นอยู่ในโลกได้โดยชอบ
- [๓๗๖] ภิกษุล่วงพ้นความกำหนดที่ถือว่าเป็นของเรา
ในเบญจขันธ์ทั้งที่เป็นอดีตและอนาคต
มีปัญญาบริสุทธิ์ เป็นผู้หลุดพ้นจากอายตนะทั้งปวงได้เด็ดขาด
ชื่อว่า ละเว้นอยู่ในโลกได้โดยชอบ
- [๓๗๗] ภิกษุรู้แจ้งสภาวะที่ควรเข้าถึง จนได้บรรลุธรรม
เห็นการละอาสวะทั้งหลายเป็นวิวิธุ^๒
ไม่ติดข้องอยู่ในภพไหน ๆ
เพราะอุปธิทั้งปวงหมดสิ้นไปแล้ว
ชื่อว่า ละเว้นอยู่ในโลกได้โดยชอบ

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรมทั้งหลาย ในที่นี้หมายถึงอริยสัจ ๔ (ขุ.ส.อ. ๒/๓๗๕/๑๘๕)

^๒ วิวิธุ ในที่นี้หมายถึงนิพพาน (ขุ.ส.อ. ๒/๓๗๗/๑๘๖)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๑๔. รัมมิกสูตร

[๓๗๘] (พระพุทธเนรมิตทูลสรุปลังนี้)

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค

ที่พระองค์ตรัสมาทั้งหมดนั้นถูกต้องทีเดียว

ภิกษุใดมีความประพฤติเช่นนี้อยู่ประจำ

ฝึกฝนตนแล้ว เป็นผู้ข้ามสังโยชน์และโยคะทั้งปวงได้

ชื่อว่า ละเว้นอยู่ในโลกได้โดยชอบ

สัมมาปริพพาชณียสูตรที่ ๑๓ จบ

๑๔. รัมมิกสูตร

ว่าด้วยพระพุทธพจน์ตรัสโปรดรัมมิกอุบาสก

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-
เศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น รัมมิกอุบาสกพร้อมด้วยอุบาสก ๕๐๐ คน เข้าไป
เฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิवाทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูล
ด้วยคาถาว่า

[๓๗๙] ข้าแต่พระโคตมผู้มีพระปัญญาอันไพบุลย์

ข้าพระองค์ขอลุถามพระองค์ว่า

บรรดาสาวกที่ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต

กับสาวกที่เป็นอุบาสกอยู่ครองเรือนนั้น

สาวกที่ปฏิบัติตนอย่างไร จึงชื่อว่า เป็นสาวกที่ดี

[๓๘๐] พระองค์เท่านั้นทรงทราบชัดคดี^๑

และความข้ามพ้นไปจากคดี

เชิงอรรถ :

^๑ คติ หมายถึงการไปหรือภพที่สัตว์ไปเกิด มี ๕ คือ (๑) นรก (๒) กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน (๓) แดนเปรต
(๔) มนุษย์ (๕) เทพ (ข.ส.อ. ๒/๓๘๐/๑๘๘)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๕๘๘ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๑๔. ธรรมิกสูตร

ของชาวโลกพร้อมทั้งเทวโลก
ไม่มีใครที่เล็งเห็นประโยชน์ได้สุขุมลุ่มลึกเท่ากับพระองค์
บัณฑิตทั้งหลายพากันขนานนามพระองค์ว่า
เป็นพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ

[๓๘๑] พระองค์ผู้ทรงรู้แจ้งถุญยธรรม ทรงอนุเคราะห์เหล่าสัตว์
ได้ทรงประกาศพระญาณและธรรมทั้งปวง
ข้าแต่พระองค์ผู้มีสมันตจักขุ
พระองค์ไม่มีกิเลสตุจเครื่องปิดบังอันเปิดแล้ว
ทรงปราศจากมลทิน รุ่งเรืองอยู่ในโลกทั้งปวง

[๓๘๒] พญาข้างเอราวัณ^๑ ทราบว่าพระผู้มีพระภาค
เป็นผู้ทรงชนะบาปธรรมได้แล้ว
จึงเข้าไปเฝ้าพระองค์ถึงที่ประทับ
พญาข้างแม่นั้นได้ปรึกษาทูลถามปัญหา กับพระองค์
ฟังคำพยากรณ์แล้ว ได้บรรลุธรรม
มีความยินดีเปล่งสาธุการแล้วจากไป

[๓๘๓] ถึงแม่ท้าวเวสวัณ ซึ่งมีพระนามเดิมว่า ท้าวกุเวร
ก็ยังเสด็จเข้ามาเฝ้ากราบทูลถามปัญหาธรรม
พระองค์แม่ถูกท้าวเวสวัณนั้นทูลถาม
ก็ยังตรัสตอบจนท้าวเธอสดับแล้วมีความชื่นชมยินดีจากไป

[๓๘๔] คนต่างๆ เหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นพวกเดียรถีย์อาชีวกหรืออนิครนถ์
ผู้ชอบกล่าวยกตนข่มผู้อื่นทั้งหมด
ย่อมไม่เกินเหนือพระองค์ด้วยปัญญา
เหมือนคนที่หยุดอยู่ ไม่ทันคนที่เดินเร็วและไม่หยุด ฉะนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ ข้างเอราวัณ หมายถึงเทพบุตรชื่อเอราวัณเนรมิตกายเป็นพญาข้าง (ข.ส.อ. ๒/๓๗๘/๑๘๘)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๕๘๙ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๑๔. ธรรมิกสูตร

- [๓๘๕]   พวกพราหมณ์ผู้เฒ่า
 ที่มีปกติก้าววาทะเหล่าใดเหล่าหนึ่งก็ดี
 และพราหมณ์เหล่าอื่นที่สำคัญอยู่ว่า
 เราทั้งหลายผู้มีปกิต้าววาทะก็ดี
 ชนเหล่านั้นทั้งหมด ล้วนแต่ได้รับประโยชน์จากพระองค์
- [๓๘๖]   ข้าแต่พระผู้มีพระภาค
 ธรรมนี้^๑ที่พระองค์ทรงแสดงอย่างดีละเอียด
 และก่อให้เกิดสุขอย่างแท้จริง
 ข้าพระองค์ทั้งหมดตั้งใจฟังธรรมนั้น
 ข้าแต่พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐสุด
 ขอพระองค์โปรดตรัสพยากรณ์ปัญหา
 ที่พวกข้าพระองค์ทูลถามแล้วด้วยเถิด
- [๓๘๗]   ภิกษุพร้อมทั้งอุบาสกนี้ทั้งหมด
 ผู้นั่งประชุมกัน ณ ที่นี้ เพื่อต้องการจะฟัง
 จะตั้งใจฟังธรรมที่พระผู้มีพระภาค
 ผู้ทรงปราศจากมลทินตรัสรู้แล้ว
 เหมือนทวยเทพต่างตั้งใจฟังสภาวะดีของท้าววาสวะ ฉะนั้น
- [๓๘๘] (พระผู้มีพระภาคตรัสดังนี้)
 ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงตั้งใจฟังเรา
 เราจะให้เธอได้สดับธรรมคือข้อปฏิบัติกำจัดกิเลส
 และขอพวกเธอทั้งหมดจงประพฤติธรรมนั้น
 ภิกษุผู้มีปัญญาพิจารณาเห็นประโยชน์
 ควรปฏิบัติตนอยู่ทุกอิริยาบถที่สมควรแก่บรรพชิต

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรม ในที่นี้หมายถึงโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ (ข.สุ.อ. ๒/๓๘๖/๑๙๓)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๑๔. ธรรมิกสูตร

- [๓๘๙] ภิกษุไม่ควรออกเที่ยวไปในเวลาวิกาล
แต่ควรเที่ยวบิณฑบาตในหมู่บ้านตามเวลา
เพราะว่าภิกษุผู้ออกเที่ยวในเวลาวิกาล
กิเลสเครื่องข้อง^๑จะครอบงำ
เพราะฉะนั้น บุคคลผู้รู้ทั้งหลายจึงไม่ออกเที่ยวในเวลาวิกาล
- [๓๙๐] ภิกษุควรกำจัดความพอใจในกามคุณ ๕ เหล่านี้ คือ
รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสที่ทำให้เหล่าสัตว์หลงมัวเมา
เข้าไปยังโอกาสที่จะพึงบริโภคอาหารในเวลาเช้า ตามกาล
- [๓๙๑] อนึ่ง ภิกษุได้อาหารบิณฑบาตมาฉันภายในเวลาแล้ว
ควรกลับไปนั่งในที่สงัดตามลำพัง
ควบคุมอรรถภาพคือจิตได้อย่างมั่นคงแล้ว
กำหนดจิตพิจารณาอารมณ์ภายใน
ไม่ปล่อยจิตไปในอารมณ์ภายนอก
- [๓๙๒] ถ้าแม้ภิกษุนั้นจำเป็นจะต้องสนทนากับสาวกอื่น ๆ
หรือภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ก็ควรสนทนาธรรมที่ประณีต^๒นั้น
ไม่ควรกล่าวคำสอนสอเสียดกระทบวร้ายผู้อื่น
- [๓๙๓] มีคนพวกหนึ่งชอบกล่าววาจาโต้เถียงกัน
เราไม่สรรเสริญคนพวกนั้นผู้มีปัญญาน้อย
เพราะกิเลสเครื่องข้องที่เกิดจากการกล่าววาจาโต้เถียงกันนั้น
จะครอบงำคนพวกนั้น เพราะพวกเขา (เมื่อโต้เถียงกัน)
ย่อมทำจิตให้ไกลจากการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนา

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๑ หน้า ๑๔๙ ในเล่มนี้

^๒ ธรรมที่ประณีต หมายถึงกถาวัดถุ ๑๐ ประการ (ข.ส.อ. ๒/๓๙๒/๑๙๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๑๔. ธรรมิกสูตร

- [๓๙๔] สวากผู้มีปัญญาดี ฟังธรรมที่พระสุคตพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว
พิจารณาอาหารบิณฑบาต ที่อยู่อาศัย ที่นอนที่นั่ง น้ำใช้น้ำฉัน
และการซักผ้าสังฆาฏิที่สกปรกให้สะอาดแล้วจึงใช้สอยปัจจัย
- [๓๙๕] เพราะฉะนั้น ภิกษุจึงไม่ควรเป็นผู้ยึดติดในสิ่งเหล่านี้
คือ อาหารบิณฑบาต ที่นอนที่นั่ง น้ำใช้น้ำฉัน
และการซักผ้าสังฆาฏิที่สกปรกให้สะอาดนี้
เหมือนหยาดน้ำไม่ติดบนใบบัว ฉะนั้น
- [๓๙๖] ต่อไปนี้ เราจะบอกข้อปฏิบัติของคฤหัสถ์แก่พวกเธอ
คือสวากที่เป็นคฤหัสถ์ประพฤติอย่างไร
จึงยังประโยชน์ให้สำเร็จได้
จริงอยู่ สวากที่ยังมีความหวงแหนในไรนาเป็นต้น
ไม่สามารถที่จะบรรลุธรรมของภิกษุล้วน ๆ ได้
- [๓๙๗] สวากที่เป็นคฤหัสถ์ยกโทษในสัตว์ทุกจำพวก
ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ที่ยังหวาดสะดุ้ง และที่มั่นคงในโลกแล้ว
ไม่พึงฆ่าเอง ไม่พึงใช้ให้ผู้อื่นฆ่า และไม่พึงอนุญาตให้ใคร ๆ ฆ่า
- [๓๙๘] จากนั้น สวากที่เป็นคฤหัสถ์ รู้อยู่
ควรงดเว้นการถือเอาสิ่งของต่าง ๆ ในทุกหนทุกแห่ง ที่เจ้าของมิได้ให้
คือ ไม่พึงลักเอง ไม่พึงใช้ให้ผู้อื่นลัก และไม่พึงอนุญาตให้ใคร ๆ ลัก
พึงงดเว้นการถือเอาสิ่งของทั้งปวงที่เจ้าของมิได้ให้โดยเด็ดขาด
- [๓๙๙] สวากที่เป็นคฤหัสถ์ ผู้เข้าใจชัดแจ้ง
ควรงดเว้นพฤติกรรมอันมิใช่พรหมจรรย์
เหมือนคนเดินหลีกหลุมถ่านเพลิงที่มีไฟลุกโชน ฉะนั้น
แต่เมื่อไม่สามารถประพฤติพรหมจรรย์ได้
ก็ไม่ควรล่วงเกินภรรยาของผู้อื่น
- [๔๐๐] สวากผู้อยู่ในที่ประชุม หรือในที่สาธารณชน
และอยู่กับคนคนเดียว ไม่ควรพูดเท็จ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]

๑๔. ธรรมิกสูตร

ไม่ควรใช้ให้ผู้อื่นพูดเท็จ และไม่ควรรอนุญาตให้ใคร ๆ พูดเท็จ
ควรงดเว้นคำพูดที่ไม่เป็นจริงทั้งหมด

- [๔๐๑] สวากผู้เป็นคฤหัสถ์ไม่ควรประพฤติการดื่มน้ำเมา
ควรยินดีชอบใจธรรมคือการงดเว้นการดื่มน้ำเมานี้
ไม่ควรชักชวนผู้อื่นให้ดื่ม และไม่ควรรอนุญาตให้ใคร ๆ ดื่ม
เพราะรู้ชัดถึงโทษของการดื่มน้ำเมานั้นว่า มีความเป็นบ้าในที่สุด
- [๔๐๒] เพราะความเมานั่นเอง คนพาลทั้งหลายจึงทำบาปต่างๆ ได้
ทั้งยังชักชวนคนอื่น ๆ ผู้ประมาทให้ทำอีกด้วย
สวากที่เป็นคฤหัสถ์จึงควรงดเว้นการดื่มน้ำเมา
ที่ไม่เป็นบ่อเกิดแห่งความดี มีแต่ทำให้เป็นบ้า หลงลืม
ที่พวกคนปัญญาทึบชอบดื่มกันนี้
- [๔๐๓] สวากที่เป็นคฤหัสถ์ไม่ควรฆ่าสัตว์ ไม่ควรลักทรัพย์
ไม่ควรพูดเท็จ ไม่ควรดื่มน้ำเมา
ควรงดเว้นจากเมถุนที่เป็นความประพฤติไม่ประเสริฐ
ไม่ควรบริโภคอาหารในเวลาวิกาลในเวลากลางคืน
- [๔๐๔] ไม่ควรตัดทรงดอกไม้ ไม่ควรลูบไล้กายด้วยของหอม
ควรนอนบนเตียง บนพื้น หรือบนที่ที่ปูลาดไว้
บัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่า อุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล
พระพุทธเจ้าผู้ถึงที่สุดแห่งทุกขทรงประกาศไว้^๑
- [๔๐๕] และต่อไป สวากที่เป็นคฤหัสถ์ผู้มีใจเลื่อมใส
ควรเข้าจำอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ ให้บริบูรณ์ดี
ทุกวัน ๘ คำ ๑๔ คำ หรือ ๑๕ คำแห่งปีกษ
และตลอดปาฏิหาริกปีกษ^๒

เชิงอรรถ :

^๑ ข้อ ๔๐๓-๔ ดูเทียบ อง.ติก. (แปล) ๒๐/๗๑/๒๘๙-๒๙๐, อง.อฏฐก. (แปล) ๒๓/๔๓/๓๐๘

^๒ ปาฏิหาริกปีกษ หมายถึงกำหนดเวลา ๕ เดือน คือ เดือน ๘ ต้นแห่งวันเข้าพรรษา, ๓ เดือนภายในพรรษา,
เดือน ๑๒ (ข.สุ.อ. ๒/๔๐๕/๑๙๙)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๒. จุฬวรรค]
รวมพระสูตรที่มีในวรรค

- [๔๐๖] อันดับต่อไป สาวกที่เป็นคฤหัสถ์ผู้เข้าจำอุโบสถแต่เช้า
มีจิตเลื่อมใส เบิกบานใจอยู่เนื่อง ๆ มีปัญญาเข้าใจแจ้งชัด
ควรแจกจ่ายถวายข้าวน้ำแด่ภิกษุสงฆ์ตามสมควร
- [๔๐๗] สาวกที่เป็นคฤหัสถ์นั้น
ควรบำรุงเลี้ยงมารดาบิดาโดยชอบธรรม
ควรประกอบการค้าขายที่ชอบธรรม^๑
เป็นผู้ไม่ประมาทประพฤติวัตรแห่งคฤหัสถ์นี้อยู่
ยอมไปเกิดในหมู่เทพที่ชื่อว่าสยัมปภา^๒

ธัมมิกสูตรที่ ๑๔ จบ

จุฬวรรคที่ ๒ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. รตนสูตร	๒. อามคันธสูตร
๓. หิริสูตร	๔. มงคลสูตร
๕. สุจีโลมสูตร	๖. ธัมมจริยสูตร
๗. พรหมณธัมมิกสูตร	๘. นาวาสสูตร
๙. กิงสีลสูตร	๑๐. อัญญาสูตร
๑๑. ราหุลสูตร	๑๒. วังคีสสูตร
๑๓. สัมมาปริพพาชนียสูตร	๑๔. ธัมมิกสูตร

เชิงอรรถ :

^๑ การค้าขายที่ชอบธรรม หมายถึงการค้าขายที่เว้นจากการค้าที่ไม่ชอบธรรม ๕ อย่าง คือ (๑) สัตถวณิชชา (ค้าขายอาวุธ) (๒) สัตตวณิชชา (ค้าขายมนุษย์) (๓) มังสวณิชชา (ค้าขายเนื้อสัตว์) (๔) มัชชวณิชชา (ค้าขายน้ำเมา) (๕) วิสวณิชชา (ค้าขายยาพิษ) (ข.ส.อ. ๒/๔๐๗/๒๐๐)

^๒ สยัมปภา หมายถึงหมู่เทวดาที่มีแสงสว่างในตัว มีอยู่ในสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น (ข.ส.อ. ๒/๔๐๗/๒๐๐)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑. ปัพพัชชาสูตร

๓. มหาวรรค

หมวดว่าด้วยเรื่องใหญ่

๑. ปัพพัชชาสูตร

ว่าด้วยการสรรเสริญการบรรพชา

(ท่านพระอานนท์เถระกล่าวสรรเสริญการบรรพชา ณ พระเชตวันดังนี้)

[๔๐๘] ข้าพเจ้าจักสรรเสริญการบรรพชา

อย่างทีพระผู้มีพระภาค

ผู้มีพระจักษุทรงบรรพชา

และอย่างทีพระองค์ทรงพิจารณารอบคอบ

จึงพอพระทัยการบรรพชา

[๔๐๙] พระพุทธองค์ทรงเห็นว่าการอยู่ครองเรือนนี้

คับแคบ^๑ เป็นบ่อเกิดทุกข์คือกิเลส

และทรงเห็นว่า การบรรพชาปลอดโปร่ง

จึงเสด็จออกบรรพชา

[๔๑๐] พระพุทธองค์ครั้งบรรพชาแล้ว

ทรงเว้นบาปกรรมทางกายและละละวชิหุจริตได้

ทรงชำระอาชีวะให้หมดจด

[๔๑๑] พระพุทธองค์ผู้มีพระลักษณะอันประเสริฐทั่วพระวรกาย

เสด็จไปถึงกรุงราชคฤห์ คิริพพชนคร^๒ แคว้นมคธ

ได้เสด็จเที่ยวไปเพื่อทรงบิณฑบาต

เชิงอรรถ :

^๑ คับแคบ หมายถึงหมดโอกาสบำเพ็ญกุศล เพราะถูกรบกวนด้วยบุตรภรรยา และถูกรบกวนด้วยกิเลส (ข.ส.อ. ๒/๔๐๙/๒๐๑)

^๒ คำว่า "คิริพพชนคร" คือ ชื่อของกรุงราชคฤห์นั่นเอง ที่มีชื่อว่า คิริพพชนคร เพราะตั้งอยู่ท่ามกลางระหว่างภูเขา ๕ ลูก คือ (๑) ภูเขาปัทมา (๒) ภูเขาคิชฌกุฏ (๓) ภูเขาเวภาระ (๔) ภูเขาอิสสิคิลิ (๕) ภูเขาเวปุลละ ภูเขา ทั้ง ๕ ลูกนี้เป็นเสมือนรั้วหรือกำแพงล้อมรอบ (คิริ = ภูเขา + พพ = ร้ว + นคร) (ข.ส.อ. ๒/๔๑๑/๒๐๒)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑. ปัพพัชชาสูตร

- [๔๑๒] พระเจ้าพิมพิสารประทับยืนอยู่บนปราสาท
ได้ทอดพระเนตรเห็นพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น
ครั้นได้ทรงเห็นพระพุทธองค์ทรงสมบูรณ์ด้วยพระลักษณะ
จึงได้ตรัสตั้งนี้ว่า
- [๔๑๓] ท่านผู้เจริญทั้งหลาย พวกท่านจงพิจารณาดูภิกษุรูปนี้เกิด
ภิกษุรูปนี้มีรูปร่างงาม สมส่วน สะอาด
เยื้องย่างโดยสรวม และทอดสายตาเพียงชั่วแอก
- [๔๑๔] มีจักขุทอดลง มีสติ ภิกษุรูปนี้
หาเหมือนกับผู้ออกบวชจากตระกูลต่ำไม่
ราชทูตทั้งหลายจงรีบไปสืบดูให้รู้ว่า
ภิกษุรูปนี้จะจาริกไปไหน
- [๔๑๕] ราชทูตที่พระเจ้าพิมพิสารทรงส่งไปนั้น
ได้เดินตามหลังไปเพื่อสืบดูว่า
ภิกษุรูปนั้นจะจาริกไปไหน และพักอยู่ที่ไหน
- [๔๑๖] พระพุทธองค์เสด็จไปตามลำดับบ้าน ทรงคุ้มครองอินทรีย์
ทรงสำรวมดีแล้ว มีสติสัมปชัญญะมั่นคง
ทรงรับบิณฑบาตแต่พอประมาณ
- [๔๑๗] พระมณีเสด็จเที่ยวบิณฑบาต
แล้วเสด็จออกจากพระนคร
เสด็จขึ้นไปยังปิ่นทวารรพตด้วยทรงดำริว่า
จะประทับอยู่ ณ ที่นั้น
- [๔๑๘] ราชทูตทั้ง ๓ เห็นพระพุทธองค์เสด็จเข้าไปสู่ที่พัก
จึงพากันเข้าไปเฝ้า ส่วนราชทูตคนหนึ่ง
กลับมากราบทูลพระเจ้าพิมพิสารว่า
- [๔๑๙] ขอเดชะ महाराजเจ้า
ภิกษุรูปนั้นพักอยู่ที่ถ้ำด้านหน้าภูเขาปิ่นทวาร
เหมือนเสือโคร่ง โคอุสภราช และราชสีห์ที่ซอกเขา ฉะนั้น

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑. ปัพพัชชาสูตร

- [๔๒๐]   พระเจ้าพิมพิสารทรงสดับคำของราชทูตแล้ว
ทรงรีบเสด็จไปยังภูเขาบิณฑวะ
โดยพระราชพาหนะชั้นเยี่ยม
- [๔๒๑]   ท้าวเธอได้เสด็จไปจนสุดทางที่พระราชพาหนะจะสามารถไปได้
จึงเสด็จลงจากพระราชพาหนะ
เสด็จพระราชดำเนินต่อไปด้วยพระบาท
เข้าไปถึงบิณฑวบรรพตนั้นแล้วประทับนั่ง
- [๔๒๒]   ท้าวเธอครั้นประทับนั่งแล้ว
ได้ทรงสนทนาปราศรัยเป็นธรรมเนียมระลึกถึงกัน
ครั้นผ่านการสนทนาปราศรัยแล้วได้ตรัสตั้งนี้ว่า
- [๔๒๓]   พระคุณเจ้ายังหนุ่มแน่น เพิ่งผ่านปฐมวัยเมื่อไม่นานนี้
ถึงพร้อมด้วยความผุดผ่องแห่งวรรณะ
เหมือนกษัตริย์สุขุมลชาติ
- [๔๒๔]   ข้าพเจ้าจะมอบโภคสมบัติให้
ขอท่านจงเป็นจอมทัพยังหมู่พลกายในห้วงดงาม
บริโภคสมบัติอยู่เถิด
พระคุณเจ้าจงบอกชาติกำเนิดด้วยเถิด
- [๔๒๕] (พระพุทธองค์ตรัสตั้งนี้)
                  มหาบพิตร มีชนบทแห่งหนึ่งตั้งอยู่ในแคว้นโกศล
ตรงด่านข้างหิมวันตประเทศ
เป็นเมืองที่มั่งคั่ง ประชาชนขยันขันแข็ง
- [๔๒๖]   อาตมภาพมีนามตามโคตรว่าอาทิตย
มีนามตามชาติกำเนิดว่าศากยะ
ไม่ปรารถนากามสุข
จึงออกจากตระกูลนั้นมาบวชเป็นบรรพชิต

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๒. ปธานสูตร

[๔๒๗]   อาตมภาพเห็นโทษในกามทั้งหลาย
เห็นการออกบวชว่าเป็นทางเกษม
จะจาริกไปเพื่อบำเพ็ญเพียร
ใจของอาตมภาพ ยินดีในการบำเพ็ญเพียรนั้น

ปัพพัชชาสูตรที่ ๑ จบ

๒. ปธานสูตร

ว่าด้วยความเพียรอย่างเด็ดเดี่ยว

(พระผู้มีพระภาคตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายดังนี้)

[๔๒๘]   เราตั้งจิตบำเพ็ญเพียร ชะมักเขม้น เพ่งพินิจอยู่
เพื่อบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ
อยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา นั้น

[๔๒๙]   มารได้เข้ามาหาพร้อมทั้งกล่าวถ้อยคำแสดงความเอ็นดูว่า
ท่านมีร่างกายผ่ายผอม มีผิวพรรณชुบชืด ใกล้จะตายอยู่แล้ว

[๔๓๐]   ท่านมีโอกาสตายถึง ๑,๐๐๐ ส่วน
โอกาสรอดชีวิตมีเพียงส่วนเดียวเท่านั้น
ท่านเอ๋ย การที่ท่านมีชีวิตอยู่นั้นดีแล้ว
เพราะเมื่อมีชีวิตอยู่ ท่านก็จักบำเพ็ญบุญทั้งหลายได้

[๔๓๑]   ท่านประพฤติพรหมจรรย์^๑ และบูชาไฟอยู่
ก็ชื่อว่าสั่งสมบุญไว้มาก ท่านจักบำเพ็ญเพียรไปทำไม

[๔๓๒]   ทางเพื่อความเพียรดำเนินไปถึงยาก ทำได้ยาก
ยากยิ่งนักที่จะก่อผลสำเร็จ
มารได้ยื่นกล่าวคาถาเหล่านี้ อยู่ใกล้ ๆ เราผู้จะเป็นพุทธะ

เชิงอรรถ :

^๑ พรหมจรรย์ ในที่นี้หมายถึงเมถุนวิริติ (ขุ.ส.อ. ๒/๔๓๑/๒๐๘)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๒. ปธานสูตร

- [๔๓๓] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบมารผู้กล่าวอย่างนั้นว่า
 มารผู้มีบาป ผู้เป็นเผ่าพันธุ์ของคนประมาท
 ท่านมาที่นี้มีความประสงค์ใด
- [๔๓๔] เราไม่มีความต้องการบุญแม้แต่น้อย
 ความจริง ท่านผู้เป็นมาร
 ควรไปบอกแก่คนผู้ต้องการบุญ
- [๔๓๕] เพราะเหตุไร ท่านจึงเฝ้าเพียรถามเรา
 ผู้มีทั้งศรัทธา ตบะ วิริยะ และปัญญา
 ผู้มีจิตมุ่งมั่น มีความเป็นอยู่อย่างนี้
- [๔๓๖] กระแสแม่น้ำทุกสาย ลมนี้สามารถพัดให้เหือดแห้งได้
 แต่ว่าเลือดของเราผู้มีจิตมุ่งมั่นไม่เหือดแห้งไปแม้สักหยดเลย
- [๔๓๗] เมื่อเลือดกำลังเหือดแห้งไป ดี เสดดก็กำลังเหือดแห้งไปด้วย
 และเมื่อเนื้อกำลังจะหมดสิ้นไป แต่จิตของเราก็งยังฝังใส
 สติ และปัญญาก็ฝังใส สมาธิของเราก็งยังตั้งมั่นขึ้นไปอีก
- [๔๓๘] เรานั้นถึงจะได้รับทุกขเวทนาอันแรงกล้าอยู่อย่างนี้
 จิตก็หาได้หวนคั่นถึงกามทั้งหลายไม่
 ท่านจงคอยดูภาวะที่เราเป็นสัตว์บริสุทธิ
- [๔๓๙] กิเลสกามทั้งหลาย เราเรียกว่าเสนากองที่ ๑ ของท่าน
 ความไม่ยินดี เราเรียกว่าเสนากองที่ ๒ ของท่าน
 ความหิวกระหาย เราเรียกว่าเสนากองที่ ๓ ของท่าน
 ตัณหา(ความทะยานอยาก) เราเรียกว่าเสนากองที่ ๔ ของท่าน
- [๔๔๐] ถีนมิทธะ(ความหดหู่และเชื่องซึม)
 เราเรียกว่าเสนากองที่ ๕ ของท่าน
 ความกลัว เราเรียกว่าเสนากองที่ ๖ ของท่าน
 วิจิกิจฉา(ความลังเลสงสัย) เราเรียกว่าเสนากองที่ ๗ ของท่าน
 มกขะ(ความลบหลู่คุณท่าน) และถัมภะ(ความหิวดี้อ)
 เราเรียกว่าเสนากองที่ ๘ ของท่าน

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๒. ปธานสูตร

- [๔๔๑] ลาก ความสรรเสริญ สักการะ และยศที่ได้มาที่ผิดๆ
เราเรียกว่าเสนากองที่ ๙ ของท่าน
การยกตนและข่มผู้อื่น เราเรียกว่าเสนากองที่ ๑๐ ของท่าน
- [๔๔๒] มารเอ๋ย เสนาของท่านผู้มีธรรมดำนี้นี้
มีปกติประหารสมณพราหมณ์
คนขลาดเอาชนะเสนานั้นไม่ได้
แต่คนกล้า เอาชนะเสนามารได้แล้วย่อมได้รับสุข^๑
- [๔๔๓] แม้เรานี้ก็รักษาหญา มุงกระต่ายไว้
นำดีเตียน(ถ้า)ชีวิตของเรา(จะพ่ายแพ้)
เราตายเสียในสงครามประเสริฐกว่า
แพ้แล้วเป็นอยู่จะประเสริฐอะไร
- [๔๔๔] สมณพราหมณ์บางพวกตกอยู่ในอำนาจเสนาของท่านแล้ว
ยอมไม่ปรากฏเกียรติคุณ
และยอมไม่รู้ทางที่เหล่าท่านผู้มีวัตรดีดำเนินไปอยู่
- [๔๔๕] เราได้เห็นมารชี้ข้างเป็นพาหนะ
นำเสนาออกมาโดยรอบทิศ
จึงเตรียมเผชิญหน้าเพื่อจะต่อสู้
โดยมั่นใจว่า มารอย่าหวังที่จะให้เราลุกจากที่
- [๔๔๖] ชาวโลกพร้อมทั้งเทวโลก
ไม่สามารถเอาชนะเสนาของท่านนั้นได้
แต่เราจะใช้ปัญญาเป็นอาวุธ
ทำลายเสนาท่านนั้นให้พินาศ
เหมือนคนใช้ก้อนหินทุบภาชนะดิน
ทั้งที่ยังไม่ได้เผาและที่เผาแล้วให้แตกไป ฉะนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.ม. (แปล) ๒๙/๒๘/๑๑๖, ๑๔๖/๒๗๗, ข.จ. (แปล) ๓๐/๔๗/๑๙๘

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๒. ปธานสูตร

- [๔๔๗] เราจักเจริญสมาธิกับปะให้เชี่ยวชาญ
และตั้งสติไว้อย่างมั่นคงแล้ว
เที่ยวจาริกแนะนำพร้าสอนสาวกจำนวนมากไปทุกแคว้นแคว้น
- [๔๔๘] สาวกผู้ไม่ประมาทเหล่านั้น มีจิตมุ่งมั่น
ปฏิบัติตามคำสอนของเรา เป็นผู้หมดความปรารถนา
ก็จะเข้าถึงสถานที่ซึ่งเหล่าชนผู้ไปแล้ว ไม่เศร้าโศก
- [๔๔๙] (มารกล่าวดังนี้)
ข้าพเจ้าได้สะกดรอยตามพระผู้มีพระภาคนานถึง ๗ ปี
ก็ยังหาโอกาสที่จะทำลายพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงพระสิริไม่ได้เลย
- [๔๕๐] กาดัวหนึ่งบินอูรอบ ๆ แทนศิลา
ที่มีสีคล้ายมันชัน ด้วยคิดว่า
'เรากำลังจะได้ของอ่อนนุ่มในสิ่งนี้
ความยินดีพอใจก็จะมีแก่เรา'
(แต่เมื่อไม่ได้ความพอใจ รู้ว่า 'นี่คือแทนศิลา' จึงหลีกไป)^๑
- [๔๕๑] ข้าพเจ้าก็เช่นเดียวกัน ตั้งใจว่า
จะมารบกวนก่อความรำคาญพระทัย
ให้พระสมณโคดมเพื่อเสด็จลุกหนีไป
แต่ข้าพเจ้ากลับไม่ได้รับความยินยอมจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
เกิดความท้อแท้จึงหลีกไป
- [๔๕๒] เมื่อมารนั้นกำลังเศร้าโศกมาก
พิณที่หีบอยู่นั้นจึงตกลงจากรักแร้
ลำดับนั้น มารนั้นผู้เสียใจ
ได้อันตรธานหายไปในที่นั้นเอง

ปธานสูตรที่ ๒ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ข้อความนี้แปลเพิ่มเติมตามนัยอรรถกถา (ขุ.สุ.อ. ๒/๔๔๙-๔๕๑/๒๑๔-๒๑๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๓. สุภาสิตสูตร^๑

๓. สุภาสิตสูตร^๑

ว่าด้วยวาทาสภาสิต ๔ ประการ

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลาย
มาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาค
จึงได้ตรัสตั้งนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย วาจาที่ประกอบด้วยองค์ ๔ ประการ เป็นสุภาสิต ไม่เป็น
ทุพภาสิต ไม่มีโทษ และวิญญูชนทั้งหลายไม่ติเตียน

วาทาที่ประกอบด้วยองค์ ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. กล่าววาทาสภาสิตอย่างเดียว ไม่กล่าววาทาทุพภาสิต
๒. กล่าววาทาที่เป็นธรรมอย่างเดียว ไม่กล่าววาทาที่ไม่เป็นธรรม
๓. กล่าววาทาเป็นที่รักอย่างเดียว ไม่กล่าววาทาไม่เป็นที่รัก
๔. กล่าววาทาสัตย์จริงอย่างเดียว ไม่กล่าววาทาหละหลวม

ภิกษุทั้งหลาย วาจาที่ประกอบด้วยองค์ ๔ ประการนี้แล เป็นสุภาสิต ไม่เป็น
ทุพภาสิต ไม่มีโทษ และวิญญูชนทั้งหลายไม่ติเตียน”

พระผู้มีพระภาคผู้พระสุคตศาสดา ครั้นตรัสไวยวาทาภาสิตนี้แล้ว จึงได้ตรัส
คาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๔๕๓] สัตบุรุษกล่าวว่าวาทาสภาสิตเป็นวาทาส่งสุด (นั่นเป็นองค์ที่ ๑)

บุคคลพึงกล่าววาทาที่เป็นธรรม

ไม่พึงกล่าววาทาที่ไม่เป็นธรรม นั่นเป็นองค์ที่ ๒

บุคคลพึงกล่าววาทาเป็นที่รัก

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ส.ส. (แปล) ๑๕/๒๑๓/๓๐๘

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๓. สุภาสิตตสูตร

“ไม่พึงกล่าววาจามิเป็นที่รัก นั้นเป็นองค์ที่ ๓

บุคคลพึงกล่าววajasัตย์

ไม่พึงกล่าววจาเหล่าเหล่า นั้นเป็นองค์ที่ ๔

ลำดับนั้น ท่านพระวังคีสะลุกจากอาสนะ ห่มจีวรเฉวียงบ่า ยืนประนมมือไป
ทางพระผู้มีพระภาคประทับ แล้วได้กราบทูลตั้งนี้ว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค
ข้าพระองค์เข้าใจพระภษิตของพระองค์แจ่มแจ้ง ข้าแต่พระสุคต ข้าพระองค์เข้าใจ
พระภษิตของพระองค์แจ่มแจ้ง พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า “วังคีสะ เธอจงเข้าใจภษิตของเราอย่างแจ่มแจ้งเกิด”

ลำดับนั้น ท่านพระวังคีสะได้กล่าวชมเชยพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาอย่างเหมาะสม
เฉพาะพระพักตร์ว่า

[๔๕๔] บุคคลพึงกล่าววจาที่ไม่เป็นเหตุทำตนให้เดือดร้อน
และไม่เบียดเบียนผู้อื่น วาจานั้นเป็นวจาสุภษิตแท้

[๔๕๕] บุคคลพึงกล่าวเฉพาะวจาเป็นที่รัก เป็นที่ถูกใจผู้ฟัง
พึงเว้นคำลามกทั้งหลายเสีย กล่าวแต่วจาเป็นที่รักแก่คนอื่น

[๔๕๖] วajasัตย์เป็นวจาไม่ตาย นี้เป็นของเก่า
สัตบุรุษล้วนดำรงมั่นอยู่ในสัจจะทั้งที่เป็นอรรถและเป็นธรรม

[๔๕๗] พระพุทธเจ้าตรัสพระวจาใด อันเป็นวจาเกษม
เพื่อการบรรลุนิพพาน เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์
วจา นั้นแลเป็นวจาอดเยี่ยมกว่าวจาทั้งหลาย

สุภาสิตตสูตรที่ ๓ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๔. สุนทรិการทวาชสูตร

๔. สุนทริการทวาชสูตร

ว่าด้วยสุนทริการทวาชพราหมณ์

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำสุนทรिका แคว้นโกศล สมัยนั้น สุนทริการทวาชพราหมณ์กำลังประกอบพิธีบูชาไฟ บำเรอการบูชาไฟ อยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำสุนทรिका ครั้นเสร็จสิ้นพิธีแล้วก็ลุกจากที่นั่ง เหลียวดูทิศทั้ง ๔ โดยรอบด้วยคิดว่า "ใครกันควรบริโภคร่างที่เหลือนี้" พลันเลื้อบไปเห็น พระผู้มีพระภาคประทับนั่งห่มคลุมพระวรกายจนถึงพระเศียรอยู่ที่โคนไม้ต้นหนึ่ง จึงใช้มือซ้ายถือเครื่องเซ่นที่เหลือ มือขวาถือคนโทเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ

ทันใดนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเปิดผ้าคลุมพระเศียรออก เพราะได้สดับเสียง ฝีเท้าของสุนทริการทวาชพราหมณ์ ขณะนั้นสุนทริการทวาชพราหมณ์กล่าวขึ้นว่า "นี่คนหัวโล้น นี่คนหัวโล้น" ตั้งใจจะหันหลังกลับจากที่นั่น แต่แล้วได้จุกคิดว่า "อันที่จริง พราหมณ์บางพวกในโลกนี้ก็หัวโล้นเหมือนกัน เพราะฉะนั้น เราควรเข้าไปถามชาติตระกูล" ครั้นคิดเช่นนั้นแล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้กล่าววว่า "ท่านมีชาติกำเนิดอะไร"

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสตอบสุนทริการทวาชพราหมณ์ด้วยพระคาถาดังนี้ว่า

[๔๕๘] เราไม่ใช่พราหมณ์ ไม่ใช่ราชโอรส ไม่ใช่แพศย์

หรือคนวรรณะใดวรรณะหนึ่ง

เรากำหนดรู้โคตรของปฤชนทั้งหลายแล้ว

ไม่มีความกังวล ประพติตนอยู่ในโลกด้วยปัญญา

[๔๕๙] เรานุ่งห่มไตรจีวร ไม่มีเรือน ปลงผมแล้ว

ควบคุมตน สงบระงับได้

ไม่คลุกคลีกับหมู่คน เทียวจาริกไปในโลก

การที่ท่านถามเราถึงโคตรวงศ์นั้นไม่สมควรเลย

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๔. สนทริกภราทวาชสูตร

[๔๖๐] (พราหมณ์ทูลถามดังนี้)

พราหมณ์ พราหมณ์ทั้งหลายด้วยกันเท่านั้น
ที่จะถามว่า ท่านเป็นพราหมณ์หรือไม่

[๔๖๑] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

ถ้าท่านเรียกตัวเองว่าพราหมณ์
แต่มาสนทนากับเราผู้มีใช้พราหมณ์
เพราะฉะนั้น เราจะถามท่านถึงเรื่องสวาริตร์ฉันท^๑
ที่มี ๓ บาท ๒๔ พยางค์

[๔๖๒] (พราหมณ์ทูลถามดังนี้)

ฤาษี มนุषะ กษัตริย์ และพราหมณ์เป็นจำนวนมากในโลกนี้
อาศัยอะไร จึงพากันนุช้ายัญแก่เทวดาทั้งหลาย

[๔๖๓] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

เราขอชี้แจงว่า บุคคลผู้ถึงที่สุดแห่งทุกข์ จบเวท
พึงได้รับเครื่องบูชาในกาลแห่งยัญพิธีของผู้ใด
การประกอบพิธีนุช้ายัญของผู้นั้น จึงจะสำเร็จผลมาก

[๔๖๔] (พราหมณ์กราบทูลดังนี้)

การนุช้ายัญของข้าพเจ้านั้น ชื่อว่าสำเร็จผลแน่แท้
เพราะได้พบเห็นบุคคล ผู้จบเวทเช่นพระองค์
ก็เพราะยังไม่พบบุคคลผู้ทรงคุณเช่นกับพระองค์
คนอื่น ๆ จึงได้กินเครื่องเช่น

เชิงอรรถ :

^๑ สวาริตร์ฉันท โดยทั่วไปหมายถึงบทสวดในคัมภีร์พระเวท แต่ในที่นี้พระพุทธรองค์ทรงหมายเอาอริยสวาริตร์
คือ พุทธัง สรณัง คัจฉามิ, ธัมมัง สรณัง คัจฉามิ, สังฆัง สรณัง คัจฉามิ (ข.สุ.อ. ๒/๔๖๑/๒๒๖)

พระสดตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๔. สนทริกภารทวาชสูตร

[๔๖๕] (พระผู้มีพระภาคตรัสดังนี้)

พราหมณ์ เพราะฉะนั้น ท่านผู้มีความต้องการด้วยประโยชน์นี้
 จงเข้ามาถามเถิด ท่านก็จะได้พบบุคคลผู้สงบ
 กำจัดความโกรธได้ ไม่มีความทุกข์
 ไม่มีความหวัง มีปัญญาดี ในโลกนี้แน่นอน

[๔๖๖] (พราหมณ์ทูลถามดังนี้)

ข้าพเจ้ายินดีในการบูชาบุญ ประรณาทที่จะบูชาบุญ
 แต่ข้าพเจ้ายังไม่รู้ ขอพระองค์โปรดตรัสสอนข้าพเจ้า
 โปรดตรัสบอกสถานที่ที่การบูชาบุญจะสำเร็จผล
 ให้ข้าพเจ้าทราบด้วยเถิด

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "พราหมณ์ ถ้าอย่างนั้น ท่านจงตั้งใจฟังเถิด เราจะ
 แสดงธรรมแก่ท่าน"

[๔๖๗] ท่านอย่าถามถึงชาติตระกูลเลย

จงถามเฉพาะธรรมที่ประพุดิเถิด
 ไฟย่อมเกิดจากไม้
 แม้ผู้ที่เกิดในสกุลต่ำก็สามารถเป็นมุนี
 มีปัญญา กัดกันอกุศลวิตกได้ด้วยหิริ
 เป็นบุรุษอาชาไนยได้

[๔๖๘] พราหมณ์ผู้มั่งบุญ ควรบูชา

จัดถวายเครื่องไทยธรรมให้เหมาะแก่กาล
 แก่พระทักษิไณยบุคคลผู้ฝึกตนจนบรรลุสัจจะ
 สมบูรณ์ด้วยการฝึกอินทรีย์
 ผู้จบเวท อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว

[๔๖๙] พราหมณ์ผู้มั่งบุญ ควรบูชา

จัดถวายเครื่องไทยธรรมให้เหมาะแก่กาล
 แก่เหล่าชนผู้ละกามทั้งหลายได้แล้ว ไม่ยึดมั่น

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๔. สนทริกภารทวาชสูตร

สำรวมตนเคร่งครัด เทียวไปอยู่

เหมือนกระสวยที่ไปตรง

[๔๗๐] พราหมณ์ผู้มั่งบุญ ควรบูชา

จัดถวายเครื่องไทยธรรมให้เหมาะแก่กาล

แก่เหล่าชนผู้ปราศจากราคะ มีอินทรีย์มั่นคงดีแล้ว

หลุดพ้นจากกิเลส เหมือนดวงจันทร์พ้นจากราหุจัน จะนั้น

[๔๗๑] พราหมณ์ผู้มั่งบุญ ควรบูชา

จัดถวายเครื่องไทยธรรมให้เหมาะแก่กาล

แก่เหล่าชนผู้ไม่เกี่ยวข้องกับด้วยกิเลส มีสติอยู่ทุกเมื่อ

ละนามรูปที่ยึดถือว่าเป็นของเราได้แล้ว เทียวไปอยู่ในโลก

[๔๗๒] ตถาคตละกามทั้งหลายได้

มีปกติครองงำกามทั้งหลาย เทียวไป

รู้ที่สุดแห่งชาติและมรณะ

ดับกิเลสเครื่องเร้าร้อนได้เด็ดขาดแล้ว

เป็นผู้เยือกเย็นเหมือนห้วงน้ำ ควรแก่เครื่องบูชา

[๔๗๓] ตถาคตผู้เสมอพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

อยู่ห่างไกลจากบุคคลผู้ไม่เสมอทั้งหลาย มีปัญญาหาที่สุดมิได้

เป็นผู้อันค้นหาและทิวฐิไม่แปดเปื้อน ไม่ว่าในโลกนี้หรือโลกไหน ๆ

ย่อมควรแก่เครื่องบูชา

[๔๗๔] ตถาคต ไม่มีมายา ไม่มีมานะ ปราศจากโลภะ

ไม่ยึดถือสิ่งว่าเป็นของเรา

ไม่มีความหวัง กำจัดความโกรธ

ดับกิเลสเครื่องเร้าร้อนได้เด็ดขาด

เป็นพราหมณ์ผู้ลอยบาปได้แท้จริง

ละมลทินคือความโศกได้แล้ว ย่อมควรแก่เครื่องบูชา

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๔. สนทริกภารทวาชสูตร

- [๔๗๕] ตถาคตละตัณหาและทิฏฐิ
อันเป็นกิเลสนอนเนื่องประจำใจได้แล้ว
ไม่มีตัณหาและทิฏฐิเครื่องยึดถือใด ๆ
ชื่อว่าหมดความยึดมั่นในโลกนี้หรือโลกอื่น
ย่อมควรแก่เครื่องบูชา
- [๔๗๖] ตถาคตมีจิตเป็นสมาธิ ข้ามพ้นโอชะได้เด็ดขาด
และรู้ธรรมด้วยปัญญาอันยอดเยี่ยม
หมดสิ้นอาสวะ ทรงไว้ซึ่งร่างกายเป็นร่างกายสุดท้าย
ย่อมควรแก่เครื่องบูชา
- [๔๗๗] ภวาสวะ^๑และวาทจาหยาบคาย
ตถาคตกำจัดให้สิ้นได้ ไม่มีอยู่
เป็นผู้จวบเวท หลุดพ้นแล้วในธรรมทั้งปวง^๒
ย่อมควรแก่เครื่องบูชา
- [๔๗๘] ตถาคตผู้ล่วงพ้นกิเลสเครื่องข้อง ไม่มีธรรมเครื่องข้อง
เมื่อคนทั่วไปติดข้องเพราะมานะ ตถาคตขจัดมานะได้
กำหนดรู้ทุกข์พร้อมทั้งเขตและที่ตั้ง ย่อมควรแก่เครื่องบูชา
- [๔๗๙] ตถาคตไม่อิงอาศัยความหวัง มีปกติเห็นความสังัด
ล่วงพ้นทิฏฐิที่ผู้อื่นรู้จัก
ไม่มีกิเลสเครื่องยึดเหนี่ยวใด ๆ ย่อมควรแก่เครื่องบูชา
- [๔๘๐] ตถาคตรู้แจ้งธรรมทั้งที่ดีและเลว
กำจัดให้สูญสิ้นได้เด็ดขาดแล้ว เป็นผู้สงบ
น้อมจิตไปในธรรมเป็นที่สิ้นอุปาทาน ย่อมควรแก่เครื่องบูชา

เชิงอรรถ :

^๑ **ภวาสวะ** หมายถึงราคะที่ประกอบด้วย (๑) ภวตัณหา (ความทะยานอยากในภพ) (๒) ฌานนิกันติ (ความยึดติดในฌาน) (๓) สัสสตทิฏฐิ (ความเห็นที่เที่ยง) (ขุ.ส.อ. ๒/๔๗๗/๒๓๒)

^๒ **ธรรมทั้งปวง** หมายถึงขันธและอายตนะเป็นต้น (ขุ.ส.อ. ๒/๔๗๗/๒๓๒)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๔. สุนทรិภการทวาชสูตร

- [๔๘๑] ตถาคตมีปกติเห็นภาวะที่สิ้นสุดการเกิด
 ขจัดสังโยชน์อันเป็นทางแห่งราคะได้หมดสิ้น
 เป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่มีโทษ ปราศจากมลทิน
 หมดกิเลสเครื่องเศร้าหมอง ย่อมควรแก่เครื่องบูชา
- [๔๘๒] ตถาคตไม่พิจารณาเห็นตนโดยความเป็นตน^๑
 มีจิตตั้งมั่น ปฏิบัติตรง ดำรงตนมั่นคง ไม่หวั่นไหว
 ไม่มีกิเลสจุดตะปุดจริงใจ หมดความสงสัย ย่อมควรแก่เครื่องบูชา
- [๔๘๓] ตถาคตไม่มีเหตุเกิดโมหะใด ๆ
 มีปกติเห็นด้วยญาณในธรรมทั้งปวง
 ทรงไว้ซึ่งร่างกายเป็นร่างกายสุดท้าย
 และบรรลुพระสัมมาสัมโพธิญาณที่ยอดเยี่ยมอันเกษม
 ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ ตถาคตนับว่ามีความบริสุทธิ์ที่น่าบูชา
 จึงควรแก่เครื่องบูชา
- [๔๘๔] (พราหมณ์กราบทูลดังนี้)
 การบูชาของข้าพระองค์
 จะเป็นการบูชาที่ถูกต้องอย่างแน่แท้
 เพราะได้พบบุคคล ผู้จบเวทเช่นพระองค์
 ขอพระผู้มีพระภาคผู้ทรงเป็นพรหมโดยประจักษ์
 โปรดทรงรับ ทรงบริโศคเครื่องบูชาของข้าพระองค์ด้วยเถิด
- [๔๘๕] (พระผู้มีพระภาคตรัสดังนี้)
 พราหมณ์ เราไม่บริโศคโภชนะ
 ที่ได้มาเพราะการขับกล่อม
 ธรรมนั้นมิใช่ธรรมของผู้พิจารณา

เชิงอรรถ :

^๑ เห็นตนโดยความเป็นตน หมายถึงเห็นขั้น ๕ ด้วยจิตอันสัมปยุตด้วยญาณ (ข.ส.อ. ๒/๔๘๒/๒๓๔)

พระสดตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๔. สุนทรិภการทวาชสูตร

พระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่รับโภชนะ
ที่ได้มาเพราะการขับกล่อม
เมื่อธรรมยังมีอยู่
การเลี้ยงชีพแบบนี้ก็ยังมีอยู่

[๔๘๖] อนึ่ง ท่านจงบำรุงพระชีณาสพ
ผู้บริสุทธิ์บริบูรณ์ ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่
มีความคะนองสงบแล้ว ด้วยข้าวและน้ำ
เพราะว่าการบำรุงนั้น
เป็นนาบุญของผู้แสวงบุญ

[๔๘๗] (พราหมณ์กราบทูลดังนี้)
ข้าแต่พระผู้พระภาค ขอประทานวโรกาส
ข้าพระองค์เข้าถึงคำสอนของพระองค์
จนรู้ชัดตามที่พระองค์ตรัสบอกแล้ว
ขอพระองค์โปรดตรัสแสดงบุคคล
ผู้ควรจะบริโภคทักษิณาทานของข้าพระองค์
ซึ่งเป็นผู้ที่ข้าพระองค์กำลังแสวงหาในเวลาบุญชายัญ
แก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด

[๔๘๘] (พระผู้มีพระภาคตรัสดังนี้)
บุคคลใดปราศจากการแก่งแย่งชิงดีกัน
มีจิตไม่ขุ่นมัว หลุดพ้นแล้วจากกามทั้งหลาย
กำจัดถิ่นมิหะได้แล้ว

[๔๘๙] กำจัดกิเลสส่วนสุดออกได้
รู้เท่าทันชาติและมรณะ
เป็นมุนีผู้สมบูรณ์ด้วยปัญญา
ถ้าบุคคลเช่นนั้นมาถึงสถานที่บุญชายัญของท่าน

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๕. มาฆสูตร

[๔๙๐] ท่านอย่าทำหน้าที่วัวควมวด จงประคองอัญชลีนอบน้อม
บูชาด้วยข้าวและน้ำเถิด
ทักษิณาทานของท่านจึงจะสำเร็จได้ด้วยอาการอย่างนี้

[๔๙๑] (พราหมณ์กราบทูลดังนี้)

พระองค์เป็นพระพุทธเจ้าผู้ควรบูชาในโลกทั้งปวง
เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยม ย่อมควรรับเครื่องบูชา
ทานที่ถวายแก่พระองค์ย่อมมีผลมาก

ลำดับนั้น สุนทริกภวาทวาชพราหมณ์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า
“ข้าแต่ท่านพระโคตม ภาสิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่ท่านพระ-
โคตม ภาสิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ท่านพระโคตมทรงประกาศ
ธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของทีคว่า เปิดของที่ปิด
บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดโดยตั้งใจว่า ‘คนมีตาดีจักเห็นรูปได้’
ข้าพระองค์นี้ขอถึงท่านพระโคตม พร้อมทั้งพระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ
ข้าพระองค์พึงได้บรรพชา พึงได้อุปสมบทในสำนักของท่านพระโคตมเถิด”

สุนทริกภวาทวาชพราหมณ์ได้บรรพชา ได้อุปสมบทในสำนักพระผู้มีพระภาค ฯลฯ
จึงเป็นอันว่า ท่านพระสุนทริกภวาชได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งในบรรดา
พระอรหันต์ทั้งหลาย

สุนทริกภวาทวาชสูตรที่ ๔ จบ

๕. มาฆสูตร

ว่าด้วยมาฆมาณพทูลถามปัญหา

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ เขตกรุงราชคฤห์
ครั้งนั้น มาฆมาณพเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็น
ที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกัน แล้วจึงนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาค
ดังนี้ว่า

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๕. มาฆสูตร

“ข้าแต่ท่านพระโคตม ความจริง ข้าพระองค์เป็นทายก เป็นทานบดี รู้ความ
ประสงค์ของผู้ขอ ควรแก่การขอ ย่อมแสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ครั้นแสวงหา
ได้แล้วก็นำโภคทรัพย์ที่ตนได้มาโดยชอบธรรมแบ่งให้แก่ปฏิคาหกผู้รับทาน ๑ คนบ้าง
๒ คนบ้าง ๓ คนบ้าง ๔ คนบ้าง ๕ คนบ้าง ๖ คนบ้าง ๗ คนบ้าง ๘ คนบ้าง
๙ คนบ้าง ๑๐ คนบ้าง ๒๐ คนบ้าง ๓๐ คนบ้าง ๔๐ คนบ้าง ๕๐ คนบ้าง
๑๐๐ คนบ้าง มากกว่า ๑๐๐ คนบ้าง ข้าแต่ท่านพระโคตมผู้เจริญ เมื่อข้าพระองค์
ให้ทานอย่างนี้ บุชชาอย่างนี้ จะได้รับบุญมากไหม พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มาณพ แน่นอนที่เตียว เมื่อท่านให้ทานอย่างนี้ บุชชา
อย่างนี้ ย่อมได้รับบุญมาก มาณพ บุคคลผู้เป็นทายก เป็นทานบดี รู้ความประสงค์
ของผู้ขอ ควรแก่การขอ แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ครั้นแสวงหาได้แล้ว
ก็นำโภคทรัพย์ที่ตนได้มาโดยชอบธรรมแบ่งให้แก่ปฏิคาหกผู้รับทาน ๑ คนบ้าง ฯลฯ
๑๐๐ คนบ้าง มากกว่า ๑๐๐ คนบ้าง ย่อมได้รับบุญมาก”

ลำดับนั้น มาฆมาณพได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาดังนี้

[๔๙๒] ข้าพระองค์ขอทูลถามท่านพระโคตม

ผู้ทรงเปรี๊ยะปราชญ์ในถ้อยคำ ผู้ทรงผ้ากาสาวพัสตร์

ไม่ทรงยึดมั่น เสด็จเที่ยวไปอยู่ว่า

ในโลกนี้ คฤหัสถ์ผู้ใดเป็นทานบดี ควรแก่การขอ

เป็นผู้ต้องการบุญ มุ่งหวังบุญ

ให้ข้าว และน้ำ บุชชาชนเหล่าอื่น

การบูชาของคฤหัสถ์ผู้นั้นที่ปฏิบัติอยู่อย่างนี้ จะบริสุทธิได้อย่างไร

[๔๙๓] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

มาฆะ ในโลกนี้ คฤหัสถ์ผู้ใดเป็นทานบดี ควรแก่การขอ

เป็นผู้ต้องการบุญ มุ่งหวังบุญ

ให้ข้าว และน้ำ บุชชาชนเหล่าอื่น

คฤหัสถ์ผู้เช่นนั้น พึงยังการบูชาให้สำเร็จได้

ด้วยพระทักษิณียบุคคลทั้งหลาย

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๕. มาฆสูตร

[๔๙๔] (มาฆมาณพกราบทูลดังนี้)

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค

ขอพระองค์โปรดตรัสบอกพระทักษิณบุคคลทั้งหลาย

แก่ข้าพระองค์ ผู้เป็นคฤหัสถ์ เป็นทานบดี

ควรแก่การขอ ผู้ต้องการบุญ มุ่งหวังบุญ

ให้ข้าว และน้ำ บุชาชนเหล่าอื่นในโลกนี้ด้วยเถิด

[๔๙๕] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

พราหมณ์ผู้มุ่งบุญ ควรบูชา

จัดถวายเครื่องไทยธรรมให้เหมาะแก่กาล

แก่เหล่าชนผู้ไม่ข้องด้วยกิเลส

ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล ผู้บริสุทธิ์ครบถ้วน

ผู้ควบคุมตนได้ เทียวไปในโลก

[๔๙๖] พราหมณ์ผู้มุ่งบุญ ควรบูชา

จัดถวายเครื่องไทยธรรมให้เหมาะแก่กาล

แก่เหล่าชนผู้ตัดเครื่องผูกคือสังโยชน์ได้ทั้งหมด

ฝึกตนแล้ว มีจิตหลุดพ้น ไม่มีทุกข์ ไม่มีความหวัง

[๔๙๗] พราหมณ์ผู้มุ่งบุญ ควรบูชา

จัดถวายเครื่องไทยธรรมให้เหมาะแก่กาล

แก่เหล่าชนผู้หลุดพ้นจากสังโยชน์ทั้งปวง

ฝึกตนแล้ว มีจิตหลุดพ้น ไม่มีทุกข์ ไม่มีความหวัง

[๔๙๘] พราหมณ์ผู้มุ่งบุญ ควรบูชา

จัดถวายเครื่องไทยธรรมให้เหมาะแก่กาล

แก่เหล่าชนผู้ละราคะ โทสะ โมหะได้แล้ว

สิ้นอาสวะ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว

[๔๙๙] พราหมณ์ผู้มุ่งบุญ ควรบูชา

จัดถวายเครื่องไทยธรรมให้เหมาะแก่กาล

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๕. มาฆสูตร

แก่เหล่าชนผู้ไม่มีมาया ไม่มีมานะ

สิ้นอาสวะ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว

[๕๐๐] พราหมณ์ผู้มั่งบุญ ควรบูชา

จัดถวายเครื่องไทยธรรมให้เหมาะแก่กาล

แก่เหล่าชนผู้ปราศจากโลภะ

ไม่ยึดถือว่าเป็นของเรา ไม่มีความหวัง

สิ้นอาสวะ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว

[๕๐๑] พราหมณ์ผู้มั่งบุญ ควรบูชา

จัดถวายเครื่องไทยธรรมให้เหมาะแก่กาล

แก่เหล่าชนผู้มีจิตไม่น้อมไปในตัณหาทั้งหลาย

ข้ามโอชะได้ ไม่ยึดถือว่าเป็นของเรา เทียวไป

[๕๐๒] พราหมณ์ผู้มั่งบุญ ควรบูชา

จัดถวายเครื่องไทยธรรมให้เหมาะแก่กาล

แก่เหล่าชนผู้ไม่มีตัณหา^๑ เป็นเหตุให้เกิดภพใหม่

ในโลกไหน ๆ คือในโลกนี้หรือโลกอื่น

[๕๐๓] พราหมณ์ผู้มั่งบุญ ควรบูชา

จัดถวายเครื่องไทยธรรมให้เหมาะแก่กาล

แก่เหล่าชนผู้ละกามทั้งหลายได้แล้ว

ไม่มีความยึดถือ สรรวมตนดีแล้ว เทียวไป

เหมือนกระสวยที่ไปตรง ฉะนั้น

เชิงอรรถ :

- ^๑ **ตัณหา** แปลว่า ความทะยานอยาก ในที่นี้หมายถึง ตัณหา ๖ อย่างคือ (๑) รูปตัณหา (ความทะยานอยากในรูป) (๒) สัทตตัณหา (ความทะยานอยากในเสียง) (๓) คันธตัณหา (ความทะยานอยากในกลิ่น) (๔) รสตัณหา (ความทะยานอยากในรส) (๕) โภกฐัณฑตัณหา (ความทะยานอยากในสิ่งที่ถูกต้องกาย) (๖) รัมมตัณหา (ความทะยานอยากในอารมณ์ที่เกิดกับใจ) (ข.ม. (แปล) ๒๙/๓/๑๐, ข.ส.อ. ๒/๕๐๒/๒๓๙)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๕. มาฆสูตร

- [๕๐๔]   พราหมณ์ผู้มั่งนุญ ควรบูชา
จัดถวายเครื่องไทยธรรมให้เหมาะแก่กาล
แก่เหล่าชนผู้ปราศจากราคะ มีอินทรีย์มั่นคงดีแล้ว
หลุดพ้นจากกิเลส เหมือนดวงจันทร์พ้นจากราหูจับ ฉะนั้น
- [๕๐๕]   พราหมณ์ผู้มั่งนุญ ควรบูชา
จัดถวายเครื่องไทยธรรมให้เหมาะแก่กาล
แก่เหล่าชนผู้สงบ ผู้ปราศจากราคะ ไม่มีความโกรธ
ผู้ไม่มีคติ เพราะละชั้น ๕ ในโลกนี้ได้แล้ว
- [๕๐๖]   พราหมณ์ผู้มั่งนุญ ควรบูชา
จัดถวายเครื่องไทยธรรมให้เหมาะแก่กาล
แก่เหล่าชนผู้ละชาติและภรรยาได้หมดสิ้นแล้ว
ล่วงพ้นความสงสัยทุกอย่าง
- [๕๐๗]   พราหมณ์ผู้มั่งนุญ ควรบูชา
จัดถวายเครื่องไทยธรรมให้เหมาะแก่กาล
แก่เหล่าชนผู้มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล
หลุดพ้นแล้วในธรรมทั้งปวง เทียวไปในโลก
- [๕๐๘]   พราหมณ์ผู้มั่งนุญ ควรบูชา
จัดถวายเครื่องไทยธรรมให้เหมาะแก่กาล
แก่เหล่าชนผู้รู้แจ้งในชั้นและอายตนะเป็นต้น
ตามสภาวะที่เป็นจริงว่า
นี่เป็นชาติสุดท้าย ไม่มีภพใหม่อีกต่อไป
- [๕๐๙]   พราหมณ์ผู้มั่งนุญ ควรบูชา
จัดถวายเครื่องไทยธรรมให้เหมาะแก่กาล
แก่ท่านผู้จบเวท ยินดีในฌาน
มีสติ บรรลุสัมโพธิญาณ
เป็นสรณะของเทวดาและมนุษย์จำนวนมาก

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๕. มาฆสูตร

[๕๑๐] (มาฆมาณพกราบทูลดังนี้)

คำถามของข้าพระองค์ไม่เปล่าประโยชน์แน่แท้
 ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระองค์ตรัสบอก
 พระทักษิณยุบคณทั้งหลายแก่ข้าพระองค์แล้ว
 ความจริง พระองค์ทรงทราบถุญยธรรมทั้งหมด
 ในโลกนี้อย่างถ่องแท้
 ธรรมนี้พระองค์ทรงรู้แจ้งแล้ว

[๕๑๑] ข้าแต่พระผู้มีพระภาค

ขอพระองค์โปรดตรัสบอกยัญญสัมปทา^๑
 แก่ข้าพระองค์ผู้เป็นคฤหัสถ์ เป็นทานบดี ควรแก่การขอ
 ผู้ต้องการบุญ มุ่งหวังบุญ ให้ข้าว และน้ำ
 บุชาชนเหล่าอื่นในโลกนี้ด้วยเถิด

[๕๑๒] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

มาฆะ ท่านเมื่อจะบุชาก็จงบุชาเถิด
 และจงทำจิตให้ผ่องใสในกาลทั้งปวง
 ยัญญยอมเป็นอารมณ์ห่วงจิตของผู้กำลังบุชานบุคคล
 ผู้มีจิตตั้งมั่นในยัญญนี้แล้ว ย่อมละโทษ^๒ได้

[๕๑๓] อนึ่ง บุคคลนั้นปราศจากราคะแล้ว ควรกำจัดโทษะ

เจริญเมตตาจิตทั่วไปแก่สัตว์ทุกจำพวก
 ไม่ประมาททั้งกลางวันและกลางคืนเป็นนิตย์
 ชื่อว่าย่อมแผ่อัปมัญญา^๓ไปทั่วทิศ

เชิงอรรถ :

- ^๑ ยัญญสัมปทา หมายถึงความสมบูรณ์ของการบุชาครบ ๓ กาล คือ (๑) ก่อนให้ ก็มีใจดี (๒) ขณะให้ ก็ทำจิตให้ผ่องใส (๓) ครั้นให้แล้ว ก็ชื่นใจ (ข.สุ.อ. ๒/๕๑๒/๒๔๑)
- ^๒ โทษ มี ๓ อย่าง คือ ความโลภ ความโกรธ และความหลง (ข.สุ.อ. ๒/๕๑๒/๒๔๑)
- ^๓ อัปมัญญา ในที่นี้หมายถึงเมตตาตามาน (ข.สุ.อ. ๒/๕๑๓/๒๔๑)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๕. มาฆสูตร

[๕๑๔] (มาฆมาณพทูลถามดังนี้)

ใคร ชื่อว่าบริสุทธิ หลุดพ้น และชื่อว่ายังติดอยู่
 บุคคลจะไปให้ถึงพรหมโลกด้วยตนได้อย่างไร
 ข้าแต่พระมุนี ข้าพระองค์ไม่รู้ จึงทูลถาม
 ขอพระองค์โปรดตรัสบอก
 ก็พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระพรหม
 ข้าพระองค์เห็นโดยประจักษ์ในวันนี้
 เพราะพระองค์เป็นผู้เสมอด้วยพรหมของข้าพระองค์จริง ๆ
 ข้าแต่พระองค์ผู้มีความรุ่งเรือง
 บุคคลจะเข้าถึงพรหมโลกได้อย่างไร

[๕๑๕] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

มาฆะ บุคคลผู้บูชาัญญสัมปทาครบทั้ง ๓ กาลเช่นนั้น
 พึงยังการบูชาให้บริสุทธิด้วยพระทักษิณียบุคคลทั้งหลาย
 เราเรียกบุคคลผู้ควรแก่การขอ
 บูชาถวายไทยธรรมอย่างนั้นว่า
 เข้าถึงพรหมโลกได้แน่นอน

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว มาฆมาณพได้กราบทูลว่า "ข้าแต่ท่าน
 พระโคตม ภาสิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ฯลฯ ขอพระองค์จงทรงจำ
 ข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต"

มาฆสูตรที่ ๕ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๖. สกียสูตร

๖. สกียสูตร

ว่าด้วยสกียปริพาชกทูลถามปัญหา

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน เขตกรุงราชคฤห์ สมัยนั้น เทวดาผู้เคยเป็นสาโลहित^๑ของสกียปริพาชกได้ตั้งปัญหาพร้อมกล่าวว่า “สกียะ สมณะหรือพราหมณ์ผู้ใด ถูกท่านถามปัญหาเหล่านี้แล้ว พยากรณ์ได้ ท่านควรประพฤติพรมจรรย์ในสำนักของสมณะหรือพราหมณ์ผู้นั้นเกิด”

ลำดับนั้น สกียปริพาชกเรียนปัญหาเหล่านั้นในสำนักของเทวดานั้น แล้วเข้าไปหาสมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้เป็นเจ้าของ เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ เป็นผู้ที่คนส่วนมากยกย่องว่าดีเลิศ คือ ปุรณะ กัสสปะ มักขลิ โคสาล อชิตะ เกสกัมพล ปกุระ กัจจानะ สัญชัย เวลัญฐบุตร นิครนถ์ นาฏบุตร แล้วถามปัญหาเหล่านั้น

ท่านเหล่านั้นถูกถามแล้วไม่สามารถตอบได้ เมื่อตอบไม่ได้ก็แสดงความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่พอใจให้ปรากฏออกมา ทั้งยังกลับย้อนถามสกียปริพาชกเสียอีก

ต่อมา สกียปริพาชกมีความคิดดังนี้ว่า “ท่านสมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้เป็นเจ้าของ เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ เป็นผู้ที่คนส่วนมากยกย่องว่าดีเลิศ คือ ท่านปุรณะ กัสสปะ ฯลฯ ท่านนิครนถ์ นาฏบุตร ถูกเราถามปัญหาแล้วไม่สามารถตอบได้ เมื่อตอบไม่ได้ก็แสดงความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่พอใจให้ปรากฏออกมา ทั้งยังกลับย้อนถามเราในข้อนั้นเสียอีก ถ้าเป็นอย่างนี้ละก็ เราเปลี่ยนเพศเป็นคฤหัสถ์ไปเสพกามเสียดีกว่า”

เชิงอรรถ :

^๑ คำว่า “สาโลहित” ในที่นี้มีไฉเป็นมารดา มิใช่เป็นบิดา แต่เป็นเหมือนมารดา เหมือนบิดา เพราะมี อัยยาศัยเกือกุลต่อกัน (ข.ส.อ. ๒/๒๔๔)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๖๑๘ }

พระสดตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๖. สกัยสูตร

ต่อมา สกัยปริพาชกกลับคิดขึ้นได้ว่า “พระสมณโคดมนี้ก็เป็นเจ้าหนู เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ เป็นผู้ที่คนส่วนมากยกย่องว่าดีเลิศเช่นกัน อย่างไรก็ตาม เราควรเข้าไปหาพระสมณโคดมแล้วถามปัญหาเหล่านี้”

แต่แล้ว สกัยปริพาชกกลับคิดเช่นนี้ว่า “ท่านสมณพราหมณ์ทั้งหลายล้วนเป็นผู้เจริญทั้งวิยวุฒิและคุณวุฒิ เป็นผู้ใหญ่ ล่วงกาลผ่านวัยมาโดยลำดับ เป็นพระเถระ เป็นรัตตัญญูบุคคล บวชมานาน เป็นเจ้าหนู เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ เป็นผู้ที่คนส่วนมากยกย่องว่าดีเลิศ คือ ท่านปุณณะ กัสสปะ ฯลฯ ท่านนิครนถ์ นาฏบุตร ท่านเหล่านั้นถูกเราถามปัญหาแล้วก็ยังไม่สามารถตอบได้ เมื่อไม่สามารถตอบได้ ก็ยังแสดงความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่พอใจให้ปรากฏออกมา ทั้งยังกลับย้อนถามเราในข้อนั้นเสียอีก พระสมณโคดมถูกเราถามปัญหาเหล่านี้แล้ว จักพยากรณ์ตอบได้อย่างไร เพราะพระสมณโคดมยังหนุ่มนัก และออกบวชก็ยังไม่นาน”

หลังจากนั้น สกัยปริพาชกกลับคิดขึ้นได้ว่า “เราไม่ควรดูหมิ่น ไม่ควรดูแคลนพระสมณโคดมว่า ยังหนุ่มนัก ความจริง แม้พระสมณโคดมจะยังหนุ่ม แต่ก็เป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก อย่างไรก็ตาม เราควรเข้าไปหาพระสมณโคดมแล้วถามปัญหาเหล่านี้ดีกว่า”

ต่อจากนั้น สกัยปริพาชกได้ออกเดินทางมุ่งหน้าไปทางกรุงราชคฤห์ เทียวจาริกไปโดยลำดับ จนกระทั่งได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ณ พระเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน เขตกรุงราชคฤห์ ได้สนทนาปราศรัยกับพระผู้มีพระภาคพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลด้วยคาถาว่า

[๕๑๖] ข้าพระองค์มีความเคลือบแคลงสงสัย

มุ่งหวังจะทูลถามปัญหา

พระองค์โปรดตรัสตอบปัญหาที่ข้าพระองค์ทูลถามให้สิ้นสงสัย

โปรดพยากรณ์ปัญหาที่ถูกต้องเหมาะสมไปตามลำดับ

แก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด

พระสูตรต้นตอปัญหา ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๖. สกียสูตร

(พระผู้มีพระภาคตรัสดังนี้)

[๕๑๗] สกียะ ท่านเดินทางมาไกล มุ่งหวังเพื่อจะถามปัญหา

เราจะกล่าวเฉลยปัญหาที่ท่านถามให้สิ้นสงสัย

เราจะพยากรณ์ปัญหาที่ถูกต้องเหมาะสมไปตามลำดับแก่ท่าน

[๕๑๘] สกียะ ท่านปรารถนาจะถามปัญหาข้อใดข้อหนึ่งอยู่ในใจ

ก็จงถามมาเถิด

เราจะตอบปัญหานั้น ๆ ให้หมดแก่ท่าน

ทันใดนั้น สกียปริพาชกคิดว่า “น่าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ เราไม่เคยได้โอกาสสักหน่อยในสมณพราหมณ์เหล่าอื่นเลย แต่พระสมณโคดมได้ทรงให้โอกาสนี้แก่เราแล้ว” เขาจึงดีใจ เบิกบาน เข้มขึ้น เกิดปีติโสมนัส ได้ทูลถามปัญหากับพระผู้มีพระภาคว่า

[๕๑๙] บุคคลบรรลอะไร บัณฑิตจึงเรียกว่า ภิกษุ

บุคคลปฏิบัติอย่างไร บัณฑิตจึงเรียกว่า ผู้สงบเสงี่ยม

บุคคลปฏิบัติอย่างไร บัณฑิตจึงเรียกว่า ผู้ฝึกตนแล้ว

บุคคลรู้อย่างไร บัณฑิตจึงเรียกว่า พุทธะ

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทูลถามปัญหาแล้ว

ขอพระองค์โปรดตรัสพยากรณ์ปัญหาที่ทูลถามด้วยเถิด

(พระผู้มีพระภาคตรัสพยากรณ์ด้วยพระคาถาดังนี้)

[๕๒๐] สกียะ บุคคลใดควรแก่คำชมเชยว่า

เป็นผู้ถึงนิพพานด้วยทางที่ตนทำแล้ว

ข้ามพ้นความสงสัยได้แล้ว ละความเสื่อมและความเจริญแล้ว

อยู่จบพรหมจรรย์ สิ้นภพใหม่แล้ว

บุคคลนั้น บัณฑิตเรียกว่า ภิกษุ^๑

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.ม. (แปล) ๒๙/๑๘/๘๔

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๖. สกยสูตร

- [๕๒๑] บุคคลผู้วางเฉยในอารมณ์ทั้งปวง มีสติ
ไม่เบียดเบียนสัตว์ไร ๆ ในโลกทั้งหมด
เป็นผู้ข้ามโอชะได้ เป็นผู้สงบ
มีจิตไม่ขุ่นมัว ไม่มีกิเลสฟุ้งซ่าน
บุคคลนั้น บัณฑิตเรียกว่า ผู้สงบเสงี่ยม
- [๕๒๒] บุคคลใดอบรมอินทรีย์ทั้งหลายได้แล้วในโลกทั้งปวง
ทั้งภายในและภายนอก รู้ชัดทั้งโลกนี้และโลกหน้า
รอดคอยอยู่แต่เวลาเท่านั้น
บุคคลนั้นผู้อบรมตนแล้วเช่นนี้
บัณฑิตเรียกว่า ผู้ฝึกตนแล้ว^๑
- [๕๒๓] บุคคลผู้พิจารณาภิเลสเครื่องกำหนดจิตทั้งสิ้น
รู้ชัดสังสารวัฏทั้ง ๒ ส่วน คือจติและอุบัติ
ปราศจากธุลี ไม่มีกิเลสพอกพูน
เป็นผู้หมดจด บรรลุภาวะที่สิ้นสุดการเกิด
บัณฑิตเรียกว่า พุทธะ
- ลำดับนั้น สกยปริพาชกชื่นชมยินดีภษิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว ดีใจ
เบิกบาน แหม่มชื่น เกิดปีติโสมนัส ได้ทูลถามปัญหา กับพระผู้มีพระภาคต่อไปว่า
- [๕๒๔] บุคคลบรรลุอะไร บัณฑิตจึงเรียกว่า พราหมณ์
บุคคลประพตติอย่างไร บัณฑิตจึงเรียกว่า สมณะ
บุคคลปฏิบัติอย่างไร บัณฑิตจึงเรียกว่า ผู้ล้างบาปได้
บุคคลประพตติอย่างไร บัณฑิตจึงเรียกว่า นาคะ^๒
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทูลถามปัญหาแล้ว
ขอพระองค์โปรดตรัสพยากรณ์ปัญหาที่ทูลถามด้วยเถิด

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.ม. (แปล) ๒๙/๙๐/๒๘๒, ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๘/๑๑๘

^๒ ดูเชิงอรรถที่ ๑ หน้า ๑๘๕ ในเล่มนี้ และดูเทียบ ข.ม. (แปล) ๒๙/๘๐/๒๓๘, ข.จ. (แปล) ๓๐/๒๗/๑๔๕

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๖. สกียสูตร

(พระผู้มีพระภาคตรัสดังนี้)

[๕๒๕] สกียะ บุคคลผู้ลอยบาปทั้งปวงได้แล้ว

เป็นผู้ปราศจากมลทิน เป็นผู้ประเสริฐ
 มีจิตตั้งมั่นด้วยสมาธิ ดำรงตนมั่นคง
 ข้ามพ้นสังสารวัฏ เป็นผู้บริสุทธิ์ครบถ้วน
 ไม่มีตัณหาและทิฏฐิอาศัย เป็นผู้คงที่
 บุคคลนั้นบัณฑิตเรียกว่า พรหมมณ^๑

[๕๒๖] บุคคลผู้สงบ ละบุญและบาปได้

เป็นผู้ปราศจากธุลี รู้โลกนี้และโลกหน้า
 ล่วงพ้นชาติและมรณะได้แล้ว
 เป็นผู้คงที่ ดำรงตนอยู่เช่นนั้น
 บัณฑิตเรียกว่า สมณะ

[๕๒๗] บุคคลผู้ชำระล้างบาปได้ทั้งหมด

ทั้งภายในและภายนอก ในโลกทั้งปวง^๒
 ไม่กลับมาสู่กัมภี ในเทวดาและมนุษย์ผู้ยังท่องเที่ยวอยู่ในกัมภี^๓
 บัณฑิตเรียกผู้นั้นว่า ผู้ล้างบาปได้

[๕๒๘] บุคคลผู้ไม่ทำบาปแม้เล็กน้อยในโลก

สลัดสังโยชน์และเครื่องผูกพันได้ทั้งหมด
 ไม่ติดข้องอยู่ในกิเลสเครื่องข้องทั้งปวง เป็นผู้หลุดพ้น
 เป็นผู้คงที่ ผู้ดำรงตนอยู่เช่นนั้น
 บัณฑิตเรียกว่า นาคะ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.ม. (แปล) ๒๙/๒๕/๑๐๕, ข.จ. (แปล) ๓๐/๒๘/๑๔๗^๒ **โลกทั้งปวง** ในที่นี้หมายถึงอายตนะทั้งหมด (ข.ส.อ. ๒/๕๒๗/๒๕๓)^๓ **กัมภี** ในที่นี้หมายถึงตัณหาและทิฏฐิ (ข.ส.อ. ๒/๕๒๗/๒๕๓)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๖. สกียสูตร

ลำดับนั้น สกียปริพาชก ฯลฯ ได้ทูลถามปัญหา กับพระผู้มีพระภาคเป็นข้อต่อไปว่า

[๕๒๙] พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสเรียกบุคคลเช่นไรว่า ผู้ชนะเขต
 ตรัสเรียกบุคคลว่า ผู้ฉลาด ด้วยอาการอย่างไร
 อย่างไร จึงตรัสเรียกว่า บัณฑิต
 และอย่างไร ตรัสเรียกว่า มุนี
 ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทูลถามปัญหาแล้ว
 ขอพระองค์โปรดตรัสพยากรณ์ปัญหาที่ทูลถามด้วยเถิด

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

[๕๓๐] สกียะ บุคคลพิจารณาเขต^๑ทั้งสิ้น
 คือ เขตเทวดา เขตมนุษย์ และเขตพรหมแล้ว
 ผู้หลุดพ้นจากเครื่องผูกที่เป็นมูลเหตุแห่งเขต^๒ทั้งหมด
 เป็นผู้คงที่ ดำรงตนอยู่เช่นนั้น
 พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสเรียกว่า ผู้ชนะเขต

[๕๓๑] บุคคลพิจารณากระเปาะฟอง^๓ทั้งสิ้น
 คือ กระเปาะฟองเทวดา กระเปาะฟองมนุษย์
 และกระเปาะฟองพรหมแล้ว
 ผู้หลุดพ้นจากเครื่องผูกที่เป็นมูลเหตุแห่งกระเปาะฟองทั้งหมด
 เป็นผู้คงที่ ดำรงตนอยู่เช่นนั้น
 พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสเรียกว่า ผู้ฉลาด

[๕๓๒] บุคคลพิจารณาอายตนะทั้ง ๒ ประการ
 คือ อายตนะทั้งภายในและภายนอกแล้ว

เชิงอรรถ :

^๑ เขต ในที่นี้หมายถึงอายตนะ (ขุ.ส.อ. ๒/๕๓๐/๒๕๓)

^๒ เครื่องผูกที่เป็นมูลเหตุแห่งเขต หมายถึงอวิชชา ตัณหา และภพ (ขุ.ส.อ. ๒/๕๓๐/๒๕๔)

^๓ กระเปาะฟอง หมายถึงกรรม (ขุ.ส.อ. ๒/๕๓๑/๒๕๔)

พระสดตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๖. สกียสูตร

มีปัญญาบริสุทธิ์ ก้าวพ้นกรรมดำและกรรมขาว^๑ได้แล้ว

เป็นผู้คงที่ ผู้ดำรงตนอยู่เช่นนั้น

พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสเรียกว่า บัณฑิต

[๕๓๓] บุคคลรู้ธรรมทั้งของอัสตบุรุษและสัตตบุรุษ

ทั้งภายในและภายนอกในโลกทั้งปวง

ล่วงพ้นกิเลสเครื่องข้องและต้นเหตุจขายได้แล้ว

ควรได้รับความเคารพบูชาจากเทวดาและมนุษย์

บุคคลนั้น พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสเรียกว่า มุนี^๒

ลำดับนั้น สกียปริพาชก ฯลฯ ได้ทูลถามปัญหากับพระผู้มีพระภาคเป็นข้อ
ต่อไปว่า

[๕๓๔] บุคคลบรรลอะไร บัณฑิตจึงเรียกว่า ผู้จบเวท

บุคคลปฏิบัติอย่างไร บัณฑิตจึงเรียกว่า ผู้รู้ตาม

บุคคลประพฤติตนอย่างไร บัณฑิตจึงเรียกว่า ผู้มีความเพียร

และบุคคลตัดอะไรได้ บัณฑิตจึงเรียกว่า บุรุษอาชาไนย

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทูลถามปัญหาแล้ว

ขอพระองค์โปรดตรัสพยากรณ์ปัญหาที่ทูลถามด้วยเถิด

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

[๕๓๕] สกียะ บุคคลเลือกเฟ้นเวท^๓ทั้งสิ้น

ของสมณพราหมณ์ทั้งหลายที่มีอยู่

ปราศจากราคะในเวทนาทั้งปวง

ก้าวล่วงเวททั้งปวงได้แล้ว

บุคคลนั้น บัณฑิตเรียกว่า ผู้จบเวท^๔

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรมดำและกรรมขาว หมายถึงบาปและบุญ (ข.ส.อ. ๒/๕๓๒/๒๕๕)

^๒ ดูเทียบ ข.จ. (แปล) ๓๐/๒๑/๑๒๙

^๓ เวท ในที่นี้หมายถึงศาสตร์ความรู้ของสมณพราหมณ์ทั้งหมด (ข.ส.อ. ๒/๕๓๕/๒๕๕)

^๔ เวท ในที่นี้หมายถึงมคคญาณ ๔ (ข.ส.อ. ๒/๕๓๕/๒๕๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๖. สกียสูตร

[๕๓๖] บุคคลพิจารณารู้เท่าทันกิเลสเครื่องเนิ่นช้า
และนามรูปภายในตน
และกิเลสอันเป็นมูลเหตุแห่งโรคในภายนอก
เป็นผู้หลุดพ้นจากเครื่องผูกอันเป็นมูลเหตุแห่งโรคทั้งปวง
เป็นผู้คงที่ ดำรงตนอยู่เช่นนั้น
บัณฑิตเรียกว่า ผู้รู้ตาม

[๕๓๗] ในโลกนี้ บุคคลผู้งดเว้นบาปทั้งหมด
ล่วงพ้นทุกข์ในนรก มีความเพียร
เป็นผู้คงที่ ดำรงตนอยู่เช่นนั้น
บัณฑิตเรียกว่า ผู้มีความเพียร
มีความมุ่งมั่น เป็นนักปราชญ์

[๕๓๘] บุคคลตัดเครื่องผูก^๑อันเป็นมูลเหตุแห่งกิเลสเครื่องข้อง
ทั้งภายในและภายนอกได้แล้ว
เป็นผู้หลุดพ้นจากเครื่องผูก
อันเป็นมูลเหตุแห่งกิเลสเครื่องข้องทั้งปวง
เป็นผู้คงที่ ดำรงตนอยู่เช่นนั้น
บัณฑิตเรียกว่า บุรุษอาชาไนย

ลำดับนั้น สกียปริพาชก ฯลฯ ได้ทูลถามปัญหาเกี่ยวกับพระผู้มีพระภาคเป็นข้อ
ต่อไปว่า

[๕๓๙] บุคคลบรรลอะไร บัณฑิตจึงเรียกว่า ผู้มีสุตะ
บัณฑิตเรียกบุคคลว่า อริยะ ด้วยอาการอย่างไร
บุคคลประพฤติดังไร บัณฑิตจึงเรียกว่า ผู้มีจรรยา
และบุคคลปฏิบัติอย่างไร บัณฑิตจึงเรียกว่า ปริพาชก
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทูลถามแล้ว
ขอพระองค์โปรดตรัสพยากรณ์ปัญหาที่ทูลถามด้วยเถิด

เชิงอรรถ :

^๑ เครื่องผูก ในที่นี้หมายถึงกิเลสทั้งหลาย มีรากะเป็นต้น (ขุ.ส.อ. ๒/๕๓๘/๒๕๗)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๖. สกียสูตร

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

- [๕๔๐] สกียะ บุคคลผู้สดับแล้ว รุยั้งธรรมทั้งปวง
 ครอบงำธรรมทั้งที่มีโทษและไม่มีโทษต่าง ๆ มีอยู่ในโลกได้
 หมดความสงสัย มีจิตหลุดพ้น
 ไม่มีความทุกข์ในธรรมทั้งปวง^๑
 บัณฑิตเรียกว่า ผู้มีสตะ
- [๕๔๑] บุคคลผู้มีปัญญา ตัดอาลัยและอาสวะได้แล้ว
 ไม่ถือกำเนิดเกิดในครรรค์อีก
 ละสัญญา ๓ อย่าง และละเบือกตมคือกามได้
 ไม่กลับมาสู่กับ^๒อีก
 บัณฑิตเรียกว่า อริยะ
- [๕๔๒] ในศาสนานี้ บุคคลผู้บรรลุลหรรณที่ควรบรรลเพราะจระณะ^๓
 เป็นผู้ฉลาด รัธรรมได้ในกาลทุกเมื่อ
 ไม่ข้องอยู่ในธรรมทั้งปวง
 มีจิตหลุดพ้นแล้ว ไม่มีปฏิฆะ
 บัณฑิตเรียกว่า ผู้มีจระณะ
- [๕๔๓] บุคคลผู้กำจัดธรรมที่มีทุกข์เป็นวิบากซึ่งมีอยู่
 ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบันได้แล้ว
 ประพฤติตนอยู่ด้วยปัญญาพิจารณา

เชิงอรรถ :

- ^๑ ธรรมทั้งปวง ในที่นี้หมายถึงขันธ และอายตนะ เป็นต้น (ข.ส.อ. ๒/๕๔๐/๒๕๘)
- ^๒ กับ ในที่นี้หมายถึงตักขะและทิฏฐิ (ข.ส.อ. ๒/๕๔๑/๒๕๘)
- ^๓ จระณะ หมายถึงความประพฤติ,ปฏิบัติ ในที่นี้หมายถึงจระณะ ๑๕ คือ (๑) สิลสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศีล) (๒) อินทริยสังวร (การสำรวมอินทริย) (๓) โภขเนมัตตัญญตา (ความเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภค) (๔) ชาคริยานุโยค (การหมั่นประกอบความเพียรเป็นเครื่องตื่น) (๕) ศรัทธา (๖) ทิริ (๗) โอตตปปะ (๘) ความเป็นพหุสูต (๙) วิริยารัมภะ (ปรารถนความเพียร) (๑๐) ความมีสติมั่นคง (๑๑) ปัญญา (๑๒) ปฐมมาน (๑๓) ทุตติยมาน (๑๔) ตติยมาน (๑๕) จตตถมาน (ม.ม. (แปล) ๑๓/๒๓-๒๖/๒๖-๓๐, ข.ส.อ. ๒/๕๔๒/๒๕๙)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๖๒๖ }

พระสดตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๖. สกฺยสูตร

และละมายา มานะ โลภะ และโกธะได้หมดสิ้น

ทำนามรูปให้สิ้นสุดลงได้

บัณฑิตเรียกว่า ปริพาชก

ผู้บรรลุธรรมที่ควรบรรล

ลำดับนั้น สกฺยปริพาชกขึ้นชมยินดีภษิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว ดีใจ เบิกบาน แขนงขึ้น เกิดปีติโสมนัส ลุกจากที่นั่ง ทำผ้าเจวียงบาข้างหนึ่ง ประคอง ัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับ แล้วได้สดดีพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาที่เหมาะสม เฉพาะพระพักตร์ว่า

[๕๔๔] ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ผู้มีปัญญาดุจแผ่นดิน

พระองค์ทรงกำจัดมิจฉาทิฏฐิ ๓ และมิจฉาทิฏฐิ ๖๐

ที่อาศัยคัมภีร์เป็นหลักการของพวกสมณะลัทธิอื่น

ซึ่งอาศัยอักษรสื่อความหมาย และสัญญาที่วิปริต

ทรงก้าวพ้นความมืดคือโธมะได้แล้ว

[๕๔๕] พระองค์ทรงเป็นผู้ถึงที่สุดแห่งทุกข์ เป็นผู้ถึงฝั่ง

ทรงเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ข้าพระองค์ตระหนักในพระองค์ว่า มีอาสวะสิ้นแล้ว

พระองค์ทรงมีความรุ่งเรือง มีความรู้ มีปัญญามาก

ได้ทรงแนะนำข้าพระองค์ผู้ทำที่สุดทุกข์ให้ข้ามได้แล้ว

[๕๔๖] เพราะพระองค์ได้ทรงทราบปัญหาที่ข้าพระองค์สงสัย

ทรงช่วยให้ข้าพระองค์ข้ามพ้นความลังเลใจ

ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นพระมุนี

ผู้ทรงบรรลุธรรมที่ควรบรรลในแนวทางของมุนี

ไม่มีกิเลสฝังแน่นพระทัย

ทรงเป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์

ข้าพระองค์ขอนอบน้อมพระองค์ผู้ทรงสงบเสงี่ยมอย่างยิ่ง

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๖. สกฺขียสูตร

- [๕๔๗] พระองค์ผู้มีพระจักขุ ได้ทรงพยากรณ์ปัญหาข้อสงสัย
 ที่เคยมีมาก่อนของข้าพระองค์จนหมดสิ้นแล้ว
 พระองค์ไม่มีนิวรณ์ จึงนับว่าเป็นพระมุนี
 ผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เองแน่แท้
- [๕๔๘] อนึ่ง ความคับแค้นใจทั้งหมด
 พระองค์ทรงกำจัดตัดถอนได้แล้ว
 พระองค์จึงมีพระทัยเยือกเย็น
 มีการอบรมจนถึงที่สุดแล้ว มีพระปัญญาทรงจำมั่นคง
 มีความบากบั่นในสัจจะเป็นนิตย์
- [๕๔๙] เทวดาทั้ง ๒ พวกที่อาศัยอยู่ ณ นารทบรรพตทั้งหมด
 พากันชื่นชมอนุโมทนาพระองค์ผู้ประเสริฐ
 ยิ่งใหญ่ในหมู่คนผู้ประเสริฐ ผู้ทรงมีความเพียรยิ่งใหญ่มาก
 ทรงแสดงพระธรรมเทศนาอยู่
- [๕๕๐] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นบุรุษอาชาไนย
 ข้าพระองค์ขอนอบน้อมพระองค์
 ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นบุรุษสูงสุด
 ข้าพระองค์ขอนอบน้อมพระองค์
 ไม่มีผู้ใดเลยที่จะทรงคุณเสมอด้วยพระองค์
 ในโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก
- [๕๕๑] พระองค์ทรงเป็นสัพพัญญูพุทธเจ้า
 เป็นพระศาสดา เป็นพระมุนีครอบงำมาได้
 ทรงตัดอนุสัยกิเลสได้ ทรงข้ามห้วงน้ำใหญ่คือสงสารได้แล้ว
 ยิ่งทรงช่วยหมู่สัตว์นี้ให้ข้ามตามไปได้ด้วย

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๖. สกฺขียสูตร

- [๕๕๒] พระองค์ทรงล่วงพ้นอุปธิกิเลสได้
 ทำลายอาสวะได้แล้ว ไม่มีอุปาทาน (ความถือมั่น)
 ละความหวาดกลัวภัยได้ เหมือนพญาราชสีห์ไม่กลัวต่อหมูเนื้อ^๑
- [๕๕๓] พระองค์ไม่ทรงติดอยู่ในบุญและบาปทั้งสอง
 เหมือนดอกบัวขาวที่สวยงามไม่ติดอยู่ในน้ำ
 ข้าแต่พระองค์ผู้มีความเพียร
 ขอพระองค์โปรดเหยียดพระบาทออกมาเถิด
 สกฺขียะจะขอถวายอภิวัตพระยุคลบาทของพระศาสดา

ลำดับนั้น สกฺขิปริพาชกหมอบลงแทบพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วย
 เคียรเกล้าแล้ว ได้กราบทูลตั้งนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภาชิตของพระองค์
 ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภาชิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก
 พระผู้มีพระภาคทรงประกาศธรรมอย่างแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือน
 บุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีป
 ในที่มืด โดยตั้งใจว่า ‘คนมีตาดีจักเห็นรูปได้’ ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระผู้มีพระภาค
 พร้อมทั้งพระธรรมและภิกษุสงฆ์เป็นสรณะ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์พึงได้
 บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคเถิด”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “สกฺขียะ ผู้เคยเป็นอัญญเดียรถีย์มาก่อน หวังจะบรรพชา
 อุปสมบทในธรรมวินัยนี้ จะต้องอยู่ปริวาสเป็นเวลา ๔ เดือน เมื่อครบ ๔ เดือนแล้ว
 ภิกษุทั้งหลายพอใจจึงจะบรรพชาอุปสมบทให้เป็นภิกษุ แต่ในเรื่องการอยู่ปริวาสนี้
 เราก็อทราบความแตกต่างของแต่ละบุคคล”

สกฺขิปริพาชกกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าผู้เคยเป็นอัญญเดียรถีย์มา
 ก่อน หวังจะบรรพชาอุปสมบทในธรรมวินัยนี้ จะต้องอยู่ปริวาสเป็นเวลา ๔ เดือน
 เมื่อครบ ๔ เดือนแล้ว ภิกษุทั้งหลายพอใจจึงจะบรรพชาอุปสมบทให้เป็นภิกษุ
 ข้าพระองค์ก็จะขออยู่ปริวาสเป็นเวลา ๔ ปี เมื่อครบ ๔ ปี หากภิกษุทั้งหลายพอใจก็
 ขอโปรดบรรพชาอุปสมบทให้ข้าพระองค์เป็นภิกษุด้วยเถิด”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.เถร. (แปล) ๒๖/๘๓๙-๘๔๐/๔๗๙

พระสดตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๗. เสลสูตร

ลำดับนั้น สกียปริพาชกก็ได้รับการบรรพชาอุปสมบทในสำนักพระผู้มีพระภาค เมื่อท่านพระสกียะอุปสมบทได้ไม่นาน ก็จากไปอยู่ผู้เดียว ไม่ประมาณ มีความเพียร อุทิศกายและใจ ไม่นานนักก็ทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ที่กุลบุตรทั้งหลายผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป

จึงเป็นอันว่า ท่านพระสกียะได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งในบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย

สกียสูตรที่ ๖ จบ

๗. เสลสูตร^๑

ว่าด้วยเสลพราหมณ์

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่จำนวน ๑,๒๕๐ รูป เสด็จเที่ยวจาริกไปในอังคตตราปนชนบท เสด็จถึงอาปถนิคมของชาวอังคตตราปนชนบท

เกณียชฎิลได้สดับข่าวว่า “ได้ยินว่า พระสมณโคตมศากยบุตร เสด็จออกผนวชจากศากยตระกูลกำลังเสด็จจาริกอยู่ในอังคตตราปนชนบทพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่จำนวน ๑,๒๕๐ รูป เสด็จไปตามลำดับจนถึงอาปถนิคมแล้ว ท่านพระโคตมณั้นมีกิตติศัพท์อันงามขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า ‘แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค’ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงรู้แจ้งโลกนี้ พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์

เชิงอรรถ :

^๑ ม.ม. (แปล) ๑๓/๓๙๖-๓๙๙/๔๙๐-๕๐๑

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๗. เสลสูตร

พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ด้วยพระองค์เองแล้ว ทรงประกาศให้ผู้อื่น
รู้ตาม พระองค์ทรงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง
และมีความงามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์
บริบูรณ์ครบถ้วน การได้พบพระอรหันต์ทั้งหลายเช่นนี้ เป็นความดีอย่างแท้จริง”

เกณียชฎิลนิมนต์เสวยภัตตาหาร

หลังจากนั้น เกณียชฎิลได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนา
ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาคพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกัน แล้วจึงนั่ง ณ
ที่สมควร

พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เกณียชฎิลเห็นชัด ขวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ
เราใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอดขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถาแล้ว ครั้นนั้น
เกณียชฎิลผู้อื่นพระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้เห็นชัด ขวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจ
ให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอดขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถาแล้ว ได้กราบทูล
พระผู้มีพระภาคตั้งนี้ว่า “ขอท่านพระโคตมพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์โปรดรับภัตตาหาร
ของข้าพระองค์ในวันพรุ่งนี้เถิด พระพุทธเจ้าข้า”

เมื่อเกณียชฎิลกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับเขาดังนี้ว่า
“เกณียะ ภิกษุสงฆ์มีมากถึง ๑,๒๕๐ รูป แม้ท่านก็ยังเลื่อมใสในพวกพราหมณ์ยิ่งนัก”

แม้ครั้งที่ ๒ เกณียชฎิลได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคตั้งนี้ว่า “ข้าแต่พระโคตม
ผู้เจริญ ภิกษุสงฆ์มีมากถึง ๑,๒๕๐ รูป ทั้งข้าพระองค์เป็นผู้เลื่อมใสในพวกพราหมณ์
ก็จริง ถึงอย่างนั้น ขอท่านพระโคตมพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์โปรดรับภัตตาหารของ
ข้าพระองค์ในวันพรุ่งนี้เถิด พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับเขาว่า “เกณียะ ภิกษุสงฆ์มีมากถึง ๑,๒๕๐ รูป
แม้ท่านก็ยังเลื่อมใสในพวกพราหมณ์ยิ่งนัก”

แม้ครั้งที่ ๓ เกณียชฎิลได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคตั้งนี้ว่า “ข้าแต่พระโคตม
ผู้เจริญ ภิกษุสงฆ์มีมากถึง ๑,๒๕๐ รูป ทั้งข้าพระองค์เป็นผู้เลื่อมใสในพวกพราหมณ์
ก็จริง ถึงอย่างนั้น ขอท่านพระโคตมพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์โปรดรับภัตตาหารของข้าพระองค์
ในวันพรุ่งนี้เถิด พระพุทธเจ้าข้า”

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๗. เสลสูตร

พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์ด้วยพระอาการดุชนี เมื่อเกณียชฎิลทราบอาการที่พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้ว จึงลุกจากที่นั่งเข้าไปสู่อาศรมของตนแล้วเรียกพวกมิตร คนสนิท และญาติสาโลหิตมาบอกว่า “ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าขอแจ้งให้ทราบว่า ข้าพเจ้าได้นิมนต์พระสมณโคดมพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์มาฉันภัตตาหารเข้าวันพรุ่งนี้ จึงขอให้ท่านทั้งหลายสละแรงกายช่วยเหลือข้าพเจ้าด้วยเถิด” ชนเหล่านั้นรับคำแล้ว บางพวกขุดที่ทำเตา บางพวกฝ่ำฟืน บางพวกล้างถ้วยโถโอชาม บางพวกจัดหาน้ำใช้น้ำฉัน บางพวกปูอาสนะ ส่วนเกณียชฎิลลงมือตบแต่งโรงประรำพิธีเองที่เดียว

เสลพราหมณ์ได้ฟังคำว่าพุทธะ

สมัยนั้น เสลพราหมณ์อาศัยอยู่ที่ป่าอาปนนิคม เป็นผู้มีความรู้จบไตรเพท พร้อมทั้งนิพนธ์ศาสตร์ เกณศาสตร์ อักษรศาสตร์ และประวัติศาสตร์ รู้ด้วยทและไวยากรณ์ ชำนาญโลกายตศาสตร์ และการทำนายลักษณะมหาบุรุษ ทั้งยังเป็นอาจารย์สอนมนตร์แก่มาณพจำนวน ๓๐๐ คนอีกด้วย

สมัยนั้น เกณียชฎิลก็เป็นผู้หนึ่งที่มีความเลื่อมใสในเสลพราหมณ์มาก ขณะนั้นเสลพราหมณ์กำลังเดินพักผ่อนพร้อมกับมาณพ ๓๐๐ คนติดตามไปห่าง ๆ ผ่านไปทางอาศรมของเกณียชฎิล ได้เห็นคนบางพวกกำลังขุดที่ทำเตา ฯลฯ บางพวกปูอาสนะ ส่วนเกณียชฎิลกำลังลงมือตบแต่งโรงประรำพิธีเองที่เดียว ครั้นเห็นดังนั้นจึงกล่าวกับเกณียชฎิลดังนี้ว่า “ท่านเกณียะ จะมีพิธีอวามงคล วิวามงคลหรือ พิธีบูชามหาไยจะปรากฏแก่ท่าน หรือท่านได้ทูลเชิญพระเจ้าพิมพิสารจอมทัมมครรัฐให้เสด็จมาเสวยพระกระยาหารพร้อมกับข้าราชการในเข้าวันพรุ่งนี้หรือ”

เกณียชฎิลบอกว่า “ข้าแต่ท่านเสล อวามงคล วิวามงคลไม่มีแก่ข้าพเจ้า ทั้งพระเจ้าพิมพิสารจอมทัมมครรัฐ ข้าพเจ้าก็ได้ทูลเชิญเสด็จมาเสวยพระกระยาหารพร้อมทั้งข้าราชการในเข้าวันพรุ่งนี้เลย แต่พิธีมหาไยจะปรากฏแก่ข้าพเจ้าเนื่องจากพระสมณโคดมศากยบุตรผู้เสด็จออกผนวชจากศากยตระกูล กำลังเสด็จจาริกไปในอังคตตราปนบพพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่จำนวน ๑,๒๕๐ รูป เสด็จมา

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๗. เสลสูตร

ตามลำดับจนถึงอาปณนิคมแล้ว ท่านพระโคตมพระองค์นั้นมีพระกิตติศัพท์อันงาม
ขจรไปอย่างนี้ว่า ‘แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ฯลฯ
เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค’ ข้าพเจ้าได้นิมนต์พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์มาฉันภัตตาหารในเช้าวันพรุ่งนี้”

เสลพราหมณ์ถามว่า “ท่านเกณียะ ท่านกล่าวคำว่า พุทธะ หรือ”

เกณียชฎิลตอบว่า “ท่านเสละ ไซ้ ข้าพเจ้ากล่าวคำว่า พุทธะ”

เสลพราหมณ์ถามย้ำอีกว่า “ท่านเกณียะ ท่านกล่าวคำว่า พุทธะ หรือ”

เกณียชฎิลก็ตอบย้ำว่า “ท่านเสละ ไซ้ ข้าพเจ้ากล่าวคำว่า พุทธะ”

ลำดับนั้น เสลพราหมณ์ได้คิดว่า “ว่าตามลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ
ในคัมภีร์มนตร์ของพวกเขาเรียกว่า ‘แม้แต่เสียงประกาศ คือคำว่า พุทธะ นี้ก็หา
‘ได้ยากในโลก’ ซึ่งมหาบุรุษผู้ประกอบด้วยลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ ย่อมมี
คติ ๒ ประการเท่านั้น ไม่เป็นอย่างอื่น คือ

ถ้าอยู่ครองเรือนก็จะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม ปกครองแผ่นดินโดยธรรม
พระราชอำนาจแผ่ไปทั่วปฐพีมีมหาสมุทรทั้ง ๔ เป็นขอบเขต ทรงชนะข้าศึกทั้ง
ภายในและภายนอก มีพระราชอาณาจักรมั่นคง ทรงสมบุรณ์ด้วยรัตนะ ๗ ประการ
คือ จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว มณีแก้ว นารีแก้ว คหบดีแก้ว ปริณายกแก้ว
พระองค์มีพระราชโอรสมากกว่า ๑,๐๐๐ พระองค์ ซึ่งล้วนแต่กล้าหาญ มีพระรูป
สง่างามสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถจะทำลายกองทัพข้าศึก พระองค์ทรงพิชิตชัยโดย
คุณธรรม ไม่ต้องใช้อาชญา ไม่ต้องใช้ศัสตรา ทรงครอบครองแผ่นดินนี้ ซึ่งมี
สมุทรสาครเป็นขอบเขต

ถ้าเสด็จออกจากเรือนผนวชเป็นบรรพชิต จะสำเร็จเป็นพระอรหันต์สัมมา-
สัมพุทธเจ้า มีหลังคาคือกิเลสอันเปิดแล้วในโลก”

เสลพราหมณ์ถามว่า “ท่านเกณียะ ขณะนี้ท่านพระโคตมผู้เป็นพระอรหันต์-
สัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นประทับอยู่ที่ไหน”

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๗. เสลสูตร

เสลพราหมณ์เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า

เมื่อเสลพราหมณ์ถามอย่างนี้แล้ว เกณียชฎิลได้ยกแขนขวาขึ้นได้กล่าวกับเสลพราหมณ์ดังนี้ว่า “ท่านเสละ ท่านจงเดินไปทางบริเวณทิวไม้สีเขียวนั้นเถิด” เมื่อได้ฟังดังนั้น เสลพราหมณ์พร้อมทั้งมาณพ ๓๐๐ คน จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ พลองเรียกมาณพเหล่านั้นมาเตือนว่า “ท่านทั้งหลาย จงอย่าส่งเสียงดัง ค่อย ๆ เดินตามกันไปให้เป็นระเบียบ เพราะท่านผู้เจริญเหล่านั้นชอบอยู่ตามลำพังดุจดวงพญาราชสีห์ให้ยินดีได้ยาก อนึ่ง ขณะที่เรากำลังสนทนากับพระสมณโคดม ขอพวกท่านอย่าพูดสอดแทรกขึ้น รอให้เราสนทนาจบเสียก่อน”

เมื่อตักเตือนศิษย์อย่างนี้แล้ว เสลพราหมณ์พาศิษย์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยกับพระผู้มีพระภาคพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกัน แล้วจึงนั่ง ณ ที่สมควร พลองตรวจดูลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการในพระวรกายพระผู้มีพระภาค ก็ได้เห็นลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการในพระวรกายของพระผู้มีพระภาคเป็นส่วนมาก เว้นอยู่เพียง ๒ ประการ จึงยังเคลือบแคลง สงสัยไม่มั่นใจ ไม่ยอมรับ ในลักษณะมหาบุรุษอีก ๒ ประการ คือ (๑) พระคชฐานที่เร้นอยู่ในฝัก (๒) พระชีวหาที่ยาวยิ่ง

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงดำริว่า “เสลพราหมณ์นี้เห็นลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการของเราเป็นส่วนมาก เว้นอยู่ ๒ ประการ จึงยังเคลือบแคลง สงสัยไม่มั่นใจ ไม่ยอมรับในลักษณะมหาบุรุษอีก ๒ ประการ คือ (๑) พระคชฐานที่เร้นอยู่ในฝัก (๒) พระชีวหาที่ยาวยิ่ง”

ทันใดนั้น พระผู้มีพระภาคทรงบันดาลอิทธาภิสังขารให้เสลพราหมณ์ได้เห็นพระคชฐานที่เร้นอยู่ในฝัก และทรงแลบพระชีวหาสอดเข้าช่องพระกรรณทั้ง ๒ สลับกันไปมา แล้วทรงย้ายกลับมาสอดเข้าช่องพระนาสิกทั้งสองสลับกัน แล้วจึงทรงแผ่พระชีวหาปิดบริเวณพระนลาฏทั้งหมด

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๗. เสลสูตร

เสลพราหมณ์กับศิษย์กราบทูลขอบรรพชาอุปสมบท

เสลพราหมณ์คิดว่า “พระสมณโคดมทรงประกอบด้วยลักษณะมหานรุษ ๓๒ ประการบริบูรณ์ ไม่บกพร่อง แต่เรายังไม่ทราบว่าพระองค์เป็นพระพุทธเจ้าจริงหรือไม่ เราเคยฟังคำของพราหมณ์ทั้งหลายผู้สูงวัย เป็นผู้ใหญ่ เป็นอาจารย์ต่อ ๆ กันมา กล่าวสอนไว้ว่า พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมแสดงพระองค์ให้ปรากฏในเมื่อบุคคลกล่าวถึงคุณของพระองค์ อย่างกระนั้นเลย เราควรชมเชยพระสมณโคดมเฉพาะพระพักตร์เป็นคาถาที่เหมาะสม”

เมื่อคิดได้ดังนั้น เสลพราหมณ์จึงสดุดีพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาที่เหมาะสม เฉพาะพระพักตร์ว่า

[๕๕๔] ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระองค์เสด็จอุบัติมาดีแล้ว

มีพระวิริยภาพ มีพระวรกายสมบูรณ์

มีพระรัศมีเรืองงาม เป็นผู้นำทัศนียังนัก

มีพระฉวีวรรณเปล่งปลั่งดังทอง

มีพระเขี้ยวแก้วขาวสะอาด

[๕๕๕] เพราะพระลักษณะมหานรุษ

ที่มีปรากฏแก่มหานรุษนั้น

ย่อมมีปรากฏในพระวรกายของพระองค์อย่างครบถ้วน

[๕๕๖] พระองค์มีพระเนตรแจ่มใส มีพระพักตร์ผุดผ่อง

มีพระวรกายสูงใหญ่ตรง

มีพระเดช ทรงรุ่งเรืองอยู่ในท่ามกลางหมู่สมณะ

เหมือนดวงอาทิตย์รุ่งเรืองอยู่ ฉะนั้น

[๕๕๗] พระองค์เป็นภิกษุ มีคุณสมบัติดังงามนำชม

มีพระฉวีวรรณผุดผ่องดังทอง

พระองค์มีพระวรรณะสูงส่งถึงเพียงนี้

จะเป็นสมณะไปทำไม

พระสดตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๗. เสลสูตร

- [๕๕๘] พระองค์ควรเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ
 ที่องอาจในหมู่พลรบ ทรงปราบปรามชนะไฟรี
 ทรงเป็นใหญ่ในภาคพื้นชมพูทวีป
 ซึ่งมีสมุทรสาครทั้งสิ้นเป็นขอบเขต
- [๕๕๙] ข้าแต่พระโคตม ขอเชิญพระองค์ขึ้นครองราชย์
 เป็นพระเจ้าจักรพรรดิจอมมนุษย์ตามพระราชประเพณี
 ที่กษัตริราชโดยพระชาติได้เสวยราชย์
 มีหมู่เสวกามาตย์เสด็จตามพระองค์เถิด
- [๕๖๐] (พระผู้มีพระภาคตรัสดังนี้)
 เสลพราหมณ์ เราเป็นพระราชาอยู่แล้ว
 คือเป็นพระธรรมราชาผู้ยอดเยี่ยม
 ยังธรรมจักรที่ไม่มีใคร ๆ หมุนไปได้ ให้หมุนไปได้
- [๕๖๑] (เสลพราหมณ์กราบทูลดังนี้)
 ข้าแต่พระโคตม พระองค์ทรงปฎิญาณว่า
 เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นพระธรรมราชาผู้ยอดเยี่ยม
 ทั้งยังตรัสยืนยันว่ายังธรรมจักรให้หมุนไปได้
- [๕๖๒] ใครหนอเป็นเสนาบดีของพระองค์ผู้เจริญ
 เป็นสาวกผู้ประพฤติตามเบื้องพระยุคลบาทของพระองค์ผู้เป็นศาสดา
 ใครจะช่วยประกาศธรรมจักรที่พระองค์ทรงให้หมุนไปแล้วนี้ได้
- [๕๖๓] (พระผู้มีพระภาคตรัสดังนี้)
 เสลพราหมณ์ สารีบุตรผู้เกิดตามตถาคต
 จะช่วยประกาศธรรมจักรที่ยอดเยี่ยม
 ซึ่งเราให้หมุนไปแล้ว

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๗. เสลสูตร

- [๕๖๔] พราหมณ์ เราได้รู้ยิ่งธรรมที่ควรรู้อยิ่ง
ได้เจริญธรรมที่ควรให้เจริญ
ได้ละธรรมที่ควรละได้แล้ว
เพราะฉะนั้น เราจึงเป็นพระพุทธเจ้า
- [๕๖๕] พราหมณ์ ท่านจงขจัดความสงสัยในตัวเราเสีย
จงน้อมใจเชื่อเราเสียเถิด
การได้เห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเนื่อง ๆ
เป็นโอกาสที่หาได้ยาก
- [๕๖๖] ผู้จะปรากฏเนื่อง ๆ ในโลก
ย่อมเป็นการหาได้ยาก
พราหมณ์ เรานั้น เป็นพระพุทธเจ้า
เป็นหมอผ้าตัดลูกศรคือกิเลสชั้นเยี่ยม
- [๕๖๗] เราเป็นผู้ประเสริฐสุด ไม่มีผู้เปรียบเทียบ
ย้ายีมารและเสนามารได้
ควบคุมอมิตร^๑ทั้งปวงไว้ในอำนาจ
ไม่มีภัยจากที่ไหน เบิกบานอยู่
- [๕๖๘] (เสลพราหมณ์กล่าวดังนี้)
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอเชิญพระองค์
จงทรงใคร่ครวญคำของข้าพระองค์นี้
เหมือนอย่าง que พระผู้มีพระภาคผู้มีพระจักขุ
เป็นหมอผ้าตัดลูกศรคือกิเลส
เป็นมหาวิระได้ตรัสไว้
เหมือนพญาราชสีห์บรรลือสีหนาทอยู่ในป่า

เชิงอรรถ :

- ^๑ **อมิตร** ในที่นี้หมายถึงมาร ๕ คือ (๑) กิเลสมาร(มารคือกิเลส) (๒) ชันธมาร(มารคือเบญจขันธ์)
(๓) อภิสังขารมาร(มารคืออภิสังขาร) (๔) เทวปุตตมาร(มารคือเทพบุตร) (๕) มัจจมาร(มารคือความตาย)
(ข.ส.อ. ๒/๕๖๗/๒๘๑)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๗. เสลสูตร

- [๕๖๙]   ใครเห็นพระผู้มีพระภาคผู้ประเสริฐสุด
                   ไม่มีผู้เปรียบเทียบ
                   ย้ายมารและเสนามารได้ จะไม่พึงเลื่อมใสเล่า
                   ถึงคนผู้เกิดในตระกูลต่ำก็ยังไม่เลื่อมใส
- [๕๗๐]   ผู้ปรารถนาจะตามฉัน ก็เชิญมา
                   หรือผู้ที่ไม่ปรารถนา ก็เชิญกลับไป
                   ฉันจะบวชในสำนักของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
                   ผู้มีพระปัญญาประเสริฐนี้
- [๕๗๑] (มาณพเหล่านั้นกล่าวดังนี้)
                   หากท่านอาจารย์ประทับใจคำสอน
                   ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเช่นนี้
                   แม้เราทั้งหลายก็จะบวช
                   ในสำนักของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
                   ผู้มีพระปัญญาประเสริฐ
- [๕๗๒]   พราหมณ์ ๓๐๐ คนนี้พากันประนมมือ ทูลขอบรรพชาว่า
                   ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทั้งหลาย
                   จะประพฤติพรหมจรรย์ในสำนักของพระองค์
- [๕๗๓] (พระผู้มีพระภาคตรัสดังนี้)
                   เสละ พรหมจรรย์ เรากล่าวไว้ดีแล้ว
                   ผู้บรรลุจะเห็นได้เอง ให้ผลไม่จำกัดกาล
                   ในศาสนาที่มีการบรรพชาไม่ไร้ผล^๑
                   เมื่อคนที่ไม่ประมาท หมั่นศึกษาอยู่

เชิงอรรถ :

^๑ ข้อ ๕๕๔-๕๗๓ ดูเทียบ ข.เถร. (แปล) ๒๖/๘๑๘-๘๓๗/๔๗๖-๔๗๙

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๗. เสลสูตร

เสลพราหมณ์พร้อมทั้งบริวารได้รับการบรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคแล้ว

ฝ่ายเกณียชฎิล ครั้นคืนนั้นผ่านไป สั่งให้จัดของขบฉันอย่างประณีตไว้ในอาศรมของตนแล้วส่งคนไปกราบทูลกัถตถกาลว่า “ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ได้เวลาแล้ว กัถตอาหารเสร็จแล้ว พระพุทธเจ้าข้า”

ขณะนั้น เป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก ถือบาตร และจีวร เสด็จไปยังอาศรมของเกณียชฎิลแล้วประทับนั่งเหนืออาสนะที่เขาปูไว้พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์

จากนั้น เกณียชฎิลได้นำของขบฉันอันประณีต ประเคนภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานให้อิมหนาสำราญ ด้วยตนเอง เมื่อพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จแล้วทรงวางพระหัตถ์ เกณียชฎิลเลือกเอาอาสนะตำแหน่งหนึ่งแล้วนั่งอยู่ ณ ที่สมควร

พระพุทธเจ้าทรงอนุโมทนาแก่เกณียชฎิล

พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาแก่เกณียชฎิลด้วยพระคาถาดังนี้

[๕๗๔] การบูชาไฟเป็นการบูชาอัญญอันประเสริฐ

ว่าด้วยเรื่องฉันท สาวิตรีฉันทเป็นฉันทอันดับแรก

พระราชาก็เป็นประมุขของมนุษย์ทั้งหลาย

สมุทรสาคกรเป็นศูนย์รวมแห่งแม่น้ำทั้งหลาย

[๕๗๕] ดาวนักษัตรทั้งหลาย มีดวงจันทร์เด่นสกา

มวลความร้อนมีดวงอาทิตย์เป็นเจ้า

หมู่ชนผู้มุ่งแสวงบุญอยู่มีพระสงฆ์เท่านั้น

เป็นทางเจริญแห่งบุญแท้จริงของผู้บูชา

ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาแก่เกณียชฎิลด้วยพระคาถาเหล่านี้แล้วก็เสด็จลุกจากอาสนะจากไป

พระสดตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๗. เสลสูตร

ต่อมา ท่านพระเสลพร้อมด้วยภิกษุผู้เป็นบริวารจากไปอยู่เพียงลำพัง ไม่ประมาณ มีความเพียร อุทิศกายและใจ ไม่นานนักก็ทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่กุลบุตรทั้งหลายออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป

จึงเป็นอันว่า ท่านพระเสลพร้อมด้วยภิกษุผู้เป็นบริวารได้เป็นพระอรหันต์ จำนวนหนึ่งในบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย

ครั้งนั้น ท่านพระเสลพร้อมด้วยภิกษุผู้เป็นบริวารได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ห่มจีวรเฉวียงบ่า ประคองอัญชลีไปทางพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ได้กราบทูลด้วยคาถาว่า

[๕๗๖] ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้มีพระจักษุ

ข้าพระองค์ทั้งหลายถึงพระองค์เป็นสรณะครบ ๘ วันนับจากวันนี้

จึงเป็นอันว่าข้าพระองค์ทั้งหลายฝึกฝนตนสำเร็จ

ในศาสนาของพระองค์ใช้เวลา ๗ วันเท่านั้น

[๕๗๗] พระองค์ทรงเป็นสัพพัญญูพุทธเจ้า

เป็นพระศาสดา เป็นพระมุนีครอบงำมารได้

ทรงตัดอนุสัยกิเลสได้ ทรงข้ามห้วงน้ำใหญ่คือสงสารได้แล้ว

ยังทรงช่วยหมู่สัตว์นี้ให้ข้ามตามไปได้ด้วย

[๕๗๘] พระองค์ทรงล่วงพ้นอุปธิกิเลสได้

ทำลายอาสวะได้แล้ว ไม่มีอุปาทาน

ละความหวาดกลัวภัยได้ เหมือนพญาราชสีห์ไม่กลัวต่อหมู่นี้อ^๑

เชิงอรรถ :

^๑ ดูข้อ ๕๕๑-๕๕๒ หน้า ๖๒๘-๖๒๙ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๖๔๐ }

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๘. สัลลสูตร

[๕๗๙] ภิกษุ ๓๐๐ รูปนี้ ยืนประนมมือกราบทูลว่า
 ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงแก้วกล้า
 ขอพระองค์โปรดเหยียดพระยุคลบาทออกมาเถิด
 ขอเชิญท่านผู้ประเสริฐทั้งหลาย
 ถวายอภิวัตพระยุคลบาทของพระศาสดาเถิด

เสลสูตรที่ ๗ จบ

๘. สัลลสูตร

ว่าด้วยลูกศรคือกิเลส

(พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระสูตรนี้แก่อุบาสกคนหนึ่งผู้โศกเศร้าเพราะบุตรตาย
 ด้วยพระคาถาดังนี้)

[๕๘๐] ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้
 ไม่มีนิมิต^๑ ใคร ๆ รู้ไม่ได้ ทั้งลำบาก
 สิ้นชนิดเดียว และประกอบด้วยทุกข์

[๕๘๑] วิธีที่สัตว์ผู้เกิดมาแล้วจะไม่ตายยอมไม่มี
 แม้จะอยู่ไปจนถึงชรา ก็จะต้องถึงแก่ความตาย
 เพราะสัตว์ทั้งหลายมีความตายอย่างนี้เป็นธรรมดา

[๕๘๒] สัตว์ที่เกิดมาแล้ว มีภัยจากความตายเป็นนิตย์
 เหมือนผลไม้สุกแล้วมีภัยจากการหล่นไปในเวลาเช้า ฉะนั้น

[๕๘๓] ภาชนะดินที่ช่างหม้อทำไว้ทั้งหมด
 มีความแตกเป็นที่สุด ฉะนั้น
 ชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย ก็เป็นฉันทัน

เชิงอรรถ :

^๑ ไม่มีนิมิต หมายถึง ไม่มีกิริยาอาการบ่งบอกว่าจะตาย (ขุ.ส.อ. ๒/๕๘๐/๒๘๔)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๘. สัลลสูตร

- [๕๘๔] มนุษย์ ทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ โง่ และฉลาด ทั้งหมด
ยอมไปสู่อำนาจความตาย มีความตายรออยู่ข้างหน้า
- [๕๘๕] เมื่อมนุษย์เหล่านั้นถูกความตายครอบงำอยู่
กำลังจะจากโลกนี้ไปสู่ปรโลก
บิดาก็ต้านทานบุตรไว้ไม่ได้
หรือหมุ่ญาติก็ต้านทานญาติไว้ไม่ได้
- [๕๘๖] เมื่อพวกญาติ กำลังเพ่งมองดูอยู่
รำพันกันเป็นอันมากอยู่นั้นแหละว่า จงดูสัตว์แต่ละตน ๆ
ถูกความตายนำไป เหมือนโคถูกนำไปฆ่า ฉะนั้น
- [๕๘๗] สัตว์โลกถูกความแก่และความตายครอบงำอยู่อย่างนี้^๑
เพราะฉะนั้น นักปราชญ์ทั้งหลายทราบชัด
ความเป็นจริงของสัตว์โลกแล้ว ย่อมไม่เศร้าโศก
- [๕๘๘] ท่านไม่รู้ทางของผู้มาหรือผู้ไป
เมื่อไม่เห็นที่สิ้นสุดทั้ง ๒ นี้ ถึงจะคร่ำครวญไปก็ไร้ประโยชน์
- [๕๘๙] หากผู้ที่หลงคร่ำครวญ เบียดเบียนตนอยู่
จะพียงนำประโยชน์อะไรมาได้บ้าง
บัณฑิตผู้มีปัญญาเห็นประจักษ์ก็จะพียงกระทำเช่นนั้นบ้าง^๒
- [๕๙๐] บุคคลจะได้รับความสงบใจ เพราะการร้องไห้
เพราะความเศร้าโศกก็หาไม่
ทุกข์ย่อมเกิดแก่ผู้นั้นยิ่งขึ้น
และร่างกายของเขามีแต่จะชืดเซียวลง

เชิงอรรถ :

^๑ ข้อ ๕๘๒-๕๘๗ ดูเทียบ ข.ม. (แปล) ๒๙/๓๙/๑๔๒-๑๔๗, ข.ชา (แปล) ๒๘/๑๑๙/๒๐๑

^๒ ดู ข.ชา. (แปล) ๒๗/๙๐/๓๖๙

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๘. สัลลสูตร

- [๕๙๑] ผู้ที่เบียดเบียนตนเอง ย่อมจะชুবผอม ไม่ผ่องใส
สัตว์ทั้งหลายผู้จะไปสู่ปรโลก
หาคุ่มครองตนอยู่ด้วยการคร่ำครวญนั้นได้ไม่
ฉะนั้น การคร่ำครวญจึงเป็นสิ่งที่ไร้ประโยชน์^๑
- [๕๙๒] ผู้ทอดถอนใจถึงคนที่ตายไปแล้วอยู่เสมอ
บรรเทาความเศร้าโศกไม่ได้
ตกอยู่ในอำนาจแห่งความเศร้าโศก
ย่อมได้รับทุกข์มากขึ้น
- [๕๙๓] ท่านจงดูแม้คนเหล่าอื่นผู้ใกล้จะตายไปตามกรรม
และสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ ผู้ตกอยู่ในอำนาจมัจจุราช
ต่างพากันดิ้นรนอยู่ทั้งนั้น
- [๕๙๔] อากาไรใด ๆ ที่สัตว์ทั้งหลายสำคัญหมาย
อากาไรนั้น ๆ ย่อมแปรผันเป็นอื่นไป^๒
การพลัดพรากจากกันและกันเช่นนี้ มีอยู่เป็นประจำ
ท่านจงพิจารณาดูความเป็นจริงของสัตว์โลกเกิด
- [๕๙๕] บุคคลแม้จะดำรงชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปี
หรือเกินไปบ้างก็ตาม ก็ต้องพลัดพรากจากหมู่ญาติ
และต้องละทิ้งชีวิตไว้ในโลกนี้แน่นอน
- [๕๙๖] เพราะฉะนั้น บุคคลพึงธรรมเทศนาของพระอรหันต์แล้ว
เห็นคนล่วงลับดับชีวิตไป กำหนดรู้ว่าผู้ล่วงลับดับชีวิตไปนั้น
ไม่สามารถฟื้นคืนชีวิตอยู่ร่วมกับเราได้อีก
ควรกำจัดความคร่ำครวญ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.ชา. (แปล) ๒๗/๙๑/๓๖๙

^๒ หมายถึงที่หวังไว้ว่า 'ขอให้มียั่งยืน' ก็กลับกลายเป็นสิ่งตรงข้ามคือตายไป และที่หวังไว้ว่า 'ขอให้ไม่มีโรค' ก็กลับกลายเป็นมีโรค เป็นต้น (ข.ส.อ. ๒/๕๙๔/๒๘๙)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๙. วาเสฏฐสูตร

- [๕๙๗]   ธีรชนผู้มีปัญญา ฉลาดปราษฎ์เบรื่อง
ควรขจัดความโศกเศร้าที่เกิดขึ้นโดยฉับพลัน
เหมือนลมพัดนุ่นปลิวไป
เหมือนคนใช้น้ำดับไฟที่กำลังไหม้ลูกกลม ฉะนั้น
- [๕๙๘]   บุคคลผู้แสวงหาความสุขแก่ตน
ควรกำจัดความคร่ำครวญ ความทะยานอยาก
และโทมนัสของตน
ควรถอนลูกศรคือกิเลสของตน
- [๕๙๙]   บุคคลผู้ถอนลูกศรคือกิเลสได้แล้ว
เป็นผู้ไม่มีดิ้นหาและทิวฏฐิอาศัย
ถึงความสงบใจ ล่วงพ้นความเศร้าโศกได้ทั้งหมด
ไม่มีความเศร้าโศก ชื่อว่าดับกิเลสได้แล้ว

สังคยสูตรที่ ๘ จบ

๙. วาเสฏฐสูตร

ว่าด้วยวาเสฏฐมาณพทูลถามปัญหา

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ราวป่าอิจฉานังคละ ใกล้หมู่บ้าน
อิจฉานังคละ สมัยนั้น พรหมณ์มหาศาลมีชื่อเสียงเป็นจำนวนมาก คือ จังกีพรหมณ์
ตารุกขพรหมณ์ โปกขรสาดิพรหมณ์ ชาณุสโสณิพรหมณ์ โตเทยยพรหมณ์
และพรหมณ์มหาศาลมีชื่อเสียงอื่น ๆ อาศัยอยู่ในหมู่บ้านอิจฉานังคละ

ครั้งนั้น วาเสฏฐมาณพและการทวาชมาณพกำลังเดินเล่นพักผ่อน ระหว่างนั้น
ได้สนทนากันข้อความนี้ว่า “เพื่อนเอ๋ย บุคคลชื่อว่าพรหมณ์ โดยวิธีอย่างไร”

การทวาชมาณพกล่าวอย่างนี้ว่า “เพื่อนเอ๋ย บุคคลที่เกิดมาดีทั้ง ๒ ฝ่าย คือ
ทั้งฝ่ายมารดาและฝ่ายบิดา ถือปฏิสนธิบริสุทธิ์ดีตลอดเจ็ดชั่วบรรพบุรุษ ไม่มีใคร

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๙. วาเสฏฐสูตร

จะคัดค้านตำหนิได้เพราะอ้างถึงชาติตระกูล เพื่อนเอ๋ย เพราะเหตุดังกล่าวมานี้
บุคคลนั้นจึงชื่อว่า พรหมณ์”

วาเสฏฐมาณพกล่าวอย่างนี้ว่า “เพื่อนเอ๋ย บุคคลเป็นผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยวัตร
เพราะเหตุดังกล่าวมานี้จึงชื่อว่า พรหมณ์”

การทวาชมาณพไม่สามารถให้วาเสฏฐมาณพยอมรับเหตุผลของตนได้ ฝ่าย
วาเสฏฐมาณพก็ไม่สามารถให้การทวาชมาณพยอมรับเหตุผลของตนได้เช่นกัน

ลำดับนั้น วาเสฏฐมาณพได้กล่าวเชิงปริกษากับการทวาชมาณพว่า “การทวาชะ
เพื่อนรัก พระสมณโคดมศากยบุตรพระองค์นี้เสด็จออกผนวชจากศากยตระกูล ประทับ
อยู่ที่ราวป่าอิจฉานังคละ ใกล้หมู่บ้านอิจฉานังคละ ก็ท่านพระโคดมนี้มีกิตติศัพท์
อันงามขจรไปอย่างนี้ว่า ‘แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็น
พระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค’ การทวาชะเพื่อนรัก เราทั้งสองเข้าไปเฝ้าพระ
สมณโคดม ณ ที่ประทับกันเถิด แล้วเราจะทูลถามถึงเรื่องนี้กับพระองค์ จะได้จดจำ
ข้อความที่พระองค์ทรงพยากรณ์แก่เรา”

การทวาชมาณพรับคำวาเสฏฐมาณพว่า “อย่างนั้นก็ได้เพื่อน”

ต่อจากนั้น วาเสฏฐมาณพและการทวาชมาณพได้พากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มี
พระภาคถึงที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยกับพระผู้มีพระภาคพอเป็นที่บันเทิงใจ
พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วจึงนั่ง ณ ที่สมควร วาเสฏฐมาณพได้กราบทูลพระผู้มี
พระภาคด้วยคาถาว่า

[๖๐๐] ข้าพระองค์ทั้งสองเป็นผู้ได้รับยกย่อง
และรับรองจากอาจารย์ว่า เป็นผู้ได้ศึกษาจบไตรเพท
ข้าพระองค์เป็นหัวหน้าศิษย์ของโปกขรชาติพรหมณ์
ส่วนการทวาชมาณพนี้เป็นหัวหน้าศิษย์ของตารุกขพรหมณ์

[๖๐๑] ข้าพระองค์ทั้งสอง ศึกษาจบไตรเพท
ตามที่อาจารย์ผู้แตกฉานอบรมสั่งสอน
เป็นผู้เข้าใจด้วยท ขำนาญไวยากรณ์
ในพระเวทเทียบเท่าอาจารย์

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๙. วาเสฏฐสูตร

- [๖๐๒] ข้าแต่พระโคตม ข้าพระองค์ทั้งสองนั้นเกิดโต้เถียงกัน
 ในเรื่องเหตุที่ทำให้บุคคลเป็นพราหมณ์
 ภารทวาชมาณพกล่าวว่า
 บุคคลเป็นพราหมณ์ เพราะชาติกำเนิด
 ส่วนข้าพระองค์กล่าวว่า
 บุคคลเป็นพราหมณ์ เพราะกรรม
 ข้าแต่พระองค์ผู้มีพระจักขุ
 ขอพระองค์ทรงทราบอย่างนี้เถิด
- [๖๐๓] ข้าพระองค์ทั้งสองนั้นไม่สามารถตกลงกันได้
 จึงพากันมาทูลถามพระองค์ผู้ทรงปรากฏพระนามว่า
 เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
- [๖๐๔] ข้าพระองค์ทั้งสองประนมมือถวายนมัสการพระองค์
 ผู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในโลก
 เหมือนชนทั้งหลายประนมมือ
 น้อมไหว้พระจันทร์วันเพ็ญโดยทั่วถึงกัน
- [๖๐๕] ข้าพระองค์ทั้งสองขอทูลถามพระโคตมผู้มีพระจักขุ
 ผู้เสด็จอุบัติดีแล้วในโลกว่า
 บุคคลเป็นพราหมณ์เพราะชาติกำเนิด
 หรือเพราะกรรมหนอ
 ขอพระองค์โปรดตรัสบอกข้าพระองค์ทั้งสอง
 ผู้ไม่รู้ให้รู้จักพราหมณ์ที่แท้จริงด้วยเถิด
 (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)
- [๖๐๖] วาเสฏฐะ เราจะพยากรณ์ถึงความพิสดาร
 แห่งชาติกำเนิดของสัตว์ทั้งหลาย
 ตามลำดับความเหมาะสมแก่เธอ
 เพราะว่าสัตว์ทั้งหลายมีชาติกำเนิดแตกต่างกันหลายเผ่าพันธุ์

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๙. วาเสฏฐสูตร

- [๖๐๗] เธอทั้งหลายย่อมรู้จักหญ้าและต้นไม้
แต่หญ้าและต้นไม้ก็ไม่ยอมรับว่าเป็นหญ้าเป็นต้นไม้
หญ้าและต้นไม้เหล่านั้นมีสัณฐานสำเร็จมาแต่กำเนิด
เพราะธรรมชาติของมันต่างกัน
- [๖๐๘] ต่อไป เธอทั้งหลายจงรู้จักแมลง ตั๊กแตน
ตลอดจนถึงมดดำ มดแดง
สัตว์เหล่านั้นต่างมีรูปร่างสัณฐานไปตามกำเนิด
เพราะกำเนิดของสัตว์เหล่านั้นต่างกัน
- [๖๐๙] เธอทั้งหลายจงรู้จักสัตว์สี่เท้า ทั้งขนาดเล็ก ขนาดใหญ่
สัตว์เหล่านั้นมีรูปร่างสัณฐานไปตามกำเนิด
เพราะกำเนิดของสัตว์เหล่านั้นต่างกัน
- [๖๑๐] เธอทั้งหลายจงรู้จักสัตว์เลื้อยคลาน
ที่ใช้ท้องแทนเท้า มีสันหลังยาว
สัตว์เหล่านั้นมีรูปร่างสัณฐานไปตามกำเนิด
เพราะกำเนิดของสัตว์เหล่านั้นต่างกัน
- [๖๑๑] ต่อไป เธอทั้งหลายจงรู้จักปลา
และสัตว์น้ำประเภทอื่นที่เกิดเที่ยวหากินอยู่ในน้ำ
สัตว์เหล่านั้นมีรูปร่างสัณฐานไปตามกำเนิด
เพราะกำเนิดของสัตว์เหล่านั้นต่างกัน
- [๖๑๒] ต่อไป เธอทั้งหลายจงรู้จักสัตว์ปีกที่บินไปในอากาศ
สัตว์เหล่านั้นมีรูปร่างสัณฐานไปตามกำเนิด
เพราะกำเนิดของสัตว์เหล่านั้นต่างกัน
- [๖๑๓] ในหมู่มนุษย์ ไม่มีรูปร่างสัณฐานแตกต่างกันไป
ตามกำเนิดมากมาย เหมือนกำเนิดของสัตว์เหล่านี้เลย

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๙. วาเสฏฐสูตร

- [๖๑๔] คือ ไม่มีการกำหนดว่า เป็นพราหมณ์ เป็นกษัตริย์เป็นต้น
ด้วยผม ศีรษะ ใบหู นัยน์ตา ใบหน้า จมูก ริมฝีปาก คิ้ว
- [๖๑๕] คอ บ่า ท้อง หลัง สะโพก ออก
ชอกอวัยวะ อวัยวะสืบพันธุ์
- [๖๑๖] มือ เท้า นิ้วมือ เล็บ แข้ง ขาอ่อน
ผิวพรรณ หรือเสียง
ในหมู่มนุษย์จึงไม่มีรูปร่างสัณฐาน
แตกต่างกันตามกำเนิดมากมาย
เหมือนในกำเนิดอื่น ๆ เลย
- [๖๑๗] ในหมู่มนุษย์ไม่มีลักษณะเฉพาะตัวในสรีระของแต่ละคน
และในหมู่มนุษย์ การเรียกชื่อต่างกันว่า พราหมณ์ กษัตริย์ เป็นต้น
ท่านบัญญัติเรียกเพียงโหวหาร
- [๖๑๘] ในหมู่มนุษย์ ใครก็ตามอาศัยโครักขกรรมเลี้ยงชีพ
วาเสฏฐะ เธอจรรู้ว่า
ผู้นั้นเรียกว่า ชาวนา ไม่เรียกว่า พราหมณ์
- [๖๑๙] ในหมู่มนุษย์ ใครก็ตามเลี้ยงชีพ
ด้วยการช่างฝีมืออันเป็นศิลปะต่าง ๆ
วาเสฏฐะ เธอจรรู้ว่า
ผู้นั้นเรียกว่า ช่างศิลป์ ไม่เรียกว่า พราหมณ์
- [๖๒๐] ในหมู่มนุษย์ ใครก็ตามอาศัยการค้าขายเลี้ยงชีพ
วาเสฏฐะ เธอจรรู้ว่า
ผู้นั้นเรียกว่า พ่อค้า ไม่เรียกว่า พราหมณ์
- [๖๒๑] ในหมู่มนุษย์ ใครก็ตามเลี้ยงชีพด้วยการรับใช้ผู้อื่น
วาเสฏฐะ เธอจรรู้ว่า
ผู้นั้นเรียกว่า คนรับใช้ ไม่เรียกว่า พราหมณ์

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๙. วาเสฏฐสูตร

- [๖๒๒] ในหมู่มนุษย์ ใครก็ตามอาศัยการสักทรมณ์ผู้อื่นเลี้ยงชีพ
วาเสฏฐะ เธอจงรู้อย่างนี้ว่า
ผู้นั้นเรียกว่า โจร ไม่เรียกว่า พราหมณ์
- [๖๒๓] ในหมู่มนุษย์ ใครก็ตามอาศัยลูกศรและศัสตราเลี้ยงชีพ
วาเสฏฐะ เธอจงรู้อย่างนี้ว่า
ผู้นั้นเรียกว่า ทหารอาชีพ ไม่เรียกว่า พราหมณ์
- [๖๒๔] ในหมู่มนุษย์ ใครก็ตามเลี้ยงชีพด้วยการเป็นบุโรหิต
วาเสฏฐะ เธอจงรู้อย่างนี้ว่า
ผู้นั้นเรียกว่า ผู้เป็นที่เคารพบูชา ไม่เรียกว่า พราหมณ์
- [๖๒๕] ในหมู่มนุษย์ ใครก็ตามปกครองท้องถื่นและแวนแคว้น
วาเสฏฐะ เธอจงรู้อย่างนี้ว่า
ผู้นั้นเรียกว่า พระราชา ไม่เรียกว่า พราหมณ์
- [๖๒๖] ผู้ถือกำเนิดจากมารดา (ที่เป็นพราหมณ์)
เราไม่เรียกว่า พราหมณ์
เขาเป็นเพียงผู้ชื่อว่า โกวาที่ เท่านั้น
เขายังมีกิเลสเครื่องกังวล
แต่เราเรียกผู้ที่ไม่มียกิเลสเครื่องกังวล
ไม่ถือมั่นเท่านั้นว่า พราหมณ์^๑
- [๖๒๗] ผู้ตัดสังโยชน์ได้หมดสิ้น ไม่สะดุ้ง
ผู้ล่วงพ้นกิเลสเครื่องข้องได้ ผู้ปราศจากโยคะ
เราเรียกว่า พราหมณ์
- [๖๒๘] ผู้ตัดชะเนาะ เชือกหนัง และเงื่อน
พร้อมทั้งสายรัดได้ ถอดลิ่มสลัก เป็นผู้ตรัสรู้แล้ว
เราเรียกว่า พราหมณ์

เชิงอรรถ :

^๑ ดูธรรมบทข้อ ๓๙๖-๔๒๓ หน้า ๑๔๘ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๙. วาเสฏฐสูตร

- [๖๒๙] ผู้ไม่ประทุษร้าย อดกลั้นคำด่า
การฆ่า และการจองจำได้
มีขันติเป็นพลัง มีขันติเป็นกำลังพล
เราเรียกว่า พราหมณ์
- [๖๓๐] ผู้ไม่มักโกรธ มีศีล มีวัตร
ไม่มีตัณหาเครื่องฟูขึ้น ฝึกตนได้แล้ว
มีสรีระเป็นร่างกายสุดท้าย
เราเรียกว่า พราหมณ์
- [๖๓๑] ผู้ใดไม่ติดในกามทั้งหลาย
เหมือนน้ำไม่ติดอยู่บนใบบัว
เหมือนเมล็ดพันธุ์ผักกาดไม่ติดอยู่บนปลายเหล็กแหลม
เราเรียกผู้นั้นว่า พราหมณ์
- [๖๓๒] ผู้ใดในธรรมวินัยนี้ รู้ชัดความสิ้นทุกข์ของตน
ปลงภาระได้แล้ว ปราศจากโยคะ
เราเรียกผู้นั้นว่า พราหมณ์
- [๖๓๓] ผู้มีปัญญาลึกซึ้ง เป็นนักปราชญ์
ฉลาดในทางและมีใช้ทาง
บรรลุประโยชน์สูงสุด
เราเรียกว่า พราหมณ์
- [๖๓๔] ผู้ไม่คลุกคลีกับคน ๒ จำพวก
คือ คฤหัสถ์ และบรรพชิต
ไม่มีความอาลัยเที่ยวไป มีความปรารถนาน้อย
เราเรียกว่า พราหมณ์
- [๖๓๕] ผู้ใดละวางโทษทัณฑ์ในสัตว์ทั้งหลาย
ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ที่ยังหวาดสะดุ้ง และสัตว์ที่มันคง
ไม่ฆ่าเอง ไม่ใช้ให้คนอื่นฆ่า
เราเรียกผู้นั้นว่า พราหมณ์

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๙. วาเสฏฐสูตร

- [๖๓๖] ผู้ไม่มุ่งร้ายในหมู่คนผู้มุ่งร้าย
ผู้สงบในหมู่คนผู้ชอบหาเรื่องใส่ตน
ผู้ไม่ถือมั่นในหมู่คนผู้ถือมั่น
เราเรียกว่า พราหมณ์
- [๖๓๗] ผู้ใดทำราคะ โทสะ โมหะ มานะ และมักขะให้ตกไป
เหมือนเมล็ดพันธุ์ฝักกาดตกไปจากปลายเหล็กแหลม
เราเรียกผู้นั้นว่า พราหมณ์
- [๖๓๘] ผู้กล่าวคำที่ไม่หยาบคาย สื่อความหมายได้
เป็นคำจริง ไม่เป็นเหตุให้ใคร ๆ ชัดเคือง
เราเรียกว่า พราหมณ์
- [๖๓๙] ผู้ใดในโลกนี้ ไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้
ไม่ว่ายาวหรือสั้น เล็กหรือใหญ่ งามหรือไม่งาม
เราเรียกผู้นั้นว่า พราหมณ์
- [๖๔๐] ผู้ใดไม่มีความหวังในโลกนี้และโลกหน้า
ปราศจากความหวัง ปราศจากโยคะ
เราเรียกผู้นั้นว่า พราหมณ์
- [๖๔๑] ผู้ใดไม่มีความอาลัย หมดความสงสัยเพราะรู้ชัด
หยั่งลงสู่อมตะ บรรลุแล้ว
เราเรียกผู้นั้นว่า พราหมณ์
- [๖๔๒] ผู้ใดในโลกนี้ละบุญและบาปทั้งสองได้
พ้นจากกิเลสเครื่องข้องได้ ไม่เศร้าหมอง
ปราศจากกิเลสจตุลีสี่ เป็นผู้บริสุทธิ
เราเรียกผู้นั้นว่า พราหมณ์
- [๖๔๓] ผู้บริสุทธิดุจจันทร์แจ่ม
มีจิตผ่องใส ไม่ขุ่นมัว
เป็นผู้สิ้นความยินดีในภพ
เราเรียกว่า พราหมณ์

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๙. วาเสฏฐสูตร

- [๖๔๔] ผู้ใดก้าวพ้นทางอ้อม^๑ทางหล่ม^๒
 สงสาร และโมหะได้แล้ว
 ข้ามไปถึงฝั่งแล้ว เจริญผาน
 ไม่หวั่นไหว หมดความสงสัย
 ดับเย็น เพราะไม่ถือมั่น
 เราเรียกผู้นั้นว่า พราหมณ์
- [๖๔๕] ผู้ใดในโลกนี้ละกามได้แล้ว
 ออกบวชเป็นบรรพชิต
 เป็นผู้สิ้นกามและภพ
 เราเรียกผู้นั้นว่า พราหมณ์
- [๖๔๖] ผู้ใดในโลกนี้ละตัณหาได้เด็ดขาด
 ออกบวชเป็นบรรพชิต
 เป็นผู้สิ้นตัณหาและภพ
 เราเรียกผู้นั้นว่า พราหมณ์
- [๖๔๗] ผู้ละกิเลสเครื่องประกอบอันเป็นของมนุษย์ได้^๓
 ล่วงพ้นกิเลสเครื่องประกอบอันเป็นทิพย์ได้แล้ว
 เป็นผู้ปราศจากโยคะทั้งปวง
 เราเรียกผู้นั้นว่า พราหมณ์
- [๖๔๘] ผู้ละทั้งความยินดี^๔ และความไม่ยินดี^๕
 เป็นผู้เยือกเย็น หมดอุปธิกิเลส

เชิงอรรถ :

^๑ ทางอ้อม ในที่นี้หมายถึงราคะ (ขุ.สุ.อ. ๒/๖๔๔/๒๙๙)

^๒ ทางหล่ม ในที่นี้หมายถึงกิเลส (ขุ.สุ.อ. ๒/๖๔๔/๒๙๙)

^๓ ดูเชิงอรรถที่ ๑ หน้า ๑๖๖ ในเล่มนี้

^๔ ดูเชิงอรรถที่ ๓ หน้า ๑๖๖ ในเล่มนี้

^๕ ดูเชิงอรรถที่ ๔ หน้า ๑๖๖ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๙. วาเสฏฐสูตร

ครอบงำโลกทั้งหมด เป็นผู้แกลวกล้ำ

เราเรียกผู้นั้นว่า พราหมณ์

- [๖๔๙] ผู้ใ้รู้การจติและการอุบัติ
ของสัตว์ทั้งหลายโดยประการทั้งปวง
เราเรียกผู้นั้นซึ่งเป็นผู้ไม่ติดข้อง ไปดีแล้ว
และตรัสรู้แล้วว่า พราหมณ์
- [๖๕๐] ผู้ใดมีคติที่เทวดา คนธรรพ์ และมนุษย์ก็รู้ไม่ได้
เราเรียกผู้นั้นซึ่งเป็นอรหันตชีณาสพว่า พราหมณ์
- [๖๕๑] ผู้ใดไม่มีกิเลสเครื่องกังวล
ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต
เราเรียกผู้นั้นซึ่งเป็นผู้ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล
หมดความยึดมั่นถือมั่นว่า พราหมณ์
- [๖๕๒] ผู้องอาจ ผู้ประเสริฐ ผู้แกลวกล้ำ
ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ผู้ชานะแล้ว
ผู้ไม่หวั่นไหว ผู้ชำระแล้ว และผู้ตรัสรู้แล้ว
เราเรียกว่า พราหมณ์
- [๖๕๓] ผู้ใดระลึกอดีตชาติได้ เห็นสวรรค์และอบาย
บรรลุมภาวะที่สิ้นสุดการเกิด
เราเรียกผู้นั้นว่า พราหมณ์
- [๖๕๔] อันที่จริง ชื่อและโคตรที่เขากำหนดให้กันนั้น
เป็นเพียงสมมติบัญญัติในโลก
ชื่อและโคตรปรากฏอยู่ได้เพราะรู้ตามกันมา
ญาติสาโลหิตกำหนดไว้ในการเกิดนั้น ๆ
- [๖๕๕] ชื่อและโคตรที่กำหนดเรียกกันนี้
เป็นความเห็นที่ฝังแน่นอยู่ในใจมานานของคนผู้ไม่รู้ความจริง
เมื่อไม่รู้จึงกล่าวว่า บุคคลเป็นพราหมณ์เพราะชาติกำเนิด

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๙. วาเสฏฐสูตร

- [๖๕๖]   บุคคลจะชื่อว่า เป็นพราหมณ์เพราะชาติกำเนิดก็หามิได้
จะชื่อว่ามิใช่พราหมณ์เพราะชาติกำเนิดก็หามิได้
แต่ชื่อว่าเป็นพราหมณ์เพราะกรรม
ชื่อว่ามิใช่พราหมณ์เพราะกรรม
- [๖๕๗]   บุคคลชื่อว่าเป็นชวานาเพราะกรรม
ชื่อว่าเป็นช่างศิลป์ เป็นพ่อค้า เป็นคนรับใช้ ก็เพราะกรรม
- [๖๕๘]   ชื่อว่าเป็นโจร เป็นทหารอาชีพ เป็นปุโรหิต
แม้กระทั่งเป็นพระราชา ก็เพราะกรรมทั้งนั้น
- [๖๕๙]   บัณฑิตผู้มีปกติเห็นปฏิจลสมุปบาท
ฉลาดในกรรมและวิบาก
ย่อมเห็นกรรมตามความเป็นจริงอย่างนี้
- [๖๖๐]   สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม
หมู่สัตว์เป็นไปตามกรรม
สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นเครื่องผูกพัน
เปรียบเหมือนรถที่แล่นไปมีหมุดเป็นเครื่องตรึงไว้ ฉะนั้น
- [๖๖๑]   บุคคลจะเป็นพราหมณ์ ก็เพราะกรรมอันประเสริฐนี้
คือ ตบะ พรหมจรรย์ สัจญมะ ทมะ^๑
กรรมอันประเสริฐนี้ นำความเป็นพราหมณ์ที่สูงสุดมาให้
- [๖๖๒]   บุคคลสมบูรณ์ด้วยวิชา ๓
มีความสงบ สันภาพใหม่แล้ว

เชิงอรรถ :

- ^๑ ตบะ หมายถึงการสำรวมอินทรีย์ พรหมจรรย์ หมายถึงการประพฤติธรรมอันประเสริฐ สัจญมะ หมายถึงมีศีล ทมะ หมายถึงมีปัญญา (ข.สุ.อ. ๒/๖๖๑/๓๐๒)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า :๖๕๔ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑๐. โภกालิกสูตร

วาเสฏฐะ เธอจงรู้อย่างนี้ว่า

บุคคลนั้นเป็นทั้งพรหม และท้าวสักกะของบัณฑิตผู้รู้แจ้งอยู่

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว วาเสฏฐมาณพและภรรยาชมาณพได้กราบทูลตั้งนี้ว่า “ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาสิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะ ยิ่งนัก ฯลฯ ขอท่านพระโคตมจงทรงจำพวกข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต”

วาเสฏฐสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. โภกालิกสูตร^๑

ว่าด้วยพระโภกालิกะ

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้นแล โภกาลิกภิกษุเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลตั้งนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระสารีบุตรและท่านพระโมคคัลลานะเป็นผู้มีความปรารถนาขั้วลูอำนาจความปรารถนาขั้ว”

เมื่อโภกาลิกภิกษุกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับโภกาลิกภิกษุตั้งนี้ว่า “โภกาลิกะ เธออยากกล่าวอย่างนั้น เธออยากกล่าวอย่างนั้น เธอจงทำจิตให้เลื่อมใสในสารีบุตรและโมคคัลลานะเถิด สารีบุตรและโมคคัลลานะเป็นผู้มีศีลเป็นที่รัก”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ส.ส. (แปล) ๑๕/๑๘๑/๒๕๘, อง.ทสก. (แปล) ๒๔/๘๙/๒๐๐-๒๐๔

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑๐. โภกालิกสูตร

แม้ครั้งที่ ๒ โภกालิกภิกษุก็กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้พระผู้มีพระภาคทรงเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาของข้าพระองค์ มีพระพุทธรูปที่ข้าพระองค์เชื่อถือได้ก็จริง แต่ท่านพระสารีบุตรและท่านพระโมคคัลลานะเป็นผู้มีความปรารถนาชั่ว ลออำนาจความปรารถนาชั่ว”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับโภกालิกภิกษุดังนี้ว่า “โภกาลิกะ เธออย่ากล่าวอย่างนั้น เธออย่ากล่าวอย่างนั้น เธอจงทำจิตให้เลื่อมใสในสารีบุตรและโมคคัลลานะเถิด สารีบุตรและโมคคัลลานะเป็นผู้มีศีลเป็นที่รัก”

แม้ครั้งที่ ๓ โภกาลิกภิกษุก็กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้พระผู้มีพระภาคทรงเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาของข้าพระองค์ มีพระพุทธรูปที่ข้าพระองค์เชื่อถือได้ก็จริง แต่ท่านพระสารีบุตรและท่านพระโมคคัลลานะเป็นผู้มีความปรารถนาชั่ว ลออำนาจความปรารถนาชั่ว”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับโภกาลิกภิกษุดังนี้ว่า “โภกาลิกะ เธออย่ากล่าวอย่างนั้น เธออย่ากล่าวอย่างนั้น เธอจงทำจิตให้เลื่อมใสในสารีบุตรและโมคคัลลานะเถิด สารีบุตรและโมคคัลลานะเป็นผู้มีศีลเป็นที่รัก”

ครั้งนั้น โภกาลิกภิกษุลุกจากอาสนะ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วจากไป

เมื่อโภกาลิกภิกษุจากไปไม่นาน ร่างกายก็มีตุ่มขนาดเท่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาดเกิดขึ้นทั่วร่าง ตุ่มเหล่านั้นโตเท่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาด แล้วก็โตเท่าเมล็ดถั่วเขียว โตเท่าเมล็ดถั่วดำ โตเท่าเมล็ดพุทรา โตเท่าเมล็ดกระเบา โตเท่าผลมะขามป้อม โตเท่าผลมะตูมอ่อน เท่าผลมะตูมแก่ แล้วก็แตกเปี่ยม หนองและเลือดไหลออกมา โภกาลิกภิกษุเพราะทนพิษตุ่มแตกนั้นไม่ไหวจึงมรณภาพลงในขณะนั้น และเมื่อ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑๐. โภกालิกสูตร

มรณภาพลงแล้วได้ไปเกิดในปทุมนรก เพราะมีจิตผูกอาฆาตในท่านพระสารีบุตรและ
ท่านพระโมคคัลลานะ

ครั้งนั้น เมื่อราตรีผ่านไป^๑ ท้าวสหัมบดีพรหมมีวรรณะงดงามยิ่งนัก เปล่งรัศมี
ให้สว่างไปทั่วพระเชตวัน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วยืน
อยู่ ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
โภกालิกภิกษุมรณภาพแล้วไปเกิดในปทุมนรก เพราะมีจิตผูกอาฆาตในท่านพระสารีบุตร
และท่านพระโมคคัลลานะ”

ท้าวสหัมบดีพรหมครั้งกราบทูลอย่างนี้แล้ว ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค
กระทำประทักษิณแล้วหายไป ณ ที่นั้นแล

ครั้นคืนนั้นผ่านไป พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า
“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อคืนนี้ เมื่อราตรีผ่านไป ท้าวสหัมบดีพรหม ฯลฯ ภิกษุ
ทั้งหลาย ท้าวสหัมบดีพรหมครั้งกล่าวอย่างนี้แล้ว ก็กระทำประทักษิณแล้วหายไป
ณ ที่นั้นแล”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้ทูลถามพระผู้มีพระภาค
ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ประมาณอายุในปทุมนรกนานเท่าไรหนอ”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุ ประมาณอายุในปทุมนรกนานมาก ประมาณ
อายุในปทุมนรกนั้น ยากที่จะนับได้ว่า ‘ประมาณเท่านี้ปี ประมาณ ๑๐๐ ปีเท่านี้
ประมาณ ๑,๐๐๐ ปีเท่านี้ ประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ ปีเท่านี้”

ภิกษุนั้นทูลถามอีกว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์พอจะยกอุปมาได้
หรือไม่ พระพุทธเจ้าข้า”

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเชิงอรรถที่ ๔ หน้า ๖ ในเล่มนี้

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑๐. โภกालิกสูตร

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ได้ ภิกษุ” แล้วตรัสว่า “ภิกษุ หนึ่งเกรียน เมล็ดงาของชาวโกศลมีอัตรา ๒๐ ขารี^๑ ล่วงไปแล้ว ๑๐๐,๐๐๐ ปี บุรุษจึงนำ เมล็ดงาออกจากเกรียนนั้น ๑ เมล็ด เมล็ดงาหนึ่งเกรียนของชาวโกศลซึ่งมีอัตรา ๒๐ ขารีนั้น จะพึงหมดไปโดยทำนองนี้เร็วกว่า แต่ว่า ๑ อัพพุทนรก^๒หาหมด ไปไม่ ๒๐ อัพพุทนรก เป็น ๑ นิรพพุทนรก ๒๐ นิรพพุทนรก เป็น ๑ อพพนรก ๒๐ อพพนรก เป็น ๑ อหนรก ๒๐ อหนรก เป็น ๑ อฏฏนรก ๒๐ อฏฏนรก เป็น ๑ กุมุทนรก ๒๐ กุมุทนรก เป็น ๑ โสคันธิกนรก ๒๐ โสคันธิกนรก เป็น ๑ อุปลกนรก ๒๐ อุปลกนรก เป็น ๑ ปุณชริกนรก ๒๐ ปุณชริกนรก เป็น ๑ ปทุมนรก

ภิกษุ โภกาลิกภิกษุนี้เกิดในปทุมนรก เพราะมีจิตผูกอาฆาตในสารีบุตรและ โมคคัลลานะ”

เชิงอรรถ :

^๑ ขารี เป็นชื่อมาตรวัดวงชนิดหนึ่งของอินเดียโบราณ มีลำดับมาตรดังนี้

๔ กุฑวะ หรือปสตะ(พายมือ)	เป็น ๑ ปีตละ (กอบ)
๔ ปีตละ	เป็น ๑ อาพหกะ
๔ อาพหกะ	เป็น ๑ โทณะ
๔ โทณะ	เป็น ๑ มาณิกา
๔ มาณิกา	เป็น ๑ ขารี
๒๐ ขารี	เป็น ๑ เกรียน

(ข.ส.อ. ๒/๖๖๒/๓๐๗, อภิธ. ฐีกา คาลา ๔๘๐-๔๙๕)

^๒ อัพพุทนรก นิรพพุทนรก อพพนรก อหนรก อฏฏนรก กุมุทนรก โสคันธิกนรก อุปลกนรก ปุณชริกนรก ปทุมนรก ทั้งหมดนี้อยู่ในอเวจิมหานรก เป็นนรกเล็กอยู่ในนรกใหญ่ ไม่มีภูมิเป็นของตนเอง แต่เป็นที่ซึ่ง สัตว์จะต้องรับกรรม เช่น อัพพุทนรก เป็นสถานที่ทรมานสัตว์โดยการนับขึ้นเนื้อเป็นเครื่องบอกระยะ เวลาในการทรมานสัตว์ (อง.ทสก.อ. ๓/๘๙/๓๖๖, ข.ส.อ. ๒/๖๖๒/๓๐๗)

อนึ่ง นรกเหล่านี้ปรากฏชื่อตามจำนวนสังขยา อรรถกถาให้นัยไว้ว่า นรกเหล่านี้มีวิธีนับระยะเวลาปี ของอัพพุทนรกเป็นตัวอย่างดังนี้ คือ

๑๐,๐๐๐,๐๐๐ ปี	เป็น ๑ โภกัปี
๑๐,๐๐๐,๐๐๐ โภกัปี	เป็น ๑ ปโภกัปี
๑๐,๐๐๐,๐๐๐ ปโภกัปี	เป็น ๑ โภกัปโภกัปี
๑๐,๐๐๐,๐๐๐ โภกัปโภกัปี	เป็น ๑ นหุตปี
๑๐,๐๐๐,๐๐๐ นหุตปี	เป็น ๑ นินนหุตปี
๑๐,๐๐๐,๐๐๐ นินนหุตปี	เป็น ๑ อัพพุทนะปี

ต่อจากอัพพุทนะปี ๑ x ๒๐ เช่น ๒๐ อัพพุทนะ (๑ อัพพุทนะ x ๒๐) ได้เท่ากับ ๑ นิรพพุทนะ เป็นต้น (ข.ส.อ. ๒/๖๖๒/๓๐๗, กัจ. ๕/๘/๓๙๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑๐. โภกालิกสูตร

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัสไวยาภรณ์ภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัส
คาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๖๖๓]   พรุสวาจา(คำหยาบ)เป็นเหมือนผึ้ง^๑

                  เครื่องตัดตนของคนพาลผู้กล่าวคำชั่ว

                  ย่อมเกิดที่ปากของคนพาล

[๖๖๔]   ผู้ใดสรรเสริญคนที่ควรติเตียน

                  หรือติเตียนคนที่ควรสรรเสริญ

                  ผู้นั้นชื่อว่าสังสมความผิดไว้ด้วยปาก

                  ย่อมไม่ประสบความสุข เพราะความผิดนั้น

[๖๖๕]   การปราศัยด้วยทรัพย์

                  ในการเล่นการพนันจนหมดตัวนี้

                  เป็นความผิดเพียงเล็กน้อย

                  แต่การที่บุคคลมีใจประทุษร้าย

                  ในบุคคลผู้ดำเนินไปดีแล้วนี้เท่านั้น

                  เป็นความผิดมากกว่า

[๖๖๖]   บุคคลผู้ตั้งวาจาและใจอันชั่ว

                  ติเตียนพระอริยะย่อมเข้าถึงนรก

                  สิ้น ๑๓๖,๐๐๐ นิรพพุทกับ

                  กับอีก ๕ อัพพุทกับ

[๖๖๗]   คนที่ชอบกล่าวคำไม่จริง

                  หรือคนที่ทำความชั่วแล้วกล่าวว่า

                  ‘ฉันไม่ได้ทำ’ ต่างก็ตกนรก^๒

เชิงอรรถ :

^๑ คำว่า “ผึ้ง” หมายถึงชื่อเครื่องมือสำหรับตากไม้ชนิดหนึ่ง รูปคล้ายจอบ (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕)

^๒ ดู ธรรมบท ข้อ ๓๐๖ หน้า ๑๒๘, อุทาน ข้อ ๓๘ หน้า ๒๔๘, อิติวุตตกะ ข้อ ๔๘ หน้า ๓๙๙

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑๐. โภกालิกสูตร

คน ๒ จำพวกนั้น ต่างก็มีกรรมชั่ว

ตายไปแล้วมีคติเท่าเทียมกันในโลกหน้า

[๖๖๘] บุคคลใดประทุษร้ายต่อคนผู้ไม่ประทุษร้าย
เป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน
บาปย่อมกลับมาถึงบุคคลนั้นซึ่งเป็นคนพาลอย่างแน่แท้
ดุจผงธุลีอันละเอียดที่บุคคลชดไปทวนลม ฉะนั้น^๑

[๖๖๙] ผู้หมกมุ่นในความโลภต่าง ๆ ไม่มีศรัทธา
มีนิสัยหยาบกระด้าง ไม่รู้พุทธพจน์
มีความตระหนี่ ชอบพูดส่อเสียด
ย่อมใช้วาจากล่าวร้ายผู้อื่น

[๖๗๐] โภกालิกะผู้มีปากเป็นหล่ม ชอบพูดเท็จ
ไม่ใช่คนดี ชอบกำจัดความเจริญของตน
เป็นคนชั่ว ชอบทำแต่กรรมชั่ว
เป็นคนต่ำช้า เป็นคนอาภัพ เป็นอวชาตบุตร
เธออย่าพูดมากในที่นี้ อย่าต้องเป็นสัตว์นรกเลย

[๖๗๑] เธอย่อมเกลียดชังคือกิเลสลงไส้ตน
ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ตนเองเลย
เธอชอบทำกรรมหยาบช้าแล้ว ยังติเตียนสัตบุรุษ
เธอประพฤตินุจจริตมากมาย
ต้องไปเกิดในมหานรกเป็นเวลายาวนานแน่นอน

[๖๗๒] กรรม^๒ของใคร ๆ ย่อมไม่สูญหายไปไหน
เขาต้องได้รับผลกรรมนั้น และเป็นเจ้าของกรรมนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ ดูธรรมบท ข้อ ๑๒๕ หน้า ๗๐ ในเล่มนี้

^๒ กรรม ในที่นี้หมายถึงกุศลกรรม และอกุศลกรรม (ขุ.ส.อ. ๒/๖๗๒/๓๐๙)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑๐. โภกालิกสูตร

คนโง่เขลาผู้ชอบทำกรรมชั่วหยาบ

จะประสบทุกข์ที่ตนได้รับในปรโลก

- [๖๗๓] ผู้ทำกรรมชั่วยอมเข้าถึงสถานที่ที่นายนิรยบาล
เอาขอเหล็กอันคมกริบมาเกี่ยวไว้
ผูกหลาวเหล็กอันคมกริบเสียบไว้
และมีก้อนเหล็กแดงโชติช่วงเป็นอาหาร
ตามสมควรแก่ความชั่ว ตามสมควรแก่กรรมชั่วที่ตนทำไว้
- [๖๗๔] นายนิรยบาลทั้งหลายเมื่อพูดกับสัตว์นรก ก็พูดไม่ไพเราะ
สัตว์นรกเหล่านั้นจะวิ่งหนีไปก็ไม่ได้
จะเข้าไปขอความช่วยเหลือก็ไม่ได้
จึงนอนอยู่บนถ่านเพลิงอันลาดไว้
เข้าไปสู่กองไฟอันลุกโพลง
- [๖๗๕] นายนิรยบาลเอาชายเหล็กพันสัตว์นรก
แล้วทุบด้วยฆ้อนเหล็กในที่นั้น ๆ
สัตว์นรกทั้งหลายเข้าไปสู่นรกหมอกควันที่มีดทับ
ซึ่งปกคลุมอบอวลไปทั่วจุลกุ่มหมอก
- [๖๗๖] ต่อจากนั้น สัตว์นรกเหล่านั้น
ก็เข้าไปสู่โลหภูมิที่เปลวไฟลุกโพลง
ลอยวนขึ้นลงพร้อมกับถูกไฟไหม้อยู่
ในหม้อเหล็กที่ติดไฟลุกนั้นเป็นเวลานานแสนนาน
- [๖๗๗] สัตว์นรกผู้ทำกรรมชั่วหยาบไว้ประจำ
จะพลิกหนีไปทางทิศใด ๆ
ก็ถูกไฟตามเผาไหม้อยู่
ในหม้อเหล็กร้อนแดงที่ปนด้วยหนองและเลือด
ได้รับทุกข์ระทมกำล่ำบาก
ซ้ำยังแปดเปื้อนหนองและเลือดอยู่ในโลหภูมิที่นั่น

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑๐. โภกालิกสูตร

- [๖๗๘] สัตว์นรกผู้ทำกรรมชั่วหยาบไว้ประจำ
 ย่อมหมกไหม้อยู่ในน้ำที่มีหมูหนอนยัวเหยียดในโลหกุมภี
 นรกแต่ละขุมนั้น ๆ ไม่มีฝั่งที่จะให้ขึ้นอาศัยเลย
 เพราะมีกระทะครอบอยู่อย่างมิดชิดรอบทุกทิศ
- [๖๗๙] ยังมีป่าไม้ที่มีใบคม เหมือนดาบขึ้นอยู่ทั่วไป
 ซึ่งพวกสัตว์นรกเข้าไปก็จะถูกตัดลำตัวขาดทันที
 นายนิรยบาลก็จะเอาเบ็ดเกี่ยวลั่น
 ทรมานด้วยการดึงออกมาเรื่อย ๆ
- [๖๘๐] ต่อจากนั้น สัตว์นรกนั้นต้องตกนรกน้ำกรดซึ่งเป็นแฉ่ง
 ถูกคมมีดโกนคมกริบกรีดตามตัว
 สัตว์ที่โง่เขลาชอบทำบาปไว้มาก
 จึงต้องตกลงไปบนคมมีดโกนนั้น
- [๖๘๑] เพราะได้เคยก่อกรรมทำเข็ญไว้
 สัตว์นรกจึงถูกสุนัขต่าง
 และสุนัขจิ้งจอกรวมทั้งกัดกิน ร้องคร่ำครวญอยู่ในที่นั้น ๆ
 ข้ำยังถูกฝูงแร้ง กา และนกตะกรุมรวมทั้งจิกกินอีก
- [๖๘๒] คนผู้ชอบทำกรรมชั่วหยาบเป็นประจำ ต้องรู้แก่ใจว่า
 การดำรงอยู่ในนรกนี้ทุกข์ยากลำบากจริง ๆ
 เพราะฉะนั้น นรชนจึงควรรีบทำกิจที่ควรทำแต่ตอนที่ยังมีชีวิตอยู่นี้
 และไม่ควรประมาท
- [๖๘๓] เกวียนบรรทุกงาที่ผู้รู้ทั้งหลายนับค่านวม
 แล้วนำเข้าไปเปรียบกับอายุสัตว์ที่เกิดในปทุมนรก
 ก็ได้เท่ากับ ๕๑,๒๐๐ โภก
- [๖๘๔] สัตว์นรกทั้งหลาย ต้องอยู่ในนรกซึ่งมีทุกข์มากมาย
 ตามที่เรากล่าวไว้ในที่นี้ ตลอดระยะเวลายาวนาน
 เพราะฉะนั้น บุคคลควรกำหนดรักษาวาจาใจให้เป็นปกติ
 ในท่านผู้บริสุทธิ์ มีศีลเป็นที่รัก และมีคุณงามความดี

โภกาลิกสูตรที่ ๑๐ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑๑. นาลกสูตร

๑๑. นาลกสูตร

ว่าด้วยนาลกดาบสทูลถามปัญหา

- [๖๘๕] อสิตฤๅษีอยู่ในที่พักกลางวัน ได้เห็นท้าวสักกะจอมเทพ
และทวยเทพชั้นดาวดึงส์มีใจชื่นชมโสมนัส
ยกผ้าทิพย์ขึ้นชมเชยอยู่มิได้ขาด
ณ ที่สถิตอันสะอาด
- [๖๘๖] ครั้นเห็นแล้วจึงทำความนอบน้อม
พลางถามเทวดาทั้งหลายผู้มีใจเบิกบานในที่นั้นว่า
เพราะเหตุไร ทวยเทพจึงดีใจอย่างล้นเหลือ
เพราะอาศัยอะไร ท่านทั้งหลายจึงยกผ้าทิพย์ขึ้นแล้วรื่นเริงอยู่เช่นนี้
- [๖๘๗] แม้คราวที่เกิดสงครามกับพวกอสูร ทวยเทพได้ชัยชนะ
เหล่าอสูรปราชัย อากาโรดีใจจนลุกขนพองสยองเกล้าเช่นนี้ก็มีได้มี
เทวดาทั้งหลายได้เห็นเหตุอะไรที่ไม่เคยมีมาก่อน
จึงพากันเบิกบานสำราญใจมากมายเช่นนี้
- [๖๘๘] ทวยเทพเปล่งเสียงชมเชยขับร้องบรรเลงดนตรี
ปรบมือฟ้อนรำกันอยู่
ข้าพเจ้าขอถามท่านทั้งหลายผู้อยู่บนยอดเขาพระสุเมรุว่า
ท่านผู้ใดทุกข์ทั้งหลาย
ขอพวกท่านจงช่วยกันขจัดความสงสัยของข้าพเจ้า
ให้สิ้นไปโดยเร็วเถิด
(เทวดาทั้งหลายกล่าวตอบดังนี้)
- [๖๘๙] พระโพธิสัตว์ผู้เป็นรัตนอันประเสริฐ ไม่มีผู้เปรียบเทียบ
ได้บังเกิดแล้วในมนุษยโลก ที่ป่าลุมพินีวัน
ในคามชนบทของเจ้าศากยะทั้งหลาย
เพื่อประโยชน์แก่อกุลและความสุข
เพราะเหตุนั้น เราทั้งหลายจึงพากันยินดีเบิกบานใจอย่างล้นเหลือ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑๑. นาลกสูตร

- [๖๙๐] พระโพธิสัตว์นั้น เป็นบุคคลผู้เลิศเป็นผู้สูงสุดในสรรพสัตว์
เป็นนรชนผู้องอาจ ประเสริฐสูงสุดในหมู่มสัตว์ทั้งปวง
จะทรงประกาศธรรมจักรที่ป่าอิสิปตนะ
เปรียบเหมือนพญาราชสีห์ มีกำลัง
มีอำนาจเหนือหมู่นี้อันลือสีหนาทอยู่
- [๖๙๑] อสิตฤาษีนั้นฟังเสียงของเทวดานั้นแล้ว
จึงรีบลงเข้าไปสู่ที่ประทับของพระเจ้าสุทโธทนะ ณ เวลานั้นทันที
ครั้นนั่งแล้วได้ทูลถามเจ้าศากยะทั้งหลายในที่นั่งว่า
พระกุมารประทับอยู่ที่ไหน อาตมภาพประสงค์จะเฝ้า
- [๖๙๒] ลำดับนั้น เจ้าศากยะทั้งหลาย
ได้ทรงนำพระกุมาร ผู้ทรงเปล่งปลั่งดังทอง
ที่ปากเข้าซึ่งข้างทองผู้ชำนาญหลอมดีแล้ว
ทรงรุ่งเรื่องยิ่งด้วยพระสิริ มีพระฉวีวรรณผุดผ่อง
เป็นพระโอรสผู้ประเสริฐ
ออกมาให้อสิตฤาษีเฝ้าชมพระบารมี
- [๖๙๓] อสิตฤาษีได้เห็นพระกุมารผู้ทรงรุ่งเรื่องดังเปลวไฟ
เหมือนดวงจันทร์เพ็ญลอยเด่นในนภากาศ
มีแสงพร่ากว่าหมู่ดาว
ดุจดวงอาทิตย์พ้นจากเมฆแผดแสงอยู่ในสสารทกาล
จึงเกิดความยินดี ได้รับปีติไพบุลย์
- [๖๙๔] ทวยเทพกัณเฑศวตฉัตร มีชีมามากมาย
ประกอบด้วยชั้น ๑,๐๐๐ ชั้น ไว้ในนภากาศ
จามรด้ามทองทั้งหลาย โบกไปมาอยู่
แต่ผู้ถือจามรและเศวตฉัตรไม่ปรากฏ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑๑. นาลกสูตร

- [๖๙๕]   ฤาษีเกลาชฎา นามว่ากัณหสิริ
 ได้เห็นพระกุมารงามดจแห่งทองบนผ้ากัมพลแดง
 และเศวตฉัตรที่กั้นอยู่บนพระเศียร
 ก็มีจิตเบิกบาน ดีใจพลางช้อนอุ้มพระกุมารไว้แนบกาย
- [๖๙๖]   พออุ้มพระกุมารผู้ประเสริฐไว้แล้ว
 อสิตฤาษีผู้เรียนจบลักษณะมนตร์
 ก็ตรวจพิจารณาลักษณะ
 มีจิตเลื่อมใส ได้เปล่งวาจาว่า
 พระกุมารนี้ไม่มีผู้อื่นเยี่ยมกว่า
 เป็นผู้สูงสุดในบรรดาสัตว์ ๒ เท้า
- [๖๙๗]   ครั้นแล้ว อสิตฤาษีหวนระลึกถึงการที่ตนต้องไปเกิด
 ก็ระทมใจจนน้ำตาไหล
 ซึ่งเจ้าศากยะทั้งหลายได้ทอดพระเนตรเห็นฤาษีร้องไห้เช่นนั้น
 จึงตรัสถามว่า พระกุมารจะมีอันตรายหรืออย่างไร
- [๖๙๘]   อสิตฤาษีได้ทูลเจ้าศากยะทั้งหลาย
 ผู้ทอดพระเนตรเห็นแล้ว ไม่ทรงสบายพระทัยว่า
 ไม่ใช่อาตมภาพระลึกถึงสิ่งที่เป็นอัปมงคลในพระกุมาร
 และก็ไม่ใช่พระกุมารนั้นจะทรงมีอันตราย
 พระกุมารนี้ไม่ใช่ผู้ต่ำต้อยเลย
 ขอมหาบพิตรทั้งหลายจงสบายพระทัยเถิด
- [๖๙๙]   พระกุมารนี้จะทรงบรรลุพระสัมพันธัญญญาณ
 จะทรงเห็นนิพพานที่บริสุทธิ์อย่างยิ่ง
 จะทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่อกุลแก่มหาชน
 จักประกาศธรรมจักร

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑๑. นาลกสูตร

พรหมจรรย์^๑ของพระกุมารนี้

จะเผยแผ่จรไปอย่างกว้างขวาง

[๗๐๐] แต่อายุของอาดมภาพเหลืออยู่ในโลกนี้ไม่นาน
อาดมภาพจะต้องมรณภาพไปในระหว่างนี้
อาดมภาพนั้นจะไม่ได้สดับธรรมของพระกุมาร
ผู้ทรงมีความเพียรหาผู้เสมอเหมือนมิได้
เพราะเหตุนั้น อาดมภาพจึงเร่าร้อนถึงความพินาศ ทุกข์ใจ

[๗๐๑] อสิตฤาษีนั้นทูลให้เจ้าศากยะทั้งหลาย
เกิดความปิติเป็นล้นพ้นแล้ว
จึงออกจากพระราชวังไปบำเพ็ญพรหมจรรย์ต่อไป
พร้อมกับอนุเคราะห์หลานของตนเอง
ฝึกให้เขาสมาทานในธรรมของพระผู้มีพระภาค
ผู้ทรงมีความเพียรหาผู้เสมอเหมือนมิได้

[๗๐๒] กล่าวสอนว่า ต่อไปภายหน้า
เจ้าได้ยินเสียงระบือไปว่า พระพุทธเจ้า
พระสิทธัตถราชกุมารนี้ทรงบรรลุพระสัมโพธิญาณแล้ว
กำลังทรงเผยแผ่ทางดำเนินสู่มตธรรม
เจ้าจงไปทูลสอบถามด้วยตนเองในสำนักของพระองค์
จงประพจน์พรหมจรรย์ในสำนักของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเถิด

[๗๐๓] นาลกดาบสสั่งสมบุญไว้มาก
ได้รับคำพร่ำสอนจากอสิตฤาษี
ผู้มีใจเกื้อกูล มีจิตมั่นคง
ซึ่งเป็นผู้เห็นนิพพานอันบริสุทธิ์อย่างยิ่งในอนาคต
จึงเฝ้ารักษาโสดินทรีย์ รอคอยพระชินสีห์อยู่

เชิงอรรถ :

^๑ พรหมจรรย์ ในที่นี้หมายถึงศาสนา (ข.ส.อ. ๒/๖๙๙/๓๒๐)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑๑. นาลกสูตร

[๗๐๔] นาลกดาบสได้ฟังเสียงระบือถึงการที่พระชินสีห์
ทรงประกาศธรรมจักรอันประเสริฐ
จึงไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคผู้ประเสริฐ งามกว่าฤๅษี
แล้วเลื่อมใส ได้ทูลถามปฏิบัติที่ประเสริฐสุดกับพระมุนีผู้ประเสริฐ
ในเมื่อเวลาคำสั่งสอนของอสิตฤๅษีมาถึงเข้า

วัตถุคาถา จบ

(นาลกดาบสทูลถามดังนี้)

[๗๐๕] ข้าแต่พระโคตม คำของอสิตฤๅษีนั้น
ข้าพระองค์ได้รู้ว่า เป็นจริงตามที่กล่าวแล้ว
เพราะเหตุนั้น ข้าพระองค์ขอทูลถามพระองค์
ผู้ถึงฝั่งแห่งธรรมทั้งปวง

[๗๐๖] พระองค์ผู้อันข้าพระองค์ทูลถามแล้ว
ขอจงตรัสบอกมุนีและปฏิบัติอันสูงสุดของมุนีแห่งบรรพชิต
ผู้แสวงหาการเที่ยวไปเพื่อภิกษา แก่ข้าพระองค์เถิด

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

[๗๐๗] เราจักพยากรณ์ปฏิบัติของมุนีที่ปฏิบัติได้ยาก
ทั้งให้เกิดความยินดีได้ยากแก่เธอ
เอาเถิด เราจะบอกปฏิบัติของมุนีนั้นแก่เธอ
เธอจงช่วยเหลือตนเอง จงเป็นผู้มั่นคงเถิด

[๗๐๘] มุนีพึงทำทั้งคำดำและการกราบไหว้
ในหมู่บ้านให้มีส่วนเสมอกัน
คือพึงรักษาจิตไม่ให้คิดร้าย เป็นผู้สงบ
ไม่ฟุ้งซ่านเที่ยวไป

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑๑. นาลกสูตร

- [๗๐๙] อารมณฺ์สูงต่ำ^๑เปรียบเหมือนเปลวไฟในป่าย่อมปรากฏ
 นารีมักประเล้าประโลมมุนี
 เธอจงระวังอย่าให้นางประเล้าประโลมได้
- [๗๑๐] มุนีพึงงดเว้นจากเมถุนธรรม
 ละกามคุณทั้งที่ประณีตและไม่ประณีต
 ไม่ยินดียินร้ายในสัตว์ผู้ยังหวาดสะดุ้งและที่มันคง
- [๗๑๑] มุนีพึงทำตนให้เป็นอุปมาว่า เราฉันใด
 สัตว์เหล่านี้ก็ฉันนั้น
 สัตว์เหล่านี้ฉันใด เราก็คฉันนั้น ดังนี้แล้ว
 ไม่ฆ่าเอง ไม่ใช้ให้ผู้อื่นฆ่า
- [๗๑๒] มุนีละความปรารถนาและความโลภในปัจจุบัน ๔
 ที่ปฤชณพากันหลงยึดติดได้แล้ว เป็นผู้มีจักษ
 ปฏิบัติปฏิบัติพาของมุนี
 ก็จะข้ามพ้นความทะยานอยากในปัจจุบันซึ่งเป็นดุจเหวลิกนี้ได้
- [๗๑๓] มุนีควรเป็นผู้มีท้องพร้อม ฉันอาหารแต่พอประมาณ
 มีความปรารถน่าน้อย ปราศจากความละโมภ
 หมดความกระหายหิวด้วยความอยาก ไม่มีความอยากอีกต่อไป
 ดับความเร่าร้อนได้ตลอดกาล

 เชิงอรรถ :

^๑ อารมณฺ์สูงต่ำ หมายถึงอิฏฐารมณฺ์(อารมณฺ์ที่นำปรารถนา) และอนิฏฐารมณฺ์(อารมณฺ์ที่ไม่นำปรารถนา) (ข.สุ.อ.
 ๒/๗๐๙/๓๒๔)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๖๖๘ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑๑. นาลกสูตร

- [๗๑๔] มุนีนั้นเที่ยวรับบิณฑบาตแล้ว ควรเข้าไปชายป่าทันที
 ยืนหรือนั่งที่โคนต้นไม้ชายป่านั้น
- [๗๑๕] มุนีนั้นควรจะชวนชวายเป็นฉาน ทรงปัญญา
 ยืนดีอยู่เฉพะะในชายป่า
 ควรเพ่งพินิจ ทำตนให้ยืนดียิ่ง ณ โคนต้นไม้ นั้น
- [๗๑๖] จากนั้น เมื่อราตรีสว่างแล้ว
 มุนีควรเข้าไปสูบริเวณหมู่บ้าน
 ไม่ควรยืนต้อนรับนิมนต์ฉันที่เรือน
 และอาหารที่เขานำมาจากบ้านถวายเป็นจาง
- [๗๑๗] มุนีเข้าไปถึงหมู่บ้านแล้ว
 ไม่ควรรีบร้อนเข้าไปเรือนตระกูลอุฎฐาก
 เป็นผู้จัดการพูดคุย ไม่ควรกล่าววาจาเกี่ยวกับการแสวงหาของกิน
- [๗๑๘] มุนีนั้นคิดว่า สิ่งที่เราได้แล้วล้วนแต่เป็นประโยชน์ทั้งนั้น
 ถึงไม่ได้ก็ดี ดังนี้แล้ว
 เป็นผู้คงที่ เพราะการได้และไม่ได้ทั้ง ๒ อย่างนั้น
 กลับเข้าไปยังที่อยู่ของตน
 เหมือนคนหาผลไม้เข้าไปยังต้นไม้ ฉะนั้น
- [๗๑๙] มุนีนั้นลุ่มบาตรเที่ยวไป
 ไม่เป็นใบ้ก็สมมติตนว่าเป็นใบ้
 ไม่ควรดูหมิ่นทานว่าน้อย
 ไม่ควรดูแคลนทายกผู้ให้

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑๑. นาลกสูตร

- [๗๒๐] ปฏิปทา^๑ที่พระสมณะประกาศแล้ว มีทั้งสูงและต่ำ^๒
 มณีผู้ปฏิบัติจะไปถึงฝั่งถึง ๒ ครั้งหาได้^๓
 ฝั่งนี้ ผู้ปฏิบัติรู้ได้ครั้งเดียว ก็หาได้^๔
- [๗๒๑] อนึ่ง มณีเป็นภิกษุซึ่งตัดกระแสน้ำแล้ว
 ไม่มีต้นหาชานไป ละกิจน้อยใหญ่ได้แล้ว
 ย่อมไม่มีความเร่าร้อน^๕
- [๗๒๒] เราจะพยากรณ์ปฏิปทาของมณีให้เธอทราบต่อไปคือ
 ภิกษุผู้ปฏิบัติควรเป็นผู้มีคัมภีร์โกนเป็นเครื่องเปรียบ
 กตพदानไว้ด้วยลิ้น สारวมทอง
- [๗๒๓] ควรเป็นผู้มีจิตไม่ท้อแท้ และไม่ครุ่นคิดกังวลมาก
 เป็นผู้หมดกลิ่นสาบ^๖ ไม่มีต้นหาและทิวลิปอาศัย
 มีพรหมจรรย์เป็นจุดหมาย

เชิงอรรถ :

^๑ ปฏิปทา หมายถึงประเภทของการปฏิบัติ มี ๔ อย่าง คือ (๑) ทุกขาปฏิปทา ทันทาภิญา (ปฏิบัติลำบาก และรู้ได้ช้า) (๒) ทุกขาปฏิปทา ขิปปาภิญา(ปฏิบัติลำบาก แต่รู้ได้เร็ว) (๓) สุขาปฏิปทา ทันทาภิญา (ปฏิบัติสะดวก แต่รู้ได้ช้า) (๔) สุขาปฏิปทา ขิปปาภิญา(ปฏิบัติสะดวก และรู้ได้เร็ว) (อง.จตุกก. (แปล) ๒๑/๑๖๑-๑๖๓/๒๒๖-๒๓๐)

^๒ มีทั้งสูงและต่ำ หมายถึงปฏิปทาสูง คือ ทุกขาปฏิปทา ขิปปาภิญา และสุขาปฏิปทา ขิปปาภิญา ส่วนปฏิปทาต่ำ คือ ทุกขาปฏิปทา ทันทาภิญา และสุขาปฏิปทา ทันทาภิญา (ข.ส.อ. ๒/๗๒๐/๓๓๐)

^๓ หมายถึงมณีไม่สามารถบรรลุนิพพานถึง ๒ ครั้งได้ ข้อความนี้แสดงถึงภาวะที่ไม่มีความเสื่อม กล่าวคือ กิเลสเหล่านี้ที่ได้แล้ว ก็ไม่ต้องกลับไปละกิเลสเหล่านั้นซ้ำอีก (ข.ส.อ. ๒/๗๒๐/๓๓๐)

^๔ ข้อความนี้แสดงภาวะที่ละกิเลสด้วยมรรคนั้น ๆ ตามลำดับถึงอรหัตตมรรค มิใช่ละกิเลสทั้งหมดด้วยมรรคใดมรรคหนึ่ง (ข.ส.อ. ๒/๗๒๐/๓๓๐) และดู อภิ.ก. ๓๗/๒๖๕/๔๗๔

^๕ ดูเทียบ ข.จ. (แปล) ๓๐/๗๔/๒๗๐

^๖ กลิ่นสาบ หมายถึงความโกรธ (อง.จตุกก.อ. ๓/๕๔/๑๓๔)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๖๗๐ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑๑. นาลกสูตร

- [๗๒๔]   ฟังฝึกฝนเพื่อการนั่งสงบผู้เดียว
 และเพื่อบำเพ็ญจิตภาวนาของสมณะ
 ความเป็นมุนีที่เราบอกไว้แล้วโดยสวนเดียว
 หากเธอจักยืนต้อยผู้เดียว
 เธอก็จักปรากฏเกียรติคุณไปทั่ว ๑๐ ทิศ
- [๗๒๕]   เธอได้ฟังเสียงสรรเสริญของนักปราชญ์ทั้งหลาย
 ผู้เพ่งพินิจอยู่ ตัดขาดจากกามแล้ว
 ต่อจากนั้น ควรทำหิริและศรัทธาให้ยิ่งขึ้น
 จึงนับว่าเป็นสาวกของเราได้
- [๗๒๖]   เธอจะเข้าใจคำที่เรากล่าวแล้วนั้นได้แจ่มแจ้ง
 ด้วยการเปรียบเทียบแม่น้ำกับลำคลอง และหนองบึง คือ
 แม่น้ำน้อยไหลดั่งสนั่น
 แม่น้ำสายใหญ่ๆ ไหลเจียบสงบ
- [๗๒๗]   สิ่งใดพร่อง สิ่งนั้นดั่ง
 สิ่งใดเต็ม สิ่งนั้นเจียบ
 คนพาลเปรียบได้กับหม้อน้ำที่มีน้ำเพียงครึ่งเดียว
 บัณฑิตเปรียบได้กับห้วงน้ำที่เต็มเปี่ยม
- [๗๒๘]   พระสมณพุทธเจ้าทรงรู้จักถ้อยคำที่จะตรัสให้มากกว่า
 มีสาระประกอบด้วยประโยชน์ จึงทรงแสดงธรรม
 พระองค์ทรงรู้อยู่จึงตรัสได้มาก

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑๒. ทวยदानุปัสสนาสสูตร

[๗๒๙] อนึ่ง สมณะใดรู้แจ้งธรรม
 สारรวมจิตของตนได้ ไม่กล่าวมากทั้งที่รู้
 สมณะนั้นชื่อว่าเป็นมุนี
 ย่อมควรแก่ปฏิบัติทาของมุนี
 สมณะนั้นเป็นมุนีได้บรรลุปฏิบัติทาของมุนี^๑แล้ว

นาลกสูตรที่ ๑๑ จบ

๑๒. ทวยदानุปัสสนาสสูตร

ว่าด้วยการพิจารณาเห็นธรรมเป็นคู่

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ บุพพาราม ปราสาทของนางวิสาขา-
 มิคารมาตา เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้นเป็นคืนวันเพ็ญ เป็นวันอุโบสถขึ้น ๑๕ ค่ำ
 พระผู้มีพระภาคประทับนั่งกลางแจ้งมีภิกษุสงฆ์แวดล้อม ทอดพระเนตรเห็นภิกษุ-
 สงฆ์สงบนิ่งจึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย หากมีผู้ถามว่า ‘การฟังกุศลธรรมที่เป็นของ
 พระอริยะ เป็นเครื่องนำออกจากโลก เป็นเหตุให้ดำเนินไปสู่ความตรัสรู้ จะมี
 ประโยชน์อะไรแก่ท่านทั้งหลาย’ เธอทั้งหลายควรตอบเขาอย่างนี้ว่า ‘มีประโยชน์ให้
 รู้จักธรรมแยกออกเป็น ๒ คู่ตามความเป็นจริง’

เธอทั้งหลายควรตอบเขาถึงธรรมแยกออกเป็น ๒ คู่ คือ

(๑) การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า ‘นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย’ นี้เป็นคู่ที่ ๑
 การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า ‘นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิบัติทา’ นี้เป็นคู่
 ที่ ๒ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นธรรมแยกออกเป็น ๒ คู่โดยชอบเนื่อง ๆ

เชิงอรรถ :

^๑ บรรลุปฏิบัติทาของมุนี หมายถึงบรรลุอรหัตตมัคคญาณ (ข.สุ.อ. ๒/๗๒๗-๗๒๙/๓๓๒-๓๓๓)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๖๗๒ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑๒. ทวยदानุปัสสนาสูต

อย่างนี้ ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ พึงหวังผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือความเป็นพระอนาคามี เมื่อยังมีอุปาทานชั้นที่เหลืออยู่”

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัสไวยากรณเภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๗๓๐] สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดไม่รู้จักทุกข์
เหตุเกิดทุกข์ ธรรมชาติเป็นที่ดับทุกข์ลงได้สิ้นเชิง
และไม่รู้จักทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

[๗๓๑] สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น
เป็นผู้เสื่อมจากเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ
เป็นผู้ไม่ควรเพื่อจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้
เป็นผู้เข้าถึงชาติและชราแท้

[๗๓๒] ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดรู้จักทุกข์
เหตุเกิดทุกข์ ธรรมชาติเป็นที่ดับทุกข์ลงได้สิ้นเชิง
และรู้จักทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

[๗๓๓] สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น
เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ
เป็นผู้ควรเพื่อจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้
และเป็นผู้ไม่เข้าถึงชาติและชรา^๑

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อิติวุตตกะ ขัณฑ์ ๑๐๓ หน้า ๔๘๑-๔๘๒ ในเล่มนี้

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑๒. ทวยदानุปัสสนาสูต

(๒) ภิกษุทั้งหลาย หากมีผู้ถามว่า 'การพิจารณาเห็นธรรมแยกออกเป็น ๒ คู่โดยชอบเนื่อง ๆ ด้วยวิธีอื่นยังมีอีกบ้างไหม' ควรตอบเขาว่า 'มี' หากเขาถามต่อไปอีกว่า 'มีอย่างไร' ควรตอบเขาว่า มีอย่างนี้ คือ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า 'ทุกขอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ทุกขนั้นทั้งหมดย่อมเกิดเพราะอุปธิ^๑เป็นปัจจัย' นี้เป็นคู่ที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า 'เพราะอุปธิทั้งหลายนั้นเองดับลงโดยการคายกิเลสได้หมด ทุกขจึงเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป' นี้เป็นคู่ที่ ๒

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นธรรมแยกออกเป็น ๒ คู่โดยชอบเนื่อง ๆ อย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๗๓๔]   ทุกขหลายรูปแบบอะไรก็ตามในโลก

ล้วนเกิดมาจากอุปธิเป็นต้นเหตุ

ผู้ใดแล ไม่มีปัญญา ก่ออุปธิ

ผู้นั้นจัดว่าเป็นคนเขลา ย่อมเข้าถึงทุกขบ่อย ๆ

เพราะฉะนั้น บุคคลรู้อยู่เป็นผู้มีปกติพิจารณาเห็นทุกขว่า

มีชาติเป็นแดนเกิด ไม่ควรก่ออุปธิ

(๓) ภิกษุทั้งหลาย หากมีผู้ถามว่า 'การพิจารณาเห็นธรรมแยกออกเป็น ๒ คู่โดยชอบเนื่อง ๆ ด้วยวิธีอื่นยังมีอีกบ้างไหม' ควรตอบเขาว่า 'มี' หากเขาถามต่อไปอีกว่า 'มีอย่างไร' ควรตอบเขาว่า มีอย่างนี้ คือ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า 'ทุกขอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ทุกขนั้นทั้งหมดย่อมเกิดเพราะอวิชชาเป็นปัจจัย' นี้เป็นคู่ที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า 'เพราะอวิชชานั้นเองดับลงโดยการคายกิเลสได้หมด ทุกขจึงเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป' นี้เป็นคู่ที่ ๒

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นธรรมแยกออกเป็น ๒ คู่โดยชอบเนื่อง ๆ อย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

เชิงอรรถ :

^๑ อุปธิ ในที่นี้หมายถึงกรรม (ขุ.ส.อ. ๒/๗๓๓/๓๓๘)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑๒. ทวยदानุปัสสนาสูต

[๗๓๕] อวิชชานั้นแลเป็นคติของสัตว์ทั้งหลาย
ผู้เข้าถึงชาติ มรณะ และสังสารวัฏ
ซึ่งมีสภาวะอย่างนี้และสภาวะอย่างอื่น^๑อยู่บ่อย ๆ

[๗๓๖] อวิชชาคือความหลงมัวเมาอย่างใหญ่หลวงนี้
เป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหลายจมปลักอยู่สิ้นกาลนาน
สัตว์เหล่าใดทำลายอวิชชาด้วยวิชาแล้ว
สัตว์เหล่านั้นย่อมไม่เข้าถึงภพใหม่อีก

(๕) ภิกษุทั้งหลาย หากมีผู้ถามว่า 'การพิจารณาเห็นธรรมแยกออกเป็น ๒ คู่โดยชอบเนื่อง ๆ ด้วยวิธีอื่นยังมีอีกบ้างไหม' ควรตอบเขาว่า 'มี' หากเขาถามต่อไปอีกว่า 'มีอย่างไร' ควรตอบเขาว่า มีอย่างนี้ คือ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า 'ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ทุกข์นั้นทั้งหมดย่อมเกิดเพราะสังขาร^๒เป็นปัจจัย' นี้เป็นคู่ที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า 'เพราะสังขารทั้งหลายนั่นเองดับลงโดยการคายกิเลสได้หมด ทุกข์จึงเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป' นี้เป็นคู่ที่ ๒

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นธรรมแยกออกเป็น ๒ คู่โดยชอบเนื่อง ๆ อย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๗๓๗] ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น
ทุกข์นั้นทั้งหมดเกิดเพราะสังขารเป็นปัจจัย
เพราะสังขารทั้งหลายดับลง
ทุกข์จึงเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป

[๗๓๘] ภิกษุรู้โทษนี้ว่า ทุกข์เกิดขึ้นเพราะสังขารเป็นปัจจัย
เพราะความสงบสังขารทั้งปวง สัญญาทั้งหลายจึงดับลง

เชิงอรรถ :

^๑ สภาวะอย่างนี้และสภาวะอย่างอื่น หมายถึงสภาวะแห่งความเป็นมนุษย์และความเป็นสัตว์อื่นที่เหลือ
จากความเป็นมนุษย์ (ข.ส.อ. ๒/๗๓๕/๓๓๘)

^๒ สังขาร ในที่นี้หมายถึงปัญญาสังขาร อปัญญาสังขาร และอานัญญาสังขาร (ข.ส.อ. ๒/๗๓๖/๓๓๘)

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑๒. ทวยदानุปัสสนาสูต

ความสิ้นทุกข์ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างนี้

เพราะรู้ความสิ้นทุกข์นี้โดยถ่องแท้แล้ว

[๗๓๙] บัณฑิตทั้งหลายผู้เห็นชอบ เป็นผู้จวบเวท รู้โดยชอบแล้ว

ครอบงำกิเลสเครื่องประกอบของมารได้แล้ว ย่อมไม่เกิดอีก

(๕) ภิกษุทั้งหลาย หากมีผู้ถามว่า ฯลฯ ควรตอบเขาว่า มีอย่างนี้ คือ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า 'ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ทุกข์นั้นทั้งหมด ย่อมเกิดเพราะวิญญานเป็นปัจจัย'^๑ นี้เป็นคู่ที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า 'เพราะวิญญานนั้นเองดับลงโดยการคายกิเลสได้หมด ทุกข์จึงเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป' นี้เป็นคู่ที่ ๒

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นธรรมแยกออกเป็น ๒ คู่โดยชอบเนื่อง ๆ อย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๗๔๐] ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น

ทุกข์นั้นทั้งหมดย่อมเกิดเพราะวิญญานเป็นปัจจัย

เพราะวิญญานดับลง

ทุกข์จึงเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป

[๗๔๑] ภิกษุรู้โทษนี้ว่า ทุกข์เกิดขึ้นเพราะวิญญานเป็นปัจจัย

เป็นผู้ปราศจากตัณหา ดับกิเลสได้สิ้นเชิงแล้ว

เพราะวิญญานระงับลง

(๖) ภิกษุทั้งหลาย หากมีผู้ถามว่า ฯลฯ ควรตอบเขาว่า มีอย่างนี้ คือ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า 'ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ทุกข์นั้นทั้งหมดย่อมเกิด เพราะผัสสะเป็นปัจจัย'^๒ นี้เป็นคู่ที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า 'เพราะผัสสะ นั้นเองดับลงโดยการคายกิเลสได้หมด ทุกข์จึงเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป' นี้เป็นคู่ที่ ๒

เชิงอรรถ :

^๑ วิญญานเป็นปัจจัย หมายถึงอกิสังขารวิญญานที่เกิดพร้อมกับกรรมเป็นปัจจัย (ข.ส.อ. ๒/๗๓๙/๓๓๙)

^๒ ผัสสะเป็นปัจจัย หมายถึงผัสสะที่สัมปยุตต์ด้วยอกิสังขารวิญญานเป็นปัจจัย (ข.ส.อ. ๒/๗๔๑/๓๓๙)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑๒. ทวยदानุปัสสนาสูต

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นธรรมแยกออกเป็น ๒ คู่โดยชอบเนื่อง ๆ
อย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

- [๗๔๒]   ชนทั้งหลายผู้ถูกผัสสะครอบงำแล้ว
                    เล่นไปตามกระแส (ตัณหา) ในภพ
                    ดำเนินไปผิดทาง ย่อมห่างไกลจากความสิ้นสังโยชน์
- [๗๔๓]   ส่วนชนทั้งหลายผู้กำหนดรู้ผัสสะจนทั่วถึงแล้ว
                    ยินดีในธรรมเป็นที่สงบระงับได้ด้วยปัญญา
                    ย่อมเป็นผู้ปราศจากตัณหา ดับกิเลสลงได้สิ้นเชิง
                    เพราะรู้ถึงผัสสะ

(๗) ภิกษุทั้งหลาย หากมีผู้ถามว่า ฯลฯ ควรตอบเขาว่า มีอย่างนี้ คือ
การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า 'ทุกขอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ทุกขนั้นทั้งหมดย่อม
เกิดเพราะเวทนาเป็นปัจจัย^๑' นี่เป็นคู่ที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า 'เพราะ
เวทนานั้นเองดับลงโดยการคายกิเลสได้หมด ทุกขจึงเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป' นี่เป็นคู่ที่ ๒
ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นธรรมแยกเป็น ๒ คู่โดยชอบเนื่อง ๆ อย่างนี้
 ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

- [๗๔๔]   เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ
                    สุขเวทนา ทุกขเวทนา หรือออกทุกขมสุขเวทนา
                    มีอยู่ทั้งภายในและภายนอก
- [๗๔๕]   ภิกษุรู้ว่า เวทนานี้เป็นเหตุแห่งทุกข
                    ถูกต้องสัมผัสเวทนาที่มีความเสื่อมสูญไปเป็นธรรมดา
                    มีปกติทรุดโทรมไป ด้วยอุทฺทยัพพญาณแล้ว
                    เห็นความเสื่อมเป็นที่สุด

เชิงอรรถ :

^๑ เวทนาเป็นปัจจัย หมายถึงเวทนาที่สัมปยุตด้วยกรรมเป็นปัจจัย (ขุ.ส.อ. ๒/๗๔๔/๓๓๙)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑๒. ทวยदानุปีสสนาสูต

ชื่อว่ารู้แจ้งเห็นจริงในเวทนานั้นอย่างนี้

เพราะเวทนาทั้งหลายสิ้นไปนั่นเอง

ทุกข์จึงเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป

(๘) ภิกษุทั้งหลาย หากมีผู้ถามว่า ฯลฯ ควรตอบเขาว่า มีอย่างนี้ คือ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า 'ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ทุกข์นั้นทั้งหมดย่อมเกิด เพราะตัณหาเป็นปัจจัย' นี้เป็นคู่ที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า 'เพราะตัณหา นั้นเองดับลงโดยการคายกิเลสได้หมด ทุกข์จึงเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป' นี้เป็นคู่ที่ ๒

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นธรรมแยกเป็น ๒ คู่โดยชอบเนื่อง ๆ อย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๗๔๖]   บุคคลมีตัณหาเป็นเพื่อน ท่องเที่ยวไปตลอดกาลยาวนาน
                  ยอมไม่ล่วงพ้นสังสารวัฏ ที่มีสภาวะอย่างนี้และสภาวะอย่างอื่น

[๗๔๗]   ภิกษุรู้โทษนี้ รู้ตัณหาเป็นเหตุให้เกิดทุกข์
                  พึงเป็นผู้ไม่มีตัณหา ไม่มีความถือมั่น มีสติสัมปชัญญะอยู่^๑

(๙) ภิกษุทั้งหลาย หากมีผู้ถามว่า ฯลฯ ควรตอบเขาว่า มีอย่างนี้ คือ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า 'ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ทุกข์นั้นทั้งหมดย่อมเกิดเพราะอุปาทานเป็นปัจจัย' นี้เป็นคู่ที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า 'เพราะอุปาทานนั้นเองดับลงโดยการคายกิเลสได้หมด ทุกข์จึงเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป' นี้เป็นคู่ที่ ๒

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นธรรมแยกเป็น ๒ คู่โดยชอบเนื่อง ๆ อย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ อง.จตุกก. (แปล) ๒๑/๙/๑๕, ข.ม. (แปล) ๒๙/๑๙๑/๕๔๐, ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๐๗/๓๖๔ และดู อิติวุตตกะ ข้อ ๑๕ หน้า ๓๕๙ ในเล่มนี้

พระสูตรต้นตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑๒. ทวยदानุปัสสนาสูต

[๗๔๘] ภพมิได้เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย
สัตว์เกิดมาแล้วต้องประสบทุกข์ ต้องตาย
นี่เป็นเหตุเกิดแห่งทุกข์

[๗๔๙] เพราะฉะนั้น บัณฑิตทั้งหลายรู้ด้วยปัญญาโดยชอบ
รู้แจ้งภาวะที่สิ้นสุดการเกิด
เพราะอุปาทานสิ้นไป จึงไม่เข้าถึงภพใหม่อีก

(๑๐) ภิกษุทั้งหลาย หากมีผู้ถามว่า ฯลฯ ควรตอบเขาว่า มีอย่างนี้ คือ
การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า 'ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ทุกข์นั้นทั้งหมดย่อม
เกิดเพราะอริยมะ^๑เป็นปัจจัย' นี่เป็นคู่ที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า 'เพราะ
อริยมะนั้นเองดับลงโดยการคายกิเลสได้หมด ทุกข์จึงเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป' นี่เป็น
คู่ที่ ๒

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นธรรมแยกเป็น ๒ คู่โดยชอบเนื่อง ๆ
อย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๗๕๐] ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น
ทุกข์นั้นทั้งหมดย่อมเกิดเพราะอริยมะเป็นปัจจัย
เพราะอริยมะทั้งหลายดับลง
ทุกข์จึงเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป

[๗๕๑] ภิกษุรู้โทษนี้ว่า ทุกข์เกิดขึ้นเพราะอริยมะเป็นปัจจัย
สลละคืนอริยมะได้ทั้งหมด
น้อมจิตไปในนิพพานที่ปราศจากอริยมะ

เชิงอรรถ :

^๑ อริยมะ ในที่นี้หมายถึงความเพียรที่สัมปยุตด้วยกรรม (ขุ.ส.อ. ๒/๗๔๙/๓๔๐)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๖๗๙ }

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑๒. ทวยदानุปีสสนาสูตร

[๗๕๒] ภิกษุผู้ถอนภวตัณหาได้แล้ว มีจิตสงบ

มีชาติและสงสารสิ้นแล้ว ย่อมไม่มีภพใหม่

(๑๑) ภิกษุทั้งหลาย หากมีผู้ถามว่า ฯลฯ ควรตอบเขาว่า มีอย่างนี้ คือ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า 'ทุกข้อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ทุกขนั้นทั้งหมด ย่อมเกิดเพราะอาหารเป็นปัจจัย'^๑ นี้เป็นคู่ที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า 'เพราะอาหารนั่นเองดับลงโดยการคายกิเลสได้หมด ทุกขจึงเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป' นี้เป็นคู่ที่ ๒

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นธรรมแยกเป็น ๒ คู่โดยชอบเนื่อง ๆ อย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๗๕๓] ทุกข้อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น

ทุกขนั้นทั้งหมดย่อมเกิดเพราะอาหารเป็นปัจจัย

เพราะอาหารทั้งหลายดับลง

ทุกขจึงเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป

[๗๕๔] ภิกษุรู้โทษนี้ว่า ทุกขเกิดขึ้นเพราะอาหารเป็นปัจจัย

กำหนดรู้อาหารทุกอย่าง

จึงเป็นผู้ไม่มีตัณหาในอาหารทั้งหมด

[๗๕๕] ภิกษุรู้ความไม่มีโรค^๒ โดยชอบ

พิจารณาแล้วจึงใช้สอยปัจจัย ๔

เชิงอรรถ :

^๑ อาหาร หมายถึงอาหารที่สัมปยุตด้วยกรรม ความจริง สัตว์ ๔ จำพวกมีอาหารเป็นปัจจัย คือ

(๑) รูปปคา (ผู้เข้าถึงรูป) หมายถึงสัตว์ที่อยู่ในกามธาตุ ๑๑ อย่าง เสพกวีฬิงการาหาร (อาหารคือคำข้าว)

(๒) เวทูปคา (ผู้เข้าถึงเวทนา) หมายถึงสัตว์ที่อยู่ในรูปธาตุ ยกเว้นอสังขญีสัตว์ เสพผัสสาหาร

(๓) สัญญูปคา (ผู้เข้าถึงสัญญา) หมายถึงสัตว์ที่อยู่ในอรูปธาตุ ๓ อย่าง เบื้องต่ำ เสพมนโสนัญเจตนาหาร

อันเกิดแต่สัญญา (๔) สังขารูปคา (ผู้เข้าถึงสังขาร) หมายถึงสัตว์ที่อยู่ในภูมิเบื้องสูง เสพวิญญาณาหาร

อันเกิดแต่สังขาร (ข.ส.อ. ๒/๗๕๑/๓๔๐)

^๒ ความไม่มีโรค ในที่นี้หมายถึงนิพพาน (ข.ส.อ. ๒/๗๕๕/๓๔๑)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑๒. ทวยदानุปีสสนาสูต

ดำรงอยู่ในธรรม จบเวท

ย่อมไม่เข้าถึงการนับ^๑อีกต่อไป

เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป

(๑๒) ภิกษุทั้งหลาย หากมีผู้ถามว่า ฯลฯ ควรตอบเขาว่า มีอย่างนี้ คือ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า 'ทุกขอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ทุกขนั้นทั้งหมดย่อมเกิดเพราะอิถุชิตะ^๒(ความหวั่นไหว) เป็นปัจจัย' นี้เป็นคู่ที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า 'เพราะอิถุชิตะนั้นเองดับลงโดยการคายกิเลสได้หมด ทุกขจึงเกิดขึ้นไม่ได้ อีกต่อไป' นี้เป็นคู่ที่ ๒

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นธรรมแยกเป็น ๒ คู่โดยชอบเนื่อง ๆ อย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๗๕๖]   ทุกขอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น

ทุกขนั้นทั้งหมดย่อมเกิดเพราะอิถุชิตะเป็นปัจจัย

เพราะดับอิถุชิตะ

ทุกขจึงเกิดขึ้นไม่ได้อีกต่อไป

[๗๕๗]   ภิกษุรู้โทษนี้ว่า ทุกขเกิดขึ้นเพราะอิถุชิตะเป็นปัจจัย

เพราะฉะนั้น จึงควรสละตัณหา ดับสังขารได้

ไม่มีอิถุชิตะ ไม่มีความถือมั่น มีสติ สัมปชัญญะอยู่

(๑๓) ภิกษุทั้งหลาย หากมีผู้ถามว่า ฯลฯ ควรตอบเขาว่า มีอย่างนี้ คือ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า 'ผัสสิตะ(ความตื้นทรน) ย่อมมีแก่ผู้ตกอยู่ใต้อำนาจ ตัณหาทิฏฐิ และมานะ' นี้เป็นคู่ที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า 'ผู้ที่พ้นจากอำนาจตัณหาทิฏฐิ และมานะ ย่อมไม่ตื้นทรน' นี้เป็นคู่ที่ ๒

เชิงอรรถ :

^๑ ไม่เข้าถึงการนับ ในที่นี้หมายถึงไม่เข้าถึงการนับว่า 'เทพ' หรือ "มนุษย์" เป็นต้น (ข.สุ.อ. ๒/๓๗๕/๓๔๑)

^๒ อิถุชิตะ(ความหวั่นไหว) ในที่นี้หมายถึงตัณหา มานะ ทิฏฐิ กรรม และกิเลส (ข.สุ.อ. ๒/๓๕๕/๓๔๑)

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑๒. ทวยदानุปัสสนาสูต

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นธรรมแยกเป็น ๒ คู่โดยชอบเนื่อง ๆ
อย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

- [๗๕๘] ผู้พ้นจากอำนาจค้นหา ทิฏฐิ และมานะ ย่อมไม่ตั้งนร
ส่วนผู้ที่ตกอยู่ในอำนาจค้นหาเป็นต้น ถือมันอยู่
ย่อมไม่ลวงพันสังสารวัฏที่มีสภาวะอย่างนี้และสภาวะอย่างอื่นไปได้
- [๗๕๙] ภิกษุรู้โทษนี้ว่า ตัณหาเป็นภัยใหญ่
พ้นจากตัณหาเป็นต้นนั้นได้แล้ว
ไม่มีความถือมัน มีสติ สัมปชัญญะอยู่

(๑๔) ภิกษุทั้งหลาย หากมีผู้ถามว่า ฯลฯ ควรตอบเขาว่า มีอย่างนี้ คือ
การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า 'อรุปรภผละเอียดกว่ารูปภพ' นี้เป็นคู่ที่ ๑ การ
พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า 'นิโรธละเอียดกว่าอรุปรภพ' นี้เป็นคู่ที่ ๒

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นธรรมแยกเป็น ๒ คู่โดยชอบเนื่อง ๆ
อย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

- [๗๖๐] สัตว์ทั้งหลายทั้งที่เข้าถึงรูปภพและที่ดำรงอยู่ในอรุปรภพ
เมื่อยังไม่รู้ชัดถึงความดับกิเลส
ก็ยังคงกลับมาเกิดใหม่อีก
- [๗๖๑] ส่วนผู้ที่กำหนดรู้รูปภพแล้ว ไม่ดำรงอยู่ในอรุปรภพ
น้อมจิตไปในนิพพาน ย่อมชนะมัจจุราชได้

(๑๕) ภิกษุทั้งหลาย หากมีผู้ถามว่า ฯลฯ ควรตอบเขาว่า มีอย่างนี้ คือ
การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า 'นามรูปที่ชาวโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก
และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์พากันพิจารณาเห็นว่า นามรูป
นี้เป็นของจริง ซึ่งพระอริยะทั้งหลายพิจารณาเห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญา
อันชอบว่า นามรูปนี้ไม่เป็นของจริง' นี้เป็นคู่ที่ ๑ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ
ว่า 'นิพพานที่ชาวโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้ง

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑๒. ทวยदानุปีสสนาสูต

สมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์พากันพิจารณาเห็นว่า นิพพานนี้ไม่มีอยู่จริง ซึ่งพระอริยะทั้งหลายพิจารณาเห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบว่า นิพพานนี้มีอยู่จริง' นี้เป็นคู่ที่ ๒

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นธรรมแยกเป็น ๒ คู่โดยชอบเนื่อง ๆ อย่างนี้ ฯลฯ จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๗๖๒] ท่านมีความเข้าใจผิดในนามรูปที่มีใช้ถัดตาว่าเป็นถัดตา
จงดูชาวโลกพร้อมทั้งเทวโลก
ซึ่งพากันยึดมั่นในนามรูป โดยเข้าใจว่า
นามรูปนี้เป็นของจริง

[๗๖๓] ความจริง นามรูปนั้นย่อมแปรผันเป็นอย่างอื่น
จากอาการที่คนทั่วไปเข้าใจอยู่เสมอ
นามรูปของผู้เข้าใจเช่นนั้น หาเป็นจริงตามนั้นไม่
เพราะนามรูปนั้นปรากฏชั่วคราวก็เสื่อมสูญไปเป็นธรรมดา

[๗๖๔] นิพพานมีความไม่เสื่อมสูญไปเป็นธรรมดา
ซึ่งพระอริยะทั้งหลายรู้อ้างตามความเป็นจริง
จึงเป็นผู้ปราศจากตัณหา ปรีนิพพานแล้ว
เพราะรู้อ้างอริยสัง

(๑๖) ภิกษุทั้งหลาย หากมีผู้ถามว่า 'การพิจารณาเห็นธรรมแยกออกเป็น ๒ คู่โดยชอบเนื่อง ๆ ด้วยวิธีอื่นมีบ้างไหม' ควรตอบเขาว่า 'มี' หากเขาถามต่อไปอีกว่า 'มีอย่างไร' ก็ควรตอบเขาว่า มีอย่างนี้ คือ การพิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ว่า 'อิฏฐารมณ์ที่ชาวโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์พากันพิจารณาเห็นว่า อิฏฐารมณ์นี้เป็นความสุข ซึ่งพระอริยะทั้งหลายพิจารณาเห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบว่า อิฏฐารมณ์นี้เป็นความทุกข์' นี้เป็นคู่ที่ ๑ การพิจารณาเห็นว่า 'นิพพานที่ชาวโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑๒. ทวยदानุปัสสนาสูต

มนุษย์พากันพิจารณาเห็นว่า นิพพานนี้เป็นความทุกข์ ซึ่งพระอริยะทั้งหลาย
พิจารณาเห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบว่า 'นิพพานนี้เป็นความสุข' นี้เป็น
คู่ที่ ๒

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นธรรมแยกออกเป็น ๒ คู่โดยชอบเนื่อง ๆ
อย่างนี้ ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ พึงหวังผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง
คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือความเป็นพระอนาคามี เมื่อยังมีอุปาทานขันธเหลืออยู่”

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัสไวยากรณภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัส
คาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๗๖๕] รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์

ล้วนน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ

ที่กล่าวกันว่ามีอยู่ประมาณเท่าใด

[๗๖๖] รูปเป็นต้นเหล่านั้นแลเป็นสิ่งที่ชาวโลก

พร้อมทั้งเทวโลกสมมติว่า เป็นสุข

ถ้ารูปเป็นต้นเหล่านั้นดับในทีใด

ที่นั่น เทวดาและมนุษย์เหล่านั้นก็สมมติกันว่า เป็นทุกข์

[๗๖๗] ส่วนอริยบุคคลทั้งหลายเห็นการดับสักกายะว่า เป็นสุข

การเห็นของอริยบุคคลทั้งหลายผู้เห็นอยู่

ย่อมขัดแย้งกับชาวโลกทั้งปวง

[๗๖๘] บุคคลเหล่าอื่นกล่าวสิ่งใดว่า เป็นสุข

อริยบุคคลทั้งหลายกล่าวสิ่งนั้นว่า เป็นทุกข์

บุคคลเหล่าอื่นกล่าวสิ่งใดว่า เป็นทุกข์

อริยบุคคลทั้งหลายรู้แจ้งสิ่งนั้นว่า เป็นสุข

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

๑๒. ทวยदानุปัสสนาสูต

- [๗๖๙] เธอจงเห็นธรรมที่รู้ได้ยาก
คนพาลผู้หลง ไม่รู้แจ้งในนิพพานนี้
ความมืดปรากฏแก่บุคคลผู้ถูกนิรณคือกิเลสหุ้มห่อไว้
(เหมือน) ความมืดปรากฏแก่บุคคลผู้ไม่เห็น ฉะนั้น
- [๗๗๐] แต่นิพพานย่อมปรากฏแจ่มแจ้งแก่สัตบุรุษ
เหมือนแสงสว่างปรากฏแก่บุคคลผู้เห็นอยู่ ฉะนั้น
ชนทั้งหลายผู้แสวงหาทาง ไม่ฉลาดในธรรม
ย่อมไม่รู้แจ้ง(นิพพาน)ที่อยู่ใกล้
- [๗๗๑] บุคคลผู้ถูกความกำหนัดในภพครอบงำ
เล่นไปตามกระแส (ตัณหา)ในภพ
ถูกบ่วงมารคล้องไว้ จะไม่รู้ธรรมนี้ได้ง่าย
- [๗๗๒] เว้นอริยบุคคลทั้งหลายแล้ว
ใครเล่าควรจะตรัสรู้^๑
ที่อริยบุคคลทั้งหลายตรัสรู้ชอบแล้ว
ไม่มีอาสวะ ปรีนิพพาน^๒

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้จบลงแล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจชื่นชมยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ขณะที่พระผู้มีพระภาคตรัสพระภาษิตนี้อยู่ จิตของ
ภิกษุประมาณ ๖๐ รูปหลุดพ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น

ทวยदानุปัสสนาสูตที่ ๑๒ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ บท ในที่นี้หมายถึงนิพพาน (ส.สพ.อ. ๓/๑๓๖/๕๓, พ.ส.อ. ๒/๗๗๒/๓๕๓)

^๒ ส.สพ. (แปล) ๑๘/๑๓๖/๑๗๑-๑๗๒

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๓. มหาวรรค]

รวมพระสูตรในวรรค

รวมหัวข้อธรรมประจำเรื่องในพระสูตรนี้ คือ

๑. สัจจะ	๒. อุปธิ
๓. อวิชชา	๔. สังขาร
๕. วิญญาน	๖. ผัสสะ
๗. เวทนา	๘. ตัณหา
๙. อุปาทาน	๑๐. อารัมภะ
๑๑. อาหาร	๑๒. อิญชิตะ
๑๓. ผันทิตะ	๑๔. รูป
๑๕. นิพพานสัจจะ	๑๖. ทุกข์

มหาวรรคที่ ๓ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปัพพัชชาสูตร	๒. ปธานสูตร
๓. สุภาสิตสูตร	๔. สนทริกภารทวาชสูตร
๕. มาฆสูตร	๖. สภียสูตร
๗. เสลสูตร	๘. สัลลสูตร
๙. วาเสฏฐสูตร	๑๐. โภกาลีสูตร
๑๑. นาลกสูตร	๑๒. ทวยตานุปัสสนาสูตร

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัญญาวรรค]

๑. กามสูตร

๔. อัญญาวรรค

หมวดว่าด้วยการไม่ติดอยู่ในกาม

กามสูตร^๑

ว่าด้วยเรื่องกาม

(พระผู้มีพระภาคตรัสแก่พราหมณ์ผู้เป็นชาวนา ณ กรุงสาวัตถีดังนี้)

[๗๗๓] ถ้ากาม^๒นั้นสำเร็จด้วยดีแก่สัตว์นั้น ผู้อยากได้กามอยู่

สัตว์นั้นได้กามตามที่ต้องการแล้ว

ย่อมเป็นผู้อิมใจแน่แท้

[๗๗๔] ถ้าเมื่อสัตว์นั้นอยากได้กามอยู่ เกิดความพอใจแล้ว

กามเหล่านั้นเสื่อมไป

สัตว์นั้นย่อมเจ็บปวด เหมือนถูกลูกศรแทง

[๗๗๕] ผู้ใดละกามได้ เหมือนคนเดินเสียงหวัง

ผู้นั้นมีสติ ล่วงพ้นตัณหาที่ชื่อว่า วิสัตติกา^๓นี้ในโลก

[๗๗๖] นรชนใดปรารถนาเนือง ๆ ซึ่งไรนา ที่ดิน เงิน โค ม้า

ทาส บุรุษ สตรี พวักพอง หรือกามเป็นอันมาก

[๗๗๗] ก็เลสทั้งหลายอันไม่มีกำลังครอบงำนรชนนั้น

อันตรายทั้งหลาย^๔อย่ายีนรชนนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ ข.ม. (แปล) ๒๙/๑-๖/๑-๒๓

^๒ กาม ในที่นี้หมายถึงวัตถุกาม (ข.ส.อ. ๒/๗๗๓/๓๔๖)

^๓ ดูเชิงอรรถที่ ๒ หน้า ๘๙ ในเล่มนี้

^๔ อันตราย มี ๒ อย่าง (๑) อันตรายที่ปรากฏ คือ ราชสีห์ เสือโคร่ง เป็นต้น (๒) อันตรายที่ไม่ปรากฏ คือ ภายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต เป็นต้น ในที่นี้หมายถึงอันตรายที่ไม่ปรากฏ (ข.ม. (แปล) ๒๙/๕/๑๖-๑๗, ข.ส.อ. ๒/๗๗๗/๓๔๗)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๖๘๗ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัฏฐกวรรค]

๒. คุหิฏฐกสูตร

เพราะอันตรายนั้น ทุกข์จึงติดตามนรชนนั้นไป

เหมือนน้ำไหลเข้าเรือรั่ว ฉะนั้น

[๗๗๘] เพราะฉะนั้น สัตว์เกิด^๑ ฟังมีสติทุกเมื่อ ละกามทั้งหลายได้
ครั้นละกามเหล่านั้นได้แล้ว ฟังข้ามโอชะได้
เหมือนคนวิดน้ำเรือแล้วไปถึงฝั่งได้ ฉะนั้น

กามสูตรที่ ๑ จบ

๒. คุหิฏฐกสูตร^๒

ว่าด้วยผู้ข้องอยู่ในถ้ำ

(พระผู้มีพระภาคตรัสแก่ท่านพระปิณโฑลภารทวาชะ ณ กรุงสาวัตถีดังนี้)

[๗๗๙] นรชนผู้ข้องอยู่ในถ้ำ^๓ ถูกกิเลสมากหลายปิดบังไว้
เมื่อดำรงตนอยู่(อย่างนี้) ก็จมลงในเหตุให้ลุ่มหลง^๔
ผู้เป็นเช่นนั้นแล ย่อมอยู่ไกลจากวิเวก
เพราะกามทั้งหลายในโลกไม่เป็นของที่นรชนละได้ง่ายเลย

[๗๘๐] สัตว์เหล่านั้นมีความปรารถนาเป็นต้นเหตุ
ติดพันอยู่กับความพอใจในภพ มุ่งหวัง(กาม)
ในกาลภายหลัง(อนาคต)หรือในกาลก่อน(อดีต)
ปรารถนากามเหล่านี้และกามที่มีอยู่ก่อน
ย่อมเป็นผู้หลุดพ้นได้ยาก(และ)ทำให้ผู้อื่นหลุดพ้นไม่ได้เลย

เชิงอรรถ :

^๑ สัตว์เกิด หมายถึงนรชน มานพ บุรุษ บุคคล ผู้มีชีวิต ผู้เป็นไปตามกรรม (ข.ม. (แปล) ๒๙/๖/๒๓)

^๒ ข.ม. (แปล) ๒๙/๗-๑๔/๒๘-๖๗

^๓ ถ้ำ ในที่นี้หมายถึงร่างกาย (ข.ส.อ. ๒/๗๗๙/๓๕๐)

^๔ เหตุให้ลุ่มหลง ในที่นี้หมายถึงกามคุณ ๕ (ข.ม. (แปล) ๒๙/๗/๓๑)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัฏฐกวรรค]

๒. คุหฺฏฐกสูตร

- [๗๘๑] สัตว์เหล่านั้นยินดีชวนชวาย ลุ่มหลงในกามทั้งหลาย
เป็นผู้ตกต่ำ ตั้งอยู่ในกรรมที่ผิด
ประสบทุกข์แล้วจึงคร่ำครวญอยู่ว่า
เราจติจากภพนี้ จักเป็นอะไรหนอ
- [๗๘๒] เพราะฉะนั้น สัตว์เกิดพึงศึกษาในที่นี้^๑
พึงรู้จักกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งในโลกว่า เป็นกรรมที่ผิด
ไม่พึงประพฤติผิดเพราะเหตุแห่งกรรมที่ผิดนั้น
นักปราชญ์กล่าวว่า ชีวิตนี้เป็นของน้อย
- [๗๘๓] เราเห็นหมู่มสัตว์นี้ผู้ตกไปในอำนาจค้นหาในภพทั้งหลาย^๒
กำลังดิ้นรนอยู่ในโลก
นรชนที่เลวผู้ยังไม่คลายค้นหาในภพน้อยภพใหญ่
รำไรอยู่ใกล้ปากมัจจุราช
- [๗๘๔] พวกเขาจงดูหมู่มสัตว์ผู้กำลังดิ้นรนอยู่
เพราะวัตถุที่ยึดถือว่าเป็นของเรา
เหมือนฝูงปลาในน้ำน้อยสิ้นกระแสน้ำแล้ว
นรชนเห็นโทษนี้แล้วก็อย่าก่อค้นหาเครื่องเกี่ยวข้องในภพทั้งหลาย
พึงประพฤติไม่ยึดถือว่าเป็นของเรา
- [๗๘๕] นักปราชญ์พึงกำจัดความพอใจในส่วนสุดทั้ง ๒ ด้าน
กำหนดรู้ผัสสะ^๓แล้ว ก็ไม่ติดใจ

เชิงอรรถ :

^๑ คำว่า สัตว์เกิดพึงศึกษาในที่นี้ ดูรายละเอียดใน ขุ.ม. (แปล) ๒๙/๑๐/๔๘-๔๙

^๒ ภพทั้งหลาย ในที่นี้หมายถึงกามภพ รูปภพ และอรุภพ (ขุ.ม. (แปล) ๒๙/๑๑/๕๗)

^๓ ผัสสะ หมายถึงความสัมผัสอารมณ์ที่มากระทบ เช่น ตากระทบกับรูป หรือตาเห็นรูป เรียกจักขุสัมผัส เป็นต้น (ขุ.ม. (แปล) ๒๙/๑๓/๖๓)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัฏฐกวรรค]

๓. พุทธัญญกสูตร

ติเตียนกรรมใดด้วยตน ก็ไม่ทำกรรมนั้น

ไม่ติดในสิ่งที่ได้เห็นและได้ยินแล้ว

- [๗๘๖] มุนีกำหนดรู้สัญญาแล้ว ไม่เข้าไปติดในความยึดถือทั้งหลาย
 ฟังข้ามโอชะได้ ถอนลูกศรได้แล้ว ไม่ประมาท
 ประพฤติอยู่ ย่อมไม่หวังโลกนี้และโลกหน้า

คหัญญกสูตรที่ ๒ จบ

๓. พุทธัญญกสูตร^๑

ว่าด้วยเรื่องเตียรถีย์กับมุนี

(พระผู้มีพระภาคตรัสแก่พระอานนทดังนี้)

- [๗๘๗] เตียรถีย์บางพวกมีใจชั่วกล่าวร้าย
 บุคคลเหล่าอื่นเข้าใจว่าจริงก็กล่าวร้ายด้วย
 แต่มุนีย่อมไม่ใส่ใจคำกล่าวร้ายที่เกิดขึ้น
 เพราะฉะนั้น มุนีจึงไม่มีกิเลสเครื่องตรึงจิตในที่ไหน ๆ
- [๗๘๘] ผู้ไปตามความพอใจ ตั้งอยู่ในความพอใจ
 ฟังก้าวล่วงทิฏฐิของตนได้อย่างไรเล่า
 แต่เมื่อทำตนให้เพียบพร้อม รู้อย่างไรก็ฟังพูดอย่างนั้น
- [๗๘๙] สัตว์เกิดใดไม่มีใครถาม
 ก็บอกศีลและวัตรของตนแก่บุคคลเหล่าอื่น
 สัตว์เกิดใดกล่าวถึงตัวเองเท่านั้น
 ผู้ฉลาดทั้งหลายเรียกสัตว์เกิดนั้นว่า ผู้ไม่มีอริยธรรม
- [๗๙๐] ส่วนภิกษุผู้สงบ ดับกิเลสแล้ว
 ไม่เฝ้าหวัดในศีลทั้งหลายว่า เราเป็นดังนี้

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบคำแปลพร้อมทั้งอธิบายใน ขุ.ม. (แปล) ๒๙/๑๕-๒๒/๗๔-๑๐๐

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัฏฐกวรรค]

๓. ทฎฐกสูตร

อนึ่ง ภิกษุใดไม่มีกิเลสเครื่องพัวพันที่ไหน ๆ ในโลก

ผู้ฉลาดทั้งหลายเรียกภิกษุนั้นว่า ผู้มีอริยธรรม

[๗๙๑] เจ้าลัทธิตี มีธรรมที่กำหนดไว้ อันปัจฉัยปรุงแต่งเขตขุไว้

(แต่)ไม่ชาวสะอาต เจ้าลัทธินั้นเห็นอาณิสสใดในตน

อาศัยอาณิสสนั้น และสันติ^๑ที่กำเรบซึ่งอาศัยกันเกิดขึ้น

[๗๙๒] ความถ่อมมั่นด้วยอำนาจทฎฐิ มิใช่ก้าวล่วงได้ง่าย ๆ

การปลงใจในธรรมทั้งหลายแล้วถ่อมมั่น

ก็มีใช่ก้าวล่วงได้ง่าย

เพราะฉะนั้น ในความถ่อมมั่นเหล่านั้น

นรชนยอมสลัดทิ้งธรรมบ้าง ยึดถือธรรมไว้บ้าง

[๗๙๓] ทฎฐิที่กำหนด(เพื่อเกิด)ในภพน้อยภพใหญ่

ของผู้มีปัญญาเครื่องกำจัดไม่มีที่ไหน ๆ ในโลก

เพราะผู้มีปัญญาเครื่องกำจัดนั้น

ละความหลอกลวงและความถือตัวได้แล้ว

ไม่มีความถ่อมมั่น จะพึงไปด้วยเหตุอะไรเล่า

[๗๙๔] เพราะว่า ผู้มีความถ่อมมั่นยอมเข้าถึงวาทะในธรรมทั้งหลาย

จะพึงกล่าวคำติเตียนผู้ไม่มีความถ่อมมั่นด้วยเหตุอะไรเล่า

เพราะทฎฐิว่ามีอัตตา ทฎฐิว่าไม่มีอัตตา^๒

ไม่มีแก่ผู้ไม่มีความถ่อมมั่นนั้น

ผู้ไม่มีความถ่อมมั่นนั้น สลัดแล้วซึ่งทฎฐิทั้งปวงในอัตตภาพนี้แหละ

ทฎฐกสูตรที่ ๓ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ สันติ หมายถึงความสงบ มี ๓ อย่าง คือ (๑) อัชฉินตสันติ (ความสงบอย่างสิ้นเชิง) หมายถึงอมตนิพพาน (๒) ตังคสันติ (ความสงบด้วยองค์นั้น ๆ) หมายถึงผู้บรรลุรูปฌาน ๔ และอรุปรฌาน ๔ (๓) สมมุติสันติ (ความสงบโดยสมมติ) หมายถึงทฎฐิ ๖๒ ในที่นี้หมายถึงสันติโดยสมมติ (ข.ม. (แปล) ๒๙/๑๙/๘๘-๘๙)

^๒ ทฎฐิว่ามีอัตตา หมายถึงสัสสตทฎฐิ ทฎฐิว่าไม่มีอัตตา หมายถึงอุจเจททฎฐิ ดู ข.ม. (แปล) ๒๙/๒๒/๘๘-๑๐๐, ๙๓/๒๘๘-๒๘๙ และดู สุตตนิบาตข้อ ๘๖๕ หน้า ๗๐๗ ในเล่มนี้ประกอบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัฏฐกวรรค]

๔. สุตอัฏฐกสูตร

๔. สุตอัฏฐกสูตร^๑

ว่าด้วยผู้พิจารณาเห็นความหมดจด

(พระผู้มีพระภาคตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายดังนี้)

[๗๙๕] เราเห็นนรชนผู้หมดจดว่า เป็นผู้ไม่มีโรคอย่างยิ่ง

ความหมดจดย่อมมีแก่นรชนเพราะความเห็น

บุคคลเมื่อรู้จริงอย่างนี้ก็รู้ว่า ความเห็นนี้ยอดเยี่ยม

จึงเป็นผู้พิจารณาเห็นความหมดจด

เพราะฉะนั้น ย่อมเชื่อว่า ความเห็นนั้นเป็นญาณ

[๗๙๖] ถ้าความหมดจดมีแก่นรชนเพราะความเห็น

หรือนรชนนั้นละทุกข์ได้เพราะญาณ

นรชนผู้ยังมีอุปถัมภ์นั้นย่อมหมดจดเพราะมรรคอื่น(ก็ได้)

เพราะว่า ทิฐิผู้นั้นย่อมบ่งบอกถึงนรชนนั้นผู้พูดอย่างนั้น

[๗๙๗] พรหมณ์^๒ ไม่กล่าวความหมดจดในรูปที่เห็น เสียงที่ได้ยิน

ศีลและวัตรหรืออารมณ์ที่รับรู้โดยมรรคอื่น

พรหมณ์นั้นผู้ไม่เข้าไปติดในบุญและบาป ละอึดตาได้^๓

เรียกว่า ผู้ไม่ทำเพิ่มเติมในโลกนี้

[๗๙๘] สมณพรหมณ์เหล่านั้นละสิ่งแรก อาศัยสิ่งหลัง

ไปตามความพล่งพล่าน^๔

ย่อมข้ามกิเลสเครื่องข้องไม่ได้

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.ม. (แปล) ๒๙/๒๓-๓๐/๑๐๑-๑๒๓

^๒ พรหมณ์ ในที่นี้หมายถึงผู้ลอยบาปธรรม ๗ ประการ คือ (๑) สักกายทิฐิ (๒) วิจิกิจฉา (๓) สีลัพพต-
ปรามาส (๔) ราคะ (๕) โทสะ (๖) โมหะ (๗) มานะ (ข.ม. (แปล) ๒๙/๒๕/๑๐๔)

^๓ ละอึดตาได้ หมายถึงละ สละ และคายความยึดมั่นถือมั่น ความติดใจ ความน้อมใจเชื่อว่าเป็นอึดตาด้วย
อำนาจตัณหา ด้วยอำนาจทิฐิ (ข.ม. (แปล) ๒๙/๒๕/๑๐๙)

^๔ ความพล่งพล่าน ในที่นี้หมายถึงตัณหา (ข.ม. (แปล) ๒๙/๒๖/๑๑๐)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัฏฐกวรรค]

๔. สหัตถุสสุต

สมณพราหมณ์เหล่านั้นย่อมยึดถือ ย่อมสลัดทิ้ง
เหมือนลิงจับกิ่งไม้แล้วก็ปล่อย ฉะนั้น

[๗๙๙] สัตว์เกิดสมาทานวัตรทั้งหลายเอง

ข้องอยู่ในสัญญา^๑ ย่อมดำเนินไปลุ่ม ๆ ดอน ๆ

ส่วนผู้มีความรู้ ธุรธรรมด้วยเวททั้งหลาย^๒แล้ว

เป็นผู้มีปัญญาอันไพบุลย์

ย่อมไม่ดำเนินไปลุ่ม ๆ ดอน ๆ

[๘๐๐] ผู้มีปัญญานั้น เป็นผู้กำจัดเสนาในธรรมทั้งปวง คือ

รูปที่เห็น เสียงที่ได้ยิน หรืออารมณ์ที่รับรู้อย่างใดอย่างหนึ่ง

ใคร ๆ ในโลกนี้จะพึงกำหนดผู้มีปัญญานั้น

ผู้เห็นผู้ประพาศเปิดเผยด้วยเหตุอะไรเล่า

[๘๐๑] สัตบุรุษทั้งหลายย่อมไม่กำหนด ไม่เชิดชู

สัตบุรุษเหล่านั้นไม่กล่าวว่าเป็นความหมดจดสุดโต่ง

สลัดกิเลสเครื่องร้อยรัดอันเป็นเหตุยึดมั่น ที่ร้อยรัดไว้แล้ว

ไม่ก่อความหวังในที่ไหน ๆ ในโลก

[๘๐๒] พระอรหันต์เป็นผู้ไปพ้นเขตแดน^๓แล้ว เป็นพราหมณ์

เพราะรู้และเห็น พระอรหันต์นั้นจึงไม่มีความถือมั่น

ไม่มีความกำหนดในกามคุณอันเป็นที่กำหนด

ไม่กำหนดในสมาบัติเป็นที่คลายกำหนด

พระอรหันต์นั้นจึงไม่มีความถือมั่นว่า ยอดเยี่ยมในโลกนี้

สหัตถุสสุตที่ ๔ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ **ข้องอยู่ในสัญญา** หมายถึงพัวพันอยู่ในกามสัญญา พยายามหาสัญญา วิหิงสาสัญญา และทัญญูสัญญา

(ข.ม. (แปล) ๒๙/๒๗/๑๑๒)

^๒ **ธุรธรรมด้วยเวททั้งหลาย** หมายถึงรู้เวทยัสจ ๔ ด้วยมรรคญาณ ๔ (ข.ส.อ. ๒/๗๙๙/๓๖๓)

^๓ **เขตแดน** หมายถึงกิเลส (ข.ส.อ. ๒/๘๐๒/๓๖๔)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัฏฐกวรรค]

๕. ปรมัญจกสูตร

๕. ปรมัญจกสูตร^๑

ว่าด้วยผู้ยึดถือทิฐิของตนว่ายอดเยี่ยม

(พระผู้มีพระภาคตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายดังนี้)

[๘๐๓] สัตว์เกิดผู้ยึดถือในทิฐิทั้งหลายว่า ยอดเยี่ยม

ย่อมทำทิฐิใดให้ยิ่งใหญ่ในโลก

กล่าวทิฐิอื่นทุกอย่างนอกจากทิฐินั้นว่า เลว

เพราะฉะนั้น สัตว์เกิดนั้นจึงไม่ล่วงพ้นการวิวาทไปได้

[๘๐๔] เจ้าลัทธินั้นเห็นอานิสงส์ใดในตน ในรูปที่เห็น

ในเสียงที่ได้ยิน ในศีลและวัตร หรือในอารมณ์ที่รับรู้

เจ้าลัทธินั้นยึดมั่นทิฐินั้นในลัทธิตของตนนั้น

เห็นทิฐิอื่นทั้งปวงโดยความเป็นของเลว

[๘๐๕] บุคคลอาศัยศาสดาใด เห็นศาสดาอื่นว่า เลว

ผู้ฉลาดทั้งหลายเรียกศาสดานั้นว่า เป็นเครื่องร้อยรัด

เพราะฉะนั้นแล ภิกษุจึงไม่ควรอาศัยรูปที่เห็น

เสียงที่ได้ยิน อารมณ์ที่รับรู้ หรือศีลและวัตร

[๘๐๖] ภิกษุไม่พึงกำหนดทิฐิในโลกด้วยญาณ หรือแม้ด้วยศีลและวัตร

ไม่พึงเอาตนเข้าไปเทียบว่าเสมอเขา

ไม่พึงสำคัญตนว่าด้อยกว่าเขา หรือเลิศกว่าเขา

[๘๐๗] ภิกษุนั้นละอึดตาแล้ว ไม่ยึดถือ ไม่สร้างนิสัยแม้ด้วยญาณ

เมื่อชนทั้งหลายแตกกัน

ภิกษุนั้นก็ไม่เข้าเป็นฝักเป็นฝ่าย

ภิกษุนั้นไม่ถือแม้ทิฐิอะไร ๆ

เชิงอรรถ :

^๑ ข.ม. (แปล) ๒๙/๓๑-๓๘/๑๒๓-๑๔๑

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๖๙๔ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัฏฐกวรรค]

๖. ชราสูตร

- [๘๐๘] พระอรหันต์ใดผู้ไม่มีความคะนองหาในส่วนสุดทั้ง ๒ ด้าน
ในโลกนี้ ในภพน้อยภพใหญ่ ในโลกนี้หรือในโลกหน้า
พระอรหันต์นั้นจึงไม่มีเครื่องอยู่อะไร ๆ
ความตกลงใจในธรรมทั้งหลายแล้วถ้อมมันก็ไม่มีความ
[๘๐๙] พระอรหันต์นั้นไม่มีทิวฏฐิอันสัญญากำหนดไว้แม้ชนิดเดียว
ในรูปที่เห็น ในเสียงที่ได้ยิน หรือในอารมณ์ที่รับรู้ในโลกนี้
ใคร ๆ ในโลกนี้ จะพึงกำหนดพระอรหันต์นั้น
ผู้เป็นพราหมณ์ไม่ยึดถือทิวฏฐิอยู่ด้วยเหตุอะไรเล่า
[๘๑๐] พระอรหันต์ชฌนาสพทั้งหลาย
ย่อมไม่กำหนด ไม่เชิดชู(ตักหาและทิวฏฐิ)ไว้
แม้ธรรมทั้งหลาย^๑พระอรหันต์เหล่านั้นก็ไม่ปรารณา
พระอรหันต์ผู้เป็นพราหมณ์นั้น ใคร ๆ ก็นำไปด้วยศีลและวัตรไม่ได้
เป็นผู้ถึงฝั่ง^๒ ไม่กลับมา เป็นผู้คงที่

ปรหมัญญกสูตรที่ ๕ จบ

๖. ชราสูตร^๓

ว่าด้วยชรา

(พระผู้มีพระภาคตรัสแก่พุทธบริษัทชาวเมืองสาเกตดังนี้)

- [๘๑๑] ชีวิตนี้น้อยนัก มนุษย์ย่อมตายภายใน ๑๐๐ ปี
แม้หากผู้ใดจะมีชีวิตอยู่เกินไปกว่านั้น
ผู้นั้นก็จะตายเพราะชราแน่แท้

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรมทั้งหลาย ในที่นี้หมายถึงทิวฏฐิ ๖๒ (ข.ส.อ. ๒/๘๑๐/๓๖๗)

^๒ ฝั่ง หมายถึงอมตนิพพาน ได้แก่ ธรรมเป็นที่ระงับสังขารทั้งปวงเป็นที่สลัดทิ้งอุปธิทั้งปวง เป็นต้น (ข.ม. (แปล) ๒๙/๓๘/๑๓๘)

^๓ ดูเทียบ ข.ม. (แปล) ๒๙/๓๙-๔๘/๑๔๒-๑๖๘

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัญญาวรรค]

๖. ชราสูตร

- [๘๑๒]   ชนทั้งหลายย่อมเศร้าโศก เพราะวัตถุที่ยึดถือว่า เป็นของเรา
 เพราะความยึดถือที่เที่ยงแท้ไม่มีอยู่
 ความพลัดพรากจากกันนี้เป็นสิ่งที่มีอยู่จริง
 กุลบุตรเห็นดังนี้แล้ว ไม่พึงครองเรือน
- [๘๑๓]   บุรุษย่อมสำคัญเบญจขันธ์ใดว่า นี้ของเรา
 เบญจขันธ์นั้นบุรุษนั้นย่อมละไปเพราะความตาย
 บัณฑิตผู้เป็นพุทธมามกะ รู้ชัดโทษนี้แล้ว
 ไม่พืงน้อมไปเพื่อความยึดถือว่า เป็นของเรา
- [๘๑๔]   บุรุษผู้ตื่นขึ้นแล้ว
 ไม่เห็นสิ่งที่เกี่ยวข้องด้วยความฝัน ฉันใด
 ใคร ๆ ก็ไม่เห็นชนผู้เป็นที่รัก ซึ่งตายจากไปแล้ว ฉันนั้น
- [๘๑๕]   ชื่อของชนเหล่าใดที่กล่าวกันอยู่
 ชนเหล่านั้นยังเห็นกันอยู่บ้าง ยังได้ยินกันอยู่บ้าง
 สัตว์เกิดจากไปแล้ว เหลือไว้แต่ชื่อเท่านั้นเพื่อกล่าวขานกัน
- [๘๑๖]   ชนทั้งหลายผู้ติดใจในวัตถุที่ยึดถือว่า เป็นของเรา
 ย่อมละทิ้งความเศร้าโศก ความคร่ำครวญ และความตระหนี่ไม่ได้
 เพราะฉะนั้น มุนีผู้เห็นแดนเกษม ละความยึดถือได้แล้ว เทียวไป
- [๘๑๗]   บัณฑิตทั้งหลายกล่าวการไม่แสดงตนในภพ
 ของภิกษุผู้ประพาสพิศุภกัมม ใช้นั่งอันสงัดนั้นว่า
 เป็นความสามัคคี
- [๘๑๘]   มุนีไม่อาศัยในสิ่งทั้งปวง^๑ ไม่ทำสิ่ง^๒ไหนให้เป็นที่รัก
 และไม่ทำสิ่งไหนให้ไม่เป็นที่รัก
 ความคร่ำครวญและความตระหนี่ไม่ติดอยู่ในมุนีนั้น
 เหมือนหยาดน้ำไม่ติดอยู่บนใบบัว ฉะนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ สิ่งทั้งปวง ในที่นี้หมายถึงอายตนะ ๑๒ คือ ตาและรูป หูและเสียง จมูกและกลิ่น ลิ้นและรส กายและ
 โผฏฐัพพะ ใจและธรรมารมณ์ (ข.ส.อ. ๒/๘๐๘/๓๗๑) และดู ข.ม. (แปล) ๒๙/๔๖/๑๖๑

^๒ สิ่ง ในที่นี้หมายถึงสัตว์และสังขาร (ข.ส.อ. ๒/๘๑๘/๓๗๑)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัญญาวรรค]

๗. ดิสสเมตเตยยสูตร

- [๘๑๙] มณีไม่ติดพันในรูปที่เห็น เสียงที่ได้ยิน และอารมณ์ที่รับรู้
เหมือนหยาดน้ำไม่ติดอยู่บนใบบัว
เหมือนหยาดน้ำไม่ติดอยู่บนดอกบัว ฉะนั้น
- [๘๒๐] พระอรหันต์ผู้มีปัญญาเครื่องกำจัด
ย่อมไม่สำคัญหมายรูปที่เห็น
เสียงที่ได้ยิน และอารมณ์ที่รับรู้
พระอรหันต์นั้นไม่ต้องการความหมดจดด้วยมรรคอื่น
ย่อมไม่กำหนด ย่อมไม่ต้องคลายกำหนด

ขราสูตรที่ ๖ จบ

๗. ดิสสเมตเตยยสูตร^๑

ว่าด้วยปัญหาของดิสสเมตเตยยะ

(ท่านพระดิสสเมตเตยยะได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้)

- [๘๒๑] ข้าแต่พระองค์ผู้บริบูรณ์ ขอพระองค์โปรดตรัสบอก
ความคับแค้นของบุคคลผู้ประกอบเมถุนธรรมเนื่อง ๆ
ข้าพระองค์ฟังคำสอนของพระองค์แล้วจักศึกษาวิเวก

(พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เมตเตยยะ)

- [๘๒๒] คำสั่งสอนของบุคคลผู้ประกอบเมถุนธรรมเนื่อง ๆ
ย่อมเลอะเลือน และบุคคลนั้นย่อมปฏิบัติผิด
การปฏิบัตินี้ เป็นธรรมไม่ประเสริฐในบุคคลนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ ข.ม. (แปล) ๒๙/๔๙-๕๘/๑๖๘-๑๙๔

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัญญาวรรค]

๗. ติสสมेतเตยยสูตร

- [๘๒๓] ผู้ใดในเบื้องต้นเที่ยวไปผู้เดียว^๑
 (ต่อมา)เข้าไปเสพเมถุนธรรม^๒
 ผู้รู้ทั้งหลายเรียกผู้นั้นว่า เป็นปุถุชนเลวในโลก
 เหมือนยานที่แล่นไป^๓ ฉะนั้น
- [๘๒๔] ยศและเกียรติ^๔ ในเบื้องต้นของภิกษุนั้น เสื่อมไป
 ภิกษุเห็นสมบัติและวิบัตินี้แล้ว พึงศึกษาเพื่อละเมถุนธรรม
- [๘๒๕] ภิกษุนั้นถูกความตำหนิครอบงำ
 ย่อมชบเซาเหมือนคนกำพรา
 ครั้นได้ยินคำตำหนิของคนอื่นแล้ว
 ย่อมเป็นผู้เก้อเขิน เป็นผู้เข่นนั้น
- [๘๒๖] ลำดับนั้น ภิกษุนั้นถูกถ้อยคำของผู้อื่นตักเตือนแล้ว
 ย่อมสร้างศีลตรา^๕ ย่อมก้าวลงสู่ความเป็นคนพูดเท็จ
 นี้แหละเป็นเครื่องทำให้ติดใหญ่ของเธอ
- [๘๒๗] ภิกษุ (ในเบื้องต้น) ได้สมญานามว่า เป็นบัณฑิต
 อธิษฐานการเที่ยวไปผู้เดียว
 ต่อมา เธอประกอบในเมถุนธรรม
 ก็จักมัวหมอง เหมือนกับคนโง่ ฉะนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ **เที่ยวไปผู้เดียว** หมายถึงบวชเป็นบรรพชิตและการละความคลุกคลีด้วยหมู่คณะ(ข.ม. (แปล) ๒๙/๕๑/๑๗๗)

^๒ **เข้าไปเสพเมถุน** หมายถึงบวชคืนสิกขากลับมาเป็นคฤหัสถ์เสพเมถุนธรรม (ข.ม. (แปล) ๒๙/๕๑/๑๗๘)

^๓ **ยานที่แล่นไป** ในที่นี้หมายถึงยานช้าง ยานม้า และยานโค ที่ไม่ได้ผ่านการฝึกหัด ย่อมแล่นพาออกไปนอกทาง (ข.ม. (แปล) ๒๙/๕๑/๑๗๘)

^๔ **ยศและเกียรติ** ในที่นี้หมายถึงลาภสักการะและความสรรเสริญ (ข.ส.อ. ๒/๘๒๔/๓๗๓)

^๕ **ศีลตรา** มี ๓ อย่าง คือ (๑) ศีลตราทางกาย (๒) ศีลตราทางวาจา (๓) ศีลตราทางใจ หรือกายทุจริต ๓ อย่าง วชิทุจริต ๔ อย่าง และมโนทุจริต ๓ อย่าง ในที่นี้หมายถึงศีลตราทางวาจา (ข.ม. (แปล) ๒๙/๕๔/๑๘๔)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัญญาวรรค]

๘. ปสุรสุต

- [๘๒๘] มุนี้รู้โทษนี้แล้ว ในคราวเป็นคฤหัสถ์
ก่อนบวชในธรรมวินัยนี้
พึงทำการเที่ยวไปผู้เดียวให้มั่นคง
ไม่พึงเข้าไปเสพเมถุนธรรม
- [๘๒๙] บุคคลพึงศึกษาวิเวกนั้นแหละ
เพราะการประพฤติวิเวกนี้ เป็นกิจสูงสุดของพระอริยะทั้งหลาย
ไม่พึงสำคัญตนว่าเราเป็นผู้ประเสริฐสุด ด้วยการประพฤติวิเวกนั้น
ผู้นั้นแล ชื่อว่า อยู่ใกล้นิพพาน
- [๘๓๐] หมุ่สัตว์ผู้ติดใจในกามทั้งหลาย
ย่อมยินดีมีผู้ว่าง ประพฤติอยู่
ไม่มุ่งหวังกามทั้งหลาย ผู้ข้ามโอชะได้แล้ว

ติสสมตเตยยสูตรที่ ๗ จบ

๘. ปสุรสุต^๑

ว่าด้วยปริพาชกชื่อว่าปสุระ

(พระผู้มีพระภาคตรัสแก่ปสุรปริพาชกในท่ามกลางพุทธบริษัทดังนี้)

- [๘๓๑] สมณพราหมณ์เป็นอันมาก
ย่อมกล่าวความหมดจดในธรรมนี้เท่านั้น
ไม่กล่าวความหมดจดในธรรมเหล่าอื่น
บุคคลอาศัยศาสดาใดก็กล่าวศาสดานั้นว่าดีงาม
ในเพราะทิวฏฐิของตนนั้น เป็นผู้ตั้งอยู่ในปัจเจกสัจจะ^๒

เชิงอรรถ :

^๑ ข.ม. (แปล) ๒๙/๕๙-๖๙/๑๙๕-๒๑๖

^๒ ปัจเจกสัจจะ ในที่นี้หมายถึงสัจจะเฉพาะอย่าง เช่น สัจจะที่ว่า โลกเที่ยง นี้เท่านั้นจริง อย่างไม่จริง (ข.ม. (แปล) ๒๙/๕๙/๑๙๖)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัฏฐกวรรค]

๘. ปสุรสุต

- [๘๓๒] สมณพราหมณ์เหล่านั้นเป็นคนอยากพูด
เข้าไปสู่บริษัทแล้ว จับคู่กล่าวหากันและกันว่า เป็นคนพาล
สมณพราหมณ์เหล่านั้นอาศัยสิ่งอื่นแล้ว
ย่อมกล่าวถ้อยคำขัดแย้งกัน
อยากได้ความสรรเสริญ ก็กล่าวยกตนว่า เป็นผู้ฉลาด
- [๘๓๓] คนผู้ประกอบถ้อยคำ(เพื่อกล่าว) ในท่ามกลางบริษัท
เมื่ออยากได้ความสรรเสริญ ย่อมเป็นผู้ลั้งเลใจ
เป็นผู้เก้อเขินในเมื่อถูกคัดค้านตักไป
ย่อมโกรธเคืองเพราะคำนิทา แสวงหาข้อแก้ตัว
- [๘๓๔] บริษัทผู้พิจารณาปัญหา กล่าววาทะของเขาว่า เลว
ถูกคัดค้านให้ตักไปแล้ว
เขาเสื่อมวาทะไปแล้ว ย่อมคร่ำครวญเศร้าโศก
ทอดถอนใจว่า เขานำ(หน้า) เราไปแล้ว
- [๘๓๕] การวิวาทเหล่านี้เกิดแล้วในหมู่สมณะ
ความยินดีและความยินร้าย มีอยู่ในการวิวาทเหล่านี้
บุคคลเห็นโทษนี้แล้ว ฟังงดเว้นถ้อยคำขัดแย้งกัน
เพราะว่าไม่มีประโยชน์อื่นนอกจากการได้ความสรรเสริญ
- [๘๓๖] ก็หรือว่า บุคคลกล่าววาทะในท่ามกลางบริษัท
ได้รับความสรรเสริญเพราะทิวลิปของตนนั้น
เขาย่อมหัวเราะและพอใจด้วยประโยชน์แห่งความชนะนั้น
เพราะได้บรรลุถึงประโยชน์ตามที่ใจคิดไว้แล้ว
- [๘๓๗] ความลำพองตน ย่อมเป็นภูมิสำหรับย่ำยีของเขา
เขาจึงกล่าวคำถือตัวและคำดูหมิ่นกัน
บุคคลเห็นโทษนี้แล้ว ไม่ควรวิวาทกัน
เพราะผู้ฉลาดทั้งหลาย ไม่กล่าวความหมดจด
ด้วยความวิวาทกันนั้น

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัญญาวรรค]

๙. มาคันทียสูตร

- [๘๓๘] คนกล้าที่ได้รับการเลี้ยงดูด้วยของเสวยของพระราชชา
 เขาคึกคะนอง อยากพบคนกล้าฝ่ายตรงข้ามยอมได้พบ ฉันทไ
 (เจ้าลัทธีย่อมได้พบเจ้าลัทธิตันนั้น)
 ผู้กล้าเอ๋ย เจ้าลัทธิตอยู่ที่ใด เธอจงไปเสียจากที่นั่นเถิด
 เพราะกิเลสที่เคยมีแต่ก่อนของตถาคตมิได้มีเพื่อการรบ
- [๘๓๙] ชนเหล่าใดถือทิฏฐิแล้ววิวาทกัน
 และกล่าวอ้างว่า นี้เท่านั้นจริง
 เธอจงพูดกับชนเหล่านั้นว่า กิเลสที่เป็นข้าศึกกัน
 เมื่อวาทะเกิดไม่มีในธรรมวินัยนี้
- [๘๔๐] พระอรหันต์เหล่าใด กำจัดเสนาได้แล้ว
 ไม่เอาทิฏฐิไปกระทบทิฏฐิ เทียวไป
 พระอรหันต์เหล่าใดในธรรมวินัยนี้
 ไม่มีความถือมั่นสิ่งนี้ว่า ยอดเยี่ยม
 ปสุระเอ๋ย เธอจะพึงได้อะไร ในพระอรหันต์เหล่านั้น
- [๘๔๑] อนึ่ง เธอตรีกออยู่มาแล้ว เธอคิดทิฏฐิตั้งหลายด้วยใจ
 มาถึงการแข่งคู่กับเราผู้มีปัญญาเครื่องกำจัดแล้ว
 ย่อมไม่สามารถเทียมทันได้เลย

ปสุระสูตรที่ ๘ จบ

๙. มาคันทียสูตร^๑

ว่าด้วยมาคันทียพราหมณ์

(พระผู้มีพระภาคตรัสแก่มาคันทียพราหมณ์พร้อมภรรยา ดังนี้)

- [๘๔๒] เพราะเห็นนางตันทา นางอรดี และนางราคา
 ก็ไม่ได้มีความพอใจในเมถุนธรรมเลย
 จักมีความพอใจเพราะเห็นเรือนร้าง

เชิงอรรถ :

^๑ ข.ม. (แปล) ๒๙/๗๐-๘๒/๒๑๗-๒๔๕

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัญญาวรรค]

๙. มาคันทียสูตร

ที่เต็มไปด้วยปีศาจและอุจจาระนี้ได้อย่างไรเล่า
เราไม่ปรารถนาจะถูกต้อนเรือนร่างนางแม่ด้วยเท้า
(มาคันทียพราหมณ์ทูลถามดังนี้)

[๘๔๓] หากท่านไม่ปรารถนานารีผู้เป็นอิตถิรัตนะเช่นนี้
ที่พระราชผู้เป็นจอมคนจำนวนมากพากันปรารถนา
ท่านจะกล่าวทักขุสิล ศีล วัตร ชีวิต
และการอุปบัติขึ้นในภพว่าเป็นเช่นไร

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า มาคันทียะ)

[๘๔๔] การตกลงใจในธรรมทั้งหลายแล้วเชื่อมั่นว่า
เรากล่าวสิ่งนี้ ดังนี้ ย่อมไม่มีแก่เรา
เราเห็นโทษในทักขุสิลทั้งหลาย จึงไม่ยึดมั่น
เมื่อเลือกเฟ้น จึงได้เห็นความสงบภายใน

(มาคันทียพราหมณ์ทูลถามดังนี้)

[๘๔๕] ทักขุสิลเหล่าใดที่ตกลงใจกำหนดไว้แล้ว
มุนี้ไม่ยึดมั่นทักขุสิลเหล่านั้นแล
กล่าวเนื้อความใดว่า ความสงบภายใน
เนื้อความนั้น นักปราชญ์ทั้งหลายประกาศไว้อย่างไรหนอ

(พระผู้มีพระภาคตรัสว่า มาคันทียะ)

[๘๔๖] นักปราชญ์ไม่กล่าวความหมดจดเพราะทักขุสิล
ไม่กล่าวความหมดจดเพราะสุตตะ
ไม่กล่าวความหมดจดเพราะญาณ
ไม่กล่าวความหมดจดเพราะศีลและวัตร

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัญญาวรรค]

๙. มาคันทิยสูตร

บุคคลย่อมถึงความสงบภายใน เพราะความไม่มีทิฏฐิ^๑
 เพราะความไม่มีสตะ^๒ เพราะความไม่มีญาณ^๓
 เพราะความไม่มีศีล^๔ เพราะความไม่มีวัตรนั้นก็หาไม่ได้^๕
 นักปราชญ์สละทิ้งธรรมเหล่านี้ได้แล้ว
 ไม่ยึดมั่น เป็นผู้สงบ ไม่อาศัยแล้ว ไม่พึงหวังภพ
 (มาคันทิยพราหมณ์กราบทูลดังนี้)
 [๘๔๗] หากนักปราชญ์ไม่กล่าวความหมดจดเพราะทิฏฐิ
 ไม่กล่าวความหมดจดเพราะสตะ
 ไม่กล่าวความหมดจดเพราะญาณ
 ไม่กล่าวความหมดจดเพราะศีลและวัตร

เชิงอรรถ :

- ^๑ **ทิฏฐิ** ในที่นี้หมายถึงสัมมาทิฏฐิมีวัตถุ ๑๐ คือ (๑) ทานที่ให้แล้วมีผล (๒) ยัญที่บูชาแล้วมีผล (๓) การเช่นสรวงมีผล (๔) ผลวิบากของกรรมที่ทําดีทําชั่วมีอยู่ (๕) โลกนี้มี (๖) โลกหน้ามี (๗) มารดามีคุณ (๘) บิดามีคุณ (๙) สัตว์เป็นโอปปาติกะมีอยู่ (๑๐) สมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ รู้แจ้งโลกนี้และโลกหน้า ด้วยตนเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งมีอยู่ในโลก (ขุ.ม. (แปล) ๒๙/๗๔/๒๒๔)
- ^๒ **สตะ** ในที่นี้หมายถึงเสียงจากผู้อื่น คือ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาคา อุทาน อิติวุตตะกะ ชาตก อัมภุตธรรม และเวทัลลละ (ขุ.ม. (แปล) ๒๙/๗๔/๒๒๔)
- ^๓ **ญาณ** หมายถึงกัมมัสมกดาญาณ (ญาณที่เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน) หมายถึงสังจານโลมิกญาณ (ญาณอันเป็นไปโดยอนุโลมแก่การหยั่งรู้อริยสัจ) และหมายถึงอภิญาญาณ (ญาณคือความรู้ อย่างยิ่งยวด) มี ๖ คือ (๑) อิททวิริ (๒) ทิพพโสต (๓) เจโตปริยญาณ (๔) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ (๕) ทิพพจักขุ (๖) อาสวักขยญาณ และสมาบัติตติญาณ (ญาณในสมาบัติ ๘) (ขุ.ม. (แปล) ๒๙/๗๔/๒๒๔)
- ^๔ **ศีล** ในที่นี้หมายถึงปาติโมกข์สังวร (สารวมในพระปาติโมกข์) (ขุ.ม. (แปล) ๒๙/๗๔/๒๒๔)
- ^๕ **วัตร** ในที่นี้หมายถึงชุดงค์ ๘ ข้อ คือ (๑) อาริยญักกัคชุดงค์ (สมาทานการอยู่ในป่าเป็นวัตร) (๒) ปิณฑปาติคังคชุดงค์ (สมาทานการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร) (๓) ปิงสุกคังคชุดงค์ (สมาทานการนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร) (๔) เตจวีรคังคชุดงค์ (สมาทานการทรงไตรจีวรเป็นวัตร) (๕) สปปทานจาริกังคชุดงค์ (สมาทานการเที่ยวบิณฑบาตตามลำดับตรอกเป็นวัตร) (๖) ขลุปัจจกัคคชุดงค์ (สมาทานห้ามกัดที่ถายภายหลังเป็นวัตร) (๗) เนสัชชีกังคชุดงค์ (สมาทานการนั่งเป็นวัตร) (๘) ยถาสันถติกังคชุดงค์ (สมาทานการอยู่ในเสนาสนะตามที่เขาจัดให้เป็นวัตร (ขุ.ม. (แปล) ๒๙/๗๔/๒๒๔-๒๒๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัญญาวรรค]

๙. มัคคันทิยสูตร

บุคคลย่อมถึงความสงบภายใน เพราะความไม่มีทิฐิ
 เพราะความไม่มีสตะ เพราะความไม่มีญาณ
 เพราะความไม่มีศีล เพราะความไม่มีวัตรนั้น ก็หาไม่ได้
 ข้าพเจ้าจึงเข้าใจธรรมของท่านว่า เป็นเรื่องงมงายแน่นอน
 เพราะสมณพราหมณ์บางพวกถึงความหมดจดได้เพราะทิฐิ
 (พระผู้มีพระภาคตรัสว่า มัคคันทิยะ)

[๘๔๘] เพราะอาศัยทิฐิตั้งหลายท่านจึงถามเนื่อง ๆ
 ได้มาถึงความลุ่มหลงในทิฐิตั้งหลายที่ท่านถือมั่นไว้แล้ว
 และท่านก็มิได้เห็นสัญญาแก่น้อยหนึ่งจากธรรมนี้
 เพราะฉะนั้น ท่านจึงประสบแต่ความงมงาย

[๘๔๙] ผู้ใดสำคัญว่า เราเสมอเขา เลิศกว่าเขา หรือด้อยกว่าเขา
 ผู้นั้นพึงต้องวิวาทกันด้วยความถือตัวนั้น
 บุคคลไม่หวั่นไหวในเพราะความถือตัว ๓ อย่าง
 ความสำคัญว่า เราเสมอเขา เลิศกว่าเขา (หรือด้อยกว่าเขา)
 จึงไม่มีแก่บุคคลนั้น

[๘๕๐] บุคคลผู้เป็นพราหมณ์นั้น พึงกล่าวอะไรว่า จริง
 หรือบุคคลผู้เป็นพราหมณ์นั้นพึงโต้เถียงว่า เท็จ ด้วยเหตุอะไร
 ความสำคัญว่า เราเสมอเขา เราเลิศกว่าเขา (หรือด้อยกว่าเขา)
 ย่อมไม่มีในพระอรหันต์ใด
 พระอรหันต์นั้นพึงตอบโต้ว่าด้วยเหตุอะไรเล่า

[๘๕๑] บุคคลละที่อาศัยแล้ว ไม่เที่ยวชานไปหาที่อาศัย
 มุนีไม่ทำความเยื่อใยในกาม วางจากกามทั้งหลาย
 ไม่มุ่งหมายอัตภาพต่อไป ไม่พึงกล่าวถ้อยคำขัดแย้งกัน

[๘๕๒] บุคคลผู้เป็นนาคะ สงัดจากทิฐิเหล่าใด
 พึงเที่ยวไปในโลก ไม่พึงพุดจาบยัดถือทิฐิเหล่านั้น

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัญญาวรรค]

๑๐. ปุราเภทสูตร

ดอกบัวก้านมีหนามเกิดในน้ำ

ไม่แปดเปื้อนด้วยน้ำและโคลนตม ฉันทิ

มุนีผู้กล่าวเรื่องความสงบ ก็ไม่ยินดี

ไม่แปดเปื้อนในกามและโลก ฉันทิ

[๘๕๓] มุนีผู้จบเวทนั้น ย่อมไม่ไปด้วยทิฏฐิ

ไม่ถึงความถือตัวด้วยอารมณ์ที่รับรู้

มุนีนั้นผู้ไม่มีตัณหาและทิฏฐินั้น ไม่ถูกรกรรมและสตะนาไป

มุนีนั้นไม่ถูกตัณหาและทิฏฐินำเข้าไปในที่อาศัยทั้งหลาย

[๘๕๔] มุนีผู้เว้นจากสัญญาแล้ว ย่อมไม่มีกิเลสเครื่องร้อยรัด

มุนีผู้หลุดพ้นด้วยปัญญาแล้ว ย่อมไม่มีความลุ่มหลง

ชนเหล่าใดยังยึดถือสัญญาและทิฏฐิ

ชนเหล่านั้นย่อมเที่ยวกระทบกระทั่งกันในโลก

มาคันทิยสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. ปุราเภทสูตร^๑

ว่าด้วยการดับขันธปรินิพพาน

(พระพุทธเนรมิตทูลถามดังนี้)

[๘๕๕] บุคคลมีทัสสนะ^๒อย่างไร มีศีล^๓อย่างไร

จึงเรียกว่า เป็นผู้สงบ^๔แล้ว

ข้าแต่พระโคตมะ ข้าพระองค์ทูลถามแล้ว

ขอพระองค์โปรดตรัสบอกนรชนผู้สูงสุดนั้นแก่ข้าพระองค์เถิด

เชิงอรรถ :

^๑ ข.ม. (แปล) ๒๙/๘๓-๙๖/๒๔๖-๒๙๖

^๒ ทัสสนะ ในที่นี้หมายถึงอริปัญญา (ข.ส.อ. ๒/๘๕๕/๓๘๘, ข.ม.อ. ๘๓/๓๑๕)

^๓ ศีล ในที่นี้หมายถึงอริศีล (ข.ส.อ. ๒/๘๕๕/๓๘๘, ข.ม.อ. ๘๓/๓๑๕)

^๔ สงบ ในที่นี้หมายถึงอริจิต (ข.ส.อ. ๒/๘๕๕/๓๘๘, ข.ม.อ. ๘๓/๓๑๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัฏฐกวรรค]

๑๐. ปุราเภทสูตร

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

- [๘๕๖]   ก่อนดับขันธปรินิพพาน พระอรหันต์เป็นผู้คลายตัณหา
ไม่ติดอยู่กับความเพลิดเพลินที่มีอยู่ในส่วนเบื้องต้น
ใคร ๆ กำหนดไม่ได้ในส่วนท่ามกลาง
พระอรหันต์นั้นมิได้มุ่งหวังถึงตัณหาและทิฏฐิ (ในส่วนเบื้องปลาย)
- [๘๕๗]   บุคคลผู้ไม่โกรธ ไม่สะดุ้ง ไม่โอ้อวด
ไม่คะนอง พุดด้วยปัญญา ไม่ฟังชาน
เป็นผู้สำรวจวาจานั้นแล ชื่อว่า เป็นมุนี
- [๘๕๘]   บุคคลผู้ไม่มีตัณหาเครื่องเหนี่ยวรั้งในอนาคต
ไม่เศร้าโศกถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว
ผู้เห็นวิเวกในผัสสะทั้งหลาย
ย่อมไม่ถูกนำไปในทิฏฐิทั้งหลาย
- [๘๕๙]   บุคคลนั้นเป็นผู้หลีกเร้น
ไม่หลอกหลวง ไม่ทะเยอทะยาน
ไม่ตระหนี่^๑ ไม่คะนอง ไม่เป็นที่น่ารังเกียจ
และไม่ประกอบในความเป็นผู้มีวาจาเสื่อมเสีย
- [๘๖๐]   บุคคลผู้ไม่ยินดีในสิ่งที่น่ายินดี
ไม่ประกอบในความดูหมิ่น
ละเอียดอ่อน มีปฏิภาณ
ไม่ต้องเชื่อใคร และไม่ต้องคลายกำหนด
- [๘๖๑]   บุคคลไม่ศึกษาเพราะอยากได้ลาภ
ไม่โกรธเพราะไม่ได้ลาภ
ไม่เดือดดาลและไม่ยินดีในรสเพราะตัณหา

เชิงอรรถ :

- ^๑ ตระหนี่ มี ๕ อย่าง (๑) อาวาสมัจฉริยะ(ตระหนี่ที่อยู่) (๒) กุลมัจฉริยะ(ตระหนี่ตระกูล) (๓) ลาภ-
มัจฉริยะ (ตระหนี่ลาภ) (๔) วัณณมัจฉริยะ(ตระหนี่วรรณะ) (๕) คัมมมัจฉริยะ(ตระหนี่ธรรม) (ขุ.ม.
(แปล) ๒๙/๘๗/๒๖๕)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๗๐๖ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัญญาวรรค]

๑๐. ปุราเภทสูตร

- [๘๖๒] บุคคลเป็นผู้วางเฉย มีสติทุกเมื่อ
ไม่สำคัญว่าเสมอเขา ไม่สำคัญว่าเลิศกว่าเขา
ไม่สำคัญว่าด้อยกว่าเขา ในโลก
กิเลสหนาย่อมไม่มีแก่บุคคลนั้น
- [๘๖๓] บุคคลใดไม่มีที่อาศัย
ไม่มีตัณหาในภพหรือในวิภพ^๑
บุคคลนั้นรู้ธรรมแล้วไม่ต้องอาศัย
- [๘๖๔] เราเรียกบุคคลนั้นผู้ไม่มุ่งหวังในกามทั้งหลายว่า
เป็นผู้เข้าไปสงบ บุคคลนั้นไม่มีกิเลสเครื่องร้อยรัด
ข้ามตัณหาที่ชื่อว่า วิสัฏฐิกา ได้แล้ว
- [๘๖๕] บุคคลนั้นไม่มีบุตร สัตว์เลี้ยง นา ไร่ และที่ดิน
ทิวฎิวฎิว มีอัสสตา หรือทิวฎิวฎิว ไม่มีอัสสตา หาไม่ได้ในบุคคลนั้น^๒
- [๘๖๖] เหล่าปุถุชน หรือสมณพราหมณ์
พึงกล่าวหาบุคคลนั้นด้วยโทษ^๓ใด
โทษนั้น ไม่เชิดชูบุคคลนั้นเลย
เพราะฉะนั้น บุคคลนั้นจึงไม่หวั่นไหวในเพราะวาตะทั้งหลาย
- [๘๖๗] บุคคลผู้เป็นมุนี เป็นผู้คลายความยินดี ไม่ตระหนี่
ย่อมไม่กล่าวในเรื่องเลิศกว่าเขา
ไม่กล่าวในเรื่องเสมอเขา ไม่กล่าวในเรื่องด้อยกว่าเขา
เป็นผู้ไม่มีความกำหนด ย่อมไม่ถึงความกำหนด^๔

เชิงอรรถ :

^๑ ภพ หมายถึง สัสสตทิวฎิวฎิวหรือภวทิวฎิวฎิว วิภพ หมายถึง อจจเจททิวฎิวฎิว หรือวิภวทิวฎิวฎิว (ข.สุ.อ. ๒/๘๖๓/๓๙๐) และดู ข.ม. (แปล) ๒๙/๙๑/๒๘๕)

^๒ ดูสุตตนิบาตข้อ ๗๙๔ หน้า ๖๙๑ ในเล่มนี้ และดู ข.ม. (แปล) ๒๙/๒๒/๙๘-๑๐๐, ๙๓/๒๘๘-๒๘๙ ประกอบ

^๓ โทษ หมายถึง กิเลสมีรากะเป็นต้น (ข.สุ.อ. ๒/๘๖๖/๓๙๐)

^๔ ความกำหนด (กัปปะ) มี ๒ อย่าง คือ (๑) กำหนดด้วยอำนาจตัณหา (๒) กำหนดด้วยอำนาจทิวฎิวฎิว (ข.ม. (แปล) ๒๙/๙๕/๒๙๓)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัญญาวรรค]

๑๑. กลหวิวาทสูตร

[๘๖๘] บุคคลใดไม่มีความถือว่าเป็นของตนในโลก
เมื่อไม่มีความถือว่าเป็นของตน ย่อมไม่เศร้าโศก
ไม่ถึงความลำเอียงในธรรมทั้งหลาย
บุคคลนั้นแล เรียกว่า ผู้สงบ

ปุราเภทสูตรที่ ๑๐ จบ

๑๑. กลหวิวาทสูตร^๑

ว่าด้วยการทะเลาะวิวาท

(พระพุทธเนรมิตทูลถามดังนี้)

[๘๖๙] การทะเลาะ การวิวาท ความคร่ำครวญ
ความเศร้าโศก ความตระหนี่ ความถือตัว
ความดุหมิ่น และวาจาส่อเสียด มีมาจากไหน
กิเลสเหล่านั้นมีมาจากไหน
ขอเชิญพระองค์โปรดตรัสบอกเหตุนั้น

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

[๘๗๐] การทะเลาะ การวิวาท ความคร่ำครวญ
ความเศร้าโศก ความตระหนี่ ความถือตัว
ความดุหมิ่น และวาจาส่อเสียด มีมาจากสิ่งเป็นที่รัก^๒
การทะเลาะ การวิวาท ประกอบในความตระหนี่
มีมาจากสิ่งเป็นที่รัก
เมื่อการวิวาทเกิดขึ้นแล้ว ก็มีวาจาส่อเสียดเกิดขึ้น

เชิงอรรถ :

^๑ ข.ม. (แปล) ๒๙/๙๗-๑๑๒/๒๙๗-๓๓๗

^๒ สิ่งเป็นที่รัก มีความหมาย ๒ อย่าง คือ (๑) สัตว์ หมายถึงมารดา บิดา พี่ น้อง บุตร ธิดา เป็นต้น
(๒) สังขาร หมายถึงรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่ชอบใจ (ข.ม. (แปล) ๒๙/๙๘/๓๐๑-๓๐๒)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัญญวรรค]

๑๑. กลหวิวาสุต

(พระพุทธเนรมิตทูลถามดังนี้)

[๘๗๑]   สิ่งเป็นที่รักในโลกมีอะไรเป็นต้นเหตุ
                  และชนเหล่าใดท่องเที่ยวไปในโลกเพราะความโลภ
                  ความโลภของชนเหล่านั้น มีอะไรเป็นต้นเหตุ
                  ความหวังและความสำเร็จหวังใด จะมีแก่นรชนในภพหน้า
                  ความหวังและความสำเร็จหวังนั้น มีอะไรเป็นต้นเหตุ

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

[๘๗๒]   สิ่งเป็นที่รักในโลกมีความพอใจเป็นต้นเหตุ
                  และชนเหล่าใดท่องเที่ยวไปในโลกเพราะความโลภ
                  ความโลภของชนเหล่านั้นมีความพอใจเป็นต้นเหตุ
                  ความหวังและความสำเร็จหวังใด จะมีแก่นรชนในภพหน้า
                  ความหวังและความสำเร็จหวังของนรชนนั้น
                  มีความพอใจนี้เป็นต้นเหตุ

(พระพุทธเนรมิตทูลถามดังนี้)

[๘๗๓]   ฉันทะในโลกมีต้นเหตุมาจากไหน
                  และความตัดสินใจมีมาจากไหน
                  อนึ่ง ความโกรธ ความเป็นคนพูดเท็จ
                  และความสงสัย มีมาจากอะไร
                  และกรรมเหล่าใดพระสมณะตรัสไว้แล้ว
                  กรรมเหล่านั้นมีมาจากอะไร

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

[๘๗๔]   ชนทั้งหลายในโลกพูดถึงสิ่งใดว่า น่าดีใจ น่าเสียใจ
                  ฉันทะก็จะมีขึ้นเพราะอาศัยสิ่งนั้น
                  ชนในโลกมองเห็นความเสื่อมและความเจริญในรูปทั้งหลายแล้ว
                  ย่อมทำการตัดสินใจ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัญญาวรรค]

๑๑. กลหวิวาสุต

- [๘๗๕] ธรรมแม่เหล่านี้ คือ ความโกรธ
 ความเป็นคนพูดเท็จ และความสงสัย
 ย่อมมีในเมื่อความดีใจและความเสียใจทั้งสองมีอยู่
 บุคคลผู้มีสงสัยพึงศึกษาเพื่อทางแห่งญาณ^๑
 และธรรมเหล่าใดพระสมณะทรงทราบแล้วตรัสไว้
 ธรรมเหล่านั้น เมื่อความดีใจและความเสียใจทั้งสองมีอยู่ก็มีมา
 (พระพุทธเนรมิตทูลถามดังนี้)
- [๘๗๖] ความดีใจและความเสียใจมีต้นเหตุมาจากไหน
 เมื่ออะไรไม่มี ความดีใจและความเสียใจเหล่านั้นจึงไม่มี

เชิงอรรถ :

- ^๑ ญาณ ในที่นี้หมายถึงญาณ ๑๖ (โสฬสญาณ) ความหยั่งรู้ที่เกิดขึ้นแก่ผู้เจริญวิปัสสนาตามลำดับ ตั้งแต่ต้นจนถึงที่สุด คือ (๑) นามรูปปริจเฉทญาณ (ญาณกำหนดรู้นามและรูป) (๒) ปัจจัยปริคคหญาณ (ญาณกำหนดรู้ปัจจัยของนามและรูป) (๓) สัมมสนญาณ (ญาณกำหนดรู้ด้วยพิจารณาเห็นนามและรูปโดยไตรลักษณ์) (๔) อุทยัพพยานวิปัสสนาญาณ (ญาณอันตามเห็นความเกิดและความดับ) (๕) กังคานวิปัสสนาญาณ (ญาณอันตามเห็นความสลายเห็นว่าสังขารทั้งปวงล้วนจะต้องสลายไปหมด) (๖) ภัยดูปีฎฐานญาณ (ญาณอันมองเห็นสังขารปรากฏเป็นของน่ากลัว เพราะล้วนแต่จะต้องสลายไปไม่ปลอดภัยทั้งสิ้น) (๗) อาทีนวานวิปัสสนาญาณ (ญาณอันค้ำึงเห็นสังขารทั้งปวงนั้นว่าเป็นโทษ) (๘) นิพพิทานวิปัสสนาญาณ (ญาณอันค้ำึงเห็นด้วยความหน่าย) (๙) มุญจิตกัมมตาญาณ (ญาณอันค้ำึงด้วยใคร่จะพ้นไปเสีย เมื่อหน่ายสังขารทั้งหลายแล้ว ย่อมปรารถนาที่จะพ้นไปเสียจากสังขารเหล่านั้น) (๑๐) ปฏิสังขานวิปัสสนาญาณ (ญาณอันค้ำึงพิจารณาหาทาง เพื่อมองหาอุบายที่จะปลดปล่อยออก) (๑๑) สังขารเพกขาญาณ (ญาณอันเป็นไปโดยความเป็นกลางต่อสังขาร ไม่ยินดียินร้ายต่อสังขารทั้งหลาย) (๑๒) สัจจานุโลมิกญาณ หรือ อนุโลมญาณ (ญาณอันเป็นไปโดยอนุโลม ได้แก่การหยั่งรู้ริยสัจ) (๑๓) โคตรญาณ (ญาณหยั่งรู้ที่เป็นหัวข้อแห่งการข้ามพ้นจากภาวะปุถุชน เข้าสู่ภาวะอริยบุคคล) (๑๔) มัคคญาณ ญาณในอริยมรรค (ความหยั่งรู้ที่ใหสำเร็จภาวะอริยบุคคลแต่ละขั้น) (๑๕) ผลญาณ ญาณในอริยผล (ความหยั่งรู้ที่เป็นผลสำเร็จของพระอริยบุคคลขั้นนั้น ๆ) (๑๖) ปัจจเวกขณญาณ (ญาณหยั่งรู้ด้วยการพิจารณาทบทวน สวรรจรัมมรรคผล กิเลสที่ละแล้ว กิเลสที่เหลืออยู่และนิพพาน) (ข.ป. (แปล) ๓๑/๑-๖๕/๗-๑๐๙, วิสุทฺธิ. ๒/๖๖๒-๘๐๔/๒๕๐-๓๕๐)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัญญวรรค]

๑๑. กลหิวาทสูตร

ขอพระองค์จงตรัสบอกเรื่องความไม่มีและความมีว่า

มีต้นเหตุมาจากสิ่งใดแก่ข้าพระองค์

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

[๘๗๗] ความดีใจและความเสียใจมีต้นเหตุมาจากผัสสะ
เมื่อผัสสะไม่มี ความดีใจและความเสียใจเหล่านี้จึงไม่มี
เราขอบอกเรื่องคือความไม่มีและความมีนี้ว่า
มีต้นเหตุมาจากผัสสะแก่เธอ

(พระพุทธานุสุมิตถุสถามดังนี้)

[๘๗๘] ผัสสะในโลกมีต้นเหตุมาจากไหน
และความยึดถือมีมาจากไหน
เมื่ออะไรไม่มี ความยึดถือว่าเป็นของเราจึงไม่มี
เมื่ออะไรไม่มี ผัสสะจึงไม่ถูกต้อง

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

[๘๗๙] เพราะอาศัยนามและรูป ผัสสะจึงเกิดขึ้น
ความยึดถือมีต้นเหตุมาจากความปรารถนา
เมื่อความปรารถนาไม่มี ความยึดถือว่าเป็นของเราจึงไม่มี
เมื่อรูปไม่มี ผัสสะจึงไม่ถูกต้อง

(พระพุทธานุสุมิตถุสถามดังนี้)

[๘๘๐] เมื่อบุคคลดำเนินอย่างไร รูปจึงไม่มี
สุขและทุกข์จะไม่มีได้อย่างไร
สุขและทุกข์ย่อมไม่มีโดยวิธีการใด
ขอพระองค์โปรดตรัสบอกวิธีการนั้นแก่ข้าพระองค์
ข้าพระองค์มีความตั้งใจว่า จะรู้วิธีการนั้น

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัญญาวรรค]

๑๑. กลหวิวาทสูตร

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

[๘๘๑] บุคคลไม่เป็นผู้มีสัญญาโดยสัญญาปกติ
ไม่เป็นผู้มีสัญญาโดยสัญญาผิดปกติ
เป็นผู้ไม่มีสัญญาก็มิใช่ ปราศจากสัญญาก็มิใช่
เมื่อบุคคลดำเนินอย่างนี้ รูปจึงไม่มี
เพราะส่วนแห่งธรรมเป็นเครื่องเน้นข้ามิตันเหตุมาจากสัญญา

(พระพุทธเนรมิตทูลถามดังนี้)

[๘๘๒] ข้าพระองค์ได้ทูลถามธรรมใดแล้ว
พระองค์ก็ได้ตรัสตอบธรรมนั้นแก่ข้าพระองค์แล้ว
ข้าพระองค์ขอทูลถามธรรมอื่นอีก
ขอเชิญพระองค์โปรดตรัสบอกธรรมนั้นด้วยเถิด
สมณพราหมณ์บางพวกอ้างตนว่าเป็นบัณฑิตในโลกนี้
พากันกล่าวความหมดจดของยักษ^๑
ด้วยอุปสมาบัตินั้นหรือหนอว่า เป็นธรรมอันเลิศ
หรือว่าสมณพราหมณ์บางพวก กล่าวถึงความหมดจดอย่างอื่นว่า
เยี่ยมกว่าอุปสมาบัตินี้

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

[๘๘๓] สมณพราหมณ์บางพวกอ้างตนว่า เป็นบัณฑิตในโลกนี้
พากันกล่าวความหมดจดของยักษ
ด้วยอุปสมาบัตินั้นว่า เป็นธรรมอันเลิศ
บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น
สมณพราหมณ์อีกพวกหนึ่งก็อ้างตนว่า เป็นผู้ฉลาด
พากันกล่าวความสงบในความไม่มีอะไรเหลือ

เชิงอรรถ :

^๑ ยักษ ในที่นี้หมายถึงสัตว์ นรชน มานพ บุรุษ บุคคล ผู้มีชีวิต ผู้เกิด ผู้เป็นไปตามกรรม มนุษย์ (ข.ม. (แปล)
๒๙/๑๑๐/๓๓๓)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัฏฐกวรรค]

๑๒. จุฬวิญญูสูตร

[๘๘๔] มณีผู้มีปัญญาเครื่องพิจารณานั้น รู้จักสมณพราหมณ์
ผู้เป็นเจ้าของลัทธิเหล่านี้ว่า เป็นผู้เข้าไปอาศัยทิฏฐิ
และรู้จักทิฏฐิเป็นที่อาศัย
นักปราชญ์ครั้นรู้จักแล้ว ก็หลุดพ้นไม่ถึงการวิวาท
ไม่กลับมาในภพน้อยภพใหญ่

กลหวิวาทสูตรที่ ๑๑ จบ

๑๒. จุฬวิญญูสูตร^๑

ว่าด้วยการวิวาทกันเพราะทิฏฐิสูตฺรเล็ก

(พระพุทธเนรมิตทูลถามดังนี้)

[๘๘๕] สมณพราหมณ์เจ้าลัทธิบางพวก
ยึดถืออยู่เฉพาะทิฏฐิของตน ๆ
ถือแล้วก็อ้างตัวว่า เป็นคนฉลาด พุดกันไปต่าง ๆ ว่า
บุคคลใดรู้อย่างนี้ บุคคลนั้นชื่อว่า รู้ธรรมแล้ว
บุคคลใดคัดค้านธรรมนี้ บุคคลนั้นชื่อว่า ยังไม่สำเร็จกิจ
[๘๘๖] สมณพราหมณ์เหล่านั้นถืออย่างนี้ แล้วก็พากันวิวาท
และกล่าวว่า คนอื่นเป็นคนพาล ไม่ฉลาด
วาทะของสมณพราหมณ์เหล่านี้
วาทะไหนเป็นเรื่องจริงกันหนอ
เพราะสมณพราหมณ์เหล่านี้ทั้งหมด
ต่างก็อ้างตัวว่า เป็นคนฉลาด

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

[๘๘๗] คนพาลไม่ยอมรับธรรมของผู้อื่นเลย
เป็นคนต่ำทราม มีปัญญาทราม

เชิงอรรถ :

^๑ ข.ม. (แปล) ๒๙/๑๑๓-๑๒๙/๓๓๘-๓๖๑

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๗๑๓ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัฏฐกวรรค]

๑๒. จุฬวิญญูสูตร

สมณพราหมณ์ทั้งหมดนั้นแหละเป็นคนพาล มีปัญญาทราวม
สมณพราหมณ์เหล่านี้ทั้งหมดนั้นแหละยึดถือทิฏฐิอยู่

[๘๘๘] ถ้าพวกสมณพราหมณ์ไม่ฟ้องแผ้วเพราะทิฏฐิของตน^๑
เป็นผู้มีปัญญาหมดจดดี ฉลาด มีความรู้แล้วไซ้
บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น ก็ไม่มีใครเสื่อมปัญญา
เพราะทิฏฐิของสมณพราหมณ์แม่เหล่านั้น ถือกันมาอย่างนั้น

[๘๘๙] คน ๒ จำพวกกล่าวทิฏฐิโต้ตอบกันว่า เป็นคนพาล
เราไม่กล่าวทิฏฐินั้นว่า จริง
สมณพราหมณ์พากันประกาศทิฏฐิของตน ๆ ว่า จริง
เพราะฉะนั้น จึงพากันใส่ไฟผู้อื่นว่า เป็นคนพาล

(พระพุทธเนรมิตทูลถามดังนี้)

[๘๙๐] สมณพราหมณ์บางพวกกล่าวธรรมใดว่าจริง ว่าแท้
สมณพราหมณ์พวกอื่นก็พากันกล่าวธรรมนั้นว่าเปล่า ว่าเท็จ
สมณพราหมณ์เหล่านั้นต่างพากันถือมั่นมั่นมั่นอย่างนี้แล้ววิวาทกัน
เพราะเหตุไร สมณพราหมณ์จึงไม่พูดอย่างเดียวกัน

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

[๘๙๑] หมู่ชนรู้ชัดสัจจะใดไม่พึงวิวาทกัน
สัจจะนั้นมีอย่างเดียว^๒เท่านั้น ไม่มีอย่างอื่น
สมณพราหมณ์เหล่านั้น พากันอวดสัจจะต่าง ๆ กันไปเอง
เพราะฉะนั้น สมณพราหมณ์จึงไม่พูดอย่างเดียวกัน

เชิงอรรถ :

^๑ ข้อความนี้แปลตามบาลีที่ปรากฏว่า “สนทิฏฐิยา เจน วิวาทตา” อีกนัยหนึ่งมีบาลีปรากฏว่า “สนทิฏฐิยา
เจ ปน วิวาทตา” ดังนี้ก็มี แปลว่า “ก็ถ้าพวกสมณพราหมณ์เป็นผู้ฟ้องแผ้ว เพราะทิฏฐิของตน” (ข.ส.อ.
๒/๘๘๗-๘๘๘/๓๖๖)

^๒ สัจจะมีอย่างเดียว หมายถึงนิโรธสัจจะ หรือมัคคสัจจะ (ข.ส.อ. ๒/๘๙๑/๓๗๗)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัญญาวรรค]

๑๒. จุฬวิญญูสูตร

(พระพุทธเนรมิตพุลถามดังนี้)

[๘๙๒] เพราะเหตุไรหนอ สมณพราหมณ์จึงพูดสัจจะไปต่าง ๆ
อ้างตนว่า เป็นคนฉลาดพูดพรั่กันไป
สัจจะที่สมณพราหมณ์เหล่านั้นเล่าเรียนมา
มีหลายอย่างต่าง ๆ กันหรือ
หรือว่าสมณพราหมณ์เหล่านั้นพากันนึกตริกเอาเอง

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

[๘๙๓] มิได้มีสัจจะหลายอย่างต่าง ๆ กันเลย
เว้นแต่สัจจะที่แน่นอนด้วยสัญญาในโลก
แต่สมณพราหมณ์ทั้งหลาย
พากันกำหนดความตริกในทิวฏฐิทั้งหลายไปเอง
แล้วกล่าวธรรมเป็น ๒ อย่างว่า
ค่าของเราจริง ค่าของท่านเท็จ

[๘๙๔] เจ้าลัทธิตาศัยธรรมเหล่านี้ คือ
รูปที่เห็น เสียงที่ได้ยิน สีล วัตร และอารมณ์ที่รับรู้
แล้วแสดงอาการดูหมิ่น และดำรงอยู่ในทิวฏฐิที่ตกลงใจ
แล้วก็ว่าเริงกล่าวว่า คนอื่นเป็นคนพาล ไม่ฉลาด

[๘๙๕] เจ้าลัทธิตใใส่ไฟบุคคลอื่นว่า เป็นคนพาล เพราะเหตุใด
ก็กล่าวถึงตนเองว่า เป็นคนฉลาด เพราะเหตุนั้น
เจ้าลัทธินั้นอวดอ้างตนเองว่า เป็นคนฉลาด
ย่อมดูหมิ่นบุคคลอื่นและกล่าวเช่นนั้นเหมือนกัน

[๘๙๖] เจ้าลัทธินั้นเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยอติสารทิวฏฐิ^๑
เมื่อดูด้วยความถือตัว มีความถือตัวจัด อภิเชกตนเองด้วยใจ
เพราะทิวฏฐินั้นเจ้าลัทธิตถือกันมาอย่างนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ อติสารทิวฏฐิ ในที่นี้หมายถึงทิวฏฐิ ๖๒ และทิวฏฐิ ๖๒ นี้เอง เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า 'ทิวฏฐิที่ตกลงใจ' (ข.ม. แปล) ๒๙/๑๒๔/๓๕๔)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัญญาวรรค]

๑๒. จุฬวิญญูสูตร

- [๘๙๗]   หนึ่ง หากบุคคลเป็นผู้เลวทรามเพราะวาจาของผู้อื่นไซ้ไร
 เขาก็เป็นผู้มีปัญญาทรามพร้อมกับผู้นั้น
 และถ้าผู้เรียนจบพระเวทเอง^๑ เป็นนักปราชญ์ได้ไซ้ไร
 บรรดาสมณะ ก็ไม่มีใครเป็นคนพาล
- [๘๙๘]   ขนเหล่าใดกล่าวสรรเสริญธรรมอื่นนอกจากธรรมนี้
 ขนเหล่านั้นเป็นผู้พลาดทางแห่งความหมดจด เป็นผู้ไม่บริบูรณ์
 เตียรถียพากันกล่าวทักขุมากแม้อย่างนี้
 เพราะพวกเขาเป็นผู้ยินดียิ่งด้วยความยินดีในทักขุของตน
- [๘๙๙]   พวกเขาเตียรถียพากันกล่าวความหมดจดว่ามีอยู่ในธรรมนี้เท่านั้น
 ไม่กล่าวความหมดจดในธรรมเหล่าอื่น
 พวกเขาเตียรถียตั้งอยู่ในทักขุมากแม้อย่างนี้
 ต่างกล่าวยืนยันในธรรมอันเป็นแนวทางของตนนั้น
- [๙๐๐]   หนึ่ง เจ้าลัทธิกกล่าวยืนยันในแนวทางของตน
 ใส่ไฟใครอื่นว่า เป็นคนพาล เพราะทักขุนี้
 เจ้าลัทธินั้น กล่าวถึงผู้อื่นว่า เป็นคนพาล
 มีความไม่หมดจดเป็นธรรมดา
 พึงนำความมุ่งร้ายมาเองทีเดียว
- [๙๐๑]   เจ้าลัทธินั้นตั้งอยู่ในทักขุที่ตกลงใจและนับถือเองแล้ว
 ก็ถึงการวิวาทในกาลข้างหน้าในโลก
 คนที่เกิดมาละทักขุที่ตกลงใจทั้งหมดได้
 ย่อมไม่ก่อการมุ่งร้ายในโลก

จุฬวิญญูสูตรที่ ๑๒ จบ

เชิงอรรถ :

- ^๑ **จบพระเวท** หมายถึงจบไตรเพท อันเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์สูงสุดของศาสนาพราหมณ์ มี ๓ คือ (๑) **ฤคเวท** หรือ**อิรุเวท** ประมวลบทสวดสรรเสริญเทพเจ้า (๒) **ยજุรเวท** บทสวดอันวอนในพิธีบูชาผู้ต่าง ๆ (๓) **สามเวท** ประมวลบทเพลงขับสำหรับสวดหรือร้องเป็นทำนองในพิธีบูชาผู้ ต่อมาเพิ่ม (๔) **อถรรพเวท** หรือ**อาถรรพณเวท** ว่าด้วยคาถาอาคมทางไสยศาสตร์ (อง.ต.ก.อ. ๒/๕๙/๑๖๓)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๗๑๖ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัฏฐกวรรค]

๑๓. มหาวิญญูสูตร

๑๓. มหาวิญญูสูตร^๑

ว่าด้วยการวิวาทกันเพราะทิฏฐิสูตรใหญ่

(พระพุทธเนรมิตทูลถามดังนี้)

[๙๐๒] สมณพราหมณ์พวกใดพวกหนึ่งเหล่านี้
ยึดถือทิฏฐิอยู่ พวกนั้นกล่าวอ้างว่า นี่เท่านั้นจริง
สมณพราหมณ์เหล่านั้นทุกพวกนั้นแหละจะถูกนินทา
หรือว่าจะได้รับความสรรเสริญเพราะทิฏฐินั้น

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

[๙๐๓] ผลแห่งวาทะนั้นน้อยนัก ไม่พอเพื่อความสงบ
เรากล่าวผลแห่งการวิวาทเป็น ๒ อย่าง^๒
บุคคลเห็นโทษแม้แล้ว
มองเห็นภูมิ(เหตุ)แห่งการไม่วิวาท^๓ว่า เกษม
ไม่พึงวิวาทกัน

(พระพุทธเนรมิตทูลถามดังนี้)

[๙๐๔] ทิฏฐิสมมติ^๔เหล่านี้โดยใดอย่างหนึ่งเกิดจากปุถุชน
บุคคลผู้มีความรู้ยอมไม่เข้าถึงทิฏฐิสมมติเหล่านี้ทุกอย่าง
บุคคลผู้ไม่มีกิเลสเป็นเหตุเข้าถึงนั้น
ไม่ทำความพอใจในรูปที่เห็น เสียงที่ได้ยิน
พึงถึงสิ่งที่ควรเข้าถึงอะไรเล่า

เชิงอรรถ :

^๑ ข.ม. (แปล) ๒๙/๑๓๐-๑๔๙/๓๖๒-๓๙๗

^๒ หมายถึงมีนินทา หรือสรรเสริญ อีกนัยหนึ่ง มีชนะ หรือพ่ายแพ้ (ข.ส.อ. ๒/๙๐๓/๔๐๐)

^๓ ภูมิแห่งการไม่วิวาท ในที่นี้หมายถึงอมตนิพพาน (ข.ม. (แปล) ๒๙/๑๓๑/๓๖๕)

^๔ ทิฏฐิสมมติ หมายถึงทิฏฐิ ๖๒ (ข.ม. (แปล) ๒๙/๑๓๒/๓๖๖, ข.ส.อ. ๒/๙๐๔/๔๐๐)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัญญาวรรค]

๑๓. มหาวิญญูสูตร

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

- [๙๐๕] สมณพราหมณ์ผู้กล่าวอ้างศีลว่า สูงสุด
 สมทานวัตรแล้ว ดำรงอยู่
 ได้กล่าวความหมัดจดด้วยความสำรวมว่า
 พวกเราศึกษาในทิวลิปี้แหละ และศึกษาความหมัดจดแห่งวัตรนั้น
 สมณพราหมณ์เหล่านั้นอ้างตนว่า เป็นคนฉลาด
 ย่อมเป็นผู้ถูกนำเข้าสู่ภพ
- [๙๐๖] ถ้านบุคคลเคลื่อนจากศีลและวัตร
 พลาดกรรมแล้วก็หวั่นไหว
 เขาย่อมเฝ้าแต่พรั้าเพื่อและปรารถนาความหมัดจด
 เหมือนคนออกจากเรือนอยู่ร่วมกับพวกเดินทาง
 พลัดพรากจากพวก ฉะนั้น
- [๙๐๗] อริยสาวกละศีลและวัตรได้ทั้งหมด
 ละกรรมที่มีโทษและกรรมที่ไม่มีโทษ^๑ เสียได้
 ไม่ปรารถนาความหมัดจดและความไม่หมัดจด
 งดเว้นแล้ว ไม่ยึดมั่นทิวลิปี้ที่มีอยู่เที่ยวไป
- [๙๐๘] สมณพราหมณ์เข้าไปอาศัยดะที่ตนเกลียดชังนั้น
 เข้าไปอาศัยรูปที่เห็น เสียงที่ได้ยิน หรืออารมณ์ที่รับรู้
 เป็นผู้กล่าวความหมัดจดในสงสารข้างหน้า
 ยังไม่คลายค้นหาในภพน้อยภพใหญ่
 จึงยังพรั้าพุดถึงความหมัดจดอยู่

เชิงอรรถ :

- ^๑ กรรมที่มีโทษและกรรมที่ไม่มีโทษ หมายถึงอกุศลทั้งปวง ได้แก่ อกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ และโลกีย-
 กุศลได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ (ขุ.สุ.อ. ๒/๙๐๗/๔๐๑, ที.ปา.อ. ๓/๓๑๒/๒๒๐)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๗๑๘ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัฏฐกวรรค]

๑๓. มหาวิญญูสูตร

- [๙๐๙] ความชอบใจวัตถุ ย่อมมีแก่ผู้กำลังปรารถนา
 หนึ่ง ความหวั่นไหว ย่อมมีเพราะวัตถุที่กำหนดแล้ว
 ความตายและความเกิดมิได้มีแก่ภิกษุใดในธรรมวินัยนี้
 ภิกษุนั้นพึงหวั่นไหวด้วยเหตุอะไรเล่า
 หรือจะพึงชอบใจในอะไรเล่า
 (พระพุทธเนรมิตทูลถามดังนี้)
- [๙๑๐] สมณพราหมณ์บางพวกกล่าวธรรมได้ว่า เยี่ยม
 แต่สมณพราหมณ์พวกอื่นกลับกล่าวธรรมนั้นนั่นเองว่า เลว
 วาทะของสมณพราหมณ์เหล่านี้ วาทะไหนจริงกันหนอ
 เพราะสมณพราหมณ์เหล่านี้ทุกพวก
 ต่างกล่าวอ้างตนว่า เป็นคนฉลาด
 (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)
- [๙๑๑] หนึ่ง สมณพราหมณ์บางพวก
 กล่าวธรรมของตนว่า บริบูรณ์ แต่กล่าวธรรมของผู้อื่นว่า เลว
 พวกสมณพราหมณ์ถือมั่นแน้อย่างนี้แล้ว ย่อมวิวาทกัน
 เพราะต่างกล่าวทิฐิสมมติของตน ๆ ว่า จริง
- [๙๑๒] หากบุคคลเป็นคนเลวเพราะเหตุที่ผู้อื่นพูดดีเตือนไซ้
 ก็จะไม่พึงมีใครวิเศษในธรรมทั้งหลายได้เลย
 เพราะคนส่วนมาก ต่างกล่าวยืนยันในแนวทางของตน
 พากันกล่าวถึงธรรมของผู้อื่นว่า เป็นสิ่งเลวทราม
- [๙๑๓] การบูชาหลักการของตน เป็นเรื่องแท้จริง
 เหมือนสมณพราหมณ์พากันสรรเสริญแนวทางของตน ฉะนั้น
 การว่าร้ายทุกอย่างก็พึงมีอยู่แท้จริง
 เพราะความหมดจดของสมณพราหมณ์เหล่านั้น
 เป็นเรื่องเฉพาะตนเท่านั้น

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัญญาวรรค]

๑๓. มหาวิญญูสูตร

- [๙๑๔]   ญาณที่ผู้อื่นพึงแนะนำไม่มีแก่พราหมณ์
ความตกลงใจแล้วยึดมั่นในธรรมทั้งหลาย ก็ไม่มี
เพราะฉะนั้น พราหมณ์จึงลวงเลยการวิวาททั้งหลายได้แล้ว
แท้จริง พราหมณ์ไม่เห็นธรรมอื่นว่า เป็นของประเสริฐ
- [๙๑๕]   สมณพราหมณ์บางพวกเชื่อความหมดจดเพราะทิวฏฐิว่า
เรารู้ เราเห็นความหมดจดนี้ว่า มีจริง
ถ้าสมณพราหมณ์ผู้หนึ่งได้เห็นแล้ว
จะมีประโยชน์อะไรด้วยการเห็นนั้นแก่สมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว
เพราะพวกสมณพราหมณ์แสร้งเลย(ทางแห่งความหมดจด)แล้ว
ยอมกล่าวความหมดจดด้วยการเห็นอื่น
- [๙๑๖]   นรชนเมื่อเห็นยอมเห็นนามรูป
หรือครั้นเห็นแล้วก็รู้จักเฉพาะนามรูปเหล่านั้นเท่านั้น
นรชนเห็นนามรูปมากบ้าง น้อยบ้างโดยแท้
ถึงอย่างนั้น ผู้ฉลาดทั้งหลายก็ไม่กล่าวความหมดจด
เพราะการเห็นนามรูปนั้น
- [๙๑๗]   นรชนผู้มีปกติกล่าวด้วยความเชื่อมั่น
ไม่ใช่คนที่ใครพึงแนะนำได้ง่าย
เป็นผู้เชิดชูทิวฏฐิที่กำหนดไว้แล้ว
อาศัยศาสดาใด ก็กล่าวว่าศาสดานั้นดีงามเพราะทิวฏฐินั้น
นรชนนั้นผู้กล่าวความหมดจดได้เห็นว่าแท้จริงในทิวฏฐินั้น
- [๙๑๘]   พราหมณ์พิจารณาแล้ว ย่อมไม่เข้าถึงความกำหนด
ไม่แสลงไปด้วยทิวฏฐิ ทั้งไม่ผูกพันด้วยตัณหาหรือทิวฏฐิเพราะญาณ
พราหมณ์นั้นครั้นรู้แล้วก็วางเฉยทิวฏฐิสมมติที่เกิดจากปุถุชน
แต่สมณพราหมณ์เหล่าอื่นพากันถือมั่น

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัฏฐกวรรค]

๑๓. มหาวิญญูสูตร

- [๙๑๙] มุนีสลัดกิเลสเครื่องร้อยรัดในโลกนี้แล้ว
เมื่อคนทั้งหลายเกิดวิวาทกันแล้ว
ก็ไม่เข้าไปเป็นฝักเป็นฝ่าย
เมื่อคนทั้งหลายไม่สงบ มุนินั้นเป็นผู้สงบ วางเฉย ไม่ถือมั่น
แต่สมณพราหมณ์เหล่าอื่นพากันถือมั่น
- [๙๒๐] มุนีละอาสวะเก่า^๑ไม่ก่ออาสวะใหม่^๒
ไม่ดำเนินไปตามความพอใจ
ทั้งไม่มีปกติก้าวด้วยความเชื่อมั่น
มุนินั้นเป็นนักปราชญ์ พ้นขาดแล้วจากทิวฏฐิทั้งหลาย
ติเตียนตนเองไม่ได้ ไม่ติดอยู่ในโลก
- [๙๒๑] มุนินั้น เป็นผู้กำจัดเสนา^๓ในธรรมทั้งปวง
คือในรูปที่เห็น เสียงที่ได้ยิน หรืออารมณ์ที่รับรู้อย่างใดอย่างหนึ่ง
มุนินั้นเป็นผู้ปลงภาวะ^๔ลงแล้ว พ้นขาดแล้ว
ไม่มีความกำหนด ไม่เข้าไปยินดี
ไม่มีความปรารถนา

มหาวิญญูสูตรที่ ๑๓ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ อาสวะเก่า หมายถึงกิเลสเกิดขึ้นเพราะปรารถนารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ในอดีต (ข.ม. (แปล) ๒๙/๑๔๘/๓๙๔, ข.ส.อ. ๒/๙๒๐/๔๐๔)

^๒ อาสวะใหม่ หมายถึงกิเลสที่เกิดขึ้นปรารถนารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ในปัจจุบัน (ข.ม. (แปล) ๒๙/๑๔๘/๓๙๔, ข.ส.อ. ๒/๙๒๐/๔๐๔)

^๓ เสนา ในที่นี้หมายถึงเสนามาร คือ กายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต เป็นต้น (ข.ส.อ. ๒๙/๑๔๙/๒๗๗)

^๔ ภาวะ หมายถึงสิ่งที่ต้องนำพา มี ๓ คือ (๑) ชันธภาวะ ได้แก่ ชันธ ๕ (๒) กิเลสภาวะ ได้แก่ รากะ โทสะ โมหะ เป็นต้น (๓) อภิสังขารภาวะ ได้แก่ ปญญาภิสังขาร อปญญาภิสังขาร และอานัญญาภิสังขาร (ข.ม. (แปล) ๒๙/๑๔๙/๓๙๘)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัฏฐกวรรค]

๑๔. ตวฏกสูตร

๑๔. ตวฏกสูตร^๑

ว่าด้วยภิกษุผู้กำจัดบาปกรรมอย่างเร็วพลัน

(พระพุทธเนรมิตทูลถามดังนี้)

[๙๒๒] ข้าพระองค์ขอทูลถามพระองค์
ผู้ทรงเป็นเผ่าพันธุ์พระอาทิตย์
ผู้มีวิเวก มีสันติบท ทรงแสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ว่า
ภิกษุเห็นอย่างไร จึงไม่ถึงมันอะไร ๆ ในโลก ดับไป

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

[๙๒๓] ภิกษุพึงขจัดบาปกรรมทั้งปวง
ที่เป็นรากเหง้าแห่งกิเลสเครื่องเนิ่นช้า^๒
และอัสมีมานะ ด้วยมรรดา^๓
ตัดหาอย่างใดอย่างหนึ่งที่เกิดในภายใน
ภิกษุมีสติทุกเมื่อ พึงศึกษาเพื่อกำจัดค้นหาเหล่านั้น

[๙๒๔] ภิกษุพึงรู้คุณธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง
ในภายในหรือในภายนอก
แต่ไม่ควรทำความดีอื่นเพราะคุณธรรมนั้น
เพราะการทำความดีอื่นนั้น
ผู้สงบทั้งหลายไม่กล่าวว่า เป็นความดับกิเลส

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบคำแปลและรายละเอียดใน ขุ.ม. (แปล) ๒๙/๑๕๐-๑๖๙/๔๐๕-๔๗๙

^๒ รากเหง้าแห่งกิเลสเครื่องเนิ่นช้า ในที่นี้หมายถึงอวิชชา (ความไม่รู้) อโยนิโสมนสิการ (การไม่มนสิการ โดยแยบคาย) อัสมีมานะ (ความถือตัว) อหิริกะ (ความไม่ละอาย) อโนตตปปะ (ความไม่เกรงกลัว) อุทธัจจะ (ความฟุ้งซ่าน) (ขุ.ม. (แปล) ๒๙/๑๕๑/๔๑๒)

^๓ ดูเชิงอรรถที่ ๑ หน้า ๑๔๗ ในเล่มนี้

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัญญาวรรค]

๑๔. ตวฏิกสูตร

- [๙๒๕] ภิกษุไม่พึงสำคัญตนว่า เราเลิศกว่าเขา เราด้อยกว่าเขา
หรือว่าเราเสมอเขา เพราะคุณธรรมนั้น
เป็นผู้เทียบพร้อมด้วยคุณธรรมเป็นอเนกแล้ว
ไม่พึงกำหนดตนดำรงอยู่
- [๙๒๖] ภิกษุพึงสงบกิเลสภายในนั่นเอง
ไม่พึงแสวงหาความสงบโดยทางอื่น
เมื่อภิกษุสงบกิเลสภายในได้แล้ว
ทิวฏฐิว่ามีอัตตา หรือทิวฏฐิว่าไม่มีอัตตาก็ไม่มีแต่ที่ไหน ๆ
- [๙๒๗] คลื่นไม่เกิดในส่วนกลางทะเล ทะเลเรียบอยู่ ฉันท
ภิกษุพึงเป็นผู้มั่นคง ไม่หวั่นไหว ฉันทนั้น
ภิกษุไม่พึงก่อกิเลสเครื่องฟูใจ^๑ในที่ไหน ๆ
(พระพุทฺธเนรมิตทูลถามดังนี้)
- [๙๒๘] พระผู้มีพระภาค ผู้มีพระจักขุ^๒แจ่มแจ้ง
ได้ทรงแสดงธรรมที่เป็นพยาน^๓
อันเป็นธรรมเครื่องกำจัดอันตราย
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์จงตรัสบอกปฏิบัติ
คือปาติโมกข์ หรือแม่สมาธิ

เชิงอรรถ :

^๑ กิเลสเครื่องฟูใจ มี ๗ อย่าง คือ ราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิวฏฐิ กิเลส และกรรม (ข.ม. (แปล) ๒๙/๑๕๕/๔๒๓-๔๒๔)

^๒ จักขุ ในที่นี้หมายถึงจักขุ ๕ ชนิด คือ มังสจักขุ ทิพพจักขุ ปัญญาจักขุ พุทธจักขุ และสมันตจักขุ (ข.ม. (แปล) ๒๙/๑๕๖/๔๒๔)

^๓ ธรรมที่เป็นพยาน หมายถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงทราบเอง ประจักษ์แก่พระองค์เอง มิใช่โดยการเชื่อผู้อื่น (ข.ม. (แปล) ๒๙/๑๕๖/๔๓๑)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัฏฐกวรรค]

๑๔. ตวฏกสูตร

(พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

- [๙๒๙] ภิกษุไม่พึงเป็นผู้มีตาลอกแลก
 พึงป้องกันหุมิให้ได้ยินคามกถา^๑
 ไม่พึงติดใจในรส และไม่พึงยึดถืออะไร ๆ
 ในโลกว่า เป็นของเรา
- [๙๓๐] เมื่อใด ภิกษุถูกผัสสะกระทบ
 เมื่อนั้น เธอก็ไม่พึงทำความคร่ำครวญในที่ไหน ๆ
 ไม่พึงคาดหวังภาพ และไม่พึงกระสับกระส่าย
 เพราะอารมณ์ที่น่ากลัว
- [๙๓๑] ภิกษุได้ข้าวก็ดี น้ำก็ดี ของขบเคี้ยวก็ดี ผักก็ดี
 ไม่ควรทำการสะสม เมื่อไม่ได้ข้าวเป็นต้น ก็ไม่พึงสะดุ้ง
- [๙๓๒] ภิกษุพึงเป็นผู้มีมาน ไม่พึงเป็นผู้มีเท้าอยู่ไม่สุข
 พึงเว้นจากความคะนอง ไม่พึงประมาท
 และพึงอยู่ในที่นั่งที่นอนที่มีเสียงน้อย
- [๙๓๓] ภิกษุไม่พึงหลับมาก มีความเพียรเครื่องเผือกเลิศ
 พึงประกอบความเพียรเครื่องตื่นอยู่
 พึงละเว้นความเกียจคร้าน ความหลอกลวง
 เรื่องชวนหัว การเล่น เมถุนธรรม พร้อมทั้งการประดับตกแต่ง
- [๙๓๔] ผู้นับถือพระรัตนตรัยไม่พึงประกอบการทำอาถรรพณ์^๒
 การทำนายฝัน การทำนายลักษณะ หรือแม้การดูฤกษ์ยาม

เชิงอรรถ :

^๑ คามกถา ในที่นี้หมายถึงตริจกถา คือถ้อยคำอันขวางทางไปสู่สวรรค์หรือนิพพาน ได้แก่เรื่องราวที่ภิกษุไม่ควรนำมาเป็นข้อสนทนากัน เพราะทำให้เกิดความฟุ้งซ่านและหลงเพลินเสียเวลา (ที.สี.อ. ๑/๑๗/๘๔) และดู ข.ม. (แปล) ๒๙/๑๕๗/๔๓๙ ประกอบ

^๒ อาถรรพณ์ หมายถึงคาถาอาคมทางไสยศาสตร์ หรือเวทมนตร์ที่ใช้เพื่อให้ดีหรือร้าย เป็นคัมภีร์อีกเล่มหนึ่งในคัมภีร์พระเวท (ข.ม.อ. ๑๒๖/๔๑๗)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัญญาวรรค]

๑๔. ตวฏิกสูตร

- ไม่พึงเรียนการทำนายเสียงสัตว์ร้อง
 การปรุงยาให้ตั้งครรภ์ และการบำบัดรักษาโรค
- [๙๓๕]   ศึกษไม่พึงหวั่นไหวเพราะการนินทา
 แม้ได้รับการสรรเสริญก็ไม่พึงล้าพองตน
 พึงบรรเทาความโลภรวมทั้งความตระหนี่
 ความโกรธ และวาจาส่อเสียด
- [๙๓๖]   ศึกษไม่พึงดำรงชีวิตในการซื้อขาย
 ไม่พึงก่อกิเลสเป็นเหตุว่าร้ายในที่ไหน ๆ
 ไม่พึงเกี่ยวข้องในบ้าน
 และไม่พึงพูดเลียบเคียงกับคน เพราะอยากได้ลาภ
- [๙๓๗]   ศึกษไม่พึงเป็นคนมักอวด ไม่พึงกล่าววาจามุ่งได้
 ไม่พึงศึกษาความเป็นผู้คะนอง
 ไม่พึงกล่าวถ้อยคำแก่งแย่ง
- [๙๓๘]   ศึกษไม่พึงมุงมั่นในความเป็นคนพูดเท็จ
 เมื่อรู้ตัวก็ไม่พึงทำความโง่เขลา
 และไม่พึงดูหมิ่นผู้อื่นด้วยความเป็นอยู่
 ด้วยปัญญา ด้วยศีลและวัตร
- [๙๓๙]   ศึกษผู้ถูกคนเหล่าอื่นเบียดเบียน
 ได้ยินคำพูดมากของพวกสมณะ หรือพวกคนพูดมาก(เหล่าอื่น)
 ไม่พึงโต้ตอบคนเหล่านั้นด้วยคำหยาบ
 เพราะผู้สงบยอมไม่สร้างศัตรู
- [๙๔๐]   ศึกษรู้ธรรมนี้แล้ว เลือกสรรอยู่
 พึงเป็นผู้มีสติ ศึกษาทุกเมื่อ
 รู้ความดับกิเลสว่า เป็นความสงบแล้ว
 ไม่พึงประมาทในศาสนาของพระโคตม

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัญญาวรรค]

๑๕. อัตตทัณตสูต

[๙๔๑] ภิกษุหนึ่งเป็นผู้ครอบงำ^๑ไม่ถูกครอบงำ
ได้เห็นธรรมที่เป็นพยานซึ่งไม่ต้องเชื่อใคร
เพราะฉะนั้น เธอจึงเป็นผู้ไม่ประมาท
ในศาสนาของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
นอบน้อมอยู่ ฟังหมั่นศึกษาทุกเมื่อ

ตวฏกสูตที่ ๑๕ จบ

๑๕. อัตตทัณตสูต^๒

ว่าด้วยความกลัวเกิดจากโทษของตน

(พระผู้มีพระภาคตรัสท่ามกลางหมู่ทหารของพระญาติทั้งสองฝ่ายดังนี้)

[๙๔๒] ความกลัวเกิดจากโทษของตน
เธอทั้งหลายจงมองดูคนที่มุงร้ายกัน
เราจักกล่าวความสังเวชตามที่เราได้เคยสังเวชมาแล้ว

[๙๔๓] เพราะเห็นหมู่มสัตว์ผู้ดิ้นรนอยู่
เหมือนฝูงปลาในบ่อที่มีน้ำน้อย
เพราะเห็นสัตว์ทำร้ายกันและกัน ภัยจึงปรากฏแก่เรา

[๙๔๔] โลกทั้งหมด^๓ไม่มีแก่นสาร
สังขารทั้งหลายทุกทศกัวันไหว
เราเมื่อต้องการภพสำหรับตน
ก็มองไม่เห็นฐานะอะไรที่ไม่ถูกครอบงำ

เชิงอรรถ :

^๑ ครอบงำ หมายถึงครอบงำรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ หรือครอบงำบาปอกุศลธรรม
(ข.ม. (แปล) ๒๙/๑๖๙/๔๗๘)

^๒ ข.ม. (แปล) ๒๙/๑๗๐-๑๘๙/๔๘๐-๕๓๔

^๓ โลกทั้งหมด หมายถึงโลกนรก โลกกำเนิดดิรัจฉาน โลกเปตวิสัย โลกมนุษย์ โลกเทวดา โลกชั้นดี โลกธาตุ
โลกอายตนะ และโลกพรหม (ข.ม. (แปล) ๒๙/๑๗๒/๔๘๘)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัญญาวรรค]

๑๕. อัสดาทถสสูตร

- [๙๔๕] เพราะเห็นสัตว์มีที่สิ้นสุดและถูกสกัดกั้น
 ความไม่ยินดี จึงมีแก่เรา
 อนึ่ง เราได้เห็นลูกศร^๑ที่เห็นได้ยาก
 อันอาศัยหทัยในสัตว์เหล่านี้แล้ว
- [๙๔๖] สัตว์ถูกลูกศรใดปักติดแล้ว ร่วงปล่านไปทุกทิศทาง
 เพราะถอนลูกศรนั้นได้แล้ว
 จึงไม่ต้องร่วงปล่าน ไม่ต้องล่มจม
- [๙๔๗] คนทั้งหลายกล่าวถึงการศึกษา
 เพราะกามคุณที่พัวพันอยู่ในโลก
 บุคคลไม่พึงเป็นผู้ชวนชวายในการศึกษาหรือกามคุณเหล่านั้น
 รู้แจ้งกามโดยประการทั้งปวงแล้ว
 พึงศึกษาเพื่อความดับกิเลสของตน
- [๙๔๘] มุนีพึงเป็นผู้มีสัจจะ ไม่คะนอง ไม่มีความหลงกลวง
 ปราศจากวาจาเสมอเสียด ไม่โกรธ
 ชำมพันความโลภอันชั่วและความหวงแหนได้แล้ว
- [๙๔๙] นรชนพึงควบคุมความหลับ ความเกียจคร้าน ความย่อท้อ
 ไม่พึงอยู่ด้วยความประมาท
 ไม่พึงตั้งอยู่ในความดูหมิ่น
 พึงน้อมใจไปในนิพพาน
- [๙๕๐] นรชนไม่พึงมุงมั่นในความเป็นคนพูดเท็จ
 ไม่พึงทำความเสนาหาในรูป
 พึงกำหนดรู้ความถือตัว
 และพึงประพฤติละเว้นจากความผลุนผลัน

เชิงอรรถ :

^๑ ลูกศร ในที่นี้หมายถึงกิเลส มี ๗ คือ ราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ โสกะ และความสงสัย (ข.ม. (แปล)

๒๙/๑๗๔/๔๙๒-๔๙๓, ข.ส.อ. ๒/๙๔๕/๔๑๑

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๗๒๗ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัญญาวรรค]

๑๕. อัลดทัทธสุต

- [๙๕๑]   นรชนไม่พึงยินดีสังขารเก่า
ไม่พึงทำความพอใจสังขารใหม่
เมื่อสังขารเสื่อมไปก็ไม่พึงเศร้าโศก
ไม่พึงติดอยู่กับกิเลสเครื่องเกี่ยวข้อง
- [๙๕๒]   เราเรียกความตั้งใจว่า หวังน้ำใหญ่
เรียกความโลดแล่นว่า ความปรารถนา
เรียกอารมณ์^๑ว่า ความหวั่นไหว
เปือกตมคือกาม เป็นสภาวะที่ล่องไปได้ยาก
- [๙๕๓]   มุนีไม่ก้าวล่วงสังขะ เป็นพราหมณ์ดำรงอยู่บนบก
มุนีสลัดสิ่งทั้งปวงได้แล้ว มุนินั้นแล เราเรียกว่า ผู้สงบ
- [๙๕๔]   มุนีนั้นแลมีความรู้ จบเวท วัชรธรรมแล้ว ก็ไม่อาศัย^๒
มุนีนั้นอยู่ในโลกโดยชอบ
ย่อมไม่ไฝหาใคร ๆ ในโลกนี้
- [๙๕๕]   ผู้ใดข้ามกามและกิเลสเครื่องข้องที่ล่องได้ยากในโลกได้
ผู้นั้นย่อมไม่เศร้าโศก ไม่ละโมภ
เป็นผู้ตัดกระแสได้ ไม่มีเครื่องผูก
- [๙๕๖]   เธอจงทำกิเลสที่ปรารถนสังขารในส่วนเบื้องต้นให้เหือดห่างไป
กิเลสเครื่องกังวลที่ปรารถนสังขารในส่วนภายหลัง อย่าได้มีแก่เธอ
ถ้าเธอก็ไม่ถือสังขารในส่วนท่ามกลางไว้
ก็จักเป็นผู้เข้าไปสงบเที่ยวไป

เชิงอรรถ :

^๑ ความตั้งใจ ความโลดแล่น อารมณ์ หมายถึงตัณหา (ข.ม. (แปล) ๒๙/๑๘๐/๕๑๔)

^๒ ไม่อาศัย ในที่นี้หมายถึงไม่มีตัณหาและทิฏฐิ (ข.ม. (แปล) ๒๙/๑๘๒/๕๑๗)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัญญาวรรค]

๑๕. อัลดทัทถนทสุตฺร

- [๙๕๗] ความยึดถือว่า เป็นของเราในนามรูป
 ย่อมไม่มีแก่ผู้ใดโดยประการทั้งปวง
 และผู้ใดไม่เศร้าโศกเพราะไม่มีความยึดถือว่า เป็นของเรา
 ผู้นั้นแลชื่อว่า ย่อมไม่เสื่อมในโลก^๑
- [๙๕๘] ก็เลสเครื่องกังวลว่า สิ่งนี้ของเรา
 หรือสิ่งนี้ของคนอื่น ไม่มีแก่ผู้ใด
 ผู้นั้น เมื่อไม่ได้ความยึดถือว่า เป็นของเรา
 ย่อมไม่เศร้าโศกว่า สิ่งของของเราไม่มี
- [๙๕๙] บุคคลเป็นผู้ไม่ริษยา ไม่ติดใจ ไม่หวั่นไหว
 สม่่าเสมอในอายตนะทั้งปวง
 เราถูกถามถึงบุคคลผู้ไม่หวั่นไหว จึงบอกอานิสงสนัน
- [๙๖๐] อภิสังขารไร ๆ ไม่มีแก่ผู้ไม่หวั่นไหว รู้แจ่มแจ้ง
 เขางดเว้นแล้วจากการปรารถนาอภิสังขาร
 ย่อมมองเห็นความปลอดโปร่งในที่ทั้งปวง
- [๙๖๑] มุนี้ยอมไม่กล่าวถึงตนในหมูชนที่เสมอกัน
 ด้อยกว่า (หรือ) เลิศกว่าเลย
 มุนี้้นเป็นผู้สงบ คลายความตระหนี่ ไม่ยึดถือ ไม่สลดทึง

อัลดทัทถนทสุตฺรที่ ๑๕ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบธรรมบทข้อ ๓๖๗ หน้า ๑๔๘ ในเล่มนี้

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๗๒๙ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัญญวรรค]

๑๖. สารีปุตตสูตร

๑๖. สารีปุตตสูตร^๑

ว่าด้วยพระสารีบุตรกล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณ

(ท่านพระสารีบุตรกราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้)

[๙๖๒] พระศาสดาผู้มีพระสุรเสียงไพเราะอย่างนี้

ได้เสด็จจากภพดุสิตมาเป็นพระคณาจารย์

ก่อนหน้า ข้าพระองค์ไม่เคยเห็น

ทั้งไม่เคยได้ยินจากใคร ๆ มาเลย

[๙๖๓] พระผู้มีพระภาคผู้มีพระจักขุ

ย่อมปรากฏแก่ชาวโลกพร้อมทั้งเทวโลก

ทรงกำจัดความมืดทั้งปวง

ทรงเป็นเอกบุรุษ บรรลุความยินดีแล้ว

[๙๖๔] ข้าพระองค์มีความต้องการ(ถาม)ปัญหา

จึงมาเฝ้าพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น

ผู้ไม่ทรงถูกกิเลสอาศัย เป็นผู้มั่นคง ไม่หลอกลวง

เสด็จมาเป็นพระคณาจารย์ของคนเป็นอันมาก

ผู้ยังผูกพันอยู่ในศาสนา

[๙๖๕] เมื่อภิกษุเบื่อหน่าย ใส่อยที่นั่งอันว่างเปล่า

ในถ้ำแห่งภูเขา ที่โคนไม้ หรือที่ป่าช้า

[๙๖๖] ภิกษุอยู่บนที่นอนที่นิ่งอันไม่มีเสียงอื้ออึง

เห็นอารมณ์ที่น่าหวาดเสียวเหล่าใดแล้ว ไม่พึงหวั่นไหว

ภิกษุ(อื่น) พึงหวั่นไหวร้องไห้อยู่บนที่นอนสูงและใหญ่

ซึ่งเป็นที่มีอารมณ์ที่น่าหวาดเสียว

เชิงอรรถ :

^๑ ข.ม. (แปล) ๒๙/๑๙๐-๒๑๐/๕๓๕-๖๒๐

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๗๓๐ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัญญวรรค]

๑๖. สาริปุตตสูตร

- [๙๖๗] ภิกษุเมื่อจะไปสู่ทิศที่ไม่เคยไป^๑
 พึงปราบปรามอันตรายที่มีอยู่ในโลก
 บนที่นั่งที่นอนอันเงียบสงัด
- [๙๖๘] ภิกษุขอบรมตนอยู่ พึงมีแนวทางแห่งถ้อยคำอย่างไร
 พึงมีโคจรในศาสนาใดอย่างไร พึงมีศีลและวัตรอย่างไร
- [๙๖๙] ภิกษุนั้นพึงสมาทานสิกขาอะไร
 จึงมีสมาธิเป็นธรรมเอกผุดขึ้น
 มีปัญญารักษาดน มีสติกำจัดมลทินของตนได้
 เหมือนช่างทองขจัดมลทินทอง ฉะนั้น
 (พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สาริปุตฺร)
- [๙๗๐] เราจักบอกความผาสุก และธรรมตามสมควรนั้น
 ของผู้เบื่อหน่าย ใช้สอยที่นั่งที่นอนอันสงัด
 ผู้ปรารถนาสัมโพธิญาณแก่เธอ ตามที่รู้
- [๙๗๑] ภิกษุผู้เป็นนักปราชญ์ มีสติ
 ประพฤติธรรมอันเป็นส่วนสุตรอบ
 ไม่พึงกลัวภัย ๕ อย่าง คือ
 เหลือบ สัตว์ไต่ตอม สัตว์เลื้อยคลาน
 สัมผัสจากมนุษย์ และสัตว์ ๔ เท้า
- [๙๗๒] ภิกษุไม่พึงหวาดกลัวผู้ถือธรรมอื่น
 แม้เห็นอารมณ์น่าหวาดเสียวเป็นอันมาก

เชิงอรรถ :

^๑ ทิศที่ไม่เคยไป ในที่นี้หมายถึงนิพพาน (ขุ.ส.อ. ๒/๙๖๗/๔๑๗)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัฏฐกวรรค]

๑๖. สาริปุตตสูตร

ของผู้ถือธรรมอื่นเหล่านั้น ก็ไม่พึงหวาดกลัว
 อนึ่ง ภิกษุผู้หมั่นแสวงหากุศลธรรม
 พึงปราบปรามอันตรายอื่น ๆ

[๙๗๓] ภิกษุถูกผัสสะแห่งความเจ็บป่วยและความหิวกระหายแล้ว

พึงอดกลั้นความหนาว หรือความร้อน
 ภิกษุนั้นถูกผัสสะเหล่านั้นกระทบแล้ว
 โดยอาการมากอย่าง ก็ไม่ให้อโอกาส
 พึงทำความเพียรและความบากบั่นให้มั่นคง

[๙๗๔] ภิกษุไม่พึงขโมย ไม่พึงพูดเท็จ

พึงแผ่เมตตาไปยังสัตว์ทั้งผู้ยังหวาดสะดุ้ง และผู้มั่นคง
 เมื่อใด ภิกษุรู้แจ้งความขุ่นมัวแห่งใจ
 เมื่อนั้น เธอพึงบรรเทาด้วยมนสิการว่า
 นี้เป็นฝักฝ่ายแห่งมารผู้มีกรรมดำ

[๙๗๕] ภิกษุไม่พึงลู่อ่านาจแห่งความโกรธและความดูหมิ่น

ทั้งพึงขุดรากความโกรธและความดูหมิ่นเหล่านั้นดำรงอยู่
 แต่เมื่อจะกำราบ ก็พึงครอบงำสัตว์หรือสังขาร
 ที่เป็นที่รักหรือไม่เป็นที่รักโดยแท้

[๙๗๖] ภิกษุผู้มีปิติในเรื่องดีงาม พึงเชิดชูปัญญา

พึงข่มอันตรายเหล่านั้น พึงปราบความไม่ยินดีในที่นั่งที่นอนอันสงัด
 ทั้งปราบธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความคร่ำครวญ ๔ ประการ

[๙๗๗] เราจักฉันอะไรเล่า หรือจักฉันที่ไหน

คตินี้เรานอนลำบากแล้วหนอ เราจักนอนที่ไหนเล่า

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัญญาวรรค]

๑๖. สาริปุตตสูตร

- ภิกษุผู้เป็นเสขะพึงกำจัดวิตกอันเป็นที่ตั้ง
แห่งความคร่ำครวญเหล่านี้ เป็นผู้ไม่มีกังวลท่องเที่ยวไป
- [๙๗๘]   ภิกษุนั้นในธรรมวินัยนี้
ได้อาหารและเครื่องนุ่งห่มในกาลแล้ว
พึงรู้จักประมาณเพื่อสันโดษ
ภิกษุนั้นคุ้มครองในปัจจัยเหล่านั้น
เป็นผู้สำรวมเที่ยวไปในหมู่บ้าน
แม้ถูกตำ ก็ไม่พึงกล่าววาจาหยาบ
- [๙๗๙]   ภิกษุพึงเป็นผู้ไม่สอดสายจักษุ
และไม่พึงเป็นผู้มีเท้าอยู่ไม่สุข
พึงเป็นผู้ชวนชวายเป็นฉาน ตื่นอยู่โดยมาก
ปรารถนอบกษา มีจิตตั้งมั่น
พึงเข้าไปตัดความตริภคธรรม
ที่อาศัยความตริกและความคะนอง
- [๙๘๐]   ภิกษุถูกผู้ตักเตือนด้วยวาจา พึงมีสติชื่นชม
ทำลายความกระด้างในเพื่อนพรหมจรรย์
พึงเปล่งวาจาเป็นกุศล
ไม่พึงเปล่งวาจาเกินขอบเขต
ไม่พึงคิดหาเรื่องที่จะว่ากล่าวคน
- [๙๘๑]   ลำดับต่อไป ภิกษุพึงเป็นผู้มีสติ
ศึกษาเพื่อกำจัดธุลี ๕ อย่างในโลก
คือพึงปราบปรามราคะในรูป ราคะในเสียง ราคะในกลิ่น
ราคะในรส และราคะในผัสสะ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๔. อัญญกวรรค]
รวมพระสูตรที่มีในวรรค

[๙๘๒] ภิกษุเป็นผู้มีสติ มีจิตหลุดพ้นด้วยดีแล้ว
พึงกำจัดความพอใจในธรรมเหล่านี้
ภิกษุนั้นเมื่อกำหนดพิจารณาธรรมโดยชอบตามกาล
เป็นผู้มีสมาธิเป็นธรรมเอกผุดขึ้น พึงกำจัดความมืด

สารีปุตตสูตรที่ ๑๖ จบ

อัญญกวรรคที่ ๔ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. กามสูตร	๒. คหัญญกสูตร
๓. ทญัญญกสูตร	๔. สทัญญกสูตร
๕. ปรมัญญกสูตร	๖. ชราสูตร
๗. ดิสสเมตเตยยสูตร	๘. ปสุรสูตร
๙. มาคันทิยสูตร	๑๐. ปุราเภทสูตร
๑๑. กลหวิวาทสูตร	๑๒. จุฬวิญญสูตร
๑๓. มหาวิญญสูตร	๑๔. ตวญญกสูตร
๑๕. อัตตทัณทสูตร	๑๖. สารีปุตตสูตร

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]
วัดฤกกา

๕. ปารายนวรรค

หมวดว่าด้วยธรรมเป็นเหตุให้ถึงฝั่ง

วัดฤกกา^๑

พราหมณ์พาวรีสงศิษย์ไปทูลถามปัญหา

- [๙๘๓] เรื่องพราหมณ์พาวรีผู้เรียนจบมนตร์
ปรารถนาความเป็นผู้ไม่มีกังวล
จึงเดินทางออกจากแคว้นโกศลอันรื่นรมย์
ไปสู่ทักษิณาปถชนบท
- [๙๘๔] ท่านอาศัยอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำโคธาวรี
อันเป็นพรมแดนแคว้นอััสสะกะและแคว้นมูฬกะต่อกัน
(เลี้ยงชีพ) อยู่ด้วยการเที่ยวภิกษาและผลไม้
- [๙๘๕] เพราะอาศัยพราหมณ์นั้นนั่นเอง
หมู่บ้านจึงได้เจริญไพบูลย์
ท่านได้ประกอบพิธีมหาัญขึ้น
ด้วยรายได้ที่เกิดจากหมู่บ้านนั้น
- [๙๘๖] ท่านบูชาพิธีมหาัญเสร็จแล้ว ก็กลับเข้าอาศรม
เมื่อท่านกลับเข้าอาศรมแล้ว
พราหมณ์อีกคนหนึ่งก็เดินทางมาถึง
- [๙๘๗] พราหมณ์ที่มาพบนั้น มีเท้าเดินเสียดสีกัน
ท่าทางน่ากลัวมีฟันเขลอะ
ศีรษะเกลือกกลัวด้วยสิ่งสกปรก
เข้าไปหาพราหมณ์พาวรีแล้ว
ขอทรัพย์ ๕๐๐ กหาปณะ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.จ. (แปล) ๓๐/๑-๕๖/๑-๑๐

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๗๓๕ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]

วัดฤกกา

- [๙๘๘] พราหมณ์พาวรีเห็นเขานั้นแล้วก็เชิญให้นั่ง
ใต้ถ้ำถึงความสุขความสบาย จึงกล่าวคำนี้ว่า
- [๙๘๙] สิ่งของที่ควรให้ซึ่งเป็นของเราทั้งหมด
เราบริจาคไปแล้ว พราหมณ์เอ๋ย
ท่านจงเชื่อเราเถิด เราไม่มีทรัพย์ ๕๐๐ เลย
- [๙๙๐] (ปึงกัณฑ์พราหมณ์กล่าวว่า)
ถ้าเมื่อเราขอ ท่านไม่ให้สิ่งที่มีอยู่
ในวันที่ ๗ ขอให้ศีรชะท่านแตกเป็น ๗ เสียง
- [๙๙๑] พราหมณ์นั้นเป็นคนโกหก
แสดงท่าทาง(หลอกลวง)กล่าวคำทำให้น่ากลัว
พราหมณ์พาวรีได้ฟังคำพูดของเขาแล้วก็เป็นทุกข์
- [๙๙๒] (พราหมณ์พาวรี) ถูกลูกศรคือความโศกเสียบแทงแล้ว
ไม่บริโภคอาหาร ชุบผอม
เมื่อท่านมีความคิดอย่างนั้น ใจก็ไม่ยินดีในฉาน
- [๙๙๓] เทวดา^๑ผู้ปรารถนาประโยชน์
เห็นพราหมณ์พาวรีหวาดกลัว เป็นทุกข์อยู่
จึงเข้าไปหาท่านแล้วกล่าวคำนี้ว่า
- [๙๙๔] พราหมณ์ผู้ต้องการทรัพย์นั้น เป็นคนโกหก
เขาไม่รู้จักศีรชะ ไม่มีความรู้เรื่องศีรชะ
และกรรมที่ทำให้ศีรชะตกไป
- [๙๙๕] พราหมณ์พาวรีคิดว่า เทวดาผู้เจริญนี้คงจะรู้
(จึงกล่าวไปว่า) ข้าพเจ้าขอลาเรื่องศีรชะ
และกรรมที่ทำให้ศีรชะตกไป

เชิงอรรถ :

^๑ เทวดา ผู้สิงสถิตอยู่ในอาศรมของพราหมณ์พาวรี (ข.สุ.อ. ๒/๙๙๓/๔๒๙)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]

วัดฤคฤา

ขอท่านจงบอกเรื่องนั้นแก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด

ข้าพเจ้าขอฟังคำตอบของท่าน

[๙๙๖] (เทวดากล่าวว่า)

แม้ข้าพเจ้าก็ไม่รู้จักเรื่องศีระชะ

และธรรมที่ทำให้ศีระชะตกไป

ข้าพเจ้าไม่มีความรู้ในเรื่องนี้

เรื่องศีระชะและธรรมที่ทำให้ศีระชะตกไป

เป็นวิสัยของพระชินเจ้าเท่านั้น

[๙๙๗] (พราหมณ์พาวริกกล่าวว่า)

เทวดา ก็ใครเล่าในปฐพีมณฑลนี้

รู้จักเรื่องศีระชะและธรรมเป็นเหตุให้ศีระชะตกไป

ขอท่านจงบอกผู้นั้นแก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด

[๙๙๘] (เทวดากล่าวว่า)

พระโอรสของเจ้าศากยะ

เป็นเชื้อพระวงศ์ของพระเจ้าโอกกาคะ

เสด็จออกผนวชจากกรุงกบิลพัสดุ์

ทรงเป็นผู้นำสัตว์โลก เป็นผู้ก่อความสว่างไสว

[๙๙๙] (เทวดากล่าวว่า)

พราหมณ์ เจ้าศากยบุตรพระองค์นั้น

เป็นพระสัมพุทธเจ้า ทรงถึงฝั่งแห่งธรรมทั้งปวง

บรรลुकำลังแห่งอภิญญาทั้งหมดแล้ว

มีพระจักขุในธรรมทั้งปวง

ทรงถึงธรรมเป็นที่สิ้นกรรมทุกอย่าง

ทรงน้อมพระทัยไปในธรรมเป็นที่สิ้นอุปธิ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]
 วัตถุกา

- [๑๐๐๐] พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระพุทธรเจ้าในโลก
 มีพระจักขุ ทรงแสดงธรรม
 ท่านจงไปทูลถามพระองค์เถิด
 พระองค์จักตรัสตอบปัญหานั้นแก่ท่านได้
- [๑๐๐๑] พราหมณ์พาวรีได้ฟังคำว่า พระสัมพุทธเจ้า
 ก็มีความเบิกบานใจ
 มีความโศกเบาบางและได้รับปีติเปี่ยมล้น
- [๑๐๐๒] พราหมณ์พาวรีนั้นดีใจ เบิกบานใจ
 เกิดความปลาบปลื้มใจ
 จึงไต่ถามเทวดาถึงพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
 (และประกาศว่า) พระสัมพุทธเจ้าผู้เป็นที่พึ่งของสัตว์โลก
 ประทับอยู่ ณ ที่ไหน จะเป็นบ้าน นิคม หรือชนบทใดก็ตาม
 พวกเราพึงไปนมัสการพระสัมพุทธเจ้า
 ผู้สูงสุดกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
- [๑๐๐๓] (เทวดากล่าวว่า)
 เจ้าศากยบุตรพระองค์นั้น ทรงชนะมาร
 มีพระปัญญากว้างขวาง มีพระปัญญาล้ำเลิศแผ่ไพศาลยิ่ง
 ทรงปราศจากธุระ ไม่มีอาสวะ
 ทรงเป็นผู้รู้แจ้งเรื่องศีระะและธรรมที่ทำให้ศีระะตกไป
 ทรงเป็นผู้องอาจกว่านรชน
 ประทับอยู่ ณ มณเฑียรสถานของชนชาวโกศล เขตกรุงสาวัตถี
- [๑๐๐๔] ลำดับนั้น พราหมณ์พาวรีได้เรียกพราหมณ์ทั้งหลาย
 ผู้เป็นศิษย์ ซึ่งเรียนจบมนตรมากกล่าวว่า
 มาณพทั้งหลาย มานี้เถิด เราจักบอก
 ขอพวกเธอจงฟังคำของเรา

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]
 วัตถุคคา

[๑๐๐๕] (พราหมณ์พาวรีกล่าวว่)

        ความที่พระผู้มีพระภาคพระองค์ใดปรากฏเนื่อง ๆ ในโลก
 นั้นหาได้ยาก
 วันนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
 เสด็จอุบัติขึ้นในโลกแล้ว ปรากฏพระนามว่า พระสัมพุทธเจ้า
 เหนือทั้งหลายจึงรีบไปกรุงสาวัตถี เข้าเฝ้าพระสัมพุทธเจ้า
 ผู้สูงสุดกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

[๑๐๐๖] (มาณพทั้งหลายถามว่า)

        ข้าแต่พราหมณ์ ถ้าข้าพเจ้าทั้งหลายพบแล้ว
 จะรู้ได้อย่างไรว่าเป็นพระพุทเจ้า
 ขอท่านจงบอกวิธีที่จะรู้จักพระองค์
 แก่พวกข้าพเจ้าผู้ไม่รู้ด้วยเถิด

[๑๐๐๗] (พราหมณ์พาวรีกล่าวว่)

        ก็ลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ
 อันมาแล้วในมนตร์ทั้งหลาย
 ท่านกล่าวไว้แจ่มแจ้งครบถ้วนโดยลำดับว่า

[๑๐๐๘]   บุคคลใดมีลักษณะมหาบุรุษเหล่านั้นอยู่ในตัว

        บุคคลนั้นมีคติเป็น ๒ อย่างเท่านั้น
 มิได้มีคติเป็นที่ ๓ เลย

[๑๐๐๙]   คือ ถ้าบุคคลนั้นอยู่ครองเรือนจะพึงครอบครองแผ่นดินนี้

        ย่อมปกครองโดยธรรม โดยไม่ต้องใช้อาชญา ไม่ต้องใช้ศัสตรา

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]
 วัตถุกา

- [๑๐๑๐] แต่ถ้าบุคคลนั้นออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต
 จะเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ยอดเยี่ยม
 มีกิเลสจเครื่องปิดบัง^๑ อันเปิดแล้ว
- [๑๐๑๑] พวกเขาจงทูลถามด้วยใจเท่านั้น
 ถึงชาติ โศคร ลักษณะ
 มนตร์ ศิษย์คนอื่น ๆ
 ศีรษะ และธรรมที่ทำให้ศีรษะตกไป
- [๑๐๑๒] ถ้าบุคคลนั้นเป็นพระพุทธรเจ้า
 ผู้มีปกติเห็นธรรมหาเครื่องกางกั้นมิได้
 เมื่อพวกเขาถามปัญหาด้วยใจแล้ว
 ก็จักทรงวิชันนาด้วยพระวาจา
- [๑๐๑๓] ครั้นได้ฟังคำของพราหมณ์พาวรีแล้ว
 พราหมณ์ ๑๖ คน ผู้เป็นศิษย์ คือ (๑) อชิตะ
 (๒) ติสสมेतเตยยะ (๓) ปุณณะกะ (๔) เมตตคุ
 (๕) โธตกะ (๖) อุปลิวะ (๗) นันทะ (๘) เหมกะ
 (๙) โตเทยยะ (๑๐) กัมปะ (๑๑) ชตักณณิ ผู้เป็นบัณฑิต
- [๑๐๑๔] (๑๒) ภัทราวุธ (๑๓) อุทัย (๑๔) โปสาละ
 (๑๕) โมฆราช ผู้มีปัญญา (๑๖) ปิงคิยะ ผู้เป็นมหาฤาษี
- [๑๐๑๖] พราหมณ์ผู้เป็นศิษย์ ๑๖ คนนั้น
 แต่ละคนเป็นเจ้าของ เจ้าคณะ
 มีชื่อปรากฏแก่ชาวโลกทั่วไป
 เป็นผู้บำเพ็ญฌาน ยินดีในฌาน

เชิงอรรถ :

^๑ กิเลสจเครื่องปิดบัง มี ๕ อย่าง คือ ตัณหา ทิฏฐิ กิเลส ทุจริต และอวิชชา (ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๑๘/๓๘๕)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]
 วัตถุภคา

เป็นผู้ทรงปัญญาปราดเปรื่อง

เคยอบรมวาสนาแต่ชาติปางก่อน^๑ทั้งนั้น

[๑๐๑๗] ทุกคนเกล้าชฎาและครองนงเส้น

อภิวัตพรหมณเฑาะว์และทำประทักษิณแล้ว

ต่างออกเดินทาง มุ่งหน้าไปทางทิศอุดร

[๑๐๑๘] สูสถานเป็นที่ตั้งแคว้นอุฬกะ เมืองมาหิสสดีในกาลนั้น

กรุงอุชเชนี เมืองโคณัททะ เมืองเวทิสสา เมืองวนสวหะ^๒

[๑๐๑๙] กรุงโกสัมพี เมืองสาเกต กรุงสวัตถีอันอุดม

เมืองเสตัพพะ กรุงกบิลพัสดุ์ กรุงกุสินารา

[๑๐๒๐] กรุงปาวา โภคนคร กรุงเวสาลี แคว้นมคธ

และปาสาณกเจดีย์อันรื่นรมย์ นารื่นเรใจ

[๑๐๒๑] พรหมณเฑเหล่านั้นรีบขึ้นสู่ภูเขา

เหมือนคนกระหายน้ำ รีบหาน้ำเย็นดื่ม

เหมือนพ่อค้าได้ลาภใหญ่มาครอง

และเหมือนคนถูกความร้อนแผดเผารีบหาร่มเงา ฉะนั้น

[๑๐๒๒] สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคมีภิกษุสงฆ์แวดล้อม

ทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายอยู่

ประหนึ่งว่าราชสีห์บันลือสีหนาทอยู่ในป่า

เชิงอรรถ :

^๑ มาถพ ๑๖ คนนี้ได้เคยบวชในศาสนาของพระผู้มีพระภาคพระนามว่า กัสสปะ แล้วอบรมจิตเพื่อเป็นบุญ
 วาสนาที่จะติดตามตัวไป (ข.สุ.อ. ๒/๑๐๑๓-๑๘/๔๓๐)

^๒ วนสวหะ มีชื่อ ๒ ชื่อ คือ (๑) ปวนนคร (๒) วนสวัตถี (ข.สุ.อ. ๒/๑๐๑๓-๑๘/๔๓๐)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]

วัดฤกกา

- [๑๐๒๓] อชิตมาณพได้เห็นพระพุทธเจ้า
ผู้เป็นจุดดวงอาทิตย์อันมีรัศมีเจิดจ้า
และจุดดวงจันทร์เต็มดวงในวันเพ็ญ ฉะนั้น
- [๑๐๒๔] ลำดับนั้น อชิตมาณพยืนอยู่ ณ ที่สมควร
รื่นเรใจเพราะได้เห็นอนุพยัญชนะ
บริบูรณ์ในพระวรกายของพระผู้มีพระภาค
จึงได้ทูลถามปัญหาด้วยใจว่า
- [๑๐๒๕] (อชิตมาณพทูลถามปัญหาทางใจว่า)
ขอพระองค์ตรัสระบุให้แน่ชัด
ถึงชาติ โคตรพร้อมด้วยลักษณะ
ของจตรัสบอกความสำเร็จในมนตร์ทั้งหลายว่า
พราหมณ์สอนมาณพเท่าไร
- [๑๐๒๖] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า)
พราหมณ์นั้นมีอายุ ๑๒๐ ปี
ชื่อพาวรีโดยโคตร มีลักษณะ ๓ อย่างอยู่ในตัว
เป็นผู้เรียนจบไตรเพท
- [๑๐๒๗] พราหมณ์พาวรีนั้นถึงความสำเร็จ
ในลักษณะมนตร์ และประวัติศาสตร์^๑
พร้อมทั้งนิชิตศาสตร์^๒ และเกฏฐศาสตร์^๓

เชิงอรรถ :

^๑ ประวัติศาสตร์ คือ พงศาวดารเล่าเรื่องเก่า ๆ มักจะมีคำว่า สิ่งนี้ได้เป็นมาอย่างนี้

^๒ นิชิตศาสตร์ คัมภีร์ประเภทศัพท์มูลวิทยา (Etymology) คลังศัพท์ (lexicon) หรืออภิธานศัพท์ (Glossary) ที่รวบรวมคำศัพท์ ในพระเวทซึ่งเป็นคำยาก หรือคำที่เลิกใช้แล้ว นำมาอธิบายความหมายเป็นส่วนหนึ่งของนิรุกติ ซึ่งเป็น ๑ ในแนวทางคศาสตร์ ๖ ของศาสนาพราหมณ์ (ที.สี.อ. ๑/๒๕๖/๒๒๒, พ.จ.อ. ๑๕/๑๔)

^๓ เกฏฐศาสตร์ คัมภีร์ว่าด้วยกฎเกณฑ์การใช้ถ้อยคำให้เหมาะสมแก่การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นส่วนหนึ่งของกัลปะ ซึ่งเป็น ๑ ในแนวทางคศาสตร์ ๖ ของศาสนาพราหมณ์ (ที.สี.อ. ๑/๒๕๖/๒๒๒, พ.จ.อ. ๑๕/๑๔)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]
 วัตถุคคา

ชื่อว่าถึงความสำเร็จในหลักธรรมของตน
 กล่าวสอนมนตรีแก่ศิษย์จำนวน ๕๐๐ คน

[๑๐๒๘] (อชิตมาณพทูลถามว่า)

ข้าแต่พระองค์ผู้สูงสุดกว่านรชน ผู้ตัดตัณหาเสียได้
 ขอพระองค์จงทรงประกาศความเด่นชัด
 แห่งลักษณะของพราหมณ์พาวรี
 อย่าให้พวกข้าพระองค์มีความสงสัยเลย

[๑๐๒๙] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า)

พราหมณ์นั้นย่อมใช้เส้นปิดหน้าได้
 มีอุณาโลมอยู่ระหว่างคิ้ว
 มีคุดหลานซ่อนอยู่ในฝัก
 มาณพ เธอจงรู้อย่างนี้เถิด

[๑๐๓๐] ขนทั้งปวงไม่ได้ยินใครถามปัญหาอะไร

ได้ยินแต่ปัญหาที่พระพุทธเจ้าทรงตอบ
 ก็ปลาบปล้ำใจประนมอัญชลีแล้วพากันคิดไปต่าง ๆ ว่า

[๑๐๓๑] ใครหนอ เป็นเทพ เป็นพระพรหม

หรือเป็นพระอินทร์ผู้สุขสมบัติ เมื่อถามปัญหาด้วยใจ
 พระผู้มีพระภาคตรัสตอบปัญหานั้นกับใครเล่า

[๑๐๓๒] (อชิตมาณพกราบทูลว่า)

พราหมณ์พาวรีถามเรื่องศีรษะ
 และธรรมเป็นเหตุให้ศีรษะตกไป
 ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]

วัตถุกา

ขอพระองค์ตรัสตอบปัญหานั้น

กำจัดความสงสัยของพวกข้าพระองค์ด้วยเถิด

[๑๐๓๓] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า)

เธอจงรู้เถิดว่า อวิชชาเป็นศีระชะ

วิชาที่ประกอบด้วยสัทธา สติ สมาธิ ฉันทะ

และวิริยะ เป็นธรรมที่ทำให้ศีระชะตกไป

[๑๐๓๔] ลำดับนั้น อชิตมาณพมีความปลาบปลื้มใจมากล้น สนับสนุนแล้ว

ทำหนังสือเจวียงป่า ชบศีระชะลงแทบพระยกุลบาท

[๑๐๓๕] ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ผู้มีพระจักขุ

พราหมณ์พาวรีพร้อมด้วยเหล่าศิษย์มีจิตเบิกบาน ดีใจ

ขอถวายอภิวัตพระยกุลบาทของพระองค์

[๑๐๓๖] (พระผู้มีพระภาคตรัสว่า)

ขอพราหมณ์พาวรีพร้อมด้วยเหล่าศิษย์

จงมีความสุข และแม้เธอเองก็ขอให้มีความสุข

มีชีวิตอยู่ยืนนานเถิด มาณพ

[๑๐๓๗] เราให้โอกาสแก่พราหมณ์พาวรี

แก่เธอและมาณพทั้งหมดถามข้อสงสัยทั้งปวง

พวกเธอปรารถนาจะถามปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็จงถามเถิด

[๑๐๓๘] อชิตมาณพได้รับโอกาสจากพระสัมพุทธเจ้าแล้ว

นั่งประคองอัญชลี ทูลถามปฐมปัญหากับพระตถาคต

ณ ปาสาณกเจดีย์นั้น

วัตถุกา จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]

๑. อชิตมาณวกปัญหา

๑. อชิตมาณวกปัญหา^๑

ว่าด้วยปัญหาของอชิตมาณพ

[๑๐๓๙] (อชิตมาณพพุลถามดังนี้)

โลกถูกอะไรเล่าห่มห่อไว้
เพราะอะไรเล่า โลกจึงไม่สดใส
ขอพระองค์โปรดตรัสบอกว่า
อะไร เป็นเครื่องฉาบทาโลกนี้ไว้
อะไรเล่า เป็นภัยใหญ่ของโลกนั้น

[๑๐๔๐] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า อชิตะ)

โลกถูกอวิชชาห่มห่อไว้
โลกไม่สดใสเพราะความตระหนี่^๒ และความประมาท
เราเรียกความอยากว่า เป็นเครื่องฉาบทาโลกไว้
ทุกข์เป็นภัยใหญ่ของโลกนั้น

[๑๐๔๑] (อชิตมาณพพุลถามดังนี้)

กระแสน้ำ^๓ทั้งหลายย่อมไหลไปในที่ที่ทั้งปวง^๔
อะไรเป็นเครื่องกั้นกระแสน้ำทั้งหลาย
ขอพระองค์โปรดตรัสบอกธรรมเป็นเครื่องป้องกันกระแสน้ำทั้งหลาย
อะไรปิดกั้นกระแสน้ำทั้งหลายได้

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.จ. (แปล) ๓๐/๕๗-๖๔/๑๑-๑๒

^๒ ความตระหนี่ มี ๕ อย่าง (๑) อาวาสมัจฉริยะ (ความตระหนี่ที่อยู่) (๒) กุลมัจฉริยะ (ความตระหนี่ตระกูล) (๓) ลากมัจฉริยะ (ความตระหนี่ลาก) (๔) วัฒนมัจฉริยะ (ความตระหนี่วรรณะ) (๕) ธัมมมัจฉริยะ (ความตระหนี่ธรรม) (ข.จ. (แปล) ๓๐/๒/๕๙)

^๓ กระแสน้ำ ในที่นี้หมายถึงตัณหา ทิฏฐิ กิเลส ทุจรัต และอวิชชา (ข.จ. (แปล) ๓๐/๓/๕๓)

^๔ ที่ทั้งปวง ในที่นี้หมายถึงอายตนะทั้งปวง (ข.จ. (แปล) ๓๐/๓/๕๓)

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]

๑. อชิตมาณวกปัญหา

[๑๐๔๒] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า อชิตะ)

กระแสนเหล่าใดในโลก

สติเป็นเครื่องกั้นกระแสนั้นนั้นได้

เรากล่าวธรรมเครื่องป้องกันกระแสนทั้งหลาย

ปัญญาปิดกั้นกระแสนั้นนั้นได้

[๑๐๔๓] (อชิตมาณพพุลถามดังนี้)

ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ปัญญา สติ

นาม^๑และรูป^๒นี้ ดับที่ไหน

เชิงอรรถ :

^๑ นาม หมายถึงชั้นที่มีรูปร่าง ๔ อย่าง (เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ) (ข.จ. (แปล) ๓๐/๕/๕๘)^๒ รูป หมายถึงมหาภูตรูป ๔ และรูปที่อาศัยมหาภูตรูปทั้ง ๔

มหาภูตรูป คือ รูปใหญ่ รูปต้นเดิม คือ ธาตุ ๔ ได้แก่ (๑) ปรวิธาตุ สภาวะที่แผ่ไปหรือกินเนื้อที่ สภาพอันเป็นหลักที่ตั้งที่อาศัยแห่งสขชาติรูป เรียกสามัญว่า ธาตุขันธ์แข็ง หรือธาตุดิน (๒) อาโปธาตุ สภาวะที่เอิบอาบหรือดูดซึม ซ่านไป ขยายขนาด ผืนก พูนเข้าด้วยกัน เรียกสามัญว่า ธาตุเหลว หรือธาตุน้ำ (๓) เตโชธาตุ สภาวะที่ทำให้ร้อน เรียกสามัญว่า ธาตุไฟ (๔) วาโยธาตุ สภาวะที่ทำให้สั่นไหว เคลื่อนที่ คำจุน เรียกสามัญว่า ธาตุลม (ที.สี.(แปล) ๙/๔๘๗-๔๙๙/๒๑๖-๒๒๐, ข.จ. (แปล) ๓๐/๕/๕๘)

รูปที่อาศัยมหาภูตรูป ๔ หรือที่เรียกว่า อุปาทายรูป มี ๒๔ คือ

ปสาทรูป ๕ (รูปที่เป็นประธานสำหรับรับอารมณ์) (๑) ตา (๒) หู (๓) จมูก (๔) ลิ้น (๕) กาย

โคจรรูป หรือวิสัยรูป ๕ (รูปที่เป็นอารมณ์หรือแดนรับรู้ของอินทรีย์) (๖) รูป (๗) เสียง (๘) กลิ่น

(๙) รส (๑๐) โภภุญัพพะ (ข้อนี้ไม่นับเพราะเป็นอันเดียวกันกับมหาภูตรูป ๓ คือ ปรวิ เตโช วาโย)

ถารูป ๒ (รูปที่เป็นภาวะแห่งเพศ) (๑๐) อิตถัตตะ อิตถินทรีย์ ความเป็นหญิง (๑๑) ปุริสัตตะ ปุริสินทรีย์ ความเป็นชาย

หทัยรูป ๑ (รูปคือหทัย) (๑๒) หทัยวัตถุ ที่ตั้งแห่งใจ หัวใจ

ชีวิตรูป ๑ (รูปที่เป็นชีวิต) (๑๓) ชีวิตินทรีย์ อินทรีย์คือชีวิต

อาหารรูป ๑ (รูปคืออาหาร) (๑๔) กวพิงการาหาร อาหารคือคำข้าว

ปริจเจทรูป ๑ (รูปที่กำหนดเทศะ) (๑๕) อากาสธาตุ สภาวะคือช่องว่าง

วิญญูติรูป ๒ (รูปคือการเคลื่อนไหวให้ความหมาย) (๑๖) กายวิญญูติ การเคลื่อนไหวให้ความหมายด้วยกาย (๑๗) วจวิญญูติ การเคลื่อนไหวให้ความหมายด้วยวาจา

วิการรูป ๕ (รูปคือการที่ดัดแปลงทำให้แปลกให้พิเศษได้) (๑๘) (รูปัสส) ลหุตตา ความเบา (๑๙) (รูปัสส) มหุตตา ความอ่อนสลวย (๒๐) (รูปัสส) กัมมัญญุตตา ความควรแก่การงาน ใช้การได้

ลักขณรูป ๔ (รูปคือลักษณะหรืออาการเป็นเครื่องกำหนด) (๒๑) อุปลยยะ ความก่อตัว (๒๒) สันตติ ความสืบต่อ (๒๓) ชรตา ความทรุดโทรม (๒๔) อนิจจตา ความแปรแตกสลาย (ข.จ. (แปล) ๓๐/๕/๕๘, อภิ.สง. (แปล) ๓๔/๕๘๔-๕๘๕/๑๖๙-๒๕๕)

พระสดตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]

๑. อชิตมาณวกปัญหา

ข้าพระองค์ได้ทูลถามแล้ว

ขอพระองค์ตรัสบอกเนื้อความนั้นแก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด

[๑๐๔๔] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า อชิตะ)

เธอได้ถามปัญหานั้นใด

เราจะกล่าวแก้ปัญหานั้นแก่เธอ

นามและรูปดับไม่มีส่วนเหลือในที่ใด

นามและรูปนั้นดับไปในที่นั้นเพราะวิญญานดับ

[๑๐๔๕] (อชิตมาณพทูลถามดังนี้)

พระอรหันตชีณาสพเหล่าใด ผู้มีธรรมที่พิจารณาแล้ว

และพระเสขะเหล่าใดที่มีอยู่เป็นอันมากในที่นี้

ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ข้าพระองค์ทูลถามแล้ว

ขอพระองค์ผู้มีพระปัญญา โปรดตรัสบอกการดำเนินชีวิต

ของพระอรหันตชีณาสพ

และพระเสขะเหล่านั้นด้วยเถิด

[๑๐๔๖] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

ภิกษุไม่พึงปรารถนายิ่งในกามทั้งหลาย

เป็นผู้มีใจไม่ขุ่นมัว ฉลาดในธรรมทั้งปวง

มีสติดำรงอยู่

อชิตมาณวกปัญหาที่ ๑ จบ

พระสวดตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายณวรรค]
๓. ปุณณกมาณวกปัญหา

๒. ติสสเมตเตยยมาณวกปัญหา^๑

ว่าด้วยปัญหาของติสสเมตเตยยมาณพ

[๑๐๔๗] (ติสสเมตเตยยมาณพทูลถามดังนี้)

ใครชื่อว่าเป็นผู้สันโดษในโลกนี้
ความหวั่นไหวทั้งหลายย่อมไม่มีแก่ใคร
ใครรู้ชัดสวนสุดทั้ง ๒ ด้านแล้ว^๒
ไม่ยึดติดในท่ามกลางด้วยมันทา
พระองค์ตรัสเรียกใครว่า เป็นมหานุรุษ
ใครล่วงพ้นเครื่องร้อยรัดในโลกนี้ได้

[๑๐๔๘] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า เมตเตยยะ)

บุคคลเป็นผู้มีพรหมจรรย์^๓(เพราะเห็นโทษ) ในกามทั้งหลาย
ชื่อว่า เป็นผู้สันโดษ ผู้คลายตัณหาแล้ว
มีสติทุกเมื่อ รู้ธรรมทั้งหลายแล้วดับกิเลสได้
ภิกษุ นั้นชื่อว่า เป็นผู้ไม่หวั่นไหว

[๑๐๔๙] ภิกษุ นั้นชื่อว่า รู้ชัดสวนสุดทั้ง ๒ ด้านแล้ว

ไม่ยึดติดในท่ามกลางด้วยมันทา
เราเรียกภิกษุ นั้นว่า เป็นมหานุรุษ
ภิกษุ นั้นชื่อว่า ล่วงพ้นเครื่องร้อยรัดในโลกนี้ได้

ติสสเมตเตยยมาณวกปัญหาที่ ๒ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.จ. (แปล) ๓๐/๖๕-๖๗/๑๓

^๒ สวนสุด ๒ ด้าน ได้แก่ ผัสสะเป็นส่วนสุดด้านหนึ่ง ผัสสมุทัยเป็นส่วนสุดด้านหนึ่ง ผัสสนิโรธอยู่ท่ามกลาง
เป็นต้น (ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๑/๗๙)

^๓ พรหมจรรย์ ในที่นี้หมายถึงมรรคพรหมจรรย์ (ข.ส.อ. ๒/๑๐๔๘/๔๓๖)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]

๓. ปุณณกมาณวกปัญหา

๓. ปุณณกมาณวกปัญหา^๑

ว่าด้วยปัญหาของปุณณกมาณพ

[๑๐๕๐] (ปุณณกมาณพทูลถามดังนี้)

ข้าพระองค์มีปัญหาคือจะทูลถาม จึงมาเฝ้าพระองค์
ผู้ไม่มีต้นเหตุเหตุให้หวั่นไหว ผู้มีปกติเห็นมูล
ฤกษ์ มนุษะ กษัตริย์ และพราหมณ์จำนวนมากในโลกนี้
อาศัยอะไร จึงพากันบูชา^๒แก่เทวดาทั้งหลาย
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ขอทูลถามปัญหานี้
ขอพระองค์ตรัสตอบปัญหาแก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด

[๑๐๕๑] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ปุณณกะ)

ฤกษ์ มนุษะ^๓ กษัตริย์ และพราหมณ์จำนวนมากในโลกนี้
พากันบูชา^๒แก่เทวดาทั้งหลาย
ปุณณกะ ชนเหล่านั้นหวังความเป็นอย่างนี้^๔
อาศัยชราจึงพากันบูชา^๒

[๑๐๕๒] (ปุณณกมาณพทูลถามดังนี้)

ฤกษ์ มนุษะ กษัตริย์ และพราหมณ์จำนวนมากในโลกนี้
พากันบูชา^๒แก่เทวดาทั้งหลาย
ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้นิรทุกข์
ชนเหล่านั้นเป็นผู้ไม่ประมาทแล้วในการบูชา^๒
ได้ข้ามพันชาติและชราบ้างไหม

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.จ. (แปล) ๓๐/๖๘-๗๓/๑๔-๑๕

^๒ **ยัญ** ในที่นี้หมายถึงไทยธรรม ได้แก่ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจฉัจฉัยชบรชาร ข้าว น้ำ ผ่า ยาน
พวงดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่ปัก เครื่องประทีป (ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๒/๘๘)

^๓ **มนุษย์** คือผู้ที่เกิดจากพระมนุ (ข.ม.อ. ๑/๒๖)

^๔ **หวังความเป็นอย่างนี้** หมายถึงปรารถนาการบังเกิดเป็นมนุษย์ เป็นเทพ เป็นต้น (ข.ส.อ. ๒/๑๐๕๑/๔๓๗)

พระสดตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]

๓. ปุณณกมาณวกปัญหา

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทูลถามปัญหานั้น
ขอพระองค์โปรดตรัสตอบปัญหานั้นแก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด
[๑๐๕๓] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ปุณณกะ)

ชนเหล่านั้นหวัง ชื่นชม มุ่งหวัง จึงพากันบูชายัญ
เพราะอาศัยลาภจึงมุ่งหวังกาม
เรากล่าวว่า ชนเหล่านั้นผู้ประกอบกรบุญชาญญ
เป็นผู้กำหนดยินดีในภพ
ข้ามพ้นชาติและชราไปไม่ได้

[๑๐๕๔] (ปุณณกมาณพทูลถามดังนี้)

ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์
ถ้าชนเหล่านั้นผู้ประกอบกรบุญชาญญ
ข้ามพ้นชาติและชราไปไม่ได้ด้วยยัญทั้งหลาย
ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ เมื่อเป็นเช่นนี้
ใครเล่าในเทวโลกและมนุษย์โลกข้ามชาติและชราได้
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ขอทูลถามปัญหานั้น
ขอพระองค์โปรดตรัสตอบปัญหานั้นแก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด

[๑๐๕๕] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ปุณณกะ)

เรากล่าวว่า บุคคลใดไม่มีความหวังไหวในโลกไหน ๆ
เพราะทราบชัดฝั่งนี้และฝั่งโน้น^๑ในโลก
บุคคลนั้นเป็นผู้สงบ ปราศจากครัน^๒ ไม่มีทุกข์
ไม่มีความหวัง ชื่อว่า ข้ามชาติและชราได้แล้ว^๓

ปุณณกมาณวกปัญหาที่ ๓ จบ

เชิงอรรถ :

- ^๑ ฝั่งนี้และฝั่งโน้น ในที่นี้หมายถึงอรรถภาพของตนและอรรถภาพของผู้อื่น (อง.ติก.อ. ๒/๓๒/๑๑๔, ขุ.จ. (แปล) ๓๐/๑๗/๑๐๔)
- ^๒ ครัน หมายถึงความประพฤติชั่วทางกาย วาจา และใจ (อง.ติก.อ. ๒/๓๒/๑๑๔, ขุ.จ. (แปล) ๓๐/๑๗/๑๐๕)
- ^๓ ดูเทียบ อง.ติก. (แปล) ๒๐/๓๒/๑๘๕, อง.จตุกก. (แปล) ๒๑/๔๑/๗๐, ขุ.จ. (แปล) ๓๐/๑๗/๑๐๓

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]

๔. เมตตคฺคฺมาณวกปัญหา

๔. เมตตคฺคฺมาณวกปัญหา^๑

ว่าด้วยปัญหาของเมตตคฺคฺมาณพ

[๑๐๕๖] (เมตตคฺคฺมาณพทูลถามดังนี้)

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ขอทูลถามปัญหา
ขอพระองค์โปรดตรัสตอบปัญหานั้นแก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด
ข้าพระองค์ย่อมสำคัญพระองค์ว่า
ทรงเป็นผู้จบเวท^๒ ทรงอบรมพระองค์แล้ว
ทุกขหลายรูปแบบอะไรก็ตามในโลก
ทุกขเหล่านี้เกิดมาจากที่ไหนหนอ

[๑๐๕๗] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า เมตตคฺคฺ)

เธอได้ถามถึงแดนเกิดแห่งทุกขกับเราแล้ว
เราจะบอกแดนเกิดแห่งทุกขนั้นแก่เธอตามที่รู้
ทุกขหลายรูปแบบอะไรก็ตามในโลกนี้
ล้วนเกิดมาแต่อุปธิ^๓ เป็นต้นเหตุ

[๑๐๕๘] ผู้ใดแลไม่มีปัญญา ก่ออุปธิ

ผู้นั้นจัดว่า เป็นคนเขลา ย่อมเข้าถึงทุกขบ่อย ๆ
เพราะฉะนั้น บุคคลรู้ชัดอยู่
เป็นผู้มีปกติพิจารณาเห็นทุกขว่า มีชาติเป็นแดนเกิด
ไม่ควรก่ออุปธิ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.จ. (แปล) ๓๐/๗๔-๘๕/๑๕-๑๘

^๒ เวท ในที่นี้หมายถึงญาณ ปัญญา ปัญญาปริยัติ ฯลฯ วิปัสสนา สัมมาทิฏฐิในมรรคทั้ง ๔ (ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๘/๑๑๔)

^๓ อุปธิ มี ๑๐ อย่าง (๑) อุปธิคือตัณหา (๒) อุปธิคือทิฏฐิ (๓) อุปธิคือกิเลส (๔) อุปธิคือกรรม (๕) อุปธิคือ
ทุจริต (๖) อุปธิคืออาหาร (๗) อุปธิคือปฏิฆะ (๘) อุปธิคืออุปาทินนธาตุ ๔ (๙) อุปธิคืออายตนะภายใน ๖
(๑๐) อุปธิคืออายตนะภายนอก ๖ (๑๐) อุปธิคือหมวดวิญญาน ๖ (ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๙/๑๒๑)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]

๔. เมตตคฺคฺมาณวกปัญหา

[๑๐๕๙] (เมตตคฺคฺมาณพหุลถามดังนี้)

พวกข้าพระองค์ได้ทูลถามปัญหาใดกับพระองค์
 พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบปัญหานั้นแก่พวกข้าพระองค์แล้ว
 ข้าพระองค์ขอทูลถามปัญหาอื่นต่อไป
 ขอพระองค์โปรดตรัสตอบปัญหานั้นด้วยเถิด
 นักปราชญ์ทั้งหลายจะข้ามโอชะ ขาดิ ขรา
 โสกะ และปริเทวะได้อย่างไรหนอ
 พระองค์ผู้เป็นพระมุนี ขอโปรดตรัสตอบปัญหานั้น
 แก่ข้าพระองค์ให้แจ่มแจ้งด้วยเถิด
 เพราะธรรมนั้น พระองค์ทรงทราบชัดแล้ว

[๑๐๖๐] (พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เมตตคฺคฺ)

บุคคลรู้ชัดธรรม^๑ใดแล้ว มีสติ เทียวไปอยู่
 พึงข้ามตัณหาที่ชื่อว่า วิสัฏฐิกา ในโลกได้
 เราจักกล่าวธรรมที่ประจักษ์ด้วยตนเอง
 ในธรรมที่เราเห็นแล้วแก่เธอ

[๑๐๖๑] (เมตตคฺคฺมาณพกราบหุลถามดังนี้)

ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงแสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่
 ข้าพระองค์ขอบใจธรรมอันสูงสุดนั้นที่บุคคลรู้ชัดแล้ว
 มีสติ เทียวไปอยู่ พึงข้ามตัณหาที่ชื่อว่า วิสัฏฐิกา ในโลกได้

[๑๐๖๒] (พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เมตตคฺคฺ)

เธอรู้อุชัดธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง
 ซึ่งเป็นธรรมชั้นสูง ชั้นต่ำ และชั้นกลาง
 เธอจงบรรเทาความเพลิดเพลिन ความถือมั่น

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรม ในที่นี้หมายถึงนิพพาน (ขุ.ส.อ. ๒/๑๐๖๐/๔๓๙)

พระสดตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]

๔. เมตตคฺคฺมาณวกปัญหา

และวิญญานในธรรมเหล่านั้นเสีย

ไม่พึงตั้งอยู่ในภพ^๑

[๑๐๖๓] ภิกษุผู้มีปกติอยู่อย่างนี้ มีสติ ไม่ประมาท รู้แจ้ง
 ละความยึดถือว่าเป็นของเราแล้วเที่ยวไปอยู่
 พึ่งละชาติ ชรา โสกะ และปริเทวะ
 อันเป็นทุกข์ในอัตภาพนี้ได้แน่นอน

[๑๐๖๔] (เมตตคฺคฺมาณพกราบทูลดังนี้)

ข้าพระองค์ขอบใจพระวาจานี้ของพระองค์
 ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ข้าแต่พระโคตม
 ธรรมที่ปราศจากอุปธิ พระองค์ตรัสไว้ดีแล้ว
 พระผู้มีพระภาคทรงละทุกข์ได้แล้วเป็นแน่
 เพราะธรรมนี้ พระองค์ทรงรู้ชัดแล้ว

[๑๐๖๕] พระองค์ผู้เป็นพระมุนีตรัสสอนชนเหล่าใดไม่หยุดหย่อน
 แม้ชนเหล่านั้นก็พึ่งละทุกข์ได้เป็นแน่
 เพราะฉะนั้น ข้าพระองค์มาพบพระผู้มีพระภาคผู้นาคะ
 ขอนมัสการพระองค์ (โดยหวังว่า) พระผู้มีพระภาค
 พึงตรัสสอนข้าพระองค์ไม่หยุดหย่อนบ้าง

[๑๐๖๖] (พระผู้มีพระภาคตรัสดังนี้)

บุคคลที่เธอรู้จักว่าเป็นพราหมณ์ผู้จบเวท
 ไม่มีเครื่องกังวล ไม่ข้องในกามภพ
 ข้ามโอชะได้แล้วโดยแท้ และเป็นผู้ข้ามถึงฝั่ง^๒
 ไม่มีกิเลสตัดตะปุดจริงใจ หมดความสงสัยแล้ว

เชิงอรรถ :

^๑ ภพ มี ๒ คือ (๑) กรรมภพ ได้แก่ ปุญญาภิสังขาร อปุญญาภิสังขาร และอเนญชาภิสังขาร (๒) ภพใหม่
 อันมีในปฏิสนธิ ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน (ข.จ. (แปล) ๓๐/๒๔/๑๓๘)

^๒ ฝั่ง ในที่นี้หมายถึงอมตนิพพาน (ข.จ. (แปล) ๓๐/๒๘/๑๕๐)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]

๕. โธตกมาณวกปัญหา

[๑๐๖๗]   นรชนใดในที่นี่เป็นผู้มีปัญญา จบเวท
สลัดกิเลสเครื่องข้องในภพน้อยภพใหญ่นี้ได้แล้ว
นรชนนั้นเป็นผู้ปราศจากตัณหาแล้ว ไม่มีทุกข์ ไม่มีความหวัง
เรากล่าวว่า นรชนนั้นข้ามพ้นชาติและชราได้แล้ว

เมตตคฺมาณวกปัญฺหาที่ ๕ จบ

๕. โธตกมาณวกปัญหา^๑

ว่าด้วยปัญหาของโธตกมาณพ

[๑๐๖๘] (โธตกมาณพทูลถามดังนี้)

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ขอทูลถามพระองค์
ขอพระองค์โปรดตรัสตอบปัญหานั้นแก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด
ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงแสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่
ข้าพระองค์มุ่งหวังจะรับฟังพระวาจาของพระองค์อย่างยิ่ง
บุคคลฟังพระสุรเสียงของพระองค์แล้ว
ศึกษารธรรม^๒ เป็นเหตุดับกิเลสเพื่อตน

[๑๐๖๙] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า โธตกะ)

ถ้าเช่นนั้น เธอผู้มีปัญญารักษาตน
มีสติ จงทำความเพียรในที่นี้แล
บุคคลได้ฟังเสียงจากที่นี่แล้ว
ฟังศึกษารธรรมเป็นเหตุดับกิเลสเพื่อตน

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ขุ.จ. (แปล) ๓๐/๘๖-๙๓/๑๘-๒๐

^๒ **ศึกษารธรรม** หมายถึงศึกษาอริสัจสี่สิกขา อริจิตตสิกขา และอริปัญญาสิกขา (ขุ.จ. (แปล) ๓๐/๓๑/๑๕๙)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]

๕. โธตกมาณวกปัญหา

[๑๐๗๐] (โธตกมาณพทูลถามดังนี้)

ข้าพระองค์เห็นพระองค์ผู้ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล
เป็นพราหมณ์ เสด็จจาริกอยู่ในเทวโลกและมนุษย์โลก
ข้าแต่พระองค์ผู้มีสมันตจักขุ
เพราะเหตุนั้น ข้าพระองค์ขอนมัสการพระองค์
ข้าแต่พระองค์ผู้สักกะ^๑ ขอพระองค์โปรดปลดเปลื้องข้าพระองค์
จากความสงสัยทั้งหลายเถิด

[๑๐๗๑] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

โธตกะ เราไม่สามารถปลดเปลื้องใครๆ
ผู้มีความสงสัยในโลกได้
แต่เธอเมื่อรู้แจ้งธรรมอันประเสริฐ
ก็จะข้ามโอชะนี้ได้เองด้วยประการฉะนี้

[๑๐๗๒] (โธตกมาณพกราบทูลดังนี้)

ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ
ขอพระองค์ทรงพระกรุณาตรัสสอนวิเวกธรรม
ที่ข้าพระองค์จะพึงรู้แจ้งได้
และโดยวิธีที่ข้าพระองค์ไม่ขัดข้องเหมือนอากาศ
ข้าพระองค์จะพึงสงบอยู่ในที่นี้แล
เป็นผู้ไม่อาศัย^๒ เทียวไปอยู่

เชิงอรรถ :

^๑ ผู้สักกะ หมายถึงพระผู้มีพระภาคเสด็จออกผนวชจากศากยตระกูล (ข.จ. (แปล) ๓๐/๓๒/๑๖๓)

^๒ ไม่อาศัย หมายถึงไม่อาศัยในอารมณ์ไหน ๆ ด้วยทิวาลีหรือตันทา (ข.ส.อ. ๒/๒๒๑/๓๐๗)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๗๕๕ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]
๕. โธตกมาณวกปัญหา

[๑๐๗๓] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า โธตกะ)

บุคคลผู้รู้ขีดความสงบใจแล้ว มีสติ เทียวไปอยู่
พึงข้ามตณหาที่ชื่อว่า วิสัฏฐิกา ในโลกได้
เราจักกล่าวความสงบนั้นที่เราอุประจักษ์ด้วยตนเอง
ในธรรมที่เราเห็นแล้วแก่เธอ

[๑๐๗๔] (โธตกมาณพกราบทูลดังนี้)

ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงแสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่
ข้าพระองค์ขอบใจความสงบอันสูงสุดนั้น
ที่บุคคลรู้ขีดแล้ว มีสติ เทียวไปอยู่
พึงข้ามตณหาที่ชื่อว่า วิสัฏฐิกา ในโลกได้

[๑๐๗๕] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า โธตกะ)

เธอรู้อัตถธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง
ซึ่งเป็นธรรมชั้นสูง ชั้นต่ำ และชั้นกลาง
เธอรู้อัตถธรรมนั้นว่า เป็นเครื่องข่องในโลกแล้ว
อย่าได้ก่อตณหาเพื่อภพน้อยและภพใหญ่เลย

โธตกมาณวกปัญหาที่ ๕ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]

๖. อุปสัวมานวกปัญหา

๖. อุปสัวมานวกปัญหา^๑

ว่าด้วยปัญหาของอุปสัวมานพ

[๑๐๗๖] (อุปสัวมานพทูลถามดังนี้)

ข้าแต่พระองค์ผู้สีกะ ข้าพระองค์ผู้เดียว

ไม่ได้อาศัย(ใคร ๆ หรือสิ่งใด ๆ)

จึงไม่สามารถข้ามห้วงกิเลสอันยิ่งใหญ่^๒ได้

ข้าแต่พระองค์ผู้มีสมันตจักขุ

ขอพระองค์โปรดตรัสบอกอารมณ์

ที่ข้าพระองค์ได้อาศัยแล้ว ฟังข้ามห้วงกิเลสนี้ได้

[๑๐๗๗] พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า อุปสัวะ)

เธอจงมีสติ ฟังพิจารณาอากิญจัญญายตนสมาบัติ

ยึดเอาเป็นอารมณ์ว่า "ไม่มีอะไร" ดังนี้แล้วก็จะข้ามห้วงกิเลสได้

เธอจงละกามทั้งหลาย เป็นผู้ดเว้นจากความสงสัยทั้งหลาย

พิจารณาดูความสันตันทาทั้งคืนทั้งวัน

[๑๐๗๘] (อุปสัวมานพทูลถามดังนี้)

บุคคลใดเป็นผู้ปราศจากราคะในกามทั้งปวง

ละสมาบัติอื่น^๓อาศัยอากิญจัญญายตนสมาบัติ

น้อมใจไปในสัญญาวิโมกข์ชั้นสูง^๔

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.จ. (แปล) ๓๐/๙๔-๑๐๑/๒๐-๒๒

^๒ ห้วงกิเลสอันยิ่งใหญ่ หมายถึงโอชะ ๔ คือ กาม ภพ ทุจริต และอวิชชา (ข.จ. (แปล) ๓๐/๓๘/๑๗๗)

^๓ ละสมาบัติอื่น ในที่นี้หมายถึงละสมาบัติ ๖ เบื้องต่ำ (รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๒) (ข.จ. (แปล) ๓๐/๔๐/๑๘๔, ข.ส.อ. ๒/๑๐๗๘/๔๔๒)

^๔ สัญญาวิโมกข์ หมายถึงสัญญาสมาบัติ คุณธรรมชั้นสูงที่บุคคลบรรล มี ๗ ประการ ได้แก่ รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๓ (ยกเว้นแนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ) (ข.จ. (แปล) ๓๐/๔๐/๑๘๔, ข.ส.อ. ๒/๑๐๗๘/๔๔๒)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]

๖. อุปสัวมานวกปัญหา

บุคคลนั้นไม่หวั่นไหว ดำรงอยู่
ในพรหมโลกชั้นอาภิกขุญญาตนะนั้นได้หรือ

[๑๐๗๙] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า อุปสัวะ)

บุคคลใดเป็นผู้ปราศจากราคะในกามทั้งปวง
ละสมาบัติอื่น อาศัยอาภิกขุญญาตนะสมาบัติ
น้อมใจไปในสัญญาวิโมกข์ชั้นสูง
บุคคลนั้นไม่หวั่นไหว
ดำรงอยู่ในพรหมโลกชั้นอาภิกขุญญาตนะนั้นได้

[๑๐๘๐] (อุปสัวมานพุลถามดังนี้)

ข้าแต่พระองค์ผู้มีสมันตจักขุ
ถ้าบุคคลนั้นไม่หวั่นไหว ดำรงอยู่ในพรหมโลกนั้นนานนับปีไม่ได้ไซ้
บุคคลนั้นเป็นผู้หลุดพ้นแล้ว
มีความสงบเย็นอยู่ในพรหมโลกนั้นนั้นแลหรือ
หรือว่าวิญญาตของบุคคลนั้นจะพึงจืดอีก

[๑๐๘๑] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า อุปสัวะ)

เปลวไฟถูกกำลังลมพัดไป
ย่อมดับ กำหนดไม่ได้ ฉนั้นใด
มุนีพ้นแล้วจากนามกาย ย่อมดับไป
กำหนดไม่ได้ ฉนั้น

[๑๐๘๒] (ท่านอุปสัวะพุลถามดังนี้)

มุนีนั้นถึงความสลายไป หรือว่าไม่มี
หรือว่าไม่แตกทำลาย เพราะมีความแนแท้

พระสดตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]

๗. นันทมาณวกปัญหา

พระองค์ผู้เป็นพระมุนี ขอโปรดตรัสตอบปัญหานั้น

แก่ข้าพระองค์ให้แจ่มแจ้งด้วยเถิด

เพราะธรรมนั้นพระองค์ทรงรู้ชัดแล้ว

[๑๐๘๓] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า อปสิวะ)

มุนีผู้ถึงความสลายไปย่อมไม่มี(อะไร)เป็นประมาณ

ชนทั้งหลายพึงว่ากล่าวมุนีนั้นด้วยกิเลสใด

กิเลสนั้นย่อมไม่มีแก่มุนีนั้น

(เพราะ)เมื่อมุนีนั้นถอนธรรม^๑ทั้งปวงได้เด็ดขาดแล้ว

แม้ครรลองแห่งวาทะทั้งปวงท่านก็ถอนได้เด็ดขาดแล้ว

อุปสิวมาณวกปัญหาที่ ๖ จบ

๗. นันทมาณวกปัญหา^๒

ว่าด้วยปัญหาของนันทมาณพ

[๑๐๘๔] (นันทมาณพทูลถามดังนี้)

ชนทั้งหลายกล่าวว่า มุนีทั้งหลายมีอยู่ในโลก

คำกล่าวนี้นั้นเป็นอย่างไร

ชนทั้งหลายย่อมเรียกบุคคลผู้เป็นไปด้วยญาณ^๓

หรือว่าย่อมเรียกบุคคลผู้เป็นไปด้วยความเป็นอยู่^๔ว่า เป็นมุนี

เชิงอรรถ :

^๑ ธรรม ในที่นี้หมายถึงขันธ ธาตุ อายตนะ คติ เป็นต้น (ข.จ. (แปล) ๓๐/๔๕/๑๙๓)

^๒ ดูเทียบ ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๐๒-๑๐๘/๒๒-๒๔

^๓ ผู้เป็นไปด้วยญาณ หมายถึงผู้เพียบพร้อมด้วยญาณในสมาบัติ ๘ หรือ ญาณในอภิิญญา ๕ (ข.จ. (แปล) ๓๐/๔๖/๑๙๖)

^๔ ผู้เป็นไปด้วยความเป็นอยู่ หมายถึงผู้เพียบพร้อมด้วยความเพียรของบุคคลผู้ดำเนินชีวิตศรัทธามอง ผู้ทำกิจที่ทำได้ยากยิ่งหลายอย่าง (ข.จ. (แปล) ๓๐/๔๖/๑๙๖)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]

๗. นันทมาณวกปัญหา

[๑๐๘๕] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

นันทะ ชนทั้งหลายผู้ฉลาดในโลกนี้
 ย่อมไม่เรียกบุคคลว่า เป็นมุนี
 เพราะได้เห็น ได้ฟังและได้รู้
 เราเรียกเหล่าชนผู้กำจัดเสนามารได้แล้ว
 ผู้ไม่มีทุกข์ ไม่มี ความหวัง เทียวจาริกอยู่ว่า เป็นมุนี

[๑๐๘๖] (นันทมาณพทูลถามดังนี้)

สมณพราหมณ์บางพวกย่อมกล่าวความหมดจด
 เพราะรูปที่เห็นบ้าง เพราะเสียงที่ได้ยินบ้าง
 เพราะศีลและวัตรบ้าง เพราะพิธีหลากหลายบ้าง
 ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้บริสุทธิ์ทุกข์
 สมณพราหมณ์พวกนั้นผู้ประพฤติดนเคร่งครัดในหลักการของตนนั้น
 ข้ามชาติและชราได้บ้างหรือไม่
 ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ขอทูลถามปัญหานั้น
 ขอพระองค์โปรดตรัสตอบปัญหานั้นแก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด

[๑๐๘๗] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า นันทะ)

สมณพราหมณ์บางพวกกล่าวความหมดจด
 เพราะรูปที่เห็นบ้าง เพราะเสียงที่ได้ยินบ้าง
 ย่อมกล่าวความหมดจดเพราะศีลและวัตรบ้าง
 ย่อมกล่าวความหมดจดเพราะพิธีหลากหลายบ้าง
 สมณพราหมณ์พวกนั้นประพฤติดนเคร่งครัด
 ในหลักการของตนนั้นก็จริง
 แต่เรากล่าวว่า พวกเขายังข้ามชาติและชราไปไม่ได้

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]

๗. นันทมาณวกปัญหา

[๑๐๘๘] (นันทมาณพทูลถามดังนี้)

สมณพราหมณ์บางพวกย่อมกล่าวความหมดจด
 เพราะรูปที่เห็นบ้าง เพราะเสียงที่ได้ยินบ้าง
 ย่อมกล่าวความหมดจดเพราะศีลและวัตรบ้าง
 ย่อมกล่าวความหมดจดเพราะพิธีหลากหลายบ้าง
 หากพระองค์ผู้เป็นพระมุนีตรัสว่า
 สมณพราหมณ์พวกนั้นยังข้ามห้วงกิเลสไม่ได้
 ข้าแต่พระองค์ผู้บริสุทธิ เมื่อเป็นเช่นนั้น
 ใครเล่าในเทวโลกและมนุษย์โลก
 ชื่อว่าข้ามชาติและชราไปได้
 ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ขอทูลถามปัญหานั้น
 ขอพระองค์โปรดตรัสตอบปัญหานั้นแก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด

[๑๐๘๙] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า นันทะ)

เราย่อมไม่กล่าวว่า สมณพราหมณ์ทั้งหมด
 ถูกชาติและชราโอบล้อม
 นรชนเหล่าใดในโลกนี้ละรูปที่เห็น เสียงที่ได้ยิน
 อารมณ์ที่ได้รับรู้ หรือศีลและวัตรได้ทั้งหมด
 ทั้งละพิธีหลากหลายทั้งปวง
 กำหนดรู้ค้นหาได้แล้ว^๑ เป็นผู้หมดอาสวะ
 เรากล่าวว่า นรชนเหล่านั้นแลชื่อว่า ข้ามห้วงกิเลสได้แล้ว

เชิงอรรถ :

- ^๑ กำหนดรู้ค้นหาได้แล้ว หมายถึงกำหนดรู้ค้นหาได้ด้วยปริญา ๓ อย่าง คือ (๑) ญาตปริญา กำหนด
 รู้ชั้นรู้จัก คือรู้ว่า นี้คือรูปค้นหาเป็นต้น (๒) ตีรณปริญา กำหนดรู้ชั้นพิจารณา คือ พิจารณาค้นหาโดย
 ความเป็นของไม่เที่ยง (๓) ปหานปริญา กำหนดรู้ชั้นละ คือ ละค้นหาให้ได้เด็ดขาด (ข.จ. (แปล) ๓๐/๕๑/๒๑๐)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๗๖๑ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]

๘. เหมกมาณวกปัญหา

[๑๐๙๐] (นันทมาณพกราบทูลดังนี้)

ข้าพระองค์ขอบใจพระดำรัสนี้ของพระองค์

ผู้ทรงแสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่

ข้าแต่พระโคตม นิพพานที่ปราศจากอุปธิ พระองค์ตรัสไว้ดีแล้ว

นรชนเหล่าใดในโลกนี้ละรูปที่เห็น เสียงที่ได้ยิน

อารมณ์ที่รับรู้ หรือศีลและวัตรได้ทั้งหมด

ทั้งละพิธิหลากหลายทั้งปวง

กำหนดรู้ค้นหาได้แล้ว เป็นผู้หมดอาสวะ

แม้ข้าพระองค์ก็กล่าวว่ นรชนเหล่านั้นชื่อว่า ข้ามห้วงกิเลสได้

นันทมาณวกปัญหาที่ ๗ จบ

๘. เหมกมาณวกปัญหา^๑

ว่าด้วยปัญหาของเหมกมาณพ

[๑๐๙๑] (เหมกมาณพทูลถามดังนี้)

ก่อนแต่ศาสนาของพระโคตม

อาจารย์เจ้าลัทธิเหล่าใดเคยตอบแก่ข้าพระองค์ว่า

เหตุนี้ได้เป็นมาแล้วอย่างนี้ จักเป็นอย่างนี้

คำตอบทั้งหมด เป็นคำที่เชื่อสืบต่อกันมา

คำตอบทั้งหมดนั้น มีแต่จะทำให้ตริกันไปต่าง ๆ

ข้าพระองค์จึงไม่ยินดีในคำตอบนั้น

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๐๙-๑๑๒/๒๕

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๗๖๒ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]

๙. โตเทยยมาณวกปัญหา

[๑๐๙๒] ข้าแต่พระมณี บุคคลรู้ชัดธรรมใดแล้ว มีสติ เทียวไปอยู่
 พึงข้ามตณหาที่ชื่อว่า วิสัฏฐิกา ในโลกได้
 ขอพระองค์โปรดตรัสบอกธรรม(นั้น)ที่เป็นเครื่องกำจัดตณหา
 แก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด

[๑๐๙๓] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

เหมกะ นิพพานบทอันไม่แปรผัน
 เครื่องบรรเทาฉันทราคะ
 ในปิยรูปทั้งหลายที่เห็น ที่ได้ยิน และที่ได้รับรู้ในโลกนี้

[๑๐๙๔] ขนเหล่าใดมีสติ รู้นิพพานนั้นแล้ว
 เห็นธรรม ดับกิเลสได้แล้ว
 ขนเหล่านั้นเป็นผู้สงบทุกเมื่อ
 เป็นผู้ข้ามตณหาที่ชื่อว่า วิสัฏฐิกา ในโลกได้แล้ว

เหมกมาณวกปัญหาที่ ๘ จบ

๙. โตเทยยมาณวกปัญหา^๑

ว่าด้วยปัญหาของโตเทยยมาณพ

[๑๐๙๕] (โตเทยยมาณพทูลถามดังนี้)

กามทั้งหลายไม่อยู่ในบุคคลใด
 ตณหาไม่มีแก่บุคคลใด
 และบุคคลใดข้ามพ้นจากความสงสัยได้แล้ว
 วิโมกข์ของบุคคลนั้นเป็นเช่นไร

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๑๓-๑๑๖/๒๖

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๗๖๓ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]

๙. โตเทยยมาณวกปัญหา

[๑๐๙๖] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า โตเทยยะ)

กามทั้งหลายไม่อยู่ในบุคคลใด

ตัณหาไม่มีแก่บุคคลใด

และบุคคลใดข้ามพ้นจากความสงสัยได้แล้ว

วิโมกข์อื่นของบุคคลนั้นไม่มี

[๑๐๙๗] (โตนเทยยมาณพทูลถามดังนี้)

บุคคลนั้นเป็นผู้ไม่มีความหวัง หรือว่ายังหวังอยู่

บุคคลนั้นเป็นผู้มีปัญญา หรือว่ายังมีความดำริด้วยปัญญา

ข้าแต่พระองค์ผู้สีกะ ข้าพระองค์จะพึงรู้จักพระมุนีได้อย่างไร

ข้าแต่พระองค์ผู้มีสมันตจักขุ

ขอพระองค์โปรดตรัสตอบปัญหานั้นแก่ข้าพระองค์

ให้แจ่มแจ้งด้วยเถิด

[๑๐๙๘] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

บุคคลนั้นเป็นผู้ไม่มีความหวังทั้งไม่หวัง

บุคคลนั้นเป็นผู้มีปัญญา แต่ไม่ดำริด้วยปัญญา

โตนเทยยะ บุคคลจงรู้จักบุคคลผู้ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล

ผู้ไม่ข้องในกามและภพว่า เป็นมุนีอย่างนี้

โตนเทยยมาณวกปัญหาที่ ๙ จบ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]

๑๐. กัปปมาณวกปัญหา

๑๐. กัปปมาณวกปัญหา^๑

ว่าด้วยปัญหาของกัปปมาณพ

[๑๐๙๙] (กัปปมาณพทูลถามดังนี้)

ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์

ขอพระองค์โปรดตรัสบอกที่พึงของสัตว์ทั้งหลาย

ผู้ดำรงอยู่ท่ามกลางสระ^๒

ผู้ถูกชราและมัจจุราชครอบงำ

ในขณะที่เกิดห้วงน้ำอันเป็นมหันตภัย

อนึ่ง ขอพระองค์โปรดตรัสบอกที่พึง

โดยวิธีที่ทุกข์นี้จะไม่พึงมีแก่ข้าพระองค์อีก

[๑๑๐๐] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า กัปปะ)

เราจะบอกที่พึงของสัตว์ทั้งหลาย

ผู้ดำรงอยู่ท่ามกลางสระ

ผู้ถูกชราและมัจจุราชครอบงำ

ในขณะที่เกิดห้วงน้ำอันเป็นมหันตภัย

เราจะบอกที่พึงแก่เธออีก

[๑๑๐๑] เราเรียกนิพพานซึ่งไม่มีกิเลสเครื่องกังวล

ไม่มีเครื่องยึดมั่นนั้นนั้นว่า เป็นที่พึงอันไม่มีที่พึงอื่นยิ่งกว่า

(เพราะ)นิพพานเป็นที่สิ้นไปแห่งชราและมัจจุราช

[๑๑๐๒] ขนเหล่าใดมีสติ รู้นิพพานนั้นแล้ว

เห็นธรรม ดับกิเลสได้แล้ว

ขนเหล่านั้นก็ไม่ไปตามอำนาจของมาร ไม่ไปบำรุงมาร

กัปปมาณวกปัญหาที่ ๑๐ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๑๗-๑๒๐/๒๗

^๒ สระ ในที่นี้หมายถึงสังสารวัฏ (ข.ส.อ. ๒/๑๐๙๙/๔๔๗)

พระสดตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]

๑๑. ชตฺกัณณิมาณวกปัญหา

๑๑. ชตฺกัณณิมาณวกปัญหา^๑

ว่าด้วยปัญหาของชตฺกัณณิมาณพ

[๑๑๐๓] (ชตฺกัณณิมาณพทูลถามดังนี้)

ข้าแต่พระวีระ ข้าพระองค์ได้ยินว่า

พระองค์ไม่มีความไคร่กาม ล่วงพันห้วงกิเลส

จึงมาเฝ้าเพื่อทูลถามพระองค์ผู้ไม่มีกาม

ข้าแต่พระสหขเนตร^๒ ขอพระองค์โปรดตรัสบอกสันติบท

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์โปรดตรัสบอกธรรม

อันแท้จริงนั้นแก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด

[๑๑๐๔] อนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงครอบงำกามทั้งหลายด้วยพระเดช

เคลื่อนไหว(อิริยาบถ)อยู่

เหมือนดวงอาทิตย์มีแสงสว่างส่องแสงปกคลุมทั่วปฐพี

พระองค์ผู้มีพระปัญญาอันไพบุลย์

ขอพระองค์โปรดตรัสบอกธรรมเป็นเครื่องละชาติ และชราในโลกนี้

ซึ่งข้าพระองค์จะพึงรู้แจ้ง แก่ข้าพระองค์ผู้มีปัญญาน้อยด้วยเถิด

[๑๑๐๕] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ชตฺกัณณิ)

เธอจงกำจัดความติดใจในกามทั้งหลายเสีย

เห็นเนกขัมมะ^๓โดยความเป็นธรรมเกษมแล้ว

ควรสลัดกิเลสเครื่องกังวลที่ยึดถือ

หรือว่ากิเลสเครื่องกังวลอย่าได้มีแก่เธอ

เชิงอรรถ :

^๑ ดูเทียบ ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๒๑-๑๒๕/๒๘-๒๙

^๒ พระสหขเนตร ในที่นี้หมายถึงผู้มีพระเนตร คือ พระสัพพัญญุตญาณ (ข.ส.อ. ๒/๑๑๐๓/๔๔๗)

^๓ เนกขัมมะ ในที่นี้หมายถึงนิพพาน และข้อปฏิบัติที่ให้ถึงนิพพาน (ข.ส.อ. ๒/๑๑๐๕/๔๔๘)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]

๑๒. กัทรารุณมาณวกปัญหา

- [๑๑๐๖] เธอจงทำกิเลสที่ปรารถนารังขารในส่วนเบื้องตันให้เหือดแห้งไป
 กิเลสเครื่องกังวลที่ปรารถนารังขารในส่วนภายหลังอย่าได้มีแก่เธอ
 ถ้าเธोजักไม่ถึงสังขารในส่วนท่ามกลางไว้
 ก็จักเป็นผู้เข้าไปสงบเทียวไป
- [๑๑๐๗] พราหมณ์ อาสวะทั้งหลายอันเป็นเหตุให้ถึงอำนาจแห่งมัจจุ
 ไม่มีแก่บุคคลนั้น ผู้คลายความติดใจในนามรูป
 โดยประการทั้งปวง

ขุดกัณณิมาณวกปัญหาที่ ๑๑ จบ

๑๒. กัทรารุณมาณวกปัญหา^๑

ว่าด้วยปัญหาของกัทรารุณมาณพ

- [๑๑๐๘] (กัทรารุณมาณพพุลภามาตั้งนี้)
 ข้าพระองค์ขอพุลภามาพระองค์
 ผู้ละห้วงน้ำคืออาลัยได้ ตัดตัณหาได้
 ไม่มีตัณหาเหตุให้หวั่นไหว ทรงละความเพิลิตเพลินได้
 ข้ามห้วงกิเลสได้ หลุดพ้นแล้ว
 ละการกำหนดได้ มีพระปัญญาดี
 ขนทั้งหลายครั้งได้ฟังพระดำรัสของพระองค์ผู้เฝ้าแล้ว
 จึงกลับไปจากที่นี่
- [๑๑๐๙] ข้าแต่พระวีระ ขนต่าง ๆ จากชนบททั้งหลาย
 มาชุมนุมกัน(ในที่นี้)

เชิงอรรถ :

^๑ ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๒๖-๑๒๙/๒๙-๓๐

พระสดตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]

๑๓. อุทยมาณวกปัญหา

หวังเป็นอย่างยิ่งที่จะได้ฟังพระดำรัสของพระองค์

ขอพระองค์โปรดตรัสตอบปัญหา

แก่ชนเหล่านั้นให้แจ่มแจ้งด้วยเถิด

เพราะว่าธรรมนี้พระองค์ทรงรู้ชัดแล้ว

[๑๑๑๐] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ภทราวุธ)

นรชนควรทำลายเครื่องยึดมั่น^๑ทั้งปวง

ทั้งชั้นสูง ชั้นต่ำ และชั้นกลาง

เพราะว่าสัตว์ทั้งหลายเข้าไปยึดถือชั้นใด ๆ ในโลก

มารย่อมติดตามสัตว์ เพราะสิ่งที่ยึดถือนั้นนั่นแล

[๑๑๑๑] เพราะเหตุนั้น ภิกษุเมื่อรู้ชัด

เพ่งพิจารณาหมู่มสัตว์นี้ผู้ติดอยู่ในบ่วงแห่งมัจจราช^๒

ว่าเป็นผู้ข้องอยู่ในเครื่องยึดมั่น

ควรเป็นผู้มีสติ ไม่เข้าไปยึดถือเครื่องกังวลในโลกทั้งปวง

ภทราวุธมาณวกปัญหาที่ ๑๒ จบ

๑๓. อุทยมาณวกปัญหา^๓

ว่าด้วยปัญหาของอุทยมาณพ

[๑๑๑๒] (อุทยมาณพทูลถามดังนี้)

ข้าพระองค์มีปัญหาที่จะทูลถาม

จึงมาเฝ้าพระองค์ผู้ทรงมีฌาน ปราศจากธุลี

ประทับนั่งอยู่ ผู้ทรงทำกิจสำเร็จแล้ว ไม่มีอาสวะ

เชิงอรรถ :

^๑ เครื่องยึดมั่น หมายถึงรูปตัณหา คือ ยึดมั่น ถือมั่นในรูปเป็นต้น (ข.ส.อ. ๒/๑๑๑๐/๔๔๙)

^๒ บ่วงแห่งมัจจราช หมายถึงกิเลส ชั้นต่ำ และอภิสังขาร (ข.จ. (แปล) ๓๐/๗๓/๒๖๖)

^๓ ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๓๐-๑๓๖/๓๐-๓๑

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]

๑๓. อุทยมาณวกปัญหา

ทรงถึงฝั่งแห่งธรรมทั้งปวง

ขอพระองค์โปรดตรัสบอกอัญญาวิโมกข์^๑

อันเป็นเครื่องทำลายอวิชชาด้วยเถิด

[๑๑๑๓] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า อุทัย)

เราจะบอกอัญญาวิโมกข์

อันเป็นเครื่องละความพอใจในกาม และโทมนัสทั้ง ๒ อย่าง

เป็นเครื่องบรรเทาความย่อท้อ

และเป็นเครื่องกันความคะนอง

[๑๑๑๔] เราจะบอกอัญญาวิโมกข์ที่บริสุทธิ์

เพราะมีอุเบกขาและสติ

ที่มีธรรมตรรกะเป็นเบื้องต้น

เป็นเครื่องทำลายอวิชชา^๒

[๑๑๑๕] (อุทยมาณพพุลถามอีกดังนี้)

สัตว์โลกมีอะไรเป็นเครื่องประกอบไว้

อะไรเล่าเป็นเหตุเที่ยวไปของสัตว์โลกนั้น

เพราะอะไรได้เล่า พระองค์จึงตรัสว่า นิพพาน

[๑๑๑๖] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

สัตว์โลกมีความเพิลิดเพลिनเป็นเครื่องประกอบไว้

ความตริก^๓เป็นเหตุเที่ยวไปของสัตว์โลกนั้น

เพราะละตัณหาได้ เราจึงเรียกว่า นิพพาน

เชิงอรรถ :

^๑ อัญญาวิโมกข์ หมายถึงความหลุดพ้นด้วยอรรถตัดผล (อง.ติก.อ. ๒/๓๓/๑๑๕-๑๑๖) และดู ข.จ. (แปล) ๓๐/๗๔-๗๕/๒๖๖-๒๗๕ ประกอบ

^๒ ข้อ ๑๑๑๓-๔ ดูเทียบ อง.ติก. (แปล) ๒๐/๓๓/๑๘๖, ข.จ. (แปล) ๓๐/๗๔-๗๖/๒๗๒-๒๗๗

^๓ ความตริก (วิตก) มี ๙ อย่าง (๑) กามวิตก (ความตริกในกาม) (๒) พยาบาทวิตก (ความตริกในพยาบาท) (๓) วิหิงสวิตก (ความตริกในความเบียดเบียน) (๔) ญาติวิตก (ความตริกถึงญาติ) (๕) ชนบทวิตก (ความตริกถึงชนบท) (๖) อมราวิตก (ความตริกถึงเทพเจ้า) (๗) ปธานุทยตปฐีสังยุตตวิตก (ความตริกที่ประกอบด้วยความเป็นผู้เอ็นดูผู้อื่น) (๘) ลากสักการสิโลกปฐีสังยุตตวิตก (ความตริกที่ประกอบด้วย ลากสักการะและความสรรเสริญ) (๙) อนวัณญัตติปฐีสังยุตตวิตก (ความตริกที่ประกอบด้วยความไม่ถูก ดูหมิ่น) (ข.จ. (แปล) ๓๐/๗๘/๒๗๘-๒๗๙)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]

๑๔. โปສาลมาณวกปัญหา

[๑๑๑๗] (อุทฺทมมาณพทูลถามอีกดังนี้)

ข้าพระองค์มาเฝ้าเพื่อทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า
สัตว์โลกมีสติเที่ยวไปอยู่อย่างไร วิญญูณจึงดับสนิท
ขอฟังพระดำรัสนั้นของพระองค์

[๑๑๑๘] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

สัตว์โลกไม่ยินดีเวทนาภายในและภายนอก
มีสติเที่ยวไปอยู่อย่างนี้ วิญญูณ^๑จึงดับสนิท

อุทฺทมมาณวกปัญหาที่ ๑๓ จบ

๑๔. โปສาลมาณวกปัญหา^๒

ว่าด้วยปัญหาของโปສาลมาณพ

[๑๑๑๙] (โปສาลมาณพทูลถามดังนี้)

พระผู้มีพระภาคพระองค์ใด
ไม่มีตัณหาเหตุให้หวั่นไหว
ตัดความสงสัยได้แล้ว ทรงแสดงอดีตธรรม
ข้าพระองค์มีปัญหาคือจะทูลถาม
จึงมาเฝ้าพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ผู้ทรงถึงฝั่งแห่งธรรมทั้งปวง

เชิงอรรถ :

^๑ วิญญูณ หมายถึงอภิสังขารวิญญูณ (วิญญูณที่เกิดพร้อมกับอภิสังขาร) (ขุ.สุ.อ. ๒/๑๑๑๘/๔๕๐)

^๒ ดู ขุ.จ. (แปล) ๓๐/๑๓๗-๑๔๐/๓๒-๓๓

พระสดตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]

๑๔. โปສาลมาณวกปัญหา

[๑๑๒๐] ข้าแต่พระองค์ผู้สีกะ ข้าพระองค์ขอทูลถามถึงญาณ

ของบุคคลผู้ไม่มีรูปสัญญา^๑ ผู้ละรูปกายได้ทั้งหมด

ผู้พิจารณาทั้งภายในและภายนอกเห็นว่าไม่มีอะไร

บุคคลผู้เป็นเช่นนั้น ควรแนะนำอย่างไร

[๑๑๒๑] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า โปສาละ)

ตถาคตรู้ยิ่งซึ่งวิญญานัญญู^๒ ทั้งหมด

รู้จักบุคคลนั้นผู้ดำรงอยู่ ผู้น้อมไปแล้ว

ผู้มีอาภิญญายตนสมาบัติ^๓ นั้นเป็นที่มุ่งหมาย

[๑๑๒๒] บุคคลนั้นรู้กัมมาภิสังขาร^๓ว่า เป็นเหตุเกิด

แห่งอาภิญญายตนสมาบัติ

รู้รูปราคะว่า มีความเพลิดเพลินเป็นเครื่องผูกไว้

ครั้นรู้กรรมอย่างนี้แล้ว ออกจากสมาบัติ^๓ นั้น

เห็นแจ้งธรรมที่เกิดในสมาบัติ^๓ นั้น

ญาณนี้ของพราหมณ์ผู้อยู่จบพรหมจรรย์

เป็นญาณอันแท้จริง

โปສาลมาณวกปัญหาที่ ๑๔ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ผู้ไม่มีรูปสัญญา หมายถึงผู้ได้อรูปสมาบัติ ๔ (ข.จ. (แปล) ๓๐/๘๒/๒๘๗)

^๒ วิญญานัญญู คือ ภูมิอันเป็นที่ตั้งแห่งวิญญาน ในที่นี้หมายถึงวิญญานัญญู ๔ และวิญญานัญญู ๗ (ข.จ. (แปล) ๓๐/๘๓/๒๘๙-๒๙๐)

^๓ กัมมาภิสังขาร ในที่นี้หมายถึงอาณูชาภิสังขาร สภาพที่ปรุงแต่งภพอันมั่นคง ไม่หวั่นไหว ได้แก่ กุศลเจตนาที่เป็นอรุปาจาร ๔ หมายถึง ภาวะจิตที่มั่นคงแน่วแน่ (ข.จ.อ. ๘๔/๖๙)

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๗๗๑ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]
๑๕. โมฆราชมาณวกปัญหา

๑๕. โมฆราชมาณวกปัญหา^๑

ว่าด้วยปัญหาของโมฆราชมาณพ

[๑๑๒๓] (โมฆราชมาณพทูลถามดังนี้)

ข้าพระองค์ได้ทูลถามพระองค์ผู้สักกะ ๒ ครั้งแล้ว
พระผู้มีพระภาคผู้มีพระจักขุ มิได้ตรัสตอบแก่ข้าพระองค์
ข้าพระองค์รับทราบมาว่า พระผู้มีพระภาคผู้ทรงเป็นเทพฤทธิ
(ถ้าผู้ใดถามปัญหา) ถึง ๓ ครั้ง จะตรัสตอบ

[๑๑๒๔] โลกนี้^๒ โลกอื่น^๓ พรหมโลกพร้อมทั้งเทวโลก
ย่อมไม่ทราบชัดความเห็นของพระองค์
ผู้โคตมโคตร ผู้มีพระยศ

[๑๑๒๕] ข้าพระองค์มีปัญหาคือจะทูลถามจึงมาเฝ้าพระองค์
ผู้ทรงมีปกติเห็นธรรมอันงามอย่างนี้
บุคคลพิจารณาเห็นโลกอย่างไร มัจจราชจึงไม่เห็น

[๑๑๒๖] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้)

โมฆราช เธอจงพิจารณาเห็นโลกโดยความว่างเปล่า^๔
มีสติทุกเมื่อ พึงถอนอัตตานุทิฏฐิ^๕เสีย
เป็นผู้ข้ามมัจจราชเสียได้ ด้วยอาการอย่างนี้
บุคคลพิจารณาเห็นโลกอย่างนี้ มัจจราชจึงไม่เห็น

โมฆราชมาณวกปัญหาที่ ๑๕ จบ

เชิงอรรถ :

^๑ ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๔๑-๑๔๔/๓๓-๓๔

^๒ โลกนี้ ในที่นี้หมายถึงมนุษยโลก (ข.จ. (แปล) ๓๐/๘๖/๓๐๗)

^๓ โลกอื่น หมายถึงโลกอื่นทั้งหมด เว้นมนุษยโลก (ข.จ. (แปล) ๓๐/๘๖/๓๐๗)

^๔ พิจารณาเห็นโลกโดยความว่างเปล่า หมายถึงพิจารณาโลก คือ นรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน เปตวิสัย มนุษยโลก เทวโลก ชั้นธโลก ธาตุโลก อายตนโลก และพรหมโลกด้วยเหตุ ๒ อย่าง คือ (๑) ด้วยการกำหนดเห็นสังขารไม่เป็นไปตามอำนาจ (๒) ด้วยการพิจารณาเห็นสังขารเป็นของว่างเปล่า (ข.จ. (แปล) ๓๐/๘๘/๓๐๙-๓๒๐, ข.ส.อ. ๒/๑๑๒๖/๔๕๓)

^๕ อัตตานุทิฏฐิ หมายถึงสักกาทิฏฐิ (ข.จ. ๒/๑๑๒๖/๔๕๓)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]

๑๖. ปึงคียมมาณวกปัญหา

๑๖. ปึงคียมมาณวกปัญหา^๑

ว่าด้วยปัญหาของปึงคียมมาณพ

[๑๑๒๗] (ปึงคียมมาณพทูลถามดังนี้)

ข้าพระองค์ชราภาพแล้ว ไม่มีกำลัง
ผิวพรรณไม่ผุดผ่อง นัยน์ตาไม่แจ่มใส หูฟังไม่ชัด
ขอข้าพระองค์อย่าได้เป็นคนหลงเสียหายในระหว่างนี้เลย
ขอพระองค์จงตรัสบอกธรรมที่เป็นเครื่องละชาติและชราในโลกนี้
ซึ่งข้าพระองค์จะพึงรู้แจ้งได้เกิด

[๑๑๒๘] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ปึงคียมะ)

ชนทั้งหลายเห็นชนอื่นๆ เตือดร้อนอยู่เพราะรูปทั้งหลายแล้ว
ยังประมาทเจ็บปวดเพราะรูปทั้งหลาย
ปึงคียมะ เพราะฉะนั้น เธอจงเป็นผู้ไม่ประมาท
ละรูปเสียให้ได้ เพื่อจะไม่เกิดอีกต่อไป

[๑๑๒๙] (ปึงคียมมาณพทูลถามดังนี้)

ทิศใหญ่ ๔ ทิศน้อย ๔ ทิศเบื้องบน ๑
ทิศเบื้องล่าง ๑ เหล่านี้รวมเป็น ๑๐
สิ่งใด ๆ ในโลกที่พระองค์ไม่ทรงเห็น ไม่ทรงได้ยิน
ไม่ทรงทราบ หรือไม่ทรงรู้แจ้ง มิได้มีเลย
ขอพระองค์โปรดตรัสบอกธรรมเป็นเครื่องละชาติและชราในโลกนี้
ซึ่งข้าพระองค์จะพึงรู้แจ้งได้เกิด

เชิงอรรถ :

^๑ ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๔๕-๑๔๘/๓๔-๓๕ และดูรายละเอียดใน ข.จ. (แปล) ๓๐/๘๙-๙๒/๓๒๔-๓๓๒

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๗๗๓ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]
ปารายนัตถุติคาถา

[๑๑๓๐] (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ปิงคิยะ)

เธอจงเพ่งพิจารณาหม่อมมนุษย์ผู้ถูกตัณหาครอบงำจิต
เกิดความเร่าร้อน ถูกชราครอบงำแล้ว
ปิงคิยะ เพราะฉะนั้น เธอจงเป็นผู้ไม่ประมาท
ละตัณหาเสียให้ได้ เพื่อจะไม่เกิดอีกต่อไป

ปิงคิยามาณวกปัญหาที่ ๑๖ จบ

ปารายนัตถุติคาถา^๑

ว่าด้วยการสดดีธรรมเป็นเหตุให้ถึงฝั่ง

พระธรรมสังคากาจารย์เมื่อจะสรรเสริญพระธรรมเทศานี้จึงได้กล่าวไว้ดังนี้
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสคาถานี้แล้ว เมื่อประทับอยู่ ณ ปาสาณกเจดีย์
แคว้นมคธ ได้ทรงรับอาราธนากราบทูลหลายครั้งจากพราหมณ์ ๑๖ คน ผู้เป็น
ศิษย์ใกล้ชิด ได้ตรัสตอบปัญหาแล้ว ถ้าแม้บุคคลรู้ทั่วถึงอรรถ รู้ทั่วถึงธรรม
แห่งปัญหาแต่ละปัญหาแล้วปฏิบัติธรรมถูกต้องตามหลักธรรม ก็จะพึงถึงฝั่งแห่งชรา
และมรณะได้แน่นอน เพราะธรรมเหล่านี้เป็นเหตุให้ถึงฝั่ง เพราะเหตุดังกล่าวมานี้
ธรรมบรรยายนี้จึงชื่อว่า ปารายณะ

[๑๑๓๑]	(๑) อชิตะ	(๒) ติสสมตเดยยะ
	(๓) ปุณณะกะ	(๔) เมตตคุ
	(๕) โธตกะ	(๖) อุปสีวะ
	(๗) นันทะ	(๘) เหมกะ

เชิงอรรถ :

^๑ ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๔๙-๑๕๕/๓๖-๓๗

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๗๗๔ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]
ปารายนัตถุติคาถา

- [๑๑๓๒]   (๙) โตเทยยะ   (๑๐) กัปปะ
                  (๑๑) ชตักกัณนิผู้เป็นบัณฑิต   (๑๒) ภัทราวุธ (๑๓) อุทัย
                  (๑๔) โปสาละ   (๑๕) โมฆราชผู้มีปัญญา
                  (๑๖) ปิงคิยะผู้เป็นมหาฤาษี
- [๑๑๓๓]   พราหมณ์ ๑๖ คนนี้พากันมาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า
                  ผู้ทรงเพียบพร้อมด้วยจรณะ ผู้ทรงแสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่
                  เมื่อจะทูลถามปัญหาที่ลุ่มลึก
                  จึงเข้าไปใกล้เฝ้าพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ
- [๑๑๓๔]   พระพุทธเจ้า(อันพราหมณ์เหล่านั้น)ทูลถามปัญหาแล้ว
                  ตรัสตอบปัญหาแก่พราหมณ์เหล่านั้นตามความเป็นจริง
                  พระพุทธมนีทรงทำให้พราหมณ์ทั้งหลายพอใจ
                  ด้วยการตรัสตอบปัญหาทั้งหลาย
- [๑๑๓๕]   พราหมณ์เหล่านั้น อันพระพุทธเจ้าผู้มีพระจักข
                  ทรงเป็นเฝ้าพันธุแห่งพระอาทิตย์ทำให้พอใจแล้ว
                  ได้ประพฤดิพรหมจรรย์ในสำนักพระพุทธเจ้า
                  ผู้มีพระปัญญาอันประเสริฐ
- [๑๑๓๖]   การตรัสตอบปัญหาแต่ละปัญหา
                  ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแล้วโดยประการใด
                  ผู้ใดปฏิบัติตามโดยประการนั้น
                  ผู้นั้นพึงจากที่มีไขฝิ่ง^๑ไปถึงฝิ่ง^๒ได้

เชิงอรรถ :

^๑ **ที่มีไขฝิ่ง** หมายถึงกิเลส ชันธ และอกิสังขาร (ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๐๐/๓๔๔)

^๒ **ฝิ่ง** หมายถึงอมตนิพพาน (ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๐๐/๓๔๓)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]

ปารายนานุคิตติคาถา

[๑๑๓๗] บุคคลเมื่อเจริญมรรคอันสูงสุด
จะพึงจากที่มีไข้ฝ้งไปถึงฝ้งได้
(เพราะ)มรรคนั้น(เป็นไป)เพื่อให้ถึงฝ้ง
เพราะฉะนั้น มรรคนั้นจึงชื่อว่า ปารายนะ

ปารายนานุคิตติคาถา^๑

ว่าด้วยเพลงขับตามธรรมเป็นเหตุให้ถึงฝ้ง

[๑๑๓๘] (ท่านพระปิงคิยะกล่าวแก่พราหมณ์พาวรีท่ามกลางชุมชนดังนี้)

อาตมภาพจักกล่าวบทขับที่เป็นเหตุให้ถึงฝ้ง
ตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้
พระผู้มีพระภาคทรงเป็นผู้ปราศจากมลทิน
พระปัญญาอันไพบูรณ์ ปราศจากกาม
ทรงไร้กิเลสตั้งป่า ผู้เป็นนาคะ
ทรงเห็นอย่างใดก็ตรัสบอกอย่างนั้น
จะพึงตรัสคำเท็จเพราะเหตุแห่งอะไรเล่า

[๑๑๓๙] อาตมภาพจักกล่าวถ้อยคำที่ประกอบด้วยคำสรรเสริญ

พระผู้มีพระภาคผู้ทรงละมลทินและโมหะได้แล้ว
ผู้ทรงละความถือตัวและความลบหลู่ได้ ณ บัดนี้

[๑๑๔๐] ท่านพราหมณาจารย์ พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า

ทรงเป็นผู้กำจัดความมืด มีสมันต์จักขุ
ทรงถึงที่สุดโลก ทรงล่วงภพได้ทั้งหมด
ไม่มีอาสวะ ทรงละทุกข์ทั้งปวงได้แล้ว
ทรงมีชื่อตามความจริง อาตมภาพได้เข้าเฝ้ามาแล้ว

เชิงอรรถ :

^๑ ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๕๖-๑๗๔/๓๘-๔๒

{ที่มา : โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : ๒๕ หน้า : ๗๗๖ }

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]
ปารายนานาคีติคาถา

- [๑๑๔๑]   นกฟิงละป่าเล็กแล้วมาอาศัยป่าใหญ่ที่มีผลไม้มาก ฉันได้อาตมภาพก็ฉันนั้น ละคนอาจารย์ผู้มีทัสสนะแคบ^๑
ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
เหมือนหงส์โผลงสู่สระใหญ่ ฉะนั้น
- [๑๑๔๒]   ก่อนแต่ศาสนาของพระโคตม
อาจารย์เจ้าลัทธิเหล่าใดเคยตอบแก้อาตมภาพว่า
เหตุนี้ได้เป็นมาแล้วอย่างนี้ จักเป็นอย่างนี้
คำตอบทั้งหมดนั้น เป็นคำที่เชื่อสืบต่อกันมา
คำตอบทั้งหมดนั้นมีแต่จะทำให้ตริกไปต่าง ๆ
(อาตมภาพจึงไม่ยินดียิ่งในคำตอบนั้น)
- [๑๑๔๓]   พระโคตมทรงเป็นเอกบุรุษ ประทับนั่ง
ทำลายความมืดอยู่ ทรงรุ่งเรือง ทรงแผ่รัศมี
พระโคตมผู้มีพระญาณอันไพบุลย์
พระโคตมผู้มีพระปัญญาอันไพบุลย์
- [๑๑๔๔]   ธรรมใดไม่มีอะไร ๆ ที่ไหนเปรียบได้
พระผู้มีพระภาคพระองค์ใดทรงแสดงธรรม
ที่บุคคลเห็นได้เอง ไม่จำกัดกาล
เป็นที่สิ้นค้นหา ไม่มีอันตรายแก้อาตมภาพ
- [๑๑๔๕] (พราหมณ์พาวริกกล่าวกับท่านพระปึงคิยะดังนี้)
ท่านปึงคิยะ เพราะเหตุไรหนอ
ท่านจึงอยู่ปราศจากพระโคตมพระองค์นั้น
ผู้มีพระญาณอันไพบุลย์ ผู้มีพระปัญญาอันไพบุลย์ สิ้นกาลชั่วคราว

เชิงอรรถ :

^๑ ทัสสนะแคบ ในที่นี้หมายถึงมีปัญญาน้อย (ข.ส.อ. ๒/๑๑๔๑/๔๕๖)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]
ปารายนานุคิตติคาถา

- [๑๑๔๖]   ธรรมใดไม่มีอะไร ๆ ที่ไหนเปรียบได้
พระผู้มีพระภาคพระองค์ใดทรงแสดงธรรม
ที่บุคคลเห็นได้เอง ไม่จำกัดกาล
เป็นที่ลึกลับค้นหา ไม่มีอันตรายแก่ท่าน
- [๑๑๔๗] (ท่านพระปิงคิยะกล่าวดังนี้)
                  ท่านพราหมณ์ อาตมภาพ
มิได้อยู่ปราศจากพระโคตมพระองค์นั้น
ผู้มีพระญาณอันไพบุลย์
ผู้มีพระปัญญาอันไพบุลย์ ลึกลับชั่วครู่
- [๑๑๔๘]   ธรรมใดไม่มีอะไร ๆ ที่ไหนเปรียบได้
พระผู้มีพระภาคพระองค์ใดทรงแสดงธรรม
ที่บุคคลเห็นได้เอง ไม่จำกัดกาล
เป็นที่ลึกลับค้นหา ไม่มีอันตรายแก่อาตมภาพ
- [๑๑๔๙]   ท่านพราหมณ์ อาตมภาพไม่ประมาททั้งกลางคืนและกลางวัน
เห็นพระโคตมพุทธเจ้าพระองค์นั้นด้วยใจเหมือนเห็นด้วยตา
อาตมภาพนอนน้อมพระองค์อยู่ตลอดราตรี
อาตมภาพเข้าใจความไม่อยู่ปราศจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
- [๑๑๕๐]   ธรรมเหล่านี้ คือ สัทธา ปิติ มนะ และสติ
ย่อมไม่หายไปจากศาสนาของพระโคตมพุทธเจ้า
พระโคตมผู้มีพระปัญญาอันไพบุลย์ เสด็จไปสู่ทิศใด ๆ
อาตมภาพเป็นผู้น้อมไปทางทิศนั้น ๆ นั้นแล

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต [๕. ปารายนวรรค]
ปารายนานาคีติคาถา

- [๑๑๕๑]   อาตมภาพชราแล้ว มีกำลังและเรี่ยวแรงน้อย
                  เพราะเหตุนั้นแล ร่างกายจึงไปในสถานที่
                  ที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ไม่ได้
                  แต่อาตมภาพไปเฝ้าพระองค์เป็นนิตย์ โดยการไปด้วยความดำริ
                  ท่านพราหมณ์ เพราะว่าใจของอาตมภาพเกาะเกี่ยวอยู่กับสถานที่
                  ที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่นั้น
- [๑๑๕๒]   อาตมภาพนอนดิ้นรนอยู่ในเปือกตม^๑
                  ลอยจากเกาะหนึ่งไปสู่อีกเกาะหนึ่ง^๒
                  ครั้นต่อมา อาตมภาพได้เฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
                  ผู้ทรงข้ามโอชะได้แล้ว ไม่มีอาสวะ
- [๑๑๕๓] (พระผู้มีพระภาคเสด็จมาตรัสดังนี้)
                  วิกกลี ภัทราวุธ และอาฬวิโคดม
                  เป็นผู้มีศรัทธาน้อมไปแล้ว ฉันใด
                  แม้เธอก็จงปล่อยวางศรัทธา ฉันนั้นเหมือนกัน
                  ปึงคิยะ เธอจักถึงฝั่งโน้น(ฝั่งตรงข้าม)แห่งบ่วงมัจจุราช
- [๑๑๕๔] (ท่านพระปึงคิยะกราบทูลดังนี้)
                  ข้าพระองค์นี้พึ่งพระดำรัสของพระมุนีแล้วเสื่อมใสอย่างยิ่ง
                  พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีกิเลสเครื่องปิดบังอันเปิดแล้ว
                  ไม่ทรงมีกิเลสจตุตตะปุตรังใจ ทรงมีปฏิภาณ

เชิงอรรถ :

^๑ เปือกตม ในที่นี้หมายถึงกาม (ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๑๖/๓๘๐)

^๒ ลอยจากเกาะหนึ่งไปสู่เกาะหนึ่ง หมายถึงละจากคำสอนของศาสดาหนึ่งไปหาคำสอนของศาสดาหนึ่ง
(ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๑๖/๓๘๒)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต สุตตททานคาถา สรูปคาถาที่มีในสุตตนิบาต

- [๑๑๕๕] พระผู้มีพระภาคทรงรู้ชัดอริเทพ^๑
 ทรงรู้ธรรมที่ทำให้ความเป็นอริเทพของพระองค์และของคนอื่นทั้งปวง
 ผู้ทำสวนสุดแห่งปัญหาทั้งหลาย
 เพื่อเหล่าชนผู้มีความสงสัยให้กลับรู้ได้
- [๑๑๕๖] สภาวะใดไม่มีอะไร ๆ ที่ไหนเปรียบได้
 สภาวะนั้นอันอะไรนำไปมิได้ ไม่กำเริบ
 ข้าพระองค์จักถึงสภาวะนั้นแน่แท้
 ความสงสัยในสภาวะนั้นไม่มีแก่ข้าพระองค์
 ขอพระองค์โปรดทรงจำข้าพระองค์ว่า
 เป็นผู้มึนจิตนอนไปในสภาวะนั้นแล้ว ด้วยประการฉะนี้แล

ปารายนวรรคที่ ๕ จบ

สุตตททานคาถา สรูปคาถาที่มีในสุตตนิบาต

(๑-๒) ในวรรคที่ ๑ มี

๑. อุรคสูตร	๒. ฌนียสูตร	๓. ชักควิสาณสูตร
๔. กสิการทวาขสูตร	๕. จุนทสูตร	๖. ปราภวสูตร
๗. วสลสูตร	๘. เมตตสูตร	๙. เหมวตสูตร
๑๐. อาฬวกสูตร	๑๑. วิชยสูตร	๑๒. มุนิสูตร

เชิงอรรถ :

^๑ อริเทพ หมายถึงเทพ ๓ จำพวก คือ (๑) สมมติเทพ เทวดาโดยสมมติ ได้แก่ พระราชา พระราชกุมาร พระราชเทวี (๒) อุบัติเทพ เทวดาโดยกำเนิด ได้แก่ เทวดาชั้นจาตุมหาราช เป็นต้น (๓) วิสุทธิเทพ เทวดาโดยความบริสุทธิ์ ได้แก่ พระตถาคต สาวกของพระตถาคต พระอรหันตชีณาสพ พระปัจเจกพุทธเจ้า (ข.จ. (แปล) ๓๐/๑๑๙/๓๘๗-๓๘๘)

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต สุตตททานคาถา

รวมเรื่องพระสูตรในวรรคที่ ๑ นี้ที่มีเนื้อความประเสริฐสุดได้ ๑๒ สูตร พระผู้มีพระภาคผู้ทรงมีพระจักษุทรงปราศจากมลทิน ทรงจำแนกแสดงไว้ดีแล้ว บัณฑิตทั้งหลายต่างสดับกันมาว่า อรควรรค

(๓-๔) ในวรรคที่ ๒ มี

๑. รตนสูตร	๒. อามคันธสูตร	๓. หิริสูตร
๔. มงคลสูตร	๕. สุจีโลมสูตร	๖. ธรรมจริยสูตร
๗. พราหมณธัมมิกสูตร	๘. นาวาสูตร	๙. กิงสีลสูตร
๑๐. อุฏฐานสูตร	๑๑. ราหุลสูตร	๑๒. วังคีลสูตร
๑๓. สัมมาปริพพาชนียสูตร	๑๔. ธัมมิกสูตร	

รวมเรื่องพระสูตรในวรรคที่ ๒ นี้ได้ ๑๔ สูตร พระผู้มีพระภาคทรงจำแนกไว้ดีแล้ว บัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่า จุฬวรรค

(๕-๖) ในวรรคที่ ๓ มี

๑. ปัพพัชชาสูตร	๒. ปธานสูตร	๓. สุภาสิตสูตร
๔. สุนทรិการทวาชสูตร	๕. มาฆสูตร	๖. สภียสูตร
๗. เสลสูตร	๘. สัลลสูตร	๙. วาเสฏฐสูตร
๑๐. โภกกาลิกสูตร	๑๑. นาลกสูตร	๑๒. ทวยदानุปีสสนาสูตร

รวมเรื่องพระสูตรที่มีในวรรคที่ ๓ นี้ได้ ๑๒ สูตร พระผู้มีพระภาคทรงจำแนกไว้ดีแล้ว บัณฑิตทั้งหลายต่างสดับกันมาว่า มหาวรรค

(๗-๘) ในวรรคที่ ๔ มี

๑. กามสูตร	๒. คหัญญกสูตร	๓. ทุฏฐัญญกสูตร
๔. สทัญญกสูตร	๕. ปรมัญญกสูตร	๖. ชราสูตร

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต สุตตทานคาถา

๗. ดิสมเมตเตยยสูตร	๘. ปสุรสูตร	๙. มาคันทียสูตร
๑๐. ปุราเภทสูตร	๑๑. กลหวิวาทสูตร	๑๒. จุฬวิญญูสูตร
๑๓. มหาวิญญูสูตร	๑๔. ดวฏฐกสูตร	๑๕. อัสดตัทธินทสูตร
๑๖. สารีปุตตสูตร		

รวมเรื่องพระสูตรที่มีในวรรคที่ ๔ นี้ ได้ ๑๖ สูตร พระผู้มีพระภาคทรงจำแนกไว้ดีแล้ว บัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่า อัญญกวรรค

- (๙) พระผู้มีพระภาคผู้ประเสริฐสุดในคณะ
ประทับอยู่ ณ ปาสาณกเจดีย์ที่ประเสริฐซึ่งตกแต่งไว้อย่างดี
ในมคธชนบทอันนารีนรมย์ มีภูมิประเทศสวยงาม
เป็นที่อยู่อาศัยของบุคคลที่เคยสร้างบุญไว้
- (๑๐) ทราบว่า พระผู้มีพระภาคอันพรหมณ์ผู้เป็นมาณพ ๑๖ คน
กราบทูลถามแล้ว ได้ทรงประกาศประทานธรรม
แก่ชนทั้ง ๒ พวกที่มาประชุมกันแน่นหนา ณ ปาสาณกเจดีย์
กินเนื้อที่ประมาณ ๑๒ โยชน์ เพราะการถามโสฬสปัญหา
- (๑๑) พระผู้มีพระภาคผู้ทรงชนะมาร
ผู้เลิศกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
ได้ทรงแสดงธรรมที่ประกาศอรรถ บริบูรณ์ด้วยพยัญชนะ
เป็นบ่อเกิดแห่งความเกษมอย่างยิ่ง
เพื่อประโยชน์แก่อกุลแก่ชาวโลก
- พระผู้มีพระภาคผู้เลิศกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
ได้ทรงแสดงพระสูตรที่ประเสริฐอันหลากหลายด้วยธรรมจำนวนมาก
ซึ่งเป็นเหตุให้ปลดปล่อยกิเลสทั้งปวง

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต สุตตทานคาถา

- (๑๒) พระผู้มีพระภาคผู้เลิศกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
ได้ทรงแสดงพระสูตรที่ประเสริฐอันประกอบด้วยบทแห่งพยัญชนะและอรรถ
มีการเปรียบเทียบที่หมายรู้ด้วยอักขระซึ่งแน่นอน
เป็นส่วนทำวิจารณ์ญาณของชาวโลกให้แจ่มแจ้ง
- (๑๓) พระผู้มีพระภาคผู้เลิศกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
ได้ทรงแสดงพระสูตรที่ประเสริฐอันไม่มีมลทิน
เพราะมลทินคือราคะ โทสะ โมหะ
เป็นส่วนแห่งธรรมที่ปราศจากมลทิน
เป็นส่วนทำวิจารณ์ญาณของชาวโลกให้แจ่มแจ้ง
- (๑๔) พระผู้มีพระภาคผู้เลิศกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
ได้ทรงแสดงพระสูตรที่ประเสริฐ อันไม่มีมลทิน
เพราะมลทินคือกิเลส มลทินคือทุจริต
เป็นส่วนแห่งธรรมที่ปราศจากมลทิน
เป็นส่วนทำวิจารณ์ญาณของชาวโลกให้แจ่มแจ้ง
- (๑๕) พระผู้มีพระภาคผู้เลิศกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
ได้ทรงแสดงพระสูตรที่ประเสริฐเป็นเหตุปลดปล่อยอาสวะ
กิเลสเป็นเครื่องผูกพัน และกิเลสเป็นเครื่องประกอบ
เป็นเหตุปลดปล่อยนิรณและมลทินทั้ง ๓ ของชาวโลกนั้น
- (๑๖) พระผู้มีพระภาคผู้เลิศกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
ได้ทรงแสดงพระสูตรที่ประเสริฐซึ่งหามลทินไม่ได้
เป็นเครื่องบรรเทาความเศร้าหมองทุกอย่าง
เป็นเครื่องคลายความกำหนัด ไม่มีความหวั่นไหว
หมดความเศร้าโศก เป็นธรรมสงบ ประณีต และรู้เห็นได้ยาก
- (๑๗) พระผู้มีพระภาคผู้เลิศกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
ได้ทรงแสดงพระสูตรที่ประเสริฐซึ่งหักรานราคะและโทสะให้สงบ
เป็นเครื่องตัด เป็นเครื่องต้านทาน

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต สุตตทานคาถา

และเป็นเครื่องพันกำเนิด ทศติ วิญญูณ ๕

และความยินดีที่มีตัณหาเป็นพื้นฐาน

- (๑๘) พระผู้มีพระภาคผู้เลิศกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
ได้ทรงแสดงพระสูตรที่ประเสริฐอันลึกซึ้ง
รู้เห็นได้ยาก และละเอียดอ่อน
มีอรรถอันลุ่มลึกซึ่งรู้ได้เฉพาะบัณฑิต
เป็นส่วนทำวิจารณ์ญาณของชาวโลกให้แจ่มแจ้ง
- (๑๙) พระผู้มีพระภาคผู้เลิศกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
ได้ทรงแสดงพระสูตรที่ประเสริฐ
ดุดอกไม้เครื่องประดับที่คงทน ๙ ชนิด
อันจำแนกอินทรีย์ ฌาน และวิโมกข์ อันมรรคมงคล ๘
เป็นยานเครื่องนำไปอย่างประเสริฐ
- (๒๐) พระผู้มีพระภาค ผู้เลิศกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
ได้ทรงแสดงพระสูตรที่ประเสริฐซึ่งปราศจากมลทิน
บริสุทธิ์เปรียบเหมือนดวงจันทร์
วิจิตรด้วยรัตนะ เปรียบเหมือนห้วงน้ำ
เสมอด้วยดอกไม้ มีเดชเปรียบดังดวงอาทิตย์
- (๒๑) พระผู้มีพระภาคผู้เลิศกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
ได้ทรงแสดงพระสูตรที่ประเสริฐ ปลอดภัย เกษม
ให้ความสุข ฉ่ำเย็น สงบ
เป็นเครื่องต้านทานมัจจุราชอย่างยิ่ง มีประโยชน์อย่างสูง
เป็นเหตุให้ชาวโลกนั้นรู้แจ้งเห็นจริงซึ่งสภาวะธรรมที่ดับกิเลสได้แล้ว

สุตตนิบาต จบ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ สุตตันตปิฎกที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ธรรมบท อุทาน จบ

คำอนุโมทนาและคำอธิบายท้ายเล่ม

ไฟล์ PDF เวอร์ชัน 1.0 - พระไตรปิฎกแปลไทย ฉบับ มจร. เล่ม 25

ที่แสดงอยู่นี้ ได้ถูกคัดลอกข้อความมาจาก

- โปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ มจร. - MCUTRAI Version 1.0

และ

- ข้อมูลพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ มจร. (ออนไลน์) จากเว็บไซต์ธัมมโชติ

<http://www.geocities.ws/tmchote/tpd-mcu/index.htm>

ขออนุโมทนาสาธุกับ “คุณ ศิริยะ นาราศิริ”

ผู้จัดทำเรียงเรียงไฟล์ PDF ฉบับนี้

ไฟล์ PDF เวอร์ชัน 1.0 เล่ม 25 นี้ ได้ถูกเริ่มอัปโหลดสู่สาธารณะเมื่อเดือน มกราคม พ.ศ. 2562

หากพบข้อผิดพลาดใดๆ ในส่วนของไฟล์ PDF

โปรดแจ้งมาที่อีเมล thepathofpurity@outlook.com